

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOZOFSKI FAKULTET

Marta M. Stojić Mitrović

**AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE U SRBIJI NA
POČETKU XXI VEKA: KULTURNE PARADIGME**

Doktorska disertacija

Beograd, 2016.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOSOPHY

Marta M. Stojić Mitrović

**ASYLUM AND THE IRREGULAR MIGRATION IN
SERBIA AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY:
CULTURAL PARADIGMS**

PhD dissertation

Belgrade, 2016

Mentor:

dr Saša Nedeljković, redovni profesor, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu

Članovi komisije:

dr Slobodan Naumović, vanredni profesor, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu

dr Mladena Prelić, viši naučni saradnik, Etnografski institut SANU

Datum odbrane:

Izjave zahvalnosti:

Rad na ovoj disertaciji ne bi bio moguć bez pomoći i podrške mnogih osoba. Koristim ovu priliku da se zahvalim kolegici Eli Meh, koja me je podstakla da se bavim temom migracija i pružala mi neizmernu i nesebičnu pomoć tokom istraživanja. Zahvaljujem se Radošu Đuroviću i APC-CZA, koji mi je predstavio administrativnu proceduru u postupku azila i strpljivo obrazlagao razna, ne samo pravna pitanja. Zahvaljujem se Komesarijatu za izbeglice i migracije, koji mi je uvek izlazio u susret i izdavao dozvole za posete azilnim centrima, kao i njegovim službenicima sa kojima sam obavljala vrlo informativne intervjue. Zahvaljujem se aktivistima *No Borders Serbia*, sa kojima sam često išla na teren i uz koje sam iz prve ruke videla dubinu stradanja migranata. Zahvaljujem se Kolinsu, Asadu, Karimu, Solejmanu, Tomasu, Nur, Melek i mnogim drugim sagovornicima, koji su u svojim najtežim situacijama našli dovoljno snage da mi odgovaraju na pitanja, Selmi i njenoj porodici, koji su me primili u svoj dom, Sari, Nataši, Ljiljani, Tiboru, Valonu i drugim sagovornicima, koji su sa mnom podelili svoje ogromno iskustvo u svakodnevnom humanom i humanitarnom radu i tako obogatili moje istraživanje.

Posebno se zahvaljujem svojim dragim kolegama sa Etnografskog instituta SANU, na poverenju i strpljenju, a naročito dr Mladeni Prelić i dr Miroslavi Lukić Krstanović, bez čije pomoći ne bih razrešila mnoga važna tehnička i teorijska pitanja koja su mi iskršavala tokom istraživanja, dr Vesni Trifunović, sa kojom sam obavila jedno vrlo uspešno i zanimljivo terensko istraživanje, i, svakako, direktorki, dr Dragani Radojičić, bez čijih bi zvaničnih odobrenja i pratećih pisama moje istraživanje bilo neuporedivo teže, a u nekim segmentima i nemoguće, izvesti. Srdačno se zahvaljujem dr Mirjani Morokvašić, na inspirativnim sugestijama.

Svom mentoru, dr Saši Nedeljkoviću, izražavam iskrenu zahvalnost, što mi je omogućio da pišem o ovoj temi i što me je svojim savetima usmeravao tokom izrade disertacije.

Na kraju, zahvaljujem se svojoj porodici, mojim roditeljima, Mirjani i Miloradu, mom bratu, Andreji, Svetlani, Ivu i i Vanji, Milici, a naročito mom mužu, Milošu, i sinu, Alekseju, bez čije podrške, razumevanja i odricanja ovo istraživanje ne bi bilo moguće uraditi.

Naslov disertacije: Azil i neregularne migracije u Srbiji na početku XXI veka: kulturne paradigme

Rezime: Predmet istraživanja predstavljaju kulturne paradigme o tranzitnim migracijama kroz Srbiju u XXI veku. Na svom putu prema zemljama destinacije u Evropskoj Uniji, osobe pretežno iz azijskih i afričkih zemalja ulaze na teritoriju Srbije. Ovaj ulazak se najčešće odvija bez odgovarajućih zvaničnih dozvola, usled čega se može tretirati kao prekršaj nezakonitog prelaska granice. Jedan deo ovih osoba zatraži azil, što im omogućava privremenu legalizaciju boravka u Srbiji. U javnosti se često o njima govori kao o neregularnim ili ilegalnim migrantima, odnosno, licima koja traže azil ili azilantima. U ovom radu utvrđujem karakteristike migracijske prakse i kulturnih značenja koja joj se pripisuju, u kontekstu promena u zvaničnoj srpskoj nacionalnoj migracijskoj politici i zakonskoj regulativi koja se na nju odnosi, a koje su se desile od smene vlasti početkom 2000-ih godina i započinjanja procesa harmonizacije prava, politika i praksi sa onima koje su na snazi u EU.

Osnovni cilj ovog rada je utvrđivanje karakteristika sistema koji putem kontrole kretanja, tj. pristupa određenim političkim zonama, proizvodi neregularne migrante i lica koja traže azil kao zasebne kategorije i društvene statuse, kao i preciziranje položaja Srbije u ovom sistemu, i to kroz identifikaciju kulturnih paradigmi koje se tom prilikom koriste. Naime, kategorije azila/azilantata i neregularnih migracija/neregularnih migranata su performativi, te tako ne opisuju neko zatečeno stanje stvari, već ga aktivno stvaraju. Kulturne paradigme su diskurzivna sredstva koja se aktuelizuju u procesu legitimizacije proizvodnje i primene ovih kategorija. Kulturne paradigme predstavljaju klase/tipologije na osnovu kojih se formiraju paradigmatičke grupe, i tako funkcionišu kao interpretativni okviri koji generišu specifičnija (inter)kulturna značenja koja se pripisuju neregularnim migracijama i azilu. Do specifikacije ovih interpretativnih okvira dolazi se na dva načina, putem presupozicija, koje imaju formu implicitnih propozicija, a koje mogu postati i eksplicitne, naročito u situacijama društvenog konflikta, i putem konceptualnih metafora, koje predstavljaju metaforičku apstrakciju jednog atributa koji se percipira kao suštinski. Kulturne paradigme, u sva tri pojavna oblika, nisu ni istinite ni lažne: one se koriste kao da jesu istinite, kao da su činjenica i služe za legitimizaciju konceptualizacija i praksi o azilu i neregularnim migracijama. One nude jednu sliku sveta koja se

uzima za validnu. Iako ta organizacija sveta deluje kao da je data, prirodna, u stvari je u potpunosti habitualna, tj. naučena, ili, drugim rečima, kulturno, sociološki ili politički uslovljena. Međutim, upravo taj izgled prirodnosti otežava (pre)ispitivanje široko prihvaćenih kulturnih paradigmi. Upravo iz tog razloga su situacije društvenog konflikta, u kojima se susreću akteri koji su različito pozicionirani u sistemu moći, najbolje „arene“ za uočavanje postojanja različitih, tj. suprotstavljenih kulturnih paradigmi. Kulturne paradigme upravo i služe za legitimizaciju problematizovanog/problematičnog fokusa društvenog konflikta. Međutim, i situacije društvenog konflikta i različite kulturne paradigme zajedno predstavljaju simptom širih društvenih nejednakosti. Osim na formalnom, institucionalizovanom nivou praktičnih politika, kulturne paradigme o azilu i neregularnim migracijama se manifestuju kao sredstva za legitimizaciju stavova i u manje formalnim situacijama društvenog konflikta.

Metod koji koristim se naziva „*studying through*“ i označava analizu koja polazi od definicija i praksi formulisanih u zvaničnim aktima do onih na koje se te definicije i prakse odnose i na čije živote utiču. Ovakva analiza prati puteve kojima se uspostavljaju mreže i odnosi moći između aktera, institucija i diskursa tokom vremena. Polazeći od opštijeg konteksta, kao što je međunarodni, u kome se definišu globalno prihvaćene kategorije izbeglica i tzv. ekonomskih migranata, preko regionalnog, tj. evropskog, gde ove kategorije bivaju transformisane restriktivnim migracijskim politikama Evropske unije, ali i balkanskog, gde glavnu ulogu ima geografski položaj Srbije između zemalja EU, njen nedavno zadobijeni status sigurne zemlje porekla ali i nepripadanje EU, sve do užeg, lokalnog, na konkretnim primerima aktuelizovanih kulturnih paradigmi prikazujem uticaj ovih kategorizacija i politika na osobe koje su direktno uključene u migracijske procese. S obzirom na kompleksnost ovih mreža, kako u pogledu značenja, tako i pogledu aktera i lokusa na kojima se aktuelizuju, koristila sam različite metode za sakupljanje građe. Posmatranje sa opservacijom obavila sam u više navrata na različitim lokacijama u Srbiji, gde se nalaze azilni centri ili improvizovana migrantska naselja, u periodu od februara 2012. do oktobra 2015. godine. Takođe, intervjuisala sam različitih aktere migracijskih procesa, službenike nacionalnih institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija, aktiviste, pripadnike lokalnog stanovništva i migrante. Pored ovih klasičnih metoda antropološkog terenskog rada, dodata je analiza formalnih dokumenata, međunarodnih i nacionalnih zakona, odluka, strategija, ekspertskih izveštaja, ali i građe iz medija, domaćih i stranih. Fokus istraživanja je stavljen na interakcije i, pogotovo, neslaganja u ovim procesima –

na situacije društvenih konflikata. Paradigme o neregularnim migracijama i azilu u Srbiji sagledavam i iz dajahronijske i iz sinhronijske perspektive. Dijahronijska omogućava praćenje transformacije konceptualizacija i praksi u procesu evrointegracija, dok sinhronijska upućuje na sličnosti i razlike kako na međunarodnoj, tako i na nacionalnoj ravni.

Kako bih predstavila kulturne paradigme o azilu i neregularnim migracijama u Srbiji na početku XXI veka i ukazala na njihove odnose prema kulturnim paradigmama koje postoje na širem, regionalnom nivou, građu sam podelila u tri celine: konceptualizacije, praktične politike i prakse. Prilikom predstavljanja kulturnih paradigmi koristila sam dva osnovna kriterijuma: kretala sam se od najformalnijih do nezvaničnih, kao i od onih koje se pojavljuju na regionalnom, preko onih koje se pojavljuju na nacionalnom, do onih koje se pojavljuju na lokalnom nivou. U tom smislu podela na administrativno-pravne konceptualizacije, praktične politike i prakse nije podela u klasičnom smislu reči, već ukazuje na promenu dominantnog konteksta aktuelizacije kulturnih paradigmi, te stoga i fokusa u mom izlaganju.

Istraživanje je pokazalo da azil i neregularne migracije ne predstavljaju neke očigledne fenomene, niti podrazumevajuće, univerzalne ili jednoznačne kategorije. Naprotiv, postoji znatno neslaganje u pogledu konkretnih značenja koja se mogu učitati u ove izraze i u neformalnom, ali i u formalnom, administrativno-pravnom kontekstu. Posebno su važne posledice koje ove kategorizacije imaju na ljude na koje se primenjuju. Da li će moći da pređu granicu i zatraže azil, da li će moći da iznajme sobu, okupaju se, koriste javni prevoz, ili će morati da ostanu u zakonski neregulisanim socijalnim zonama, izbegavajući kontakt sa svakim ko bi mogao da trajnije utiče na njihovu i onako već upitnu slobodu (kretanja), zavisi upravo od toga kako su prepoznati i tretirani u skladu sa tim određenjem. Iako je inicijalna identifikacija ostavljena nadležnim službama, na život migranata takođe utiče i identifikacija koja se obavlja u neformalnim kontekstima. Zanimljivo je što se za ovu identifikaciju koristi u suštini vrlo mali broj kriterijuma: opasno/bezbedno, korisno/nekorisno, empatija/odsustvo empatije, ili, drugim rečima, ona se kreće u okviru sekuritarnog, ekonomskog i humanitarnog diskursa. Ovi interpretativni okviri su široko rasprostranjeni i ne predstavljaju specifičnost srpskog konteksta. Specifičnosti srpskog konteksta generiše njen geopolitički položaj u dijahronijskoj perspektivi, što je rezultiralo i danas prisutnim povezivanjem azila sa političkim azilom, kao i identifikacijom

izbeglica sa nacionalnim izbeglicama, ali i paradigma o Srbiji kao državi koja ima istovremeno i tranzitni i tranzicijski status.

Ključne reči: azil, neregularne migracije, kulturne paradigme, Srbija, društveni konflikti praktične politike, proizvodnja znanja, klasifikacije, konceptualizacije, prakse.

Naučna oblast: etnologija i antropologija

Uža naučna oblast: antropologija migracija

UDK: 314.745.3-054.73(497.11)"20":316.7(043.3)

Title: Asylum and the Irregular Migration in Serbia at the Beginning of the XXI Century:
Cultural Paradigms

Summary:

The object of this research are cultural paradigms about transit migration through Serbia in XXI century. On their way toward the destination countries in the EU, persons predominantly from Asian and African countries enter Serbian territory. However, the entry, usually conducted without adequate official permits, is considered to represent the offence of illegal entry. One portion of these persons claims asylum in Serbia, which allows them to legalize their temporary residence there. They are regularly depicted in public either as irregular or illegal migrants, or as asylum seekers or “azilanti”. In this paper I lay down the characteristics of the migration practice in Serbia and the cultural meanings which are ascribed to it in the context of transformations of the official Serbian state migration policy and the relevant legislature, which took place after the beginning of the process of harmonization of Serbian laws, policies and practices with those which exist in the EU, following the change of Serbian rule in the beginning of the 2000’s.

The main goal of this paper is to determine the characteristics of the system which, by means of movement control, i.e. access to some political zones, produces the irregular migrants and asylum seekers as distinctive categories and social statuses, as well as to specify the position of Serbia within this system, through the identification of the utilized cultural paradigms. Namely, the categories of asylum/”azilanti” and irregular migration/irregular migrants are performatives, therefore, they do not simply describe some given state of affairs, but they are actively producing it. Cultural paradigms are discursive resources which become actualized in the process of legitimization of the production and implementation of these categories. Moreover, cultural paradigms represent classes/typologies which serve as basis on which the paradigmatic groups are formed, and therefore they function as interpretative frameworks which generate more specific (inter)cultural meanings ascribed to irregular migration and asylum. The specification of these interpretative frameworks is achieved either by presuppositions, which are brought in form

of implicit propositions, but which can become explicit, especially in the situations of social conflict, or by conceptual metaphors, which represent metaphorical abstraction of the single attribute perceived as substantial. The cultural paradigms, in all three forms, are neither true nor false: they are used as if they had been true, as facts, and they are employed to legitimize conceptualizations and practices concerning asylum and irregular migration. They propose an image of the world which is taken for valid. Even though this organization of the world seems given, or even natural, it is actually habitual, that is, learned, or, in other words, culturally, socially or politically determined. However, precisely this image of being natural makes it difficult to (re)consider these widely accepted cultural paradigms. This is the main reason why the situations of social conflict, where the actors differently positioned in the system of power are opposed, represent the most convenient “arenas” for manifestation of distinctive, that is, confronted cultural paradigms. Moreover, cultural paradigms are utilized precisely to legitimize the disputable/problematic focus of the social conflict. Nevertheless, both the situations of the social conflict as well as the different cultural paradigms taken together represent the symptom of wider social inequalities. Apart from formal, institutionalized level of policies, cultural paradigms about asylum and irregular migration are manifested as resources for legitimization of the attitudes even in the less formal situations of social conflict.

I use the „studying through“ method, which relates to the analysis that goes from the definitions and practices formulated in the official documents to the persons which are referred to by those definitions and practices and whose lives are effected by them. This analysis follows the paths through which the networks and power relations between actors, institutions and discourses are formed in the course of time. Starting with the more general context, the international one, in which the globally accepted categories of refugees and the so called economic migrants are defined, through the regional, that is, the European one, where these categories are being transformed by restrictive migration policies of the EU, but also the Balkan one, where the geographic position of Serbia in-between the EU states, its recently achieved status of the safe country of origin but also the fact that it is not the member of the EU have the main role, till the narrower, the local one, I present the influence of these categorizations and policies on the people that are directly involved in the migration processes with the concrete examples of the actualized cultural paradigms. With regard to the complexity of these networks, considering the meanings as well as the actors and loci on which they are actualized, I used different methods of

data collecting. I had conducted the observation with participation periodically from February 2012 until October 2015 on different locations in Serbia, near asylum centers or the improvised migrants' settlements. Furthermore, I interviewed different actors of the migration processes, like employees of national institutions, nongovernmental and international organizations, activists, members of the local populations, and migrants. Besides these classic methods of the anthropological work, I also analyzed formal documents, international and national laws, decisions, strategies, expert reports, but also material from media releases, both foreign and local. The focus of the research is put on the interactions, especially the discrepancies in these processes – on the situations of social conflict. I observe the paradigms about irregular migration and asylum in Serbia both in diachronic as well as in synchronic perspective. The diachronic one enables the pursuing of transformations of the conceptualizations and practices in the EU acquisition process, while the synchronic one indicates the similarities and differences at the international and national level.

In order to represent the cultural paradigms about asylum and irregular migration in Serbia in the beginning of the XXI century, as well as their relation toward the cultural paradigms which exist at the wider, regional level, I divided the material presentation on three parts: conceptualizations, policies and practices. In the course of presentation of the cultural paradigms, I followed two basic criteria: from the most formal to the informal ones, but also from those appearing at the regional, through those which appear at the national, to those which appear at the local level. Therefore, the division into administrative-legal conceptualizations, policies and practices is not division in classical meaning, but it points to the change of the dominant context of the actualization of the cultural paradigms, and thereby the focus of my presentation.

The research showed that asylum and irregular migration do not represent some apparent phenomena, or self-evident, universal or univocal categories. On the contrary, there exists a deep divergence concerning concrete meanings that could be read into these expressions, both in the informal as well as in the formal administrative and legal context. Especially important are the consequences of these categorizations on the people to which they are being applied to. Whether they would be able to cross the border and ask for asylum, whether they would be allowed to rent a room, take a bath, use public transport, or they would be forced to stay in legally unregulated social zones, while avoiding any contact with those who could make more profound influence on

their already contested freedom (of movement), depends particularly on the manner how they had been recognized and treated in concordance with that recognition. Even though the initial identification is left to the official institutions, the migrants' lives are also influenced by the identifications performed in informal contexts. It is interesting that basically small number of criteria is used for these identifications: dangerous/not dangerous, useful/not useful, empathy/absence of empathy, or, in other words, they circulate within securitarian, economic, and humanitarian discourse. These interpretative frameworks are prevailing and they do not represent a particularity of the Serbian context. The particularities of the Serbian context are generated by its geopolitical context in diachronic perspective, which resulted in even nowadays present relations of the asylum and the political asylum, as well as the identification of the refugees with the national refugees, but also the paradigm of Serbia as a state which holds both transit and transition status.

Key words: asylum, irregular migration, cultural paradigms, Serbia, social conflicts, policies, knowledge production, classifications, conceptualizations, practices

Field of study: ethnology and anthropology

Subfield of study: anthropology of migration

UDC: 314.745.3-054.73(497.11)"20":316.7(043.3)

Sadržaj

1	UVOD	1
1.1	Predmet i konceptualno-teorijski okvir istraživanja.....	3
1.2	Metode istraživanja i materijal	10
1.3	Struktura izlaganja.....	17
2	IZMEĐU NAUČNIH, POLITIČKIH I KULTURNIH PARADIGMI: MIGRACIJE KAO PREDMET ANTROPOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA	19
2.1	Kratak pregled istraživanja migracija u antropologiji.....	19
2.2	Proučavanje migracija u etnologiji i antropologiji u Srbiji	22
2.3	Neki problemi u proučavanju migracija u antropologiji: predmet, metod i politike	24
2.4	Neki problemi u proučavanju migracija u antropologiji: klasifikacije i proizvodnja znanja ²⁷	
3	FORMALNE KONCEPTUALIZACIJE: ADMINISTRATIVNO-PRAVNA ODREĐENJA POJMOVA AZILA I NEREGULARNIH MIGRACIJA	33
3.1	Određenje pojmova <i>azila</i> i <i>neregularnih migracija</i> u istorijskom kontekstu	33
3.1.1	Pojmovi <i>azila</i> i <i>izbeglice</i>	34
3.1.2	Pojmovi <i>azil</i> i <i>izbeglice</i> u Srbiji: administrativno-pravna određenja.....	39
3.1.3	<i>Neregularne migracije</i> : administrativno-pravno određenje.....	45
3.1.4	<i>Neregularne migracije</i> u Srbiji: administrativno-pravno određenje.....	47
3.2	<i>Ekonomске, mešovite</i> i <i>prisilne</i> migracije	48
4	AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME	55
4.1	Antropologija migracija kao antropologija praktičnih politika.....	55
4.2	Evropske migracijske politike: trendovi, strategije i diskursi u istorijskoj perspektivi .	58
4.3	Ka zajedničkoj evropskoj migracijskoj politici: organizacija	69

4.4	Širenje evropske migracijske politike van trenutnih granica EU i Šengen zone	95
4.4.1	Kontekst i mehanizmi širenja evropske migracijske politike: internalizacija i ekstrateritorijalizacija granica	97
4.4.2	Usvajanje evropske migracijske politike u Srbiji: ka viznoj liberalizaciji	110
4.5	Evropska migracijska politika u Srbiji: eksternalizacija ili eksterna dimenzija.....	126
5	MIGRACIJSKA PRAKSA I KULTURNE PARADIGME	129
5.1	Ulazak u „Tvrđavu Evropu“: eskternalizacija i sekuritizacija	130
5.1.1	Maroko: prve evropske ograde na zapadnom Mediteranu.....	131
5.1.2	Libija: eksternalizacija i surovi spektakl granice na centralnom Mediteranu.....	134
5.1.3	Preko ograda i mora: istočno-mediteranska i zapadno-balkanska ruta.....	145
5.2	„Tvrđava Evropa“: i mit i stvarnost	167
5.3	Srbija: još jedna vrata „Tvrđave Evrope“	169
5.3.1	Azilna praksa pre uvođenja nezavisnog azilnog sistema.....	171
5.3.2	Prelazak granice i azilni sistem: zvanične procedure i prakse u Srbiji	174
5.3.3	Srbija kao „etapa migracijskog koridora“: prikaz situacije na ulazu i izlazu iz Srbije krajem septembra-početkom oktobra 2015. godine	200
5.4	Migracijska praksa i kulturne paradigme u Srbiji: korporealnost između društvenih konflikata i međunarodnih politika.....	213
5.4.1	Banja Koviljača.....	216
5.4.2	Subotica.....	238
5.4.3	Mala Vrbica	242
5.4.4	Bogovađa	250
5.4.5	Obrenovac	265
5.4.6	Sjenica i Tutin	268
5.4.7	Krnjača	275
5.4.8	„Kosovari“	277

5.4.9	Kanjiža	293
5.4.10	Korporealnost migranata u Srbiji sa fokusom na Beograd	299
5.5	Neki problemi u proučavanju migracijske prakse u Srbiji sa stanovišta antropologa .	329
6	ZAKLJUČAK	331
6.1	Nacionalne države na obodu EU: „Zona slobode, bezbednosti i pravde“ i njeni „čuvari“ 331	
6.2	Državljanstvo, sloboda kretanja, pravo na azil i pravo na „bolji život“	338
6.3	Migracije i opasnost: sekuritizacija, dehumanizacija i konstrukcija žrtve.....	343
7	LITERATURA I IZVORI.....	353
8	SKRAĆENICE	384
9	BIOGRAFIJA	387
10	PRILOZI	388

Azil i neregularne migracije u Srbiji na početku XXI veka: kulturne paradigme

Refugee Protection and Mixed Migration

A 10-Point Plan of Action

Migrant is a wide-ranging term that covers people who move to a foreign country for a certain length of time - not to be confused with short-term visitors such as tourists and traders. People migrate for a variety of reasons.

Migrants are fundamentally different from refugees and, thus, are treated very differently under international law. Migrants, especially economic migrants, choose to move in order to improve their lives. Refugees are forced to flee to save their lives or preserve their freedom.

Migrants and refugees increasingly make use of the same routes and means of transport to get to an overseas destination. If people composing these mixed flows are unable to enter a particular state legally, they often employ the services of human smugglers and embark on dangerous sea or land voyages, which many do not survive.

To help states address mixed migration movements in a protection-sensitive way, UNHCR in 2006 launched a 10-Point Plan of Action on Refugee Protection and Mixed Migration. The plan sets out key areas where protection interventions are called for. Mixed migration movements are of concern mainly in the Mediterranean basin, the Gulf of Aden, Central America and the Caribbean, South-east Asia and the Balkans.

UNHCR¹

¹ <http://www.unhcr.org/pages/4a16aac66.html>, pristupljeno 21. decembra 2015. godine.

1 UVOD

Kada je 2008. godine počela primena nezavisnog azilnog sistema u Srbiji, nije se moglo naslutiti da će svega nekoliko godina kasnije stotine hiljada ljudi izraziti nameru da zatraži azil u Srbiji u jednoj godini. Naime, tada je 77 lica zatražilo azil (Đurović 2012, 4). U 2015. godini više od milion ljudi je ušlo u Evropu, od toga najveći procenat tzv. zapadno-balkanskom rutom, čiji je Srbija deo.² Iako je ovo povećanje u 2015. godini rezultat pre svega teške situacije na Bliskom Istoku, još i ranije je bio primetan trend povećanja broja. Na primer, do 1. decembra 2014. godine u Srbiji je više od 13.000 ljudi zatražilo azil.³ Procenjuje se da ova brojka predstavlja 20-30% ukupnog broja migranata koji prolaze kroz Srbiju na svom putu ka zemljama Evropske unije.⁴ U dijahronijskoj perspektivi, ističu se sledeći događaji koji su doveli do razvoja ovakvog trenda. Pre svega, kraj XX i početak XXI veka karakteriše veća pokretljivost ljudi na globalnom nivou. Ona je rezultat kulturnih i političkih promena sa jedne (kao što je razgradnja i transformacija nekadašnjeg komunističkog bloka), ali i razvoja novih tehnologija koje su omogućile lakši transport i bolju komunikaciju, sa druge strane (Castles and Miller 2009, 2-3). Postepeno se povećava i restriktivnost prijema imigranata u ekonomski razvijene zemlje, poput Australije, SAD i Evropske Unije (uporedi Bade 2003, 275 i dalje). Rušenje tzv. Kula bliznakinja u Njujorku 2001. godine rasplamsalo je borbu protiv terorizma, i iniciralo pojačane granične kontrole i kontrole izdavanja dozvola za ulazak u konzularnim službama, ali i pojavu izbeglica iz Avganistana, a kasnije i Iraka (IOM 2010). Svetska finansijska kriza nekoliko godina kasnije dovela je do novih promena, koje se u evropskom kontekstu najintenzivnije osećaju u zemljama sa najvećim prijemom migranata, poput Italije, Španije i Grčke, odakle se migranti, posle obično višegodišnjeg boravka, upućuju dalje ka severu i zapadu (Crépeau 2013).⁵ Tzv. Arapsko proleće 2011. godine dovelo je do novih kretanja stanovništva iz ovog regiona ka zemljama Evropske unije (UNHCR 2011).

² <https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom>, pristupljeno 24. decembra 2015. godine.

³ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:519340-Od-pocetka-godine-vise-od-10-hiljada-azilantata>, pristupljeno 20. decembra 2015.

⁴ Ime ove migracijske rute dato je po Frontexovoj klasifikaciji <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-balkan-route>, pristupljeno 20. decembra 2015.

⁵ Videti <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/eastern-mediterranean-route>, pristupljeno 20. decembra 2015.

Teritorijalno širenje pokreta Islamska država u 2014. godini,⁶ kao i rušenja u pojasu Gaze inicirali su nova pomeranja. Svemu ovome treba dodati osobe koje napuštaju Somaliju, Eritreju, Nigeriju, Sudan, Centralnoafričku Republiku, Mali i druge afričke zemlje bežeći od nasilja, progona i gladi. Prema proceni UNHCR-a (*United Nations High Commissioner for Refugees*, tj. Visoki predstavnik Ujedinjenih nacija za izbeglice) u 2013. godini broj prisilno raseljenih prešao je cifru od 51,2 miliona i najveći je od završetka Drugog svetskog rata (UNHCR 2014a).⁷ Rast od 6 miliona u odnosu na 2012. godinu u najvećoj meri posledica je rata u Siriji koji bukta od 2011 (Ibid.). Na regionalnom planu, zabeleženo je povećanje broja ljudi koji pokušavaju da nađu utočište u Evropskoj uniji. Tako je u prvih osam meseci 2014. godine čak 165.000 ljudi pokušalo da preko Sredozemnog mora dođe do obala Evrope, od čega je više od 3.000 stradalo (UNHCR 2014b). Ova poslednja brojka je spoljnu granicu EU učinila najsmrtonosnijom na svetu (Brian and Laczko 2014, 20-21).⁸ Srbija leži upravo na toj granici, doduše, na njenom kopnenom delu. Osim geografskih prepreka, pred migrantima koji traže bolji život u EU, na putu leže mnogobrojne administrativne prepreke, indiferentnost ili, naprotiv, direktan animozitet političara, i sve prisutnije siromaštvo i besperspektivnost lokalnog stanovništva. Prema procenama UNHCR-a, u 2015. godini je broj osoba koje su napustile svoje domove prevazišao i onaj nakon Drugog svetskog rata.⁹ Broj poginulih i nestalih migranata se bliži cifri od četiri hiljade samo na Mediteranu.¹⁰

Prisustvo ovih migranata u zemlji koja je i sama jedan od najvećih „davalaca“ tražilaca azila u Evropskoj uniji i koja još uvek ima veliki broj nacionalnih izbeglica iz drugih delova bivše Jugoslavije i interno raseljenih, po čemu je na prvom mestu u Evropi (Vlada RS 2014a, 60), nije ostalo bez odjeka. Državne institucije i lokalno stanovništvo se na različite načine prilagođavaju ovakvom stanju stvari. U ovom radu bih želela da predstavim ove migracione tokove preko

⁶ Prvobitno poznat kao Islamska država Iraka i Levanta (ISIL), kasnije kao islamska država Iraka i Sirije (ISIS), sada se ovaj pokret obično naziva Islamskom državom. (ID, odnosno, *Islamic State*, tj. IS, na engleskom),

⁷ Izveštaj za 2013. godinu objavljen je 20. juna 2014. i dostupan je na: <http://www.unhcr.org/5399a14f9.html>, videti i <http://www.unhcr.org/53a155bc6.html>, pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

⁸ http://publications.iom.int/bookstore/free/FatalJourneys_CountingtheUncounted.pdf „Globally, IOM estimates that at least 4,077 migrants died in 2014, and at least 40,000 since the year 2000. The true number of fatalities is likely to be higher, as many deaths occur in remote regions of the world and are never recorded. Some experts have suggested that for every dead body discovered, there are at least two others that are never recovered,” (Brian and Laczko 2014, 11). Takođe, rekordnih 165.000 ljudi prešlo je 2014. godine Sredozemno more, kako bi ušli u Evropu, što je dva i po puta više nego prošle godine, saopštila je Agencija UN za izbeglice i ocenila to povećanje „alarmantnim“, <http://www.slobodnaevropa.org/content/news/26618442.html> 24. 10. 2014

⁹ <http://www.unhcr.org/558193896.html> pristupljeno 24. decembra 2015. godine.

¹⁰ <http://missingmigrants.iom.int/> pristupljeno 24. decembra 2015. godine.

teritorije Srbije. Fokus rada će biti stavljen na kulturne paradigme, tj. interpretativne okvire unutar kojih se razvijaju konceptualizacije o migracijama i migrantima. Kako je osnovna odlika ovih konceptualizacija ta da su normalizovane, da se ne dovode u pitanje i da se zastupaju u eventualnim konfliktnim situacijama, upravo njihova aktuelizacija i problematizacija u situacijama društvenog konflikta predstavljaće način na koji ću ih identifikovati.

1.1 Predmet i konceptualno-teorijski okvir istraživanja

Predmet istraživanja predstavljaju kulturne paradigme o *tranzitnim migracijama* kroz Srbiju u XXI veku. Na svom putu prema zemljama destinacije u Evropskoj Uniji, osobe pretežno iz azijskih i afričkih zemalja ulaze na teritoriju Srbije (Bobić 2013, 18-109; o specifičnostima tranzitnih migracija na putu ka EU videti Icdyugu 2005 i Papadopoulou-Kourkoula 2008). Ovaj ulazak se najčešće odvija bez odgovarajućih dozvola, čime je učinjen prekršaj nezakonitog prelaska granice (videti ZOZDG 2008, ZOS 2008). Jedan deo ovih osoba zatraži azil, što im omogućava privremenu legalizaciju boravka u Srbiji (Bobić 2013, 110; videti ZOS 2008, član 50, kao i ZOA 2008, član 22 i član 39). U javnosti se često o njima govori kao o *neregularnim ili ilegalnim migrantima*, odnosno, *licima koja traže azil ili azilantima*. U ovom radu utvrđujem karakteristike migracijske prakse i kulturnih značenja koja joj se pripisuju, a u kontekstu promena u zvaničnoj srpskoj nacionalnoj *migracijskoj politici* i zakonskoj regulativi koja se na nju odnosi, a koje su se desile od smene vlasti početkom 2000-ih godina i započinjanja procesa evrointegracija, odnosno, harmonizacije prava, politika i praksi sa onima koje su na snazi u EU.

Fenomene azila i neregularnih migracija posmatram od opštijeg konteksta, kao što je međunarodni, u kome se definišu globalno prihvaćene kategorije izbeglica i tzv. ekonomskih migranata, preko regionalnog, tj. evropskog, gde ove kategorije bivaju transformisane restriktivnim migracijskim politikama Evropske unije, ali i balkanskog, gde glavnu ulogu ima geografski položaj Srbije *između* zemalja EU, njen nedavno zadobijeni status sigurne zemlje porekla ali i nepripadanje EU, do užeg, lokalnog, gde na konkretnim primerima aktuelizovanih kulturnih paradigmi prikazujem uticaj ovih kategorizacija i politika na osobe koje su direktno uključene u migracijske procese. Dakle, zanima me pre svega *sistem* koji putem *kontrole kretanja* proizvodi neregularne migrante i lica koja traže azil kao različite kategorije i društvene

statuse (uporedi Andersson, 2014, 12-13), i preciziranje položaja Srbije u ovom sistemu. To znači da ove kategorije nisu spontano nastale, niti da opisuju neko zatečeno stanje stvari, već da su proizvedene delovanjem čitavog niza aktera, čime zadobijaju legitimitet i postaju normalizovane. *Kulturne paradigme* je pojam koji mi omogućava predstavljanje ovih konceptualizacija i praksi kao operativnih i aktuelizovanih u okviru ovog šireg sistema. U skladu sa ovim su izloženi materijal i zaključci u samom tekstu: od međunarodnog, preko regionalnog i nacionalnog prelazim do podataka koji se odnose na lokalni i nivo individualnih aktera. Takođe, od formalnih konceptualizacija i praksi krećem se ka neformalnim. Dakle, kulturne paradigme posmatram kao diskurzivna sredstva, čija je funkcija legitimizacija praktičnih politika i praksi koje se odnose na ove tipove migracija.

Migracijsku politiku posmatram kao oblik praktične politike (*policy*). U politikologiji se smatra da je ono osnovno što karakteriše *policy* relacija problem – rešenje. Dakle, pojam praktične politike odnosi se i na konceptualizaciju i na primenu. U tom smislu bi praktična politika predstavljala sve one korake koje vlada preduzima kako bi rešila određeni problem. Iz tog razloga se može reći da *policy* obuhvata prvenstveno funkcionalnu stranu politike (Stančetić 2013, Prewitt 2005; uporedi Wedel at al. 2005). U antropologiji se i samo prepoznavanje problema koji praktična politika treba da reši problematizuje (pregled antropoloških istraživanja praktičnih politika nalazi se u Haines 2013). Zašto je baš to i to prepoznato kao problem i zašto je definisano na takav način? Praktične politike tako predstavljaju sredstvo za klasifikaciju kako pojava, tako i vrednosti koje se tim pojavama pripisuju (Baba 2013). One razgraničavaju normalno od devijantnog, poželjno od nepoželjnog i na taj način učestvuju u formiranju predstava o društvenom uređenju. Budući da praktične politike kodifikuju društvene norme i vrednosti i artikulišu konceptualne modele za organizaciju društva, one prevazilaze političku sferu i manifestuju se gde god postoji društvena regulacija ponašanja – u svim sa fenomenom u pitanju direktno i indirektno povezanim društvenim institucijama (Davis at al. 2005 i Baba 2013; o društvenoj moći kao preduslovu vršenja uticaja na politiku vidi Marie and Miller 1994, Silevrstein 2005 i Vertovec 2011). U tom smislu praktične politike predstavljaju totalni društveni fenomen (Mos 1998). U slučaju kontrole migracija, uticaj evropske migracijske politike može se naći u širokoj paleti institucija, od policije, preko zdravstva, pa sve do škola i lokalnih taksi udruženja, na primer (videti, na primer, Partridge 2008).

Međutim, i praktične politike ne stvaraju predstave od nule, već ih uzimaju iz već postojećeg asortimana društvenih klasifikacija i definicija odnosa, i u tom smislu su kulturno uslovljene (uporedi Haines 2013; o konceptu kulture videti Gerc 1998; o konstruisanosti samog koncepta kulture videti Wagner 1981). Kako kulture nisu homogene, u njima deluju različiti interpretativni okviri, tj. kulturne paradigme (o (ne)homogenosti kulture videti, na primer, Rapport and Overing 2000 i Carrithers 1997; o kulturnim paradigmama kao interpretativnim okvirima videti, na primer, Arditi 1994, Foster 2003, Lewis 2003). Raspoložive kulturne paradigme se aktuelizuju u pojedinim relevantnim situacijama. Međutim, izbor paradigme koja će se primeniti zavisi od mnoštva kontekstualnih faktora. Kako Foster ističe, preferencija aktuelizacije jedne paradigme u konkretnom slučaju u odnosu na neku drugu moguću pokazuje da su one organizovane, hijerarhizovane i normativizovane (Foster 2003, 378). Organizacija, hijerarhizacija i normativizacija nas upućuju na širi interpretativni sistem čiji su one deo, tj. na konkretan socio-kulturni kontekst koji posreduje i oblikuje ove odnose i vrednosti (o dinamičnosti konteksta koji je i sam znak videti Mey 1993). Upravo iz tog razloga su situacije društvenog konflikta, u kojima se susreću akteri koji su različito pozicionirani u sistemu moći, najbolje „arene“ za uočavanje postojanja različitih, tj. suprotstavljenih kulturnih paradigmi. Kulturne paradigme upravo i služe za legitimizaciju problematizovanog/problematičnog fokusa društvenog konflikta. Tako su situacije društvenih konflikata i suprotstavljene kulturne paradigme u tautološkom odnosu, postojanje jednih je nezamislivo bez postojanja drugih. Međutim, i situacije društvenog konflikta i različite kulturne paradigme zajedno predstavljaju simptom širih društvenih nejednakosti. Da rezimiram, osim na formalnom, institucionalizovanom nivou praktičnih politika, kulturne paradigme se manifestuju kao sredstva za legitimizaciju stavova i u manje formalnim situacijama društvenog konflikta.

Socio-kulturni kontekst se, dakle, osim na nivou pravila, ideja, normi i vrednosti manifestuje, ali i konstituiše, i na nivou ponašanja, aktivnosti i prakse uopšte (Ingold 1994; Parkin 1997). Iako je moguće pretpostaviti da su neke od tih konceptualizacija zajedničke gotovo za sve praktične politike istog tipa, neke su posebno karakteristične za određene istorijske i geografske okvire (Kritz 1987). Nadređene međunarodne instance, kao što je pre svega UNHCR, ali i IOM (*International Organization for Migration*), dodatno usložnjavaju ovaj proces, budući da plasiraju osnovne pojmove koji se koriste u migracionim politikama (Hix and Noury 2007, 202; uporedi Partridge 2008). Sa druge strane, istorijske i geografske okolnosti uslovljavaju

formiranje kako specifičnih konceptualizacija, tako i specifičnih realizacija u nacionalnim migracijskim politikama. Pri tome je neophodno uzeti u obzir to da zvanična politika ne mora nužno da se realizuje: ukoliko se zvanično postavljeni ciljevi ne ostvare, može se govoriti o neuspehu praktične politike (Castles 2004). Zato je u ovom radu, koji za cilj ima identifikaciju različitih paradigmi o neregularnim migracijama i azilu, poseban naglasak stavljen na situacije u kojima se sučeljavaju različite paradigme. Sve što se uzima zdravo za gotovo, što je normalizovano i što se zastupa u eventualnim situacijama konflikta direktno upućuje na usvojene paradigme. Upravo ove fundamentalne konceptualizacije su osnovni predmet (pre)ispitivanja u ovom istraživanju.

Kulturne paradigme se, tako, mogu odrediti na više načina: opštije, kao klase/tipologije na osnovu kojih se formiraju paradigmatičke grupe, tj. interpretativni okviri koji generišu i istovremeno definišu specifičnija (inter)kulturalna značenja koja se pripisuju neregularnim migracijama i azilu, ili, uže, kao presupozicije, tj. nenaglašene pozadinske informacije, odnosno, kao konceptualne metafore, tj. zasebni elementi koji učestvuju u paradigmatičkim grupama.

U naučnoj literaturi koji sam konsultovala, paradigme o migracijama se većinom kreću između dva pola, sekuritarnog i humanitarnog (Carling and Hernández-Carretero 2011; Vertovec and Wessendorf (eds.) 2010; Bigo et al. 2009; Andresen 2008; Guild et al. 2008; Huysmans and Buonfino 2008; Boswell 2007; Ibrahim 2005; Castles 2004; Bigo 2004). Uopšteno gledano, percepcija migracija kao kretanja pojedinaca ili grupa sa ciljem privremene ili trajne promene mesta boravka, ne poseduje neku negativnu konotaciju. Kreću se ptice, migriraju krda antilopa, povlače se biljke u skladu sa klimatskim promenama, pa i ljudi menjaju mesto stanovanja. U najopštijem smislu, migracije su normalizovane, tj. uzimaju se zdravo za gotovo i smatraju se nečim prirodnim i u krajnjoj liniji dobrim ili bar nužnim, jer omogućavaju preživljavanje ali i prosperitet onih koji migriraju. Međutim, ušavši u fokus praktične politike, migracije postaju zvaničan i definisan *problem* koji treba rešiti. Svaka migracijska politika u osnovi sadrži dva suprotstavljena načela: prvo je neprikosnoveno pravo države (ili, u slučaju Evropske unije – zajednice država) da zaradi obezbeđivanja sopstvene sigurnosti kontroliše kretanje trećih državljana na svojoj teritoriji. Dakle, to je kolektivno pravo države da ograničava ulazak i boravak nedržavljana i nerezidenata i ogleda se u dominantno sekuritarnom diskursu o migracijama. Ono je u suprotnosti sa univerzalnim ljudskim pravom na slobodu kretanja, koje je,

i pored predznaka univerzalno, zapravo individualno pravo pojedinca, budući da po definiciji zanemaruje pripadnost bilo kakvom kolektivitetu (treba da se primenjuje bez obzira na versku i nacionalnu pripadnost, pol, godine i tako dalje), izuzev biološkoj pripadnosti ljudskoj vrsti i kome odgovara humanitarni diskurs o migracijama (uporedi Đorđević 2008; Bloch and Shuster 2002). Tako se u ekstremnom sekuritarnom diskursu migranti percipiraju kao osobe koje mogu da naškode bezbednosti a u humanitarnom kao žrtve kojima treba pomagati. Kao jedan od ciljeva ovog rada postavljeno je ispitivanje da li dolazi do grupisanja konceptualizacija u paradigmatičke grupe, kao što su, na primer, bezbednosti problem – neregularni migranti – voljne migracije, humanitarni problem – izbeglice – prinudne migracije, i slično, kao i da li se ove paradigmatičke grupe konzistentno pojavljuju na regionalnom, nacionalnom i lokalnom nivou i u dijahronijskoj perspektivi (izraz konzistentno koristim u smislu kako su ga definisali Lakoff i Johnson, da paradigmatički, odnosno, metaforični nizovi ili grupe prave jedinstvenu sliku, Lakoff i Johnson 1980, 44). Kako se zvanične ili eksplicitne konceptualizacije mogu razlikovati od praksi, neophodno je istražiti da li se i prakse mogu svrstati u ove grupe, odnosno, da li prakse ukazuju na postojanje nekih drugih interpretativnih okvira.

Do specifikacije ovih interpretativnih okvira dolazi se na dva načina, putem presupozicija, koje imaju formu implicitnih propozicija, a koje mogu postati i eksplicitne, naročito u situacijama društvenog konflikta, i putem konceptualnih metafora, koje predstavljaju metaforičku apstrakciju jednog atributa koji se percipira kao suštinski.

Presupozicije predstavljaju podrazumevani aspekt izjave, bez koga ta izjava ne bi imala smisla, i bez koje ne bi mogla da se proceni njena istinitost. Dakle, one su ona verovanja na osnovu kojih se grade iskazi, odnosno, ona verovanja koja leže u osnovi konceptualizacija i praksi o migracijama i bez kojih one ne bi imale smisao, odnosno, *legitimitet*. Štaviše, presupozicije su prikrivene, tako da možemo da negiramo istinitost tvrdnje koja se na njima zasniva, a da pri tome ne negiramo same presupozicije (Mey 1993, 28). Presupozicije se tretiraju kao da jesu ne samo istinite, već i neupitne, sve dok su verovanja na kojima su zasnovana *deljena* od strane svih učesnika društvene interakcije koji imaju glas (uporedi Mey 1993, 13 i 200-206; Lyons 1996, 190 i 299). Tako se eventualna kritika prebacuje na druge aspekte tvrdnje. Na primer, možemo da raspravljamo o tome da li su migranti opasniji po zdravlje ili po ekonomiju lokalne zajednice. Presupozicija je da jesu opasni, i ona ostaje na implicitnom nivou. Tek kada neko dovede u

pitanje tu presupoziciju, ona postaje eksplicitna i zadobija formu klasične propozicije. Upravo to predstavlja i potvrdu da neka pozadinska propozicija jeste presupozicija (Levinson 1995, 178-194; Marmaridou 2000, 125). Presupozicije, dakle, imaju formu *implicitne propozicije*, odnosno, one identifikuju nešto (stvar, proces, događaj, akciju) i nešto kažu o tome (opisu šta to čini, šta se sa tim dešava, ukažu na neki odnos ili svojstvo), što se zadržava na implicitnom nivou.

Da rezimiram, presupozicije se aktuelizuju na pragmatičkom nivou, nivou konkretnih izjava ili praksi. Na primer, zatvaranje dece migranata na duge vremenske periode, kao, recimo, u australijskom sistemu,¹¹ ili zlostavljanje migranata, uključujući i maloletnike, zbog prekršaja nezakonitog prelaska granice, recimo, u Bugarskoj,¹² upućuje na presupoziciju, koja može da posluži kao sredstvo za legitimizaciju ovakvog tretmana, da su migranti opasni (kriminalci) i da je primena sile i mere ograničenja kretanja nad njima uvek opravdana, čak i kada su u pitanju maloletnici. Obe ove presupozicije koje su poslužile kao primer mogu se posmatrati kao specifikacije opštije paradigme dehumanizacije određenih populacija. Dehumanizacija pretpostavlja postojanje *čoveka*. Prema Haslamu, *čovek* se može definisati na dva načina. Može se razlikovati ono što se doživljava kao ljudska priroda, tj. ono što se smatra tipičnim za ljude, što čini suštinu čoveka, od onoga za šta se smatra da izdvaja čoveka od ostalih živih bića a do čega dolazimo poređenjem sa onima koji nisu čovek. Drugim rečima, može se razlikovati ono što je normativno, *human nature*, od onoga što čini razliku u poređenju sa drugim, *uniquely human*. (Haslam 2006). Dehumanizacija se manifestuje u svim situacijama u kojima postoji insistiranje na razlikama između *nas* i *njih*, pri čemu se te razlike smatraju nepremostivim, čak i primordijalnim. Naravno, to što čini razliku može biti bilo šta: nacionalnost, fizičke karakteristike, obrazovanje, ekonomski status, veroispovest, način oblačenja, način govora, broj dece, omiljene emisije na televiziji. Kao forma društvene interakcije, institucionalna rasprostranjenost i piramidalno širenje agresije prema migrantima, opravdavane raznim procenama rizika koje bi (slobodno) prisustvo migranata u „široj populaciji“ moglo da izazove, upućuje na oblike strukturnog nasilja (*structural violence*) (Ho 2007).

Međutim, svi učesnici se ne moraju složiti sa presupozicijom. Tada ona postaje problematizovana, *naglašena*, tj. njena propozicija postaje eksplicitna i postaje predmet debate,

¹¹ <http://endchilddetention.org/australia/>, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹² <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2015/12/Safe-Passage.pdf> pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

te samim tim prestaje da bude presupozicija. To se uvek dešava u situacijama društvenog konflikta, čiji učesnici koriste različite interpretativne okvire. Zato se upravo u situacijama društvenog konflikta kulturne paradigme, u kojima operišu presupozicije, najlakše uočavaju.

Kulturne paradigme, kao i presupozicije, nisu ni istinite ni lažne: njihova istinosna vrednost je irelevantna, jer se one koriste *kao da jesu* istinite, kao da su činjenica (Levinson 1995, 176; Mey 1993, 13 i 200-206; Lyons 1996, 190 i 299).

Kulturne paradigme se manifestuju i kroz konceptualne metafore. Metaforički koncept ili konceptualna metafora predstavlja diskurzivno sredstvo kojim se strukturira percepcija, interpretacija i objektivizacija *naglašenih* odlika nekih često apstraktnih fenomena, kroz proces *komparacije* i *supstitucije*. Naravno, uslovljena je i širim interpretativnim okvirom, koji utiče na izbor aktuelizovane presupozicije. Metaforička apstrakcija predstavlja način da se nešto apstraktno, manje poznato, razume kroz poređenje i zamenu sa nečim konkretnijim i poznatijim. Svaka metafora, pa i konceptualna, bira jedan atribut, ili niz usklađenih atributa, na koji se fokusira, prilikom čega sakriva sve druge moguće interpretacije (uporedi Lakoff and Johnson 2003, 10; Ibid. 18; Ricoeur 1994). Konceptualne metafore u ovakvim slučajevima preciziraju kulturnu paradigmu na kojoj se zasnivaju tako što se povezuju sa specifičnim domenom izvorom. Na primer, ako se o dolasku migranata govori kao o „talasu“ ili „poplavi“, ili, pak, „stampedu“ ili „najezdi“, to upućuje na standardnu paradigmu dehumanizacije neželjenih populacija, koji se predstavljaju kao prirodna stihija, životinje ili štetočine. Lakoff i Johnson utvrđuju da kod konceptualnih metafora postoji sistematičnost u načinima na koje se ostvaruje ovaj prenos, jer postoji koherencija, a ponekad čak i konzistentnost, tj. koncepti su usklađeni tako da formiraju *saznajnu celinu*, i upravo po svojstvu sistematičnosti se razlikuju od metafora – tropa (Ibid.). Sistematizacija metaforičkih konceptata rezultira i sistematizacijom iskustava na koje se odnosi (Ibid, 19). U tom smislu su sve konceptualne metafore strukturalne, jer percipiranu strukturu jednog domena aktuelizuju na drugom, ali i ontološke, jer apstraktne domene putem identifikacije sa konkretnijim iskustvenim domenom pretvaraju u entitete koji se mogu pokazati, klasifikovati, kvantifikovati i slično (Lakoff and Johnson 2003, 14-34).

Kulturna paradigma postaje manifestna upravo kroz aktuelizovane konceptualizacije i prakse, bilo kroz formu presupozicija, bilo kroz formu konceptualnih metafora, i nudi jednu sliku sveta

koja se uzima za validnu. Štaviše, iako ta organizacija sveta deluje kao da je data, prirodna, u stvari je u potpunosti habitualna, tj. naučena, ili, drugim rečima, kulturno, sociološki ili politički uslovljena (uporedi Ibid, 19; Kress 2001, 178). Međutim, upravo taj izgled prirodnosti otežava (pre)ispitivanje široko prihvaćenih kulturnih paradigmi.

1.2 Metode istraživanja i materijal

Metod koji koristim se naziva „*studying through*“ i označava analizu koja polazi od definicija i praksi formulisanih u zvaničnim aktima do onih na koje se te definicije i prakse odnose i na čije živote utiču (Baba 2013, 4, navodnici u originalu). Ovakva analiza prati puteve kojima se uspostavljaju mreže i odnosi moći između aktera, institucija i diskursa tokom vremena (Shore and Wright 1997, 11). S obzirom na kompleksnost ovih mreža, kako u pogledu značenja, tako i pogledu aktera i lokusa na kojima se aktuelizuju, posmatranju sa opservacijom i intervjuisanju, klasičnim metodama antropološkog terenskog rada, neophodno je dodati analizu formalnih dokumenata, zakona, odluka, strategija, ekspertskih izveštaja, ali i građu iz medija, koja ponekad uspeva da zabeleži i alternativne glasove (uporedi Ibid.). Fokus istraživanja se stavlja na interakcije i, pogotovo, neslaganja u ovim procesima (Ibid).

Kulturne paradigme posmatram na tri nivoa, regionalnom, nacionalnom i lokalnom, kako bih utvrdila njihove međusobne relacije, i to so obzirom na konceptualni i praktični aspekt migracijskog procesa. Tako sa jedne strane, neregularne migracije i azil posmatram kao koncepte, kako bih utvrdila u kojim konkretnim formama se javljaju na ova tri nivoa. Kao polazište za eksplikacije ovih konceptualizacija koristim pravnu regulativu i onu koja se nalazi u relevantnim zvaničnim dokumentima EU i Srbije. U tom segmentu ovo istraživanje ulazi u domen pravne antropologije i analiza praktičnih politika (videti Grillo 2006, Grillo et al. 2009 i Baba 2013). Sa druge strane, neregularne migracije i azil posmatram i kao prakse, tj. više ili manje utvrđene oblike društvenog delovanja, koje mogu ali i ne moraju da budu u skladu sa pravilima i normama prisutnim u zvaničnim konceptualizacijama (videti Burdije 1999). Na osnovu repetitivnih praksi mogu se utvrditi interpretativni okviri u kojima ove prakse zadobijaju smisao, kao i eksplicitnije neformalne konceptualizacije – koje imaju oblik propozicija (videti Mey 1993). Konceptualizacije i prakse, dakle, posmatram kao različite aspekte jedinstvenog

procesa. Pošto ih je u stvarnosti nemoguće razdvojiti, u pojedinim delovima izlaganja ću samo više naglasiti jedan od ova dva aspekta. Međunarodna i lokalna kulturna značenja, političke okvire i ciljeve praktičnih politika posmatram kao oblike društvene organizacije karakteristične kako za sam migracijski proces, tako i za ljude koji su u njega uključeni, odnosno, pripadnike migrantskih i lokalnih zajednica.

Paradigme o neregularnim migracijama i azilu u Srbiji sagledavam i iz dijahronijske i iz sinhronijske perspektive. Dijahronijska omogućava utvrđivanje transformacije konceptualizacija i praksi u procesu evrointegracija, dok sinhronijska može da uputi na regionalne razlike, kako na međunarodnoj, tako i na nacionalnoj ravni, i time da ukaže na eventualne specifičnosti srpske migracijske politike i prakse. U skladu sa tim, izdvajam sledeće ciljeve ovog istraživanja: utvrđivanje razvoja koncepata azila i neregularnih migracija u srpskom zakonodavstvu od Drugog svetskog rata do danas i njihovo umeštanje u širi socio-kulturni i politički kontekst kroz ispitivanje društvene funkcije koju vrše; preciziranje srpske migracijske politike koja se odnosi na neregularne migracije i azil počev od 2000-ih; problematizacija ovih konceptualizacija s obzirom na konotacije i njihove praktične posledice koje se ogledaju u društveno regulisanim ponašanjima različitih aktera; utvrđivanje latentnih funkcija azilnog sistema na regionalnom, nacionalnom i mikro nivou; utvrđivanje karakteristika migracijske prakse kroz Srbiju i njihovo umeštanje u širi socio-kulturni, politički i ekonomski kontekst kako na nacionalnoj, tako i na regionalnoj ravni; utvrđivanje lokalnih kulturnih značenja koje se odnose na neregularne migrante i lica koja traže azil u neformalnim kontekstima i utvrđivanje njihovih veza sa formalnim konceptualizacijama; identifikacija kulturnih paradigmi, odnosno, interpretativnih okvira u okviru kojih ove konceptualizacije operišu i njihovo povezivanje sa širim kontekstom.

Ovo istraživanje za svrhu ima da problematizuje osnovne paradigme koje se odnose na azil i neregularne migracije u Srbiji, da ukaže da su to kulturno uslovljene, vrednosno obojene i situacione a ne univerzalne kategorije, koje mogu da se aktuelizuju na različite načine u različitim kontekstima.

Za preciziranje razvoja konceptualizacija o neregularnim migracijama i azilu, kao i za utvrđivanje smera srpske migracijske politike, analiziram zakone i nacionalne strategije koje se odnose na migracije, odnosno, pisanu građu. Zakon predstavlja sistem društvenih pravila čije se poštovanje percipira kao obavezujuće za članove datog društva, dok nepoštovanje tih pravila

nosi definisane sankcije, koje sprovode posebne institucije. Drugim rečima, pravni sistem se sastoji iz tri podсистema: sistema preskripcija, odnosno pravila kako se treba ponašati, regularnog (u smislu ponavljajućeg) ponašanja i sistema sankcija (uporedi Gluckman 1955, Pospisil 1971, Redcliffe-Brown 1982, Hoebel 2006). Sve ove norme su zasnovane na određenim vrednostima koje su nekad date eksplicitno (kao što je, na primer, definisanje kažnjivog, dakle, nepoželjnog) a nekad implicitno (kao što je, na primer, specifikacija kriterijuma za dobijanje azila u SFRJ) (o odnosu zakona i kulture videti Strathern 2005). Osnovni podaci o istoriji azila, kao instrumenta zaštite stranaca, mogu se naći u dokumentima UNHCR-a (UNHCR 1993, Box 2.1. i UNHCR 2007, 3, 11-12), a za određenje pojmova azil i izbeglica najbitniji dokumenti su Ženevska konvencija o statusu izbeglica iz 1951. i Protokol o statusu izbeglica iz 1967. godine. Kako sve do 2008. godine Srbija (ni njene prethodnice) nije imala zakon koji bi regulisao azilni status i azilnu proceduru, prema džentlmenskom sporazumu između UNHCR i SFRJ iz 1976, UNHCR je u potpunosti sprovodio azilnu proceduru na teritoriji SFRJ počev od 1978. pa sve do 2008. godine. Podaci o azilnoj praksi u ovom periodu dobijeni su na osnovu intervjua sa osobama zaposlenim u Predstavništvu UNHCR u Srbiji. Pošto je SFRJ poznavala pojam azila, koji se razlikovao od onog koji koristi UNHCR i na kome se zasniva važeći Zakon o azilu iz 2008 (ZOA 2008), neophodno je bilo istražiti i akte u kojima se pominje, kao što su Ustav SFRJ (Ustav SFRJ 1974, član 202, i Ustav SFRJ 1990, član 50.) i Zakon o kretanju i boravku stranaca SFRJ iz 1980, u kome se pored pojma azila definiše i pojam izbeglice (ZKBS 1980), kako bi se utvrdilo da li i u kojoj meri je ovakva konceptualizacija prisutna u savremenim paradigmama o azilu i neregularnim migracijama. Raspad SFRJ dovodi do pojave nacionalnih izbeglica i formulisanja Zakona o izbeglicama 1992. godine (ZOI 1992). Konceptualizacije o izbeglicama na koje se odnosi ovaj zakon imaju odjeka i u diskursima o licima koja traže azil u Srbiji danas (videti Krstić 2012). Od 2000. godine počinje aktivan politički proces približavanja Srbije EU.¹³ Tada dolazi i do izvesnih promena u pravnoj konceptualizaciji azila: Ustavna povelja državne zajednice Srbije i Crne Gore iz 2003. godine u članu 38. preuzima opredeljenje azila na osnovu Ženevske Konvencije iz 1951. i Protokola iz 1967. a 2005. formulisan je i Okvirni zakon o azilu, koji nije imao praktičnu vrednost (videti Jelačić 2013, 225 i Petronijević 2006). Takođe, Ustav RS iz 2006. godine (Ustav RS 2006) uzima u obzir pravo na azil i zahteva usvajanje posebnog

¹³ Hronološki pregled najbitnijih zvaničnih događaja koji obeležavaju proces približavanja Srbije EU dostupan je na <http://www.seio.gov.rs/srbija-i-eu/istorijat.115.html>, kao i na <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/eu/rep-srbija-eu/11370-hronologija?lang=cyr>.

zakona o azilu, do čega dolazi 2008. godine. Uređenje pitanja migracija, uključujući i pravo na azil, predstavljalo je preduslov za započinjanje dijaloga o viznoj liberalizaciji (Kacarska 2012). Osim azila, ispitana su i pravna određenja ilegalnih ili neregularnih migracija (o različitim konotacijama upotrebe izraza ilegalan odnosno, neregularan, videti de Genova 2002, Düvel 2006). Ukazano je na kontekst početka primene ovih termina u nacionalnim zakonima i državnim dokumentima poput Zakona o potvrđivanju konvencije o policijskoj saradnji u jugoistočnoj Evropi iz 2007, Zakona o strancima iz 2008. (ZOS 2008), ZOA 2008, Zakona o zaštiti državnih granica iz 2008, Strategije za upravljanje migracijama iz 2009 (SzUM 2009), Strategije suprotstavljanja ilegalnim migracijama u Republici Srbiji za period 2009-2014 (SSIM 2009), Zakona o upravljanju migracijama iz 2012 (ZUM 2012) i tako dalje (videti Lukić et al. 2013).

Na promene u migracijskoj politici Srbije nakon 2000-ih uticale su direktive iz EU u kojima je navedeno šta Srbija treba da ispuni u pogledu regulacije migracija kako bi dostigla evropske standarde i time se približila EU. Dakle, evropski standardi u pogledu regulacije migracija su norme koje treba ispuniti. Predstavljanje osnovnih trendova evropske migracijske politike oslanja se pre svega na sekundarnu analizu antropoloških, ali i politikoloških i istorijskih istraživanja (Loescher 1993, Malkki 1995, Bade 2003, Düvel 2006, Cohen 2008, Papadopoulou-Kourkoula 2008 i drugi). Za predstavljanje usvajanja evropske migracijske politike u Srbiji korišćeni su navodi iz različitih dokumenata, kao što su: tzv. Mapa puta za viznu liberalizaciju (Roadmap 2008), Sporazum o viznoj liberalizaciji iz 2009, sporazume o readmisiji i tako dalje. Spisak relevantnih sporazuma i zakona nalazi se u Strategiji za upravljanje migracijama iz 2009. godine (SzUM 2009, 48-52). Takođe, ove direktive mogu da ukažu na to kako se percipira položaj Srbije u regionu u pogledu kontrole migracionih tokova iz Azije i Afrike ka EU. Na osnovu funkcije koju neka država ima u ovom internacionalnom sistemu regulacije migracija u odnosu na EU, govori se o uspostavljanju tzv. zone prigušenja („*buffer zone*“), eksternalizaciji granica EU (prebacivanje odgovornosti za kontrolu migracija na države koje nisu članice EU), odnosno, o eksternoj dimenziji evropske migracijske politike (saradnja sa regionalnim partnerima koji nisu članovi EU) (Collinson 1996, Lavenex 1999, Papadopoulou-Kourkoula 2008). Evidentno je da iako svi ovi pojmovi pripadaju sekuritarnom diskursu o migracijama, istovremeno otvaraju pitanje latentnih funkcija migracijskih politika. Ispitivanju latentnih funkcija azilnog sistema kao podsistema migracijske politike, pristupam kroz pregled osnovnih

evropskih dokumenata, kao što su, na primer, tzv. Dablinska regulacija, pravni instrument koji određuje državu koja je odgovorna za azilnu proceduru unutar Evropske unije, ili Kvalifikacijska direktiva, koja utvrđuje standarde kojima se uređuje ko zaslužuje međunarodnu zaštitu ali i sadržaj te zaštite.¹⁴ Dablinska regulacija ističe pitanje tzv. sigurne treće zemlje, odnosno, sigurne zemlje porekla, čiju širu društvenu funkciju na nacionalnom nivou takođe prikazujem. Na mikro nivou, na nivou pojedinca – migranta, institucija azila se može istražiti s obzirom na njenu potencijalnu instrumentalizaciju, odnosno, upotrebu za druge svrhe osim za dobijanje statusa izbeglice, a što je najčešće legalizacija boravka.

Podaci o azilnoj praksi u Srbiji dostupni su u izveštajima međunarodnih, državnih i nevladinih organizacija, kao što su UNHCR, *Hungarian Helsinki Committee*, *Amnesty International*, Komesarijat za izbeglice i migracije (KIRS), Beogradski centar za ljudska prava, Grupa 484, Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila (APC-CZA). Ovi izveštaji su dostupni u digitalnoj formi na njihovim *web* stranama.¹⁵ U ovim izveštajima ću se posebno koncentrisati na situacije u kojima se kritikuje funkcionisanje azilnog sistema u Srbiji, odnosno, postojeća zakonska i institucionalna rešenja. Njih posmatram kao primere konflikta u kojima se problemu prilazi iz različitih interpretativnih okvira, odnosno, kao tačke u kojima se sučeljavaju različite paradigme. Značajne informacije o azilnoj praksi u Srbiji dobijene su na osnovu terenskih istraživanja u centrima za smeštaj lica koja traže azil u Banji Koviljači, Bogovađi, Sjenici, Tutinu i Krnjači. U radu će biti predstavljene etnografske zabeleške o organizaciji centara, uslovima i načinu života lica koja traže azil, kao i podaci dobijeni iz intervjua sprovedeni sa rukovodiocima i stručnim osobljem ovih institucija, sa predstavnicima nevladinih organizacija koje pružaju pravnu pomoć licima koja traže azil, kao što su APC-CZA i Beogradski centar za ljudska prava, kao i sa samim licima koja traže azil. U cilju zaštite ispitanika rukovodila sam se pojedinim smernicama navedenim u Priručniku o zaštiti podataka Međunarodne organizacije za migracije, i to pre svega sledećim načelima: poštovanje privatnosti i očekivanja subjekata istraživanja, zaštite integriteta i poverljivosti ličnih podataka, kao i sprečavanje nepotrebnog i neodgovarajućeg razotkrivanja

¹⁴ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:180:0031:0059:EN:PDF>, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=celex%3A32013L0032>, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁵ <http://www.unhcr.rs/dokumenti/istrazivanja>, <http://www.kirs.gov.rs/articles/navigate.php?type1=15&lang=SER&date=0>, <http://www.apc-cza.org/sr-YU/apc-cza-publikacije.html>, <http://azil.rs/documents/category/izvestaji>, <http://www.grupa484.org.rs/publikacije>, <http://helsinki.hu/en/serbia-not-a-safe-country-of-asylum>, <http://azil.rs/documents/category/izvestaji>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

ličnih podataka (*IOM Data Protection Manual* 2011, 11-12).¹⁶ To znači da su ispitanici bili upoznati sa tim će podaci koje dobijem biti korišćeni u konkretnom naučnom istraživanju. Prilikom predstavljanja iskaza ispitanika trudila sam se da prikrijem njihov identitet, a u skladu sa etičkom odgovornošću istraživača društveno i politički dvosmislenih tema (vrlo zanimljivu studiju etičnosti u istraživanjima videti u Nagy Hesse-Biber and Leavy 2011). Cilj ovih terenskih istraživanja i intervju je, osim utvrđivanja kulturnih paradigmi, i sticanje što kompletnije slike o azilnoj i migracijskoj praksi u Srbiji.

Što se neregularnih migracija tiče, situacija je nešto komplikovanija. „Neregularne, odnosno nezakonite migracije daleko je teže pratiti, pa se dostupni podaci smatraju više procenom nego pouzdanom slikom o obimu i karakteristikama ovih migracija,“ (Bobić i Babović 2013, 221). Međutim, opšti trendovi su poznati i mogu se dobiti iz godišnjih izveštaja međunarodne organizacije Frontex.¹⁷ Veoma važni su i povremeni izveštaji iz medija, kako domaćih, tako i stranih, u kojima se opisuju pojedini segmenti migracijske prakse, mada do 2015. godine brojučano dominiraju oni o hapšenjima zbog ilegalnog prelaska granice.¹⁸ Takođe, pojedini novinari, na primer, Radija Slobodna Evropa, lista Danas, televizije B92, *Le courrier des Balkans*, radili su istraživanja nekih specifičnih praksi (smeštaj u Subotici 2012, osmatračnica u Kiškunhalašu, selo Lojane u Makedoniji). U 2015. godini situacija je promenjena, u smislu da je neuporedivo veće interesovanje javnosti za fenomen migracija, pa je i broj medijskih izveštaja koji se odnose na Srbiju povećan. Informacije su dobijane i iz izveštaja nekih stranih nevladinih organizacija, poput *Migreurop*, kao i domaćih aktivističkih mreža, poput *No borders Serbia*, ili

¹⁶ http://publications.iom.int/bookstore/free/IOMdataprotection_web.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷ http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2014.pdf, http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2013.pdf, http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/WB_ARA_2013.pdf, http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/WB_ARA_2012.pdf, http://frontex.europa.eu/assets/Attachments_News/ara_2011_for_public_release.pdf itd., pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

¹⁸ Ističem http://media.rtv.rs/sr_lat/radar/4355 i <http://kontra-punkt.info/subotica-vanredno-stanje-se-zavr%C5%A1ilo-masovnom-deportacijom-i-po%C5%BEarom-u-migrantskom-kampu>, <http://balkans.aljazeera.net/video/makedonija-selo-lojane-stanica-za-migrante>, <http://balkans.courriers.info/article18858.html>, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:473858-Klikovac-Ilegalni-transport-stranaca-deo-organizovanog-lanca>, dok ostali pretežno spadaju u domen hronike: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/423799/Sve-vise-ilegalaca-sa-srpskobugarske-granice>, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:472782-Vraceno-600-azilnata>, <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/434947/Ivica-Dacic-potpisao-sporazum-sa-Europolom>, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:152394-Beze-pravo-u-zatvor>, pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

grupe *Zero Tollerance*.¹⁹ Ovi podaci su kombinovani sa podacima dobijenim na terenu od samih migranata, koji govore o putu kroz Srbiju, pri čemu treba imati u vidu da su kategorije neregularnih ili ekonomskih migranata sa jedne i tražilaca azila sa druge strane administrativne, a da su to u praksi jedni isti ljudi u različitim fazama svog puta ka EU. Takođe, u blizini centara za azil povremeno su se razvijali punktovi oko kojih su se okupljali migranti kako bi nastavili put ka zemljama EU. Terenska istraživanja su obavljena u Bogovađi, ali i pograničnim mestima Subotica i Šid, kao i u Beogradu. Napravila sam etnografske zabeleške o konkretnim zatečenim situacijama, kao što su fizički uslovi smeštaja, organizacija života, i detalji o kontaktima migranata sa lokalnim stanovništvom. Sa migrantima sam razgovarala o njihovom putu kroz Srbiju i trenutnom životu u datom mestu, što mi je omogućilo dobijanje informacija o migracijskoj praksi. Zamolila sam ih da iznesu svoje viđenje odnosa sa lokalnim stanovništvom, da navedu neki primer kako se lokalno stanovništvo prema njima odnosi, u prodavnicama, kafićima ili, recimo, na ulici, što sam pokušala da posmatram i na terenu. Takođe, razgovarala sam i sa lokalnim stanovništvom o njihovim stavovima prema migrantima, i zamolila ih da navedu neki primer kontakta. Cilj ovih istraživanja je dvojak. Sa jedne strane, omogućen mi je uvid u migracijsku praksu, a sa druge, na osnovu ponašanja i stavova lokalnog stanovništva o migrantima, polako su se kristalisale postojeće paradigme o migracijama i migrantima.

Posebno sam istražila situacije kada je prisustvo migranata u nekoj sredini ušlo u žižu interesovanja javnosti, što sam odredila kao primere društvenog konflikta. Ovakve situacije pružaju direktan uvid u postojeće paradigme, naročito kada stupaju u antagonističke odnose, budući da se tada određeni kvaliteti naglašavaju. To su: protest lokalnog stanovništva u Banji Koviljači tokom leta 2011. godine, tretman migranata u Subotici tokom vanredne situacije u februaru 2012. godine, protest protiv osnivanja trećeg centra za azil u okolini Mladenovca, protest protiv smeštaja migranata u objekat u selu Vračević, protest protiv prisustva migranata u Bogovađi, protest protiv smeštaja migranata u Obrenovcu krajem 2013. godine, otvaranje privremenih centara za smeštaj lica koja traže azil u Sjenici i Tutinu i tako dalje. Bazu za ova istraživanja činili su izveštaji iz medija, domaćih i stranih, koji su dostupni preko interneta, kao i

¹⁹ <http://www.migreurop.org/article2330.html?lang=en>,
<http://www.migreurop.org/spip.php?page=recherche&recherche=serbie&submit.x=0&submit.y=0&lang=fr>,
<http://www.migreurop.org/article2226.html?lang=fr>, <http://www.migreurop.org/article2271.html?lang=fr>,
<http://noborderserbia.wordpress.com/memories-poems-stories-songs>, <http://www.w2eu.info/>, pristupljeno 20. decembra 2015.

podaci dobijeni razgovorima sa osobama koje su prisustvovala ovim događajima. Kroz ove studije slučaja došla sam do saznanja o lokalnom društvenom, političkom, ekonomskom i kulturnom kontekstu kao i o aktuelizovanim paradigma u okviru kojih se govorilo o ili delovalo prema migrantima. Sva terenska istraživanja okončala sam početkom oktobra 2015. godine.

1.3 Struktura izlaganja

Proučavanje fenomena azila i neregularnih migracija sa sobom nosi mnoge izazove. Rad zato započinjem ispitivanjem legitimnosti upotrebe pojmova koji stoje u naslovu istraživanja kroz pregled osnovnih problema u istraživanju migracija u antropologiji. Ti problemi se odnose na uticaj socio-političkog konteksta na samo istraživanje, na definisanje teme (uticaj administrativno-pravnih definicija i praktično-političkih određenja), okvira istraživanja (prevalencija metodološkog nacionalizma), i odabir i primenu metoda (etnografsko svedočenje), ali i na odlike koje su imanentne samom fenomenu koji proučavam, a to su stalna promenljivost, kompleksnost i plurilokalnost. U ovom uvodnom poglavlju fokusiram se na pitanja uticaja aktuelnih naučnih, političkih i kulturnih paradigmi na proizvodnju znanja o fenomenima koje želim da istražim.

Kako bih predstavila kulturne paradigme o azilu i neregularnim migracijama u Srbiji na početku XXI veka i ukazala na njihove odnose prema kulturnim paradigmama koje postoje na širem, regionalnom nivou, građu sam podelila u tri celine: konceptualizacije, praktične politike i prakse. Prilikom predstavljanja kulturnih paradigmi koristila sam dva osnovna kriterijuma: kretala sam se od najformalnijih do nezvaničnih, kao i od onih koje se pojavljuju na regionalnom, preko onih koje se pojavljuju na nacionalnom, do onih koje se pojavljuju na lokalnom nivou. U tom smislu podela na administrativno-pravne konceptualizacije, praktične politike i prakse nije podela u klasičnom smislu reči, već ukazuje na promenu dominantnog konteksta aktuelizacije kulturnih paradigmi, te stoga i fokusa u mom izlaganju.

Predstavljanje najformalnijih konceptualizacija, tj. administrativno-pravnih određenja pojmova azila i neregularnih migracija započinjem određenjem ovih pojmova u dijahronijskoj perspektivi, najpre na međunarodnom, a zatim i na nacionalnom nivou. Pored ovoga, predstavljam i pojmove

ekonomskih, mešovitih i prisilnih migracija. Dijahronijska perspektiva mi omogućava praćenje transformacija ovih odredbi iz međunarodnog i nacionalnog prava u skladu sa promenama socio-političkog konteksta u kojima se javljaju. Tako se pokazalo da ovi pojmovi nisu jednoznačni, da se menjaju tokom vremena i ukazuju ne na neku inherentnu karakteristiku pojave koju predstavljaju, već zavise od šireg diskursa u kome zadobijaju smisao i politika kojima i koje im daju legitimitet.

U sledećem poglavlju se fokusiram upravo na azil i neregularne migracije kao objekte praktičnih politika. Ovaj deo ima za cilj da precizira politički kontekst u kome se odvija migracijska praksa i transformišu javne konceptualizacije o neregularnim migracijama i azilu u Srbiji. Na početku ovog poglavlja detaljnije predstavljam pojam praktične politike i ukazujem na njegovu analitičku važnost za proučavanje fenomena migracija. Nakon ovog više teorijskog dela prelazim na prikazivanje trendova, strategija i diskursa evropskih migracijskih politika u istorijskoj perspektivi. Posebnu pažnju posvećujem ekstrateritorijalnom širenju evropske migracijske politike, kao i kontekstu i mehanizmima koji ovo omogućavaju. Na taj način dajem okvir predstavljanju procesa usvajanja evropske migracijske politike u Srbiji. Poglavlje završavam razmatranjem elementa prisile u vezi sa primenom evropske migracijske politike u Srbiji.

U narednom poglavlju kulturne paradigme o azilu i migracijama predstavljam kroz prikaz migracijskih praksi u pojedinim zemljama koje figuriraju kao zemlje tranzita za migracijska kretanja prema EU, opredeljujući ih kao „vrata Tvrđave Evrope“. Pokazujem kako sekuritarnе prakse u Maroku i Libiji dovode do premeštanja kretanja prema Turskoj, i odatle preko Bugarske, odnosno Grčke i Makedonije, do Srbije. Zatim se fokusiram na predstavljanje migracijske prakse u Srbiji. Posebno obrađujem sledeća pitanja: azilna praksa pre uvođenja nezavisnog azilnog sistema, zvanične procedure i prakse u Srbiji u vezi sa prelaskom granice i azilnim sistemom, Srbija kao „etapa migracijskog koridora“ i na kraju se koncentrišem na predstavljanje migracijskih praksi i kulturne paradigme na posebnim lokusima u Srbiji, kao što su Banja Koviljača, Subotica, Mala Vrbica, Bogovađa, Obrenovac, Sjenica i Tutin, Krnjača Kanjiža i Beograd.

Na kraju teksta sumiram rezultate istraživanja o kulturnim paradigmama o azilu i neregularnim migracijama u Srbiji na početku XXI veka, tako što izdvajam osnovne paradigmatске grupe i metafore koje učestvuju u ovom procesu i značajno utiču na migracijsku praksu.

2 IZMEĐU NAUČNIH, POLITIČKIH I KULTURNIH PARADIGMI: MIGRACIJE KAO PREDMET ANTROPOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog istraživanja predstavljaju migracijska kretanja koja sprovode osobe pretežno iz azijskih i afričkih zemalja, zahvaćenih ratovima i teškom ekonomskom i političkom situacijom, ka zemljama Evropske unije, i koje na tom putu prelaze preko teritorije Republike Srbije. Ovaj opis ujedno predstavlja i svojevrsnu operativnu definiciju. Iako se u pravno-administrativnom smislu ove osobe svrstavaju u kategorije tražilaca azila i neregularnih migranata, ostaje otvoreno pitanje da li i u kojoj meri u naučnim istraživanjima koristiti određenja koja su nastala kao proizvod praktičnih politika (o ovom problemu videti Malkki 1995b, Chimni 2009, Turton 2003, de Genova 2002). Zato ću u ovom delu teksta ukratko predstaviti dosadašnja istraživanja migracija u antropologiji, a zatim razmotriti probleme klasifikacije i proizvodnje znanja.

2.1 Kratak pregled istraživanja migracija u antropologiji

Istorija antropologije i fenomen migracija neraskidivo su povezani: prva antropološka proučavanja nastala su upravo kao posledica kolonijalnih osvajanja i susreta sa novim i drugačijim kulturama. Međutim, istraživanje migracija kao zasebnog fenomena došlo je u antropologiju tek kasnije. Postoji više razloga za to. Jedni proizilaze iz konceptualno-teorijskih ograničenja koja su sledila iz dominantnih naučnih paradigmi, drugi spadaju u domen istraživačkih politika, koje sa svoje strane zavise od širih društvenih i političkih kretanja, dok su treći „ontološki“, tj. sadržani su u onome što antropologiju čini antropologijom, a odnose se pre svega na njen predmet i metod.

Kako Brettell ističe, istraživači su se, posmatrajući migrante kao nosioce kulturnih obrazaca, fokusirali pre svega na probleme adaptacije i kulturnih promena koje se odnose na verovanja, ponašanja i društvenu organizaciju, kao i na pitanja identiteta i etniciteta (Brettell 2008). Tako su se tokom 1970-ih i 1980-ih migracije proučavale kroz prizmu etničkog identiteta, njegove reprodukcije, konstrukcije i održavanja među imigrantskom populacijom (Vertovec 2007, 963). U pozadini ovih pristupa leže pretpostavke da su migranti nosioci određenih kulturnih

karakteristika, koji iz jednog prostora koji je shvaćen kao određen i ograničen (a najčešće je to neka nacionalna država), prelaze u drugi, u kome odbacuju neke od donetih kulturnih karakteristika i preuzimaju nove (Diner 2008). Dakle, naučne paradigme koje dominiraju su one koje se fokusiraju na konceptualnu metaforu društva kao kanistera (*container society*, Castles 2009, 15), pomenutu ukorenjenost i dislokaciju ali i metodološki nacionalizam (Hoerder 2012). Metodološki nacionalizam je pretpostavka da su nacija/država/društvo prirodne društvene i političke forme u savremenom svetu (Wimmer and Schiller 2002, 302). Takva naturalizacija nacionalnih država nije zaobišla ni antropologiju. Ovde ću navesti zaključke o metodološkom nacionalizmu koje daju Wimmer i Schiller. Oni ističu da je metodološki nacionalizam u antropologiji imao duboke posledice, a naročito od trenutka kada je funkcionalizam potisnuo difuzionizam kao dominantnu naučnu paradigmu. Naime, antropolozi su često posmatrali kulture kao neraskidivo i nekako organski vezane za teritorije. Na taj način su reprodukovali prevashodno nacionalističku sliku sveta kao razdeljenog u ograničene, kulturno specifične jedinice. Štaviše, rani antropolozi su definisali svoju oblast istraživanja kroz negativnu ekstrapolaciju u odnosu na iskustva izgradnje nacionalnih država na Zapadu. Tako su upravo plemena i etničke grupe koje su izmicale modernizaciji i naciji predstavljale privilegovan antropološki objekat proučavanja, pri čemu su ignorisali uticaj kolonijalnih režima ili političkih agendi u smeru izgradnje nacije na njih. Uticaj metodološkog nacionalizma na antropologiju se tu ne završava: čak i kada su radili istraživanja u kompleksnim, industrijalizovanim društvima, antropolozi su se fokusirali na etničke grupe koje su percipirane i predstavljane kao različite u odnosu na „većinsku“ populaciju. Isticala se njihova kulturna različitost u odnosu na „nacionalnu kulturu“. Proizvedeći drugo i drugačije u odnosu na koje se konsoliduje nacija, antropolozi su reprodukovali, naturalizovali i legitimisali perspektive i politike nacionalnih država u nastajanju (Wimmer and Schiller 2002, 304-305). Tek je pokušaj sagledavanja sveta u celini ukazao na ograničenja metodološkog nacionalizma u naučnim istraživanjima, ali i na dominaciju percepcije fenomena nacionalnih država kao normalizovanog, odnosno, opšteprihvaćenog i neproblematizovanog standarda (uporedi Belshaw 1976, XIV). Fine primećuje da današnje kritike metodološkog nacionalizma negiraju da je nacionalna država prirodna forma društveno-političke organizacije, ali prihvataju da to jeste glavni princip organizacije u modernom svetu (Fine 2003, 460). Problem je u tome, smatra Fine, da se kao modernost uzima jedan kratki istorijski period (od 1953. do 1989.) kao egzemplarni predstavnik modernosti u koji se nasilno

učitava čvrstina (*solidity*) nacionalne države, kao i to da uvek pretpostavlja stilizovanu istoriju ideala nacije u prosvetiteljstvu (Ibid, 460). Štaviše, ističe Chernilo, ne treba prenebregnuti upravo uticaj teorije društva na etabliranje shvatanja da nacionalna država predstavlja finalnu i neophodnu formu društvenog organizovanja u modernosti (Chernilo 2006, 13).

Od 1990-ih, u proučavanju migracija sve veći značaj dobijaju fenomeni transnacionalizma i globalizacije (Vertovec 2007; videti Kearny 1995, Fog Olwig and Hastrup 1997). Transnacionalizam karakteriše mreža kao dominantni oblik društvene morfologije, čime se izbegava unilokalnost, hijerarhizacija, odnos centar-periferija, a pre svega definisanost i ograničenost, budući da transnacionalizam omogućava kompleksne konceptualizacije identiteta i pozicioniranosti kako individue tako i kolektiviteta (Vertovec 2009). Hoerder ističe da dok „trans“ ispravno naglašava kontinuitete u životima migranata istovremeno kritikujući razdvajajuće aspekte političkih granica, „nacionalno“ zamagljuje unutrašnje razlike u nacijama i državama (Hoerder 2012, 70). Appadurai govori o translokalnosti, formi identifikacije u privremenom okruženju, gde se formiraju kratkotrajne društvene veze koje su pod jakim regulatornim uticajima državnog ili nekog drugog aparata moći koji se može shvatiti kao spoljni u odnosu na dato mesto privremenog boravka i ljude u njemu (Appadurai 1995, 220). Upravo naglašavanjem diferencijalnih moći aktera u migracijskim procesima, transnacionalizam može da prevaziđe sliku sveta kao mreže koja povezuje različite nacije ili drugačije esencijalizovane lokalizovane kolektivitete (uporedi Wimmer i Schiller 2002, 324). Globalizacija, sa svoje strane, još više prevazilazi tradicionalne poglede na migracije i ističe značaj mreže, transnacionalnih tokova kapitala, koje posmatra istovremeno kao posledice razvoja sredstava za komunikaciju i transport ali i političko-ideoloških promena prvenstveno ka univerzalizaciji zapadne liberalne demokratije (Czaika and de Haas 2013, 5). Osnovna odlika globalizacije je intenziviranje kretanja robe, novca, ali i ljudi, ideja i znanja preko državnih granica (Castles and Miller 2009). Castles i Miller govore o globalizaciji migracija u smislu da međunarodni migracioni tokovi sada značajno utiču na više država istovremeno, dok je migrantska populacija sasvim raznolika u ekonomskom, društvenom i kulturnom pogledu (Ibid, 10). Takođe, učestvovanje sve većeg broja ljudi u migracijskim tokovima dovodi do brisanja razlika između država koje bi predstavljale prevashodno društva emigracije od društava imigracije (Ibid, 7). Castles i Miller ovo nazivaju periodom tranzicije u migracijskim tokovima na teritoriji pojedinih država i naglašavaju da dolazi do opšte politizacije fenomena migracija na globalnom, regionalnom, nacionalnom ali i

lokalnom nivou (Ibid, 12). Pored transnacionalizma i globalizacije, u novije vreme u žižu interesovanja dolaze i proučavanja roda u okviru etnografija migracija (Morokvašić 2010, Green 2012). Prisustvo žena kao aktivnih učesnika migracionih procesa, a ne više samo kao pratilaca, postaje široko prihvaćena perspektiva. Posebno se istražuje ekonomska uloga žena, koje odlaze na rad van stalnog mesta boravka i tako obezbeđuju sredstva za preživljavanje celoj porodici (o feminizaciji migracija videti Castles and Miller 2009, 12).

Ukratko, današnja istraživanja migracija u antropologiji se razlikuju od prethodnih u tome što naglašavaju uticaj makrokontekstualnih faktora, kao što su, pre svega, svetska i regionalna politika i ekonomija, na migracijske procese na mezo i mikro planu (Vertovec 2007, 969). Uviđa se da su migrantske ali i lokalne populacije raznolike, čime se izbegava njihova esencijalizacija (Brettell 2008, 136). Osim istraživanja etničkog (rodnog ili kulturnog) identiteta i problema adaptacije kao ključnih tema antropološkog interesovanja, sve više se problematizuje sam geopolitički kontekst u kome se migracije odvijaju i naglašava važna uloga nacionalne države kao primarnog političkog subjekta, koji više ili manje uspešno kontroliše migracijske tokove u skladu kako sa položajem na međunarodnom planu, tako i sa sopstvenim unutrašnjim prilikama (uporedi Brettell and Hollifield 2008). Za razliku od metodološkog nacionalizma, koji nacionalne države posmatra kao nekakav prirodan kontekst, u savremenim istraživanjima nacionalne države postaju *akteri* migracijskih procesa. Takođe, sami istraživači postaju svesni svoje pozicije u odnosu na objekat proučavanja, što dalje omogućava kritičko promišljanje osnovnih konceptualizacija koje se odnose na migracije (de Genova 2002).

2.2 Proučavanje migracija u etnologiji i antropologiji u Srbiji

Proučavanje migracija u srpskoj etnologiji i antropologiji se u određenoj meri razlikuje u odnosu na zapadnu etnologiju i antropologiju, mada se trendovi nakon Drugog svetskog rata uglavnom poklapaju. Pre Prvog svetskog rata poreklo naroda, naselja, kao i seobe, odnosno, kretanje stanovništva, bili su objekat interesovanja kako srpske etnografije, tako i geografije. Lukić Krstanović primećuje da je kulturno-istorijski pristup koji je dominirao antropogeografskim obrascima proučavanja naselja i populacija, zajedno sa svojim etničkim kategorizacijama i stereotipizacijama, ostao prisutan tokom većeg dela XX veka (Lukić Krstanović 2014, 18). Iako

je u tom formativnom periodu srpske etnologije i antropologije akcenat bio stavljan na istorijske i političke prilike koje su uzrokovale kretanje stanovništva, one su ostajale na nivou datog, tj. nisu dalje problematizovane, već su figurirale kao svojevrsna scenografija u kojoj su do izražaja dolazile tada popularne teme etno-psihološkog karaktera, tj. psiholoških tipova stanovništva (Ibid, 17). Nakon drugog svetskog rata najčešće su u okviru regionalnih istraživanja proučavane kulturne promene koje su nastajale na relaciji selo – grad tokom perioda industrijalizacije (Pantelić 1997, 10). Preciznije, istraživači su se fokusirali na utvrđivanje prisustva odnosno gubljenja pojedinih etničkih ili kulturnih karakteristika (Lukić Krstanović 2014, 21). Ovaj model istraživanja, koji proizilazi iz teorija modernizacije, suprotstavlja načine života u selu i gradu, gde je seoski predstavljen kao tradicionalan, a gradski kao moderan, dok su migranti percipirani kao akteri promena, odnosno modernizacije, u zajednicama iz kojih potiču (uporedi Brettell 2008, 118). Od 1980-ih počinju intenzivnija proučavanja iseljništva, gde fokus predstavljaju kulturni obrasci srpske etničke grupe (videti Pavlović 1988, 1991; Lukić Krstanović 1985, 1992). Ekonomske migracije generalno nisu bile predmet istraživanja u srpskoj etnologiji i antropologiji u ovom periodu, već je dominirala etnička perspektiva (Lukić Krstanović 2014, 25). Tada se uvodi i za ovo istraživanje zanimljiva distinkcija između *emigranta* i *iseljenika*, gde kod prve grupe postoji a kod druge ne postoji politička motivisanost preseljenja u drugu državu (Lukić Krstanović 2014, 16, ft 3). Lukić Krstanović s pravom primećuje da migracijska kretanja podstaknuta turbulentnim događajima koji su pratili raspad Jugoslavije nisu bila organizovano i koordinisano istraživana, već su se svodila na individualne inicijative istraživača (Malešević 1995, Gavrilović 2007, prema Lukić Krstanović 2014, 27). Posmatranje migracija u vezi sa problemom etniciteta, etničkog identiteta i nacionalnih manjina predstavlja glavnu paradigmu u srpskoj etnologiji i antropologiji tokom 1990-ih i 2000-ih (videti Nedeljković 2008 i 2010, Antonijević 2011, Blagojević 2005). To je dovelo do preispitivanja ovih konceptualizacija (Lukić Krstanović 2014, 27). U studijama iseljništva (dijaspore, gasterbajtera) fokus se stavlja na nostalgiju, sećanja, identitet, na dinamike i moduse veza koje se održavaju između rasejanih populacija u odnosu na maticu (uporedi Wimmer and Shiller 2002, 324). U poslednje vreme sve više se obrađuje uticaj ekonomskih faktora na migracije (videti Antonijević i dr. 2011, Antonijević i dr. 2013), kao i pojedini politički aspekti migracijskih procesa (videti Đorđević-Crnobrnja 2014, Stojić Mitrović 2014a i Stojić Mitrović 2014b).

2.3 Neki problemi u proučavanju migracija u antropologiji: predmet, metod i politike

Antropologija je dugo posmatrala socio-kulturne fenomene koje je proučavala kao stabilne i dugotrajne procese koji zadržavaju i reprodukuju svoje obrasce postojanja (Malkki 1997). Zato su fenomeni koji nemaju stalnu formu i manifestuju se na nivou incidenta, koji su ne samo plurilokalni, već i tranzitorni, i suštinski multivokalni, tj. koji ne podležu nekom unificiranom sistemu društvenih normi, ostajali izvan horizonta dominantnih antropoloških paradigmi. Kako Malkki ističe, „antropološki običaj da se fokus stavlja na zajednice prve vrste (porodice, kulture, nacije, etničke grupe, lokalne zajednice, institucije, itd.) može učiniti nevidljivim ili trivijalnim one konstruktivne i značajne događaje koji su slučajni, kratkotrajni i anomalijiški. Zajednice prve vrste su imenovane i klasifikovane kao vredne „očuvanja” i zaštite, vredne zakona i kontrole, kao i nebrojenih intervencija; one druge su često ostajale čak i bez imena”, (Malkki 1997, 92, navodnici u originalu). Osim uticaja dominantnih naučnih paradigmi na mogućnost uočavanja i obrade pojedinih fenomena, ne sme se zanemariti ni direktniji uticaj naučne zajednice. Kao ilustracija će poslužiti sledeći događaj: kada je 1967. godine na sastanku Američke antropološke asocijacije David Aberle predstavio rezoluciju kojom se osuđuje primena oružja poput napalma nad stanovništvom (Vijetnama), jedan od predsedavajućih, Majkl Harner, ustao je i izjavio da genocid ne spada u profesionalno interesovanje antropologa (Gough, 1990, 1705).²⁰ Na slične probleme su nailazili antropolozi koji su umesto tradicionalnih sela ili drugih kolektiviteta želeli da proučavaju dinamiku izbegličkih kampova (uporedi Malkki 1997). Međutim, spisak problema se tu ne iscrpljuje. Na nivou prakse, tj. sprovođenja terenskog istraživanja, istraživanje migracija i azila u antropologiji su otežavale dve stvari. Prva je sama koncepcija antropološkog terena u nekom naselju, ili među reprezentativnom populacijom, najčešće zajednicom, u kojoj se traže

²⁰ Nekih trideset godina nakon ovog događaja zanimanje antropologa za rad međunarodnih tribunala za zločine se veoma intenzivira. Oni se angažuju u svojstvu veštaka, zagovornika ili protivnika kulturnog relativizma, kao i u nekim pitanjima koja se odnose na način na koji tribunal dokazuje postojanje genocida, gde se razmatraju pitanja rase, etniciteta, diskursa, mitova koji služe kao osnov za procese dehumanizacije, koji sa svoje strane služe da opravdaju nasilje (Wilson 2011). Ovaj primer ukazuje i na normalizaciju angažovanja antropologa u aktivnostima koje nisu prevashodno naučnog karaktera, ali i na promene u percepciji tema koje jesu predmet interesovanja pojedinih nauka.

regularnosti, neki deljeni pogled na svet. To je dosta drugačije od onoga što se zatiče kada se proučavaju migracije. Pre svega, migranti i migracije nisu neki primordijalni, ograničeni fenomen koji je moguće esencijalistički shvatiti. To je *situacija* u kojoj može da se nađe svako. Tranzitornost, stalna promenljivost i slučajnost, često površni i kratkotrajni kontakti učesnika migracijskih procesa, istraživača nužno stavljaju u poziciju *svedoka* nekog *dogadjaja*. Zato metod koji se primenjuje nije etnografsko opisivanje već *etnografsko svedočenje* (Malkki 1997, 95). Sa jedne strane, dakle, istraživač je stalno u poziciji da „kasni“ za predmetom proučavanja koji pred njegovim očima stalno menja svoju formu. To ima dve posledice. Prva je da je nemoguće iznositi konačne zaključke – oni mogu biti pobijeni već sutra, sa promenama karakteristika migracijskih tokova, izbijanjima novih kriznih žarišta ili uvođenjem novih sekuritarnih tehnika. Druga je ta da što preciznije određenje konteksta u kome se migracije odvijaju postaje imperativ u istraživanju. Jedino tako se mogu interpretirati najrazličitiji pojavni oblici konkretnih migracijskih tokova koji su uzeti za predmet istraživanja. Međutim, etnografsko svedočenje kao metod poseduje još jednu važnu dimenziju – ono je narativ čija je svrha pridobijanje slušalaca ka interpretativnom okviru i sistemu vrednosti onoga ko ga izlaže. „Svedočenje je uvek dijaloško i javno, gde je *ja* više kolektivno nego individualno... svedočenja jasno prikazuju inscenaciju društvenih razlika u kojoj privilegovani zapisničar beleži oralno svedočenje neprivilegovanog. Svedočenja tako imaju oralni i performativni kvalitet koje druge autobiografije nemaju, budući da nose otisak glasova oba govornika, dvostruku prirodu zapisanog i rasutu snagu glasa”, (McClintock 1995, 326-327). Etnografsko svedočenje je subjektivni narativ koji ima političku funkciju – najčešće zalaganje za prava diskriminisanih pojedinaca i grupa sa kojima istraživač stupa u kontakt tokom svog istraživanja. Dakle, praktični problemi sa kojima se sreće istraživač migracija leže u tome što je neophodno prilagoditi terensko istraživanje odlikama fenomena migracija i prihvatiti da je zastupanje strane nemoguće izbeći.

Antropologija se u svom formativnom periodu, ali i kasnije, zanimala za način života i pogled na svet ljudi koji su zaticani na kolonizovanim područjima. Praksa da antropolozi rade istraživanja u (bivšim) kolonijama održala se do danas. „Antropologija je dete zapadnog imperijalizma,“ kaže Gough, „[n]jeni koreni leže u humanističkim vizijama prosvetiteljstva, ali kao univerzitetska disciplina i savremena nauka osamostalila se u poslednjim decenijama XIX i u ranom XX veku. Ovo je bio period tokom koga su zapadne nacije činile krajnje pritiske da dovedu praktično celi predindustrijski, nezapadni svet, pod svoju političku i ekonomsku kontrolu,“ (Gough, 1990, 12-

13). Političke i ekonomske promene u decenijama nakon Drugog svetskog rata dovele su do transformacije populacija koje su bile predmet antropološkog proučavanja iz kolonijalnih subjekata u suverene građane, što je uslovalo mnoge moralne dileme. „Ulazak nekada kolonizovanih ili odbačenih ljudi (koji nose sopstvene maske i govore sopstvene tekstove) na pozornicu globalne ekonomije, međunarodne visoke politike, i svetske kulture, je prisvojeno pravo antropologa da štite nečujne, prikazuju nevidljive i prepoznaju pogrešno konstruisane, postalo sve teže očuvati,“ (Geertz 1988, 133).

Radeći svoj posao, tj. istražujući *drugog* i *drugačije*, antropolozi su nehotice „orijentalizovali“ zatečeno stanovništvo (uporedi Said 2000, 37) i na taj način reprodukovali odnos statusne, ekonomske, političke i svake druge nejednakosti između subjekta i objekta proučavanja, ali i podržavali stereotip da su antropolozi oni koji proučavaju druge ljude koji žive u selima u drugim državama (Belshaw 1976, XIV). Međutim, bilo bi preterano reći da je time uvek podržavana ona strana koja ima veću moć. Nekada su na rad antropologa uticali stavovi vlada, nekada lokalnih vođa, nekada revolucionara koji su se zalagali za oslobođenje od kolonijalnih vlasti (Ibid., 7). „Kako se menjala antropologija, tako su se menjali teorijski modeli i njihove posledice na primenjene politike“ (Ibid, 7). Kako Malkki navodi, „često su išli da sakupljaju jezike i kulturne forme pokušavajući da ih spasu uništavajućih efekata Zapadne imperijalne ekspanzije i industrijskog kapitalizma. Ponekad je rad na spasavanju i zaštiti bio motivisan pukom logikom prepariranja; u drugim slučajevima bio je deo komplikovanih političkih borbi sa istorijom, moći i proizvodnjom znanja“ (Malkki 1997, 88). Mora se uzeti u obzir i da je i sam istraživač indoktriniran svojom matičnom kulturom, istraživačkom paradigmom, popularnim gledištima, ličnim iskustvom, i da sve to utiče na način percepcije i opisivanja objekta proučavanja, što nikada ne mora da napusti nivo presupozicija, tj. implicitnih pretpostavki. Ako nešto želimo da „prepariramo“, to znači da mu pripisujemo vrlo specifičan set vrednosti (koji se vezuje za očuvanje „autentičnosti“, prezervaciju „prirodnog stanja“, ili drugi interpretativni okvir koji sa sobom nosi čitave nizove presupozicija).²¹ Međutim, tu leži i praktična opasnost: u slučaju migracija, rezultati naučnih istraživanja postaju sredstvo legitimizacije političkih intervencija u domenu kontrole populacije na nacionalnom i internacionalnom nivou.

²¹ I prvi antropolozi, koji su slali upitnike administratorima o fenomenima kao što su totem, tabu, potlač i tako dalje, uticali su na perspektivu koje su ovi administratori zadobijali o zatečenom stanovništvu u kolonijama, što je situaciju dodatno usložnjavalo (Belshaw 1976, 6).

2.4 Neki problemi u proučavanju migracija u antropologiji: klasifikacije i proizvodnja znanja

Uopšteno gledano, migracije predstavljaju kretanje sa ciljem privremene ili stalne promene mesta boravka. Postoji više tipologija migracijskih kretanja. U načelu, svrha tipologije je da što adekvatnije predstavi neki fenomen i da omogući njegovu komparaciju sa drugim više ili manje sličnim fenomenima. Kriterijumi za uspostavljanje kategorija migracijskih kretanja su različiti a njihov izbor zavisi pre svega od toga šta istraživač želi da naglasi (uporedi Brettell 2008). U tom smislu svaka kategorizacija ne predstavlja deskripciju fenomena, već njegovu organizaciju. Međutim, izbor kriterijuma koji se naglašava ne mora uvek da zavisi od karakteristika samog fenomena, već može da bude preuzet „od spolja“, tj. od šireg interpretativnog okvira u kome fenomen zadobija smisao. Zetter govori o imenovanju, procesu stereotipizacije koji uključuje razdvajanje na konstitutivne elemente, standardizaciju i formulisanje jasno razgraničenih kategorija u kojima se reprodukuju profesionalne, birokratske i političke vrednosti koje su ih inicirale (Zetter 1991, 45). Naime, imenovanje je način označavanja pomoću koga se uspostavljaju političke agende, ali i način na koji se definišu ljudi koji su percipirani kao objekti tih politika (Wood 2007, 19). Proces imenovanja jeste odnos moći koji se ogleda u tome što oznake koje koristi jedna grupa aktera postaju lakše nametnute domenu praktične politike, situaciji ili osobama, od oznaka koje nudi neka druga grupa (Wood, 2007, 20). Štaviše, imenovanje je sveprožimajući proces konstruisanja društvenog drugog i uspostavljanja identiteta, koji se javlja na različitim nivoima i u različitim momentima društvene interakcije, između države i kolektiva, kolektiva i individue, i individua međusobno (uporedi Ibid.).²²

Vrlo podesan pojam za razmatranje problema ovog tipa je pojam konvencionalne konceptualne metafore, ili metaforičkog koncepta, koje strukturiraju sam način percipiranja tako što

²² Na primer, i Bourdieu govori o simboličkom nasilju, kada država zauzima pravo da nameće principe klasifikacije čije je važenje obavezujuće. Upisivanjem klasa u društveni red država ograničava manevarski prostor drugim socijalnim akterima. Izostaviti nekoga iz klasifikacije znači ukazati na njegovo specifično mesto u društvenom uređenju. Klasifikacija znači i pripisivanje identiteta, onoga šta su prednosti i onoga šta su mane. (uporedi Bourdieu 1984). U slučaju klasifikacija koje su predmet ovog istraživanja, akter koji sprovodi simboličko nasilje nije samo država – već komplikovana mreža međunarodnih organizacija i političkih struktura.

sistematično prebacuju metaforički apstrahovane odlike iz jednog konceptualnog domena u drugi (Marmaridou 2000). Osim na percepciju, konvencionalne konceptualne metafore utiču i na način na koji se odvija akcija, tj. postupanje sa objektom koji je percipiran pomoću konvencionalne konceptualne metafore „kao da on zaista jeste” to što je izdvojeno metaforičkom apstrakcijom (Lakoff and Johnson 2003, 19). To je procedura pomoću koje neka karakteristika prestaje da se odnosi na jedinstven objekat i postaje ime klase. Međutim, davanje prednosti jednom atributu istovremeno znači potiskivanje drugih mogućih atributa (Ricoeur 1994, 107). Takođe, kao i kod presupozicija, njihova adekvatnost, odnosno, potvrda da se zaista odnose na to na šta se navodno odnose, se uzima zdravo za gotovo i ne dovodi se u pitanje. Njih je teško pobiti, jer predstavljaju osnovne pretpostavke koje daju smisao klasifikaciji (uporedi Levinson 1995, 127).

Upravo na takvo stanje stvari često nailazimo u oblasti migracija. Jedna od najranijih klasifikacija migracija je ona koju je dao Fairchild. Ona može poslužiti kao primer tipologija za koje tek sa distance možemo da utvrdimo da su bile pod jakim uticajem dominantnih naučnih paradigmi i političkih dešavanja. Fairchild razlikuje imigraciju i kolonizaciju, kao miroljubive oblike migracija, od invazije i osvajanja, koji su agresivni oblici migracija. Takođe, kolonizacija i osvajanje predstavljaju kretanje iz više razvijene u niže razvijenu kulturu, invazija je kretanje iz niže u više razvijenu kulturu a imigracija kretanje između podjednako razvijenih kultura (Fairchild 1925, 13, prema Petersen 1968, 256-257). Ovaj primer jasno pokazuje uticaje diskursa koji su spoljni (nepertinentni) u odnosu na sam fenomen na izbor kriterijuma za njegovu klasifikaciju, pri čemu angažovanje, tj. nekritičko preuzimanje tih kriterijuma (na primer, da je kolonizacija miroljubiva ili da postoje više i niže razvijene kulture, te da kolonizacija vodi napretku zatečene kulture) i njihovo angažovanje u naučnim klasifikacijama istovremeno reafirmiše i naturalizuje diskurse iz kojih potiču. Situacija sa savremenim klasifikacijama migracija je znatno komplikovanija budući da nam nedostaje u najmanju ruku vremenska distanca koja bi nam omogućila kritičko sagledavanje interpretativnih okvira koji se angažuju i u kojima fenomeni migracija zadobiju smisao. Takođe, konceptualizacije o migracijama se prelivaju iz svakodnevnog u administrativno-pravni diskurs, iz ovog u naučni, iz naučnog u politički i obrnuto, što još više usložnjava situaciju. Ovde ću istaći neke od specifičnih metodoloških i konceptualnih teškoća sa kojima se sreću antropolozi koji se bave proučavanjem fenomena azila i tzv. neregularnih migracija, i koji mogu imati praktične posledice na pripadnike populacije koju istražuju.

Migracije predstavljaju prostorno kretanje. Metodološki nacionalizam se manifestuje u jednoj od najprihvaćenijih klasifikacija migracionih kretanja na emigraciju i imigraciju. Nacionalna država postaje merilo prema kome se određuje smer migracionih tokova (emigracija iz države, imigracija u državu). Osim što pretpostavljaju postojanje neke države u koju se dolazi ili iz koje se odlazi i u tom smislu etiketiraju osobu koja migrira po nacionalnoj osnovi, upotreba izraza emigrant i imigrant celi proces migracija stavljaju u (trans)nacionalni okvir (de Genova 2002). Izraz koji se takođe koristi je izraz *migrant*. Kako Diminescu ističe, za razliku od emigranta, koji napušta svoju zemlju porekla ili stalnog boravka, i imigranta, koji dolazi u neku zemlju da bi u njoj ostao, migrant se obično percipira kao neko ko je u tranzitu, ko privremeno boravi kako bi radio ili neko ko samo prolazi, da bi se zatim ili vratio odakle je došao, ili produžio do neke druge zemlje (Diminescu 2008, 566). Tako su migranti osuđeni na nekakvo stanje liminalnosti i percipirani kao neko ko jeste ovde ali bi mu bolje bilo da nije i ko nikad neće (jer nema nameru ili mu neće biti dozvoljeno) da postane punopravni član zajednice (Ibid.). Osim ovoga, metodološki nacionalizam prisutan je u u podeli na spoljnu i unutrašnju migraciju, pri čemu spoljna podrazumeva prelazak državnih granica a unutrašnja je zadržana u njihovim okvirima. Kako Favell primećuje, većina klasifikacija ima taj nacionalni fokus pri čemu se gotovo uvek preuzima perspektiva društva prijema (Favell 2008, 263). Iz perspektive metodološkog nacionalizma, migracije su prostorno kretanje, pri čemu se prostor zamišlja kao izdvojen na nacionalne države unutar čijih ili preko čijih granica se kretanje vrši (Wimmer and Schiller 2002).

Migracije se različito klasifikuju i na osnovu kriterijuma vremena koje se provodi van mesta porekla: tako postoje sezone, privremene, stalne, cirkularne. Razlikuju se i po kriterijumu motiva pa imamo izbeglice i raseljene, migrante koji se kreću u cilju spajanja porodice, kao i ekonomske ili radne migracije. I način napuštanja mesta prethodnog boravka je važan kriterijum, pa se izdvajaju dobrovoljne i prisilne migracije. Takođe, kriterijum legalnosti, odnosno posedovanja administrativnih dozvola za promenu mesta boravka, dovodi do dihotomne podele migracija na legalne i ilegalne migracije. Na osnovu broja ljudi koji u istom periodu migriraju sa jednog na drugo mesto, možemo razlikovati masovne od pojedinačnih, i tako dalje. Ukratko, dok se neke klasifikacije zasnivaju na eksplicitnim pravnim kategorijama (legalno, ilegalno, izbeglice, raseljeni), druge se od njih malo udaljuju i vezuju za geopolitičke podele (emigracija, imigracija, spoljne i unutrašnje) ili fizičke karakteristike (broj, frekventnost), na primer.

Azil i neregularne migracije se u zvaničnoj klasifikaciji koju nam nudi UNHCR objedinjuju u kategoriju mešovitenih međunarodnih migracija, pri čemu su prve prisilne a druge dobrovoljne, jedne kao motiv imaju bekstvo od progona a druge karakterišu ekonomski razlozi. Povezanost kategorija neregularnih migranata i tražilaca azila ne leži samo u domenu migracijske prakse, gde ovako klasifikovane osobe putuju zajedno, već su ovi statusi još i pravno i hronološki povezani. Sa jedne strane, tzv. neregularni migrant može da legalizuje svoj status izražavajući nameru da zatraži azil, čime dobija status tražioca azila. Sa druge, ako tražilac azila ne dobije status izbeglice, gubi osnov za legalan boravak u zemlji. Ove tri instance, zajedničko putovanje, legalizacija i delegalizacija boravka predstavljaju glavno uporište preklapanja ovih kategorija (uporedi Papadopoulou-Kourkoula 2008, 5-6). Mešovite migracije ka (nekadašnjim) zemljama blagostanja predstavljaju kompleksan politički, ekonomski, društveni i etički problem: da li priznati pravo na slobodu kretanja državljanima pojedinih država ali ne i drugih, da li podsticati naseljavanje kulturno različitih populacija, da li priznati pravo na izbegništvo ljudima čiji će domovi i tle pod nogama nestati usled klimatskih promena, da li je siromaštvo dovoljan razlog da se nekom dodeli azil, da li isterivati tzv. neregularne migrante iz zemlje u kojoj su zatečeni, da li razdvajati porodice ukoliko svi članovi ne zadovoljavaju kriterijume za boravak u datoj zemlji, da li primenjivati mandatno zatvaranje migranata bez suđenja, šta raditi sa decom i tako dalje. Nemoguće je izbeći zauzimanje „strana“, odnosno, zalaganje bilo za veću restriktivnost, bilo za veću slobodu migratornih kretanja (Đorđević 2008).

Određenja azila i neregularnih migracija su pre svega pravna. Kako Willson ističe, pravni instituti imaju tendenciju da reifikuju kulturu i društveni identitet, tj. da koncept, ideju ili svojstvo nekog odnosa pretvore u konkretnu stvar ili objekat (Willson 2011, 185). Međutim, iako pravne definicije izgledaju kao da opisuju realno stanje stvari, one su proizvod državnih politika i praksi. Uopštenije rečeno, pravne obaveze su duboko ukorenjene u društvene norme (Greenhouse 2014, 171). To ujedno ne znači da su pravne norme eksplicitni izraz vrednosti zajednice, niti da je zakon univerzalno primenjiv. Upravo su antropolozi, poput Malinovskog, pokazali da narativ može da proizvede idealizaciju zakona i tako prikrije da se ljudska realnost ne vodi nekom konzistentnom logičkom šemom, već predstavlja stalni sukob suprotstavljenih principa (Malinowski 1926, 36; uporedi Greenhouse 2014, 175).²³ Pri tome ne treba izgubiti iz

²³ <http://wolnelektury.pl/media/book/pdf/crime-and-custom-in-savage-society.pdf>, pristupljeno 30. 1. 2016. godine.

vida da postoji razlika između zakonskih principa i njihove primene, budući da primena zavisi od interpersonalnih naklonosti i aktuelnog položaja u sistemu moći (uporedi Malinowski 1926, 36).²⁴ To znači da nisu društvena pravila ta koja uređuju zakone i omogućavaju njihovu primenu, već društveni odnosi (uporedi Greenhouse 2014, 176).

Pravne klasifikacije imaju značajne posledice na ljude koji im podležu. Statusi, prava i obaveze lica koje je zatražilo azil razlikuju se od onih koji to nisu učinili (ili onih koji jesu dobili status izbeglice, od onih kojima je taj status odbijen, i tako dalje). Tako (legalan ili ne) status migranta za sobom povlači čitav spektar pravnih i socio-političkih odnosa prema državi, „i mora da bude aktivno i više ili manje namerno proizveden putem zakona i njegovog sprovođenja” (De Genova 2002, 110). U slučaju azila i neregularnih migracija, osim državnih politika poziciju moći da utiču na kreiranje i oblikovanje pravnih definicija imaju još i ono što Chimni naziva „praktičarima“ (*practitioners*) (Chimni 2009, 16). To su pre svega međunarodne, nadsacionalne organizacije, koje uz relevantne državne institucije rade sa migrantima, klasifikuju ih i dodeljuju im statute (i prava i obaveze koje iz njih proizilaze) (Ibid.).²⁵ Chimni ističe da ne treba da izgubimo iz vida da institucije odgovaraju određenim politikama, raspolazu određenim fondovima i određenim ljudstvom. Iz tog razloga su i klasifikacije koje one nude, iako možda nužne sa stanovišta konkretne prakse, koje balansiraju između ljudskih prava, restriktivnih migracionih politika i resursa za njihov sprovođenje, ovim ujedno i obojene (Ibid.).

Postavlja se pitanje kakva je uloga naučnika iz društvenih i humanističkih disciplina u ovom pogledu, odnosno, da li možemo da utičemo na one koji kreiraju politike, pravne kategorije i prakse, odnosno, da interвениšemo u objekat ili kontekst proučavanja. Evo kako Turton formuliše ovu dilemu: treba prvo poći od definicije polja istraživanja i postaviti pitanje da li bi preuzimanje kategorija i koncepta koje plasiraju kreatori politika (što se desilo prilikom nastanka

²⁴ I van Walsum govoreći o Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima zastupa sličan stav: primenjivost zakonskih regulacija zavisi od konkretnih odnosa moći u okviru kojih su ovi mobilisani (van Walsum 2009, 311). Costello navodi da u zavisnosti od konkretnog suda koji odlučuje po pitanju deportacije u okviru Dablinskog sistema, osoba može da se nada različitim odlukama. Na fiktivnom primeru presude o žalbi na odluku o deportaciji iz Nemačke u Italiju, Costello kaže: „Zavisiće (presuda, prim. aut.) makar i samo delimično čak i od toga na kom regionalnom sudu u Nemačkoj je tekao proces, kao i od toga da li je osoba imala pristup Sudu pravde u Luksemburgu, Evropskom sudu za ljudska prava u Strasburu, ili, pak, Komitetu za ljudska prava Ujedinjenih nacija” (Costello 2015). Sličan stav iznosi i van Walsum (2009).

²⁵ U ovom tekstu izraz “praktičari” će biti korišćen kako za osobe koje rade u navedenim organizacijama i institucijama, tako i za zaposlene u nevladinim organizacijama, čiji posao uslovljava kontakte sa migrantima na dnevnoj bazi (prim. aut.).

akademske studije izbegništva 1980-ih godina) značilo i eventualno lakše uticanje na njih, s obzirom na to da se fondovi za istraživanja dobijaju u skladu sa zahtevima politika, odnosno, procenama onoga šta se smatra relevantnim za istraživanje i trenutnim prioritetom. „Problem sa ovim pristupom je taj,“ ističe Turton, „da kategorije i koncepti koje primenjuju kreatori politika ne moraju da potpomažu – čak naprotiv, često veoma odmažu – naučnom razumevanju,“ (Turton 2003, 1). Sada ću ukratko predstaviti istorijski razvoj zvaničnih administrativno-pravnih određenja azila i neregularnih migracija, a zatim i odgovore pojedinih naučnika na njih.

3 FORMALNE KONCEPTUALIZACIJE: ADMINISTRATIVNO-PРАВNA ODREĐENJA POJMOVA AZILA I NEREGULARNIH MIGRACIJA

U nastavku ću dati hronološki razvoj koncepata azila, izbeglice (i predstaviti specifičnija određenja, poput statutarnih izbeglica, mandatnih izbeglica, nacionalnih izbeglica, humanitarnih izbeglica, izbegličkih kvota), neregularnih migracija i neregularnih migranata, i opisati kako je teklo njihovo uvođenje u Srbiji. Zatim ću predstaviti i druge povezane pravno-administrativne kategorije, kao što su ekonomski migranti, mešovite i prisilne migracije. Azil i neregularne migracije u ovom delu teksta posmatram kao kulturne konstrukte, koji su nastali u određenim istorijskim i političkim okolnostima, koje su u fokus dovele novog aktera, međunarodnu zajednicu, pri čemu nacionalne države ostaju okvir u kome se sprovode migracijske politike. Ova dva prevashodno politička instrumenta predstavljaju sredstvo kojim se utiče na migracijske tokove, ali i ukazuju na odnose (moći) između nacionalnih država (upoređi de Genova 2002, 421).

3.1 Određenje pojmova *azila* i *neregularnih migracija* u istorijskom kontekstu

Koncepti i azila i neregularnih migracija nisu jednoznačni i nepromenjivi. Oni su se formirali i transformisali kao odgovor na konkretne situacije. U tom smislu predstavljaju kulturne konstrukte, čiji se razvoj može pratiti kako na lokalnom, tako i na globalnom planu. U ovom delu ću se koncentrisati na administrativno-pravna određenja koja su, sa jedne strane, rezultirala načelnom konsolidacijom formalne, zakonski kodifikovane kategorije izbeglica, a sa druge, načelnom konsolidacijom koncepata koji se odnose na neregularne migracije. Ove procese ću pratiti i na međunarodnom i na nacionalnom nivou.

3.1.1 Pojmovi azila i izbeglice

Azil je oblik međunarodne zaštite koja se garantuje osobama koje beže od progona ili neke druge ozbiljne opasnosti u svojoj sopstvenoj zemlji.²⁶ Od najranijih vremena sadržao i političku i humanitarnu dimenziju (UNHCR 1993, Box 2.1.). Sama reč azil (latinski *asylum*) vodi poreklo od grčke reči *asylon*, koja znači slobodu od gonjenja (Boed 1994, 2). *Asyilia* se odnosi na neku vrstu kodeksa ponašanja koji je stupao na snagu u slučaju odlaska van teritorije na kojoj je važno lokalno pravo polisa. Svetilišta su uvek potpadala pod *asyilia*, i predstavljala su lokus utočišta, nepovrediv prostor (*asylon hieron*). Kako su i kućna ognjišta bila mesta obitavanja domaćih božanstava, i ona su spadala u sveta utočišta (Sinn 2005, 72). Praksa garantovanja privremene zaštite na svetim mestima reflektuje poštovanje božanstva i crkve a garantovanje azila od strane svetovne vlasti je manifestacija suvereniteta vladara (UNHCR 1993, Box 2.1.).

Kao instrument zaštite, azil ima dugu istoriju. Štaviše, smatra se da je *praksa* azila stara koliko i samo čovečanstvo (Sinha 1971, 5). Hetitski i asirski kraljevi pružali su utočište izbeglima (UNHCR 1993, Box 2.1). U Starom Egiptu su robovi mogli da pronađu zaštitu od maltretiranja od strane svojih gospodara u pojedinim svetilištima, ali i ispred statue faraona tokom dinastije Ptolomeja. I u Starom Rimu je privremena zaštita od nasilja mogla da se zatraži ispred statue cezara. U hebrejskoj tradiciji, Mojsije je naredio formiranje gradova – utočišta, u kojima bi optuženi za ubistvo mogli bez bojazni od osвете da sačekaju presudu, i to bez obzira da li su bili Jevreji, stranci ili robovi. Srednjovekovno hrišćanstvo je pravo na azil kodifikovalo u više papških bula. Postepeno razdvajanje svetovne od crkvene vlasti dovelo je do prelaska ingerencija o pitanjima azila u ruke svetovnih vladara i državne administracije (o primerima prakse azila kroz istoriju videti Sinha 1971, 5-49).

Krajem XVII i u XVIII veku osobe koje su učinile krivično delo kao što je ubistvo više nije moguće zaštititi od gonjenja i azil počinje gotovo ekskluzivno da se odnosi na osobe koje su žrtve verskog i političkog progona (Sinha 1971, 18). Francuska revolucija je to transformisala u pravni princip: smatralo se da je jedna od obaveza države da pomogne ugnjetavanima i da pruži azil

²⁶ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm pristupljeno 27. maja 2014.

onima koji su proterani iz svoje zemlje zbog zalaganja za slobodu (Ibid.).²⁷ Međutim, azil je još uvek percipiran kao privilegija suverena (bio to monarh ili građani, prim. aut.), a ne kao individualno pravo (UNHCR 1993, Box 2.1.).

Malkki ističe da ove forme zaštite ne znače istovremeno postojanje neke evolutivne linije koja je rezultirala pojavom modernog, međunarodno priznatog koncepta izbeglice (Malkki 1995b, 497). Naime, može se utvrditi vrlo precizan period kada je došlo do rekonceptualizacije i formiranja tehnika koje su dovele do njegovog nastanka. Ove tehnike nisu bile planirane, već su nastale kao odgovor na zatečenu situaciju – ogroman broj raseljenih izazvan svetskim ratovima (Ibid.).

XX vek donosi nove promene. Tada međunarodna zajednica počinje da se bavi problemom izbeglištva i preuzima odgovornost za njihovu zaštitu i pomoć izbeglicama od nacionalnih institucija (UNHCR 2007, 3). Drugim rečima, izbeglice se prepoznaju kao problem kome se mora pristupiti u kontekstu internacionalne saradnje (Lavenex 1999, 4). „U svetlu masovnih izbegličkih kretanja iniciranih Balkanskim ratovima (1912-1913), Prvim svetskim ratom (1914-1918) i Ruskom revolucijom (1917), ovakva zatvorenost državnih granica više nije mogla da se održi. Evropske zemlje su uvidele da se ovim osobama mora dodeliti nekakav pravni status, kako bi im bilo omogućeno da se kreću, ostanu ili vrate svojim kućama legalno,“ (Lavenex 1999, 5). Nakon Prvog svetskog rata formirana je Liga naroda čiji je cilj bio održavanje mira u svetu.²⁸ Liga je ustanovila model međunarodne akcije za pomoć izbeglicama što je dovelo do usvajanja više međunarodnih sporazuma o zaštiti izbeglica (UNHCR 2007; sporazume videti u UNHCR 2004, član 1A).²⁹ U ovim dokumentima uvedena je kategorizacija izbeglica koja se oslanjala na

²⁷ Član 120 ustava Francuske iz 1793 kaže: *They (the French people, prim. aut.) give asylum to foreigners who, in the name of liberty, are banished from their homeland, and refuse to give it to tyrants.* Videti na: <https://chnm.gmu.edu/revolution/d/430/> odnosno, *It (the French nation, prim. aut.) serves as a place of refuge for all who, on account of liberty, are banished from their native country.* <http://oll.libertyfund.org/pages/1793-french-republic-constitution-of-1793> pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁸

<http://www.unog.ch/80256EDD006AC19C/%28httpPages%29/17C8E6BCE10E3F4F80256EF30037D733?OpenDocument>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁹ Prvu grupu izbeglica kojima se bavila Liga naroda i čiji je status regulisala do 1922. godine činili su Rusi koji su bežali zbog građanskog rata i gladi. Dok su ranije pomoć pružali pojedinci i pojedine humanitarne organizacije, Liga naroda je predložila formiranje posebnog tela, Visokog komesara koji bi bio zadužen za dodeljivanje statusa izbeglice. Tako je 1921. godine Fridtjof Nansen postao prvi komesar. Osnovu za dodeljivanje statusa izbeglice predstavljao je gubitak zaštite matične države i etnička i verska pripadnost a ne nasilje i oružani konflikti (Holzer 2012, 8) <http://www.unhcr.org/504748069.pdf> Već 1923. godine mandat je proširen da obuhvati i druge narode (Jaeger 2001, 728-729) https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/727_738_jaeger.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

nacionalno poreklo, teritoriju koju su osobe napustile i odsustvo diplomatske zaštite od strane njihove bivše domovine. Ovim su postignute dve stvari: pojednostavljen je proces tumačenja i izbegnute su veće teškoće u postupku utvrđivanja statusa izbeglice (Ibid.). Upravo ovo – administrativno utvrđivanje kriterijuma koji su nužni i dovoljni za kvalifikaciju za status izbeglice – predstavlja i današnji glavni predmet sporenja. Postavljaju se mnogobrojna pitanja od kojih se neka odnose na same kriterijume (kako ih utvrditi što preciznije, što pravednije, da li status izbeglice učiniti što inkluzivnijim ili što specifičnijim), dok druga izražavaju skepsu prema postojanju takvih administrativnih kriterijuma uopšte (da li je opravdano od spolja, administrativnim merama, koje su doneli političari i „praktičari“, utvrđivati da li neko „iskreno“ ili „neiskreno“ traži azil, da li ga je neko „zaslužio“ ili ne itd.).

Lica koja potpadaju pod definicije iz međunarodnih dokumenata pre usvajanja Ženevske konvencije 1951. godine obično se nazivaju **statutarnim izbeglicama**. Lavenex ističe da se mogu izdvojiti tri faze međunarodne saradnje u pogledu konceptualizacije i tretmana izbeglica: prva, do 1935. godine je pravna, ili pragmatična, gde se kao osnov za dodeljivanje međunarodne zaštite uzima nepostojanje *de jure* nacionalne zaštite; drugu, „socijalnu“ fazu, koja se može pratiti od 1935. godine, karakteriše proširenje osnova za dobijanje zaštite na *de facto* pripadnost društvenoj grupi (Lavenex 1999, 5-6). U oba slučaja, ne postoji individual(izova)na procedura za dodeljivanje statusa, već on proizilazi iz opštih (političkih) uslova u kojima se neka društvena grupa nalazi (Ibid, 6). Krajem 1930-ih nastupa treći, „individualistički period“ (*individualist period*, navodnici u originalu), kojeg karakteriše prelazak na pojedinačno utvrđivanje statusa na osnovu ideje progona iz specifičnih razloga, kao što su rasa, vera, politička uverenja, u kojima se potvrđuje suštinski konflikt između izbeglice i njegove sopstvene vlade (Ibid, 6-7).

Drugi svetski rat sa svojih više od 40 miliona raseljenih, ubrzao je dalji razvoj instrumenta azila. Pravo da se zatraži azil uvršćeno je Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948. godine. U članu 14. Deklaracije stoji da svako ima pravo da u drugim zemljama traži i dobije azil, odnosno, zaštitu od progona.³⁰

Problemi koji su proizilazili iz konkretnih izbegličkih situacija nakon Drugog svetskog rata, koje su do tada rešavane *ad hoc* sporazumima i nespecijalizovanim institucijama, ukazali su na

³⁰ <http://www.un.org/en/documents/udhr>, pristupljeno 20. decembra 2015.

neophodnost formiranja neke nove međunarodne instance i dokumenta koji bi sadržao opštu definiciju o tome ko se može smatrati izbeglicom, odnosno, zahtevali su standardizaciju i globalizaciju koncepata i tehnika (uporedi Malkki 1995b, 497). Tako je Generalna skupština UN osnovala Kancelariju Visokog komesarijata za izbeglice 14. decembra 1950. godine i dala joj trogodišnji mandat tokom koga bi obavila svoj zadatak i prestala da postoji. Na specijalnoj konferenciji 28. jula 1951. godine UN potvrđena je Ženevska konvencija o statusu izbeglica, koja zajedno sa Protokolom o statusu izbeglica iz 1967. godine (Njujorški protokol)³¹ predstavlja osnovni dokument kojim se reguliše status izbeglica (UNHCR 2004). Ovi dokumenti sadrže tri vrste odredbi. Prvu grupu čine odredbe koje sadrže osnovnu definiciju ko jeste, odnosno ko nije izbeglica, i ko je, pošto je nekad imao status izbeglice, taj status izgubio. Drugu grupu čine odredbe koje definišu pravni status izbeglica i njihova prava i obaveze u zemlji izbeglištva. Iako te odredbe nemaju uticaja na postupak utvrđivanja izbegličkog statusa, organi koji sprovode postupak trebalo bi da te odredbe imaju u vidu, jer njihove odluke mogu imati dalekosežne posledice za osobe kojima se utvrđuje status. Treću grupu čine ostale odredbe koje se odnose na administrativne i diplomatske aspekte sprovođenja Konvencije i Protokola. Zemlje potpisnice su, prema članu 35 Konvencije i članu 2. Protokola, u obavezi da sarađuju sa kancelarijom Visokog komesarijata za izbeglice UN u vršenju njene funkcije i treba da joj olakšaju dužnost nadzora nad primenom odredbi ovih dokumenata (UNHCR 2007, D12). Drugim rečima, ovi dokumenti definišu ko se i pod kojim okolnostima može smatrati izbeglicom, definišu prava i obaveze osoba kojima je zagantovan azil, i preciziraju obaveze država koje ga garantuju. Tada prvi put u istoriji izbeglica postaje posebna društvena kategorija koju prepoznaje pravo na globalnom nivou (Malkki 1995b, 497-498). **Izbeglica** je tako svako lice koje se usled *osnovanog straha od progona* iz razloga rasne, verske, nacionalne, ili pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili zbog političkog mišljenja, nalazi izvan zemlje svog državljanstva, pa ne može ili ne želi, usled tog straha, da se stavi pod zaštitu date zemlje; odnosno lice bez državljanstva koje se zbog navedenih razloga nalazi izvan zemlje svog bivšeg prebivališta pa ne može, ili zbog straha ne želi da se u nju vrati (UNHCR 2004, A2). U početku se to odnosilo samo na osobe koje su progon doživele „u Evropi ili drugde“, „pre 1. januara 1951. godine,“ što je Protokolom izmenjeno, kada su

³¹ Pošto Konvencija obuhvata „samo ona lica koja su postala izbeglice usled događaja koji su se desili pre 1. januara 1951. godine“, Protokol je sačinjen da bi obuhvatio sve izbeglice, i one koje su nastale nakon 1951. godine, i, takođe, bez geografskih ograničenja (UNHCR 2007, Annex III, 97).

ukinuta istorijska i geografska ograničenja (Ibid, 97). UN, dakle, preuzima individualistički pristup u određivanju statusa izbeglice. „Činjenica da je u vreme kada je pravljen nacrt Konvencije, ogromna većina osoba kojima je potrebna međunarodna zaštita napustila svoje zemlje porekla usled generalizovanog nasilja ili bila deportovana, ukazuje na to da je zajednica UN želela da ograniči delokrug međunarodnog režima u nastajanju, i da „status izbeglice učini izuzetnim, kako bi bila onemogućena pojava velikog broja“,“ (Zolberg, Suhrke and Aguayo 1989, 25 navodnici u originalu). Vremenska i geografska ograničenja delovanja Konvencije takođe ukazuju na otpor prema dalekosežnoj posvećenosti zaštiti izbeglica na međunarodnom nivou,“ (Lavenex 1999, 10).

Sa svoje strane, UNHCR je nastavio da postoji i nakon 1954. godine, s obzirom na stalno pojavljivanje izbegličkih kriza. Mandat ove posebne agencije UN je da vodi i koordinira međunarodnu akciju zaštite izbeglica i rešava probleme izbeglica širom sveta. UNHCR se zalaže za to da se obezbedi da svako ima pravo da zatraži azil i da nađe sigurno utočište u drugoj državi, sa otvorenom mogućnošću da se dobrovoljno vrati kući, integriše u lokalnu sredinu, ili naseli u trećoj zemlji. Osim ovoga, UNHCR ima mandat da pomaže osobama bez državljanstva.³² Statut UNHCR-a prevazilazi neke od istorijskih, geografskih i administrativnih ograničenja Konvencije i Protokola (UNHCR 2007, E15). Mandat UNHCR se sprovodi na zahtev vlade države ili samih Ujedinjenih nacija (uporedi Bianchini 2010, 368). UNHCR nekada deluje umesto, nekada u ime vlade, a nekada dele odgovornosti (Ibid.). Osim što pruža međunarodnu pomoć izbeglicama, UNHCR podstiče usvajanje i ratifikaciju međunarodnih konvencija i podstiče njihovu primenu. Osim ovoga, UNHCR ima i nadzornu ulogu u procesu utvrđivanja izbegličkog statusa na osnovu Konvencije i Protokola (UNHCR 2007, E18 i E19). Osobe koje UNHCR na osnovu Statuta i relevantnih rezolucija Generalne skupštine UN prepozna kao izbeglice, obično se nazivaju **mandatnim izbeglicama**. Ovaj mandatni izbeglički status je posebno značajan u onim državama koje nisu potpisnice Konvencije i/ili Protokola (Ibid, E16). Ove izbeglice često bivaju preseljene u sigurne zemlje, koje na godišnjem nivou odlučuju o broju mandatnih izbeglica koje će prihvatiti. To su **izbegličke kvote** (UNHCR 2012).³³

³² <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c2.html>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³ O programu preseljenja i izbegličkim kvotama videti dokumentt UNHCR 2012. *Frequently Asked Questions about Resettlement*, dostupno na: <http://www.unhcr.org/4ac0873d6.pdf> .

U pravnom smislu, međunarodni azilni sistem nalazi se na mestu dodira između državnog suvereniteta i univerzalnih ljudskih prava – još uvek se bazira više na suverenom pravu država da garantuju azil, nego na pravu izbeglice da dobije azil, usled čega u najvećoj meri zavisi od posvećenosti zemlje prijema ovom vidu zaštite (Lavenex 1999, 12).³⁴ U 33. članu Ženevske konvencije pod nazivom „Zabrana proterivanja i odbijanja“ (*non-refoulement*) stoji da „nijedna država ugovornica neće proterati ili vratiti silom, na ma koji način to bilo, izbeglicu na granice teritorije gde bi njegov život ili sloboda bili ugroženi zbog rase, vere, državljanstva, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili njegovih političkog mišljenja,“ (UNHCR 2007, 77). Lavenex smatra da po pitanju zabrane proterivanja Ženevska konvencija ulazi u pitanje državnog suvereniteta. Ova zabrana proterivanja postala je deo međunarodnog običajnog prava, čime se štiti mnogi veći spektar osoba od onih koji bi se mogle uklopiti u definiciju izbeglice koju nudi Ženevska konvencija. Izrazi koji se koriste za ovakav vid prvenstveno teritorijalne zaštite nisu ujednačeni i nailazi se na ***bona fide izbeglice, humanitarne izbeglice, eksterno raseljeni*** (sve prema Lavenex 1999, 12). Kao i termini, i konkretne karakteristike statusa, odnosno forme zaštite, razlikuju se od jedne do druge države (Ibid.). To zapravo znači da postoje dva osnovna tipa pravnih kriterijuma za dodeljivanje statusa izbeglica: *individualni*, koji se vezuju za konkretnu osobu i narušavanje njenih prava u pogledu vere, nacionalnosti, rase, političkog mišljenja ili pripadnosti grupi, i drugi, *nacionalni*, i koji se vezuju za opšte stanje u državi porekla, odnosno, stalnog boravka (uporedi Ibid. 13).

3.1.2 Pojmovi *azil* i *izbeglice* u Srbiji: administrativno-pravna određenja

Jugoslavija je ratifikovala Ženevsku Konvenciju 1960. godine (Đurović 2013, 34)³⁵ i Protokol 1967. godine,³⁶ ali nikada nije izgradila instrumente, zakonske okvire, koji propisuju njihovo sprovođenje, odnosno, azilnu proceduru. Prema podacima predstavništva UNHCR u Srbiji, većina tražilaca azila u tom periodu poticala je iz zemlja tzv. istočnog bloka. Osim u izuzetnim

³⁴ Slična situacija je i sa ljudskim pravima uopšte: sprovođenje sporazuma o zaštiti ljudskih prava zavisi od države (Gallagher 2000; o ljudskim pravima i državljanstvu videti Stojić Mitrović 2013).

³⁵ http://apc-cza.org/azil-u-srbiji/images/publikacije/NADLEZNOSTI_I_PRAKSA_U_AZILNOM_SISTEMU_SRBIJE.pdf, ft.117, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁶ http://azil.rs/doc/Protokol_o_statusu_izbeglica.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

situacijama, kao nakon ruske intervencije u Mađarskoj 1956. godine, kada je jedan broj izbeglica iz Mađarske, ili nakon ubistva Aljendea 1973. godine, kada je jedan broj čileanskih izbeglica dobio utočište u Jugoslaviji, država nije dodeljivala azil (o izbeglicama iz Mađarske videti Kovačević 2003). To su bile *ad hoc* odluke, koje je donosila vlada u skladu sa postojećom situacijom. U članu 202 Ustava SFRJ iz 1974. godine³⁷ kao i u članu 50 Ustava SFRJ iz 1990.³⁸ stoji da je zajamčeno pravo azila stranim državljanima i licima bez državljanstva, koji se progone zbog svog zalaganja za demokratske poglede i pokrete, za socijalno i nacionalno oslobođenje, za slobodu i prava ljudske ličnosti ili za slobodu naučnog ili umetničkog stvaranja. Ali nije bilo zakona kojim bi bila propisana azilna procedura (Jelačić 2013). „U nemogućnosti da reši probleme sve većeg broja tražilaca azila iz susednih zemalja, zemalja istočne Evrope i Afrike početkom 70-tih godina prošlog veka, tadašnja Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija uputila je poziv UNHCR da otvori kancelariju u zemlji. Visoki komesarijat UN za izbeglice potpisao je Sporazum (*Accord de Siege*)³⁹ sa Vladom i 1976. godine otvorio kancelariju u Beogradu. Agencija je pružala pomoć i sprovodila postupak utvrđivanja izbegličkog statusa tražiocima azila iz trećih zemalja (takozvanim mandatnim izbeglicama) do raspada prethodne Jugoslavije i masovnog priliva izbeglica iz bivših republika SFRJ u Srbiju početkom 90-tih”⁴⁰. Prema ovom sporazumu, UNHCR je od 1978. godine, kada je otvorena kancelarija u Beogradu, pa sve do 2008. godine, kada je Srbija ustanovila nezavisni azilni sistem, sprovodio azilnu proceduru na teritoriji Jugoslavije i na osnovu Ženevske konvencije i Njujorškog protokola odlučivao o dodeljivanju statusa izbeglice. Prema podacima predstavništva UNHCR u Srbiji, uslov je bio da izbeglice ne borave u Jugoslaviji nakon što im se odredi status, već da se nasele u treće zemlje. Sva lica koja su dobila međunarodnu zaštitu tokom ovih 30 godina, preseljena su uglavnom u SAD, Kanadu i Australiju. To su dakle, bile tzv. mandatne izbeglice.

³⁷ <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1974.pdf> pristupljeno 27. maja 2014.

³⁸ <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-iz-1990.pdf> pristupljeno 27. maja 2014.

³⁹ *Accord de siége* je vrsta sporazuma između neke međunarodne organizacije i države kojim se definiše pravni status organizacije na teritoriji države, obično u cilju obezbeđivanja nezavisnosti u radu organizacije (rečnik Specijalnog tribunala za Liban, <http://www.stl-tsl.org/en/2-glossary-fr/206-accord-de-siege>, pristupljeno 20. decembra 2015).

⁴⁰ Citat sa zvanične prezentacije Predstavništva UNHCR u Srbiji, italike dodao autor <http://www.unhcr.rs/opste-o-nama/istorija-unhcra.html>, pristupljeno 20. maja 2015.

Jugoslavija je donela Zakon o kretanju i boravku stranaca koji je razlikovao kategoriju azila od kategorije izbeglice.⁴¹ Iako je ovaj zakon menjan nekoliko puta, te odredbe nisu revidirane. Dok je azil bio rezervisan za strance koji su progonjeni zbog svojih zalaganja za demokratske poglede i pokrete, za socijalno i nacionalno oslobođenje, za slobodu i prava ljudske ličnosti ili za slobodu naučnog i umetničkog stvaranja (ZKBS 1980, član 44), status izbeglice dobijali su oni stranci koji su napustili državu čiji su državljani ili u kojoj su bili stalno naseljeni kao lica bez državljanstva da bi izbegli proganjanje zbog svojih naprednih političkih stremljenja ili nacionalne, rasne ili verske pripadnosti (ZKBS 1980, član 50). Azil je bio tretiran kao suvereno pravo svake države da izabere kome će na svojoj teritoriji pružiti utočište a status izbeglice se bazirao na definiciji, odnosno, mogla ga je dobiti osoba koja ispunjava navedene uslove.

Raspad Jugoslavije doveo je do pojave tzv. **nacionalnih izbeglica**, tj. osoba koje dolaze u zemlju koja se percipira kao matica iz (obično prekogranične) dijaspore, u ovom slučaju u Srbiju a iz drugih jugoslovenskih republika. Godine 1992. donet je poseban zakon o izbeglicama koji se fokusirao pre svega na prihvata, smeštaj i pomoć izbeglim licima, dakle, na humanitarnu podršku a ne na utvrđivanje statusa izbeglice i prava i obaveza koje iz tog statusa proizilaze.⁴² I pored ovoga, definisao je izbeglice kao osobe iz bivše Jugoslavije, tj. „Srbe i građane drugih nacionalnosti koji su usled pritiska hrvatske vlasti ili vlasti u drugim republikama, pretnje genocidom, kao i progona i diskriminacije zbog njihove verske i nacionalne pripadnosti ili političkog uverenja, bili prinuđeni da napuste svoja prebivališta u tim republikama i izbegnu na teritoriju Republike Srbije“ (ZOI 1992, član 1; uporedi Krstić 2012).

Jedan od preduslova za eventualnu ratifikaciju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, bila je i promena državnog zakonodavstva u pogledu azila i nelegalne migracije, što je navedeno u članovima 82. i 83. ovog sporazuma.⁴³ Tako je već Ustavna povelja državne zajednice Srbije i Crne Gore iz 2003. godine sadržavala izvesne izmene u ovom pogledu. U članu 8. Ustavne

⁴¹ <http://www.informer.co.rs/docs/zakon-o-kretanju-i-boravku-stranaca.pdf> pristupljeno 27. maja 2015.

⁴² http://www.kirs.gov.rs/docs/Zakon_o_izbeglicama.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

⁴³ Tekst Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju videti na http://www.pks.rs/SADRZAJ/Files/SSP%20ssp_prevod_sa_anexima.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015; u članu 82, koji se odnosi na azil eksplicitno je navedena neophodnost uvođenja nacionalnog zakonodavstva koje bi bilo u skladu sa standardima navedenim u Ženevskoj konvenciji i Njujorškom protokolu; u članu 83, koji se odnosi na ilegalne imigracije i readmisiju, Srbija se obavezuje da poštuje sporazume o readmisiji, svoji ali i trećih državljana i osoba bez državljanstva iz EU, kao i na priključivanje merama za kontrolu nelegalne migracije koji će (kasnije) odrediti Savet za stabilizaciju i pridruživanje.

povelje navedeno je da se usvaja i Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama, kao sastavni deo Ustavne povelje.⁴⁴ Član 38. Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama iz 2003. godine bavi se pravom na utočište u Državnoj zajednici Srbija i Crna Gora. Tu se navodi da svaki stranac koji osnovano strahuje od progona zbog svoje rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, nacionalne pripadnosti, pripadnosti nekoj grupi ili političkih uverenja ima pravo na utočište u Srbiji i Crnoj Gori.⁴⁵

Prijem Državne zajednice Srbije i Crne Gore u Savet Evrope 2003. godine označio je početak procesa evrointegracija ali i pokrenuo pitanje zakona o azilu. Državna zajednica je trebalo da ga usvoji u narednih godinu dana.⁴⁶ Međutim, formulisan je samo tzv. okvirni Zakon o azilu Državne zajednice Srbije i Crne Gore i to tek 2005. godine.⁴⁷ Ovaj zakon donosi sledeća određenja izraza: **azil** je pravo na boravak i zaštitu koje se daje licu kojem je na osnovu odluke nadležnog organa koji je odlučivao o njegovom zahtevu za azil u Srbiji i Crnoj Gori priznat status izbeglice ili odobren drugi oblik zaštite predviđen ovim zakonom; **stranac** je svako lice koje nije državljanin jedne od država članica Srbije i Crne Gore, odnosno državljanin Srbije i Crne Gore, bilo da je strani državljanin ili lice bez državljanstva; **lice koje traži azil** je stranac koji podnese zahtev za azil na teritoriji Srbije i Crne Gore o čijem zahtevu nije doneta konačna odluka; **izbeglica** je lice koje se, zbog osnovanog straha od proganjanja zbog rase, veroispovesti, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkih stavova, ne nalazi u državi svog porekla i nije u mogućnosti ili zbog tog straha ne želi da se stavi pod zaštitu te države, kao i lice bez državljanstva koje se nalazi izvan države svog prethodnog boravišta i koje ne može ili zbog tog straha ne želi da se vrati u tu državu; **lice kojem je priznat status izbeglice** jeste stranac koji se nalazi na teritoriji Srbije i Crne Gore za koga nadležni organ države članice utvrdi

⁴⁴ <http://eudo-citizenship.eu/NationalDB/docs/MON%20SM%20ustavna%20povelja%202003.pdf> ,pristupljeno 20. maja 2015

⁴⁵ http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/povelja_o_ljud_i_manj_pravima_i_gradj_slobodama_cir.pdf , pristupljeno 20. maja 2015.

⁴⁶ Na Evropskom samitu u Solunu održanom 21. juna 2003. godine, Evropska unija je ponudila zemljama zapadnog Balkana Evropsko partnerstvo, kao jedan od glavnih instrumenata predpristupne strategije Evropske unije prema zemljama koje su potencijalni kandidati za članstvo. Savet ministara Evropske unije je 14. juna 2004. godine usvojio Odluku o principima, prioritetima i uslovima sadržanim u Evropskom partnerstvu sa Srbijom i Crnom Gorom uključujući Kosovo, prema Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija od 10. juna 1999. Godine. Partnerstvom su definisani kratkoročni (12-24 meseci) i srednjoročni (3-4 godine) prioriteti u pripremama za integraciju u EU, sa zvanične strane Kancelarija za evropske integracije Vlade RS, dostupno na: <http://www.seio.gov.rs/dokumenta/eu-dokumenta.213.html> pristupljeno 20. maja 2015.

⁴⁷ <http://www.unhcr.rs/media/Zakon%20o%20azilu%20Srbije%20i%20Crne%20Gore.pdf> pristupljeno 27. maja 2014. godine.

da je njegovo strahovanje od proganjanja u državi porekla zbog rase, boje, pola, jezika, vere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkih stavova opravdano i da zbog toga nije u mogućnosti ili ne želi da koristi zaštitu države svog porekla; **država porekla** je država čije državljanstvo ima stranac ili država u kojoj je lice bez državljanstva imalo svoje prethodno boravište, a ukoliko stranac ima više od jednog državljanstva, država porekla je svaka država čije državljanstvo ima stranac (ZASCG 2005, član 2). Međutim, ovaj zakon je bio okvirni, jer je trebalo da služi kao osnov za donošenje posebnih zakona koji bi regulisali postupak u konstitutivnim republikama u narednih godinu dana (Jelačić 2013, videti ZASCG član 27, kao i Izveštaj EK o napretku SCG 2005,⁴⁸ tačka 3.6.2, str. 47). Kako je došlo do dezintegracije Državne zajednice, odredbe ovog zakona ostale su nerealizovane (Petronijević 2006).

Ustav Republike Srbije iz 2006. godine u članu 57. predviđa pravo na utočište koje treba da bude regulisano posebnim zakonom (Jelačić 2013).⁴⁹ Naglašava se i da su međunarodne norme i standardi pravno obavezujući za Srbiju, pa tako i Ženevska konvencija i Njujorški protokol, ali i drugi regionalni i univerzalni međunarodni ugovori za zaštitu ljudskih prava, koja su direktno ili indirektno od značaja za zaštitu prava lica koja traže azil (Ibid, 226).⁵⁰

Međutim, i pored opšteg konsenzusa vladâ Srbije da azilna procedura i upravljanje migracijama treba da budu regulisane posebnim zakonima, tek 2007. godine je usvojen Zakon o azilu, koji je nakon perioda od šest meseci, tokom koga je došlo do reorganizacije i prilagođavanja institucija koje su delegirane da sprovedu azilnu proceduru, stupio na snagu 1. aprila 2008. godine. Ovaj datum označava početak funkcionisanja nezavisnog azilnog sistema u Srbiji, budući da tada država, a ne UNHCR na osnovu svog mandata, počinje da samostalno dodeljuje azil. Pojam azila i izbeglice je usaglašen sa odredbama Ženevske konvencije.

Osim ovoga, 2008. godine je formulisan Zakon o strancima, koji je stupio na snagu 1. aprila 2009. godine, i koji je nasledio Zakon o kretanju i boravku stranaca iz 1980. Razlika između

⁴⁸

http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaj_ek_2005_srp.doc

⁴⁹ <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/sr-Latn-CS/70-100028/ustav-republike-srbije>, pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

⁵⁰ Listu dokumenata u kojima su odredbe koje se odnose na institut azilne zaštite, tumačenja i prakse u pogledu primene odredbi i nadležnosti nadzornih tela iznete eksplicitno, daje Jelačić (Jelačić 2013, 226).

azila i izbeglice kako je formulisana u ZKBS prestala je da postoji, i sada su ovi izrazi počeli da se odnose na dve faze istog procesa (na isti način na koji se to koristi u evropskom zakonodavstvu o migracijama): „**tražilac azila** je osoba koja kaže da jeste **izbeglica**, ali čiji zahtev još uvek nije definitivno procenjen”.⁵¹

Da rezimiram, u periodu pre formiranja nezavisnog azilnog sistema u Srbiji, UNHCR je sprovodio celokupnu azilnu proceduru na osnovu svog mandata i poštujući odredbe Ženevske konvencije i Njujorškog protokola odlučivao o dodeljivanju međunarodne zaštite. U Jugoslaviji je postojala razlika između koncepta azila i koncepta izbeglice, gde je prvi više bio političkog a drugi humanitarnog karaktera a procedura nije bila regulisana posebnim zakonom, već se sprovodila *ad hoc* odlukama vlade. Takođe, oba koncepta su se odnosila na strance kojima je dodeljivana državna zaštita, dakle, zaštita suverena. Tokom 1990-ih pojavljuje se novi koncept, to su nacionalne izbeglice, koji se odnosi na populacije koje dolaze na teritoriju Srbije iz drugih jugoslovenskih republika. Njima se, pre svega u humanitarnom, a ne i u statusnom smislu, bave domaće institucije. Nacionalne izbeglice tako štiti država, ali ove osobe mogu da podnesu i zahtev za azil UNHCR-u, i da dobiju i međunarodnu zaštitu. Od 2003. godine prati se zaokret ka eliminaciji dihotomije azil i izbeglice u nacionalnom zakonodavstvu, a 2008. godine nacionalne institucije u potpunosti na sebe preuzimaju azilnu proceduru, a uloga UNHCR-a bi se mogla okarakterisati kao pre svega savetodavna i nadzorna. Tada zvanično koncepti azila i izbeglica postaju dva aspekta jedinstvenog procesa i odnose se na strance koji dobijaju međunarodnu zaštitu, čiji je garant država Srbija. Azil je tako koncipiran kao individualno pravo a ne kao privilegija suverena.

Dakle, koncepti azila i izbeglice nisu jednoznačni, menjaju se tokom vremena i ne ukazuju na neku inherentnu karakteristiku pojave koju predstavljaju, već zavise od šireg diskursa u kome zadobijaju smisao: *azil* i *izbeglice* su pre svega društveni statusi i njihovo dodeljivanje za svrhu nema da potvrdi nekakvo autentično svojstvo osoba koje su označene kao izbeglice ili lica koja traže azil, već da propišu određeno ponašanje i njih samih i drugih prema njima (uporedi Malkki 1995b, 496). U tom smislu se azil i izbeglice (i srodni izrazi) mogu posmatrati kao performativi, izrazi koji se koriste ne da bi opisali neko stanje stvari (to su konstativi), već da bi uneli izvesnu promenu, odnosno, uticali na stanje stvari (Austin 1990). Mogu se posmatrati i kao svojevrsno

⁵¹ <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html> pristupljeno 27. maja 2014. godine.

izražavanje političkog stava (*political statement*). Na primer, garantovanje azila državljanu druge države znači principijelno neslaganje sa unutrašnjom politikom u toj državi, odnosno, priznanje da je ta država nesposobna da zaštiti prava svih svojih građana ili da ih čak namerno krši, uz istovremeno predstavljanje države koja garantuje azil kao države koja se zalaže za poštovanje ljudskih prava. Azil i *izbeglice* tako nisu jednodimenzionalne kategorije, koje bi za cilj imale klasifikaciju osoba po određenim kriterijumima, već ukazuju na znatno komplikovanije odnose različitih aktera koji su uključeni u proces dodeljivanja statusa (vrlo je ilustrativan primer tzv. lažnih azilanata o čemu će biti više reči kasnije). Medicinskim žargonom rečeno, predstavljaju simptom geopolitičkih razlika.

3.1.3 *Neregularne migracije: administrativno-pravno određenje*

Dok su azil izbeglice i tražioci azila definisani pozitivno, *neregularne migracije* i *neregularni migranti* su obično definisani negativno: to su migracije koje se odvijaju bez odgovarajućih (administrativnih) dozvola, odnosno, koje sprovode ljudi koji ne poseduju validne dozvole za ulazak ili boravak na nekoj teritoriji. U jednom od godišnjih izveštaja Kontinuiranog sistema izveštavanja o migracijama (francuski akronim SOPEMI) koji deluje u okviru OECD (Organizacija za ekonomsku saradnju i bezbednost) navodi se da se nezakonite migracije posmatraju iz perspektive nacionalnih država. One su nezakonite s obzirom na postojeće zakonodavstvo, koje uređuje pitanja ulaska i boravka na teritoriji neke zemlje, ali i pristup tržištu rada.⁵² Takođe, neregularne migracije su neregularne tek *a posteriori*, iz perspektive društva prijema. Zato je, makar samo konceptualno, vrlo problematična eksternalizacija sprečavanja neregularnih migracija. To je sprečavanje migracija pre nego što se dese, i to izvan teritorije zemlje prijema, tj. na teritoriji trećih država, pri čemu bi ove migracije postale neregularne samo ako se dese i ako se potvrdi nemogućnost dokazivanja zakonskog prava za ulazak ili boravak (pri čemu bi, na primer, trebalo uzeti u obzir da se traženjem azila neregularni ulazak briše iz evidencije, odnosno, osoba počinje da legalno boravi na teritoriji zemlje prijema).

⁵² OECD 1999. SOPEMI. Trends in international migration. Annual report 1999., str. 229. Dostupno na <http://www.oecd.org/migration/mig/2717683.pdf>, pristupljeno 20. maja 2015.

O istoriji pravno-administrativnih određenja neregularnih migracija (pretežno u Evropi i SAD) pisao je Düvell. Sve do druge trećine XIX veka migracije su, globalno gledano, bile neregulisane: direktnih političkih intervencija je bilo malo i a neko sistematično upravljanje odnosno, kontrola, nisu postojali, već je samo u određenim okolnostima dolazilo do ograničavanja kretanja ljudi (na primer, feudalni zakoni su vezivali ljude za zemlju, pristup gradovima je često bivao ograničen, a neke kolonijalne sile su ograničavale kretanje ka i po njihovim prekomorskim posedima) (Düvell 2006, 22). Ljudi su ponekad bili preseljavani na silu – neželjene populacije su proterivane, kriminalci deportovani u kolonije, robovi otimani (Ibid.). Tek krajem XIX veka doneti su prvi moderni zakonski akti koji su ograničavali migracije, i to ne migracije uopšte, već su bili usmereni na specifične moralno nepoželjne grupe i pojedince (kao što su samohrane majke, nevenčani parovi, osobe koje se bave prostitucijom, skitnice), politički nepoželjne (kao što su komunisti ili anarhisti), društveno nepoželjne (odnosno oni koje su mogle da očekuju nekakvu osudu javnosti) i rasno i etnički nepoželjne grupe i pojedince (kao što su, na primer, Kinezi, Poljaci, Jevreji) (Ibid.).

Sam izraz *neregularne migracije* nije postojao u tom obliku sve do kraja XX veka. Istoričari nailaze na najrazličitije izraze: do 1920-ih nailazi se na izraze slepi putnici, neželjeni stranci, štetni stranci, neželjene migracije, samovoljni, a od 1920-ih počinje da se upotrebljava izraz ilegalni imigranti, najviše u SAD (Ibid. 23). Kraj Prvog svetskog rata predstavlja svojevrsnu prekretnicu – tada dolazi do konsolidacije međunarodnog sistema nacionalnih država, učvršćivanja granica, ali i uvođenja pasoša (Ngai 2003, 75). Praksu restrikcije migracijskih tokova omogućava i uvođenje deportacija (Ibid, 76). Ngai ističe da u tom periodu otpočinje i promena pravne kvalifikacije neautorizovanih ulazaka, koji iz administrativnih prekršaja za koje se plaća kazna, postaju krivična dela, za koje sledi kazna zatvora i deportacija (Ibid.). U društvenim i humanističkim naukama se ovaj prelazak naziva kriminalizacijom migracija (uporedi Ibid; vidi Guiraudon 2002; Luciani 1993). Kriminalizacija migracija ima još jedan vrlo važan diskurzivni aspekt, o kome će biti više reči kasnije. U Evropi ni nakon Drugog svetskog rata ne postoji jedinstven izraz, već se koriste izrazi spontani migranti, *sans paipers*, *clandestine* i slični, koji nisu široko prihvaćeni, već se na njih sporadično nailazi i ne odnose se na neki generalni koncept. Tek sa ulaskom Evrope u period recesije 1970-ih i 1980-ih dolazi do promene zakonodavstva što vodi ozbiljnijoj restrikciji imigracije (Düvell 2006, 25). Tada dolazi do šire

upotrebe izraza ilegalne migracije. Izraz neregularne migracije se pojavljuje od kraja XX veka i predstavlja pokušaj da se izbegnu diskriminatorne konotacije izraza ilegalno.

3.1.4 *Neregularne migracije u Srbiji: administrativno-pravno određenje*

Iako Zakon o kretanju i boravku stranaca iz 1980. u članovima 25. i 34. govori o zabrani ulaska u zemlju ili otkazivanju boravka strancima, on ne nudi neku posebnu kategoriju koja se odnosi na ono što se danas naziva neregularnim migracijama. Tek je početak tzv. procesa stabilizacije i pridruživanja Srbije Evropskoj uniji doveo do usvajanja izraza ilegalne migracije u bilateralnoj komunikaciji Srbije i EU. Na primer, u Zakonu o potvrđivanju Konvencije o policijskoj saradnji u jugoistočnoj Evropi iz 2007. godine koristi se fraza ilegalna migracija.⁵³ Države koje su ratifikovale ovu konvenciju, Državna zajednica Srbija i Crna Gora (kasnije Srbija), Bosna i Hercegovina, Moldavija, Rumunija, Makedonija i Albanija, obavezuju se da redovno razmenjuju obaveštajne podatke „u cilju borbe protiv ilegalnog prelaska granice i krijumčarenja ljudi, pri čemu se informacije koje se razmenjuju prvenstveno odnose na migraciona kretanja, obim, strukturu i moguća odredišta, moguće migracione maršute i prevozna sredstva koja se koriste radi ilegalnog prelaska granice, i na način organizovanja krijumčara. Uz to se šalju obaveštajni podaci i analize koji se odnose na trenutnu situaciju, kao i bilo kakve planirane mere koje bi mogle biti od značaja za drugu ugovornu stranu,“ (član 8. ovog zakona). U Zakonu o zaštiti državne granice iz 2008. koristi se izraz ilegalne migracije, čije sprečavanje se navodi kao jedan od četiri predmeta na koje se ovaj zakon odnosi.⁵⁴ I pored ovakvih sporadičnih primera, ni Zakon o azilu iz 2008, kao ni Zakon o strancima iz 2009 ne prepoznaju neku posebnu kategoriju migranata ili migracija koji bi bili označeni kao neregularni ili ilegalni. Pa ipak, u Strategiji suprotstavljanja ilegalnim migracijama u Republici Srbiji za period 2009-2014. godine, koju je vlada Srbije usvojila 26. marta 2009. godine, jedini izrazi koji se koriste su ilegalne migracije i

⁵³

<http://www.mup.gov.rs/cms/resursi.nsf/Zakon%20o%20potvrđivanju%20Konvencije%20o%20policijskoj%20saradnji%20u%20jugoistocnoj%20Evropi.doc> pristupljeno 27. maja 2014.

⁵⁴ <http://www.mup.gov.rs/cms/resursi.nsf/Zakon%20o%20zastiti%20drzavne%20granice.doc> pristupljeno 27. maja 2014.

ilegalni migranti.⁵⁵ U Aneksu 1, gde su objašnjeni ključni pojmovi strategije, definisani su i pojmovi ilegalnih migracija i ilegalnih migranata. Ilegalna migracija je svako kretanje stanovništva iz jedne države u drugu, koje nije u skladu sa važećim propisima države ishodišta i države odredišta, kao i boravak u određenoj državi u suprotnosti sa važećim propisima te države. Ilegalni migrant je strani državljanin koji je nezakonito ušao/izašao u drugu zemlju (ulazak van graničnog prelaza, ulazak sa falsifikovanom ili na drugi način neregularnom putnom ispravom) radi boravka ili stalnog nastanjenja. Sa ovim pojmom izjednačavaju se i osobe koje su legalno ušle u zemlju, ali nakon isteka zakonitog boravka tu zemlju nisu napustile. Ova strategija uvodi i koncept potencijalnog ilegalnog migranta, kojim se može smatrati svako lice kome nije dozvoljen ulazak na teritoriju određene države, kao i lice kome nije pozitivno odgovoreno na zahtev za dobijanje vize (SSIM 2009). Takođe, ova strategija vrlo eksplicitno navodi da se ilegalne migracije administrativno tretiraju kao oblik organizovanog kriminala (Ibid, 2). Kasnije, u Strategiji za upravljanje migracijama iz 2009. izraz ilegalne migracije ili migrant je korišćen kao ekvivalent izrazu neregularne migracije odnosno migrant. Na primer, nakon podnaslova „Ilegalne migracije” objašnjenje ide: „neregularne migracije su svako kretanje stanovništva iz jedne države u drugu, koje nije u skladu sa važećim zakonskim propisima države ishodišta i države odredišta, kao i boravak u određenoj državi u suprotnosti sa važećim zakonskim propisima te države. Neregularnim migrantom možemo smatrati svakog stranca koji je nezakonito ušao u drugu zemlju (ulazak van graničnog prelaza, ulazak sa falsifikovanom ili na drugi način neregularnom putnom ispravom) radi boravka ili stalnog nastanjenja. Sa neregularnim migrantom izjednačavaju se i osobe koje su legalno ušle u zemlju, ali nakon isteka zakonitog boravka tu zemlju nisu napustile,“ (SUM 2009, 30).⁵⁶ Međutim, kasniji Zakon o upravljanju migracijama iz 2012. prepoznaje samo izraz ilegalan.⁵⁷

3.2 *Ekonomске, mešovite i prisilne migracije*

U drugoj polovini XX veka izraz ilegalne migracije postaje široko prihvaćen. Ova pravno-administrativna kategorija koja, budući vezana za nacionalnu državu, predstavlja pre svega

⁵⁵ http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/107128/strategija_protiv_ilegalnih_migracija0077_cyr.zip

⁵⁶ http://www.kirs.gov.rs/docs/strategija_upravljanje_migracijama.pdf pristupljeno 21. maja 2014.

⁵⁷ <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2012/3118-12Lat.pdf> pristupljeno 21. maja 2014.

formu političke identifikacije, polako postaje generalizovana činjenica o kojoj se u političkim debatama i strategijama za kontrolu granica govori kao o problemu (uporedi de Genova 2002, 419). Problem se definiše na dva dominantna načina: pre svega, tu je pitanje neovlašćenog i nekontrolisanog prelaska granice, odnosno boravka na teritoriji države, pa se ilegalne migracije predstavljaju kao bezbednosni problem. Drugi način proizilazi iz preovlađujućeg motiva za sprovođenje ovih migracijskih tokova, a to je želja za boljim životnim uslovima, što se u diskursu svodi na ekonomski momenat, pri čemu se u startu eliminišu ostali motivi koje migranti navode, kao što su obrazovanje, lečenje, spajanje porodice, zastupanje određenih političkih načela i tako dalje. Zato se ove migracije nazivaju **ekonomskim migracijama**. Čak i UNHCR kaže sledeće: “Migranti, a posebno ekonomski migranti, biraju da se kreću kako bi poboljšali svoje živote”.⁵⁸ Problem koji se ovako formuliše odnosi se na nekontrolisani pristup i svojevrstu (zlo)namernu uzurpaciju tržišta rada a na štetu državljana. Time se ponovo ističe politička osnova ove identifikacije. Kako bi izbegli perpetuiranje prevashodno birokratskog koncepta, antropolozi i drugi naučnici koji se bave proučavanjem ovog fenomena okretali su se drugim izrazima: *neautorizovani*, *neregularni*, *nedokumentovani*, *ekstra-legalni migranti* (de Genova 2002, 420). Sve je češća upotreba izraza *ilegalizovani migranti*, kojim se naglašava odnos moći, odnosno, socio-politička pozicija migranata prema državi u koju ulaze, kao i diskurzivni proces alijenacije, kada sama *ilegalnost* postaje objekat proučavanja (Ibid.).

Performativnost kategorije *ilegalnih migranata* ogleda se u prenošenju kvaliteta ilegalnosti na sve druge aspekte života ljudi obuhvaćenih ovom kategorijom. Štaviše, prenosi se poput stigme i na druge kategorije migranata ali i osoba koje s njima stupaju u pravno i administrativno neregulisane kontakte. Upravo to se objedinjuje pojmom *zaraznosti ilegalizacije* (Stojić Mitrović i Meh 2015).

Azil i neregularne migracije su pre svega pravno-administrativne kategorije koje spadaju u različite delokruge relevantnih praktičnih politika. Dok se neregularne migracije svrstavaju u sektor granične kontrole, bezbednosti i polje upravljanja migracijama, azil je utemeljen u institucionalnim i međunarodnim pravnim normama koje imaju za cilj da obezbede zaštitu i pomoć prisilno raseljenima (Papadopoulou 2005, 2). Tu vidimo kako diskursi koji su spoljni u odnosu na fenomen utiču na formiranje kategorija koje se koriste da ga predstavljaju (uporedi

⁵⁸ <http://www.unhcr.org/pages/4a16aac66.html> pristupljeno 21. maja 2014.

Šumić-Riha 1988, 11-12 i 23-24). Jedan se okvirno može nazvati sekuritarnim (kontrola granice), a drugi humanitarnim (pomoć i zaštita izbeglica). Međutim, kada pomerimo fokus sa *kategorija* na *ljude* i na konkretne migracijske prakse, situacija postaje znatno komplikovanija. Iz tog razloga se o ovim migracijskim tokovima govori kao o **mešovitim migracijama**.⁵⁹ “Migracije mogu biti mešovite na nekoliko načina, koji do izvesne mere odgovaraju fazama migracijskih procesa: motivacije koje utiču na odluku da se krene na put mogu biti pomešane; migranti mogu koristiti iste agente i posrednike; mogu da putuju jedni sa drugima u mešovitim migracijskim tokovima, motivacije mogu da se smenjuju tokom putovanja i po dolasku; i ljudi se mogu naći u mešovitim zajednicama tokom putovanja ili po dolasku na destinaciju”, (Van Hear 2011, 2). Ovo preklapanje motivacija i pre svega praksi između onoga što se označava kao neregularne migracije sa jedne i azil sa druge strane naziva se neksusom azil-migracije (Papadopoulou 2005, 2). Vremenom je metafora neksusa, koja je isticala dodirne tačke ovih kategorija, transformisana u metaforu mešavine, koja više naglašava sjedinjavanje (Linde 2011, 91). Osnovni problem, smatra van Hear, leži u tenzijama između karaktera migracionih politika i prirode migracijskih tokova: dok politike teže klasifikaciji migranata u jasno razgraničene kategorije zasnovane na jednom kriterijumu koji se odnosi na motivacije za migracije (kao što su rad, obrazovanje, izbeglištvo, porodica i td.), što omogućava organizaciju ulaska, boravka i nadležnosti, u praksi je situacija prilično drugačija (Van Hear 2011). Između ovih pravno-administrativnih kategorija ne postoji jasna granica, već kontinuum (Papadopoulou 2005, 2). Međutim, između njih postoji jasna političko-administrativna razlika: izbeglice kao kategorija podležu međunarodnom pravu i međunarodnoj zaštiti, te tako čine izuzetak od diskrecionog prava države da kontroliše ulazak i boravak stranaca na svojoj teritoriji. Imigracione politike sa svoje strane predstavljaju jasan pokazatelj privilegije suverena, odnosno, nacionalne države (Lavenex 1999, 2).

U istorijskoj perspektivi, završetak Hladnog rata doneo je promene u migracijskoj praksi u smislu da je postalo teško razlikovati izbeglice i migrante po kriterijumima koji su još od završetka Drugog svetskog rata razvijani u dotadašnjim praksama upravljanja migracijama i međunarodnom pravu koje se odnosi na izbeglice. Tako se, prema Lindeu, pitanje neksusa i

59

https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/about_iom/en/council/96/Mixed_Migration_Flows_FINA_L.pdf pristupljeno 20. decembra 2014.

njegovog razgraničenja uspostavilo kao novi veliki izazov vladinim, nevladinim i međunarodnim organizacijama, kao i naučnicima i civilnom društvu, okupljenim oko dve vodeće institucije – UNHCR i IOM (Linde 2011, 91). I sam UNHCR navodi sledeće: „Razlika između ekonomskog migranta i izbeglice je ponekad nejasna koliko i razlika između ekonomskih i političkih mera u zemlji podnosioca zahteva. Iza ekonomskih mera koje utiču na život pojedinca mogu stajati rasni, verski ili politički ciljevi ili namere usmerene protiv određene grupe. Kada ekonomske mere ugrožavaju ekonomski opstanak određenog dela populacije (npr. uskraćivanjem prava na trgovinu, diskriminatornim ili preteranim oporezivanjem određene etničke ili verske grupe), žrtve mogu, napuštajući svoju zemlju, u skladu sa okolnostima, postati izbeglice.” (UNHCR 2007, 18). Upravo je problem izbeglica uticao na preispitivanje odgovora državnih politika na mešovite migracijske tokove. Izrazi mešovite migracije i nesus azil – migracije su se etablirali tokom Globalnih konsultacija o međunarodnoj zaštiti, koje je 2000. godine započeo UNHCR smatrajući da je međunarodna zaštita izbeglica dospela u krizu (Van Hear 2011, 3). Naime, još u izveštaju iz 1993. godine UNHCR konstatuje da se sistem azila nalazi u krizi.⁶⁰ Povećanje broja izbeglica tokom 1990-ih (Kurda, Somalijaca, Muslimana iz Mjanmara i osoba iz nekadašnjih jugoslovenskih republika) dovelo je do različitih reakcija u državama u kojima su želeli da potraže utočište. Strah od toga da će ih preplaviti tražioci azila ili stranci uopšte, izazvao je raznolike reakcije država, neke defanzivne, neke više konstruktivne. Neke od reakcija su se zasnivale na sprečavanju ljudi da zatraže azil tako što bi se pristup ili prelazak granice učinili teškim ili čak nemogućim. Druge su se bazirale na pokušajima da se obeshrabre budući dolasci tako što bi se smanjili standardi po kojima se tretiraju tražioci azila – ovaj proces se vodi pod upitnim imenom „humanog obeshrabrivanja“ (*humane deterrence*). Treće su ukazivale na tendenciju smanjivanja osnova za dobijanje azila (UNHCR 1993, 2). Kao pozitivni odgovor UNHCR je video ubrzavanje i racionalizaciju procesa identifikacije, koji bi omogućio lakše razlikovanje slučajeva koji imaju dobar osnov za dobijanje azila od onih koji su više pod znakom pitanja. U tom smeru su učinjeni pokušaji prilagođavanja procedure koja bi omogućila državama da istovremeno poštuju svoje međunarodne obaveze u pogledu zaštite izbeglica ali i da sprovode svoje suvereno pravo da kontrolišu druge oblike migracija (Ibid.). Kriza se, dakle, sastojala u tome što su vlade različitih država delovale u skladu sa percepcijom da se dešava masovna zloupotreba azilnog sistema, odnosno, da su tražioci azila zapravo prerušeni ekonomski migranti

⁶⁰ <http://www.unhcr.org/3eeedd4a4.html>, pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

(Van Hear 2011, 3). Drugim rečima, da su to **lažni tražioci azila**. Ovaj izraz se koristi u slučajevima kada je procenat potvrđivanja statusa izbeglice u okviru specifične grupe nizak (Kacarska 2012, 21).⁶¹ UNHCR i ostale relevantne međunarodne organizacije su bile zabrinute da će se to negativno odraziti na tretman osoba kojima je zaista potrebna međunarodna zaštita. Međutim, reakcija nije bila uperene protiv *diskursa prevare* uopšte, već na zaštitu specifičnog aspekta međunarodnog prava (o diskursu prevare videti Power et al. 2012). Kako Molnar Diop naglašava, retorika „lažnih” izbeglica figurira kao katalizator za promenu zakonodavstva pomoću konstruisanja pretnji suverenim granicama i nacionalnoj državi kroz formiranje opozicije između onih izbeglica koje zaslužuju taj status i onih okarakterisanih kao neregularni tražioci azila koji izmiču (državnoj) kontroli (Molnar Diop 2014, 74). Neumayer konstatuje da je i samo pitanje šta čini tražioca azila „pravim” problematično, budući da su ekonomski uslovi u zemljama porekla, kao i politički režim i lična bezbednost statistički značajni i suštinski važni činioци za ukupan broj tražilaca azila koji dolaze u Evropu (Neumayer 2005, 390 i 405). Ekonomski faktori se ne mogu jasno izdvojiti u odnosu na ostale, s obzirom na to da političke prilike i društvene slobode utiču na ekonomsku situaciju države i pojedinca, ali i obrnuto (Ibid, 406). Zato neregularne migracije nisu autonomni i slučajni procesi, već su proizvedeni i zavise od širih ekonomskih, političkih, geografskih i društvenih prilika. (de Genova 2002, 424).

Dakle, razlika između lica koja traže azil i neregularnih migranata se u praksi često odnosi samo na status koji osoba ima u određenoj državi u određenom trenutku. Osobe koje rade sa migrantima na terenu, kao što su, između ostalih, i antropolozi, u situaciji su da utvrde da različite pravne kategorije i identifikacije mogu da se odnose na osobe koje prolaze kroz veoma slična iskustva (Turton 2003). Na primer, tzv. interno raseljena lica i izbeglice se smatraju formama **prisilnih migracija**, koja se razlikuju po tome što se prve odnose na osobe koje menjaju mesto boravka usled oružanih konflikta i nasilja ostajući pri tome u granicama iste države, dok izbeglice napuštaju svoju državu. Neuvršćavanje „internih izbeglica“ u Ženevsku konvenciju nije toliko bilo pitanje konceptualne prirode, već odraz ograničenog opsega delovanja

⁶¹ „Asylum fraud – refers to the fraudulent request for protected refugee status. Many fraudulent asylum cases seek to gain entry and safe haven in the United States by portraying themselves as victims of human rights abuses, political persecution, or religious persecution in their home countries”: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:F95l9Sg_ryQJ:answers.usa.gov/system/templates/selfservice/USAGov/%23!portal/1012/article/2738/Immigration-Fraud+&cd=10&hl=en&ct=clnk&gl=rs pristupljeno 20. decembra 2015.

međunarodnog prava (Hathaway 1991, prema Turton 2003, 10). Tako se i mnoga druga migraciona kretanja koja jesu prisilna po načinu pokretanja, ne svrstavaju u ovu kategoriju (Ibid.).⁶² Takođe, veliko je pitanje da li je i u kojoj meri opravdano *prisilu* vezivati samo za direktnu pretnju nasiljem ili se ovo određenje može proširiti na čitav niz društvenih restrikcija na koje individua ne može da utiče, a koje proizilaze iz načina na koje je društvo organizovano (na primer, nemogućnost školovanja, lečenja, zapošljavanja, stupanja u brak i tako dalje), odnosno, da li je proširiti na oblike strukturnog nasilja (Ho 2007). Sa druge strane, prisilne migracije znači da osobe koje migriraju nisu imale nameru da to urade, već su bile naterane. Briget Anderson naglašava da dihotomija nemarno/nenamerno igra veliku ulogu u diskursima o migracijama i migrantima, gde su oni koji na put odlaze nenamerno, kao pomenute prisilne izbeglice, ali i žrtve trafikinga, one kojima generalno treba pomoći. To su žrtve, nevoljni akteri migracijskih procesa. Oni koji su sami izabrali da dođu, prolaze kroz još jedan krug selekcije, gde se bira ko će imati pravo da ostane, a ko će morati da ide, a na osnovu toga ko ostanak zaslužuje (ukoliko se ispostavi da su u pitanju žrtve ili oni koji poseduju neke druge *kvalifikacije*) (Anderson 2008). Anderson postavlja zanimljivo pitanje, koje ću ovde parafrazirati: ako žrtve trafikinga i žrtve uopšte (prisilne migrante) gledamo kao žrtve nekakve eksploatacije, kako onda da se postavimo prema svim osobama koje su ilegalizovane (Ibid, 4-5), stavljene u kategoriju ilegalnih migranata, radnika na crno, gostiju hostela koji ne samo da nisu prijavljeni, već ih je i nemoguće prijaviti (osim policiji), putnika u taksiju koji taksistu dovode u opasnost da bude optužen za krijumčarenje? Da bi neko bio žrtva, mora biti identifikovan kao takav od strane nadležnih institucija: „Kako povući liniju između „trafikovanih“ i „netrafikovanih već samo na uobičajene načine eksploatisanih“ migranata? Argumenti se svode na to da država *identifikuje* žrtve i da je mali broj identifikovanih, kao da se one mogu prepoznati na isti način kao i ljudi sa plavim očima. Politička priroda kategorije je prikrivena,“ (navodnici i italici u originalu Ibid, 5). „Izbeglice (i druge slične pravno-administrativne kategorije, prim. aut.) ne predstavljaju nekakav

⁶² Turton se u ovom članku bavi prisilnim naseljenicima (*forced resettlers*), osobama raseljenim “u interesu države” u okviru razvojnih programa (Turton 2003, 7, navodnici u originalu). Država, kao ultimativni suveren, može da odlučuje ko će da prinese žrtvu za dobrobit nacije, čime se potkopava princip jednakosti svih građana (uporedi Ibid.). Ovome treba dodati rezultate istraživanja Međunarodnog konzorcijuma istraživačkih novinara (*The International Consortium of Investigative Journalists*, ICIJ) 2015. godine objavio je izveštaj da su program Svetske banke prouzrokovali raseljavanja 3,4 miliona ljudi za deset godina. Više o ovome videti na: <http://projects.huffingtonpost.com/worldbank-evicted-abandoned>, <http://www.icij.org/blog/2015/04/new-investigation-reveals-34m-displaced-world-bank> i <http://rt.com/news/250449-world-bank-projects-evictions>, pristupljeno 20. maja 2015. godine.

3. FORMALNE KONCEPTUALIZACIJE: ADMINISTRATIVNO-PRAVNA ODREĐENJA POJMOVA AZILA I NEREGULARNIH MIGRACIJA

prirodno razgraničen domen antropološkog znanja“ (Malkki 1995b, 496). Niti se odnose na nekakve generalizovane tipove osoba ili grupa. To su rubrike koje omogućavaju raspodelu prava i obaveza i koje su formirane u specifičnim društvenim, političkim i istorijskim okolnostima i to kao odgovor na konkretne probleme koje je trebalo rešiti u što kraćem roku (uporedi Ibid). U tom smislu se mogu posmatrati kao instrumenti praktičnih politika. Zato ću sada reći nešto migracijskoj politici.

4 AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

U ovom delu teksta fokusiram se na predstavljanje paradigmi u okviru kojih se formulišu praktične politike na nacionalnom i regionalnom nivou. Najpre ću reći nešto o antropološkoj perspektivi o međusobnoj povezanosti proučavanja migracija i proučavanja relevantnih praktičnih politika, zatim ću izneti kratak dijahronijski pregled trendova, strategija i diskursa migracijskih politika u Evropi a na kraju ću predstaviti situaciju u Srbiji u ovom pogledu.

4.1 Antropologija migracija kao antropologija praktičnih politika

Migracijsku politiku ću za početak definisati kao set akcija koje se sprovode u nekoj državi (ili drugom međunarodno priznatom političkom entitetu čiji se suverenitet vezuje za određenu teritoriju, kao što je EU), po odluci legitimnih organa vlasti a u cilju kontrole migracijskih tokova unutar i preko državnih granica (ili granica političkog entiteta) i rešavanja društvenih konflikata i drugih problema koji usled ovih tokova nastaju.

Praktična politika predstavlja aktivnost konkretnog odlučivanja u svim domenima javnog života koje sprovodi vlast (Stančetić 2013, 1). *Vlast* se ne odnosi samo na vladu, već na čitavu mrežu organizacija i institucija kojima je data legitimna moć da po službenoj dužnosti odlučuju o određenim pitanjima od javnog značaja. To mogu biti vlade, supranacionalni subjekti, nevladine organizacije, privatni akteri ili bilo koja kombinacija ovih (Wedel et al. 2005, 31). Zadatak praktičnih politika je da na osnovu ustava, zakona i političkih odluka regulišu društvene konflikte (Stančetić, 4). Dakle, praktičnu politiku odlikuje relacije problem – rešenje (ibid.). Prvi korak svake praktične politike je definicija problema. Zatim se utvrđuje set mogućih akcija za njegovo rešavanje i, nakon biranja najpovoljnijih, izrađuje se predlog praktične politike, nacrt zakona, izveštaj, memorandum i sl. Ukoliko se usvoji, kreće se u implementaciju praktične

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

politike (Ibid.). Praktična politika postoji samo kao ostvarena, kao već doneta odluka, a ne na nivou namere (Ibid.).

Iako se praktična politika predstavlja i percipira kao racionalna odluka, u antropološkom pristupu praktičnim politikama teži se razotkrivanju uloga različitih aktera, delovanja i uticaja koji oblikuju te političke odluke, ali i njihovu implementaciju i rezultate (Wedel et al. 2005. 39 i dalje). Antropologija praktičnih politika (*anthropology of policy*) koncentriše se na probleme normi i institucija, ideologija, znanja, moći, retorike, diskursa, značenja, interpretacija i interakcije između globalnog i lokalnog (Shore and Wright, 1997 4). Konkretna pitanja koja se postavljaju su: kako praktične politike funkcionišu kao instrumenti upravljanja; zašto nekada uspeju a nekada propadnu u svojim nastojanjima; kako politike konstruišu svoje subjekte i objekte moći, odnosno, nove subjektivitete i identitete; koje metafore i lingvistička sredstva se mobilisu kako bi praktične politike zadobile legitimitet; kako velike promene diskursa postaju opravdane; kako se normativne izjave koriste da se data definicija problema i način njegovog rešavanja predstave kao jedini mogući dok se istovremeno druge verzije obeshrabruju (Ibid, 3).

„Bavljenje praktičnom politikom”, ističe Belshaw, „nikada nije nedostajalo antropologiji” (Belshaw, 1976, 5). Proučavajući društvene i kulturne promene, antropolozi su ne samo svedočili, već i svojim radom učestvovali u praktičnim politikama (uporedi Lukić Krstanović 2014). Od prvih, *arm-chair* antropologa, koji su, šaljući svoje upitnike o tabuu, mani, potlaču i sličnim fenomenima, uticali na percepciju kolonijalizovanih od strane administratora koji su ih o ovome obavestavali, preko tzv. primenjene antropologije, koja je ukazivala na konflikte i probleme koji su usled modernizacije nastajali u društvima u kojima su radili ispitivanja, preko studija nacionalizma i etniciteta, koje su bile nekad protivteža a nekad donosile prevagu nastojanjima vlada u formiranju nacije, pa sve do savremenih istraživanja globalnih procesa u kojima se prepliću uticaji transnacionalnog, nacionalnog i lokalnog, antropologija i praktične politike su povezani. Dok su se ranije istraživanja obično bavila uticajima tzv. institucija moći, odnosno, nacionalnih ili globalnih procesa na odnose u zajednicama, sada se pojavljuju i istraživanja koja se fokusiraju na delovanje društvene organizacije i mreža na transnacionalne aktere i političke procese, globalne elite, one koji donose odluke od javnog značaja, i one koji na te odluke utiču (Wedel et al. 33). Istraživanja kompleksnih sistema moći postaje sve zastupljenije u antropologiji. Tada se praktične politike ne posmatraju kao date, kao deo konteksta, već kao

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

kulturni fenomeni koje treba problematizovati. One se analiziraju kao kulturni tekstovi, sredstva za klasifikaciju, narativi koji podržavaju ili kritikuju aktuelne predstave sveta, kao retoričke i diskurzivne forme koje daju moć nekim segmentima društva, dok je istovremeno oduzimaju drugima (Shore and Wright 1997, 6).

Praktične politike su po definiciji orijentisane ka nekoj promeni u društvu i traganju za elementima kojima je moguće manipulirati u tom smeru (uporedi Belshaw 1976, 153). Ove promene nisu spontane, već bi trebalo da vode ka nekom jasno definisanom cilju. Ovo pretpostavlja dve stvari: postojanje neke interpretacije postojećeg stanja stvari u društvu (slike sveta), ali i vrednovanje tog stanja sa jedne strane, kao i pretpostavku racionalnosti i utilitarnosti, sa druge strane. Namećući jednu interpretaciju sveta kao poželjnu i racionalnu, optimalnu ili čak jedinu moguću, uspostavljajući klasifikacije i vrednujući modele društvene organizacije, praktične politike prevazilaze političku sferu i manifestuju se gde god postoji društvena regulacija ponašanja (uporedi Davis et al. 2005 i Baba 2013). U tom smislu na praktične politike utiče sve ono što čini jedno društvo takvim kakvo jeste u datom trenutku, ali istovremeno one imaju i performativni karakter, da to društvo definišu, ali i ingerencije da ga re-kreiraju.

Definisanje problema, odnosno, pomalo eufemistički rečeno, identifikacija potreba ili ciljeva društva, predstavlja prvi i najznačajniji korak u procesu kreiranja politike (uporedi Stančetić, 11; Belshaw 1976, 43). Iako iz ovoga izgleda kao da su praktične politike čisto tehnički, racionalni instrumenti koje oni koji imaju pravo odlučivanja donose kako bi rešili probleme, situacija je mnogo složenija. Primarno politički fenomen angažovanjem eksperata dobija izgled naučne objektivnosti i svrsishodnosti (Shore and Wright 1997, 7). Upravo nametanje nekakve utilitarnosti, korisnosti za neke „više“, politički definisane ciljeve kao nekakve ultimativne vrednosti, predstavlja formu disciplinovanja (uporedi Foucault 1978). U svakom segmentu funkcionisanja praktičnih politika nailazimo na kompleksne i konfliktne situacije jer pretpostavljaju postojanje različite pozicioniranosti u sistemu moći: ko donosi odluke, u ime koga, ko definiše probleme, kome predstavljaju problem i na osnovu čega, koja je indirektna svrha takvog definisanja, koje su sve posledice usmerenih akcija, ko ima koristi od sprovođenja date praktične politike i tako dalje. Fukoovskim jezikom rečeno, radi se o igri dominacija.

Dalje, praktične politike su akcije usmerene ka ostvarivanju nekog cilja, zadovoljenju neke proizvedene potrebe. Međutim, nekad se ciljevi jedne praktične politike mogu posmatrati

sredstvo za dostizanje ciljeva neke druge ili drugih praktičnih politika. Problemi/ciljevi/potrebe tako postaju politički instrumenti (uporedi Foucault, 1978).

Kada sve ovo primenimo na fenomen migracija, dolazimo do niza zanimljivih pitanja od kojih ću ovde izdvojiti sledeća: koji aspekti migracijskih procesa su definisani kao problem; koji društveni konflikt predstavljaju; koje sve kategorije poželjno/nepoželjno se uspostavljaju i kako se one raspoređuju (odnosno, koji segmenti populacije su obuhvaćeni ovim kategorijama, u koji širi kontekst se stavljaju, kako se međusobno odnose); koja retorička sredstva se koriste kako bi se ove kategorizacije opravdale; da li mogu da se izdvoje specifični diskursi koji se vezuju za migracijske procese; kako se percipira širi društveni kontekst čiji problematični deo migracije predstavljaju i tako dalje. Sa druge strane, celu migracijsku politiku možemo da posmatramo kao instrument za postizanje nekih ciljeva koji leže izvan delokruga same migracijske politike. Tada se fokus u istraživanju sistema moći i dominacije pomera sa nacionalne na regionalnu i internacionalnu sferu.

Presudan uticaj na oblikovanje srpske migracijske politike u pogledu azila i usvajanja strategije za borbu protiv ilegalne imigracije imao je proces približavanja Srbije EU. Konkretna forma koji su ova dva aspekta migracijskih procesa kroz Srbiju zadobila predstavlja svojevrsan nastavak, ili, preciznije, instrument evropske migracijske politike (migracijske politike EU). Zato ću, pre nego što opišem proces oblikovanja srpske migracijske politike, ukratko predstaviti evropsku migracijsku politiku i to kroz preciziranje nekih njenih, za ovo istraživanje relevantnih instrumenata i diskursa. Evropsku migracijsku politiku posmatram istovremeno kao kontekst u kome ali i model prema kome se formira i praktikuje srpska migracijska politika.

4.2 Evropske migracijske politike: trendovi, strategije i diskursi u istorijskoj perspektivi

Zajednička evropska migracijska politika predstavlja nedovršen proces usaglašavanja raznolikih migracijskih politika država – članica. Formiranje pojedinih nadnacionalnih instrumenata, kao što su tzv. Šengen zona ili Dablinska regulacija, započeto je i pre samog formiranja EU. Ovi instrumenti su transformisani i pridruživani korpusu obaveznih okvira delovanja za celu EU. Od stupanja na snagu Ugovora iz Amsterdama 1999. godine mogu se pratiti konkretni naponi ka

formiranju zajedničke azilne i imigracione politike.⁶³ Međutim, mnogo pre ovih integrativnih koraka u okviru EU, postepeno su usvajani slični modele kontrole migracija. U ovom delu ću izneti svojevrsan hronološki prikaz trendova za koje smatram da oslikavaju relevantne pomake u procesu izgradnje savremene migracijske politike EU, definisanja njenih osnovnih problema i mehanizama za njihovo rešavanje. Problemi koje su evropske migracijske politike želele da reše bili su koncipirani kao deo političkih i ekonomskih transformacija samih evropskih država, čime su migranti stavljeni u poziciju specifičnih instrumenata u procesu izgradnje nacije i zauzimanja položaja u inter-nacionalnom sistemu moći dok je u intra-nacionalnom kontekstu, kontrola dolaska i boravka migranata korišćena prvenstveno u okviru regulisanja tržišta radne snage. Sa druge strane, konkretne situacije masovnog prisustva migranata usled humanitarnih kriza, tretirane su *ad hoc* rešenjima, sve do izbijanja svetskih ratova, kada dolazi do njihove globalizacije i uspostavljanja administrativne sistematične kategorizacije migranata, kao i formiranja međunarodnih organizacija koje su zadužene za sprovođenje i nadzor dodeljivanja statusa i pomoći.

Sa razvojem nacionalnih država pravno vezivanje populacija za neku teritoriju postaje široko rašireno ali i normalizovano. Prema Hollifieldu, izgradnja nacionalnih država značila je konsolidaciju teritorija, centralizaciju vlasti, kontrolu vlastele, uvođenje oporezivanja, začetke onoga što danas nazivamo državljanstvom, što je osvajanjima i kolonizacijom rašireno i u druge delove sveta (Hollifield 2008, 187). Kako Castles ističe, XIX vek je bio vek eksperimentisanja u kontroli migracija: demokratske revolucije i industrijalizacija vodile su ka povećanju slobode kretanja, ali i do uviđanja potrebe od strane državnog aparata da registruje nacionalnu pripadnost i identitet – drugim rečima, zameci buduće države blagostanja⁶⁴ nametnuli su insistiranje na razlici između građana i stranaca (Castles 2004, 856). Tada država prisvaja monopol nad

⁶³ Spisak dokumenata sa linkovima ka pojedinačnim dokumentima videti na http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/index_en.htm, a naročito http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/10001_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015. godine.

⁶⁴ Prema Papadopoulos i dr., nakon Drugog svetskog rata regulacija radne snage je uglavnom funkcionisala u okviru države blagostanja. Produktivnost države blagostanja bila je rezultat transformacije vertikalne asimetrije klasnog konflikta u horizontalno uređenje prava i resursa čiji je cilj bila ne samo zaštita procesa rada i obezbeđivanje odgovarajuće naknade, već je država štitila radnika i pravnom regulacijom njegovog života van radnog mesta i van radnog vremena. Sam režim zaštite se zasnivao na kontinuiranom povećanju produktivnosti u kontekstu ekonomije organizovane na nacionalnoj ravni. Internacionalizacija finansijskih tržišta dovele je do opasne disfunkcionalnosti ovakve forme organizacije i zaštite rada (Papadopoulos et al. 2008, 225-226).

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

legalnim načinima kretanja u odnosu na druge političke entitete, kao što su bogati posednici, crkve i tako dalje, čemu pogoduje percepcija država kao nacionalnih političkih entiteta, donošenje zakona kojima se definiše legalno kretanje, razvoj tehnologija za utvrđivanje identiteta pojedinaca, formiranje birokratskog aparata za kontrolu tih identiteta, kao i usvajanje zakona koji regulišu prava pojedinaca da dođu na neku teritoriju (Torpey 1998, 240).⁶⁵ Vrlo važan momenat ovih promena, koji ima dominantno mesto i u savremenim diskursima o migracijama, je pojava radnika koji nisu bili vezani za neko konkretno privatno imanje i o kojima je, kao sirotinji, država počela da preuzima brigu. „Prelazak kontrole kretanja iz privatnog u državni sektor je suštinski aspekt prelaska iz feudalizma u kapitalizam“, ističe Torpey (Torpey 1998, 242; videti Bade 2003).

Krajem XIX i početkom XX uočavaju se dva za ovo istraživanje važna trenda. Pre svega, dolazi do širenja pojave političkih izbeglica i svojevrsne institucionalizacije sistema azila na nacionalnom nivou. Sa druge strane, etabliranje granica između država pretvara migracije iz teritorijalnih u međunarodne, odnosno, međunacionalne migracije. Osim ekonomskih promena, i sama ideja nacije prolazi kroz transformaciju: romantičarska ideja narodnog preporoda u ideologijama imperijalizma pre Prvog svetskog rata preobražava se u agresivne varijante etnonacionalizama (Bade 2003, 148). Ovi etnonacionalizmi su imali dvostruku funkciju – sa jedne strane, pacifikaciju i stabilizaciju postojećih društvenih struktura putem ukazivanja na pretnje ‘naciji’ od spolja. Sa druge strane, dolazi do legitimizacije *sacro egoismo* prilikom zastupanja ‘nacionalnih interesa’ u međunacionalnim politikama moći, (Bade 2003, 148). U praksi dolazi do jačanja državnog intervencionizma: državi se pripisuje odgovornost da zaštiti svoje radnike od stranih. Neke države korišćenjem represivnih policijskih mera prema stranim radnicima osiguravaju razdvajanje radne snage a time i zaštitu domaće, sprečavanje ujedinjavanja porodice i stalno naseljavanje (Castles, 2014, 94-95). Tada nastaju i prvi bilateralni sporazumi o uvozu radne snage (Ibid.).

Upravo odnos tržišta rada, ponude radne snage, percepcija da je država (državljeni, poreski obveznici) obavezna da reguliše problem siromašnih i kontrola kretanja u tom cilju, predstavlja

⁶⁵ Ovde Torpey razrađuje i konkretizuje veberijansko određenje osnovnih karakteristika države: da uspešno održava monopol na legitimnu upotrebu fizičke sile u cilju zavođenja svog reda na određenoj teritoriji, preciziranje i jačanje mehanizama kojima se taj monopol održava, formiranje birokratskog aparata koji to može da podrži (Guild 2001).

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

osnov diskursa o migracijama, koji u najvećoj meri obeležava i kroji evropsku migracijsku politiku (uporedi Zimmermann 1995, 45; Düvell 2006).

Prvi svetski rat je doveo do novih promena u migracijskim politikama u Evropi. Vojna mobilizacija radno sposobnog stanovništva ukazala je na neophodnost pronalaženja nove radne snage, što se, osim u radikalnijem slučaju deportacijama, sprovodi kroz politiku olakšanog uvoza radne snage iz kolonija (Bade 2003, 167-168). Tokom rata se konceptualizacija stranih/prisilnih radnika uopšte sve se više poistovećuje sa nacionalnim neprijateljima i bezbednosnom pretnjom (Bade 2003, 175). Čak i stranci koji su naturalizovani, predmet su mnogobrojnih represivnih mera (Castles et al. 2014, 94). U pojedinim državama dolazi i do oduzimanja državljanstva osobama koje su rođene u neprijateljskim državama (primer Francuske videti u Bade 2003, 177). Izuzev ovoga, mnoge osobe kojima pretila direktna ratna opasnost, napuštaju svoje domove i traže utočište u drugim državama. Formiraju se prvi strukturirani izbeglički kampovi, čime se ostvaruju dve stvari, lakša administrativna kontrola i izdvojenost od ostatka populacije (Bade 2002; uporedi Malkki 1995). Osim u prisilnom pokretanju migracija, državni intervencionizam se ogleda i u sprečavanju migracijskih tokova ili podstrekivanju povratka raseljenih: u nekim opštinama koje imaju veliki broj pridošlih sprovodi se tehnika ohrabrivanja povratka izbeglica, dok se negde migracije sprečavaju i fizički (Bade 2003, 179).⁶⁶

Prvi svetski rat je ukazao na slabosti nacionalnih sistema za amortizaciju potresa izazvanog masovnim izmeštanjima stanovništva. Model međunarodne akcije za pomoć izbeglicama ustanovila je Liga naroda, međuvladina organizacija osnovana 1919. godine, čiji je cilj bilo održavanje mira u svetu. Ova akcija je dovela do usvajanja više međunarodnih sporazuma o zaštiti izbeglica (Lavenex 1999). Definicije u tim dokumentima povezuju svaku od kategorija izbeglica sa određenim nacionalnim poreklom, teritorijom koju su napustile i odsustvom diplomatske zaštite od strane njihove bivše domovine (UNHCR 2007, 3). Takve kategorizacije su pojednostavile proces tumačenja i doprinele zaobilazanju većih teškoća u postupku utvrđivanja statusa izbeglice (Ibid.). Međutim, finansiranje konkretnih programa za pomoć izbeglicama zavisila je od volje vlada, a vlade su bile naklonjenije tome da pomažu izbeglicama iz neprijateljskih nego iz prijateljskih zemalja (Loescher 1993, 39). One izbeglice koje su

⁶⁶ Kao na primer, kada je podignuta visokonaponska oграда duga 180 km, čiji je cilj bilo sprečavanje prelaska izbeglica iz okupirane Belgije u Holandiju. Smatra se da je nekih 3000 ljudi poginulo u pokušajima da je pređu (Bade 2003, 179).

poticale iz politički moćnih država percipirane su kao neprijatnost, budući da su mogle da dovedu do pogoršavanja odnosa između država. Upravo iz tog razloga izbeglice iz, na primer, Italije ili Španije uopšte nisu ni bile predmet pomoći Lige (Ibid.).⁶⁷ Sa druge strane, stepen diskriminacije i politizacije se, primećuje Loescher, smanjivao ukoliko je bila potrebna imigrantska radna snaga (Loescher 1993, 39).

Između dva svetska rata se pojavljuje i problem **osoba bez državljanstva**, osoba koje nisu prihvaćene kao imigranti a koje ne prihvata, odnosno, ne priznaje kao svoje državljane, ni država prethodnog boravka ili rođenja (Düvel, 23). U praksi su to najčešće bili Jevreji (Arendt 1973, 269 i dalje). Mnogi autori povezuju koncept osoba bez državljanstva sa kasnije razvijenim ali sadržinski obuhvatnijim konceptom ilegalnih imigranata (Düvel, 24; Arendt 1973). Za izmeštene osobe koje imaju neko državljanstvo, praktikuje se deportacija (repatrijacija), ukoliko naturalizacija nije poželjna ili izvodljiva (Ngai, 2003; za detaljniji opis prisilnih prekograničnih premeštanja nakon Prvog svetskog rata videti Bade 2003, 197 i dalje). Arendt navodi da je problem nastajao kada postojeća pravno-administrativna rešenja naturalizacije ili repatrijacije nisu mogla biti primenjena (Arendt 1973, 283). Kako je stanje bez državljanstva bilo vanzakonsko, i države su pribegavale vanzakonskim sredstvima kako bi se rešile osoba koje su svrstane u ovu anomalijску kategoriju, kao što je krijumčarenje u drugu državu (Ibid, 284; o prebacivanju izbeglica iz države u državu videti i Loescher 1993, 36). Arendt donosi zanimljiv zaključak: jedina prihvatljiva zamena za nepostojeću nacionalnu teritoriju, domovinu, postaje kamp (Ibid. 284).

Period između dva svetska rata odlikuje bujanje nacionalističkih ideologija, koje međunarodna zajednica bezuspešno pokušava da umiri brojnim sporazumima o zaštiti manjina (videti Bade 2003; Arendt 1973). Castles i Miller navode da period od 1918-1945. godine generalno karakteriše smanjenje međunarodne radne migracije (Castles et al. 2014, 96). Osim smanjenja ekonomske aktivnosti, dolazi i do rasta ksenofobije i agresije i neprijateljstava usmerenih prema strancima (Bade 2003). Ngai, na primeru SAD, govori o tome kako su kvalitativne norme za dozvoljavanje imigracije od 1920-ih zamenjivane statističkim, tj. slobodnim mestom u sistemu kvota i validnom vizom. U sistemu kvota vrlo važnu ulogu zadobija država porekla migranta (*national origins formula*) (Bade 2003, 188-189). U ovom periodu sve više vlada sprovodi vrlo

⁶⁷ Ovo se direktno odnosi na danas široko prihvaćen koncept *sigurne zemlje porekla*, prim. aut.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

restriktivne zakone o imigraciji koji uspostavljaju velike diskriminacije između različitih nacionalnosti (Loescher 1993, 42). Tako je kontrola migracija postala sredstvo za ograničavanje i ojačavanje nacionalnog prostora, što je išlo ruku pod ruku sa redefinisanjem teritorijalnosti i nacionalnosti (Ngai 2003, 106-107). Ove restrikcije su imale dalekosežne posledice na osobe koje su bežale od fašističkih režima, a pre svega na jevrejsku populaciju, pred kojom su se granice zatvarale (Loescher 1993, 41-42).

Drugi svetski rat je doveo do još jednog masovnog izmeštanja stanovništva. Problemi postaju još izraženiji: civilnih žrtava je daleko više nego vojnih, ogroman broj osoba je na prisilnom radu,⁶⁸ milioni dospevaju u koncentracione i radne logore, milioni su evakuisani. Cohen naglašava da je za razliku od Prvog svetskog rata, masovno raseljavanje tokom Drugog bilo pre rezultat državnih politika nego vojnih dejstava. Štaviše, većina raseljenih na koje su naišle savezničke snage u Nemačkoj bili su prisilni radnici, zatvorenici u koncentracionim kampovima ili ratni zarobljenici (Cohen 2008, 440).

Izbeglice i raseljena lica se u poslednjim godinama Drugog svetskog rata i tokom prvih godina od njegovog završetka, tretiraju kao *vojni* problem (Cohen 2012, 9, Malkki 1995, 499) i nalaze se pod jurisdikcijom dve organizacije: prva je *Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (SHAEF)*,⁶⁹ organizacija koja je imala za cilj integraciju britanskih i američkih snaga u vojnim akcijama na evropskom kontinentu, i koja je imala Odeljenje za raseljena lica, tj. strane radnike, prisilne radnike, ratne zarobljenike i osobe oslobođene iz koncentracionih logora; druga, iako civilna i humanitarna, bila je operativno podređena prvoj, i zvala se *United Nations Relief and Rehabilitation Administration – UNRRA*,⁷⁰ (izraz „ujedinjene nacije“ odnosio na saveznike u Drugom svetskom ratu a ne na kasnije formiranu Organizaciju ujedinjenih nacija),⁷¹ (Cohen 2012, 9).⁷² UNRRA je imala vrlo ograničen mandat, da doprema pomoć savezničkim civilima i raseljenima na teritorijama koje su oslobodile savezničke snage, i da raseljene što pre vrati kućama (Loescher 1993, 47). Posledice ovoga su bile mnogostruke. Pre svega, UNRRA ne samo da je imala presudnu ulogu u nastanku sistema UN, već je i doprinela oblikovanju ove

⁶⁸ Nemačka je, tokom šest godina rata, angažovala više miliona prinudnih radnika bilo iz država koje su bile saveznici Nemačke, ili sa okupiranih teritorija (Bade 2003, 206).

⁶⁹ <http://www.archives.gov/research/holocaust/finding-aid/military/rg-331.html>,
<http://www.ibiblio.org/hyperwar/USA/USA-E-Supreme/USA-E-Supreme-4.html>, pristupljeno 20. maja 2015.

⁷⁰ Osnivački akt videti na: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html> pristupljeno 20. maja 2015.

⁷¹ <http://www.un.org/en/aboutun/history> pristupljeno 20. maja 2015. godine.

⁷² Nekih 70% sredstava za rad UNRRA obezbeđivale su SAD (Loescher 1993, 49).

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

organizacije kao istaknutog aktera u kontekstu humanitarizma (Cohen 2008, 439). To ujedno označava i kraj „dobrotvorne faze“ humanitarnog rada, koja je karakteristična za period nakon Prvog svetskog rata, kada su različite organizacije funkcionisale na nečelu dobrovoljnosti i nezavisno jedna od druge (Cohen 2008, 437-438, navodnici u originalu). „Dobročinstvo, pod Poveljom Lige naroda, primarno je zamišljano kao privatni domen dobrovoljnih agencija: član 25, na primer, formalno je ohrabrivao sve članice Lige da sarađuju sa Crvenim Krstom. Osnivanje UNRRA je ozbiljno izmenilo ovaj obrazac: dobrotvorne organizacije, nezamenljive kakve su bile, 1945. su uveliko postale podređene savezničkoj okupacionoj vojsci (u originalu *Allied occupying armies*) i međunarodnim agencijama za obezbeđivanje pomoći raseljenima“, (Cohen 2008, 439). Primarni zadatak UNRRA, izuzev neposrednog pomaganja raseljenima (hrana, odeća, lečenje) bio je povratak raseljenih u države porekla – repatrijacija. Nakon političkih sukoba na relaciji tzv. istočnog i zapadnog bloka, UNRRA se raspušta i 1946. godine formira se IRO, Međunarodna organizacija za izbeglice (*International Refugee Organization*) (o detaljima sukoba koji su doveli do raspuštanja jedne i osnivanja druge organizacije, kao i o konkretnim tačkama sporenja, videti Loesher 1993, 48-54). Tada se menja kurs: osnovni zadatak IRO postaje ne povratak, već preseljavanje raseljenih (*resettlement*) u zapadne a pre svega u prekookeanske zemlje poput SAD, Kanade i Australije (Loescher 1993, 50). „IRO je u prvoj godini svog postojanja preselila većinu od izbegličkog korpusa koji je nasledila od UNRRA. Ovo je uspela da postigne jer su zapadnoevropske nacije i prekookeanske zemlje preseljenja videle praktične prednosti za sebe u tome da smanje nedostatak radne snage regrutovanjem iz kampova. Mnogi muškarci – samci, parovi bez dece ili fizički radnici mogli su da pristanu na rad koji im odredi vlada u trajanju od nekoliko godina – obično u rudnicima uglja, na izgradnji puteva, u građevinarstvu – a da im zauzvrat bude garantovana mogućnost da apliciraju za državljanstvo“ (Loescher 1993, 52).⁷³ Sa druge strane, pojavile su se kategorije koje niko nije želeo, kao što su bolesni, hendikepirani, Jevreji (Ibid.). Raseljeni koji se zbog hladnoratovskih tenzija nisu mogli vratiti, postaju „političke izbeglice“ (navodnici u originalu, Persian 2012, 481). Štaviše, „na Zapadu, izbeglice postaju simbol sovjetske represije i vlade ga koriste kao instrument „hladnoratovskih“ suprotstavljanja“, (Lavenex 1999, 8).

⁷³ Logički sličan koncept je koncept otkupljivanja radom, *redemptioner system* (uporedi Bade 2003, 84).

Broj izbeglica se, krajem prve decenije od završetka Drugog svetskog rata, usled novih sukoba i političkih tenzija, nije smanjivao, već rastao. Ono što je u početku izgledalo kao privremeni problem - pokazalo se da je u stvari permanentnog karaktera. Podsetimo se i da je prvobitni mandat UNHCR-a, organizacije koja je nasledila IRO, i koja je osnovana u nadi da će prevazići probleme svojih prethodnika, bio tri godine.⁷⁴ UNHCR je ostao centralna organizacija koja promoviše zaštitu izbeglica: u njenom statutu je definisan kako opseg kategorije izbeglica, odnosno osoba kojima se bavi u okviru svog mandata, tako i sadržaj zaštite. Upravo pod pokroviteljstvom ove organizacije, njenih ključnih principa, pravila i procedura, dolazi do institucionalizacije međunarodnog režima zaštite izbeglica (Lavenex 1999, 8).

Dakle, ovaj period je doveo do izvesnih novina čije se posledice reflektuju na predmet ovog istraživanja. Pre svega, nakon Drugog svetskog rata dolazi do institucionalizacije i profesionalizacije humanitarnog rada, ali i svojevrsnog rangiranja, odnosno, ko/subordinacije relevantnih organizacija. Uvodi se praksa preseljavanja u *sigurne treće zemlje*, što predstavlja jedan od osnovnih koncepata u današnjoj evropskoj migracijskoj politici. Vrlo jasno se pokazuje da se humanitarni aspekt ne može odvojiti od ekonomskog i političkog. Ovo jedinstvo se ogleda na nivou pojedinca, koji može biti prepoznat kao izbeglica ili ne, koji može biti preseljen ili ne, na nivou država, koje mogu da odbiju naseljavanje konkretnih izbeglica na svojoj teritoriji, ali i na nivou čitavih političkih blokova, čija neslaganja i borba za prestižom dovode do stvaranja i gašenja organizacija, definisanja i redefinisavanja kategorija i uvođenja i transformacije instrumenata za regulisanje migracijskih tokova.

Posledice određivanja problema izbeglica i raseljenih kao vojnog reflektovalo se na to kakav je bio njihov konkretan tretman od strane nadležnih organizacija. Mnogi autori koji su opisivali ovaj problem u godinama odmah nakon Drugog svetskog rata, kao što su Murphy (1955) ili Proudfoot (1957), govore o sekuritizaciji i nadzoru, kada *kamp* postaje standardizovan instrument za upravljanje masovnim raseljavanjem (Malkki 1995, 498; uporedi Cohen 2012). Murphy, britanski psihijatar u kampovima, procenjuje da rukovodeći princip humanitarne pomoći nije bila rehabilitacija već strogi nadzor: „Obično se smatra korisnim ili nužnim da

⁷⁴ Loesher ističe da su se i SAD, kao dominantna zapadna sila, i Sovjetski Savez protivili nastanku UNHCR-a, budući da su zastupali suprotna stanovišta o osnovnim načinima tretmana raseljenih, odnosno, o ciljevima: dok su se SAD zalagale za preseljavanje, a u skladu sa svojim spoljnospolitičkim prioritetima, Sovjetski Savez je insistirao na repatrijaciji. Stav SAD se potpuno promenio sa izbijanjem krize u Mađarskoj 1956. godine (Loescher 1993, 55-56).

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

izbeglice, kao frustrirane ljude iščupane iz korena (*aggrieved and rootless people*), treba držati pod centralizovanom i mobilnom kontrolom, i ne dozvoliti im da zaborave svoj posebni status sve dok oni koji kontrolišu ne odluče da je to preporučljivo,“ (Murphy 1955, 64, citat preveden sa engleskog prema Cohen 2012, 71-72). Prema Proudfootu, postajala je bojazan da će spontano vraćanje raseljenih u zemlju porekla rezultirati formiranjem lutajućih bandi pljačkaša – osvetnika koji haraju na putu ka svojim kućama (*uncontrolled self-repatriation of displaced persons who might form themselves into roving bands of vengeful pillaging looters on trek to their homes*), (Proudfoot 1957, prema Malkki 1995, 499). Malkki posmatra izbeglički kamp kao tehnologiju moći: koncentracija ljudi na ograničenom, relativno zatvorenom prostoru i segregacija na osnovu nacionalnosti, olakšavala je distribuciju humanitarne pomoći, sprovođenje administrativnih poslova, zakona, medicinskih i higijenskih programa, karantin, obrazovanje ali i stalno nadgledanje, kontrolu kretanja, suzbijanje crnog tržišta, disciplinu, što je sve praćeno rastućom dokumentacijom o osobama u kampu. Kroz ove procese, zaključuje Malkki, su se moderne, posleratne izbeglice pojavile kao figure koje je moguće imenovati i o njima misliti, ali i kao objekti naučnog saznanja (Malkki 1995, 498). Pored ovoga, evidentno je ponašanje prema izbeglicama kao prema nekakvoj potencijalnoj opasnosti, te ih zato treba kontrolisati. Ovakve konceptualizacije i prakse reflektuju za migracije karakteristične diskurse straha (Župarić-Iljić 2013, 206 i dalje).

Ako je kontrola bila uzrok smeštanja u kampove, paternalizam je bio posledica: u kampovima, gde su mnogi ostajali po više godina, navodi Vernant, paternalistički nastrojena administracija osmišljavala je jelovnik, određivala raspored obroka i drugih aktivnosti, birala filmove koji će se gledati, određivala smeštaj, popravljala obuću, prala veš i nabavljala pastu za zube, cigarete i čokoladu, i to prema pažljivo razrađenim proračunima, (1953, prema Cohen 2008, 443). Prema Barnettu, moć je sposobnost aktera da utiče na okolnosti i dešavanja, i predstavlja društveni proces u kome se akteri konstituišu kao društvena bića. U tom smislu ovakvo ponašanje pretpostavlja potpunu pasivizaciju i oduzimanje moći osobama koje su smeštene u kampovima (upoređi Barnett 2011, 108).

Postojala je, dakle, u najmanju ruku ambivalentna percepcija izbeglica kao osoba koje predstavljaju pretnju i osoba koje treba pasivizirati i istovremeno im pomoći u „rehabilitaciji“, odnosno, ponovnom vraćanju aktivnom i konstruktivnom društvenom životu. Neophodno je

naglasiti i da je većina izbeglica poticala iz evropskih zemalja. Ekonomski procvat nakon Drugog svetskog rata zahtevao je uvoz radne snage. Neke države su formirale posebne sisteme koji su olakšavali dolazak i boravak stranih radnika iz pojedinih zemalja (npr. iz Italije, Španije, Grčke, Turske, Jugoslavije, Maroka, Portugala, Tunisa u Nemačku; iz Italije u Švajcarsku, Iz Španije i Portugala u Francusku), kao i dolazak i boravak radnika iz bivših kolonija (iz Severne Afrike u Francusku; iz Indije i Pakistana u Ujedinjeno Kraljevstvo i tako dalje), (Zimmermann 1995, 47). Sredinom 1960-ih se menja smer migracijskih tokova: sve više ljudi dolazi u Evropu, nego što iz nje odlazi, pri čemu najmasovniji migracijski tokovi ipak zaobilaze Evropu (Bade 2003, 217). Upravo je ubrzana dekolonizacija 1960-ih dovela do postavljanja novog trenda u percepciji izbeglica: osnivanje i prekranje državnih granica uz rast globalne ekonomske nejednakosti utiču na pojavu tzv. Trećeg sveta kao svojevrsnog izvora izbeglica i migranata (Malkki 1995, 503). Tada dolazi do etabliranja diskurzivnog uzročno-posledičnog povezivanja migracija i sveta u razvoju, čime se maskiraju kompleksni politički odnosi, stvaranje i održavanje tzv. javnog duga, ekonomska eksploatacija i tako dalje (uporedi Makki 1995, 503 i dalje; Escobar 1995, 21). Da parafraziram Bakewella, ovakvo stanje stvari osim što potvrđuje postojanje sedentarnog bijasa (percepcije da migracije predstavljaju nešto vanredno), još dodatno akcentuje viđenje sveta da postoji neki racionalni cilj kome svi teže, pri čemu su mu neke države prišle bliže a nekima treba pomoć na tom putu. U pozadini svega je ideja razvoja ka društvu blagostanja pri čemu se može postaviti pitanje „čijeg?“ (Bakewell 2007; Escobar 1995). *Siromaštvo* tada postaje koncept za diskurzivnu organizaciju sveta a masovni dolazak migranata potencijalna pretnja društvu blagostanja (uporedi Escobar 1995, 24).

Politička zabrinutost za „neželjenu“ migraciju intenzivirala se negde oko 1970-ih a do 1990-ih je kontrola migracija prerasla iz čisto domaće stvari u međunarodno pitanje najvećeg nivoa, (Castles 2004, 857). Sa ulaskom u period ekonomske recesije 1970-ih i 1980ih, gotovo sve industrijalizovane zemlje uvode restriktivnije imigracione politike (Düvel 2006, 25).⁷⁵ Međutim, imigracija se ne prekida, samo menja karakter: umesto stranih radnika dominiraju članovi porodice radnika i migranti koji dolaze u Evropu iz političkih razloga (Zimmermann 1995, 47; Bade 2003, 219). Lavenex naglašava da je pod uticajem hladnoratovske ideologije došlo do specifične percepcije lica koja su dolazila iz istočne Evrope: ona su bila dobrodošla na Zapadu

⁷⁵ U Britaniji su čak praktikuje nešto što se naziva rasijalizacijom migracija: otežavanje ne-belim stanovnicima država Komonvelta da dođu u Britaniju (primere videti u Bade 2003, 225-226).

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

kao „borci za slobodu“ i dobijali su azil u skladu sa postojećom azilnom šemom (Lavenex 1999, 1). Ne treba zaboraviti da i u SFRJ u to vreme dominira politički azil kao oblik zaštite.

Evropske države su imale prilično različite politike u pogledu naturalizacije. Kako bi uredile zatečeno stanje stvari, pojedine države su u nekoliko navrata regularizovale osobe koje su živele na njihovoj teritoriji bez odgovarajućih dozvola (na primer, u Ujedinjenom Kraljevstvu 1974. i 1978; u Francuskoj 1981; u Holandiji 1980); drugi talas restrikcija imigracije i regularizacija desio se nakon završetka tzv. hladnog rata (u Nemačkoj 1991, odnosno, u Španiji 1991) (Düvel 25). Međutim, uvid u situaciju dodatno zamagljuje način vođenja administracije i plasiranja statističkih podataka: dok je većina osoba koja je emigrirala za stalno u Francusku ili Veliku Britaniju bila naturalizovana i iz tog razloga brzo bivala uklonjena sa liste stranaca, u Nemačkoj su sve do 2000. godine stranci, bez obzira na dužinu i tip boravka, ostajali stranci, a čak su i njihova deca nasleđivala status stranca, te je velik, a često i javnosti plasiran kao skandalozan, broj stranaca koji borave u Nemačkoj bio posledica statističke obrade a ne nekakve specijalne imigratorne preferencije (Bade 2003, 219).⁷⁶

Tokom 1980-ih radne migracije praktično su podelile Evropu na severne zemlje imigracije i južne zemlje emigracije, pri čemu se zanemaruje globalna činjenica da su migrirali ljudi iz siromašnih, seoskih i planinskih krajeva ka industrijskim središtima, bez obzira na konkretnu državu (Bade 2003, 219). U apsolutnim merama, najviše ljudi je dolazilo u Veliku Britaniju, SR Nemačku i Francusku. Tu se radilo, ističe Bade, o regularnim migracijama radi neregularnog zaposlenja (Bade 2003, 219). Pored ovoga, tokom 1980-ih i 1990-ih vizna regulacija postaje sastavni deo imigracione kontrole najpre u svim državama OECD-a (Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj, prim aut.), a zatim i u sve većem broju drugih država u svetu. Ova redukcija slobode kretanja praćena je donošenjem zakonskih odredbi koje neregularne migracije definišu kao prekršaj koji se tretira bilo administrativnim bilo krivičnim procedurama (Düvel 2006, 25).

Kraj tzv. hladnog rata dovodi do daljeg menjanja profila migracijskih tokova, i dolaska većeg broja lica koja traže međunarodnu zaštitu bilo iz političkih razloga, bilo zbog ratova

⁷⁶ Svemu ovome treba dodati i načine na koji se broj migranata prezentuje u javnosti. Vrlo je indikativan primer Britanije i migranata iz drugih delova EU iz 2014. godine, gde postoji verovanje da u Britaniji živi „previše“ stranaca iz EU, odnosno, da Britanija predstavlja popularnu destinaciju, budući da nudi određene pogodnosti u odnosu na druge države EU, dok statistike pokazuju da je taj broj gotovo istovetan broju Britanaca koji žive u drugim delovima EU: <https://euobserver.com/social/123066>, pristupljeno 20. maja 2015.

(Zimmermann 1995). Motivi za migracije, načini kretanja i samoidentifikacije migranata su se preklapali: iz bivših kolonija, kasnije iz Turske i zemalja tzv. istočnog bloka dolazili su i radnici, i izbeglice i tražioci političkog azila, kojima su se pridruživali članovi porodica, što je samo potvrđivalo neadekvatnost administrativnih podela na jasno razgraničene tipove migracijskih tokova u koje treba „ugurati“ stvarna životna iskustva (Bade 2003, 219). Upravo ovo predstavlja jednu od glavnih odlika savremene evropske migracijske politike, u okviru čega je, u pogledu konkretnih posledica na ljude, najproblematičniji primer razlikovanja između pravih i lažnih izbeglica (tražilaca azila).

4.3 Ka zajedničkoj evropskoj migracijskoj politici: organizacija

„Najuobičajenije pojavljivanje granice u Evropi se ne nalazi na geografskoj graničnoj liniji Šengen zone, već pre u podacima na laptopovima granične policije; u u podacima o vizama evropskih ambasada u Moskvi, Istanbulu, Akri ili Tripoliju; na kontrolnim punktovima na Hitrou, Tegelu, Šarl de Golu ili Odiseas Elitisu (aerodromi u Londonu, Berlinu, Parizu, Mitiliniju, prim. aut.); u nemačkim centralnim registrima o licima koja traže azil (ZAST); u *online* unosima u Šengenski informacioni sistem (SIS), gde se procesuiraju podaci o osobama koje su ušle Šengen zonu; u Eurodac, sistemu podataka kojim upravlja Evropska Komisija, i gde se čuvaju otisci prstiju tražilaca azila i uhvaćenih ilegalnih migranata,“ (Tsianos and Karakayali 2010, 374).

Na evropskom planu, posledica sve restriktivnijih imigracionih politika i praksi je ono što se naziva „**Tvrđava Evropa**“ (*Fortress Europe*) (Zimmerman 1995, 45). Dok se prethodno poglavlje bavilo predstavljanjem osnovnih trendova, strategija i diskursa koji su učestvovali u evropskim migracijskim politikama, u ovom delu teksta ću se fokusirati na savremene instrumente i organizacije na kojima se bazira kontrola migracija, i to na osnovu zvaničnih prezentacija relevantnih službi EU. Tako će biti predstavljena i zvanična terminologija koju ove službe koriste. Pri tome treba imati u vidu sledeće: dok sa jedne strane, postojeći internacionalni sistem daje pravo svakoj suverenoj državi da upravlja uslovima ulaska i boravka stranaca na svojoj teritoriji, ovaj suverenitet je ograničen sistemom univerzalnih ljudskih prava.

Kako bi se predupredilo izbijanje krvavih sukoba kakav je bio Drugi svetski rat i osigurao trajni mir, počela je izgradnja nadnacionalnih struktura u Evropi.⁷⁷ Od relativno skromnih početaka Evropske zajednice za uglj i čelik iz 1952. godine, koja je okupila Francusku, Italiju, SR Nemačku, Belgiju, Luksemburg i Holandiju u cilju „postavljanja zajedničkih temelja ekonomskog razvoja, kao prvog koraka ka evropskoj federaciji,”⁷⁸ preko Evropske ekonomske zajednice (EEZ) nastale 1957. godine, koja već širi međusobnu saradnju država - članica formiranjem carinske unije iste godine, a onda i u oblastima ekološke, regionalne, društvene i industrijske politike 1972. godine, kao i priključenjem Irske, Danske i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske 1973, Grčke 1981. a Španije i Portugala 1986. godine, kada je potpisan i Jedinstveni evropski akt (*Single European Act*) koji vodi ka većoj integrisanosti u oblastima istraživanja i razvoja, zaštite okoline i zajedničke spoljne politike, sve do nastanka **Evropske unije** (EU) 1993. godine, kada je stupio na snagu Ugovor iz Mاستrihta, potpisan 1992. godine. Svrha ugovora iz Mاستrihta bila je da se priprema Evropska monetarna unija i uvedu elementi političke unije (državljanstvo, zajednička spoljna i unutrašnja politika). Austrija, Finska i Švedska pristupaju EU 1995. Svrha Amsterdamskog ugovora, donetog 1997. godine (stupio na snagu 1999.) bila je da reformiše evropske institucije kako bi bile pripremljene za prijem novih članica, kada je data i veća moć Evropskoj komisiji, a Ugovora iz Nice iz 2001. da omogući funkcionisanje Unije sastavljene od 25 članica, budući da se 2004. godine pridružuju Češka, Slovačka, Poljska, Slovenija, Kipar, Malta, Estonija, Letonija, Litvanija i Mađarska. a zatim, 2007. godine, Bugarska i Rumunija, dok je od 2013. godine najnovija članica postala Hrvatska. Veća integrisanost EU postignuta je potpisivanjem Ugovora iz Lisabona 2007. godine, kada je, između ostalog, data veća moć Evropskom parlamentu.⁷⁹

Prema Ugovoru iz Amsterdama iz 1997, ciljevi EU su: promovisanje privrednog i socijalnog napretka i visokog stepena zaposlenosti, kao i postizanje uravnoteženog i održivog razvoja, posebno stvaranjem područja bez unutrašnjih granica, jačanjem ekonomske i socijalne kohezije te uspostavljanjem ekonomske i monetarne unije, uključujući, dugoročno, i jedinstvenu valutu u skladu s odredbama ovog Ugovora; afirmacija svog identiteta na međunarodnoj sceni, posebno

⁷⁷ Spisak ugovora o osnivanju sa direktnim linkovima ka dokumentima pogledati na: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/index_en.htm pristupljeno 20. maja 2015.

⁷⁸ Iz govora Roberta Šumana 1950. godine, http://europa.eu/about-eu/basic-information/symbols/europe-day/schuman-declaration/index_en.htm pristupljeno 20. maja 2015. godine.

⁷⁹ Sa zvaničnog sajta EU http://europa.eu/about-eu/eu-history/index_en.htm, pristupljeno 20. maj 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

spvođenjem zajedničke spoljne i bezbednosne politike koja uključuje postupno oblikovanje zajedničke odbrambene politike, koja bi mogla dovesti do zajedničke odbrane a u skladu s odredbama člana J.; jačanje zaštite prava i interesa državljana svojih država članica uvođenjem državljanstva Unije; *očuvanje i razvijanje Unije kao zone slobode, sigurnosti i pravde, na kojem je osigurano slobodno kretanje osoba zajedno s odgovarajućim merama nadzora spoljnih granica, azila, useljavanja, kao i sprečavanja i suzbijanja kriminala*; očuvanje celokupne pravne tekovine Zajednice i njen dalji razvoj.⁸⁰

EU je u svoj *acquis*, set prava i obaveza koji važi za sve države – članice EU,⁸¹ inkorporirala već postojeće instrumente, od kojih su za ovo istraživanje posebno značajni *Schengen acquis* i Dablinski sistem. Takođe, veoma važan je i koncept *sigurne zemlje*.

Još 1985. godine u Šengenu (Luksemburg) su Francuska, SR Nemačka i zemlje Beneluksa potpisale ugovor koji se zalaže za ukidanje granica između ovih država, a kako bi to bilo ostvareno, smatralo se da je neophodno uvesti “kompenzacijske mere” koje su uključivale intenziviranje kontrole na spoljnim granicama i kooperaciju u oblastima azila i imigracije.⁸² Godine 1990. doneta je Šengenska konvencija⁸³ koja definiše način sprovođenja kontrole na spoljnim granicama zajedničke teritorije, uređuje nadležnosti država za sprovođenje azilne

⁸⁰ Tekst Ugovora iz Amsterdama na hrvatskom jeziku dostupan je na http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/EUugovori/11997D_Ugovor_iz_Amsterdama_hrv.pdf, pristupljeno 20. maja 2015.

⁸¹ *Acquis* predstavlja set prava i obaveza koji važi za sve države – članice EU a sastoji se iz sadržaja, principa i ciljeva navedenih u važećim evropskim konstitutivnim ugovorima, zakonodavstvu koje proističe iz ovih ugovora ali i procesnog prava Suda pravde u Luksemburgu, deklaracija i rezolucija koje EU prihvatila, instrumenata koji spadaju u zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku, međunarodne sporazume koje je zaključila EU i one koje su zaključile države – članice a u oblastima koje spadaju u aktivnosti Unije, prema: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/glossary/terms/acquis_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

⁸² <http://www.eure.org/topics/areas-of-work/introduction/194.html> Član 7: „Stranke nastoje, što je prije moguće, uskladiti svoje vizne politike, kako bi se izbjegle nepovoljne posljedice na području useljavanja i sigurnosti koje mogu nastati zbog smanjenih kontrola na zajedničkim granicama. Po mogućnosti do 1. siječnja 1986. one poduzimaju potrebne korake za primjenu vlastitih postupaka za izdavanje viza i dozvolu ulaska na njihova državna područja, uzimajući u obzir potrebu da se osigura zaštita cjelokupnog državnog područja pet država od ilegalnog useljavanja i aktivnosti koje bi mogle ugroziti sigurnost.“ Član 17: „S obzirom na kretanje osoba, stranke nastoje ukinuti kontrole na zajedničkim granicama i prenijeti ih na njihove vanjske granice. U tu svrhu one prvo nastoje uskladiti, gdje je to potrebno, zakone i druge propise o zabranama i ograničenjima na kojima se temelje kontrole i poduzeti dodatne mjere radi zaštite unutarnje sigurnosti i sprečavanje nezakonitog useljavanja državljana država koje nisu članice Europskih zajednica“, dokument na hrvatskom jeziku dostupan je na: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(01)&from=EN), pristupljeno 20. maja 2015.

⁸³ [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:42000A0922\(02\):en:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:42000A0922(02):en:HTML), pristupljeno 20. maja 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

procedure, i promoviše obavezu razmene podataka o licima koja traže azil.⁸⁴ Kada je Šengenska konvencija stupila na snagu 1995. godine, ukinute su *unutrašnje granice* (granice između država koje su potpisnice konvencije) i formirana je jedinstvena *spoljna granica* gde se, na unificiran način, sprovodi kontrola ulaska u zonu važenja Šengenskog sporazuma, **tzv. Šengen zonu**. Osim ovoga, a u cilju omogućavanja slobodnog kretanja osoba unutar teritorije država – potpisnica, usvojena su zajednička pravila koja se odnose na izdavanje viza, pravo na azil i kontrolu na spoljnim granicama. Šengenski *acquis* je postao sastavni deo okvira EU na osnovu Protokola potpisanog u Amsterdamu 1997 (stupio na snagu 1999.).⁸⁵ Kako bi se očuvala sigurnost unutar granica i pospešila borba protiv organizovanog kriminala, poboljšana je saradnja između policije i sudstva i došlo je do formiranja Šengenskog informacionog sistema (*The Schengen Information System*), SIS, baze podataka o „pojednim kategorijama ljudi i dobara“ i jasna uputstva šta s njima raditi, a koji koriste nadležne službe država zone važenja šengenskog sporazuma.⁸⁶ SIS, dakle, omogućava graničarima, kao i službama zaduženim za izdavanje viza i migracije, „da unose i konsultuju upozorenja o državljanima trećih država u svrhu odbijanja njihovog ulaska ili boravka u zoni Šengena“.⁸⁷ U budućnosti, razvojem ovog sistema ka sektoru javnog reda i bezbednosti i transformacijom od sistema prijave ka sistemu istrage, a širenjem baze podataka, primena SIS „garantovaće autentičnost dokumenata i identifikaciju ilegalnih stanovnika“.⁸⁸ Što se upravljanja tiče, SIS se rukovodi decentralizacijom, tj. prenosom izvršnih odgovornosti na partnerska nacionalna javna tela, *outsourcingom*, tj. prenosom odgovornosti na privatne firme odgovarajućih sektora, i devolucijom, tj. prenosom izvršnih odgovornosti na agencije.⁸⁹

Zona Šengena se postepeno širila uključivanjem novih država – članica EU. Tako se 1990. priključila Italija, 1991. Španija i Portugal, 1992. Grčka, 1995. Austrija, 1996. Danska, Finska i

⁸⁴ Zbog, između ostalog, mogućih „ozbiljnih implikacija na zaštitu tražilaca azila“ usled primene Šengenske konvencije, EP je izdao Rezoluciju o Šengenskom sporazumu i političkom azilu: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1425388206207&uri=CELEX:51995IP0648>, pristupljeno 20. maja 2015.

⁸⁵ Ugovor iz Amsterdama iz 1997, dostupan na: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>, str. 93 i dalje, pristupljeno 20. maja 2015.

⁸⁶ http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/33020_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

⁸⁷ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system/index_en.htm, a prema regulaciji: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/;ELX_SESSIONID=czPGJqzTQ2PCZN7t1T1MBLq2GYpDGqC0FKxcs7SN8g4D9jK60JJy!-816798593?uri=CELEX:32006R1987, pristupljeno 20. maja 2015.

⁸⁸ http://europa.eu/legislation_summaries/other/133183_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

⁸⁹ http://europa.eu/legislation_summaries/other/133183_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

Švedska, dok se 2007. priključuju Češka, Estonija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija. UK i Irska uzimaju učešće u pojedinim aspektima regulisanim Šengenskim sporazumom.⁹⁰ Sa druge strane, Šengenu su pristupile i četiri države koje nisu članice EU, Island, Lihtenštajn, Norveška i Švajcarska, dok se priključenje članica EU Bugarske, Hrvatske, Kipra i Rumunije očekuje u narednom periodu, kada Evropski savet odluči da su uslovi ispunjeni.⁹¹ „Uključivanje u zonu Šengena nije samo stvar političke odluke. Zemlje moraju da ispune i listu preduslova, kao što je to da budu pripremljene i osposobljene da preuzmu odgovornost da kontrolišu spoljne granice u ime drugih država Šengena i da izdaju uniforme Šengen vize, da efikasno sarađuju sa službama za sprovođenje zakona iz drugih država Šengena kako bi održale visok nivo bezbednosti onda kada budu ukinute granične kontrole između država Šengena, da primene zajednički set šengenskih zakona (tzv. *Schengen acquis*), kao što su kontrola kopnenih, vodenih i vazdušnih granica (aerodroma), izdavanje viza, policijska saradnja i zaštita podataka o ličnosti, da se povežu i koriste SIS.⁹² Države koje su se prijavile prolaze „šengensku evaluaciju“ pre nego što se priključe zoni Šengena, kao i periodično nakon toga, kako bi se osigurala korektna primena zakonodavstva“.⁹³

Razvoj zajedničke imigracione i azilne politike EU je daleko od okončanja. Nacionalne države zadržale su značajnu ulogu u njihovom lokalnom koncipiranju i sprovođenju (Balzacq and Carrera 2006, 9). Međutim, koraci ka prevazilaženju ovih razlika i harmonizaciji politika su preduzeti. Stupanjem na snagu Ugovora iz Amsterdama 1999. godine i svrstavanjem pitanja imigracije i azila u zajedničke nadležnosti EU, stvorena je pravna osnova za uspostavljanje relevantnih nadnacionalnih strategija (Rosenow 2009, 134). Kako bi EU postala zona slobode,

⁹⁰ Costello and Hankox navode da je Ujedinjeno kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske zadržala samostalnu kontrolu granica, a sprovodi i tzv. jukstapozicioniranu graničnu kontrolu (tokom ukrcavanja u vozila poput trajekta ili vozova a ne tokom iskrcavanja) na teritoriji Francuske (Costello and Hankox 2014). Osim UK i Francuske, u jukstapozicioniranu kontrolu granica uključena je i Belgija, prim. aut.

⁹¹ http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/33020_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015. godine.

⁹² Štaviše, „Sve države koje apliciraju za članstvo moraju da u potpunosti usvoje *Schengen acquis* i njegove razvojne transformacije. Mora se navesti i to da je učešće države kandidata u SIS-u esencijalni preduslov da se ukinu kontrole na unutrašnjim granicama. Ako je prioritet novog sistema da omogući budućoj državi – članici da se integriše, neophodno je osigurati to da su one na odgovarajući način uključene u aktivnosti primene. Komisija preuzima na sebe da ih redovno informiše o progresu i poziva ih da pošalju bilo kakve primedbe.“ http://europa.eu/legislation_summaries/other/133183_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

⁹³ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/index_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

bezbednosti i pravde, formirani su petogodišnje programi iz oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova a u kojima su date smernice za formiranje zajedničkih politika u vezi sa ljudskim i manjinskim pravima, državljanstvom EU ali i bezbednošću a kroz intenziviranje saradnje policija, vojski, obaveštajnih službi u cilju razmene podataka o prelasku spoljnih granica i upotrebe interneta (videti Baldaccini et al. 2007). Prvi ovakav program bio je Tampere (1999-2004), kada su po prvi put zadati ciljevi i definisani koraci ka njihovom sprovođenju.⁹⁴ Tokom ovog programa fokus je stavljen na prevenciju a ne uzroke neregularnih tokova, niti su ponuđene alternative neregularnim migracijama (Papadopoulou-Kourkoula 2008, 18). Takođe, u pogledu spoljnih granica, naglasak je stavljen na pojačan nadzor i striktniju kontrolu (Ibid, 19). Međutim, Tampere program predstavlja početak praktikovanja zajedničke azilne i imigracione politike EU (Papadaopoulou-Kourkoula 2008, 17). I pored ovoga, nivo ujednačavanja azilne i imigracione politike u okviru Tampere programa ostao je prilično nizak (Balzacq and Carrera 2006, 9). Zato već u narednom, Haškom programu (2005-2010), dolazi do intenziviranja ovih napora.⁹⁵ Papadaopoulou-Kourkoula primećuje da se ocrta trend pomeranja agende sa unilateralne kontrole ka bilateralnoj i regionalnoj saradnji, ali i ka etabliranju migracija kao važnog predmeta u razvoju Unije i njenih odnosa sa trećim državama (Papadaopoulou-Kourkoula 2008, 11). Takođe, postoje tendencije da se migracije kontrolišu tako što se simultano se radi na redukciji kako *push* faktora (programi razvoja u okviru GAM programa, videti detaljnije kasnije u tekstu), tako i na redukciji *pull* faktora, kada se uvode veće sankcije za poslodavce koji zapošljavaju neregularne migrante (detaljnije videti u Carrera and Guild 2007). Ugovor iz Lisabona iz 2007. je ova pitanja u značajnoj meri prebacio iz nadležnosti nacionalnih u nadležnosti nadnacionalnih struktura (Carrera and Guild 2012). Tada dolazi do formiranja Frontexa i posebnih sistema nadzora na Mediteranu.⁹⁶ Poslednji u nizu je Stokholmski program (2010-2015) u okviru koga je „Evropski savet potvrdio svoju posvećenost cilju uspostavljanja zajedničke zone zaštite i solidarnosti, zasnovane na zajedničkoj azilnoj proceduri i jednoobraznom statusu, a u skladu sa članom 78. Sporazuma o funkcionisanju EU, za one kojima je garantovana međunarodna

⁹⁴ http://ec.europa.eu/councils/bx20040617/tampere_09_2002_en.pdf, pristupljeno 20. maja 2015.

⁹⁵ *The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union* iz 2004. pogledati na: http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/docs/hague_programme_en.pdf, pristupljeno 20. maja 2015.

⁹⁶ Videti sledeći dokument:

http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/integrated_maritime_surveillance/documents/maritime-surveillance_en.pdf, pristupljeno 20. maja 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

zaštita“.⁹⁷ Iako bi se očekivalo veće ujednačavanje, s obzirom na Ugovor iz Lisabona, ovaj program karakteriše proliferacija kako institucija koje su zadužene za njegovo sprovođenje, tako i konkretnih strategija koje se preduzimaju (Carrera and Guild 2012, 6).

Takođe, postoji tendencija „re-nacionalizacije“, odnosno, vraćanja na stanje stvari pre Ugovora iz Lisabona, kada su nacionalne države imale veće nadležnosti iz oblasti unutrašnjih poslova i pravosuđa. To se vidi na primeru pokušaja vraćanja graničnih kontrola na unutrašnjim granicama država – potpisnica Šengenskog sporazuma tokom 2011. i 2012, (Ibid, 12).⁹⁸ Najnoviji primer svojevrsne suspenzije Šengenskog sporazuma dešava se između Italije i Francuske i fokusiran je na migrante.⁹⁹ Francuska od 11. juna 2015. godine ne dozvoljava da oko 250 migranata pređe iz Italije u Francusku u blizini mesta Ventimilja. Italijanske specijalne jedinice su primorale migrante, koji su pokušavali da izraze protest i blokiraju put sedenjem, da se povuku pet kilometara od granice, ka pomenutom gradiću.¹⁰⁰ Pedesetak migranata je uspeo da izbegne kordon i povuklo se na stene na obali.¹⁰¹ Migranti, muškarci, žene i deca iz Somalije, Eritreje, Sudana, Obale Slonovače, iz Italije, u koju su došli preko Sredozemnog mora sa obala Libije, planirali su da idu ka Nemačkoj i skandinavskim zemljama, preko Austrije, Slovenije, Švajcarske ili Francuske, kako obično čine. Međutim, iako se u pojedinim medijima navodi da su

⁹⁷ Pogledati 9. stav preambule Kvalifikacijske direktive iz 2011. godine, dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32011L0095>, pristupljeno 20. maja 2015.

⁹⁸ Stokholmski program je prestao sa završetkom 2014. godine. O budućim koracima EU u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova pogledati http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/future-of-home-affairs/index_en.htm. Kako Ball navodi, prvo je Francuska pretela da će ponovo uvesti graničnu kontrolu nakon što je Italija tunizanskim migrantima dodelila privremene vize za kretanjem Šengen zonom, zatim je i Danska najavila ponovno uvođenje granične kontrole (Ball 2014, 157). Zatim je i EU donela regulaciju o praćenju sprovođenja Šengenskog sporazuma, koja je dostupna na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/news/intro/docs/20110916/1_en_act_part1_v6.pdf. Protiv unilateralnog vraćanja granica govori i memorandum EK iz 2013. godine, koji je dostupan na: [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-13-536_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-536_en.htm). Najnoviji primer je zahtev nemačke pokrajine bavarske da se uvedu granične kontrole prema Austriji: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/583366/TRAZE-GRANICE-UNUTAR-EU-Bavarska-zeli-kontrolu-granica-Austrije-zbog-izbeglica>. To nam govori o unutrašnjim neusaglašenostima stavova o budućnosti Šengen zone, kao jedinstvene zone slobodnog kretanja ali i o odnosu prema ljudima koji žele da u Nemačkoj zatraže azil. O ponovnom uvođenju granica između država Šengen zone videti na: <http://www.nytimes.com/2015/08/20/world/europe/germany-de-maiziere-migrants-refugees-asylum.html?smid=pl-share>. Drugim rečima, sve inicijative za ponovno uvođenje granica su nastale u odnosu na intenzivniji dolazak migranata. Svemu pristupljeno pristupljeno 20. maja 2015.

⁹⁹ Više o ovome pogledati na <http://www.courrierinternational.com/article/vu-ditalie-immigration-lespace-schengen-nest-plus-quune-illusion>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰⁰ O detaljima protesta videti: http://reliefweb.int/report/france/riot-police-disperse-migrants-tempers-fray-france-italy-border?utm_medium=twitter&utm_source=Global+Crisis+Management+Community. Fotografije su dostupne na: <http://www.demotix.com/news/7871810/migrants-stranded-ventimiglia-french-italian-border#media-7871470>, svemu pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰¹ Fotografija je dostupna na <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3123392/Migrants-shelter-elements-Ventimiglia-Italian-coast-three-miles-border-France.html>, pristupljeno 20. maja 2015.

granice između država potpisnica Šengenskog sporazuma privremeno uvedene zbog održavanja samita G7 u Nemačkoj, i nakon njegovog završetka, one su, po svoj prilici, ostale.¹⁰² Jako je zanimljiv način na koji italijanski i francuski zvaničnici govore o ovom događaju: dok francuski govore da samo poštuju Dablinsku regulaciju i vraćaju migrante u zemlju u koju su prvo stupili u EU, italijanski govore o nepostojanju solidarnosti između država – članica EU.¹⁰³ Štaviše, nakon učestalog vraćanja migranata u Italiju od strane francuskih, austrijskih i švajcarskih graničnih službi, italijanski premijer Renci je napomenuo da Italija ima „plan B“, koji može da naudi EU, ukoliko odbije da ukaže solidarnost Italiji.¹⁰⁴ Ovo se nadovezuje na predloge EK u vezi sa odgovorima EU na masovnu smrt migranata u Sredozemlju, i uvođenju sistema kvota za raspored izbeglica među državama EU, čime bi se „rasteretile“ zemlje „na liniji fronta“, Grčka i Italija, o čemu će više reči biti kasnije.¹⁰⁵

Zajednički evropski azilni sistem (*Common European Asylum System, CEAS*)¹⁰⁶ osmišljen je 1999. godine u mestu Tampere i zasniva se na Ženevskoj konvenciji iz 1951. i Njujorškom protokolu iz 1967 (Bakalović 2013, 65).¹⁰⁷ Za cilj ima harmonizaciju pravosudnih sistema država – članica na osnovu zajedničkih minimalnih standarda, odnosno, da tretman tražilaca azila postane uniforman na celoj teritoriji EU, kao i da se u ovim nastojanjima ostvari i veća solidarnost između država – članica ali i saradnja sa trećim državama.¹⁰⁸ CEAS se sastoji iz pet osnovnih instrumenata: Direktive o azilnoj proceduri, koja treba da omogući pošteniju (*fair*), bržu i kvalitetniju azilnu proceduru,¹⁰⁹ Direktive o uslovima prijema, koja treba da omogući poštovanje fundamentalnih ljudskih prava i određuje da se zatvaranje lica koja su zatražila azil sprovodi samo kao krajnja mera,¹¹⁰ Kvalifikacijske direktive, koja precizira osnove za

¹⁰² O uvođenju granica videti više na: <http://news.yahoo.com/germany-reimposes-land-border-controls-g7-summit-181942876.html>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰³ <http://www.thelocal.fr/20150616/france-and-italy-clash-as-migrant-stand-off-opens-eu-rift>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰⁴ <https://euobserver.com/justice/129109>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰⁵ <http://www.bbc.com/news/world-europe-33131893>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰⁶ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/index_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰⁷ Zaključke sa sastanka pogledati na http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰⁸ <http://www.refworld.org/docid/3ddcfda14.html>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹⁰⁹ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/common-procedures/index_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

¹¹⁰ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/reception-conditions/index_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

dodeljivanje međunarodne zaštite,¹¹¹ Dablinske regulacije, koja određuje koja država je odgovorna za sprovođenje azilne procedure, uređuje kooperaciju među državama – članicama,¹¹² i Eurodac regulacije, koja reguliše pristup bazi otisaka prstiju tražilaca azila pod tačno određenim okolnostima.¹¹³ Važno je napomenuti da nisu sve članice EU ujedno i obavezane svim dokumentima koji čine CEAS, kao što su Irska i UK, koje su optirale van CEAS (Costello and Hancox 2014), i Danska, koja jeste potpisnica Dablinske regulacije ali ne i ostalih dokumenata.¹¹⁴ Ovde ću reći nešto više o Dablinskoj regulaciji, Eurodac sistemu i Kvalifikacijskoj direktivi.

Dablinska regulacija usvojena je na nivou EU 2003. godine, kada je navedeno da sve države EU, uz Norvešku, Island, Švajcarsku i Lihtenštajn, treba da je primene. Nasledila je Dablinsku konvenciju, koja je 1990. godine potpisana u Dublinu a stupila je na snagu 1997. i koja je određivala koja država je od država – potpisnica zadužena za sprovođenje azilne procedure prema konkretnom zahtevu, kako ne bi dolazilo do udvajanja. Izmenjena je 2013. godine.¹¹⁵ Kriterijumi koji se po Dablinskoj regulaciji koriste za utvrđivanje koja država je nadležna za sprovođenje azilne procedure državljanina treće države su: princip spajanja porodice, ona država koja je odobrila ulazak ili boravak, prva zemlja – članica u koju je lice koje je zatražilo azil ušlo, a ukoliko je to nemoguće utvrditi, prva zemlja u kojoj je osoba podnela zahtev za azil.¹¹⁶ Da bi se utvrdilo u kojoj je zemlji osoba zatražila azil prvi put koristi se **Eurodac** baza otisaka prstiju.¹¹⁷ Nova regulacija, koja će stupiti na snagu sredinom 2015. godine, proširuje mogućnosti upotrebe ove baze izvan okvira azilne procedure: nacionalne policije i Europol će moći da joj pristupe u

¹¹¹ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/refugee-status/index_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

¹¹² http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/examination-of-applicants/index_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

¹¹³ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants/index_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

¹¹⁴ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/137420.pdf, pristupljeno 20. maj a2015.

¹¹⁵ Tekst Dablinske regulacije iz 2013. godine pogledati na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:180:0031:0059:EN:PDF>, pristupljeno 20. maja2015.

¹¹⁶ http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33153_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

¹¹⁷ Prema pojedinim dokumentima, a kako svedoče i mnogi migranti u razgovorima, otisci mogu da se uzmu i kada osoba to eksplicitno odbiju, tj. na silu. Kako pojedine ne praktikuju uzimanje otisaka, kako bi, kako se veruje, smanjile registrovan broj osoba koje su u EU ušle preko njihove teritorije, formiraju se trilateralne kontrole. Drugim rečima, države-članice jedne druge kontrolišu u ispunjavanju ove obaveze, što implicira da postoji nepoverenje. Više o ovome videti na: <http://www.statewatch.org/news/2015/feb/forced-fingerprinting.htm>, pristupljeno 20. maja 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

okviru istraga kriminalnih aktivnosti, „u strogo kontrolisanim okolnostima i samo u svrhu sprečavanja, otkrivanja i istrage ozbiljnih zločina i terorističkih aktivnosti“.¹¹⁸

Kritike Dablinske regulacije su brojne: pre svega, osoba koja podnosi zahtev za azil praktično nema pravo izbora zemlje u kojoj će to uraditi (Nicol 2007, 265). Kako mnoge međunarodne organizacije, kao što su UNHCR i ECRE, upozoravaju, Dablinskom regulacijom se narušavaju prava tražilaca azila, pre svega pravo na sprovođenje azilne procedure, sama procedura se odlaže, osobe koje treba prebaciti u zemlju koja je proglašena odgovornom se zatvaraju, porodice se razdvajaju, a osoba nema pravo žalbe na transfer.¹¹⁹ Sa druge strane, u političkom i administrativnom diskursu nailazi se na interpretacije da je ovo način da se predupredi, „*asylum shopping*“,¹²⁰ kada jedna osoba podnese zahtev za azil u više država, bilo zato što joj je u jednoj azil odbijen, bilo zato što proceni da u drugoj ima veće šanse za pozitivno rešenje zahteva za azil.¹²¹ Drugim rečima, tražioci azila se u percipiraju kao neko ko hoće da iskoristi azilni sistem a ne neko kome je međunarodna zaštita potrebna. Sa stanovišta država – članica, Dablinska regulacija je dovela do velikog opterećenja onih država u koje potencijalni tražioci azila prvo ulaze, kao što su pre svega Španija, Italija i Grčka, koje takvu situaciju duguju svom geografskom položaju (Bačić, 2013). Proširenje pristupa Eurodac bazi prevazilazi prvobitnu svrhu da potpomaže u određivanju zemlje odgovorne za azilnu proceduru i može dovesti do mnogobrojnih negativnih posledica na lica koja traže azil, kao što su narušavanje prava na privatnost i porodični život i mogućnost dalje stigmatizacije, odnosno, kriminalizacije cele kategorije tražilaca azila i izbeglica.¹²² Takođe, kako je istakao moj sagovornik iz kancelarije UNHCR-a u Beogradu, Dablinska regulacija se ne zasniva na Ženevskoj konvenciji, jer Ženevska konvencija ne određuje *gde* neka osoba *mora* da podnese zahtev, *gde* mora da potraži utočište.

¹¹⁸ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/identification-of-applicants/index_en.htm, pristupljeno 20. maja 2015.

¹¹⁹ Komentari UNHCR-a su dostupni na <http://www.refworld.org/pdfid/49c0ca922.pdf>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹²⁰ <http://www.ecre.org/component/content/article/36-introduction/194-history-of-ceas.html>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹²¹ <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/A/AsylumShopping.aspx>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹²² Komentari UNHCR-a po pitanju izmene namene Eurodaca su dostupni na: <http://www.unhcr.org/50adf9749.pdf> Primer posledica primene Dablinske regulacije na život lica koje traži azil videti na: <http://www.theguardian.com/world/2011/oct/07/dublin-regulation-european-asylum-seekers>, pristupljeno 20. maja 2015.

Dablinska regulacija se zasniva na konceptu evropske sigurne treće zemlje. Van okvira EU dakle, uopšteno gledano, **sigurna zemlja** može biti **prva država azila**.¹²³ „Država se smatra prvom državom azila određenog podnosioca zahteva, ako je njemu/njoj priznat status izbeglice u toj zemlji te ako se on/ona još uvek mogu pozvati na tu zaštitu; ili on/ona na drugi način uživaju dovoljnu zaštitu u toj zemlji, uključujući koristi od načela nevraćanja, uz uslov da će on/ona u toj zemlji biti ponovno prihvaćeni. Podnosiocu zahteva može se omogućiti odbijanje primene koncepta prve zemlje azila s obzirom na njegove posebne okolnosti (Direktiva o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite, u daljem tekstu DMZ 2013).“¹²⁴ U skladu s tim se tražioci azila u EU nazivaju i **sekundarnim izbeglicama** (Gil-Bazo 2011). Može biti i **sigurna zemlja porekla**, kada se, „na osnovu pravnog položaja, primenom prava u okviru demokratskog sistema i opštih političkih okolnosti može zaključiti da generalno i trajno nema progona (...), nema mučenja ili nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja i da nema prijetnje zbog opšteg nasilja u okolnostima međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba. Prilikom ocenjivanja se, između ostalog, uzima u obzir opseg pružanja zaštite prilikom progona ili zlostavljanja na sledeće načine: (a) merodavnim zakonima i propisima zemlje i na način na koji se primenjuju; (b) poštovanjem prava i sloboda iz Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i/ili Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i/ili Konvencije Ujedinjenih nacija protiv mučenja (...); (c) poštovanjem načela nevraćanja u skladu sa Ženevskom konvencijom; (d) osiguranjem sistema efikasnih pravnih sredstava protiv kršenja tih prava i sloboda,“ (DMZ 2013, prilog 1). Svaka država zadržava pravo da napravi **listu sigurnih zemalja** prema nekim standardima: „Države članice mogu zadržati ili donijeti zakonodavstvo koje omogućuje, u skladu s Prilogom I., nacionalno označavanje sigurnih zemalja porekla u svrhe razmatranja zahtjeva za međunarodnu zaštitu. 2. Države članice redovno nadziru stanje u trećim zemljama koje su označile kao sigurne zemlje porijekla u skladu s ovim člankom.

¹²³ Britanski ministar unutrašnjih poslova Jack Straw je ponovo otvorio pitanje sigurne zemlje u junu 2000. godine, na konferenciji organizovanoj tokom portugalskog predsedavanja EU o zajedničkom evropskom azilnom sistemu, kada je predložio novi pristup zaštiti izbeglica: države – članice EU bi odredile one zemlje i etničke grupe koje imaju najveće izglede da dožive proganjanje, zatim bi odredile kvote tražilaca azila iz ovih država, i odredile zahteve za azil unutar regiona porekla; lista sigurnih država bi uključivala sve države – članice EU, SAD, Kanadu, Australiju i mnoge druge, iz kojih zahtevi za azil uopšte ne bi bili razmatrani, dok bi treću grupu činile članice koje će pristupiti EU, kao i druge države, za koje bi se uopšteno pretpostavilo da su sigurne i iz kojih bi zahtevi za azil bili razmatrani po ubrzanoj proceduri (HRW 2001).

¹²⁴ Član 35. Direktive o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite, izmenjena verzija iz 2013. godine, 2013/32/EU, hrvatski prevod dostupan na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=EN>, pristupljeno 20. maja 2015.

3. Ocena je li neka zemlja sigurna zemlja porijekla u skladu s ovim člankom zasniva se na različitim vrstama izvora informacija, posebno uključujući informacije drugih država članica, EASO-a¹²⁵, UNHCR-a, Saveta Evrope i drugih merodavnih međunarodnih organizacija.¹²⁶ 4. Države članice obaveštavaju Komisiju o državama koje su, u skladu s ovim člankom, označene kao sigurne treće zemlje,“(DMZ 2013, član 37.) **Sigurna treća zemlja** je ona u kojoj licu koje traži međunarodnu zaštitu nisu ugroženi život i sloboda zbog rasne, verske ili nacionalne pripadnosti, članstva u nekoj posebnoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja, u kojoj se poštuje zabrane progona, u koj mu ne pretili mučenje i okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje, i u kojoj može da zatraži i dobije status izbeglice u skladu sa Ženevskom konvencijom, (DMZ 2013, član 38, stav 1.). Da bi ovaj koncept bio primenljiv, mora da postoje izvesni preduslovi: država mora biti označena kao sigurna u nacionalnom zakonodavstvu zemlje koja odlučuje o slanju, odnosno vraćanju osobe u treću zemlju, mora da postoji veza između podnosioca zahteva i sigurne treće zemlje, i, mora da postoje osnovi za odluku da se neka konkretna zemlja može smatrati sigurnom za konkretnog podnosioca zahteva (u obzir se moraju uzeti individualne okolnosti, odnosno svakom slučaju pristupi individualno), (DMZ 2013, stav 2, član 38). U kontekstu EU postoji i poseban koncept **evropske sigurne treće zemlje**. Za osobu koja se utvrdi da je boravila u takvoj zemlji, koja primenjuje Ženevsku konvenciju i Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, i koja ima zakonom uređen azilni sistem, „države – članice mogu utvrditi da se neće uopšte ili neće obaviti u potpunosti razmatranje zahteva za međunarodnu zaštitu i sigurnosti podnosioca zahtjeva u vezi njegovih ili njezinih posebnih okolnosti,“ (DMZ 2013, stav 1, član 39). U pojedinačnim slučajevima ovo ne važi (kada podnosilac zahteva pokaže da ta zemlja ne bi bila sigurna za njega), kao i u slučajevima da se ovaj koncept ne može primenjivati na neku zemlju iz humanitarnih ili političkih razloga (DMZ 2013, stav 3. i 4, član 39). Takođe, evropska sigurna treća zemlja može da odbije ponovni prijem podnosioca zahteva (uporedi DMZ 2013, stav 6, član 39). Dakle, koncept sigurne zemlje po svom značaju daleko prevazilazi samu Dablinski regulaciju, jer osim raspodele nadležnosti u

¹²⁵ Evropska kancelarija za podršku azilu (European Asylum Support Office), zvaničnu prezentaciju pogledati na: <http://easo.europa.eu>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹²⁶ Kancelarija Visokog predstavnika za ljudska prava (Office of the High Commissioner for Human Rights OHCHR) ima opciju pregledanja relevantnih informacija za svaku državu ponaosob. Te informacije se odnose na ratifikovane sporazume o ljudskim pravima, ciklična izveštavanja, kao i na sve dokumente koji se odnose na ove ciklične izveštaje. Primer Srbije pogledati na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=SRB&Lang=EN, pristupljeno 20. maja 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

okviru EU, kao evropska sigurna treća zemlja, on omogućava eksternalizaciju kontrole migratornih tokova prema EU, vraćanje migranata preko granica EU, ali i znatno skraćivanje azilne procedure za one osobe čije su države porekla proglašene sigurnim.

Pojedine države EU na godišnjem nivou određuju broj mandatnih izbeglica koje će prihvatiti u okviru programa preseljavanja (UNHCR 2012). To se naziva **izbegličkim kvotama**.¹²⁷ Postoje i *humanitarian admission programmes*, za prihvatanje izbeglih iz ratom zahvaćenih područja. Države takođe unapred određuju koliko će osoba iz tih područja prihvatiti.¹²⁸ U EU se teži većoj integrisanosti ovog sistema,¹²⁹ odnosno, što optimalnijem raspoređivanju izbeglica između zemalja – članica.¹³⁰ Govori se i o uspostavljanju sistema kvota za izbeglice uopšte. Tako Angenendt i dr. govore o potrebi uspostavljanja **kvota prijema** (*reception quota*) koje bi „služile kao osnova za političku debatu o redistribuciji izbeglica ili za obezbeđivanje finansijske pomoći“ među državama – članicama (Angenendt et al. 2013, 1; za bliže određenje videti Ibid, 6). Oni predlažu model za utvrđivanje kvote na osnovu ekonomske moći države (brutonacionalni dohodak), broja stanovnika, geografskog rejona koji država obuhvata i stope nezaposlenosti, i koji bi bio usklađivan jednom godišnje (Ibid, 5). Ovde, dakle, imamo na delu načelo solidarnosti među državama EU (o načelu solidarnosti i migracijama u EU videti više u Goldner Lang 2013) u pogledu deljenja tereta (*burden-sharing*). Međutim, osim solidarnosti, predloženi su i modeli trgovine kvotama (*quota trading*), gde države trguju kvotama u zamenu za novac (ima više takvih modela, čiji je opis dat u Gerver, 2013).¹³¹ Ovakva *ekonomizacija* migracija, tj.

¹²⁷ UNHCR-ov *Resettlement factsheet* pogledati na: <http://www.unhcr.org/524c31b69.pdf> pristupljeno 20. maja 2015.

¹²⁸ Primer reakcije UNHCR-a kada je Nemačka odlučila da poveća taj broj za još 10.000 sirijskih izbeglica pogledati na: <http://www.unhcr.org/539afe256.html>. Predstavljanje ovog programa u Nemačkoj pogledati na: http://www.bmi.bund.de/EN/Topics/Migration-Integration/Asylum-Refugee-Protection/Humanitarian-admission-programmes/Humanitarian-admission-programmes_node.html, pristupljeno 20. maja 2015.

¹²⁹ *Communication from the commission to the european parliament and the council on the establishment of a joint eu resettlement programme* COM(2009) 447, dostupno na:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0447:FIN:EN:PDF>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹³⁰ <http://www.dw.de/eu-mulls-quotas-for-refugees/a-17985547>, <http://www.eubusiness.com/news-eu/un-refugee-sweden.zpw>, pristupljeno 20. maja 2015.

¹³¹ Prema izveštavanju portala Politico, EK je pripremila predlog da će za relokaciju svakog tražioca azila iz Grčke ili Italije platiti 6000 evra. Više informacija o ovome pogledati na: <http://www.politico.eu/article/commission-poised-to-set-40000-migrant-relocation-goal>. Ovo bi se odnosilo isključivo na tražioce azila iz Eritreje i Sirije, jer predstavljaju 75% ukupnog broja tražilaca azila u svetu. Za finansiranje i celu ovu akciju bi bili korišćeni do sada nikada ne primenjivani mehanizmi za hitne slučajeve, kojima se zaobilazi EOP i dogovara se direktno sa nacionalnim vladama. Više o ovome videti na: <https://euobserver.com/justice/128848>, kao i na: <https://euobserver.com/justice/129026>. Inače, Australija i SAD već koriste model „trgovanja izbeglicama“, gde za novčanu nadoknadu prebacuju izbeglice u druge države. Videti više na:

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

posmatranje migracijskih tokova na relaciji dobit/troškovi ogleđa se ne samo u radu nadležnih institucija, već i u procesu identifikacije migranata. Nekvalifikovani ekonomski migranti u načelu predstavljaju neželjenu kategoriju. Međutim, ukoliko su migranti visoko kvalifikovani za obavljanje deficitarnih zanimanja, mogu da dobiju dozvolu ulaska i boravka. Ovakva „ekonomistička“ perspektiva prikriva primarno politički karakter identifikacije migranata kao poželjnih ili nepoželjnih (Anderson 2008, 5).¹³²

S obzirom na situaciju do prve polovine 2015. godine, Dablinska regulacija, važi za Švajcarsku, Island i Norvešku, koje nisu u EU, ne sprovodi se prema Italiji, Grčkoj a jedno vreme tokom 2014. godine ni prema Bugarskoj.¹³³ Dok se u slučaju Italije suspenzija sprovodi od slučaja do slučaja, iako se smatra generalno neopravdanom, mada postoje „ozbiljne sumnje“ u kapacitete Italije da prihvati sve tražioce azila,¹³⁴ u odnosu na Grčku na snazi je potpuna suspenzija Dablinske regulacije koja traje već godinama.¹³⁵ To, međutim, ne znači da deportacije iz Makedonije za Grčku nisu moguće, jer njih ne vezuje Dablinska regulacija, već ugovori o readmisiji. Zanimljivo je da Italija i Grčka prete drugim državama EU da će pustiti migrante ka

<http://www.nytimes.com/2015/06/09/opinion/creating-a-market-for-refugees-in-europe.html?smid=tw-share>.

Poslednji takav primer je Kambodža: <http://www.bbc.com/news/world-asia-29373198> . Svemu pristupljeno 20. maja 2015.

¹³² Prema portalu EUobserver, u nacrtu Evropske agende za migracije, dokumentu kojeg će EK predstaviti u prvoj polovini maja 2015. godine, navodi se da je Evropi potreban permanentni sistem deljenja odgovornosti za velike brojeve izbeglica i tražilaca azila između država – članica. Nekih 80% zahteva za azil procesurira se u samo 6 država. Zato se predlaže uvođenje kvota kako u pogledu prihvatanja izbeglica sa teritorija trećih država, kao što su Turska i Liban, tako i kvote za relokaciju tražilaca azila koji se već nalaze na teritoriji članica EU. Broj bi zavisio od broja stanovnika države – članice, njene ekonomske moći, stope nezaposlenosti i broja izbeglica koji se već tamo nalaze. Ovaj sistem ne bi bio obavezujući za Veliku Britaniju, Irsku i Dansku (s obzirom na njihov poseban status u pogledu šengenske regulative). Međutim, ovaj predlog je i pre zvaničnog predstavljanja naišao na veliko protivljenje pojedinih država – članica, kao što je Mađarska, čiji se premijer oštro protivi bilo kakvom nametanju kvota, već naglašava da sve treba da bude na dobrovoljnoj bazi. Slično je is a Velikom Britanijom. Više o ovome pogledati na: <https://euobserver.com/justice/128655>. Na sličan način o ovome govori se i u drugim medijima, videti: http://www.dw.de/egoisti-iz-evropske-unije/a-18449504?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss, <https://euobserver.com/justice/128689>, http://www.dw.de/oru%C5%BEjem-protiv-krijum%C4%8Dara-ljudi/a-18445996?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss, <http://www.bbc.com/news/uk-32716735>, http://www.nytimes.com/2015/05/12/world/europe/migrants-mediterranean-italy-european-commission.html?emc=edit_tnt_20150512&nid=26527017&ntemail0=y itd, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹³³ O (ne)funkcionisanju Dablinske regulacije u svetlu „izbegličke krize na Mediteranu“ iz maja 2015. godine, videti: <https://euobserver.com/justice/128689>. Takođe pogledati

http://www.ilpa.org.uk/data/resources/25755/14.01.10-Info-Sheet_Dublin-III.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹³⁴ <http://www.neurope.eu/article/ecthr-general-suspension-dublin-transfers-italy-not-justified>, odnosno,

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-1401_en.htm pristupljeno 20. decembra 2015.

¹³⁵ <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/protection-in-europe/10-dublin-regulation.html>. Evropski sud za ljudska prava je velikom većinom još 2011. godine odlučio da Grčka nije sigurna zemlja azila. Više o ovome pogledati na: <http://www.hrw.org/news/2011/01/28/greece-s-asylum-crisis-can-t-be-fixed-without-reforming-dublin-rules>, pristupljeno 20. decembra 2015.

njima ukoliko ne dobiju pomoć. Tako je 2014. godine italijanski ministar unutrašnjih poslova tražio pomoć za operaciju *Mare Nostrum* od drugih država EU: „Evropska unija ima dve mogućnosti: ili će doći na Mediteran da stavi evropsku zastavicu na *Mare Nostrum* ili ćemo mi pustiti migrante sa pravom na azil da idu ka drugim zemljama.“¹³⁶ Italija je čak zatražila i izmenu ove regulacije. Države EU, na čelu sa Velikom Britanijom, odbile su da pomognu sprovođenje operacije *Mare Nostrum*, i Italija je bila primorana da je obustavi u jesen 2014. godine. Ovu operaciju spašavanja migranata smenila je Fronteksova operacija Triton, tokom čijeg delovanja se desio rekordni broj smrti migranata na Mediteranu. Sa druge strane, grčki ministar odbrane je o pomoći EU Grčkoj u savladavanju finansijske krize rekao sledeće: „Ukoliko oni zadaju udarac Grčkoj, onda bi trebalo da znaju da će migranti dobiti papire da odu u Berlin. Ako nas Evropa ostavi u krizi, mi ćemo je preplaviti migrantima i to će biti još gore za Berlin ukoliko u tom talasu miliona ekonomskih migranata, bude nekih džihadista Islamske države“.¹³⁷ Takođe je i grčki ministar spoljnih poslova rekao da će u slučaju da Grčka bude izbačena iz evro-zone, „tu biti desetina miliona imigranata i hiljade džihadista“.¹³⁸ Za razliku od pretnji Italije, pretnje Grčke su izazvale reakciju evropskih zvaničnika, tako da je EK tražila i dobila „uverenja da nikakve mere za otvaranje centara za strance neće biti preduzete“.¹³⁹ Dablinska regulacija se sve više percipira ne kao sredstvo za raspodelu odgovornosti, već kao sredstvo za *prebacivanje odgovornosti* (Goldner Lang 2013, 40, italike dodao autor). U tom smislu, a kako se pokazalo i u najnovijim dešavanjima iz maja 2015. godine, Dablinska regulacija predstavlja ne manifestaciju, već test solidarnosti država – članica EU.¹⁴⁰ Nakon jednostranog uvođenja internih graničnih kontrola prema Italiji od strane Francuske, Austrije i Švajcarske krajem proleća 2015. godine, italijanski premijer je zapretio da će Italija preći na „plan B“ ukoliko Evropa ne pokaže više solidarnosti i prihvati izbeglice. Epilog ovog upozorenja

¹³⁶ <http://www.reuters.com/article/2014/05/13/us-italy-migrants-idUSBREA4C0FP20140513>, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹³⁷ <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/541110/Kamenos-zapretio-da-ce-migrante-iz-Grcke-poslati-ka-Berlinu> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹³⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/islamic-state/11459675/Greeces-defence-minister-threatens-to-send-migrants-including-jihadists-to-Western-Europe.html> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹³⁹ http://www.morningstar.co.uk/uk/news/AN_1425913597676816700/eu-says-greece-will-not-flood-europe-with-released-refugees.aspx, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁴⁰ Tako se, na primer, odbija solidarnost u raspodeli izbeglica između članica EU, ali se pokazuje makar načelna solidarnost u naporima da se onemogući isplavljanje brodova sa izbeglicama sa severa Afrike. Više o ovome pogledati na: [http://www.lse.co.uk/AllNews.asp?code=ttynngf&headline=EU To Present Migration Strategy Amid Pushback Over Quota Plans](http://www.lse.co.uk/AllNews.asp?code=ttynngf&headline=EU%20To%20Present%20Migration%20Strategy%20Amid%20Pushback%20Over%20Quota%20Plans) pristupljeno 20. decembra 2015.

još uvek nije poznat.¹⁴¹ Takođe, pominjana je i tehnika davanja privremenih dozvola od strane Italije, čime bi se migrantima omogućilo legalno nesmetano kretanje po EU, čime bi Dablinska regulacija bila zaobiđena.¹⁴² Najnoviji primer suspenzije Dablinske regulative je interna direktiva Nemačke savezne kancelarije za migracije od 21. avgusta 2015. godine da se prekinu sve tekuće procedure koje se odnose na primenu Dablinske regulacije prema državljanima Sirije, kako bi Nemačka postala ona država koja je odgovorna za procesuiranje njihovih zahteva za azil. Onim državljanima Sirije koji će tek uložiti zahtev za azil uopšte neće biti davan tzv. dablinski upitnik.¹⁴³ Dakle, u ovom primeru nailazimo ne na odricanje odgovornosti, već, naprotiv, na preuzimanje odgovornosti za procesuiranje azilnih zahteva, međutim, na striktno određenoj populaciji po kriterijumu nacionalnosti – sirijskim državljanima.

U 2004. godini Savet EU je usvojio direktivu o minimalnim standardima za kvalifikaciju i status državljana trećih država ili lica bez državljanstva kao izbeglica ili lica kojima je neophodna međunarodna zaštita,¹⁴⁴ koji predstavlja prvi takav nadnacionalni pravno obavezujući dokument u Evropi (Gil-Bazo 2007, 229). Kvalifikacijsku direktivu trebalo je da usvoje sve zemlje EU, a one koje nisu to učinile putem donošenja odgovarajućih zakonskih izmena, ovu direktivu treba da direktno primenjuju (Ibid). Naime, EU je prepoznala razlike u zakonodavstvima i praksi država – članica, usled kojih su šanse da izbeglica dobije zaštitu „dramatično varirale od jedne države – članice do druge. To je za rezultat imalo to da se sistem zaštite izbeglica u EU naziva „azilnom lutrijom“ (*asylum lottery*),“ (UNHCR 2007a, 8). Izmenjena verzija pod imenom **Kvalifikacijska direktiva** potpisana je 2011. godine i koju je trebalo da usvoje sve države – članice do kraja 2013. godine (Bakalović 2013, 66).¹⁴⁵ U suštini, svrha ove direktive je da

¹⁴¹ <https://euobserver.com/justice/129109> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁴² <http://uk.reuters.com/article/2015/06/16/uk-europe-migrants-eu-idUKKBN0OW22820150616> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁴³ <http://www.asylumineurope.org/news/24-08-2015/germany-halt-dublin-procedures-syrians>. Primer tzv. dablinskog upitnika na engleskom jeziku dostupan je na: <http://www.cbar-bchv.be/Portals/0/Vragenlijsten/questionnaires%20asile/vragenlijst%20Dublin%20Eng.doc> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁴⁴ Tekst Kvalifikacijske direktive iz 2004. pogledati na <http://www.refworld.org/pdfid/4157e75e4.pdf> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁴⁵ Tekst Kvalifikacijske direktive iz 2011, godine dostupan je na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32011L0095> pristupljeno 20. decembra 2015. U stavu 12. preambule ove direktive govori se o tome da je njen glavni cilj da, sa jedne strane, sve države – članice primene zajedničke kriterijume za identifikaciju osoba kojima je *zaista* (*genuinly*) potrebna međunarodna zaštita, i da, sa druge strane, osigura da je minimum beneficija dostupan ovim osobama u svim državama – članicama.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

uspostavi jasnu razliku između *verodostojnih* od *neverodostojnih* zahteva za azil, odnosno, „pravih“ od „lažnih“ izbeglica“ (Bakalović 2013, 64).

Kritike ove direktive su brojne i dolaze kako od strane „praktičara“, tako i od strane naučnika. Evropski savet za izbeglice i migrante (European Council on Refugees and Exiles, ECRE) je analizirao direktivu i ukazao na postojanje nejasnoća i pojedinih neslaganja sa drugim instrumentima međunarodnog humanitarnog prava (na primer, rigidna i arbitrarna interpretacija porodice, odredba o tome da se zahtev za azil podnese u „što kraćem mogućem roku“, nemogućnost utvrđivanja da li zaista lice koje traži azil može da dobije zaštitu u nekoj sigurnoj trećoj zemlji, itd.).¹⁴⁶ Praktični razlozi za postojanje ove direktive su da se iz mase ljudi koji podnose zahteve izdvoje neki kojima će zaista biti dodeljena međunarodna zaštita. Azil, odnosno status izbeglice tako nastavljaju da figuriraju kao izuzetna, vanredna pojava a međunarodne regulacije kao sredstva legitimizacije normativizovane „istine“ o konkretnim političkim situacijama u zemlji porekla (uporedi Levenex 1999, 9). Takođe, veliko je pitanje gde i na osnovu kojih kriterijuma „povući liniju“ koja će razlikovati „iskrene“ od „neiskrenih“ zahteva za međunarodnom zaštitom.¹⁴⁷ S jedne strane je razumljivo da „praktičarima“ posao i finansiranje tog posla olakšava administrativno preciziranje populacije sa kojom rade. Međutim, pitanje je koliko je to dovoljno opravdanje s obzirom na posledice koje svrstavanje u jednu odnosno u drugu kategoriju ima na konkretne osobe na koje se primenjuje (uporedi Brown 2011, 163-164). Štaviše, zahtevi za azil mogu biti „iskreni“ čak i kad nisu prihvaćeni (Handoll 2007, 195).¹⁴⁸ Handoll govori o tome kako ovakva kategorizacija može podstaći sa jedne strane razvoj diskursa o „zloupotrebama azilnog sistema“ a time, u krajnjoj liniji, i animozitet prema „uzurpatorima gostoprimstva“, dok, sa druge strane, može dovesti do shvatanja da su „prave“ izbeglice, zato što

¹⁴⁶ ECRE o Kvalifikacijskoj direktivi iz 2011 <http://www.ecre.org/component/downloads/downloads/805.html> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁴⁷ O posledicama „povlačenja linije“ na primeru Kanade tokom 1930-ih u pogledu selektivne imigracione politike pogledati Abella and Topper 1979, dostupno na: <http://www.genocideeducation.ca/abella.pdf>.

¹⁴⁸ Najnoviji je primer kanadskog advokata koji je priznao da je loše vodio postupak svojih klijenata, Roma iz Mađarske, u azilnoj proceduri, što je rezultiralo njihovim deportovanjem. U pitanju je nekoliko stotina ljudi koji su oštećeni na ovaj način. Više informacija o tome pogledati na: http://www.thestar.com/news/immigration/2015/03/02/lawyer-admits-to-negligence-representing-roma-refugees.html?fb_ref=Default. U jednom drugom članku se navodi da su pojedine sudije odobravale čak 50% zahteva dok su druge odbijale sve. Više informacija pogledati na: <http://www.cbc.ca/news/canada/roma-refugees-victims-of-systemic-discrimination-in-canada-new-report-finds-1.3018837>. Iako se ovo dešava u Kanadi, ukazuje na to da *iskrenost* zahteva za azil i zvanična odluka o statusu nisu nužno u vezi. Konkretno statistike za Evropu u pogledu podnetih, procesuiranih i odobrenih zahteva za azil pogledati na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics. Svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

im je zaštita preko potrebna, spremne da žive u veoma lošim uslovima u prihvatnim centrima (Ibid, 195-196).¹⁴⁹ Anderson, iako ne govori konkretno o Kvalifikacijskoj direktivi, primećuje da postoji tendencija da se stranci percipiraju na osi dobro/loše, koja je direktno proporcionalna osi žrtva/hulja (Anderson 2008). Ukratko, Kvalifikacijska direktiva se zasniva na UNHCR-ovoj definiciji izbeglice, odnosno, Ženevskoj konvenciji o statusu izbeglica iz 1951. i Njujorškom protokolu iz 1967, čije elemente preciznije određuje (Gil-Bazo 2007, 229). Ona uvodi kategorije **statusa izbeglice** (*refugee status*) i **subsidijarne zaštite** (koja je privremena, obično se dodeljuje u trajanju od jedne godine, i koja se može obnoviti) (UNHCR 2007a, 7). Iako ova direktiva ustanovljava minimalne standarde, ona, niti bilo koji organ EU, nema ingerencije da precizno definiše obaveze država – članica u pogledu primene Ženevske konvencije o statusu izbeglica (Nicol 2007, 270).

Neumayer je radio istraživanje u kojem je poredio tzv. **stope prepoznavanja** (*recognition rate*) izbegličkog statusa u zapadnoevropskim zemljama i došao do zaključka da ne postoji usaglašenost, odnosno, da odluka o tome da li će nekoj osobi biti dodeljena zaštita zavisi od zemlje u kojoj je zahtev procesuiran (Neumayer 2005, 63). Štaviše, kako u jednoj kasnijoj studiji ističe Toshkov, moramo da budemo veoma oprezni kada izvodimo generalizacije na osnovu podataka iz samo jedne države (Toshkov, 2014, 211). Dok se sa jedne strane šanse za dobijanje statusa povećavaju ukoliko je osoba došla iz države u kojoj vlada jaka politička opresija, kršenje ljudskih prava i nasilni konflikti, one se smanjuju ukoliko je puno ljudi iz te države u ranijem periodu zatražilo zaštitu ili ako se u državi prijem povećava stopa nezaposlenosti (Neumayer 2005, 44).¹⁵⁰ Štaviše, primećuje Neumayer, stope prepoznavanja su manje za one tražioce azila

¹⁴⁹ Neki od primera upotrebe ovog izraza nalaze se u:

<http://www.novinite.com/articles/166810/EU+Commission+Concerned+by+Asylum+Abuse+by+Western+Balkans+Citizens>, <http://www.economist.com/news/europe/21569064-will-eu-reimpose-visas-travellers-balkan-countries-asylum-system-abuse>, <http://www.dw.de/asylum-abuse-rampant-eu-ministers-say/a-16334367>.

Peti izveštaj EK o sprovedenom monitoringu posledica vizne liberalizacije za države zapadnog Balkana videti na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20150225_5th_post-visa_liberalisation_report_with_western_balkan_countries_en.pdf, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁵⁰ Na primer, *European Migration Network* Evropske komisije objavila je studiju (*focussed study*) *Misuse of the Right to Family Reunification* u junu 2012. godine, dostupnu na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/family-reunification/0a_emn_misuse_family_reunification_study_final_june_2012_en.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.

Istraživanje je posledica zabrinutosti kreatora politike i medija, da se pravo na združivanje porodice može zloupotrebiti kao način za naseljavanje u EU. Kada dođe do povećanja broja zahteva za useljavanje ili određivanje legalnog statusa koji omogućuje boravak, usvajaju se mere koje to otežavaju (npr., veće provere, poput uvođenja DNK analize za utvrđivanje roditeljstva, iako porodice nisu samo one koje su povezane krvnom vezom). Ovo se naziva diskursom prevare: polazi se od toga da stranci imaju loše namere. U američkom kontekstu Wang navodi da

koji dolaze iz siromašnijih zemalja, što upućuje na to da je njima teže da uvere one koji odlučuju o statusu da je njihov zahtev iskren, odnosno, da nisu samo ekonomski migranti (Neumayer 2005, 64).

Veliki broj migranata koji dolaze u EU doveo je do niza različitih reakcija evropskih nacionalnih i nadnacionalnih institucija. Na kvalifikacijsku direktivu direktno upućuje predlog evropskog komesara za migracije Dimitrisa Avramopulosa evrpskim ministrima da se vraćanje onih migranata koji ne mogu da se kvalifikuju za azil pospeši. Na taj način bi se obeshrabrili pokušaji onih koji „samo traže bolji život“ i evropske države bi mogle da se koncentrišu na pomaganje „onima kojima pomoć zaista treba“, da parafraziram komesara Avramopulosa. Ili, kako agencija Reuters to formuliše: „poslati migrante nazad kako bi se napravilo više mesta za izbeglice“.¹⁵¹ EK predlaže da se odmah razdvajaju (upotrebljen je zanimljiv izraz *sort*) potencijalne izbeglice od ekonomskih migranata u Italiji i Grčkoj.¹⁵²

Osnovni problem je, dakle, u tome što ma kako raznoliki i kompleksni bili motivi za kretanje na put prema EU, evropska administracija migrante razvrstava u dve kategorije, izbeglice i ekonomske migrante, pri čemu se jedino element progona smatra relevantnim za dobijanje dozvole za legalni boravak. Za dobijanje ove dozvole presudnu ulogu igra državljanstvo osobe, odnosno politički status države iz koje migrant potiče. Tako, na primer, osobe iz Avganistana dobijaju humanitarni azil a osobe iz Irana politički, ako tvrde da su bili politički aktivisti (o tome kako administracija i nevladine organizacije usmeravaju/„primoravaju“ osobe iz Irana da se izražavaju kao politički aktivisti i oponenti tamošnjoj vlasti, videti Rivetti 2014). Osobe sa, na primer, Kosova, se smatraju ekonomskim migrantima i ne mogu da dobiju azil.

Kako je jedna *No borders* aktivistkinja prokomentarisala: „Ja, pošto imam slovenačko državljanstvo, nikome nisam morala da dokazujem da sam bila silovana, niti kako je to silovanje izgledalo, koliko je ljudi učestvovalo i koliko je trajalo, da bih mogla da budem legalno u Srbiji. Migranti moraju da se predstavljaju kao žrtve da bi mogli da regulišu svoj boravak. I tek ako su

je diskurs prevare samo još jedan od načina kriminalizacije zajednica kojima se odriče mogućnost pripadnosti većinskom društvu. Ovo predstavlja oblik ispoljavanja strukturnog nasilja (Wang 2013).

¹⁵¹ <http://uk.reuters.com/article/2015/06/15/uk-europe-migrants-eu-idUKKBN0OV1W320150615> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁵² <http://uk.reuters.com/article/2015/06/16/uk-europe-migrants-eu-idUKKBN0OW22820150616> pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

dovoljno propatili po kriterijumima birokrata, mogu da dobiju status izbeglice. Ali ni to nije dovoljno: mogu da pate i da budu silovani sto puta, ako ne potiču iz odgovarajuće zemlje, azil nikad neće dobiti.“

Sprovođenje kontrole granica EU se oslanja kako na nacionalne institucije (policija, granična policija, vojska, žandarmerija i tako dalje) tako i nadnacionalne. Ovde ću reći nešto više o Europolu i Frontexu. Godine 1976. formirana je Trevi grupa, međuvladina mreža koju su činili ministri unutrašnjih poslova i najviši službenici nacionalnih policija država članica EZ, koja je ostala tajna sve do 1989. godine, kada je transformisana u zvanični evropski instrument. Na neformalnim sastancima započeto je formulisanje evropske migracijske politike kao bliske politikama koje su se odnosile na terorizam i organizovani kriminal (Papadopoulos et al. 2008, 167). Ova grupa je postojala sve do 1993. godine, kada ju je smenio Europol.¹⁵³

Europol (European Police Office) je evropska agencija za sprovođenje zakona, sa sedištem u Hagu, osnovana 1993. godine.¹⁵⁴ Osnovni cilj ove agencije je da “doprinese postizanju sigurnije Evrope u korist svih građana EU”, i to putem pomaganja članicama EU u njihovoj borbi protiv međunarodnog kriminala i terorizma.¹⁵⁵ ¹⁵⁶ U operativnom smislu, Europol se, između ostalog, koncentriše na trgovinu ljudima i potpomognutu ilegalnu imigraciju.¹⁵⁷ **Trgovinu ljudima** Europol definiše kao tretman ljudi, žena i dece kao robe putem, na primer, radne ili seksualne eksploatacije, čime se narušavaju njihova ljudska prava.¹⁵⁸ Sa druge strane, **potpomaganje**

¹⁵³ Više o Trevi grupi pogledati na: <http://www.statewatch.org/news/handbook-trevi.pdf> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁵⁴ <https://www.europol.europa.eu/content/page/history-149> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁵⁵ <https://www.europol.europa.eu/content/page/about-us> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁵⁶ Strateške ciljeve Europol-a pogledati na https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/europol_strategy_2010-2014_brochure.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁵⁷ Dok trgovina ljudima predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava i uvek u sebe uključuje element eksploatacije, prisile i lišavanja slobode, krijumčarenje predstavlja dobrovoljnu poslovnu transakciju transporta preko ili unutar granica neke države (prim. aut.). O razlici između trgovine ljudima i krijumčarenja ljudi videti: <http://www.international.gc.ca/crime/human-traf-personne.aspx?lang=eng> , <http://www.ice.gov/factsheets/human-trafficking>; o pravnim osnovama borbe protiv trgovine ljudima u Republici Srbiji videti: http://www.mup.gov.rs/cms_lat/sadrzaj.nsf/pravni-osnovi-borbe-protiv-trgovine-ljudima.h pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁵⁸ “Trgovina ljudima utiče na sve zemlje EU, budući da je broj žrtava u Evropi procenjen na nekoliko stotina hiljada. Ovaj oblik kriminala krši ljudska prava individue i tretira muškarce, žene i decu kao robu putem, na primer, seksualne i radne eksploatacije. Europol redovno podržava istrage trgovine ljudima visokog nivoa, obezbeđivanjem operativne podrške na licu mesta pomoću svoje mobilne kancelarije i davanjem pristupa svojoj kriminalističkoj bazi podataka i sredstvima za analizu. Ovo je rezultiralo ometanjem aktivnosti mnogih kriminalnih mreža uključenih u trgovinu ljudima,” <https://www.europol.europa.eu/content/page/mandate-119> pristupljeno 20. decembra 2015.

ilegalne imigracije (krijumčarenje ljudi, prim. aut.) predstavlja pružanje pomoći u pogledu ulaska ili boravka u nekoj državi suprotno njenim zakonima a radi sticanja finansijske dobiti. „Kriminalci uključeni u potpomognutu ilegalnu imigraciju su često uključeni i u druge kriminalne radnje, poput narkotika i trgovine ljudima, falsifikovanja pasoša/lične karte i pranja novca.“¹⁵⁹

Europol sarađuje i sa državama koje nisu članice EU, kao i sa međunarodnim organizacijama, pri čemu opseg saradnje varira od razmene informacija do operativne saradnje. Srbija je 2002. godine stupila u pregovore sa Europolom, u cilju uspostavljanje saradnje, koja je ozvaničena Sporazumom o strateškoj saradnji iz 2008. godine,¹⁶⁰ a koji je, nakon što je Srbija ispunila navedene zahteve, odnosno, „dosegla evropske standarde“,¹⁶¹ 2014. godine unapređen u Sporazum o operativnoj i strateškoj saradnji.¹⁶² „Načelnik Uprave (za međunarodnu operativnu policijsku saradnju, osnovana 2010. godine, prim. aut.)¹⁶³ Milan Dimitrijević rekao je da će Srbija dobiti mogućnost da koristi baze podataka članica EU kao da je jedna od njih i da proverava podatke o krivičnim delima i izvršiocima. Time će biti skraćene i procedure za operativce koji su na terenu i potrebna im je provera informacija. Pored toga što će moći da dobije informacije i reši probleme za koje možda nije ni nije znala, srpska policija će moći da traži pomoć Europolu za rešavanje bezbednosnih problema. To je tim značajnije što su članovi Europolu zemlje EU, ali i druge uticajne svetske zemlje.“¹⁶⁴

¹⁵⁹ „Potpomaganje ilegalne imigracije (*Facilitated illegal immigration*) predstavlja omogućavanje, radi finansijske koristi, ulaska ili boravka u zemlji prilikom čega se krše zakoni te zemlje. Kriminalci uključeni u potpomognutu ilegalnu imigraciju često su uključeni i u druge kriminalne aktivnosti, poput trgovine narkoticima i ljudima, falsifikovanje pasoša/lične karte i pranja novca. Europol obezbeđuje podršku najvećim međunarodnim istragama tako što vrši koordinaciju operativnim aktivnostima, obezbeđuje forenzičku i tehničku ekspertizu i pristup kriminalističkim obaveštajnim informacijama i analizama,” <https://www.europol.europa.eu/content/page/mandate-119> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁶⁰ https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/flags/republic_of_serbia.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁶¹ „Da biste bili operativni partner morate da zadovoljite sve standarde koje ta saradnja predviđa“, rekao je Dimitrijević. “ <http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/6793-uee-u-europolu-poveava-bezbednost-u-srbiji-> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁶² https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/edoc-663978-v10-agreement_on_operational_and_strategic_co-operation_between_the_republic_of_serbia_and_the_european_police_office_english_version.pdf, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁶³ http://www.mup.gov.rs/cms_lat/direkcija.nsf/umops.h pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁶⁴ <http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/6793-uee-u-europolu-poveava-bezbednost-u-srbiji-> pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

Frontex, Evropska agencija za upravljanje operativnom saradnjom na spoljnim granicama država – članica, formirana je 2004. godine.¹⁶⁵ U sklopu napora da se postigne uniformna kontrola osoba i nadzor na spoljnim granicama EU, „kao preduslov za uspostavljanje zone slobode sigurnosti i pravde“, EK se zalagala za formiranje integrisanog upravljanja spoljnim granicama, kako bi države – članice mogle da lakše usklade svoje akcije. Najpre je formirana zajednička jedinica (*External Border Practitioners Common Unit*), koja je imala nekoliko *ad hoc* uspostavljenih centara (*Ad-Hoc Centres on Border Control*), i čiji je zadatak bio da nadgleda pilot projekte na nivou EU i zajedničke operacije u okviru upravljanja granicom.¹⁶⁶

Na zvaničnoj stranici stoji da Fronteks promoviše, koordinira i razvija upravljanje evropskim granicama u skladu sa Evropskom poveljom o osnovnim pravima¹⁶⁷ primenom koncepta *integrisanog upravljanja granicom* (*Integrated Border Management*).¹⁶⁸ U sklopu ovih imperativa, Fronteks deluje u nekoliko operativnih oblasti koji su definisani u osnivačkoj regulaciji i amandmanima koji su je pratili.¹⁶⁹ Ove oblasti su: udružene operacije (*joint operations*), gde Fronteks planira, koordinira i ocenjuje udružene operacije na moru, kopnu i u vazduhu, za koje države - članice obezbeđuju osoblje i opremu; obuka, gde je Fronteks

¹⁶⁵ Pravna osnova za uspostavljanje Frontexa navedena je na: <http://frontex.europa.eu/about-frontex/legal-basis> pristupljeno 20. decembra 2015. U narednom periodu EK planira uspostavljanje nove, naprednije verzije granične kontrole, koja bi imala veću samostalnost u delovanju u odnosu na Fronteks. Ovaj novi evropski sistem bi imao jedinstvenu upravljačku strukturu i ne bi toliko zavisio od volje pojedinačnih država-članica da se uključe u njegovo delovanje. Drugim rečima, princip solidarnosti između država-članica imao bi prevagu u odnosu na njihove pojedinačne nacionalne interese. Studije o izvodljivosti kreiranja novih jedinica granične kontrole iz juna 2014. godine, dostupna je na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/border-crossing/docs/20141016_home_esbg_frp_001_esbg_final_report_3_00_en.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁶⁶ <http://frontex.europa.eu/about-frontex/origin> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁶⁷ Prevod Povelje na srpski videti na: <http://minoritycentre.org/sites/default/files/povelja-osnovna-prava-EU.doc> . Tekst EU povelje o osnovnim pravim videti na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:en:PDF> , svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁶⁸ „Integrisano upravljanje granicom zahteva da svi kompetentni organi rade zajedno efektivno i u dovoljnoj meri. saradnja ne treba da se ostvaruje isključivo unutar svake zemlje, već i preko njenih granica, sa relevantnim agencijama susednih država. Integrisano upravljanje granicom želi da dosegne tri nivoa kooperacije i koordinacije: unutar službi (*intraservice cooperation*), između agencija (*inter-agency cooperation*) i međunarodnu saradnju (*international cooperation*).” Prema IOM: <https://www.iom.int/jahia/webdav/shared/mainsite/activities/ibm/05-IOM-IBM-FACT-SHEET-Integrated-Border-Management.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015. Kako Hobbing ističe, ovaj koncept je relativno nov i pokriva različita značenja u zavisnosti od konkretne zemlje i situacije u kojoj se primenjuje (Hobbing 2005, 1-7). Na evropskom nivou pravila integrisanog upravljanja granicom se nalaze u čitavom spektru različitih pravnih i administrativnih instrumenata, od kojih su neki formalno pravno obavezujući, a drugi neformalni (Ibid, 10). Štaviše, praktikovanje integrisanog upravljanja granicom zavisi od multilateralnih i bilateralnih sporazuma sa trećim državama, odnosno, prevazilazi granice EU i Šengen zone (Ibid, 10).

¹⁶⁹ Regulaciju o osnivanju Frontexa videti na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32004R2007>, pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

odgovoran za razvoj zajedničkih standarda za obuku i specijalistička sredstva; analiza rizika, gde Fronteks upoređuje i analizira obaveštajne podatke o trenutnoj situaciji na spoljnim granicama (ovi podaci su sastavljeni od onih dobijenih sa granice i drugih operativnih informacija dobijenih kako od strane država – članica, tako i iz medija i *naučnih istraživanja*); istraživanje, gde Fronteks povezuje praktične zahteve koje imaju službe za kontrolu granica i industrijski sektor zadužen za razvoj novih tehnologija za nadzor; obezbeđivanje kapaciteta za brzo reagovanje, gde Fronteks ima na raspolaganju Timove za čuvanje evropskih granica (*European Boreder Guard Teams*) i široku bazu podataka o raspoloživoj opremi i ljudstvu neophodnih u slučaju krizne situacije (u originalnom tekstu se ne navodi na kakvu krizu se misli, prim. aut.) na spoljnim granicama; pomoć državama – članicama tokom sprovođenja zajedničkih operacija povratka, gde Fronteks, pomaže onim državama – članicama, koje su odlučile da vrate u zemlju porekla ili prethodnog boravka osobu koja boravi ilegalno, da to sprovedu što efikasnije i uz što manje troškova uz garanciju poštovanja osnovnih prava i ljudskog dostojanstva osobe koja se tako vraća u svakoj fazi postupka; informacioni sistemi i deljenje informacija (*information systems and information sharing environment*), gde Fronteks omogućava deljenje informacija između evropskih službi o trenutnom stanju na granicama radi analize rizika i tzv. situacione informisanosti (*situational awareness*) a, između ostalog, u okviru Eurosur sistema. „Ispunjavajući svoj mandat, Fronteks blisko sarađuje sa drugim partnerima EU uključenim u razvoj Zone slobode, sigurnosti i pravde, kao što su Europol, EASO,¹⁷⁰ Eurojust,¹⁷¹ FRA¹⁷² ili CEPOL,¹⁷³ kao i sa organima carine u cilju promovisanja opšte kohezije“. ¹⁷⁴ *Frontex sarađuje i sa službama granične kontrole i sa državama koje nisu članice EU ili Šengen zone, i to najviše sa onima koje su identifikovane kao zemlje polazišta ili zemlje tranzita iz kojih odnosno, preko kojih idu putevi neregularne migracije, a sve to u skladu sa širom politikom spoljnih odnosa EU i trećih zemalja.*¹⁷⁵ Evaluaciju rada Fronteksa vrši sam Fronteks, države koje su učestvovala u konkretnim operacijama, kao i druge zainteresovane strane.¹⁷⁶ Amnesty International i ECRE su

¹⁷⁰ <https://easo.europa.eu> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷¹ <http://www.eurojust.europa.eu/Pages/home.aspx> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷² <http://fra.europa.eu/en> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷³ <https://www.cepola.europa.eu> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷⁴ Velika slova u originalu, prim. aut. <http://frontex.europa.eu/about-frontex/mission-and-tasks> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷⁵ <http://frontex.europa.eu/about-frontex/mission-and-tasks> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷⁶ “Kada se završi, svaku operaciju evaluira Frontex, zemlje učesnice i druge uključene strane, čime se obezbeđuje stalno upoređivanje operativnog procesa” <http://frontex.europa.eu/operations/roles-and-responsibilities> pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

upravo zbog nepostojanja transparentnosti i nemogućnosti sprovođenja monitoringa izdale dokument u kome se izražava sumnja da je Fronteks najbolji izbor za evaluaciju sopstvenog postupanja i procenu usklađenosti sa evropskim zakonodavstvom, naročito u pogledu poštovanja ljudskih prava (Amnesty International and ECRE 2010, 4-5).¹⁷⁷ Takođe, samo formiranje Fronteksa i razvoj mehanizama za podršku i udružene akcije, mogu se posmatrati i kao konsolidacija sekuritarnog pristupa EU migracijama: EU se percipira kao tvrđava koja gradi vojsku čiji je cilj da zadrži migrante van njenih zidina, umesto da se pozabavi pitanjima radnih migracija i azilne politike na adekvatniji način (Papadopoulou-Kourkoulou 2008, 20). Trenutno najpoznatija udružena operacija kojom koordinira Fronteks je Triton. Inače, Fronteksove operacije obično dobijaju imena koja se vezuju za grčku i rimsku mitologiju.¹⁷⁸ Moguće je da to ima veze sa percepcijom ove dve antičke civilizacije kao identitetske osnove EU.

Srbija je 2009. godine sa Fronteksom zaključila Radni aranžman kojim se uspostavlja operativna saradnja između Fronteksa i MUP-a Srbije, i koji nema status međunarodnog sporazuma.¹⁷⁹ Time su se ove dve strane dogovorile o razmeni informacija koje su relevantne za procenu rizika,¹⁸⁰ sa tom ogradom da Fronteks procenjuje od slučaja do slučaja da li će to uraditi.¹⁸¹ Fronteks će od slučaja do slučaja takođe pomagati u obuci, davaće tehničku podršku u oblasti istraživanja i razvoja, a ukoliko to država – domaćin udružene operacije dozvoli, pozvaće i predstavnika Srbije da se kao posmatrač pridruži izvođenju udružene operacije. U slučaju operacija na granici sa

¹⁷⁷ O nemogućnosti efektivnog sprovođenja monitoringa prilikom prislinih deportacija videti dokument Generalnog direktorata za pravdu slobodu i bezbednosti EK dostupan na: http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/immigration/docs/studies/Forced%20Return%20Monitoring%20Study%20Final%20Report.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷⁸ Arhiva operacija dostupna je na: <http://frontex.europa.eu/operations/archive-of-operations> Video o tome kako nastaju i sprovode se udružene operacije dostupan je na <http://frontex.europa.eu/operations/types-of-operations/general>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁷⁹ *Working Arrangement establishing operational cooperation between the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (Frontex) and the Ministry of the Interior of Republic of Serbia* dostupan je na: http://frontex.europa.eu/assets/Partners/Third_countries/WA_with_Serbia.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁸⁰ Analiza rizika predstavlja osnovnu obaveštajnu delatnost Frontexa, sa svrhom da utvrdi trendove migratornih kretanja. Više informacija o tome pogledati na: <http://frontex.europa.eu/intelligence/risk-analysis>

¹⁸¹ "Frontex može pružiti Graničnoj policiji Srbije odgovarajuće analitičke proizvode, naročito one koji utiču na pitanja vezana za upravljanje bezbednošću granica Srbije i zapadnog Balkana. Odluku o pristupu informacijama iz Fronteksove analize rizika ili drugih analiza rizika biće donosiće direktor Fronteksa od slučaja do slučaja," http://frontex.europa.eu/assets/Partners/Third_countries/WA_with_Serbia.pdf str. 2. pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

Srbijom, obavezna je saradnja sa srpskim organima. Takođe, u planu je i razvijanje saradnje u operacijama udruženog povratka.¹⁸²

Eurosur sistem postao je operativan krajem 2013. godine,¹⁸³ nedelju dana nakon velikih nesreća kod Lampeduze, kada je više stotina migranata izgubilo život.¹⁸⁴ Ovaj sistem nadzora spoljne granice EU omogućava razmenu podataka o stanju na granicama između država Šengena i Fronteksa gotovo u realnom vremenu, čime se olakšava koordinacija akcija u cilju smanjenja broja neregularnih migranata koji ulaze u EU neprimećeni, smanjenja broja smrtnih ishoda na maritimnim granicama putem spašavanja migranata na moru, kao i povećanje unutrašnje bezbednosti u EU putem sprečavanja prekograničnog kriminala.¹⁸⁵ Nacionalni koordinacioni centri (*National Coordination Centers*) putem sigurne mreže (*secure network*) usklađuju svoje aktivnosti sa Frontexom u cilju rešavanja trenutnih situacija. Rana detekcija koju omogućava Eurosur ostvaruje se na više načina: brodskim sistemom izveštavanja (*ship reporting system*)¹⁸⁶ u saradnji sa Evropskom agencijom za bezbednost na moru (*European Maritime Safety Agency*, EMSA),¹⁸⁷ satelitskim slikama u saradnji sa Satelitskim centrom EU (*EU Satellite Centre*, EUSC),¹⁸⁸ avione sa ljudskom posadom („bez bespilotnih letelica, zato što njima nije dozvoljen

¹⁸² http://frontex.europa.eu/assets/Partners/Third_countries/WA_with_Serbia.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁸³ Eurosur regulacija http://frontex.europa.eu/assets/Legal_basis/Eurosur_Regulation_2013.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁸⁴ Više o ovoj nesreći videti na: <http://www.theguardian.com/world/2013/oct/09/lampedusa-shipwreck-italy-state-funeral-migrants>, http://www.huffingtonpost.com/2013/10/11/lampedusa-shipwreck_n_4085909.html. Na srpskom jeziku pogledati, na primer: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1142599>. Iako se govorilo da će ovaj sistem pomoći u nadzoru migracijskih kretanja, a posledično i doprineti spašavanju života, kao na primer u izjavi za medije EK dostupnoj na http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1182_en.htm, u suštini je pružanje pomoći samo otežano: države članice ukoliko primete da je nekome potrebna pomoć na moru, prvo treba da obaveste Fronteks, koji će onda u te vode poslati više patrola u svrhu sprečavanja „ilegalne imigracije“ a ne u svrhu spašavanja života. Više o ovome videti na: <http://www.greens-efa.eu/european-border-surveillance-eurosur-10700.html> i http://www.x-pressed.org/?xpd_article=european-migration-control-in-the-hands-of-lobbies. Svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁸⁵ Detalje o razvoju ovog sistema videti na: <http://frontex.europa.eu/intelligence/eurosur> Iako se u nekim medijima govorilo da će ovaj sistem pomoći u nadzoru migracijskih kretanja, a posledično i doprineti spašavanju života, u suštini je pružanje pomoći samo otežano: države članice ukoliko primete da je nekome potrebna pomoć na moru, prvo treba da obaveste Fronteks, koji će onda u te vode poslati više patrola u svrhu sprečavanja „ilegalne imigracije“ a ne u svrhu spašavanja života. Više o ovome videti na: <http://www.greens-efa.eu/european-border-surveillance-eurosur-10700.html> i http://www.x-pressed.org/?xpd_article=european-migration-control-in-the-hands-of-lobbies. Svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁸⁶ O *ship reporting system* videti na: http://www.imo.org/blast/mainframe.asp?topic_id=1953 pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁸⁷ Zvanični sajt EMSA <http://www.emsa.europa.eu>, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁸⁸ Zvanični sajt EUSC: <http://www.satcen.europa.eu>, pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

let u civilnom vazдушnom prostoru“),¹⁸⁹ zajedničke predgranične obaveštajne slike (*common pre-frontier intelligence picture*) u saradnji sa Evropskom službom za spoljno delovanje (*European External Action Service*, EEAS),¹⁹⁰ i putem saradnje sa susednim zemljama.¹⁹¹ I pored ovako razrađenog sistema nadzora, dolazi do mnogo smrtnih slučajeva na maritimnim migracijskim rutama ka EU.¹⁹²

Osim ovoga, u sprovođenju i kontroli sprovođenja evropske migracijske politike učestvuju mnoge druge agencije i organizacije.¹⁹³ Međunarodne organizacije poput UNHCR, IOM, Amnesty International, Helsinki Committee, ECRE, kao i nacionalni Ombudsmeni (obično u sklopu delovanja Evropskog komiteta za sprečavanje torture i nehumanog i degradirajućeg postupanja i kažnjavanja)¹⁹⁴, kao i nevladine organizacije koje deluju na nacionalnoj ravni, vrše **monitoring** aktivnosti u okviru kontrole migracija u EU.¹⁹⁵ One u pojedinim slučajevima mogu

¹⁸⁹ Mada je Fronteks pokazivao veliko inetersovanje za njihovo uvođenje: <https://euobserver.com/fortress-eu/118471> ili <http://migrantsatsea.org/tag/unmanned-aerial-vehicles>. Bilo je predloga da letelice budu hibridne, da mogu da imaju ljudsku posadu ali i da može da se njima upravlja daljinski: <https://euobserver.com/priv-immigration/121735>. Međutim, upotreba dronova nije sasvim neuobičajena na prostoru južnog Mediterana: Italija od 2013. godine koristi bespilotne letelice opremljene kamerama i kao podršku brodovima i letelicama sa posadom za nadgledanje Mediterana: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/10375789/Italy-to-use-drones-to-search-for-migrant-boats.html>. Primer konkretnog dostignuća upotrebe bespilotnih letelica pogledati na: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/556772/SNIMLJEN-Krijumcar-camca-smrti-uhvacen-zahvaljujuci-snimku-sa-drona>. Nacrt mišljenja Komiteta za građanske slobode, pravdu i unutrašnje poslove, kao i Komiteta za transport i turizam podneto EP pogledati na: <http://www.statewatch.org/news/2015/may/ep-drones-civil-aviation-draft-opinion.pdf>. Najnovija dešavanja koja se odnose na smrt velikog broja migranata na Mediterano dovela je do predloga da se bespilotne letelice opreme nečim drugim umesto kamera – da budu osposobljene da napadaju plovila pre nego što budu iskorišćena za transport migranata preko Mediterana: <https://www.ainonline.com/aviation-news/defense/2015-04-24/eu-leaders-mull-military-action-destroy-people-smuggling-vessels>. Inače, trenutno se pominje konstruisanje baze za bespilotne letelice u Maroku, o čemu više videti na <http://www.le360.ma/fr/politique/immigration-clandestine-lue-veut-construire-une-base-de-drones-au-maroc-41157>. Svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁹⁰ Zvanični sajt EEAS http://eeas.europa.eu/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁹¹ O nadzoru u okviru Eurosur Sistema videti: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/infographics/euro-sur/eurosur_en.pdf, str. 9, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁹² Stojić Mitrović piše o smrti oko 61 migranta (od 72) na jednom plovnom objektu u Sredozmenom moru u aprilu 2011. godine, na koje su nailazile razne patrolе iz evropskih država, a koje nisu pristupile spašavanju, jer je, prema njihovim zvaničnicima, došlo “do konfuzije u lancu odgovornosti.”, (Stojić Mitrović 2013a).

¹⁹³ Pogledati, na primer: http://ec.europa.eu/home-affairs/doc_centre/immigration/docs/studies/Forced%20Return%20Monitoring%20Study%20Final%20Report.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁹⁴ Listu organizacija po državama pogledati na: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/NationalPreventiveMechanisms.aspx> pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁹⁵ U slučaju Srbije videti, na primer:

<https://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBwQFjAA&url=https%3A%2F%2Fwww.amnesty.org%2Fdownload%2FDocuments%2FEUR7013752015ENGLISH.pdf&ei=bJI7Vc6gFcvnaMOQgKAF&usq=AFQjCNGAbso4sDbnFsFW5Gnpgc-AFj3XVg&sig2=hKpt5aVhn8sEprQWOgtgLw&bvm=bv.91665533,d.d2s>, <http://www.hrw.org/news/2015/04/15/serbia-police-abusing-migrants-asylum-seekers>, <http://helsinki.hu/en/serbia->

da utiču na izmenu politika, ali više u smislu pristupa konkretnom problemu nego na promenu kursa. Takođe, sve je prisutniji **outsourcing**, koji se ogleda pre svega u angažovanju privatnih kompanija ili nevladinih organizacija za obavljanje specifičnih zadataka. Tako neke od privatnih kompanija učestvuju u sprovođenju deprotacija (Marfleet and Cetti 2014, 240), druge nabavljaju opremu za nadzor,¹⁹⁶ treće prikupljaju podatke neophodne za azilnu proceduru, četvrte fizički sprečavaju kretanje migranata (Migreurop 2011), pete sprovode različita ekspertska istraživanja populacija koje migriraju ili društava prijema, itd.¹⁹⁷ Ekspanzija menadžerijalizacije (*managerialisation*), privatizacije i ekspertizacije migracija dovodi do (re)definisanja migracijske politike, koja se više ne tretira kao politički, već kao racionalni, tehnički proces, koji treba sprovesti na što efikasniji i optimalniji način u pogledu troškova i dobiti (uporedi Anderson 2008, 5).

4.4 Širenje evropske migracijske politike van trenutnih granica EU i Šengen zone

Kao i sama EU, i evropska migracijska politika se širi, pri čemu u pitanju nije prosto preslikavanje, odnosno prenošenje nekakvog jedinstvenog modela na druge države, koje (još

not-a-safe-country-of-asylum ili <http://helsinki.hu/en/serbia-as-a-safe-third-country-a-wrong-presumption>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁹⁶ <http://www.franceinter.fr/emission-leco-du-matin-a-quoi-servent-et-a-qui-profitent-eurosur-et-frontex>, pristupljeno 20. decembra 2015.

¹⁹⁷ Jedna od najpoznatijih je G4S, organizacija koja pruža usluge obezbeđivanja, i koja ima nacionalne podružnice, između ostalih zemalja, i u Srbiji <http://www.g4s.rs/sr-Latn-RS>. "G4S predstavlja vodeću svetsku kompaniju u industriji obezbeđenja. U Srbiji koristimo naše međunarodno iskustvo kako bismo klijentima ponudili najbolja bezbednosna rešenja. Od procene rizika do pružanja najkvalitetnijih usluga, sarađujemo sa državnim institucijama, manjim kompanijama i velikim organizacijama kako bismo pružili integrisana bezbednosna rešenja i odgovorili na sve izazove u industriji obezbeđenja. Sa bogatim iskustvom od preko jednog veka i timom ljudi koji čini više od 620,000 zaposlenih širom sveta, predstavljamo drugog najvećeg privatnog poslodavca na svetu. G4S Secure Solutions Srbija predstavlja nacionalnog lidera u industriji obezbeđenja. Kombinacijom iskustva naše matične kompanije i naše poslovne filozofije, G4S Secure Solutions Srbija uživa ugled stabilnog partnera na tržištu obezbeđenja u Srbiji, koji pruža svojim klijentima usluge najvišeg kvaliteta. Naše klijente čine banke i korporacije, industrijske kompanije, kao i maloprodajni lanci, javne institucije i fizička lica. Naši klijenti nam poveravaju svoju bezbednost i bezbednost svoje imovine," <http://www.g4s.rs/sr-Latn-RS/Content%20Pages/Serbia%20Who%20We%20Are/> Izvorno, ona je zadužena za "transport zatvorenika i tražilaca azila između sudova, policijskih stanica, zatvorskih i azilnih centara," i druge azilne usluge (*asylum services*), <http://www.g4s.com/en/what%20we%20do/services/care%20and%20justice%20services/>, "zaštitu nacionalnih interesa" u vidu "ojačavanja granica UK na siguran i bezbedan način" (*safely and securely*), a takođe, "G4S je glavna u poslovima pratnje u zemlji (*in-country escorting*), prekomorskih usluga repatrijacije (*overseas repatriation services*), i operater polovine privatnih britanskih centara za odstranjivanje imigranata (*and the operator of half the UK's privately-run immigration removal centres*)," <http://www.g4s.com/~media/files/4pg%20pdf%20case%20studies/g4s%20uk%20border%20agency%20case%20study.ashx>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

uvek) nisu članice EU. Pokazalo se da jedinstven model zapravo postoji samo u načelu, na nivou smernica i minimalnih standarda, iako se, više ili manje uspešno, konstantno radi na njegovom sve većem usaglašavanju. Razlike između država – članica su dosta velike u pogledu kriterijuma za prepoznavanje ali i prijem migranata i onih osoba koje traže azil. Zajednička evropska migracijska politika tako ne predstavlja preduzimanje koraka ka nekom unapred definisanom, osmišljenom cilju, već niz improvizacija koju sprovode institucije i čije su konkretne manifestacije mogu posmatrati kao nusprodukt aktivnosti usmerenih ka harmonizaciji nacionalnih politika i dolaska/prisustva migranata u većem ili manjem obimu (uporedi Papadopoulos et al. 2008; o primeru odnosa društva prijema prema migracijskim tokovima kao fenomenu „permanentne vanrednosti“ videti Riso and Mazzili 2014). Pitanja koja se odnose na migracije su trenutno fragmentirana između razvojne saradnje, susedske politike, proširenja i spoljnih odnosa, kao i unutrašnjih poslova (ECRE 2012, 6). To znači da na delu nije jednosmerno uticanje političkih trendova na migracijske prakse ili obrnuto, već dinamičan proces čije konkretne manifestacije zavise od aktuelizovanih elemenata geopolitičkog konteksta u kome se dešavaju. I pored stalnog menjanja praksi da bi se odgovorilo na novonastalu situaciju, mogu se, međutim, uočiti izvesni principi na kojima se celi proces zasniva, a koji se pre svega odnose na različite funkcije koje države kroz prihvatanje direktiva iz EU u pogledu kontrole migracija zadobijaju u širem regionalnom sistemu kontrole migracijskih tokova. Na osnovu funkcije koju neka država ima u ovom internacionalnom sistemu regulacije migracija u odnosu na EU, govori se o uspostavljanju tzv. zone prigušenja („*buffer zone*“), eksternalizaciji granica EU (prebacivanje odgovornosti za kontrolu migracija na države koje nisu članice EU), odnosno, o eksternoj dimenziji evropske migracijske politike (saradnja sa regionalnim partnerima koji nisu članovi EU) (Collinson 1996, Lavenex 1999, Papadopoulou-Kourkoula 2008). Razmatranje ovih pitanja, koja nedvosmisleno ukazuju na produktivnost evropske migracijske politike, shvaćene više kao perspektiva a manje kao sistem, omogućiće mi preciziranje mesta, funkcije ali i mogućih razloga za nastanak i usmeravanje trenutne srpske migracijske politike. Dakle, savremenu srpsku migracijsku politiku ću interpretirati kao deo širih, regionalnih, a može se reći i globalnih, procesa.

4.4.1 Kontekst i mehanizmi širenja evropske migracijske politike: internalizacija i ekstrateritorijalizacija granica

„Tradicionalno,“, navodi Lavenex, „spoljni odnosi Evropske zajednice zasnivali su se na trgovinskoj politici, pomoći u razvoju i – u okviru Evropske političke saradnje¹⁹⁸ – na spoljnoj i bezbednosnoj politici. Međutim, 1990-ih oni su sve više proširivani kako bi uključili politike koje se odnose na domene pravosuđa i unutrašnjih poslova i koji spadaju u treći stub Evropske unije,“ (Lavenex 1998, 113).¹⁹⁹ EU trenutno sprovodi nekoliko programa u okviru kojih se, između ostalog, ostvaruje eksterna kontrola kretanja prema EU, kao što su Politika proširenja EU, Politika susedstva (*European Neighbourhood Policy*)²⁰⁰ i GAMM (*Global Approach to Migration and Mobility*). Takođe, u godišnjim pregledima Evropske mreže za migracije, koji se izdaju za sve države EU, postoji posebno poglavlje u kome se beleže naponi svake države ponaosob u razvoju eksterne dimenzije evropske migracijske politike.²⁰¹ Na migracijska kretanja kroz Srbiju najviše uticaja imaju, svakako, politika proširenja EU, ali i GAMM, pa će o ovome biti nešto više reči.

Azilna i imigraciona politika uvek su posmatrane u relaciji sa ukidanjem kontrole na unutrašnjim granicama EU. Ideja je bila da se sloboda kretanja, kako ljudi tako i robe, između članica može ostvariti jedino ako se uspostavi adekvatna kontrola ulaska od spolja. Time se migracije, odnosno, mobilnost državljana država – članica EU/ potpisnica Šengenskog sporazuma postavlja u dijametralan položaj u odnosu na mobilnost nedržavljana: što je više dozvoljeno jednima,

¹⁹⁸ Evropska politička saradnja (*European Political Cooperation*) je izraz koji se donosio na koordinaciju spoljne politike EZ između članica do formiranja EU (prim. aut.).

¹⁹⁹ Ugovor iz Maastrichta iz 1993. godine je institucionalnu strukturu EU postavio na tri tzv. stuba (*pillars*): prvi se odnosio na Evropske zajednice (*European Communities*), Evropsku zajednicu za atomsku energiju (EURATOM) i Evropsku zajednicu za uglj i čelik (ECSC); drugi stub se odnosio na zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku; treći stub se odnosio na policijsku i pravosudnu saradnju u aktivnostima sprečavanja kriminalnih radnji (prvo se zvao Pravosuđe i unutrašnji poslovi a zatim Policijska i pravosudna saradnja u pitanjima kriminala). Ugovor iz Amsterdama iz 1997. doveo je do izvesnih izmena: slobodno kretanje ljudi je prebačeno iz trećeg u prvi stub, odnosno, u ovim pitanjima prestalo je da se odlučuje na međuvladinom nivou, već na nivou cele EU. Ugovor iz Lisabona ukinuo je strukturu stubova, mada u pitanjima bezbednosti i spoljne politike i dalje se odluke donose na osnovu međuvladine saradnje članica, prema http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/eu_pillars_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁰⁰ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4548_en.htm pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁰¹ Ovi pregledi su dostupni na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/factsheets/index_en.htm pristupljeno 20. decembra 2015.

manje je dozvoljeno drugima. U prilog ovome govori i udruživanje migracija, unutrašnjih poslova i državljanstva u jednu oblast delovanja, koju u okviru EK vodi jedan komesar.²⁰²

Zanimljivo je pratiti promene predstavljanja EU u odnosu na treće države u pogledu spoljnih granica, odnosno, kako se od emotivno distancirane *carinske unije* iz 1957. došlo do emocijama nabijenog koncepta *zone slobode, bezbednosti i pravde*.²⁰³ Ova promena je proporcionalna naporima da se EU što više integriše u nad-*nacionalnu* strukturu, koja od sastavnih nacionalnih struktura preuzima modele funkcionisanja, uključujući ideju vezivanja za teritoriju, definisanja državljana u odnosu na *druge*,²⁰⁴ izgradnju deljenog evropskog identiteta. Drugim rečima, kroz kontrolu mobilnosti strukturira se politički prostor. Prema Papadopoulos i dr., ovakvo preuzimanje modela izgradnje lojalnosti upravljačkim strukturama, u ma kakvoj formi se one pojavljivale, karakteristično je za postliberalne forme društvene kontrole (Papadopoulos et al. 2008; videti naročito Ibid, 38). Nažalost, čini se da ovako formulisan cilj i problem unutrašnje i spoljne politike EU, obrnuto proporcionalno prati izrazito humani smer mišljenja koji je doveo do nastanka EU, i vodi sve većoj sekuritizaciji, diskursu straha od državljana trećih država, imperativu očuvanja (može se reći već uveliko upitnog) društva blagostanja²⁰⁵ od „najeзде

²⁰² Pogledati http://ec.europa.eu/commission/2014-2019/avramopoulos_en, pristupljeno 20. decembra 2015. Odgovornosti Komesara za migracije, unutrašnje poslove i državljanstvo su: “poboljšanje granične kontrole podsticanjem efektivnosti granične agencije Frontex i udruživanjem sredstava iz zemalja EU-a, i olakšavanje pristupa za one koji imaju legitiman interes za ulazak u Evropsku uniju; unapređenje nove evropske politike o regularnim migracijama, u smeru prevladavanja nestašice kvalifikovane radne snage u EU, putem, između ostalog, revidiranja zakonodavstva koje se odnosi na tzv. plave karte (dozvola rada u EU, prim. aut.); obezbeđivanje potpune implementacije zajedničkog evropskog azilnog sistema, uz paraleleno razvijanje strategije za poboljšanje odgovora na hitne situacije, s naglaskom na solidarnost i saradnju sa zemljama koje nisu članice EU; suočavanje s neregularnim migracijama, uključujući i obezbeđivanje neometanog povratka, u saradnji s državama koje nisu članice EU; identifikovanje oblasti delovanja EU u borbi protiv terorizma i radikalizacije, sa naglaskom na rešavanje problema stranih boraca; fokusiranje na borbu protiv kriminala koji potkopava politiku EU, poput trgovine ljudima, krijumčarenja i cyber kriminala, te pomaganje u borbi protiv korupcije, uključujući i jačanje policijske saradnje; dopiranje do građana, naročito upotrebom programa „Evropa za građane”(program koji za cilj ima unapređenje evropskog državljanstva i aktivnog državljanstva EU, prim. aut.).“

²⁰³ U članu 2. Ugovora iz Lisabona stoji da će Unija ponuditi svojim građanima *zonu slobode, bezbednosti i pravde* bez unutrašnjih granica, u kojoj je slobodno kretanje osoba zajamčeno spregom sa odgovarajućim merama u pogledu kontrole spoljnih granica, azila, imigracije i sprečavanju i borbi protiv kriminala. Ovaj okvir trebalo bi da bude postignut saradnjom između organa EU i organa država – članica, pri čemu će se voditi računa o različitim pravnim sistemima i tradicijama država – članica a zajednički okviri azilne i imigracione politike, kao i kontrole spoljnih granica biće *fer (fair)* prema državljanima trećih država (član 61. ovog Ugovora). Iako ova sintagma nije po prvi put korišćena u Ugovoru iz Lisabona, već na nju nailazimo još u Ugovoru iz Amsterdama iz 1997, u Ugovoru iz Lisabona je u naslovu poglavlja smenila ranije korišćenu *viza, azil, imigracija i druge politke vezane za slobodno kretanje osoba*.

²⁰⁴ Evropsko državljanstvo omogućio je Ugovor iz Maastrichta 1992. godine.

²⁰⁵ Papadopoulos id r. navode da je internacionalizacija proizvodnje i finansijskog tržišta učinila je svako uređenje radnih odnosa na nacionalnom nivou neadekvatnim, što je predstavljalo direktan napad na fiskalnu bazu sistema blagostanja svake države, (Papadopoulos et al. 2008, 226).

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

ilegalaca i azilanata”,²⁰⁶ koji nose „drugu kulturu, sistem mišljenja, običaje”.²⁰⁷ Kako Huysmans ističe, bezbednosna politika je posebna politika posredovanja pripadnošću: ona održava i transformiše političku integraciju i kriterijume pripadnosti putem identifikovanja egzistencijalnih pretnji. Bezbednosnim praksama se politička i socijalna identifikacija zajednice i njenog načina života razvija kao odgovor na neku egzistencijalnu pretnju. Zajednica definiše šta se smatra dobrim životom tako što konkretizuje (reifikuje) figure opasnosti za društvo, kao što su kriminalac, mentalno abnormalan, i neprijatelj koji napada. Drugim rečima, diskursi opasnosti i bezbednosne prakse izvlače svoj politički značaj upravo iz svoje sposobnosti da stimulišu ljude da pristupe političkoj zajednici i da podrže – ili dovedu u pitanje – politički autoritet upravo na osnovu ovih konkretizovanih opasnosti (Huysmans 2000, 7). Kako Huysmans i Squire ističu, dok su se ranije migracije posmatrale kao socio-ekonomski ili istorijski fenomen (bilo u sociološkom, bilo u antropološkom smislu), od tzv. hladnog rata i političkih promena nastalih u periodu globalizacije, migracije postaju bezbednosno pitanje. Nakon završetka tzv. hladnog rata, dolazi do “gubljenja kompasa” u pogledu definicije bezbednosnih rizika, i dolazi do proliferacije mnogih novih nesigurnosti i ali i do izmeštanja studija bezbednosti iz okvira dominantno vojnih pitanja. Upravo je prelazak granice dobio glavnu ulogu u sferi studija bezbednosti (Huysmans and Squire 2009). Migracijska politika se tako intenzivno transformiše u pitanje fizičke kontrole granica. Međutim, postavlja se pitanje šta su to, u stvari, granice.

U praksi se, tako, kontrola ulaska u „zonu slobode, sigurnosti i pravde” ne obavlja na samoj teritorijalnoj granici, na spoljnim granicama EU ili Šengen zone: granice su odavno prestale da budu fizičke na taj način. Granice nisu mesto, već funkcija u kojoj se očitava i reetablira asimetrični društveni odnos, koji se može aktivirati u skladu sa (trenutnim) političkim ciljevima (uporedi Pickering and Weber 2006). Guild, prateći liniju razmišljanja koju nudi Torpey, ističe da se kontrola samih granica pretvorila u kontrolu pokušaja pojedinaca da se kreću: pojedinac, kroz interakciju sa državom i drugim akterima u pogledu garantovanja ili uskraćivanja prava, aktivira i pozicionira „granicu” (Guild 2001, 2). Tako „granica” iskršava na aerodromu, u

²⁰⁶ Pogledati intervju sa generalnim direktorom IOM-a, Williamom Swingom, <http://edition.cnn.com/videos/world/2015/04/15/intv-amanpour-italy-migration-william-swing.cnn> pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁰⁷ Pogledati, na primer, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2301743/How-invasion-immigrants-corner-England-mockery-PMs-promise-close-door.html> a naročito: http://www.theguardian.com/commentisfree/2015/apr/20/immigration-language-of-genocide-british-politics?CMP=share_btn_fb, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

konzularnom predstavništvu, u kancelariji poslodavca gde se pregledaju dokumenti potencijalnog radnika, u hostelu gde mogu da prenoće samo oni sa validnim dozvolama boravka u zemlji, u taksi vozilu gde bi taksistu mogli da uhapse zbog prevoženja osoba bez dozvole ulaska ili boravka u zemlji i tako dalje. Drugim rečima, granice se reprodukuju u svakoj situaciji gde se dovodi u pitanje legitimitet boravka neke osobe na nekom mestu. To implicira asimetričan odnos, odnosno, različitu pozicioniranost u društvenoj strukturi, gde jedna osoba *mora* da podnese dokaze drugoj osobi da ima pravo da boravi na određenom mestu. Osoba koja sprovodi kontrolu je u situaciji da preduzme određene korake i osobi omogući dalje kretanje ili da ga spreči. Granice tako postaju potencijalno sveprisutne a kontrola se širi iz ruku državnih činovnika u privatne i iz ingerencija službi na nivo pojedinaca. To ima tri zanimljive posledice: pre svega, ovo navodno osnaživanje građana, zapravo predstavlja vid društvene kontrole, odnosno, disciplinovanja u klasičnom fukoovskom smislu, jer državni aparat postaje nadzorni organ nad sopstvenim građanima u pogledu toga da li na adekvatan način implementiraju kontrolu ulaska/boravka. Time država potvrđuje dominaciju nad teritorijom i nad građanima. Sa druge strane, to istovremeno znači da je i ono što treba kontrolisati, ono što je opasnost za postojeće uređenje, zapravo i samo nužni, konstitutivni deo tog uređenja. Proizvodnja granica tako predstavlja pokušaje definicije i konsolidacije političkog prostora gde se putem kontrole kretanja materijalizuje onaj *drugi, strani* tom političkom prostoru (Minci and Vaughan-Williams 2012). Najzad, sa stanovišta migranta onaj koji ima najveću moć da uspostavi granicu i možda ograniči kretanje nije država kao takva, već potencijalno svako sa kim stupi u kontakt. Time se iznova potvrđuje nefavorizovan položaj migranata u društvenoj strukturi (de Genova 2002).

Kako Pickering i Weber ističu, kriminalizacija „neautorizovanog“ prelaska granice predstavlja jedan od primarnih načina kontrole granica u Evropi, Severnoj Americi i Australiji, naročito u situacijama kada se uloga granica nacionalne države sve više dovodi u pitanje (Pickering and Weber 2006, 2, navodnici u originalu). Granica se transformiše u sredstvo kojim se omogućava konstruisanje novih prekršaja, novih načina sprovođenja zakona i procesa kriminalizacija, dok se, sa druge strane, prakse koje sprovodi država na granici, i same mogu smatrati sumnjivim (Ibid.). Minca i Vaughn-Williams govore o tome kako granica (kao funkcija kontrole kretanja, tj. legitimnosti boravka, usmerena ka konstitutivnoj proizvodnji razlike i emancipaciji suvereniteta baziranom na mitu o postojanju nekog fundamentalnog, ontološkog i neotuđivog prava na

teritoriju) postaje mesto na kome ekstra-legalno nasilje lako postaje normalizovana forma manifestacije juridičko-političke moći države (Minca and Vughn-Williams 2012).

Međutim, kada se perspektiva prebaci sa nacionalnog nivoa na nadnacionalni, postaje evidentno da je formiranje nadnacionalne političke strukture, EU, prebacilo odgovornost za kontrolu granica sa države, kao tradicionalnog suverena (koji direktno ili indirektno sprovodi nadzor), na agencije i međuvladine organizacije. Dok neki autori govore o transnacionalnom suverenitetu, koji sjedinjuje nacionalne prostore i nacionalne i internacionalne aktere kao ravnopravne igrače, drugi u prvi plan stavljaju postliberalni suverenitet, što omogućava uzimanje u obzir neravnopravnosti u pogledu moći, odnosno, težnje ka hegemoniji pojedinih korporativnih a ne prosto nacionalnih aktera, (Papadopoulos et al. 2008, 27). Kompleksnost ovih novih institucija dovodi do toga da je spoljašnji nadzor njihovog delovanja sve teže sprovoditi. Zato Papadopoulos i dr. nazivaju agencije koje su zadužene za kontrolu kretanja (Frontex, Europol, SIS, Eurosur i dr.) *liminalnim porokratskim institucijama* (Papadopoulos et al. 2008, 173). One deluju u liminalnom prostoru između javnosti, države i nadnacionalnih organizacija tako što „popunjavaju rupe“ na svim onim mestima na kojima se postojeći sistem kontrole kretanja učini neregulisano poroznim i potencijalno bezbednosno deficitarnim (Ibid. 174). One nemaju za cilj da spreče aktualizovano neregularno kretanje, već da ga preduhitre. Zato su mobilne, deteritorijalizovane, digitalizovane (tj. povezane sa različitim bazama podataka) i deluju izvan (ispred) granica EU i Šengen zone (Ibid. 177). Kako Unmüßig i Keller ističu, nove politike upravljanja granicom sve više „štite“ EU od migracija a korišćenjem najsavremenijih tehnologija nadzora pretvaraju je u elektronsku tvrđavu (Unmüßig and Keller 2012).²⁰⁸

Dakle, kontrola kretanja predstavlja manifestaciju granice. To ima tri značajne posledice. Pre svega, granice su deteritorijalizovane, jer se kontrola kretanja sprovodi samo u određenoj meri na fizičkoj granici, a značajnim delom unutar granicom definisanog prostora, što znači da su granice *internalizovane* (Weber 2015), odnosno, izvan njega, što znači da su granice i *eksternalizovane* (Stojić Mitrović 2012; Bialasiewicz 2012). Zatim, kontrola kretanja je detemporalizovana, odnosno, uveden je znatno širi vremenski okvir: kontrola kretanja (može da) se sprovodi pre,

²⁰⁸ U tekstu Hayesa i Vermeulena navedeni su različiti sistemi i tehnologije koji se koriste za kontrolu granica EU, uključujući tzv. pametne granične pakete, praćenje ulaska i napuštanja Šengen zone i td. Njihov rad je dostupan na <http://www.statewatch.org/news/2012/jun/borderline.pdf> pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

tokom i nakon aktuelizovanog prelaska granice (uporedi Parker and Vaughan-Williams 2012, 730). Na kraju, kontrola kretanja je potencijalno totalitarizovana, jer kontrolu kretanja sprovode službe, nacionalne, međunarodne i privatne, ali i pojedinci, tj. fizička lica, kojima to nije primarno zaduženje (a često ni nemaju ovlašćenja za to, ali su primorana sistemom kazni, uporedi Stojić Mitrović i Meh 2015).

Zato saradnja sa trećim državama u pogledu kontrole migracija predstavlja ne samo važan aspekt, već i imperativ njihovog delovanja. Tu, kao i u predpristupnim pregovorima, usvajanjima evropskog zakonodavstva, *twinning* projektima,²⁰⁹ sporazumima o readmisiji i različitim bilateralnim i multilateralnim sporazumima između država - članica EU i trećih država, stvara se funkcionalno kompleksna struktura kontrole migracijskih tokova, u čijem idejnom središtu leži „tvrđava Evropa,“ (više o konkretnim sporazumima videti u Stojić Mitrović 2012). Suština ovih ugovora je da se obećava pomoć ili „posebno blizak odnos sa EU” državi porekla ili državi iz koje se ulazi u EU ukoliko radi na sprečavanju nezakonitih izlazaka (Stojić Mitrović 2012, 240).²¹⁰ Ovi sporazumi predstavljaju kanale preko kojih se osigurava kontrola kretanja na način koji u krajnjoj liniji određuje EU. Pritom se kao osnovno sredstvo koristi koncept sigurne zemlje. Osobe koje su prepoznate kao izbeglice po Ženevskoj konvenciji ili kao *bona fide*, odnosno, humanitarne izbeglice, ne mogu se proterati u zemlju gde im neće biti zagarantovano pravo na slobodu i život. Ili preformulisano: mogu se proterati/preseliti/vratiti, ali u državu gde će im ova prava biti zagarantovana, odnosno, u sigurnu zemlju. To, dakle, može biti sigurna zemlja porekla (odakle osoba u pitanju potiče, i koja je sigurna za osobe koje poseduju njeno državljanstvo) ili sigurna treća zemlja (koja nije niti zemlja porekla, niti zemlja trenutnog boravka, a koja može ali i ne mora biti zemlja kroz koju je osoba prošla na svom putu ka trenutnom odredištu i tamo zatražila azil), za koje standardi nisu unificirano definisani i zavise od (nacionalne) interpretacije, odnosno, usvojene liste sigurnih zemalja. Dakle, koncept sigurne zemlje jeste političko sredstvo a readmisija konkretizovan način na koji se ovo implementira (uporedi Lavenex 1999).

²⁰⁹ *Twinning* predstavlja instrument saradnje između javne administracije država – članica EU i države – korisnika (*beneficiary country*), koji mogu biti države - kandidati, države – potencijalni kandidati i države na koje se odnosi Evropska politika susedstva (*European Neighbourhood Policy*). Za države koje su uključene u proces pristupanja EU, ima svrhu da pomaže usvajanje, implementaciju i sprovođenje evropskog zakonodavstva (*the EU acquis*), kao i uvođenje u praksu javne administracije države – korisnika i ojačavanje veza između administracija trenutnih i budućih članica. Ovi projekti imaju konkretne ciljeve definisane kroz dogovor obe strane (sa zvaničnog sajta EK http://ec.europa.eu/enlargement/tenders/twinning/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.).

²¹⁰ O regionalnim politikama koje za cilj imaju jačanje sardnje EU i država koje nisu njene članice pogledati, na primer, http://eeas.europa.eu/regional_policies/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

Ova politika je ozvaničena agendom **GAMM** (*Global Approach to Migration and Mobility*). Kako bi „izgradila istinski razumljivu migracijsku politiku, utemeljenu na zajedničkim političkim principima i solidarnosti“, od 2005. godine EU sprovodi GAMM.²¹¹ GAMM predstavlja glavnu agendu na osnovu koje se uređuje spoljna migraciona i azilna politika EU: „ovaj okvir definiše kako EU vodi dijaloge o politici i saradnji sa državama koje nisu članice EU, baziranu na jasno definisanim prioritetima i u skladu sa opštom spoljnom praksom EU, uključujući i razvojnu saradnju.“²¹² GAMM se sprovodi putem nekoliko političkih instrumenata (bilateralnih i regionalnih dijaloga i akcionih planova), pravnih instrumenata (kao što su vizne olakšice i sporazumi o readmisiji), putem pružanja operativne podrške i izgradnje kapaciteta kao i dostupnošću programske i projektne podrške trećim državama i drugim stranama, kao što je civilno društvo i međunarodne organizacije.²¹³

Iako je formalno usvojen tek 2005,²¹⁴ početak „globalnog pristupa migraciji“ se vezuje još za 1997. godinu i dolazak hiljada iračkih Kurda u Grčku i Italiju, morskim putem iz Turske, što je dovelo do toga da EU usvoji nacrt tzv. akcionog plana u 46 tačaka početkom 1998, sa namerom da osigura da se ovakav masovni ulazak ne ponovi (Hayes and Vermeulen 2012, 13).²¹⁵ Iste godine u julu, tokom austrijskog predsedavanja Većem EU, napravljen je nacrt strategije o imigraciji i azilnoj politici.²¹⁶ On je upućen koordinacionom komitetu K4, sačinjenom od najviših službenika ministarstava unutrašnjih poslova (telo koje je proizašlo iz Trevi grupe, prim. aut.), (za više informacija o ovom telu pogledati den Boer 1996). Između ostalog, u tački 60, predloženo je da se model „tvrđave Evrope“ zameni modelom koncentričnih krugova migracijske kontrole: prvi krug činile bi države Šengena, drugi krug njihovi susedi, koji bi bili postepeno uključivani viznom kontrolom i politikom readmisije, treći krug činio bi region Zajednice Nezavisnih Država, Turska i severnoafričke zemlje, koje bi se koncentrisale

²¹¹ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

²¹² http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

²¹³ Detaljnije o tome kako GAMM funkcioniše videti u *Report on the implementation of the Global Approach to Migration and Mobility 2012-2013*, dostupan na http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs-e-library/documents/policies/international-affairs/general/docs/gamm_implementation_report_2012_2013_en.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²¹⁴ Osnivački akt pogledati na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52005DC0621>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²¹⁵ <http://database.statewatch.org/e-library/06180.en98.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²¹⁶ *Strategy paper on immigration and asylum policy* dostupan je na: <http://database.statewatch.org/e-library/1998-9809-strategypaper-immigrationasylum.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

prvenstveno na tranzitne provere i borbu protiv mreža krijumčara, dok bi se četvrti krug, Bliski Istok, Kina i crna Afrika (*black Africa*), koncentrisao na eliminaciju *push* faktora.²¹⁷ Ovaj nacrt je izazvao puno kontroverzi, ali su mnogi principi koji su u njemu formulisani postali deo Akcionog plana EU o ilegalnoj imigraciji iz 2002. godine (Hayes and Vermeulen 2012, 14).²¹⁸ Pre svega, predviđao je finansiranje migracijskih kontrola u zemljama porekla migranata, u pogledu opreme, ekspertize, ali i azilne infrastrukture, infrastrukture za uzimanje biometrijskih podataka (lokalnog stanovništva i migranata), prijemnih centara za neregularne migrante u tranzitnim zemljama, kao i „kampanja za podizanje svesti“ za buduće „ilegalne“ emigrante (Ibid., navodnici u originalu). Pored ovoga, ovaj Akcioni plan je uneo klauzulu *upravljanja migracijama* u sporazume EU sa trećim državama, a kako bi se saradnja osigurala, korišćen je model pomoć-za-trgovinu (*aid-and-trade*), pri čemu je EK otpočela finansiranje priprema za saradnju sa trećim državama u oblasti migracija iz budžeta za razvoj (Ibid.).

U prvom periodu funkcionisanja GAMM agende, naglasak je bio stavljen na južni Mediteran („Prioritet je dat neposrednim susedstvu na jugu i istoku, ali je i migracijskim rutama i zemljama porekla i tranzita od strateškog značaja za EU takođe dat poseban fokus“),²¹⁹ gde je sprovedeno nekih 400 projekata koji se odnose na migracije.²²⁰ Od 2011. uvedeni su novi elementi, kao što su „uključivanje međunarodne zaštite i eksternog aspekta azila kao novih prioriternih tema, te proširenje opsega političkog okvira kako bi se njime obuhvatila „mobilnost“ čime se naglašava važnost podsticanja dobrog upravljanja mobilnosti državljana trećih zemalja preko spoljnih granica EU,“ (Izveštaj GAMM 2012-2013).²²¹

²¹⁷ <http://database.statewatch.org/e-library/1998-9809-strategypaper-immigrationasylum.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²¹⁸ Predlog plana za borbu protiv ilegalne imigracije i trafikinga iz 2002. godine. dostupan je na: http://ec.europa.eu/home-affairs/funding/2004_2007/docs/comprehensive_plan_illegal_immigration.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²¹⁹ Postoji izvesna razlika između neposrednih suseda i trećih država (porekla i tranzita) koje to nisu: okvir *Mobility Partnership* (MP) uključuje pregovore o viznim olakšicama i sporazume o readmisiji i odnosi se na susede, dok ih program Common Agendas for Migration and Mobility (CAMP) ne uključuje i odnosi se na treće države sa kojima se EU ne graniči, za više informacija videti: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

²²⁰ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

²²¹ Hrvatski prevod Izveštaja o sprovođenju Globalnog pristupa migraciji i mobilnosti 2012. – 2013 dostupan je na http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9b88fb1b-9d65-11e3-aa74-01aa75ed71a1.0004.01/DOC_1&format=PDF, pristupljeno 20. decembra 2015.

Kritike koje se odnose na GAMM su brojne. EK navodi da je „neobavezujuća i fleksibilna narav GAMM-a jedna od prednosti tog okvira koja omogućava određenim državama članicama da sarađuju (do određenog stepena) na radu u zemljama ili regijama za koje su posebno stručni. Međutim, ta je fleksibilnost ujedno i Ahilova peta tog pristupa jer je zbog nje u nekim slučajevima teško osigurati ujednačenu i potpunu ponudu EU trećim zemljama, npr. u vezi s nekim Partnerstvom za mobilnost. Nadalje, postoje znatne razlike između nivoa kooperacije država članica u raznim okvirima za saradnju. Na primer, pet država članica ne sarađuje ni u jednom Partnerstvu za mobilnost koja su dosad sklopljena. Većina država članica koje sarađuju u Partnerstvima za mobilnost još uvijek nije dala nikakav finansijski doprinos za njihovo sprovođenje,“ (Izveštaj GAMM 2012-2013, tačka 5.2.2.). Međutim, „potencijal za upotrebu spoljne migracijske politike za podršku naporima država članica za osiguranje privrednog razvoja i konkurentnosti, uključujući privlačenje i zadržavanje visokokvalifikovanih talenata, i dalje je nedovoljno iskorišćen. Treba razmotriti kako bolje upotrebiti razne instrumente razvijene u okviru GAMM-a kako bi se u potpunosti iskoristila uloga koju može igrati migracija u rešavanju nedostatka radne i stručne snage u Evropi. Treba preduzeti dalje napore za bolju organizaciju *migracije radne snage* u EU i koordinaciju akcija država članica, kako bi se postepeno uspostavila bolja ravnoteža između nacionalnih nadležnosti, a posebno odluka o zapošljavanju državljana treće zemlje na području neke države članice, i potrebe za izgradnjom što integrisanijeg radnog tržišta EU, a u skladu sa intenzivnom integracijom zajedničkog tržišta“ (Ibid., tačka 5.1.1, italike dodao autor). Što se međunarodne zaštite i eksterne dimenzije azila tiče, „iako je ostvaren napredak, potrebno je nastaviti s radom kako bi se osiguralo da se ta dimenzija uključi u sve dijaloge o politikama i okvirima za saradnju, te da se saradnja s trećim zemljama u pogledu upravljanja azilnim tokovima i tokovima izbeglica pojača. Treba bolje razmotriti na koji način EASO može, oslanjajući se na stručnjake za azil iz država članica, doprineti povećanju kapaciteta za azil i prihvata u trećim zemljama, u okviru partnerstava za mobilnost, npr. primenom *twinning* metodologije saradnje prema potrebi,“ (Ibid., tačka 5.1.2.). Predlaže se „ambiciozniji pristup migracijama i razvoju“, kojim bi se veća pažnja dala efikasnijem uključivanju migracije u nacionalne planove za razvoj i smanjenju siromaštva, kao i uključivanju izbeglica i ostalih raseljenih osoba u dugoročne planove za razvoj (Ibid. tačka 5.1.4). Zanimljivo je i to što se smatra da je „ključan element u hvatanju u koštac s neregularnim useljavanjem“ i „preduslov za dobro upravljanje migracijama“ efikasno „vraćanje (dobrovoljno i

prisilno) neregularnih migranata“, (Ibid, tačka 5.1.5). Kao obrazloženje se navodi da je potreba da se s trećim zemljama šire saraduje po pitanju vraćanja, readmisije i reintegracije od središnjeg značaja od početka primene politike EU u ovoj oblasti, ali da su podsticaji za proširenje ove saradnje koju EU ima na raspolaganju trenutno ograničeni. „Stoga u skladu s načelom „više za više“ svaki predlog za pregovaranje o sporazumu o readmisiji treba propratiti odgovarajućim podsticajem. Uopšteno, pitanja povezana s povratkom i readmisijom uvijek bi trebala biti deo ujednačene i konsolidovane ponude EU nekoj trećoj zemlji, i zato ih ne treba, prema potrebi, povezivati s odredbama o pojačanoj mobilnosti, nego s drugim područjima politike kao što su trgovina (uključujući „način četiri“), preduzetništvo i industrija,“ (Ibid.).

Kao jedna od vodećih međunarodnih organizacija koja prati poštovanje ljudskih prava u svetu, ECRE ističe da ova agenda predstavlja odgovor država – članica EU na migracione tokove prema EU sa stanovišta bezbednosti (što se vidi iz značaja koji dat sporazumima o readmisiji), kao i da dijaloge o migracijama integriše u druge političke dijaloge sa trećim državama. Međutim, „GAMM bi trebalo da ima šire ciljeve od prostog nagrađivanja čuvara kapija Evrope viznim olakšicama (ECRE 2012, 5).²²² Takođe, zamera se i to što je program postavljen evrocentrično u pogledu radne mobilnosti (MP okviri), gde se akcenat stavlja na potrebe EU za kvalifikovanim i visoko kvalifikovanim radnom snagom a ne na potrebe samih radnika (za boljim šansama za zaposlenje, većim prihodima, usavršavanjem, ravnopravnim tretmanom i pravima), (ECRE 2012, 2). Navedeni prioriteti GAMM su promovisanje radne migracije, pitanje neregularnih migracija, veze između migracija i razvoja, kao i zaštita izbeglica. Međutim, ECRE primećuje da iako postoji izvesna orijentacija ka zaštiti samih osoba koje se kreću, ona se u većini slučajeva vezuje za omogućavanje pristupa kontrolisanoj mobilnosti (institucionalizovanim putevima, prim. aut.) a ne za zaštitu njihovih ljudskih prava (Ibid, 2). Takođe, ugovori o readmisiji se stavljaju „u pakete“ sa ugovorima o viznim olakšicama ili ugovorima o radnoj mobilnosti, „verovatno u nadi da će ovo odblokirati pregovore o readmisiji, naročito sa južnim susedima, koji su, za razliku od istočnih, do sada pokazali da nemaju želju da zaključe sporazume o readmisiji sa EU“ (Ibid, 3.). Inače, pitanje readmisije je samo po sebi problematično: odluka o tome koja država je sigurna je u suštini političko i ne postoje garancije da će u njima vraćenoj osobi biti poštovana ljudska prava, niti da će imati pristup funkcionalnoj

²²² <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/protection-in-third-countries/277.html>, pristupljeno 20. decembra 2015.

azilnoj zaštiti – a ugovori o readmisiji se bez obzira na ovo usvajaju (uporedi Ibid, 4). Pored ovoga, neregularne migracije se posmatraju iz perspektive bezbednosti država a ne bezbednosti osoba (Ibid, 2). Pomoć državama po principu „više za više“ (*more for more*) se odnosi isključivo na kooperaciju neke države u pogledu readmisije i sprečavanja neregularnih migracija, drugim rečima, na tzv. obeshrabrivanje migracija (Ibid, 6).

Dakle, najnoviji GAMM izveštaj preporučuje da se treće države podstiču na sprovođenje evropske migracijske politike. Glavna beneficija za države koje se nalaze na evropskom kontinentu su izgledi za članstvo u EU. Ovde ću dati kratak osvrt na neke specifičnosti kroz koje su prošle evropske države u ovom pogledu. Phuong ističe da je pad Berlinskog zida i završetak tzv. Hladnog rata dao novu perspektivu i novu dimenziju evropskim integracijama: strah od pojačane migracije sa istoka i realna mogućnost da se zemlje bivšeg istočnog bloka transformišu u zemlje tranzita prema Zapadnoj Evropi, uslovile su nastanak novih mehanizama za predupređivanje ovakvog scenarija (Phuong 2003). Ne treba izgubiti iz vida da se ovo poklapa sa postepenom institucionalizacijom restriktivnih azilnih i imigracionih politika u zapadnoevropskim zemljama, što je trend koji se prati još od 1970-ih i što je već sredinom 1980- rezultiralo konkretnim nadnacionalnim regulacijama, koje su za cilj imale borbu protiv ilegalne imigracije i smanjenje broja tražilaca azila (Lavenex 1999, 1-2). Tako je nikla teškoća koju je trebalo savladati: prihvatiti istočnoevropske zemlje kroz Politiku proširenja EU i istovremeno sprečiti nekontrolisanu imigraciju: „buduće granice EU ne smeju postati nove linije razgraničenja“.²²³ Komisija evropskih zajednica (od 1993. godine Evropska komisija) je 1990. godine objavila opšti nacrt ugovora o asocijaciji sa zemljama centralne i istočne Evrope, koji su kasnije potpisivani sa svakom zemljom ponaosob.²²⁴ U početku je osnovna oblast usklađivanja bila ekonomska, budući da su postojale velike razlike između aktuelnih i budućih članica. Kasnije se uviđa da treba uskladiti i mnoga neekonomska pitanja (Phuong 2003, 644). Kriterijumi za pristup uključuju usvajanje i primenu evropskog *acquis*, odnosno, usvajanje važeće evropske zakonske regulative i omogućavanje njene primene, dobijanje saglasnosti EU i njenih članica, kao i dobijanje saglasnosti državljana države – kandidata. Drugim rečima, pristup

²²³ Dokument EK, *Making a success of enlargement Strategy Paper and Report of the European Commission on the progress towards accession by each of the candidate countries*, COM (2001) 700 final, str. 7, pogledati na http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2001/strategy_en.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²²⁴ *Association agreements with the countries of central and eastern Europe a general outline* pogledati na: http://aei.pitt.edu/1683/1/east_europe_assoc_agree_COM_90_398.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

nije automatski, već zavisi kako od pripremljenosti države – kandidata, tako i od „spremnosti same EU da integriše novu članicu.“²²⁵ Kriterijumi za pristupanje (zovu se još i „kriterijumi iz Kopenhagena“) jesu da država koja želi da se pridruži EU bude u Evropi, da izgradi „stabilne institucije koje će garantovati demokratiju, vladavinu prava, poštovati ljudska i manjinska prava, da uspostavi funkcionalnu tržišnu ekonomiju koja će biti konkurentna tržišnim snagama u EU, da bude sposobna da preuzme i primeni obaveze koje proizilaze iz članstva, što uključuje privrženost političkoj, ekonomskoj i monetarnoj uniji.“²²⁶ Međutim, ovi kriterijumi nisu isti za sve države i sve periode. Phuong primećuje da vremenom postaju sve preciznije definisani i opširniji, pa je tako sada neophodno da sve države kandidati usvoje šengenski *acquis*, iako ga nisu usvojile ni sve trenutne članice (Phuong 2003, 647).²²⁷ To znači da neusvajanje šengenskih mera nosi značajne posledice za zemlju – kandidata. Štaviše, prema Lavenex, zapadnoevropske zemlje su uspostavile preventivni sistem u odnosu na potencijalnu masovnu imigraciju, u koji su unilateralno inkorporirane istočnoevropske i centralnoevropske zemlje, tako što su, između ostalog, oblasti azila i imigracije, koje u početku nisu bile deo agende EU, zadobile značajnu ulogu u predpristupnim strategijama a adaptacija zapadnoevropskih azilnih i imigracionih politika postavljena je kao glavni uslov članstva u EU (Lavenex 1999, 3-4). Ovakva dirigovana transformacija migracijskih politika ima značajne posledice ne samo na strance koji dolaze ili prolaze kroz buduće članice EU, već i na kretanje građana ovih država (ovde se pre svega misli na obavezu readmisije), čime se, kako Lavenex slikovito formuliše, podižu neke nove granice u Evropi (ibid, 4).

Za zemlje zapadnog Balkana,²²⁸ postoje dodatni uslovi za članstvo, koji su postavljeni u okvir Procesu stabilizacije i pridruživanja, a koji se u najvećem delu odnose na regionalnu saradnju i

²²⁵ http://ec.europa.eu/enlargement/policy/glossary/terms/accession-eu_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

²²⁶ http://ec.europa.eu/enlargement/policy/conditions-membership/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

²²⁷ Vrlo je ilustrativna 89. tačka Strategije za imigraciju i azilnu politiku iz 1998: „Većina ilegalnih migranata ne dolazi u EU direktno iz svojih zemalja porekla, već na teritoriju EU dolazi preko trećih država. Zato je logično i neophodno uključiti tranzitne zemlje u sistem kontrole. Proces saradnje koje je u potpunosti započet sa zemljama kandidatima nudi jedinstvenu mogućnost da se njihovi kapaciteti za kontrolu u potpunosti iskoriste. S tim u vezi, od posebnog značaja za pripremu pristupnog procesa uvođenje viza šengenskog tipa, uređivanje kontrole spoljnih granica i odgovarajućih zakona o strancima.“ <http://database.statewatch.org/e-library/1998-9809-strategy-paper-immigrationasylum.pdf>, str. 9, pristupljeno 20. decembra 2015.

²²⁸ EU pod terminom države Zapadnog Balkana podrazumeva zemlje nastale raspadom SFRJ izuzev Slovenije, i Albaniju. Hrvatska je 2013. godine postala članica EU, tako da se na nju ovaj termin osim u geografskom smislu više ne odnosi. Videti, na primer, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/western-balkans>, pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

dobrosusedske odnose.²²⁹ Ovaj proces ima tri svrhe: političku stabilizaciju država i ohrabrivanje tranzicije ka tržišnoj ekonomiji, promovisanje regionalne saradnje i eventualno članstvo u EU. „Državi se nude izgledi za članstvo (postaje mogući kandidat). To znači da će joj, kada bude spremna, biti ponuđen status zvaničnog kandidata.“²³⁰ Zemlje koje su u procesu Stabilizacije i pridruživanja se u nekim dokumentima nazivaju SAP zemlje (*Stabilisation and Association Process countries*).²³¹

EK evaluira progres i objavljuje godišnje izveštaje o napretku svake jeseni.²³² Kako Shore ističe, u teoriji, EK figurira kao „iskreni zastupnik“, braneći interese (Evropske, prim. aut.) Zajednice „objektivnim odlučivanjem“ nasuprot nacionalnih rivaliteta – njeni članovi su statutom obavezani da budu nezavisni „van svake sumnje“, a njene odluke bi trebalo da reflektuju „evropsko stanovište“, (Shore 1997, 142).²³³ Takođe, godišnje izveštavanje EK o napretku upućuje na oblik nadzora i disciplinovanja u fukovskoom smislu.

Srbija ima status zvaničnog kandidata od 2012. godine.²³⁴ Evropski *acquis* je razdeljen u poglavlja, odnosno, oblasti praktičnih politika.²³⁵ Ova poglavlja olakšavaju usvajanje i kontrolu usvajanja i primene evropskih direktiva. Za ovo istraživanje značajna su poglavlja 23 i 24, koja se bave pravosuđem i osnovnim pravima, odnosno, pravdom, slobodom i bezbednošću, drugim rečima, onim što čini srž *zone slobode, bezbednosti i pravde*. Upravo to, „Pravda, sloboda i bezbednost“, je ime poglavlja br. 3.24 Nacionalnog programa za integraciju u Evropsku uniju

²²⁹ Dokument EK o Strategija proširenja i glavni mizazovima za 2014-2015 godinu je dostupan na http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-strategy-paper_en.pdf, o dobrosusedskim odnosima videti str. 16 i dalje ovog dokumenta, pristupljeno 20. decembra 2015.

²³⁰ http://ec.europa.eu/enlargement/policy/steps-towards-joining/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

²³¹ Videti, na primer, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/76201.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²³² http://ec.europa.eu/enlargement/policy/steps-towards-joining/index_en.htm pristupljeno 20. decembra 2015.

²³³ *The European Commission typically portrays itself as 'custodian of the European interest, 'guardian of the treaties', 'engine of European integration' and even 'future government of Europe in waiting' (George 1985 i Spence 1994:90, prema Shore and Wright 2003, 128).*

²³⁴ http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/serbia/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015. „Pored Srbije, zemlje kandidati su i Crna Gora, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Island i Turska, dok su Bosna i Hercegovina, Albanija i Kosovo (naziv bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti UN i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova) potencijalni kandidati,“ (Informacioni centar EU 2014, 4, dostupno na: http://www.europa.rs/upload/documents/publications/PREGOVARACKA_POGLAVLJA_BROSURA_FINAL.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.).

²³⁵ Spisak poglavlja sa linkovima koji ih bliže objašnjavaju videti na: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/conditions-membership/chapters-of-the-acquis/index_en.htm pristupljeno 20. decembra 2015.

koji je vlada Srbije donela 2008. godine (NPI 2008).²³⁶ Tu se eksplicitno navodi sledeće: „Jedan od najznačajnijih preduslova za pristupanje Evropskoj uniji je i uspostavljanje nacionalnog sistema integrisanog upravljanja granicama, koji treba da omogući olakšano i brzo prekogranično kretanje ljudi, kapitala, dobara i usluga, sa jedne strane i prevenciju i suzbijanje svih oblika prekograničnog kriminala, međunarodnog terorizma, nelegalnih migracija, trgovine ljudima i drugih nedozvoljenih aktivnosti i radnji, kao i sprečavanje unošenja zaraznih bolesti životinja i karantinski štetnih organizama na bilju, u cilju zaštite zdravlja ljudi,“ (NPI 2008, 606).

4.4.2 Usvajanje evropske migracijske politike u Srbiji: ka viznoj liberalizaciji

„Polazeći od činjenice da migracije predstavljaju globalni fenomen čiji uticaj i posledice prevazilaze nacionalne okvire, Republika Srbija je opredeljena da u svom segmentu bude deo evropske politike i strategije upravljanja migracionim tokovima,“ (NPI 2008, 610).

Krajem 2009. godine, tačnije, 19. decembra dolazi do liberalizacije viznog režima koja je omogućila državljanima Srbije da putuju bez viza u okviru Šengen zone, a 22. decembra 2009. godine predsednik Srbije dostavio švedskom predsedništvu kandidaturu Srbije za članstvo u Evropskoj uniji. Dve godine kasnije, u oktobru 2011. godine, Evropska komisija je objavila Mišljenje o kandidaturi Srbije kojim se Evropskom savetu preporučuje da Srbiji dodeli status kandidata. Pored toga, Evropska komisija je preporučila da se pregovori sa Srbijom o pristupanju Evropskoj uniji otvore čim postigne značajan dalji napredak sa Kosovom.²³⁷ „Srbija je na putu ka zadovoljavajućem ispunjavanju političkih kriterijuma koji su postavljeni na sastanku Evropskog saveta u Kopenhagenu 1993. godine kao i uslovima Procesa stabilizacije i pridruživanja, pod uslovom da se nastavi napredak i pronađu praktična rešenja problema sa Kosovom,“ navodi se u mišljenju Komisije.²³⁸ U martu 2012. godine Evropski savet je Srbiji dodelio status kandidata (Strategija IUG 2012, 2). Odluka o otvaranju pregovora o pristupanju usvojena je 28. juna 2013, uz odluku da prva međuvladina konferencija bude održana najkasnije

²³⁶ http://www.seio.gov.rs/upload/documents/NPI/NPI_2008.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.

²³⁷ Izraz Kosovo upotrebljen je bez prejudiciranja statusa a u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN br.1244 o situaciji u vezi sa Kosovom iz 1999. godine, čiji je tekst dostupan na http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPSI/rezolucija_1244_lat.pdf pristupljeno 20. decembra 2015.

²³⁸ http://europa.rs/images/publikacije/34-35_koraka_ka_EU.pdf, str. 8, pristupljeno 20. decembra 2015.

u januaru 2014. Evropska komisija i Srbija počele su 25. septembra 2013. godine praćenje primene pravne tekovine EU – analitičko ispitivanje, po poglavljima, primene celokupnog zakonodavstva EU. Kao i u susednoj Crnoj Gori, ovaj proces započeo je Poglavljem 23 – pravosuđe i osnovna prava, i Poglavljem 24 – pravda, sloboda i bezbednost.²³⁹ Prema Akcionom planu za ispunjavanje uslova navedenih u poglavlju 24 Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, osnovne oblasti usklađivanja odnose se na 1) migracije, 2) azil, 3) viznu politiku, 4) spoljne granice i Šengen, 5) pravna saradnja u civilnim, komercijalnim i kriminalnim pitanjima, 6) policijska saradnja i borba protiv organizovanog kriminala, 7) borba protiv terorizma 8) saradnja u borbi protiv narkotika, 9) carina i 10) falsifikovanje novca (MUP 2015).²⁴⁰

Srbija je ušla u **Proces stabilizacije i pridruživanja** 2000. godine, a **Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju** potpisan je 2008. u Luksemburgu.²⁴¹ U članu 6. stoji da se Srbija „obavezuje da nastavi da podstiče saradnju i dobrosusedske odnose sa drugim državama regiona, uključujući i odgovarajući stepen međusobnih koncesija u pogledu kretanje lica, robe, kapitala i usluga, kao i razvoj projekata od opšteg interesa, posebno onih koji se odnose na upravljanje granicama i borbu protiv organizovanog kriminala, korupcije, pranja novca, ilegalnih migracija i krijumčarenja, uključujući posebno trgovinu ljudima, lakim oružjem i zabranjenim drogama. Ova obaveza je ključni faktor u razvoju odnosa i saradnje između strana i stoga doprinosi regionalnoj stabilnosti“. ²⁴² Član 82. preciznije određuje pitanje viza, kontrole granice, azila i migracija. „Saradnja u ovoj oblasti zasnivaće se na međusobnim konsultacijama i bliskoj koordinaciji između strana, i trebalo bi da uključuje tehničku i administrativnu pomoć u: razmeni statističkih podataka i informacija o zakonodavstvu i praksi; izradi zakonodavstva; povećanju kapaciteta i efikasnosti institucija; obuci zaposlenih; sigurnosti putnih isprava i otkrivanju lažnih isprava; upravljanju granicom. Saradnja će posebno biti usredsređena: u oblasti azila: na sprovođenje nacionalnog zakonodavstva kako bi se dostigli standardi iz Konvencije o statusu

²³⁹ „Pregovori o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom obuhvatiće i pitanja od čijeg uspešnog rešavanja zavisi odluka EU o ukidanju viza za državljane Srbije i Crne Gore. Ta pitanja Evropska unija svrstava u celinu koja se naziva „Pravda, slobode i bezbednost“.

²⁴⁰ Action plan for Chapter 24, od 21. januara 2015. godine, videti na:

http://www.mup.gov.rs/cms_cir/oglasi.nsf/Akcioni%20plan%20za%20poglavlje%2024%20od%2023.%20januara%202015.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁴¹ Tekst Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju dostupan je na:

http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/ssp_prevod_sa_anexima.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁴² http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/ssp_prevod_sa_anexima.pdf, član 6, pristupljeno 20. decembra 2015.

izbeglica potpisane u Ženevi 28. jula 1951. godine i Protokola o statusu izbeglica, potpisanog u Njujorku 31. januara 1967. godine radi obezbeđenja poštovanja načela zabrane proterivanja, kao i ostalih prava tražilaca azila i izbeglica; u oblasti legalnih migracija na pravila ulaska i prava i status lica kojima je odobren ulazak. U vezi s migracijom, strane se slažu da osiguraju pravedan tretman državljanima drugih država koji zakonito borave na njihovoj teritoriji i promovišu politiku integracije radi osiguravanja prava i obaveza koji se mogu uporediti s pravima i obavezama koje imaju njihovi državljani“. Član 83. uređuje pitanja sprečavanja i kontrole ilegalne imigracije kao i readmisiju: u cilju sprečavanja i kontrole ilegalnih imigracija, Srbija i države članice EU će prihvatiti sve svoje državljane koji se ilegalno nalaze na teritoriji Srbije ili države članice Evropske unije, kao i državljane trećih država i lica bez državljanstva. „Države članice Evropske unije i Srbija obezbediće svojim državljanima odgovarajuća lična dokumenta i pružiće im odgovarajuću administrativnu podršku u tom cilju.“ Proces ratifikacije ovog sporazuma završen je 2013. godine.²⁴³ Tako građani Srbije dobijaju olakšan pristup u zonu slobode sigurnosti i pravde samo ako se uspostavi adekvatna kontrolu ulaska na granicama RS, i država se obaveže da će primiti natrag sve svoje državljane koji u EU „nemaju šta da rade“, kao i strane državljane kojima nije odobren ulazak i boravak u EU. Drugim rečima, vizna liberalizacija ide ruku pod ruku sa uvođenjem striktnije granične kontrole i obavezom readmisije, ili, preformulisano, veća sloboda kretanja za jedne znači restrikciju kretanja za neke druge (uporedi Rogers 2005, 404). Na taj način EU prebacuje kontrolu kretanja sa svojih službi na nacionalne službe države koja nije u EU, a sama EU dobija nadzornu ulogu u ovom procesu. Kako bi ovaj proces tekao glatko, EU osigurava pomoć u vidu obuke i ljudstva, ali i finansijsku podršku.

Kao preduslov za uspešno sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Srbija je 2006. godine usvojila **Strategiju integrisanog upravljanja granicama**.²⁴⁴ Ova Strategija je jako zanimljiva zato što se u njenom tekstu praktično objedinjuju svi elementi eksterne dimenzije

²⁴³

http://www.europa.rs/upload/documents/publications/PREGOVARACKA_POGLAVLJA_BROSURA_FINAL.pdf str. 7 Inače, sve zemlje zapadnog Balkana dobile su Vodič za usvajanje integrisanog upravljanja granicom, čija je izmenjena verzija iz 2007. godine dostupna na: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/financial_assistance/cards/publications/ibm_guidelines_en.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁴⁴ Tekst Strategije integrisanog upravljanja granicama iz 2006. godine dostupan je na:

http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_granice.pdf. Nužnost uspostavljanja IBM navedena je i Izveštaj o spremnosti Srbije i Crne Gore za pregovore o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom EK iz 2005, dostupan na <http://www.seio.gov.rs/upload/documents/studija.pdf>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

evropske migracijske politike, s tom razlikom što je perspektiva postavljena tako da reflektuje ne stanovište EU, već stanovišta treće države koja će dobiti određene privilegije ukoliko je poštuje. U Uvodnom delu Strategije navodi se sledeće: „Pridruživanje Evropskoj uniji (EU) za Republiku Srbiju predstavlja strateško opredeljenje koje podrazumeva prihvatanje usvojenih evropskih vrednosti i standarda u čitavom nizu oblasti. Slobodni protok ljudi i robe između država članica EU zahteva uvođenje odgovarajućih mera, koje se između ostalog odnose i na uvođenje visokih standarda kontrole spoljnih granica EU. Budući da se na severu zemlje Republika Srbija graniči sa Mađarskom, koja je članica EU, a imajući u vidu i skoro pristupanje u EU i drugih zemalja u okruženju, od izuzetnog je značaja uvođenje i dosledna primena koncepta integrisanog upravljanja granicom koji će biti kompatibilan sa rešenjima prisutnim u regionu i samoj EU. Evropska unija je razvila efikasan sistem kontrole i upravljanja granicama, koji omogućava slobodan protok ljudi i robe, sprečavanje prekograničnog kriminala, uz istovremeno poštovanje visokih standarda zaštite ljudskih prava i sloboda.“ Dakle, naponi ka pridruživanju EU se posmatraju kao neminovnost pri čemu se naglašava geografski položaj Srbije kao države koja je na obodu EU. Sloboda kretanja se ističe kao jedna od temeljnih vrednosti EU. Načini kontrole granica koju sprovodi EU se postavljaju kao standard koji Srbija treba da dostigne. Onda se navode konkretne beneficije koje će Srbija dobiti stupanjem u proces usvajanja ovih standarda: „Pored toga što je usvajanje Strategije za integrisano upravljanje granicom u Republici Srbiji (u daljem tekstu: Strategija) preduslov za uspešno sprovođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, primena ovog koncepta je istovremeno i jasan pokazatelj stranim partnerima da je Republika Srbija spremna da doprinese bezbednosti u regionu, postane pouzdan partner EU u kontroli *njenih* granica, obezbedi članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji, omogući priliv stranih investicija, kao i da je spremna da izgradi relevantan pravni i institucionalni okvir potreban za korišćenje strane finansijske pomoći u ovoj oblasti,“ (Strategija IUG 2006, italike dodao autor). Zatim se uopšteno naglašava buduća politička (članstvo u EU) i ekonomska (razvoj privrede i trgovine) korist: „Standardi EU koje Republika Srbija usvaja ovim dokumentom, kao i sva potrebna finansijska ulaganja u sistem integrisanog upravljanja granicom, predstavljaju stoga investiciju za naše buduće članstvo u Evropskoj uniji s jedne strane, a s druge strane, sprovođenje ovih standarda pruža sigurnost građanima Republike Srbije i stvara pretpostavke za razvoj privrednih aktivnosti i nesmetano odvijanje prekogranične trgovine.“ Praktični modeli na osnovu kojih će se integrisano upravljanje granicama sprovoditi, odnosno, „izvor primera dobre

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

prakse i usvojenih standarda u ovoj oblasti“ traženi su u Smernicama Evropske Komisije za integrisano upravljanje granicama za države zapadnog Balkana, Šengenskom katalogu, Šengen *acquis*, kao i potpisanim međunarodnim konvencijama „u oblasti zaštite ljudskih prava, prava azilanata i izbeglica.“ Štaviše, „koristeći iskustva iz *najbolje prakse*, koja se primenjuju u EU, Republika Srbija nastojaće da prevaziđe postojeće sistemske prepreke i da u skladu sa svojim specifičnostima utvrdi prioritete delovanja, izvrši sveobuhvatne i korenite promene, ustroji postupanje državnih subjekata na granici u skladu sa pravilima i standardima EU,“ (Ibid, italike dodao autor).²⁴⁵ Ukratko, usvajanje evropskih standarda u čuvanju granica EU, doneće Srbiji mnoge konkretne koristi.

U obrazloženju pojma integrisanog upravljanja granicom kroz dihotomiju otvoreno/zatvoreno izdvaja se poželjno od nepoželjnog. Poželjne su saradnja između i unutar regiona, kao i regiona i EU (region se odnosi na zapadni Balkan), slobodna trgovina i kretanje ljudi, poštovanje ljudskih prava i sloboda. Kao nepoželjne izdvajaju se kriminalne i druge aktivnosti koje ugrožavaju stabilnost u regionu (uvođenje IBM u Srbiji je preduslov zaključivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju) i to krijumčarenje, ilegalne migracije, terorizam i organizovani kriminal. „Borba protiv kriminala, jačanje državnih institucija, a posebno pravosuđa i *graničnih službi* i uspostavljanje vladavine zakona su *temelj napretka zemlje* na putu ka evropskim integracijama,“ (Ibid, 7, italike dodao autor). U Strategiji se predstavlja i unutrašnja politika raspodele odgovornosti unutar EU („Evropska unija je prenela kontrolu internog kretanja roba i lica sa graničnih prelaza na službe koje deluju na teritoriji svake od država članica. Istovremeno Unija je definisala pravila i standarde u skladu s kojima se odvija prelaženje spoljnih granica Unije“), ukazuje se na nedovršenost i improvizaciju („Sistem upravljanja spoljnim granicama EU se još razvija a sastoji se od pravila, najboljih praksi i preporuka, i nudi načine rešavanja operativnih potreba“), a takođe se objašnjava položaj zapadnog Balkana u domenu eksterne dimenzije evropske politike granične kontrole („Poslednje proširenje EU je premestilo spoljne granice Unije na državne granice u regionu zapadnog Balkana, tako da su sve zemlje u regionu, sa izuzetkom Bosne i Hercegovine, direktno suočene sa susedima koji primenjuju pravila Unije o protoku roba i lica“), (sve Ibid, 7).

²⁴⁵ Za prenošenje iskustava iz „najbolje prakse“ u cilju harmonizacije zakonodavstva i rada administracije, koristi se program TAJEX, *Technical Assistance and Information Exchange Instrument*, http://ec.europa.eu/enlargement/ta/ex/what-is-ta/ex/index_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

Poglavlje 9. ove Strategije, pod nazivom Viza, azil i ilegalne imigracije, naglašava da je Srbija i zemlja tranzita ali i zemlja porekla: „Radi rešavanja ovog problema, kao imperativ se nameće sprečavanje ilegalnih migracija, posebno iz naše zemlje prema drugim državama Evropske unije i zemljama kandidatima,“ (Ibid, 25). Dakle, Srbija treba da čuva granice EU kako od državljana trećih država, tako i od sopstvenih državljana, odnosno, svih onih koji nisu poželjni u EU. To ima mnoge posledice kako na samo kretanje, tako i na konceptualizacije a istovremeno služi i kao osnova za strukturiranje kulturnih paradigmi: među državljanima Srbije mogu postojati/nastati kategorije za koje vizna liberalizacija neće važiti. Pre nego što kažem nešto više o tome, nastaviću sa predstavljanjem koraka ka implementacije eksterne dimenzije evropske migracijske politike u Srbiji.

U novoj verziji Strategije, donetoj 2012. godine, primećuje se da je Srbija ostvarila značajan napredak u pogledu usvajanja zakonodavstva „koje je usaglašeno s pravnim tekovinama EU, posebno u vezi sa unutrašnjim tržištem, statistikom, trgovinom, carinom i oporezivanjem“ (Strategija IUG 2012, 2).²⁴⁶

Prekretnicu u pogledu širenja evropske migracijske politike u Srbiji, odnosno, sredstva koja su omogućila njeno uvođenje, predstavljali su ugovori o readmisiji sa državama EU i vizna liberalizacija. U tom pogledu Srbija je „išla u paketu“ sa drugim državama zapadnog Balkana. „Ugovori o readmisiji predstavljaju značajan instrument politike povratka migranata i tražioca azila iz evropskih zemalja. Potpisivanje ugovora bila je ranija praksa članica Unije, ali je stupanjem na snagu Ugovora iz Amsterdama počelo potpisivanje sa Evropskom zajednicom. Do maja 2007. godine EU je potpisala ugovore o readmisiji sa zemljama zapadnog Balkana: Albanijom (2005), Makedonijom, Crnom Gorom, Srbijom i Bosnom i Hercegovinom (2007),“ (Vuković 2009, 574).²⁴⁷ Zajedno sa sporazumom o readmisiji, potpisan je i sporazum o viznim olakšicama sa EU.²⁴⁸

²⁴⁶

http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_integrisano_upravljanje_granicom.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁴⁷ Sporazumi o readmisiji između EU i država zapadnog Balkana dostupni su na:

http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/western_balkans/114562_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015. U Tekstu Izveštaja o spremnosti Srbije i Crne Gore za pregovore o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom EK iz „2005. godine ističe se da će uvođenje odredbi o readmisiji predstavljati centralni elemenat saradnje u oblasti suzbijanja i kontrole ilegalne imigracije (Izveštaj EK 2005, str. 47, italike dodao autor). U ovom izveštaju se navodi sledeće: „Srbija i Crna Gora je do sada potpisala sporazume o readmisiji

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

U Sporazumu između Republike Srbije i Evropske zajednice o **readmisiji** lica koja nezakonito borave, Srbija se obavezuje da će prihvatiti, „na zahtev države članice, i bez posebnih formalnosti, osim onih koje predviđa ovaj sporazum, bilo koje lica koje ne ispunjava ili više ne ispunjava važeće uslove za ulazak, boravak ili nastanjenje na teritoriji države članice molilje, ukoliko je dokazano ili ako je moguće na osnovu podnetih *prima facie* dokaza verodostojno pretpostaviti da je to lice državljanin Srbije,²⁴⁹ odnosno, „bilo kog državljanina treće zemlje ili lica bez državljanstva koje ne ispunjava ili više ne ispunjava važeće uslove za ulazak, boravak ili nastanjenje na teritoriji države članice molilje, ukoliko je dokazano ili ako je moguće na osnovu podnetih *prima facie* dokaza verodostojno pretpostaviti da lice u pitanju: a) poseduje, ili je u vreme ulaska posedovalo, važeću vizu ili dozvolu boravka izdatu od strane Srbije, b) je na nezakonit način i direktno ušlo na teritoriju države članice, nakon što je boravilo, ili bilo u tranzitu kroz teritoriju Srbije.²⁵⁰ Isto važi i u obrnutom slučaju, za državljane EU i osobe koje su u Srbiju došle iz EU. Srbija će, takođe prihvatiti, na zahtev države članice, državljane bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koji nisu stekli ni jedno drugo državljanstvo i čije se mesto rođenja i prebivalište na dan 27. aprila 1992. godine nalazilo na teritoriji Srbije. Lista dokumenata koji se smatraju dokazom o postojanju uslova za readmisiju državljanina trećih zemalja ili lica bez državljanstva, odnosno, Lista dokumenata koji se smatraju *prima facie* dokazom o postojanju uslova za readmisiju državljanina trećih zemalja ili lica bez državljanstva navedene su u Aneksima 3 i 4 ovog dokumenta. Svrha ovog sporazuma je kooperacija u borbi protiv nezakonite imigracije, kao i utvrđivanje delotvornih procedura identifikacije i povratka osoba koje ne ispunjavaju uslove boravka, kako je navedeno u preambuli. Srbija ima potpisane

sa Italijom, Slovenijom, Slovačkom, Mađarskom, Danskom, Belgijom, Nemačkom, Švedskom, Švajcarskom, Bugarskom i Hrvatskom. U toku su pregovori sa Portugalom, Francuskom, Velikom Britanijom, Češkom Republikom, Austrijom, Litvanijom i Letonijom. Za praćenje aspekata primene ovih sporazuma o readmisiji je zaduženo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, ali bez uticaja u smislu prevazilaženja znatnih socijalnih i ekonomskih problema vezanih za povratak građana Srbije i Crne Gore. U stvarnosti, u okviru upravljanja migracijom, ministarstva unutrašnjih poslova obe republike se bave pojedinim aspektima readmisije. Dok s jedne strane sporazumi o readmisiji generalno dobro funkcionišu, na njihovu primenu jako utiče nedostatak sredstava. Ovo se posebno odnosi na osobe koje dolaze sa Kosova za koje Srbija i Crna Gora nema pristup bazi podataka kojom bi se omogućila verifikacija njihovog državljanstva. U ovakvim slučajevima vlasti često jednostavno odbijaju da se bave pojedinačnim slučajevima“, (Izveštaj EK 2005, 49).

²⁴⁸ <http://www.seio.gov.rs/dokumenta/sporazumi.198.html>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁴⁹ Član 2. Sporazuma između Republike Srbije i Evropske zajednice o readmisiji lica koja nezakonito borave, dokument dostupan na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/readmisije.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁵⁰ Član 3. Sporazuma između Republike Srbije i Evropske zajednice o readmisiji lica koja nezakonito borave, dokument dostupan na http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/readmisije.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

ugovore o readmisiji sa Makedonijom i Albanijom, koji se zasnivaju na istim principima kao i prethodno navedeni.²⁵¹

Tokom procesa **vizne liberalizacije** usvojeni su ključni nacionalni dokumenti koji se odnose na kontrolu migracija. To su: Zakon o zaštiti državne granice, Zakon o strancima, Zakon o putnim ispravama, Zakon o upravljanju migracijama i Zakon o azilu (MUP 2015, str. 66). Sama vizna liberalizacija je predstavljala pokušaj da se zemlje zapadnog Balkana, uklone sa tzv. crne šengenske liste,²⁵² liste zemalja čijim državljanima je potrebina viza za prelazak spoljnih granica EU, i stave na tzv. belu šengensku listu (Kacarska 2012). „Takvim se zemljama, koje su na crnoj listi, implicate ne veruje. Njihovi građani su viđeni kao potencijalni imigranti širokih razmera,“ (Grečić, 2006, 7). EK je u tzv. mapama puta za viznu liberalizaciju definisala preduslove koje zemlje treba da ispune kako bi se ovo odigralo. Iako su ove mape puta bile gotovo istovetne za sve zemlje zapadnog Balkana, uzimale su u obzir i specifične okolnosti koje su u oblasti zakonodavstva i prakse postojale u svakoj zemlji ponaosob. Preduslovi su se kretali od čisto tehničkih stvari, kao što su pasoši sa biometrijskim podacima, preko usvajanja i implementacije niza zakona i međunarodnih konvencija, do vrlo široko postavljenih zahteva, kao što su borba protiv organizovanog kriminala, korupcije i nereguliranih migracija.²⁵³

Svrha dokumenta koji se zove Mapa puta za viznu liberalizaciju sa Srbijom²⁵⁴ je da definiše konkretne korake koje države treba da naprave kako bi povećale svoje izgleda za ukidanje viznog režima sa EU. Napredak ka ovom cilju evaluiraju EK i ES na osnovu ekspertskih izveštaja. Mapa puta sadrži ključne korake raspoređene u četiri bloka. Prvi blok se odnosi na sigurnost dokumenata (pasoši/putni dokumenti, lične karte i drugi identifikacioni dokumenti), drugi na ilegalne migracije, uključujući readmisiju, treći na javni red i bezbednost (prevencija i borba protiv organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, pravna saradnja u kriminalnim

²⁵¹ Sporazum o readmisiji sa Makedonijom je potpisan 4. oktobra 2010. godine a može se pogledati na http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2011/3165_10LAT.zip Sporazum o readmisiji sa Albanijom potpisan je 29. aprila 2011. a može se pogledati na <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2011/2396-11Lat.zip>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁵² Regulacija Saveta EU, br. 539/2001, Annex I and Annex II, dostupna na <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001R0539>. Više informacija o viznoj politici EU videti na http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/visa-policy/index_en.htm svemu pristupljeno 27. maja 2014.

²⁵³ <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=352> pristupljeno 27. maja 2014.

²⁵⁴ Dokument pogledati ovde: <http://www.esiweb.org/pdf/White%20List%20Project%20Paper%20-%20Roadmap%20Serbia.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015.

pitanjima, policijska saradnja i zaštita podataka) i četvrti na spoljne odnose i osnovna prava (sloboda kretanja srpskih državljana, uslovi i procedure za izdavanje identifikacionih dokumenata i prava građana uključujući zaštitu manjina).

Drugi blok, „Illegalna migracija, uključujući readmisiju” dalje je razdeljen na četiri dela. U prvom delu, upravljanje granicom, navodi se da Srbija treba da usvoji i implementira zakonsku regulativu kojom se uređuje kretanje osoba na *spoljnim granicama*, kao i zakon o organizovanju graničnih službi i njihovih funkcija u skladu sa nacionalnom Strategijom IUG (iz 2006.). Pored ovoga, Srbija treba da preduzme neophodne budžetske i druge administrativne mere kojim se obezbeđuju efikasna infrastruktura, oprema i informaciona tehnologija na spoljnim granicama; da osnuje programe obuke i usvoji etičke kodove protiv korupcije koji se odnose na graničare, carinike i druge službenike uključene u upravljanje granicom. Srbija je obavezna i da zaključi radni aranžman sa Fronteksom. U drugom delu, „Odgovornost prevoznika” navodi se da Srbija treba da usvoji i implementira regulativu koja bi definisala sankcije za prevoznike²⁵⁵. Treći deo se odnosi na azilnu politiku. Srbija treba da usvoji i implementira regulativu o azilu, koja bi bila u skladu sa međunarodnim standardima, i to Ženevskom Konvencijom i Njujorškim protokolom, kao i pravnim okvirom EU i evropskim standardima. U tom cilju, Srbija treba da obezbedi adekvatnu infrastrukturu i ojača odgovorna tela, i to naročito u oblasti azilne procedure i prijema tražilaca azila. Četvrti deo se odnosi na upravljanje migracijama. Od Srbije se zahteva da postavi i počne da primenjuje mehanizam za monitoring migracionih tokova, da definiše redovno ažurirani migracioni profil Srbije, koji bi sadržao podatke kako o legalnim, tako i o ilegalnim migracijama, kao i da osnuje tela odgovorna za sakupljanje i analizu migracionih tokova i populacije koja živi u Srbiji iako u njoj nije rođena. Pored ovoga, Srbija treba da usvoji i

²⁵⁵ Ovo je jako zanimljiva stavka zato što prebacuje odgovornost, a tako i kontrolu kretanja, na prevoznika. To može da ima značajne posledice na migrante. Zabeleženi su slučajevi kada su migranti bacani u more kako bi prevoznici izbegli odgovornost. Čuven je primer teretnog broda *Mc Ruby*, sa koga je posada bacila osam slepih putnika iz Afrike. Prvo su ih pretukli metalnim šipkama, upucali i bacili u Atlantik u blizini Portugala 1992. godine. Posada je znala da ih čekaju velike kazne i prekid puta ukoliko iskrcaju slepe putnike bez dokumenata i zato su ovo uradili. Više o ovom slučaju videti, na primer, na <http://www.independent.co.uk/news/world/life-terms-for-stowaway-massacre-1525209.html>, pristupljeno 20. decembra 2015. Međunarodna pomorska organizacija (IMO) izdala je spisak izvora o ovakvim situacijama, što se može pogledati na sledećoj adresi: [http://www.imo.org/KnowledgeCentre/InformationResourcesOnCurrentTopics/InformationResourcesOnCurrentTopicsArchives/Documents/STOWAWAYS%20-%20ILLEGAL%20MIGRANTS%20-%20TREATMENT%20OF%20PERSONS%20RESCUED%20AT%20SEA%20\(December%202007\).pdf](http://www.imo.org/KnowledgeCentre/InformationResourcesOnCurrentTopics/InformationResourcesOnCurrentTopicsArchives/Documents/STOWAWAYS%20-%20ILLEGAL%20MIGRANTS%20-%20TREATMENT%20OF%20PERSONS%20RESCUED%20AT%20SEA%20(December%202007).pdf), svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

implementira Nacionalnu strategiju o integraciji povratnika,²⁵⁶ uključujući adekvatnu finansijsku i socijalnu podršku. Na kraju, Srbija treba da usvoji i implementira zakon o prijemu i boravku državljana trećih država, da definiše njihova prava i obaveze (uključujući i članove njihovih porodica), kao i da obezbedi efikasno proterivanje sa svoje teritorije onih državljana trećih država koji u njoj nelegalno borave.²⁵⁷

Kako je o Zakonu o azilu i Zakonu o strancima više reči bilo ranije, ovde ću se koncentrisati na migracioni profil, strategiju suprotstavljanja ilegalnim migracijama i strategiju za upravljanje migracijama.

Migracioni profili su sredstva praktičnih politika koja služe da sakupe i analiziraju relevantne podatke koji su neophodni za razvijanje konkretnih mera za određenu situaciju u oblasti migracija i razvoja i teži se njihovoj standardizaciji, čime bi se omogućilo brzo sticanje uvida i poređenje.²⁵⁸ Migracioni profili sadrže statističke i druge podatke koji se odnose na imigraciju, emigraciju, povratak, radne i neregularne migracije, uključujući krijumčarenje i trafikingu; takođe sadrže podatke o institucionalnim okvirima i politikama, i njihovoj efikasnosti, što omogućuje uvid u nedostatke i formiranje mogućih strategija za njihovo prevazilaženje u oblasti upravljanja migracijama.²⁵⁹ Na inicijativu Slovenije, IOM je počeo da radi migracione profile za zemlje zapadnog Balkana i Tursku a u skladu sa GAMM agendom. Prvi migracioni profil Srbije je iz 2007. godine i rađen je na osnovu javnosti dostupnih podataka, komentara i analiza, kao i na osnovu znanja IOM-a (MP 2007).²⁶⁰ Citirani dokumenti predstavljaju *ad hoc* kompilaciju postojećih podataka dobijenih iz različitih izvora, uključujući vlade, međunarodne organizacije, nezavisne naučne izveštaje, interne izvore IOM-a, i druge informacije (Ibid.). Drugi migracioni profil za Srbiju radio je takođe IOM 2008. godine.²⁶¹ Tu su istaknute teškoće u procesu sakupljanja informacija, pre svega nepostojanje statističkih podataka i problem sa diferencijacijom osoba koje su iz Srbije, Crne Gore odnosno, sa Kosova (MP 2008). Već za

²⁵⁶ http://www.kirs.gov.rs/docs/Strategija_reintegracije_povratnika.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁵⁷ <http://www.esiweb.org/pdf/White%20List%20Project%20Paper%20-%20Roadmap%20Serbia.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁵⁸ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006DC0735> tačka 3.1.2, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁵⁹ <https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/What-We-Do/docs/MP-Flyer.pdf> pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁶⁰ <http://www.marri-rc.org/upload/Documents/Serbia%20MPS%202007.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁶¹ <http://www.marri-rc.org/upload/Documents/Serbia%20MP%202008.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015.

2010. godinu migracioni profil izrađuju relevantni nacionalni organi, čime su te obaveze iz Mape puta za viznu liberalizaciju ostvarene.²⁶²

Strategija suprotstavljanja ilegalnim migracijama u Republici Srbiji za period 2009–2014. godine predstavlja vrlo zanimljiv dokument.²⁶³ Strategija počinje podnaslovom: „Položaj i karakteristike“ u kome se kaže sledeće: „Republika Srbija je država zasnovana na vladavini prava i socijalnoj pravdi, načelima građanske demokratije, ljudskim i manjinskim pravima i slobodama i pripadnosti evropskim principima i vrednostima. Uređenje vlasti počiva na podeli vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, koja se efektivno ostvaruje na celokupnoj teritoriji Republike Srbije osim na teritoriji AP Kosovo i Metohija (u daljem tekstu: AP KiM),“ (SSIM 2009, 1) Dakle, na samom početku se naglašava stanje koje se odnosi na poštovanje i sprovođenje ljudskih prava. Budući da je za ispunjenje obaveze readmisije, a readmisija je preduslov vizne liberalizacije, neophodno da država dobije status sigurne zemlje, ovom rečenicom se to potvrđuje. Podsetimo se da se zahtevi za azil osobama koje potiču iz sigurnih država ili tretiraju kao neosnovani, ili se o njima odlučuje po ubrzanoj proceduri. Takođe, status sigurne zemlje omogućuje i povratak državljana trećih država. Istovremeno se naglašava specijalni status Kosova. Zatim se u tekstu naizgled prelazi na opisivanje geografskog položaja a zapravo ta specifikacija služi da istakne političku podlogu i pruži opravdanje za usvajanje imperativa „suprotstavljanja ilegalnim migracijama“: „Republika Srbija geografski obuhvata prostor centralnog dela Balkanskog poluostrva, površine 88.361 km kvadratnih, dužine granica od 2.351,7 km, na kome živi približno 7,5 miliona ljudi (prema popisu iz 2002. godine ne obuhvata prostor AP KiM-a). Okružena je sa osam susednih država od kojih su tri članice Evropske unije (u daljem tekstu: EU), a ostale su, kao i Republika Srbija, uključene u proces pridruživanja EU. Povoljne geografske i demografske karakteristike Republike Srbije pogoduju ostvarivanju leaderske pozicije u regionu u oblasti suprotstavljanja ilegalnim migracijama. *Istovremeno, takav njen položaj privlači državljane migraciono visoko rizičnih zemalja na putu ka zemljama EU,*“ (Ibid, italike dodao autor). Zatim se navode pozitivne ekonomske promene nastale u procesu približavanja Srbije EU: „Proces tranzicije, liberalizacija tržišta i ekonomski

²⁶² http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2010.pdf,
http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2011.pdf,
http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2012.pdf,
http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2013.pdf, svemu pristupljeno 20. maja 2015.

²⁶³ http://www.kirs.gov.rs/docs/strategija_protiv_ilegalnih_migracija.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

razvoj s početka ovog veka, izazvali su povećano interesovanje za strana ulaganja i širu poslovnu saradnju sa privrednim subjektima na teritoriji Republike Srbije, pa tako i ulaganja i zapošljavanje stranaca iz zemalja sa visokom migracionom stopom,“ (Ibid.). Na kraju ovog segmenta izbeglice i raseljeni, kao i emigracija (naročito visokoobrazovanog kadra) postavljaju se kao problem, čiji politički i ekonomski uzroci leže u prošlosti, odnosno, raspadu SFRJ i u najmanju ruku loših odnosa sa ekonomski razvijenim zapadnim zemljama: „Politička dešavanja na prostoru bivše SFRJ s kraja prošlog veka, uzrokovala su migraciona kretanja stanovništva i rezultovala velikim brojem izbeglica iz bivših jugoslovenskih republika kao i interno raseljenih lica sa prostora AP KiM, pridošlih na teritoriju centralne Srbije i AP Vojvodine. Ekonomsko osiromašenje izazvano sankcijama i bombardovanje od strane NATO alijanse, doveli su i do intenziviranja emigracionih faktora, što je za posledicu imalo odlazak iz Republike Srbije velikog broja njenih državljana, posebno mladih i visokoobrazovanih ljudi,“ (Ibid.).

Sledeći segment uvoda objašnjava razloge donošenja strategije. Tu se eksplicitno navodi da je „Problem ilegalnih migracija već duži niz godina prisutan u odnosima Republike Srbije (prethodne SRJ i SCG) i EU. Istovremeno to je bio i jedan od glavnih razloga zbog koga je devedesetih godina prošlog veka tadašnja država SRJ bila svrstana na negativnu listu viznog režima EU,“ (Ibid, 2, italike dodao autor). Zatim se ukazuje na posvećenost Srbije rešavanju ovako postavljenog problema i uspešnost u tom nastojanju: „Republika Srbija ulaže značajne napore na polju suprotstavljanja ilegalnim migracijama, sa i preko svoje teritorije i jedna je od prvih u regionu koja je uspostavila efikasne institucionalne mehanizme u borbi protiv trgovine ljudima,“ (Ibid, italike dodao autor).²⁶⁴ Ovde se ističe da je Srbija i zemlja porekla, i zemlja tranzita ilegalnih migranata. Zatim se opet obrazlaže neminovnost usvajanja ove strategije u Srbiji, koja proizilazi iz njenog geopolitičkog položaja i navode se mehanizmi – prihvatanje evropskih vrednosti i standarda i usklađivanje sa već postojećim rešenjima: „Pridruživanje EU za Republiku Srbiju predstavlja strateško opredeljenje, koje podrazumeva prihvatanje usvojenih evropskih vrednosti i standarda u čitavom nizu oblasti. Slobodan protok ljudi i robe između država članica EU zahteva uvođenje odgovarajućih mera i u oblast suprotstavljanja ilegalnim migracijama. Budući da se Republika Srbija već graniči sa tri zemlje – članice EU, od kojih

²⁶⁴ Strategija borbe protiv trgovine ljudima usvojena je još 2006. godine. Dokument dostupan na: <http://atina.org.rs/biblioteka/strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20trgovine%20ljudima%20u%20RS.pdf>. Karatak pregled razvoja nacionalnog pravnog okvira za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji videti na: http://atina.org.rs/nacionalni_pravni.html, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

jedna pripada Šengen zoni, a imajući u vidu skoro pristupanje EU i drugih zemalja u okruženju, od izuzetnog je značaja donošenje strategije suprotstavljanja ilegalnim migracijama uz uvođenje standarda u navedenu oblast, a koji će biti kompatibilni rešenjima prisutnim u regionu i samoj EU,“ (Ibid, italike dodao autor). Zatim se navode pravni okviri na kojima se zasniva ova strategija gde je zanimljiva sledeća formulacija: „Takođe, zasnovana je i na Konceptu integrisanog upravljanja granicama zapadnog Balkana Evropske Komisije koji podrazumeva koordinaciju i saradnju između svih nadležnih organa i službi uključenih u graničnu bezbednost i olakšavanje trgovine s ciljem uspostavljanja efektivnih, efikasnih i integrisanih sistema upravljanja granicama radi ostvarenja zajedničkog cilja otvorenih ali istovremeno kontrolisanih i bezbednih granica,“ (Ibid.). Ovo direktno upućuje na koncept liminalnih porokratskih institucija (Papadopoulos et. al 2008.). Papdopoulos i dr. ističu da različite institucije koje utiču u regulaciji evropskih migracija konstantno evoluiraju, spajaju se i razdvajaju širom evropskog transnacionalnog prostora. Ove institucije doprinose razvoju posebnih postliberalnih agregata – liminalnih porokratskih institucija, čija je osnovna svrha da regulišu mobilnost i upravljaju propustljivošću granica (Ibid, XVII). Sa druge strane, naglašava se olakšavanje trgovine kao suštinski razlog slobode kretanja. Ova strategija preuzima, potvrđuje i reprodukuje evropske paradigme koje se odnose na migracije: sloboda kretanja se ne posmatra kao sloboda kretanja u okviru koncepta univerzalnih ljudskih prava, već u okviru ekonomskog liberalizma. Smatram da upravo u tome leži uzrok ambivalentnog sekuritarno/humanitarnog odnosa prema migrantima i imanentna nemogućnost uspostavljanja humanijeg režima recepcije migranata. Ljudska prava migranata zato uvek bivaju percipirana kao neki višak, čija svrsishodnost i opravdanost uvek moraju da se iznova dokazuju.²⁶⁵ Sa tim u vezi je i prepoznavanje ilegalnih migracija kao oblika organizovanog kriminala. To objašnjava ekonomsku zabrinutost EU i pojedinačnih država od ilegalnih migracija: ilegalne migracije postaju nekakvo crno tržište ljudske mobilnosti, neregulisano zakonima, od kojih država kao administrativna struktura nema koristi. Ovakav interpretativni okvir zanemaruje činjenično stanje da je ilegalnost proizvedena samim administrativnim kategorisanjem, gde se nekim osobama unapred negira mogućnost dobijanja dozvola za ulazak i boravak, što za posledicu ima njihov pristup nekontrolisanim tokovima i kasnije prepoznavanje kao nekakvih ilegalnih, kriminalizovanih kategorija. Takođe, zanemaruje

²⁶⁵ „Pored toga, kao izvor primera dobre prakse i usvojenih standarda u ovoj oblasti, korišćene su Smernice Šengenski katalog, Šengen pravne tekovine, kao i potpisane međunarodne konvencije u oblasti zaštite ljudskih prava, prava azilanata i izbeglica,“ (SSIM 2009, 2).

se i to da migranti ulaze u organizovane mreže samo ukoliko ne mogu samostalno da se kreću. To stvara vrlo komplikovan odnos država i migranata koji karakteriše dinamika „nadmudrivanja“, ili, administrativnim žargonom rečeno, stalno promišljanje proaktivnih i reaktivnih postupaka (na) obe strane.

Eksplicitno navedeni prioriteti ove strategije pokazuju da je ona sredstvo a ne cilj sam po sebi: tu su ispunjavanje kriterijuma za liberalizaciju viznog režima, ubrzavanje procesa stabilizacije i pridruživanja, jačanje bezbednosnih kapaciteta i potencijala RS i sprovođenje koncepta integrisanog upravljanja granicom (SSIM 2009, 4). Vrlo zanimljivo je i opisivanje saradnje sa međunarodnim organizacijama: „U oblasti migracija uspostavljena je i razvija se saradnja sa međunarodnim organizacijama (agencijama UN, OSCE,²⁶⁶ IOM, Savetom Evrope, DCAF,²⁶⁷ ICMPD)²⁶⁸ koje su često nosioci regionalnih projekata EK implementiranih u Republici Srbiji i državama zapadnog Balkana. Pored toga, razvijanje saradnje sa specijalizovanim organizacijama kao što su INTERPOL,²⁶⁹ EUROPOL, EUROJUST, SEEPAG²⁷⁰ i FRONTEX može značajno da doprinese suprotstavljanju ilegalnim migracijama,“ (Ibid, 12, italike dodao autor). Ovde se pokazuje odnos države i međunarodnih organizacija: međunarodne organizacije su te koje su nosioci projekata a države se naknadno uključuju kao saradnici. Naglašava se i odgovornost prevoznika i svih koji imaju materijalnu korist od „prevoza, pružanja usluge smeštaja i zapošljavanja „na crno“ ilegalnih migranata“ (Ibid, 12).

Strategija za upravljanje migracijama iz 2009. godine takođe pruža uvid u kontekst i razvoj migracijske politike u Srbiji.²⁷¹ I u ovom dokumentu se naglašava pristupanje EU kao strateška odluka: „Pridruživanje Evropskoj uniji za Republiku Srbiju predstavlja strateško opredeljenje, koje podrazumeva prihvatanje usvojenih evropskih vrednosti i standarda u čitavom nizu oblasti. *Strateški, pravno i institucionalno uređena oblast migracija od izuzetnog je značaja za ispunjavanje neophodnih uslova u prvom redu za liberalizaciju viznog režima, a zatim i za pridruživanje EU,*“ (SUM 2009, 1, italike dodao autor). Drugim rečima, ovako određene migracije i upravljanje migracijama, nisu bili prepoznati od strane državne administracije kao

²⁶⁶ <http://www.osce.org/> pristupljeno 28. decembra 2015.

²⁶⁷ <http://www.dcaf.ch/> pristupljeno 28. decembra 2015.

²⁶⁸ <http://www.icmpd.org/> pristupljeno 28. decembra 2015.

²⁶⁹ <http://www.interpol.int/About-INTERPOL/Overview> pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁷⁰ <http://www.seepag.info>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁷¹ http://www.kirs.gov.rs/docs/strategija_upravljanje_migracijama.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

problem sui generis, već kao nekakva logična posledica geografskog položaja i političkih i ekonomskih dešavanja i stvar kojoj se u vanrednim situacijama treba pristupiti sa humanitarnog aspekta (kao u slučaju nacionalnih izbeglica). Direktive iz EU su migracije postavile kao problem, i to krucijalni problem koji koči razvoj zemlje (uporedi SUM 2009, 32). Za razliku od Strategije za suprotstavljanje ilegalnim migracijama, ova strategija daje pregled svih oblika migracionih kretanja u Srbiji: „Republika Srbija se suočava sa brojnim izazovima u oblasti migracija, izbeglica, interno raseljenog stanovništva, povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji, istovremeno pokušavajući da uskladi svoj zakonodavni i administrativni okvir sa proširenim pravnim tekovinama EU u oblasti migracija. Strategija za upravljanje migracijama predstavlja odgovor na dosadašnju razjedinjenost i nedostatak koordinacije unutar sistema upravljanja migracijama u Republici Srbiji i postavlja osnove mehanizma koji će upravljati migracijama na sveobuhvatan način, *u skladu sa evropskom politikom upravljanja migracionim tokovima, ali uz uvažavanje sopstvenih specifičnosti. Republika Srbija želi da migracije pretvori u pozitivnu snagu za dalji ekonomski i socijalni razvoj zemlje kao i u obostrano korisnu snagu kako za zemlje porekla tako i za zemlje odredišta,*“ (SUM 2009, 46, italike dodao autor).

Kao opšti cilj ove strategije postavljeno je „upravljanje migracijama na sveobuhvatan način koji će olakšati ostvarivanje sektorskih ciljeva i prioriteta države u oblasti migracija,“ (SUM 2009, 47). Pored ovoga, definisana su i tri strateška cilja: uspostavljanje i primena mehanizama za sveobuhvatno i konzistentno praćenje migracionih tokova u Republici Srbiji; upotpunjavanje strateškog, pravnog i institucionalnog okvira za jedinstveno upravljanje migracijama; i zaštita prava migranata, stvaranje uslova za integraciju i socijalnu inkluziju, uz podizanje svesti o značaju migracija (Ibid.). Ovaj dokument je značajan jer definiše pojedinačne elemente migracijske politike RS i uspostavlja institucionalni okvir za njenu implementaciju. Ti pojedinačni elementi su politika viza, integrisano upravljanje granicom, regulisan boravak stranaca, mehanizmi za integraciju migranata u društvo, ukupna zaštita svojih državljana koji se nalaze na radu i boravku u inostranstvu, kao i aktivna politika zapošljavanja (Ibid.).

Osim navedenih, postoje i druge regionalne inicijative u koje je Srbija uključena, a koje se bave migracijama. Srbija (kao Srbija i Crna Gora) je ušla u Savet Evrope 3. aprila 2003. godine.²⁷²

²⁷² O procesu ulaska u Savet Evrope videti više na: http://www.coe.org.rs/eng/tdoc_sr/serbia_and_coe/?conid=26, pristupljeno 20. decembra 2015.

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

Već u junu iste godine održan je samit u Solunu na kome su EU i države zapadnog Balkana potvrdile da je njihov glavni politički cilj integracija u ovu nadnacionalnu zajednicu i u skladu s tim neophodno je usvajanje standarda koji će omogućiti ispunjavanje osnovnih načela na kojima se zasniva EU (demokratija, vladavina zakona, poštovanje ljudskih i manjinskih plana, solidarnost i tržišna ekonomija). Ovaj *privilegovan odnos (privileged relationship)* EU i država zapadnog Balkana zahtevao bi i borbu protiv neregularne migracije, poboljšanje granične sigurnosti i dostizanje evropskih standarda u ovom pogledu.²⁷³ Od 2003. Srbija, zajedno sa drugim državama zapadnog Balkana učestvuje u programu MARRI (*the Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative*). Ova inicijativa je razvijena u okviru Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope sažimanjem Regionalne inicijative za povratak i Inicijative za migracije i azil.²⁷⁴ Cilj MARRI je da doprinese „uređenom i slobodnom kretanju ljudi u interesu bezbednosti i prosperiteta“.²⁷⁵ Bavi se pitanjem upravljanja migracijama na zapadnom Balkanu putem promovisanja tešnje regionalne saradnje i jasnog, integrisanog i koherentnog pristupa problemima azila, readmisije, migracija, integrisanog upravljanja granicama, viznom politikom i konzularnom saradnjom, kao i povratkom/naseljenjem izbeglica/raseljenih, u nameri da ispuni međunarodne i evropske standarde, prilikom čega sarađuje i sa sledećim organizacijama:

²⁷³ Zvanična izjava sa samita u Solunu 2003. godine dostupna je na: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm. Od 2003. Srbija, zajedno sa drugim državama zapadnog Balkana učestvuje u programu MARRI (*the Migration, Asylum, Refugees Regional Initiative*). Ova inicijativa je razvijena u okviru Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope sažimanjem Regionalne inicijative za povratak i Inicijative za migracije i azil. Cilj MARRI je da doprinese „uređenom i slobodnom kretanju ljudi u interesu bezbednosti i prosperiteta“. Bavi se pitanjem upravljanja migracijama na zapadnom Balkanu putem promovisanja tešnje regionalne saradnje i jasnog, integrisanog i koherentnog pristupa problemima azila, readmisije, migracija, integrisanog upravljanja granicama, viznom politikom i konzularnom saradnjom, kao i povratkom/naseljenjem izbeglica/raseljenih, u nameri da ispuni međunarodne i evropske standarde, prilikom čega sarađuje i sa mnogim organizacijama, kao što su Europol, Frontex, UNHCR i druge. Zvanična prezentacija inicijative MARRI dostupna je na <http://www.marri-rc.org>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁷⁴ <http://www.mfa.gov.md/priority-areas-activity/justice-home-affairs>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁷⁵ <http://www.marri-rc.org/Default.aspx?mId=1&Lan=EN>, pristupljeno 20. decembra 2015.

CTA,²⁷⁶ Europol, Frontex, ICMPD,²⁷⁷ IOM, RCC,²⁷⁸ SDC,²⁷⁹ UNHCR, USAID,²⁸⁰ SEPCA,²⁸¹ SECI Center.²⁸²

4.5 Evropska migracijska politika u Srbiji: eksternalizacija ili eksterna dimenzija

Dakle, posmatranjem širenja evropske migracijske politike u Srbiji i pregledom pojedinih zvaničnih dokumenata koji su percipirani kao značajni pomaci u ovom pogledu, može se doći do nekoliko zaključaka o zvanično proklamovanoj slici sveta (regiona) i položaja Srbije u njemu. Pre svega, ističe se neminovnost pridruživanja EU, koja proizilazi iz geografskog položaja. Konstatuje se ekonomski nezahvalna situacija u zemlji, nastala usled političkih dešavanja i ekonomskih sankcija u nedavnoj prošlosti. Približavanje EU se predstavlja kao proces koji može dovesti do eventualnog poboljšanja ekonomske situacije. To znači da približavanje EU nije cilj sam po sebi, već sredstvo. Usvajanje direktiva u vezi sa migracijama nameće se kao jedan od najvažnijih preduslova za približavanje EU. U tom smislu je migracijska politika Srbije tek sekundarno sredstvo. Kako bi se dao legitimitet ovakvom postupanju, EU se predstavlja kao ekonomska i ekspertska elita, čiji se standardi (znači, sistematizovani ali i uobičajeni i široko rašireni načini delovanja) pozicioniraju kao ciljevi koje treba doseći. Njene konceptualizacije se po automatizmu usvajaju u administraciji a prakse EU se karakterišu kao najbolje, kao ono na šta se treba ugledati. Ukratko, promene u migracijskoj politici se postavljaju kao nužnost, nešto što mora da se uradi, kako bi bili dostignuti neki viši ciljevi. Podsetimo se da upravo nametanje nekakve utilitarnosti, korisnosti za neke „više“, politički definisane ciljeve kao nekakve

²⁷⁶ http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/april/tradoc_146029.pdf, *The Anti-Counterfeiting Trade Agreement* pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁷⁷ <http://www.icmpd.org> *The International Centre for Migration Policy Development*, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁷⁸ <http://www.rcc.int> *The Regional Cooperation Council*, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁷⁹ <https://www.eda.admin.ch/countries/serbia/en/home/representations/cooperation-office.html> *Swiss Agency for Development and Cooperation*, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁸⁰ <http://www.usaid.gov/where-we-work/europe-and-eurasia/serbia>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁸¹ <http://www.sepca-see.eu> *The Southeast Europe Police Chiefs Association*, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁸²

http://prezentacije.mup.gov.rs/RegionalanaMinistarska/Presentations/SECI_Presentation%202009%20Belgrade.pdf *South-East European Cooperative Initiative*; o delovanju MARRI videti <http://marri-rc.org/upload/novi/201406/MARRI%20Strategy%202014-2016.pdf> svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

ultimativne vrednosti, predstavlja formu disciplinovanja (uporedi Foucault 1978). Ovo disciplinovanje sprovodi i EU prema Srbiji i Srbija prema svojim građanima.

Kontrola migracija je prvenstveno kontrola migracija ka EU, koja se sprovodi ne samo na njenim spoljnim granicama već i na celoj teritoriji Srbije. Sprovodi se nad državljanima trećih država ali i kontrolom kretanja sopstvenih državljana, što se odvija putem izdavanja ličnih biometrijskih dokumenata zaštićenih najsavremenijim tehnologijama. Readmisija predstavlja još jedan vid kontrole: oni građani Srbije koji se nisu snašli u EU (predstavljaju nacionalne izbeglice koje nisu uspele da regulišu svoj status) ili su neuspešno zatražili azil (jer Srbija je sada sigurna zemlja i azahtevi za azil srpskih državljana su neosnovani), vraćaju se u Srbiju. Srbija snosi eventualne sankcije ukoliko ih ima „previše“ (stalna pretnja suspenzijom vizne liberalizacije).

Takođe, preuzimanje modela konceptualizacija i praksi iz EU dovodi do etabliranja nekih novih ili redefinisana već postojećih kategorija (izbeglice, migranti, ekonomski, ilegalni, lažni, sekundarni, potencijalni), u skladu sa potrebama EU, a koje su predstavljene kao standardi, odnosno, normalizovane su. Neke kategorije, kao što su „lažni azilanti“, o čemu će biti više reči kasnije, postaju simboli unutrašnjih konflikata u srpskom društvu: sa jedne strane, ukoliko se radi o srpskim državljanima, to su oni koji nisu „baš Srbi“ i oni koji mogu da štete putu Srbije u EU, odnosno, poboljšanju ekonomske situacije, ili „svetlijoj budućnosti“, u krajnjoj liniji. Sa druge strane, ukoliko se u ovu kategoriju stavljaju stranci koji zatraže azil u Srbiji, njihove namere se doživljavaju kao zloupotreba srpskog azilnog sistema, jer ne odgovaraju predstavama o tome šta bi izbeglica trebalo da bude.

Vrlo je zanimljivo razmotriti i pitanje državnog suvereniteta u procesu dodeljivanja azila. Dok je ranije nacionalna država bila ta koja je određivala da li će nekome dodeliti azil ili ne, sada se to utvrđuje na osnovu kriterijuma koji su usvojeni kao posledica procesa pridruživanja EU. Ovi kriterijumi se tretiraju kao objektivni, i kao oni koji bi trebalo da budu univerzalno prihvaćeni, a za koje smo videli da zapravo predstavljaju kompromis nastao pod uticajima različitih aktera (o problemima sa univerzalnim prihvatanjem odnosno, neprihvatanjem kategorija koje su nastale u datom trenutku u određenom delu sveta kao odgovor na specifične probleme videti, na primer, Stojić Mitrović 2013).

4. AZIL I NEREGULARNE MIGRACIJE KAO OBJEKAT PRAKTIČNIH POLITIKA: POLITIČKE I/ILI KULTURNE PARADIGME

S obzirom na navedeno, smatram da se izmene u migracijskoj politici u Srbiji mogu posmatrati više kao forma eksternalizacija relevantne evropske politike, nego kao njena eksterna dimenzija. Razlika je, da podsetim, u elementu postojanja više ili manje dobrovoljnosti (ili, drugim rečima, više ili manje prisile) i *outsourcing*-u migracijske kontrole (videti Papadopoulou-Kourkoula 2008, 32). Što se dobrovoljnosti tiče, treba uzeti u obzir da je vizna liberalizacija uslovljena readmisijom a približavanje EU uslovljeno etabliranjem pozicije čuvara spoljnih granica. Zato ni ne čudi što su prva poglavlja na kojima je počela priprema za predpristupne pregovore²⁸³ upravo 23²⁸⁴ i 24.²⁸⁵ Sledeći kritiku GAMM-a koji nudi ECRE, ubacivanje ovako definisane migracijske politike u pregovore koji se odnose na neke drugačije stvari, kao što su ekonomska pomoć, investicije, razvojni programi, direktno upućuje na to da je usvajanja evropske migracijske politike nešto što se radi samo ako se mora i da je EU svesna toga. Srbija je, kao i druge zemlje na južnim i istočnim granicama EU, postala deo zone prigušenja neželjenih migracionih tokova prema EU bez mnogo mogućnosti izbora (Collinson 1996, 79). Početne investicije koje EU ulaže u razvoj infrastrukture i političkog sistema u kojima će se ljudska prava poštovati *dovoljno* da se država proglasi sigurnom, percipiraju se kao srazmerne koristi koju će EU imati od prebacivanja *problema migracija* dalje od svoje teritorije (uporedi Lavenex 1999).

Sada je vreme da vidimo kako to deluje u praksi.

²⁸³ <http://www.bezbednost.org/All-publications/5640/prEUgovor--Report-on-Progress-of-Serbia-in.shtml>,
<http://voiceofserbia.org/content/mi%C5%A1%C4%8Dvi%C4%87-serbia-willing-start-talks-chapters-23-and-24-0> ,
svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁸⁴ <http://www.europeanpolicy.org/politike/23-pravosude-i-osnovna-prava/248-poglavlje-23-pravosudje-i-osnovna-prava.html> , pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁸⁵ <http://www.europeanpolicy.org/politike/24-pravda-sloboda-i-bezbednost/246-poglavlje-24-pravda-sloboda-i-bezbednost.html>, pristupljeno 20. decembra 2015.

5 MIGRACIJSKA PRAKSA I KULTURNE PARADIGME

U ovom delu ću govoriti o migracijskoj praksi kroz Srbiju. Prvo treba odgovoriti na pitanje koje se može sažeti sledećim rečima jednog novinara: „Otkud svi ti ljudi ovde i gde su bili ranije?“. Dakle, treba utvrditi uzroke zašto je migracijska ruta, koja prolazi i kroz Srbiju, postala jedna od najfrekventnijih na putu ka EU. Oni leže u kombinaciji pojačane sekuritizacije EU i implementiranih ekstrateritorijal(izova)nih instrumenata evropske migracijske politike. Zato ću opisati kako je došlo do zatvaranja drugih delova spoljne granice EU i intenziviranja kopnene migracijske rute. Tu ću koristiti građu iz medija, kao i izveštaje nevladinih i međunarodnih organizacija, kao i izveštaje aktivističke mreže *No borders*. Zatim treba utvrditi karakteristike tog kretanja u Srbiji. Kako je u pitanju jako dinamičan proces, migracijsku praksu u Srbiji ću predstaviti i na sinhronijskoj i na dijahronijskoj osi. Predstaviću načine ulaska na teritoriju Srbije na osnovu izveštaja iz medija, izveštaja nevladinih organizacija, Komesarijata za izbeglice i migracije, kao i na osnovu razgovora sa samim migrantima. Predstaviću i proceduru izražavanja namere da se zatraži azil i samu azilnu proceduru na osnovu izjava migranata i drugih ispitanika, zakonske regulative i izveštaja relevantnih državnih službi kao i nevladinih i međunarodnih organizacija. Predstaviću i proceduru koja se odnosi na osobe koje se tretiraju za prekršaj nezakonitog prelaska granica ili boravka u Srbiji na osnovu zakonske regulative a da pri tom nisu izrazili nameru da zatraže azil ili im njihovo izražavanje namere da zatraže azil nije prepoznato od strane nadležnih organa, ali i i informacija dobijenih od migranata i njihovih pravnih zastupnika, aktivista, i nevladinih i međunarodnih organizacija. Daću dijahronijski pregled otvaranja centara za smeštaj lica koja traže azil u Srbiji (Banja Koviljača, Bogovađa i Vračević, Obrenovac, Sjenica i Tutin, Krnjača) i detaljnije opisati svaki. Informacije o njima dobila sam na osnovu intervjuova obavljenih sa njihovim upravicima, ali i razgovorima sa drugim zaposlenima i razgovorima sa osobama koje su u njima smeštene. Takođe, u svakom od ovih mesta sam razgovarala i sa lokalnim stanovništvom i aktivistima i nevladinim organizacijama koje u okviru svojih redovnih aktivnosti posećuju ove centre. Terenski rad sam obavila u svih pet centara koji trenutno prihvataju lica traže azil, kao i u Preševu, Šidu i Subotici, kao pograničnim mestima. Najviše podataka o svakodnevnom životu migranata bez papira dobila sam na osnovu istraživanja u Bogovađi i Subotici. Pored ovoga, povećanje broja migranata u Beogradu,

omogućilo mi je istraživanje posledica ilegalizacije na svakodnevni život migranata. Tu sam obavila intervjue sa vlasnicima i zaposlenima u hostelima koji migrantima pružaju smeštaj, sa aktivistima, kao i sa samim migrantima. Poslednja terenska istraživanja obavila sam početkom oktobra 2015. godine.

Kako je fokus ovog rada stavljen na kulturne paradigme, kao interpretativne okvire u kojima konceptualizacije i prakse u vezi sa migracijama zadobijaju smisao, posebno ću dati značaj konfliktnim situacijama, s obzirom na to da se u takvim primerima suprotstavljene kulturne paradigme ispoljavaju sa najvećim intenzitetom. Ove situacije ću predstaviti na osnovu razgovora sa njihovim učesnicima i svedocima, ali i izveštajima iz medija. Tu spadaju protesti lokalnog stanovništva zbog prisustva migranata u Banji Koviljači, Bogovađi i Obrenovcu. Pored ovoga, obradiću nekoliko primera isključivo na osnovu medijske građe, kao što su kretanja sa Kosova prema Mađarskoj tokom zime 2014-2015. godine, velika nesreća u blizini Leskovca u februaru 2015. godine, smrt Gambijca Muse na Dorćolu u Beogradu 2014. godine i tako dalje. Dakle, pokušaću da dam što iscrpniji opis migracijske prakse u Srbiji, što će mi omogućiti kasnije utvrđivanje aktuelizovanih interpretativnih okvira o migracijama.

5.1 Ulazak u „Tvrđavu Evropu“: eksternalizacija i sekuritizacija

„...Evropa će postati crna ukoliko ja padnem. Milioni ljudi preko Libije žele da se domognu Evrope“, prorekao je 2010. godine pukovnik Muamer el Gadafi u Rimu. Godinu dana kasnije libijski lider zverski je ubijen tokom „arapskog proleća“: iza toga severnoafrička zemlja skliznula je u bezvlašće, da bi danas stekla neslavnu titulu glavne odskočne daske nepozvanih dođoša za Evropu.“

T. Vujić, „Evropa nije slušala Gadafijeva upozorenja“, Politika, 25.04.2015²⁸⁶

U ovom delu teksta ću opisati puteve kojima migranti iz Azije i Afrike dolaze u Evropu. Koncentrisaću se na Mediteran, budući da tzv. istočno-mediteranskom rutom po Fronteksovoj

²⁸⁶ <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Evropa-nije-slusala-Gadafijeva-upozorenja.sr.html>

klasifikaciji,²⁸⁷ odnosno, njenim zapadno-balkanskim krakom, migranti stižu i u Srbiju. Fokus ovog predstavljanja biće na tehnikama koje EU i njene države – članice sprovode kako bi sprečile ili obeshrabrile migracije. Koristiću geografske odrednice kako bih kontekstualizovala prakse. Na primeru Maroka posebno ću se koncentrisati na ograde, dok ću na primeru Libije ukazati na pitanje krijumčarenja i *push-back* prakse. Istočno-mediteranska i zapadno-balkanska ruta će mi poslužiti kao uvod u predstavljanje migracijske prakse u Srbiji. Ovo će mi omogućiti prikaz praktičnog funkcionisanja evropske migracijske politike, kako u državama koje su članice EU (politika evrointegracija za Grčku i Bugarsku), tako i onima koje spadaju u domen njene eksterne dimenzije (GAMM agenda u koju su uključene Libija i Maroko, i politika proširenja EU za Tursku i Makedoniju). Izvori koje koristim su izveštaji nevladinih organizacija, pojedini dokumenti EU i građa iz medija.

Ovde je neophodno podsetiti da su migracije izuzetno dinamičan fenomen, rute se stalno menjaju u zavisnosti od političkih dešavanja, klimatskih promena i sekuritarnih odgovora. Tako se, sve do arapskog proleća 2011. godine moglo pratiti izvesno smanjivanje intenziteta migracijskih kretanja čemu su doprinele dve stvari: učvršćivanje kontrole maritimnih puteva od strane evropskih službi, ali i severnoafričkih u procesu eksternalizacije. Najveći uspeh u kontroli imaju akcije na zapadnom delu Mediterana, koje značajno smanjuju broj prelazaka: nadzor u enklavama Melilja i Seuta, kao i u oblasti Kanarskih ostrva (pod španskom jurisdikcijom), a isti efekat imaju i *push-back* akcije na obalama Senegala i Mauritanije.²⁸⁸ U ostalim delovima Mediterana situacija u vezi sa kontrolom je nešto složenija. Izbijanje sukoba u državama na severu Afrike kao i na Bliskom Istoku, dovelo je do velikih promena, intenziviranjem migracija, preusmeravanjem ruta, ali i povećanjem broja smrtnih ishoda na putu ka EU.²⁸⁹

5.1.1 Maroko: prve evropske ograde na zapadnom Mediteranu

²⁸⁷ Mapu pogledati na: <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁸⁸ http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/italy0909web_0.pdf, str. 36.

²⁸⁹ Od 2013. godine deluje projekat koji je pokrenula mreža novinara sa namerom da dokumentuje smrti na evropskim granicama. Više o ovome videti na: <https://www.detective.io/detective/the-migrants-files>

Četvrt veka nakon pada Berlinskog zida, Evropa ubrzano podiže nove: višestruke ograde sa žicama sa žiletima („napredni“ tip bodljikave žice) već godinama dele dve španske enklave u Maroku, Seutu i Melilju od ostatka Afrike.²⁹⁰ Seuta leži na Gibraltarskom Moreuzu, najkraćem pomorskom putu ka Evropi.²⁹¹ Melilja leži nešto istočnije, bliže Alžiru²⁹². U blizini ovih mesta formirali su se privremeni kampovi u kojima migranti, najčešće iz podsaharske Afrike, čekaju povoljan trenutak da nogom stupe na evropsko tle. To čekanje može potrajati i godinama. Nisu u stanju da se vrate, najčešće zato što su previše uložili i oni i njihove porodice, da uopšte krenu na put ka EU (o teškoćama kroz koje prolaze osobe koje iz Zapadne Afrike žele da odu u EU pisao je Paolo Gaibazzi u više radova; pogledati, na primer, Gaibazzi 2014).²⁹³ Međutim, iako su gradovi na dohvata ruke, to nije nimalo lak zadatak. Sistem višestrukih nizova ograda, sa tornjevima na određenom rastojanju, kamerama, ispred kojeg patrolira marokanska armija a unutar španska *guardia civil*, opremljena uređajima koji detektuju otkucaje srca u vozilima, nivo ugljen-dioksida i sl, mnoštvo plovila koja kontrolišu eventualne pokušaje da se u enklave uđe morskim putem, čine ovo jako teškim. Zabeleženo je dosta smrtnih slučajeva u pokušajima da se pređe.²⁹⁴ Od 2005. godine ovaj deo granice između Maroka i Španije naziva se koridorom smrti (Natter 2015). Oni koji krenu morskim putem rizikuju oružanu reakciju bilo marokanskih, bilo španskih graničara. Najsvežiji primer je iz februara 2014. godine, kada je na stotine migranata koji su pokušavali da plivanjem zaobiđu granicu koja deli Maroko od Seute, španska granična policija ispaljivala gumene metke, kako bi ih odvratila od ove namere. Najmanje petnaest migranata je nastradalo.²⁹⁵ Dolazak kopnenim putem na teritoriju Španije preko ove dve enklave je posledica rigoroznijih kontrola na morskim putevima. Ulazak u enklave preko ograde se obavlja u naletima (*storming*): težina velikog broja migranata koji se penju dovede do popuštanja

²⁹⁰ Video pogledati na <https://www.youtube.com/watch?v=OmQOlXNQABI>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁹¹ Video o Seuti pogledati na: <https://www.youtube.com/watch?v=Rh7EMk2RZcA>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁹² Video o Melilli pogledati na: <https://www.youtube.com/watch?v=ZHj58hYdhMg>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁹³ Gaibazzi ističe da je pre svega osobama iz zapadnoafričkih zemalja jako teško da dobiju vizu, budući da poseduju državljanstvo zemalja koje se nalaze na tzv. crnoj šengenskoj listi. To znači da moraju da prilože puno dokumenata koji će potkrepiti njihovu mogućnost da putuju ali i potvrditi obavezu da se vrate nazad. Mnogi uopšte nemaju ni šansu da podnesu zahtev za vizu, jer nemaju zvanično zaposlenje, račun u banci, novac za povratnu kartu, čiji račun treba, uz račun u banci, da prilože zahtevu za vizu, niti početni kapital da plate razmatranje zahteva u konzularnom odeljenju. Taj početni kapital iznosi nekoliko hiljada evra, a šanse za dobijanje vize nisu obećavajuće (Gaibazzi 2014).

²⁹⁴ Film „Zemlja između“ koji je režirao David Fedele 2014. godine o ovome dostupan je na: https://www.youtube.com/watch?v=Vf4N_IHOWEA, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁹⁵ Više o ovome pogledati na <http://www.reuters.com/article/2014/02/13/us-spain-migrants-idUSBREA1C1MY20140213>, kao i na <http://www.bbc.com/news/world-europe-26516703>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

ograda i određen broj uspe da pređe i zatraži azil.²⁹⁶ Fizički prelazak ograde, čak i kada uspeju da se popnu, može završiti katastrofalnim posekotinama od žileta.²⁹⁷ Posledice su toliko strašne, da je čak i sindikat gvardije reagovao protiv njihovog (p)ostavljanja.²⁹⁸

Pojedini sagovornici iz Malija i Sijera Leonea su mi rekli da su Evropu krenuli preko Balkana, zato što nisu uspeali da pređu u Španiju iz Maroka.

EU procesom eksternalizacije u kontrolu migracijskih tokova aktivno uključuje severnoafričke zemlje, koje ovde figuriraju uglavnom kao zemlje tranzita za osobe iz podsaharske Afrike. Maroko konkretno predstavlja glavnog aktera onoga što Natter naziva evro-afričkim migracionim sistemom (Natter 2015). Natter ističe da je Maroko i ciljna država, s obzirom na povoljnu ekonomsku klimu, na koje nisu uticali potresi iz 2008. godine. Uz stabilnu političku situaciju, praktično nenarušenu arapskim prolećem iz 2011. godine, ovo je doprinelo da dosta radnika iz inostranstva, uključujući radnike iz Kine i Francuske, dolazi u ovu državu (Natter 2015). Međutim, pošto je cilj ovog dela teksta da objasnim razloge intenziviranja kretanja ka EU kopnenom rutom preko Balkana, neću se previše zadržavati na ovome. Bitno je, međutim, istaći da su predstave koje imamo o severnoafričkim državama i migrantima koji u njih dolaze, ali i o nekakvoj posebnoj pre svega ekonomskoj privlačnosti Evrope previše pojednostavljene, i da to treba da imamo na umu kada govorimo o migracijskim procesima ka EU.²⁹⁹

²⁹⁶ Video pogledati na: https://www.youtube.com/watch?v=fYK28f_CZ_U, pristupljeno 20. decembra 2015. U ovom medijskom izveštaju se pominje da EU plaća milione evra Maroku da čuva svoje granice, ali da to nema efekta na ljude koji očajnički žele da uđu u EU. Takođe, dodaje se, iako ljudi iz najrazličitijih država dolaze na sever Afrike i putuju zajedno ka Evropi, samo od toga odakle su zavisi da li će biti prihvaćene ili deportovani.

²⁹⁷ <http://www.theguardian.com/world/2013/nov/01/razor-wire-divide-morocco-melilla-inhumane>, pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁹⁸ Nemački Spiegel je izdao reportažu o smrtonosnim granicama Evrope koja je dostupna na: <http://www.spiegel.de/international/europe/europe-tightens-borders-and-fails-to-protect-people-a-989502.html> Reportaža sadrži dosta galerija fotografija kako ograda, tako i samih osoba koje pokušavaju da pređu, improvizovanih kampova, kao i unutrašnjosti enklava. Link ka galeriji o ogradama Seute i Melilje dostupan je na: <http://www.spiegel.de/fotostrecke/photo-gallery-the-borderlands-of-spain-fotostrecke-118868.html>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

²⁹⁹ Olakšavanje migracija za državljanje Maroka uslovljeno je povećanjem kontrole na teritoriji ove države. Od 1990-ih, navodi Natter, Maroko, Španija i Francuska, kao dva glavna evropska partnera, potpisale su više bilateralnih sporazuma koji se odnose na operacije kontrole granica, readmisiju neregularnih migranata i davanje prednosti za ulazak (tzv. preferencijalni pristup) marokanskim studentima i radnicima (Natter 2015). Ugovori o readmisiji pretpostavljaju da je Maroko sigurna zemlja za one koji će tamo biti deportovani. Međutim, podaci sa terena pokazuju nešto drugačiju sliku. O malteriranju i proterivanju podsaharskih migranata pisao je HRW 2014. godine u posebnom izveštaju http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/morocco0214_ForUpload_0.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

Od početka 2015. godine kontrola migracija u Maroku je sve više militarizovana. Migrantski kampovi su razrušeni, migranti, uključujući žene i decu zatvoreni po centrima, a marokanska policija „ne okleva da potvrdi da je ove operacije platila EU“.³⁰⁰ Ima i primera rasističkog ponašanja prema migrantima.³⁰¹

5.1.2 Libija: eksternalizacija i surovi spektakl granice na centralnom Mediteranu

Libija, sa svoje strane, predstavlja specifičnu polaznu tačku prema EU. U isto vreme dolazi do povećanja broja prelazaka na centralnomediteranskoj ruti po Fronteksovoj klasifikaciji, koja vodi od Libije prema vodama Italije. Odnos Italije i Libije je dosta složen.³⁰² U Ugovoru o prijateljstvu između Libije i Italije, potpisanom u Bengaziju 2008. godine, dosta pažnje je posvećeno kooperaciji ove dve države u oblasti kontrole migracija prema Italiji: Italija i EU će snositi troškove uspostavljanja efikasnog sistema kontrole na granicama Libije.³⁰³ Italija se obavezuje da će finansijski potpomagati Libiju, a ova će zauzvrat zadržavati migrante na svojoj teritoriji tako što će pre svega sprečavati da napuste njene obale i krenu ka Italiji, ali i tako što će prihvatiti nazad sve one migrante koje presretnu italijanske patrole.³⁰⁴ Italijanski premijer Berlusconi je rekao da „skoro da nema nikoga na ovim brodovima ko bi imao pravo na azil, kako pokazuju statistike; samo u izuzetnim slučajevima“.³⁰⁵ Međutim, situacija u Libiji u pogledu

³⁰⁰ Hronologija ovih operacija sa detaljima dostupna je na: <https://beatingborders.wordpress.com/2015/06/17/the-militarisation-of-the-european-borders-the-daily-terror-in-morocco> pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁰¹ <http://www.yabiladi.com/articles/details/38186/maroc-subsahariens-victimes-racisme-dans.html> pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁰² Nakon dolaska Gadafija na vlast 1969. godine Italijani su napustili Libiju (koju su je kolonizovali 1934. godine) a njihova imovina je konfiskovana. Međutim, ekonomska saradnja nikada nije prestala: italijanske naftne kompanije su radile u Libiji, Libija je ulagala u Fijat (Ronzitti 2009, 126). Tokom 1980-ih Libija je optužena za preduzimanje izvesnih terorističkih akcija, pa je Savet bezbednosti UN 1992. godine uveo embargo Libiji, koji je ukinut 2003. godine (Ibid.).

³⁰³ Tekst Ugovora o Prijateljstvu dostupan je na italijanskom jeziku ovde: <http://www.repubblica.it/2008/05/sezioni/esteri/libia-italia/testo-accordo/testo-accordo.html>, pristupljeno 20. decembra 2015. U članu 19. ovog Ugovora *Collaborazione nella lotta al terrorismo, alla criminalità organizzata, al traffico di stupefacenti, all'immigrazione clandestina*, govori se kooperaciji u oblasti kontrole migracija. Vidimo da se migracije stavljaju zajedno sa terorizmom, organizovanim kriminalom i trgovinom narkoticima.

³⁰⁴ Izjave Berlusconija i Gadafija o ovom ugovoru pogledati na: http://www.nytimes.com/2008/08/31/world/europe/31iht-italy.4.15774385.html?_r=0 pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁰⁵ <http://www.hrw.org/news/2009/09/23/italy-libya-connection>, pristupljeno 20. decembra 2015. Ovde jako zanimljiv obrt: statistike u vezi sa odobrenim zahtevima za azil se koriste kao sredstvo za legitimizaciju političkog delovanja iako je zapravo slučaj da se politički razlozi (pre svega nacionalnost, odn. državljanstvo migranta ali i

tretmana podsaharskih migranata se nije promenila u odnosu na raniji period. Jedan moj sagovornik, koji je rođen u Libiji, govori o lošem tretmanu podsaharskih stanovnika Libije: „Kada sam rođen, moja majka nije mogla da me prijavi u Libiji. Morala je da se vrati u Nigeriju, odakle je, i da me tamo prijavi. Iako sam oduvek živeo u Libiji, uvek sam bio građanin drugog reda. Nisam ni bio građanin u pravom smislu. Ali sam tamo živeo. Teško je bilo da se školujem, teško da nađem posao, svi su me gledali kao da sam niži od njih, da nisam čovek, nego neka životinja. Tretiraju nas kao robove tamo. Radimo za male plate, bez ikakvih uslova. A ostao sam. Tamo mi je majka i celi moj život je ostao tamo. Ali se neću vratiti, samo možda nju da uspem da dovedem.“

U izveštaju HRW³⁰⁶ navodi se da je otpočeto sa praksom presretanja plovila sa migrantima i njihovim vraćanjem na libijsku obalu. Ovo se naziva *push-back* i predstavlja jedan od načina na koje se uskraćuje pravo da se zatraži azil, između ostalog. Princip nevraćanja (*non-refoulement*), (*push back* je, dakle, jedan od načina njegovog kršenja), zasniva se na Ženevskoj konvenciji iz 1951. godine i služi da zaštiti osobe od vraćanja u zemlje u kojima bi im ljudska prava i život mogli biti ugroženi. Kao jedan od načina za opravdavanje *push-back*-a koristilo se to što su migranti presretnuti u međunarodnim vodama i da su samo vraćeni odakle su i došli.³⁰⁷ *Push-back*, iako prilično čest oblik kontrole migracija u praksi, nailazi na žestoke kritike međunarodnih organizacija i, između ostalih, evropskih institucija. Tako UNHCR ističe da princip nevraćanja nema nikakva geografska ograničenja: odnosi se na sve vladine aktere, koji deluju po službenoj dužnosti, bilo na nacionalnoj teritoriji, bilo izvan nje.³⁰⁸

Kako se do sada pokazalo, veća kontrola i veće prepreke ne dovode do prekida migracijskih tokova, samo ih izmeste i učine težim i smrtonosnijim. „Kao rezultat ovih pokušaja da se granica učini nepropustljivom, oni koji neautorizovano prelaze granicu guše se u kamionima, bivaju razneti na minskim poljima između Grčke i Turske, smrskani ispod vagona vozova i zamrznuti u delu za smeštanje točkova aviona. Oni su skakali u smrt sa balkona pokušavajući da izbegnu imigracione službe, i njihova tela se sada više ili manje redovno nasukavaju na mediteranske

zemlja prethodnog boravka ili tranzita, tj. sigurna zemlja u kojoj je osoba boravila) presudno uzimaju u obzir u procesu dodeljivanja statusa.

³⁰⁶ Izveštaj je dostupan na http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/italy0909web_0.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁰⁷ <http://www.hrw.org/news/2009/06/09/italylibya-gaddafi-visit-celebrates-dirty-deal>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁰⁸ Dokument UNHCR-a dostupan je na <http://www.unhcr.org/4963237411.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015.

plaže. Oni su nestajali u pustinji Arizone, rizikujući da pređu na najopasnijim mestima kako bi izbegli naoružane granične patrole i samozvane straže, oduzimali sebi život u prihvatilištima zatvorenog tipa i umirali od ruku graničara, policije, krijumčara, privatnih službi obezbeđenja, imigracionih službi i nasilnih rasista“, (Pickering and Weber 2006, 10).

Sekuritizacija, zatim, migrante sve više upućuju na druge osobe i mreže koje im mogu olakšati prelaz preko granice. Ovde treba istaći dve stvari. Pre svega, kako je pokazalo istraživanje Rubena Anderssona, oko kretanja migranata ka Evropi razvila se čitava industrija koja sa jedne strane to pokušava da spreči, a sa druge da potpomogne (Andersson 2014). Drugim rečima, pooštavanje kriterijuma za odobravanje kretanja nedržavljanima koje sprovodi EU, dovodi do razvoja alternativnih puteva, odnosno, do otvaranja stalno novih prostora za razvoj aktivnosti koje se administrativno podvode pod krijumčarenje i trgovinu ljudima. Ili kako to Anne Gallagher formuliše: „Puno vlada ignoriše činjenicu da se neregularna migracija (uključujući trgovinu i krijumčarenje ljudi) dešava usled velike razlike između broja ljudi koji žele (ili su primorani) da migriraju i zakonskih mogućnosti da to i urade“, (Gallagher 2002, 28). Štaviše, nastavlja Gallagher, „Postoji sve veći broj dokaza da će veoma restriktivne imigracijske politike pre podstaći organizovanu, neregularnu migraciju, nego je sprečiti. Striktnije kontrole krijumčarenja i trgovine koju sprovode organi reda guraju pojedince i manje, neformalne operatere van tržišta – čime se potpomaže kreiranje monopola za najbolje i najsofisticiranije kriminalne mreže“ (Ibid.). I specijalni izvestilac UN o ljudskim pravima migranata Krepo (Crépeau) u najnovijem obraćanju naglašava da evropske migracijska politika proizvodi ono što sama naziva neregularnim migracijama. Štaviše, uspostavljanjem zabrane migracija, ona direktno utiče na formiranje krijumčarskih mreža.³⁰⁹ Sa druge strane, Gabriella Sanchez, antropološkinja koja je i sama proživela iskustva „neautorizovanog“ prelaska iz Meksika u SAD, ističe da je krijumčarenje ljudi znatno kompleksniji i fluidniji fenomen nego što se to posmatranjem iz perspektive materijalne koristi, odn. krijumčarenja kao biznis modela, može zaključiti (Sanchez 2014). Dakle, krijumčarenje ne nastaje u vakuumu, samo od sebe, niti je uvek vođeno isključivo finansijskim motivima.

³⁰⁹ http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=51163#.VYJrc_ntlBe, pristupljeno 20. decembra 2015.

U svakom slučaju, saradnja Italije i Libije, i uključivanje Fronteksa, dovelo je do smanjenja i na ovoj ruti negde od sredine 2009. godine.³¹⁰ Čak i zvaničnici Fronteksa nisu nikad potvrdili da je garantovanje prava izbeglicama izvesno u Libiji. Međutim, sa tom praksom je nastavljeno. Godine 20110. Gadafi je zatražio dodatnu pomoć od EU u sprečavanju migracijskih tokova prema severu.³¹¹ Arapsko proleće nije zaobišlo ni Libiju. Društveni nemiri koji su imali za cilj političke promene doveli su do izbijanja oružanih sukoba i u ovoj zemlji. Opšta nesigurnost i strah za sopstveni život doveli su do toga da se podsharskim migrantima u pokušajima da otplove ka EU, pridruže i osobe poreklom iz Libije.³¹² Što se odnosa Italije i Libije tiče, u medijima početkom 2011. godine nailazimo na vesti kako je, da bi omogućila funkcionisanje zone zabrane leta i mirovnih operacija (odobrenih od strane Saveta Bezbednosti UN),³¹³ Italija suspendovala Ugovor o prijateljstvu između ove dve zemlje.³¹⁴ Međutim, time kontrola migracijskih tokova prema Italiji nije prekinuta: u izveštaju nevladine organizacije Migreurop pominje se da je Fronteks, na zahtev Italije, započeo operaciju Hermes čiji je cilj bilo sprečavanje otplovljavanja sa severnoafričkih obala prema severu (Migreurop 2011, 108).³¹⁵ Sada ću preneti neka od zapažanja iznetih u izveštaju Migreuropa od 7. jula 2011. godine. „Ove izbeglice su u škripcu: Gadafijev režim koristi pitanje migracija kao oružje prisiljavajući hiljade ljudi da se ukrca na improvizovana plovila; u isto vreme, puno Afrikanaca je optuženo da su plaćenici Tripolija i padaju u ruke naoružanim ljudima u zonama koje su pod kontrolom

³¹⁰ *Push-back* ka Libiji Italija sprovodi od 6. maja 2009. godine, a Fronteks je prvo plovilo presreo i uputio nazad ka obalama Libije 18. juna 2009. godine prema http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/italy0909web_0.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015, str. 36-37. pretpostavlja se da je ovo bila praksa i pre ovih datuma, Ibid, 38.

³¹¹ „Libija se obraća Evropskoj uniji da pomogne Libiji u onome što traži, jer bi Evropa, u budućnosti, mogla da prestane da bude Evropa, i postane crna zbog svih ilegalnih imigranata“, rekao je Gadafi tokom obeležavanja druge godišnjice Ugovora o prijateljstvu između Italije i Libije, <http://www.ft.com/cms/s/0/9fb8a92a-b43e-11df-8208-00144feabdc0.html#axzz3aZVJXuDt>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³¹² Stojić Mitrović je opisala putovanje jednog plovila punog izbeglica koje se u ovom periodu otisnulo sa obala Libije, na koje su nailazila vozila NATO snaga, ali koja nisu pomogla civilima, što je dovelo do smrti skoro svih osoba na izbegličkom čamcu (detaljniji opis videti u Stojić Mitrović 2013a)

³¹³ <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/17/libya-un-security-council-air>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³¹⁴ Detaljnije pogledati na: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/libya/8352658/Libya-Italy-repudiates-friendship-treaty-paving-way-for-future-military-action.html>. Ministar odbrane Italije ocenio je Ugovor o prijateljstvu kao nefunkcionalan, neoperativan i suspendovan: <http://migrantsatsea.org/2011/02/28/italian-defence-minister-italy-libya-friendship-agreement-is-%E2%80%9Cdefunct-inoperative-suspended%E2%80%9D>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

³¹⁵ Više o ovoj operaciji na zvaničnoj strani Fronteksa pogledati na: <http://frontex.europa.eu/news/hermes-2011-starts-tomorrow-in-lampedusa-X4XZcr>, <http://frontex.europa.eu/news/update-to-joint-operation-hermes-2011-7DIILz>, <http://frontex.europa.eu/news/hermes-operation-extended-OWmwti>. Pored ove operacije, pominje se i da je Italija iznela stav da je neophodno da NATO što pre počne da blokira plovila koja napuštaju Libiju i da ih vraća prema afričkoj obali, o čemu više informacija pogledati na: <https://www.fidh.org/International-Federation-for-Human-Rights/north-africa-middle-east/libya/A-NATO-ship-leaves-dozens-of>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

Nacionalnog prelaznog veća. U međuvremenu, države koje učestvuju u koalicionim snagama čine se kao da ne uspostavljaju nikakvu vezu između sopstvene vojne intervencije i onih koji su primorani u izbeglištvo. Evropska unija još uvek nije preduzela nikakvu inicijativu da pomogne ovim ljudima ili da pomogne onima koji su u opasnosti na moru. Nasuprot tome, EU ojačava nadzor granice angažovanjem agencije Fronteks u Sredozemnom moru, dok plovila koalicionih snaga ne obezbeđuju nikakvu pomoć ljudima na čamcima. UNHCR procenjuje da je više od 2000 ljudi nestalo u moru od februara,“ (Ibid, 109).

Kada je u Tripoliju ustoličena nova vlada, krenulo je i oživljavanje bilateralnih odnosa Italije i Libije. Već krajem 2011. godine bilo je govora o naftnim koncesijama,³¹⁶ a italijanski premijer Monti je početkom 2012. godine ponudio pomoć Libiji u mnogim oblastima a između ostalog i u obuci budućih libijskih bezbednosnih i policijskih snaga³¹⁷ a pre svega u kontroli migracijskih tokova.³¹⁸ Već u januaru 2012. godine libijski ministar unutrašnjih poslova zatražio je pomoć EU za obnovu 19 centara za strance i sistema nadzora granice.³¹⁹

Tako je Libija postepeno opet počela da predstavlja čuvara „zidina tvrđave Evrope“,³²⁰ sve dok nije došlo do novih nestabilnosti u ovoj zemlji.³²¹ Za to vreme, došlo je do velikog povećanja kretanja jugoistočnim kopnenim rutama ka EU, odnosno, preko Balkana. Pre nego što se fokusiram na Balkan, smatram da je važno da predstavim i najnovija dešavanja u vezi sa kontrolom migracijskih tokova iz Libije prema EU.

Nakon pogibije više stotina migranata u blizini italijanskih ostrva Lampeduze i Sicilije u jesen 2013. godine,³²² Italija je pokrenula operaciju spašavanja pod imenom Mare Nostrum. Od

³¹⁶ <http://www.bbc.com/news/world-africa-16205827>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³¹⁷ <http://www.bbc.com/news/world-europe-16854355>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³¹⁸ <http://www.amnesty.it/amnesty-a-presidente-consiglio-monti-cooperazione-con-tripoli-basata-sui-diritti-umani>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³¹⁹ <http://www.news24.com/Africa/News/Libya-not-Europes-border-guard-20120124>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³²⁰ http://www.maltatoday.com.mt/news/world/52749/tripoli_pledges_migrant_deportation_armed_border_partols_to_q_uell_eu_strike#.VWnMos_tIBd, pristupljeno 20. decembra 2015.

³²¹ <http://www.asmarino.com/news/3824-migrants-risk-detentions-and-beatings-in-libya-for-a-life-in-europe-5>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³²² Više o ovoj seriji nesreća videti na: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/10355661/Italy-mourns-300-dead-in-Lampedusa-migrant-boat-tragedy.html>, <http://www.theguardian.com/world/2013/oct/03/lampedusa-boat-tragedy-italy-migrants>, http://www.nytimes.com/2013/10/04/world/europe/scores-die-in-shipwreck-off-sicily.html?_r=0. Izjava EP o ovome

oktobra 2013. i tokom 2014. godine spašen je velik broj migranata, više od 160.000, koji su se otisnuli sa obala Libije prema Italiji. To se smatra najvećom spasilačkom operacijom ikada. Međutim, nakon godinu dana, Italija je ostala bez finansijskih sredstava za nastavak ove operacije. Tada se pojavio i primer gde su krijumčari namerno potopili brod kada su migranti odbili da pređu na drugi, manji brod.³²³ U medijima su se često čuli prigovori sekuritarnijih političkih struja da je spašavanje migranata na moru zapravo dovelo do povećanja broja pokušaja prelazaka.³²⁴ „Od kada je Italija lansirala svoju operaciju Mare Nostrum u oktobru 2013. godine, došlo je do nezabeleženog povećanja ilegalne imigracije preko Mediterana kao i do četvorostrukog povećanja smrtnih ishoda kod onih koji idu na ta opasna putovanja,“ rekao je britanski ministar za bezbednost i imigraciju Brokenshire. Štaviše, „operacija se sprovodi sve bliže libijskoj obali, jer su trgovci (ljudima, prim. aut.) iskoristili situaciju tako što ranjivije ljude smeštaju na čamce kojima nije sigurno ploviti, polazeći od toga da će biti spašeni i odvedeni u Italiju. Ali mnogi nisu spašeni i zato mislimo da ova operacija kao nenameravanu posledicu ima stavljanje više života u opasnost.“³²⁵ Dakle, glavni argument za prekid Mare Nostrum-a je bio da spasilačke operacije zapravo privlače veći broj migranata kroz olakšavanje posla trgovcima ljudima.³²⁶ Time se u potpunosti devalviraju razlozi za kretanje na put svih tih osoba smeštanih na plovno nesposobne čamce i zanemaruje uticaj i odgovornost evropskih restriktivnih praksi na njihovo obraćanje organizovanim mrežama za transport. Takođe, govorilo se i da je Mare Nostrum jednostavno preskup.³²⁷

dostupna je na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0448+0+DOC+XML+V0//EN>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

³²³ <http://www.e-novine.com/svet/svet-vesti/109326-Brod-imigrantima-namerno-potopljen.html>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³²⁴ Protiv produžavanja operacije Mare Nostrum bila je naročito Velika Britanija:

<http://www.theguardian.com/politics/2014/oct/27/uk-mediterranean-migrant-rescue-plan>,

<http://www.theguardian.com/uk-news/2014/oct/30/home-office-minister-rescue-migrants-must-be-stopped-mediterranean>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

³²⁵ <http://www.theguardian.com/uk-news/2014/oct/30/home-office-minister-rescue-migrants-must-be-stopped-mediterranean>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³²⁶ Paušalno korišćenje izraza „trgovci ljudima“ umesto „krijumčari“ doprinosi težini argumenta, prim. aut. Takođe, pojava kontrarargumenta od strane UNHCR-a da je više od 50% osoba koji su na tim brodovima iz zemalja u kojima postoje *de facto* oružani sukobi, kao što su Sirija i Eritreja, odnosno, intenzivirano ukazivanje na to da se na tim brodovima nalaze osobe koje su *zaista* primorane da beže, ukazuje na potpunu normalizaciju diskursa o izbeglicama i ekonomskim migrantima kao suprotstavljenim kategorijama, gde je postojanje *prisile* ono što opravdava migracije; videti: <http://www.unhcr.org/542c07e39.html>, str. 3, pristupljeno 20. decembra 2015.

³²⁷ <https://www.theparliamentmagazine.eu/articles/special-report/parliament-round-uk-withdrawal-eu-mediterranean-rescue-operation> pristupljeno 20. decembra 2015.

U svakom slučaju, Mare Nostrum je u novembru 2014. godine zamenila Fronteksova operacija Triton. Osnovna svrha ove operacije, kao i dugih sličnih Fronteksovih operacija, nije spašavanje života, već nadzor i sprečavanje ilegalne imigracije prema EU.³²⁸ Uskoro se, nažalost, pokazalo da migracijski tokovi nisu zaustavljeni, već da su samo odneli više života.³²⁹ Smrt u moru je postala fokus a sprečavanje imperativ.³³⁰ Tada se pojavila ideja da ljude treba nekako sprečiti da uopšte krenu na put. Jedan smer je zastupao stanovište da bi formiranje efikasnog sistema za procesuiranje zahteva za azil na afričkom tlu doprinelo smanjenu motivacije da se uopšte krene na put.³³¹ Ovaj predlog intenziviranja eksternalizacije u skladu sa GAMM agendom veoma podseća na australijski model: Australija kategorički ne dozvoljava dolazak izbeglica na svoju teritoriju, već se cela azilna procedura i smeštaj osoba kojima na kraju bude dodeljen status dešava ekstrateritorijalno, na ostrvima Manus,³³² Nauru,³³³ na Papui Novoj Gvineji³³⁴ i u Kambodži.³³⁵ Takođe, ima posebne sporazume sa Indijom³³⁶ i Šri Lankom,³³⁷ koje istovremeno figuriraju i kao države repartijacije i eksternalizacije, odnosno, kao sigurne zemlje za osobe koje su iz njih zapravo pobegle (na primer, za Tamile). Zabeležen je i slučaj kada je azilna procedura

³²⁸ Klaus Rosler, zvaničnik Fronteksa, nalasio je da je prioritet obezbeđivanje efikasne granične kontrole i monitoring kriminalnih mreža u Severnoj Africi: <http://www.theguardian.com/world/2014/oct/31/italy-sea-mission-thousands-risk>. Jedan drugi zvaničnik Fronteksa eksplicitno je rekao da u mandatu Tritona ne stoji da je to akcija potrage i spašavanja: <http://www.theguardian.com/world/2015/apr/22/eu-borders-chief-says-saving-migrants-lives-cannot-be-priority-for-patrols>. O Tritonu na sprskom jeziku pogledati: http://www.dw.de/triton-spasava-izbeglice/a-18061955?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss kao i http://www.dw.de/evropi-potrebna-nova-izbegli%C4%8Dka-politika/a-18393402?maca=ser-Blic+Online_v2-9895-xml-mrss, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

³²⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=04&dd=19&nav_id=982324, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³⁰ <http://www.migrantsrights.org.uk/blog/2014/11/refugees-mediterranean-violence-and-war-driving-flows-not-people-traffickers>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³¹ <https://euobserver.com/justice/127985>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³² http://www.theguardian.com/world/2014/aug/14/australia-says-iraqi-minorities-can-apply-for-visas-as-it-tries-to-send-syrians-back?CMP=soc_567, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³³ <http://www.theguardian.com/australia-news/2014/nov/12/asylum-seekers-healthcare-comparable-to-australia-government-tells-un>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³⁴ <http://www.bbc.com/news/world-asia-26252556>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³⁵ <http://www.courrierinternational.com/article/2014/08/12/le-cambodge-va-t-il-devenir-le-depotoir-de-l-australie>. Australija je, na primer, dogovorila prebacivanje, tj. relokaciju izbeglica sa Naurua u Kambodžu, što je izazvalo zabrinutost mnogih međunarodnih organizacija: <http://www.unhcr.org/542526db9.html> i <http://www.iom.int/news/cambodia-receives-first-group-refugees-nauru>. O detaljima ugovora u pogledu novca koji će Kambodža dobiti za prijem izbeglica sa Naurua od Australije i stanju ljudskih prava u ove dve zemlje pogledati više na: <http://refugeesinternational.org/blog/refugee-obligations-shirked-australia%E2%80%99s-unwanted-refugees-arrive-cambodia-nauru>, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

³³⁶ <http://www.theguardian.com/australia-news/2014/oct/14/tamil-asylum-seeker-held-at-sea-wasnt-asked-basic-questions-high-court-hears>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³⁷ <http://www.smh.com.au/federal-politics/political-news/asylum-seekers-screened-at-sea-returned-to-sri-lanka-20140706-3bh3x>, pristupljeno 20. decembra 2015.

sprovedena na moru, kada je australijska vojska mesec dana na moru držala 46 Vijetnamaca i kojima je, nakon kratkih intervjuja, odbijen zahtev za azil.³³⁸ Australija je mogla da se „pohvali“ da je broj pokušaja dolaska na njeno tle a samim tim i smrtnih slučajeva ekstremno smanjen usled ovih mera.³³⁹ Ovo je, dakle, primer rezultata primene tehnike obeshrabrivanja migracija eksternalizacijom i strukturno sličan model je predložen za severnoafričke zemlje.³⁴⁰

Pojava tzv. brodova – duhova, brodova koji bi pre trebalo da su na otpadu nego na moru, koji su se zaustavili negde na pučini i doveli u opasnosti stotine ljudi na njima,³⁴¹ primeri namernog potapanja brodova od strane krijumčara,³⁴² bacanja žena i dece u more kako bi ih spasili komercijalni brodovi (čiji kapetani kasnije mogu da snose odgovornost jer su doveli osobe bez dokumenata na teritoriju EU po načelu *carriers' responsibility*, Migreurop 2011)³⁴³ i uopšte povećanje broja pokušaja prelazaka i smrtnih ishoda, umesto na uzroke, doveli su do fokusiranja na najšokantnije posledice ovakvog stanja. Uz ekspanziju naslova o brodovima strave i užasa na kojima su se ljudi ugušili možda i pre brodoloma,³⁴⁴ krijumčarima kao modernim trgovcima robljem,³⁴⁵ mogućnostima da se borci ISIS prebacuju u EU ovim brodovima³⁴⁶ i sl, dominantni diskurs se usmerava na krijumčare i kriminalne mreže kao srž problema. Konkretna odluka EU svela se na pet stvari:³⁴⁷ predlog EK da se vojnom akcijom unište plovila koja bi mogla biti

³³⁸ Detalje pogledati na: <http://m.voanews.com/a/australia-secretly-processed-asylum-seeker-claims-at-sea/2790636.html>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³³⁹ Više o ovome pogledati na: http://www.dw.de/australijski-recept-za-problem-sa-izbeglicama/a-18407907?maca=ser-Blic+Online_v2-9895-xml-mrss, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁴⁰ <http://www.theguardian.com/world/2015/mar/20/eu-italian-proposals-outsource-mediterranean-migrant-patrol-africa>, videti i http://www.theguardian.com/world/2015/mar/05/european-commission-third-country-immigrant-processing-centres?CMP=share_btn_fb, svemu pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁴¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/523790/BROD-DUHOVA-Krijumcari-ostavili-450-migranta-da-umru-na-moru-spasava-ih-italijanska-mornarica>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁴² <http://www.e-novine.com/svet/svet-vesti/109326-Brod-imigrantima-namerno-potopljen.html>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁴³ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/migrant-boat-crisis-human-smugglers-throwing-pregnant-women-and-children-overboard-to-drown-to-force-commercial-ships-to-rescue-them-10290183.html>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁴⁴ <http://www.dw.de/brodovi-strave-i-u%C5%BEasa/a-18168777>, <http://www.bbc.com/news/magazine-32888039>

³⁴⁵ <http://www.theguardian.com/world/2015/may/21/anger-eu-slave-trade-rhetoric-naval-operations-migration-mediterranean>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁴⁶ http://www.ansa.it/english/news/politics/2015/05/15/gentiloni-says-no-terrorist-boat-reports_2efd8955-6c74-4e7c-b0a6-acc435d12fa6.html, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁴⁷ Ekspertsku analizu S. Peersa pogledati na: http://eulawanalysis.blogspot.it/2015/05/the-new-eu-migration-agenda-takes-shape.html?utm_source=feedburner&utm_medium=email&utm_campaign=Feed%3A+EuLawAnalysis+%28EU+L+aw+Analysis%29, pristupljeno 20. decembra 2015.

korišćena od strane krijumčara,³⁴⁸ sistem preraspodele izbeglica po kvotama,³⁴⁹ revizija uslova za izdavanje tzv. plave karte migrantima za deficitarna zanimanja,³⁵⁰ uvođenje opcije izuzimanja trudnih žena i maloletnika od nasilnog uzimanja otisaka prstiju, odnosno, zatvaranja onih koji to odbiju u okviru primene Eurodac direktive³⁵¹ i primanje izbeglica u okviru programa preseljenja u sigurne zemlje (UK je već odlučila da se neće pridružiti ovome).³⁵² Ovde će se koncentrisati na vojnu akciju protiv krijumčara na libijskim obalama.

Tako je Savet ministara EU 18. maja 2015. odobrio predlog pomorske misije čiji je cilj uništavanje plovila koja se koriste za krijumčarenje, čije bi sedište bilo u Rimu i koja bi bila pod vođstvom Italije.³⁵³ Ovo je bilo po prvi put u dvanaest godina da su se ministri EU sreli u tako velikom formatu. Šefica spoljne politike EU Federika Mogherini u *twitter* obraćanju navela je da su „ministri odobrili misiju uništavanja biznis modela krijumčarenja (migranata) i mreža trgovaca (ljudima, prim. aut.) u Mediteranu.“³⁵⁴ I NATO je potvrdio da će pomoći EU u ovome.³⁵⁵ Onda je 27. maja 2015. godine objavljen i Akcioni plan EU protiv krijumčarenja migranata za period 2015 – 2020.³⁵⁶

³⁴⁸ <http://www.bbc.com/news/world-europe-32776688>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁴⁹ Predlog EK o ovom pitanju pogledati na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/asylum/general/docs/proposal_for_a_council_decision_on_provisional_relocation_measures_for_italy_and_greece_en.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁵⁰ Više o ovome pogledati na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/public-consultation/2015/consulting_0029_en.htm, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁵¹ „Države – članice treba da uzmu u obzir to da nikada nije u redu koristiti prisilu kako bi se obezbedilo uzimanje otisaka prstiju od pojedinih ranjivih osoba, kao što su maloletnici ili trudne žene. Ako se i koristi neki stepen prisile nad ranjivim osobama, mora da bude sigurno da je upotrebljena procedura posebno adaptirana za te osobe.” <http://www.statewatch.org/news/2015/may/eu-com-guidelines-on-obligation-to-take-fingerprints-swd-150-15.pdf>, pristupljeno 20. decembra 2015. EK je napravila istraživanje u vezi sa tim kako i da li članice uzimaju otiske prstiju migrantima i došla do sledećih zaključaka: dok neke pribegavaju zatvaranju migranata kakao bi obezbedile uzimanje otisaka, druge koriste izvesne mere prisile, dok treće niti zatvaraju, niti prisiljavaju migrante da ostave otiske. Zato je EK izdala preporuke u vidu Vodiča koji će pomoći državama potpisnicama Dablinske regulacije da ispunjavaju svoje obaveze.

³⁵² <http://uk.reuters.com/article/2015/05/13/uk-europe-migrants-proposal-idUKKBN0NY17B20150513>. Takođe, postoji mišljenje da predloženih 20.000 izbeglica ne dogovara realnim potrebama, pa tako jedan zvaničnik UN navodi da je neophodno prihvatiti jedan million sirijskih izbeglica:

<http://www.theguardian.com/world/2015/apr/22/un-urges-wealthy-countries-to-take-one-million-syrian-refugees-in-next-five-years>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁵³ http://www.ansa.it/english/news/politics/2015/05/18/eu-targets-traffickers-amid-quota-row_aabb1268-37f9-43ad-9ebc-7b1a78c6bb60.html, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁵⁴ <https://twitter.com/federicamog/status/600327623273742336>, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁵⁵ http://www.ansa.it/english/news/2015/05/14/med-migrant-mission-european-operation-nato-chief_a57fe9b6-82ce-4b3b-910d-ac78e2b0cd40.html, pristupljeno 20. decembra 2015.

³⁵⁶ Akcioni plan je dostupan na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/asylum/general/docs/eu_action_plan_against_migrant_smuggling_en.pdf, pristupljeno 20. decembra 2015.

Što se ovog predloženog smera delovanja tiče, postoje ozbiljne dileme.³⁵⁷ Tako se tri stotine najuglednijih eksperata iz oblasti migracija, kako naučnika, tako i praktičara, oštro usprotivilo ovakvom „spinovanju“. „Ovo ni u kom slučaju ne može predstavljati ekvivalent prekoatlantske trgovine robljem. Pokušaj da se to uništi upotrebom vojne sile nije nekakvo zauzimanje plemenitog stava kako bi se dokrajčilo robovlasništvo, ili čak „trgovina ljudima“. Ovo je jednostavno nastavljanje duge tradicije u kojoj države, uključujući i robovlasničke države osamnaestog i devetnaestog veka, koriste nasilje da bi sprečile određene grupe ljudskih bića da se slobodno kreću,“ (OpenDemocracy 2015). Drugi autori govore o korišćenju humanitarne retorike za postizanje nehumanih ciljeva (Sunderland and Frelick 2015), tehnici zastrašivanja potencijalnih migranata izvesnijom smrću u moru (Crawely 2015), proizvodnji ranjivosti radi kontrolisanja mobilnosti (O'Connell, Davidson and Howard 2015), „nasilnom humanitarizacijom“ (Anderson 2015) i tako dalje. Ovde ću detaljnije predstaviti stav jednog od najistaknutijih antropologa današnjice, koji se bavi proučavanjem migracija, Nikolasa de Genove, o ovom pitanju. De Genova ističe da se smrt migranata na granicama pretvara u spektakl, dok diskurs viktimizacije migranata koju sprovode krijumčari odvlači pažnju sa stvarnih razloga ilegalizacije migranata (De Genova 2015). „Spektakl granice (*the Border Spectacle*) postavlja scenu koja se, kako izgleda, u potpunosti odnosi na „isključivanje“ gde se nekakvi „neželjeni“ ili „nepoželjni“ – a u svakom slučaju „nekvalifikovani“ ili „nepodobni“ – migranti moraju zaustaviti, zadržati i usmeriti nazad. U isto vreme granica tako demonstrira, verifikuje i legitimizuje navodnu prirodnu i pretpostavljenu neophodnost ovakvog isključivanja. Konkretna praksa upravljanja granicom prepliću se sa jezikom i imaginarijem ovog tipa, kako bi pretvorili „ilegalnost“ migranta u nešto naizgled „realno“,“ (Ibid.). Dalje, spektakl granice funkcioniše tako što premešta „ilegalnost“ sa tačke njene proizvodnje – sa procesa formulisanja zakona – na takozvane „scene zločina“ (Ibid.). Takođe, diskursi „trgovine ljudima“ i „krijumčarenja migranata“ omogućavaju državama da zauzmu pozu paternalističkog zaštitnika – „zaštita“ države se u dobroj nameri širi tako da obuhvati i neke nedržavljanke, naročito one koji se percipiraju kao posebno ranjivi i koje ove mreže iskorišćavaju. Tako se, ističe de Genova, eksploatacija pripisuje suštinski stranim, spoljnim strukturama, a migranti, kao stranci *par excellence*, postaju oni koje treba zaštititi (sa implikacijom da su sami nesposobni) i to jedne od

³⁵⁷ <http://migrantsatsea.org/2015/05/26/wikileaks-releases-classified-documents-describing-eu-plans-for-military-strikes-against-libyan-migrant-smugglers>, pristupljeno 20. decembra 2015.

drugih. Ovo daleko prevazilazi puko pitanje državljanstva i upućuje na esencijalističku politizaciju „razlike“ koja proizilazi iz „stranosti“ migranata – tj. na rasijalizaciju (*racialisation*) (Ibid.).

Portal Statewatch daje spisak linkova na kojim se nalaze odgovori političara i eksperata na ovu temu.³⁵⁸ Odluka saveta Bezbednosti UN o napadu uslovljena je saglasnošću predstavnika međunarodno priznate libijske vlade, koja se ovome usprotivila,³⁵⁹ smatrajući potapanje brodova nehumanim.³⁶⁰ Takođe, libijski ambasador u UN izrazio je negodovanje što EU pregovara sa raznim milicijama na libijskoj obali a ne sa međunarodno priznatom vladom.³⁶¹ Generalni sekretar UN Ban Ki Mun izneo je skepsu u vojni odgovor na pogibiju migranata na Mediteranu.³⁶² Smatra da to, osim što nije opravdano, može dovesti do značajne kolateralne štete,³⁶³ kao i da EU treba da se fokusira na spašavanje života migranata na moru a ne na potapanje brodova za krijumčarenje.³⁶⁴ Pripadnici italijanske obalske straže takođe smatraju da je ovaj smer delovanja pogrešan, i da bi se trebalo koncentrisati na akcije traženja i spasavanja migranata u moru a ne na vojnu akciju.³⁶⁵ Međunarodne organizacije se takođe protive ovoj akciji.³⁶⁶

Triton, dakle, ne samo da nije „obeshrabrio“ migracije u rejonu centralnog Mediterana prema EU, već se od početka godine beleži značajan skok u pokušajima da se pređe sa obala Afrike u Evropu. Na primer, u samo par dana spašeno je čak 5.000 migranata iz vode.³⁶⁷

³⁵⁸ <http://www.statewatch.org/news/newsfull.htm>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁵⁹ <http://www.news24.com/Africa/News/Migrant-ships-Libya-rejects-EU-military-action-20150519>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶⁰ <https://euobserver.com/justice/128754>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶¹ <http://www.afp.com/en/news/libya-blocks-un-action-eu-migrant-plan>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶² <http://akter.co.rs/29-bezbednost/129002-ban-ki-mun-uzdr-an-oko-vojne-operacije-eu.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶³ <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/9955eaa2-edaf-11e4-a894-00144feab7de.html#axzz3bd6mdmMK>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶⁴ <http://www.dw.de/ban-more-eu-migrant-relocation-less-mediterranean-military/a-18479553>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶⁵ http://www.theguardian.com/world/2015/may/19/italian-coastguards-military-action-will-not-solve-mediterranean-migrant-crisis?CMP=share_btn_fb, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶⁶ <http://www.iom.int/news/iom-welcomes-european-commission-proposals-migration>, <http://www.euronews.com/2015/05/11/destroying-boats-could-trap-immigrants-in-cycle-of-abuse-warns-amnesty>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶⁷ <http://frontex.europa.eu/news/more-than-5000-migrants-saved-since-friday-triton-assets-fully-involved-tGMfVb>, pristupljeno 22. decembra 2015.

Na diskurzivnom planu, jako je teško razgraničiti sekuritizaciju od neke želje za pomaganjem migrantima u pogledu uvažavanja njihovih fundamentalnih prava, kao što je pravo na život ili pravo na azil. Na primer, kada je najavljeno da će finansiranje Tritona biti povećano tri puta, to je predstavljeno kao jedan od mogućih načina za smanjenje smrtnih slučajeva i približavanje finansijama koje je imala operacija Mare Nostrum: "Osetili smo da dupliranje (budžeta) ne bi bilo baš toliko uverljivo, pa smo iz tog razloga hteli da ga dovedemo na nivo koji smo držali za Mare Nostrum", rekao je, predsednik EK Junker.³⁶⁸ Međutim, tu je prećutano da je svrha Tritona ne spašavanje života već nadzor i presretanje plovila sa migrantima. I tu je evropska administracija imala spreman odgovor: „Eventulana promena mandata značila bi mesece i mesece procedura a mi treba da delujemo i reagujemo odmah,“ rekao je predsednik Evropskog Saveta Donald Tusk.³⁶⁹ Drugim rečima, trostruko povećanje budžeta za sprovođenje operacije Triton je predstavljeno kao da ide u humanitarnom smeru a zapravo je namenjeno povećanju sekuritizacije.

5.1.3 Preko ograda i mora: istočno-mediteranska i zapadno-balkanska ruta

Centralni Mediteran predstavlja jednu od dve najfrekventnije migracijske rute prema EU. Druga se nalazi na istočnom Mediteranu i ide preko Turske u Bugarsku ili Grčku. Turska je prva sigurna zemlja na putu prema EU. Jedan krak ove rute, koja se po Fronteksovoj klasifikaciji označava kao zapadno-balkanska, prelazi i preko teritorije Srbije.³⁷⁰ Turska, uz Bugarsku, Grčku i Makedoniju, predstavlja deo topografije koju migranti obavezno pominju kada govore o svom dolasku u Srbiju. U ovom delu teksta ću se kroz predstavljanje migracijskih kretanja kroz ove zemlje dotaći pitanja pojedinih aspekata kontrole kretanja, kao što su *push-back*, rasno (etničko) profilisanje, ograde, prihvatilišta za strance, (i)legalizacija, i otvoriću pitanje svedočanstava migranata kao izjava koje se (ne)mogu koristiti u procesima u kojima se procenjuje rad pripadnika nadležnih službi.

³⁶⁸ <http://www.dw.de/eu-leaders-agree-to-triple-triton-funding-in-response-to-mediterranean-migrant-crisis/a-18405373>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁶⁹ <http://www.dw.de/eu-leaders-agree-to-triple-triton-funding-in-response-to-mediterranean-migrant-crisis/a-18405373>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁷⁰ <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-balkan-route>, pristupljeno 22. decembra 2015.

5.1.3.1 Turska

Intenziviranju kretanja u ovom rejonu doprinelo je nekoliko stvari. Pre svega, tu su geografski faktori, budući da su sukobi u Siriji i Iraku, sa kojima se Turska graniči, doveli do masovnog kretanja stanovništva u ovu zemlju. Takođe, granica između Irana i Turske predstavlja frekventnu zonu prelaska za osobe iz Irana i Avganistana, upravo zbog teškoća sa uspostavljanjem nadzora usled negostoljubivosti samog terena (Migreurop 2011, 13). Prema procenama UNHCR-a, u Turskoj će u 2015. godini boraviti 1,9 miliona izbeglica i tražilaca azila.³⁷¹

Osim geografskih, tu su i politički razlozi, i to oni koji se odnose na viznu politiku Turske. Turska ima opciju izdavanja vize na granici, u ambasadama i konzularnim predstavništvima, ali i opciju tzv. e-vize.³⁷² To znatno olakšava mogućnost ulaska u Tursku. Evo kako Fronteks to formuliše: „Razvoj vredan pažnje predstavljala je liberalizacija Turske vizne politike prema mnogim afričkim državama, što je kreiralo *pull* faktor za migrante sa ovog kontinenta. Oni sada dolaze u Tursku avionom sa lako dobijenom vizom pre nego što ilegalno pređu u Evropsku uniju preko Grčke i Bugarske“.³⁷³ Način, odnosno mesta prelaska iz Turske u Grčku ili Bugarsku dosta se menjaju tokom godina, u zavisnosti od sekuritarnih odgovora, ili, kako to Fronteks naziva, dolazi do pojave „efekata izmeštanja“ (*displacement effects*).

Treba napomenuti da Turska sve do 2014. godine nije imala nezavisni azilni sistem po ugledu na one koji postoje u EU, ali je UNHCR na osnovu svog mandata sprovodio azilnu proceduru i dodeljivao status izbeglice. Te osobe su bile prebacivane u sigurne treće zemlje. Kao i zapadnobalkanske zemlje, i vizna liberalizacija za Tursku je uslovljavana uvođenjem azilnog sistema i drugih promena na području migracija, upravljanja granicom, javne bezbednosti,

³⁷¹ <http://www.unhcr.org/pages/49e48e0fa7f.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁷² O e-vizi videti na zvaničnom sajtu: <https://www.eviza.gov.tr/en/info/what-is-an-e-visa>. Spisak država i konkretnih zahteva za vizu za svaku državu ponaosob pogledati na: <http://www.mfa.gov.tr/visa-information-for-foreigners.en.mfa>. Zanimljivo je primetiti da vize nisu potrebne nekim bliskoistočnim i afričkim zemljama, kao što su Sirija, Liban, Iran, Libija, Maroko, Tunis, ali su potrebne nekim državama – članicama EU, kao što su Austrija, Belgija, Španija i td. Svemu pristupljeno 22. juna 2015.

³⁷³ <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/eastern-mediterranean-route/>, pristupljeno 22. juna 2015.

sigurnosti dokumenata i osnovnih prava.³⁷⁴ UNHCR je i dalje aktivan u Turskoj i prvenstveno ima savetodavnu i nadzornu funkciju.³⁷⁵ Zanimljivo je napomenuti da je Turska i ranije dodeljivala status izbeglice, ali samo osobama koje su poreklom iz Evrope, primenjujući geografsko ograničenje Ženevske konvencije o statusu izbeglica iz 1951. godine (Kaya 2009, 6). Naravno, primala je osobe koje su bežale iz drugih zemalja, samo im nije dodeljivala ovaj pravno-administrativni status (Ibid.).

Svi moji sagovornici u Srbiji su u određenom periodu boravili u Turskoj. Dok su neki kroz Tursku prošli u svega nekoliko dana, od sirijske granice do luka Izmir ili Bodrum, drugi su u Turskoj proveli toliko vremena da su uspeali da savladaju i osnove turskog jezika (pri čemu treba imati u vidu i to da učenje turskog jezika olakšava regulisanje boravka u Turskoj).³⁷⁶ Neki su u Turskoj radili, kao mladić iz Jemena, koji je nakon godinu dana odlučio da sreću ipak potraži drugde: „U Turskoj sam živio jednu godinu. Radio sam u radionici. Gazda je bio dobar. Davao mi je 150 evra i stan i hranu. Radio sam svaki dan po 12 sati. Jeste bilo naporno, ali nisam mogao da nađem drugi posao jer nisam imao papire. Kada su počela bombardovanja u Jemenu, odlučio sam da okušam sreću u nekoj drugoj zemlji. Treba mi više novca da izvučem majku i sestre.“ Mlada žena iz Somalije je ispričala svoju priču: „Muž i ja smo pre dve godine otišli iz Somalije u Jemen. Tamo sam se porodila. U Jemenu je bilo dobro, bezbedno, ali smo odlučili da idemo dalje. Otišli smo u Tursku i tražili azil. Kada smo shvatili da azil verovatno nećemo dobiti, otišli smo u Grčku.“ Sa druge strane, sredovečni čovek iz Eritreje priča: „Kod kuće su mi žena i ćerka. Odlučio sam da prvo ja odem, pa da onda na osnovu načela o spajanju porodice i one dođu. Ovaj put je previše opasan za decu. Čudim se ovima što putuju s decom. Ja to nikad ne bih uradio. Išao sam prvo u Sudan.“ Kada sam ja izrazila čuđenje što nije išao preko Jemena, rekao je: „O da, u Sudan. Ne pitaj me kako i zašto. Iz Sudana sam otišao Egipat, pa sam onda prešao u Saudijsku Arabiju, pa u Irak, pa u Siriju, pa odatle u Tursku. Svuda je bilo opasno a najopasnije ipak u Siriji. U Siriji ima puno vojnih punktova, pa se jako sporo krećeš. Išao sam autom kroz Siriju. Da nisam išao vozilom, verovatno bi me ubili. Svim tim stražarima sam pričao

³⁷⁴ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131216-roadmap_towards_the_visa-free_regime_with_turkey_en.pdf. O „napretku“ Turske videti: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1173_en.htm, pristupljeno 1. decembra 2015.

³⁷⁵ O detaljima pogledati <http://www.unhcr.org/pages/49e48e0fa7f.html>, pristupljeno 22. juna 2015.

³⁷⁶ O uslovima zadobijanje dozvole boravka u Turskoj pogledati na: <http://www.expatguideturkey.com/residence-permits>, posebno o dozvoli boravka na osnovu učenja turskog jezika pogledati na: <http://stayturkish.com/en/blog/residence-permit-ikamet-for-study-at-turkish-language-course>, pristupljeno 22. juna 2015.

da imam rođaka na severu Sirije i da idem kod njega. Srećom pa sam na putu upoznao jednog čoveka koji je stvarno sa severa Sirije. Kada me je na poslednjem punktu posle Alepa zaustavila straža i pitala kuda idem, rekao sam da idem baš kod tog čoveka, rekao sam ime i prezime i selo. Pozvali su nekoga verovatno da provere da li stvarno tamo živi neko pod tim imenom i onda su me pustili da idem dalje. Posle sam bez problema prešao u Tursku, granica između Sirije i Turske je slobodna. Onda sam otišao u Bodrum. Sve u svemu, na putu sam evo tačno jednu godinu.“ Ovde ću samo ukazati na to da granica između Turske i Sirije nije uvek tako slobodna koliko je to predstavio moj sagovornik, već, kao i uostalom sve u vezi sa migracijama, pokazuje izuzetnu dinamičnost. Tokom juna 2015. godine zabeleženo je čak i da su turske granične službe vodenim topovima pokušavale da spreče osobe da pređu iz Sirije u Tursku tokom najnovije eskalacije okršaja između kurdskih i islamističkih snaga.³⁷⁷ Posle nekog vremena granica je ipak otvorena.³⁷⁸

Iz Turske put dalje vodi migrante u Grčku ili Bugarsku, mada se od 2012. godine pojavljuju pokušaji da se Grčka zaobiđe, i da se pravo sa obala Turske stigne do Italije.³⁷⁹ Takođe, sve više osoba odlučuje se da preko Crnog mora dođe do obala Bugarske ili Rumunije.³⁸⁰

5.1.3.2 Grčka

Granica između Grčke i Turske se od 2010. godine percipira kao „centar gravitacije“ Fronteksovih operacija (Frontexit 2013, 5). U izveštaju o delovanju Fronteksa u ovom rejonu, koji je izdala mreža nevladinih organizacija FIDH (*International Federation for Human*

³⁷⁷ <http://rt.com/news/267064-turkey-syria-refugees-border>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁷⁸ <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/567942/POGLEDAJTE-Hiljade-Sirijaca-preslo-tursku-granicu-bezeci-od-sukoba-sa-islamistima>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁷⁹ <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/eastern-mediterranean-route>. O pojedinim slučajevima zabeleženim u medijima videti: <http://www.hurriyetdailynews.com/333-immigrants-captured-en-route-from-turkey-to-italy.aspx?pageID=238&nID=77134&NewsCatID=341> i <http://townhall.com/news/world/2015/03/13/turkey-captures-337-migrants-heading-for-italy-n1970115>. CNN prenosi izveštaj o Sirijcu koji je 12 dana putovao od Turske za Italiju: <http://edition.cnn.com/2015/04/23/opinions/smuggled-syrian-migrant>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁸⁰ <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2014/11/03/migrant-boat-sinking-in-turkey-points-to-new-black-sea-smuggling-routes>, <http://english.al-akhbar.com/node/23991>, <http://www.euronews.com/2015/04/10/waiting-to-join-schengen-romania-a-new-gateway-to-migrants-heaven-and-hell>, <http://migrantsatsea.org/2015/05/05/highlights-from-frontex-annual-risk-analysis-2015-detections-of-illegal-border-crossing-between-border-crossing-points>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

Rights)³⁸¹ Migreurop³⁸² i EMHRN (*Euro-Mediterranean Human Rights Network*),³⁸³ ističe se da ta granica figurira kao svojevrsna „laboratorija“ za Fronteksove aktivnosti (Ibid.). Tako je prva Regionalna kancelarija Fronteksa osnovana u Pireju 2010. godine, kada je poslat i prvi RABIT (*Rapid Border Intervention Team*) tim na upravo na ove prostore. Već 2011. godine počinje da deluje operacija Posejdon, koja je periodično obnavljana (o ostalim grčkim, turskim i međunarodnim službama koje učestvuju u nadzoru i kontroli migracija u ovom pojasu videti i Stojić Mitrović 2012, 242-243).

Kopnenu granicu između Turske i Grčke, dugu 260 km, uglavnom čini reka Marica. Ova granica je prilično militarizovana, što je posledica tenzija između ove dve zemlje, koje sežu daleko u prošlost (Syrri 2012). Neautorizovani prelasci se mogu pratiti još od 1980-ih. godina (Ibid.). Jedini „suvi“ deo kopnene granice dug 12,5 km je ograđen bodljikavom žicom. Inicijativa za podizanjem ograde pojavila se još 2010. godine, ali se sa njenim postavljanjem, usled nedostatka sredstava, počelo tek 2012. godine. Nova grčka vlada ovu ogradu smatra sramotnom.³⁸⁴ Ovo je, svakako, uticalo na migracijske rute. Dok su ranije, pre ovih mera, migranti uglavnom prelazili iz Turske u Grčku kopnenim putem i preko reke Marice, od 2012. počinje intenziviranje kretanja preko Egejskog mora (Frontexit 2013, 5). Taj trend je nastavljen i danas.

Reku Maricu nije jednostavno preći, jer je velika, puna skrivenih brzaka, zbog čega se jedan broj prelazaka završi smrtnim ishodom. Grčki ribari pronalaze tela koje je voda donela. Kako obično nije moguće utvrditi identitet, tela migranata se šalju na Univerzitetsku kliniku u Aleksandropolisu, gde se uzimaju DNK uzorci, kako bi rođaci poginulih mogli da utvrde njihovu sudbinu. Ukoliko ih niko ne zatraži u roku od 80 dana, tela migranata se pokopavaju u neobeležene grobove na improvizovanom groblju u opštini Soufli, u kojoj je stanovništvo uglavnom islamske veroispovesti.³⁸⁵ U početku je policija sama uređivala sahranjivanje, a zatim je muftija počeo da obavlja posmrtni ritual. Nezavisni istraživači svedoče da su u pitanju grobovi za više osoba, do deset, jer se jasno vide tragovi buldožera i kopanja iznova. Drugim rečima, tu

³⁸¹ <https://www.fidh.org/International-Federation-for-Human-Rights>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁸² <http://www.migreurop.org/?lang=en>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁸³ <http://www.emhrf.org/en/REMDH.php>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁸⁴ http://www.todayszaman.com/anasayfa_greek-official-says-fence-on-border-with-turkey-should-be-dismantled_372278.html, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁸⁵ Video na kome se vide ovi neobeleženi grobovi dostupan je na: <https://www.youtube.com/watch?v=UgLbpEBr6j0>, pristupljeno 22. decembra 2015.

se nalaze masovni grobovi migranata.³⁸⁶ Slična situacija je i sa grobovima na grčkim egejskim obalama. Na groblju na ostrvu Lezbos grobovi se obeležavaju. Tela se i ovde sahranjuju bez kovčega, tako da ima dosta razbacanih kostiju.³⁸⁷

Prelazak preko Egejskog mora iz Turske u Grčku postaje sve „popularniji“. U 2015. godini zabeleženo je povećanje od čak 500% u odnosu na isti period prošle godine, dok je, na primer, u oblasti centralnog Mediterana došlo do povećanja od svega 5%.³⁸⁸ Neka grčka ostrva se nalaze blizu turske egejske obale, kao što je slučaj sa Lezbosom, Samosom, Hiosom ili Kosom. Međutim, iako su blizu, do njih nije lako doći. Nažalost, do nesreća često dolazi. Direktan razlog je upotreba prenatrpanih i neadekvatnih plovila, kao i kretanje po lošim vremenskim uslovima. Takođe, krijumčari ne voze sami brodiće koji idu u samo jednom smeru, jer bi mogli da dobiju velike kazne ukoliko budu uhvaćeni. Zato angažuju same migrante za taj posao. Pokažu im ostrvo do koga treba da stignu i kažu da voze do tamo. Britanski *The Guardian* je zabeležio priču jedne osobe iz Obale Slonovače koja je preuzela zadatak da preveze migrante a da pri tome nije znala ni da pliva, a kamoli da upravlja brodom u zamenu za besplatno mesto na brodiću, koje inače košta 1000 evra.³⁸⁹ Do prevrtanja brodića često dolazi i prilikom presretanja, kada plovilo obalske straže priveže brodić i počne da ga vuče. Zabeleženi su i slučajevi bahatog ponašanja službenika agencija koje nadziru ovaj rejon.³⁹⁰

I moji sagovornici u Srbiji govorili su mi o svojim iskustvima u prelasku iz Turske u Grčku. Dve Sirijske porodice su mi istog jutra u Beogradu opisale da su ih iz vode vadili pripadnici grčke obalske straže. Brodić na kome je bila jedna porodica se pokvario. Kapetan inače nije znao put, krijumčari su mu samo pokazali smer u kome treba da vozi. U čamcu je bilo 40-ak ljudi, kažu da nije bio prepun. Poslali su SOS signal i grčka patrola je stigla. Svi su se prvo spustili u vodu a odatle su ih vadili na grčki brod. I druga porodica, koju čine brat, dve sestre i muž jedne od njih, i petoro dece, je slično prošla, samo što se njima brodić prevrnuo. Srećom, grčka patrola ih je videla. Svi članovi obe porodice imali su prsluke za spasavanje. U prvoj porodici je bilo četvoro

³⁸⁶ <http://w2eu.net/2010/08/09/mass-grave-of-refugees-in-evros-uncovered>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁸⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=y6hgEapAShI>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁸⁸ <https://news.vice.com/article/the-number-of-migrants-trying-to-reach-europe-via-greece-has-surged-by-500-percent>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁸⁹ <http://www.theguardian.com/global-development/2015/apr/06/fear-fatigue-separation-migrants-western-balkans-west-africans-eu-back-door>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁹⁰ <http://www.spiegel.de/international/europe/europe-tightens-borders-and-fails-to-protect-people-a-989502-3.html>. Najnoviji primer pogledati ovde: <http://greece.greekreporter.com/2015/08/14/turkish-fishermen-accuse-greek-coast-guard-of-sinking-syrian-refugee-boat/>, pristupljeno 22. decembra 2015.

dece, najmlađe je imalo sedam godina, dok je u drugoj od petoro dece jedno imalo pet, jedno osam, jedno osamnaest meseci i još dvoje dece bilo je ispod pet godina starosti. Jedan muškarac iz Sirije je tek iz osmog pokušaja uspeo da dođe do grčkog tla: jednom su iz Izmira krenuli bez navigatora tokom noći, pa su posle malo pređenog puta odlučili da se vrate, jer niko zapravo nije bio obučen za upravljanje brodićem; jednom im se odmah po kretanju brodić prevrnuo, pa su plivali nazad do obala Turske; jednom ih je vratila turska obalska straža; jednom su odustali zbog prevelikih talasa; jednom su se posvađali; jednom brodić nije mogao da upali; jednom je turska policija sprečila otiskivanje. Tek je osmi put bio uspešan – stigli su na Lezbos. Međutim, nisu svi bili te sreće. Jedan sagovornik iz Nigerije je rekao da je granicu između Turske i Grčke prešao iz trećeg puta, ali da je svaki put neko izgubio život. Drugi sagovornik iz Nigerije je rekao kako im se brodić prevrnuo kada ga je turska straža privezala za svoje plovilo kako bi ih vratila nazad. Treći je ispričao užasnu priču da je jedan pripadnik grčke straže tokom prebacivanja migranata sa brodića na službeno plovilo, gurnuo dete u more i da je majka skočila za njim i da su oboje nastradali. Svim prisutnim je naređeno da o ovome nikome ne govore. Moj sagovornik je rekao da je sa mnom podelio tu priču jer sada i onako nije više u Grčkoj i da mu niko ništa ne može povodom toga. Ovde ću izneti jednu kratku napomenu o nekim značajnim problemima sa svedočanstvima migranata. Pre svega, kako bi izbegli probleme, uključujući i duže zadržavanje u tranzitnoj zemlji, migranti često ne pristaju da svedoče u zvaničnim procesima. Sa druge strane, oni često nastupaju kao individue čija je reč postavljena nasuprot svedočanstava službenika neke nacionalne ili međunarodne organizacije. Takođe, službe često izdaju i demantije na izveštaje i analize nevladinih i međunarodnih organizacija o represiji i kršenjima osnovnih prava migrantima. Zato je sa formalno-pravne strane sve ovo jako komplikovano. Međutim, sa antropološkog stanovišta, ovo je samo još jedan primer postojanja sistemske nejednakosti, gde se ilegalizovan i u svakom pogledu prekarizovan položaj jednih uzima kao tautološka potvrda legitimnosti praktične nejednakosti u institucionalizovanim zakonskim procesima. Ovo, svakako, predstavlja primer onoga što se naziva strukturnim nasiljem – nasiljem koje je posledica fundamentalne nejednakosti u pogledu distribucije socio-političke moći različitim socio-političkim kategorijama, što za posledicu ima ograničavanje potencijala za delovanje lošije pozicioniranim kategorijama, pri čemu se definicija stanja stvari onih koji imaju više moći uzima kao sredstvo za legitimizaciju strukturne nejednakosti (Ho 2007).

Što se delovanja službi za kontrolu migracija tiče, ovo potvrđuje tezu o takođe sistemskoj nemogućnosti sprovođenja monitoringa i preduzimanja adekvatnih mera u slučajevima zloupotreba. Jedan od najčuvenijih primera desio se u zimu 2014. godine u blizini ostrva Farmakonisi (ostrvska grupa Dodekanezi), tokom (najverovatnije) pokušaja sprovođenja *push-back*-a od strane grčke obalske straže, kada je 12 migranata, od toga devetoro dece i tri žene, izgubilo život.³⁹¹ Istragu o događajima je prvi zatražio UNHCR.³⁹² Postoji nekoliko verzija događaja.³⁹³ Prema službenicima grčke obalske straže, kada su dva migranta slučajno upala u vodu, drugi su požurili na jednu stranu broda da ih spasu, što je uzrokovalo prevrtanje broda. Brod je stao zbog mehaničkog kvara a službenici obalske straže su prema navodima procenili da je bolje izvesti akciju vučenjem brodića, nego prebacivanjem migranata na službeno plovilo. Takođe, službenici navode da nisu želeli da izvedu *push-back* oprema Turskoj, već da migrante prebace na Farmakonisi.³⁹⁴ Drugu verziju iznose sami migranti: do prevrtanja brodića je došlo usled velike brzine kojim je službeno vozilo vuklo brodić prema Turskoj.³⁹⁵ „Ljudi su vrištali za pomoć, jer je na čamcu bilo dosta žena i dece“.³⁹⁶ Službenici su odbijali da im pomognu da se prebace sa brodića koji je tonuo, a čak su i gazili ruke onih migranata koji su pokušali da se uhvate za službeno plovilo.³⁹⁷ Međutim, iako je istraga sprovedena, svedočanstva migranata su proglašena neosnovanim.³⁹⁸ „Užasno je to da, uprkos svedočanstvima preživelih i nekonzistentnosti dokaza koje je pružila obalska straža, grčke vlasti nisu uspele da sprovedu

³⁹¹ <http://www.euronews.com/2014/01/21/12-people-die-in-aegean-sea-boat-tragedy>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁹² <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refdaily?pass=52fc6fbd5&id=52e0c8455>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁹³ <http://www.keeptalkinggreece.com/2014/01/23/farmakonisi-tragedy-greece-dismiss-claims-coast-guard-was-towing-migrants-boat-back-to-turkey/>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁹⁴ http://www.equaltimes.org/farmakonisi-migrant-tragedy-sparks-eu-policy-debate?lang=en#.VXbPN8_tIBc, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁹⁵ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-2014-000634+0+DOC+XML+V0//EN>, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁹⁶ http://www.x-pressed.org/?xpd_article=the-coast-guard-drowned-the-migrants-in-farmakonisi, pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁹⁷ http://www.x-pressed.org/?xpd_article=the-coast-guard-was-beating-us-in-order-to-throw-us-back-into-the-sea.

„Preživeli navode da su službenici obalske straže tukli izbeglice kako bi ih sprečili da napuste plovilo koje je tonulo i da se ukracu na čamac grčke obalske straže, kao i da niakav pkušaj spašavanja ljudi koji se dave nije preduzet od strane obalske straže,” <http://www.ecre.org/component/content/article/70-weekly-bulletin-articles/574-12-refugees-die-during-alleged-push-back-operation-off-greek-island.html>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

³⁹⁸ <http://www.ecre.org/component/content/article/70-weekly-bulletin-articles/947-with-their-case-shelved-in-greece-survivors-of-the-farmakonisi-tragedy-seek-justice-at-the-ecthr.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

adekvatnu istragu ove tragedije,“ rekao je direktor *Amnesty Internationala* za Evropu i Centralnu Aziju.³⁹⁹

Grčka je do širenja ekonomske krize u 2008. godini često figurirala kao ciljna zemlja migrantima. Dosta mojih sagovornika iz 2012. i 2013. godine je u Grčkoj boravilo godinama pre nego što su se odlučili da nastave put dalje prema EU (i u tom smislu su u Srbiji predstavljali ono što se u administraciji naziva sekundarnim izbeglicama).⁴⁰⁰ Razlozi koje su navodili bili su da je postalo nemoguće naći posao u Grčkoj od koga bi se moglo živeti tokom cele godine. Veliki broj je napustio Grčku zbog sukoba ili straha od sukoba sa pripadnicima Zlatne zore, fašističke organizacije koja deluje u Grčkoj.⁴⁰¹ Neki od mojih sagovornika su mi pokazivali ožiljke koje su zadobili u sukobima sa članovima i simpatizerima Zlatne zore. Tek se u radu sa pripadnicima ovakvih populacija vide razmere realne opasnosti koju nose ovakve organizacije.⁴⁰² Napadači nisu bili uhvaćeni, dok su žrtve odvođene u prihvatilišta za strance, što je doprinelo pogoršanju položaja stranaca u Grčkoj.⁴⁰³ Treba napomenuti da je zbog ovako lošeg položaja stranaca u Grčkoj Dablinska regulacija suspendovana, pa migranti nisu slati nazad u Grčku i pored toga što im je Grčka bila prva zemlja ulaska u EU.⁴⁰⁴

Grčka je do promene vlasti početkom 2015. godine praktikovala zatvaranje migranata u centre zatvorenog tipa, u kojima je kretanje prilično ograničeno.⁴⁰⁵ Postoje tri tipa ovakvih centara u Grčkoj. Procedura izgleda okvirno ovako: nakon stupanja u kontakt sa policijom, migrant se odvođi ili u pritvornu jedinicu policijske stanice ili u prihvatilište za strance (*detention center*), u kojima može da ostane do sedam dana. Nakon toga se šalje u tzv. prvi prijemni centar. Iako su

³⁹⁹ <https://www.amnesty.org/en/articles/news/2015/01/greece-farmakonisi-migrant-tragedy-one-year-and-still-no-justice-victims>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰⁰ Prema interpretaciji mađarskog predsednika Orbana, svi Sirijci su sekundarne izbeglice, jer dolaze iz kampova iz Libana i Joradana, gde nema ratova. „These migrants are not coming our way from war zones but from camps in Syria’s neighbours. So these people are not fleeing danger and don’t need to be scared for their lives,” Orbán told Germany’s Bild newspaper, prema http://www.theguardian.com/world/2015/sep/13/germany-to-close-borders-exit-schengen-emergency-measures?CMP=Share_AndroidApp_Facebook, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰¹ <https://aafguk.wordpress.com/2015/06/02/mohammeds-struggle>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰² <https://aafguk.wordpress.com/2015/06/02/mohammeds-struggle>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰³ <http://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/greece/introduction.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰⁴ http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Dublin_ENG.pdf, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰⁵ <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2015/03/greece-outlines-radical-immigration-reforms-150302083444990.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

uslovi bolji nego na prethodna dva mesta, i prvi prijemni centar je zatvorenog tipa.⁴⁰⁶ Pored ovih, postoje i centri za „skrining“, gde migranti ostaju kratko vreme dok im se ne utvrdi status, odnosno, da li će se tretirati kao potencijalne izbeglice ili će biti poslani u „centre za odstranjivanje stranaca“.⁴⁰⁷ Ovu frazu sam upotrebila jer je to bilo prvobitno ime Centra za strance u Postojni, Slovenija, što je bio moj prvi centar tog tipa koji sam posetila još 2006. godine. On se nekada zvao *Center za odstranjivanje tujcev*, što je isto što i *preremoval center*, kako glasi engleski prevod imena ove institucije u Grčkoj. Tokom 2012. godine započete su operacije opkoljavanja migranta i zatvaranja onih bez papira pod nazivom *Xenios Zeus*. Ispostavilo se da je od nešto manje od 66.000 ljudi koji su ovom prilikom uhapšeni nepunih 6% bilo bez papira.⁴⁰⁸ Ove operacije su se zasnivale na tzv. *ransom/etničkom profilisanju*, što je tehnika koja se primenjuje i u Srbiji, kada se na osnovu fizičkog izgleda osobe procenjuje da li osobi može da se dozvoli da putuje ili ne, odnosno, kada se na osnovu fizičkog izgleda osobe zaključuje o njenom etničkom poreklu (na primer, Romi koji bi iz Srbije želeli da odu u Nemačku i koji graničnim službama moraju da pokažu dodatne dokumente koji potkrepljuju njihovu tvrdnju da u Nemačkoj neće zatražiti azil) ili potencijalnom izbegličkom statusu (kao preporuka srpskim taksistima da ne primaju „azilante“ u svoja vozila).⁴⁰⁹

Generalno gledano, uslovi u grčkim centrima za smeštaj stranaca su jako loši i predmet su kritika mnogih nevladinih i međunarodnih organizacija, kao što su Lekari bez granica (MSF), Evropski sud za ljudska prava, grčki Ombudsman i drugi. Zatvaranje može da traje i do 18 meseci, zatvaraju se i deca zajedno sa odraslima, zatvoreni migranti nemaju mogućnost izlaženja na svež vazduh, hrana je neadekvatna, sredstava za održavanje higijene se ili ne distribuiraju ili se distribuiraju loše, u nekim centrima su začepljene cevi, pa se izliva kanalizacija i tako dalje.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ <http://www.ecre.org/component/content/article/70-weekly-bulletin-articles/1003-ecres-visit-to-fylakios-first-reception-centre-shows-asylum-seekers-stuck-in-detention-carrousel-.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰⁷ Detalje pogledati na:

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/libe/dv/p4_progressreport_/p4_progressreport_en.pdf, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰⁸ <http://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/greece/introduction.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁰⁹ O ransom/etničkom profilisanju videti više na:

https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N11/Recommendation_11_en.asp, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴¹⁰ Više o ovome videti na <http://www.asylumineurope.org/reports/country/greece/detention-asylum-seekers/detention-conditions>, pristupljeno 22. decembra 2015.

Nova grčka vlada planira da zauvek zatvori centre.⁴¹¹ Nakon što je obišao jedan od njih, Panousis, zamenik ministra unutrašnjih poslova Grčke, rekao je novinarima da su sramota.⁴¹² Uvodi se promena da migranti mogu slobodno da napuste centre.⁴¹³ Ovakav korak vlada je obrazložila ilegalnošću neograničenog zatvaranja u uslovima daleko gorim nego u regularnim zatvorima, („ispod svakog ljudskog minimuma“, kako se obično karakterišu) osoba koje nisu počinile nikakav prekršaj, kao i lišavanje slobode dece.⁴¹⁴ Iako su ovakvi izveštaji, pa i najviših međunarodnih organizacija poput UN stizali o Grčkoj i ranije, prethodne grčke vlade nisu učinile ništa da se ovo promeni.⁴¹⁵

Ove promene se znatno ogledaju i u pričama migranata koje sam srela u Srbiji. Dok su oni koji su dolazili pre 2015. godine često duže boravili u Grčkoj, po nekoliko godina, pa su već i naučili jezik, osobe koje srećem u skorije vreme su kroz Grčku prošle u periodu od nekoliko dana. Blic, na primer, navodi da postoji organizovan prevoz od Soluna do granice s Makedonijom.⁴¹⁶ Moji sagovornici iz Avganistana ovako opisuju: „Kada smo stigli u Mitilini (Lezbos, prim. aut.), dva dana smo čekali na papire. Kada smo ih dobili, brodom su nas prebacili na kopno. Odmah smo iz Soluna krenuli za Makedoniju autobusom.“ Naravno, i ovde ima izuzetaka, kao što je grupa Nigerijaca koja je nakon desetak godina odlučila da napusti Grčku zbog užasne ekonomske situacije i pretnje od Zlatne zore. „Ako nemaš posao, ne možeš da dobiješ papir“, objasnio mi je sagovornik. „A bez papira mogu da te zatvore“. Sagovornik iz Pakistana je opisao svoje razočarenje: „Platio sam 10.000 evra da dođem u Grčku 2009. godine. Da sam znao kako će se stvari razvijati, ostao bih kod kuće.“ Sagovornica iz Somalije je opisala situaciju u Grčkoj kao jezivu, da su se građani prema njoj i članovima njene porodice loše ponašali u tolikoj meri da su morali da traže zaštitu od policije. Pljuvali su ih i govorili da se vrate odakle su i došli. Sa druge strane, četvorica mladića iz Sirije su imali samo reči hvale o grčkom sistemu: proveli su dan ili

⁴¹¹ Video dostupan na: <http://www.reuters.com/article/2015/02/14/us-greece-politics-immigrants-idUSKBN0LI0MJ20150214>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴¹² <http://www.commondreams.org/news/2015/02/16/shame-greece-pledges-shut-down-immigrant-detention-centers>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴¹³ <http://www.sbs.com.au/news/article/2015/04/17/greece-throws-open-immigration-detention-centres>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴¹⁴ <http://www.telesurtv.net/english/news/Greece-Releases-Migrants-from-Barbaric-Detention-Centers-20150417-0018.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴¹⁵ <http://www.globaldetentionproject.org/countries/europe/greece/introduction.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴¹⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/584171/Hiljade-izbeglica-na-trajeku-s-ostrva-do-Soluna>, pristupljeno 22. decembra 2015.

dva u centrima na Lezbosu, odn. Hiosu i odatle su bili prebačeni u Atinu i pušteni na slobodu, pa su se zaputili pravo prema Makedoniji. Međutim, većina napominje da su u mokroj odeći satima nakon što su prispeli na grčke obale čekali da budu premešteni u centre.

Treba napomenuti i da su tokom devedesetih grčke luke na obalama Jonskog mora bile frekventna polazna tačka za migracije prema Italiji. Međutim, sa uvođenjem ISPS koda (*International Ship and Port Security Code*), naročito nakon napada na objekte u Njujorku septembra 2001. godine, koji se odnosi na pojačanu bezbednost luka i brodova, to je postalo znatno otežano.⁴¹⁷ Zato je došlo do „efekta izmeštanja“, odnosno, povećanja frekventnosti na kopnenim rutama – najčešće prema Makedoniji. U poslednje vreme pominje se uvođenje trajekata koji bi od grčkih ostrva prevozili osobe iz Sirije do Italije.⁴¹⁸

5.1.3.3 Makedonija

Ulazak u Makedoniju nije jednostavan. Migrante zaustavljaju makedonski graničari i vraćaju ih u Grčku.⁴¹⁹ Granica se gotovo po pravilu prelazi tek iz ponovljenih pokušaja. U poslednje vreme nije više Grčka već Makedonija ona deonica o kojoj migranti najviše govore. Spominju je se najviše po problemima koje su tamo doživeli. Od granice sa Grčkom do granice sa Srbijom migranti, dakle, uglavnom idu pešice. Razlog zašto idu pešice je taj što je osobama koje su bez odgovarajućih dozvole ušle u Makedoniju zabranjeno da koriste javni transport. Osim pešice, migranti idu i biciklima kroz Makedoniju.⁴²⁰ U maju 2015. godine predložene su izmene zakona koje bi omogućile upotrebu javnog transporta i osobama koje su nezakonito ušle u zemlju.

⁴¹⁷ Fotografije iz Patrasa i okoline dostupne su na: <http://www.nbcnews.com/storyline/europes-border-crisis/migrants-greece-sneak-ferries-northern-europe-n355106>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴¹⁸ <http://www.newsweek.rs/svet/54501-migranti-tucom-se-bore-za-mesto-na-kruzeru-koji-iz-vozi-sa-ostrva-kos-foto.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴¹⁹ Nekada zaustave i po 1000 ljudi, videti, na primer, <http://www.makdenes.org/archive/news/20150623/428/428.html?id=27088974>. Veoma informativan video o kretanju migranata iz Grčke ka Mađarskoj dostupan je na https://www.youtube.com/watch?v=dtkiQ4_koFc, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴²⁰ <http://www.mediapart.fr/portfolios/des-migrants-pied-et-velo-dans-la-traverse-maudite-de-la-macedoine>, [http://plusinfo.mk/vest/30573/ekskluzivno-veleshani-se-tepaat-za-velosipedite-na-migrantite-\(foto\)](http://plusinfo.mk/vest/30573/ekskluzivno-veleshani-se-tepaat-za-velosipedite-na-migrantite-(foto)), <http://www.telegraf.rs/vesti/1618238-na-makedonskim-biciklima-beze-od-smrti-migranti-beze-od-dzihadista-i-stizu-u-srbiju-video>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

Osobe sa kojima sam razgovarala u Srbiji su uglavnom kroz Makedoniju išle pešice. Neki su pokušavali da pređu vozom, pa su bili uhvaćeni i deportovani za Grčku ili završili zatvoreni.⁴²¹ Večernje novosti prikazuju sledeću priču: „Policija je tokom ove nedelje oružjem sprečavala migrante, najčešće žene i decu, da se ukrcaju u vozove prema severu na železničkim stanicama duž Koridora 10. Na železničkoj stanici u Demir Kapiji policija je sprečila ulazak u voz grupi migranata u kojoj je bila i bolesna majka sa petoro dece. Ostavljeni su da prenoće na otvorenom. Nesrećan žena, kako je objašnjavala, „sa operisanim bubregom”, vidljivim otvorenim ranama i plikovima na nogama, neuspešno je molila policajce da joj dozvole da kupi voznu kartu.“⁴²² Jedan Sirijac se vozio velikim kamionom zajedno sa još 140 ljudi. Kaže da su bili napakovani kao sardine i da nisu mogli da dišu. Srećom, malo nakon kretanja policija je počela da ih prati i da daje znak vozaču da se zaustavi. Uspeli su da pobegnu od policije, ali su posle pali u ruke lokalnoj bandi, koja ih je opljačkala, pa su se sami javili policiji. Policija ih je vratila za Grčku.

Kako se ne bi izgubili, migranti se često odlučuju da prate šine. Hodaju po njima i odmaraju se pored njih. Grupa Nigerijaca mi je opisala kako to izgleda: „Hodamo samo noću. Kad krene da sviće, sklonimo se u žbunje i tamo odmaramo i čekamo noć. Imamo veliki šator, pa se svi skupimo unutra. Tu možemo da zapalimo i vatricu, da skuvamo hranu.“⁴²³ Moji sagovornici često govore o bliskim susretima sa vozovima, u tunelima, na mostovima, u klisurama. Neki su skakali u reke ispod šina, priljublivali se uz zidove i molili se da prežive. „A šta radite kada naiđe voz a nemate gde da sklonite?“ pitala sam grupu Avganistanaca. Nemogavši da nađu prave reči na engleskom jeziku da mi objasne, pokazivali su celim telom kako se oslanjaju na zidove tunela, raširenih ruku, priljubljeni uz zidove, i glava okrenutih u stranu, zatvorenih očiju, ili kako se grčevito drže za šipke na mostu i nadaju da će voz preći proći pre nego što ih izda snaga. Govore o tome kao o bliskom susretu sa smrću koju su uspešno izbegli – „priče iz rata“.

Grupu od pedesetak migranata zadesila je nesreća u blizini železničke stanice Pčinja. Zbog uzanog prostora, nisu mogli da se sklone na vreme. Iako ih je mašinovođa video, nije uspeo da zaustavi voz. Stradali su preveženi u Veles, osam migranta je uhapšeno a za onima koji su

⁴²¹ Video dostupan na: <https://www.youtube.com/watch?v=rI02XRQPIQo>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴²² <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:552766-Makedonija-pod-talasom-migranata>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴²³ Dobar opis putovanja kroz Makedoniju iznosi britanski The Guardian, dostupno na: <http://www.theguardian.com/global-development/2015/apr/06/fear-fatigue-separation-migrants-western-balkans-west-africans-eu-back-door>, pristupljeno 22. decembra 2015.

pobegli pokrenuta je potraga.⁴²⁴ Tela stradalih mladića sahranjena su u zajedničku grobnicu u Velesu.⁴²⁵ To nije bio prvi slučaj stradanja migranata na prugama u Makedoniji: i pre ove nesreće bilo je već žrtava.⁴²⁶ „Ovaj ruski rulet na makedonskim prugama do sada je odnio više od 30 života, od toga samo u zadnjih šest mjeseci njih 27. Ginu cijele obitelji, očevi s bebama na rukama, žene, djeca. Umorni, poluzaspali ne čuju vlak. Otkad su počele nesreće s migrantima na prugama, strojovođe preživljavaju prave košmare. Kažu da noću sanjaju kako su nekoga pregazili, da trube lokomotivom gotovo neprestano ne bi li upozorili ljude na vrijeme. Jer čak i kada se sporo kreće, kompoziciji da bi stala treba više od kilometra, pa ako vlak spaze kasno, ljudima na pruži nema pomoći.“⁴²⁷

Jedan moj sagovornik iz Sirije mi je objasnio: „Svaki put kada sam prelazio granicu, neko je poginuo. Tokom puta sam upoznao i neke od onih koje je posle pregazio voz u Makedoniji. Ja sam ušao u Makedoniju kasnije. Zato ja nisam pratio šine, koristili smo GPS i išli preko planina.“ Drugi Sirijac mi je rekao kako je sa još trojicom poznanika ušao u taksi. Zaustavila ih je policija i svi su bili zatvoreni, taksista zbog krijumčarenja, oni da bi svedočili u procesu protiv taksiste. Bili su smešteni u centar Gazi Baba. On je dobio dva meseca, jedan od njegov saputnika jedan mesec a treći čak šest meseci *kazne*. Nije mu jasno zašto je to tako, pošto zajedno putuju još od Sirije. Kaže da to nije nikakav prihvatni centar za strance, to je običan zatvor. Uslovi su užasni, ne može da se izlazi na svetlost dana. Pita se za šta su bili krivi pa su ih tamo zatvorili i to na tako duge kazne. „Makedonija kao članica Ujedinjenih nacija potpisala je i ratifikovala Konvenciju za status izbeglica iz 1951. godine i protokol iz 1967. godine i time je obavezna da ih zaštiti, pruži im bezbednost na svojoj teritoriji i da ih ne vraća nazad. Ali situacija na terenu je sasvim suprotna. Policija ih hapsi i prebija kao kriminalce pod opravdanjem da su ilegalno prešli makedonsku granicu i smešta ih u Prihvatni centar u naselju Gazi Baba u Skoplju u kome su standardi za smeštaj ispod svih prihvatljivih granica.“⁴²⁸ ⁴²⁹ Za ulazak u centar Gazi Baba

⁴²⁴ <http://www.telegraf.rs/vesti/1537909-stravicna-nesreca-voz-pregazio-14-migranata>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴²⁵ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/sahranjeni-migranti-koje-je-udario-voz>, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/554098/Imigranti-koje-je-zgazio-voz-sahranjeni-u-Velesu> svemu pristupljeno 22. decembra 2015

⁴²⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:545008-Voz-usmrtio-14-migranata>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴²⁷ <http://www.forum.tm/vijesti/lampedusa-na-balkanu-3190>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴²⁸ <http://www.bilten.org/?p=7747>, pristupljeno 22. decembra 2015.

neophodno je odobrenje Ministarstva unutrašnjih poslova. Nevladine i međunarodne organizacije izveštavaju o nehumanim uslovima.⁴³⁰ Migranti često organizuju štrajkove gladu i proteste zbog zatvaranja i držanja u izuzetno lošim uslovima.⁴³¹ „Neki od zatvorenih migranata su već duže vrijeme tu, a neki su skoro dovedeni. Siguran sam da ima i bolesnih. Dešava se da neki pobjegnu, a naoružana policija ih počne juriti. Imamo djecu, uznemirena su, a i mi. Žao nam je ove nevine ljude, tužna je njihova sudbina“, kaže jedan od okupljenih ljudi, koji živi u neposrednoj blizini Centra za migrante u Gazi Babi, navodi TRT.⁴³² Prema najnovijim informacijama, ovaj centar je zatvoren krajem jula 2015. godine.⁴³³ Međutim, od kad su balkanske zemlje (Makedonija, Srbija, Hrvatska ali i Slovenija, koja je to prva najavila) 18. novembra 2015. godine uvele profilisanje na nacionalnoj osnovi ko može da tranzitira preko njih, (tzv. filtriranje, koje dozvoljava ulazak samo onima koji mogu da dokažu da su iz Sirije, Iraka ili Avganistana),⁴³⁴ u Gazi Babi se ponovo zatvaraju migranti. HRW ističe da su ljudi zatvoreni na neodređeno vreme bez ikakve šanse da se nekome požale na odluku o zatvaranju.⁴³⁵ I Vizbegovo, azilni centar, koje se nalazi u blizini Skoplja, samo malo zaostaje za Gazi Babom, što se loših uslova tiče.⁴³⁶

Pešačenje i zatvaranje ne predstavljaju jedine probleme sa kojima se migranti sreću na svom putu kroz Makedoniju. Kako francuski portal Mediapart ističe, migranti Makedoniju nazivaju -

⁴²⁹ Tekst sa fotografijama o Gazi babi na makedonskom jeziku dostupan je na: <http://24vesti.mk/zastrashuvachki-uslovi-za-zhivot-za-migrantite-vo-gazi-baba>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³⁰ Neke od izveštaja pogledati na: http://www.omct.org/files/2015/04/23110/cat_submission_macedonia.pdf, <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2013/eur/220304.htm>, http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/MKD/INT_CCPR_CSS_MKD_20778_E.pdf, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³¹ Kratke video zapise pogledati na: <https://www.facebook.com/jasmin.redzepi.5/videos/10205872327359118>, <https://www.facebook.com/mersiha.elmuslima/videos/1012146928809315>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³² <http://www.trt.net.tr/bosanski/news/detail/region/2/migranti-u-centru-za-migrante-u-skoplju-bune-/46233>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³³ <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR6521662015ENGLISH.pdf>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³⁴ <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-balkans-idUSKCN0T80SW20151119>, <https://euobserver.com/migration/131192>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³⁵ <https://www.hrw.org/news/2015/12/22/macedonia-new-move-lock-asylum-seekers>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³⁶ Neki detalji o azilnoj praksi u Makedoniji dostupni su na: <http://www.ecre.org/component/content/article/70-weekly-bulletin-articles/579-ecre-interview-with-irena-zdravkova-project-manager-macedonian-young-lawyers-association-.html>. Poziv Amnesty Internationala da se nešto uradi po pitanju nezakonitog zatvaranja dostupan je na: <https://www.amnestyusa.org/sites/default/files/uaa04615.pdf>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

Mafiadonia⁴³⁷ Gotovo svi moji sagovornici koji su prošli kroz Makedoniju svedoče o napadima bandi širom Makedonije.⁴³⁸ „Usred noći su se pojavila njih trojica. Imali su najviše petnaestak godina. Da nisu imali pištolj, izgrdio bih ih i poslao kući. Uzeli su nam sve,“ govori tridesetogodišnjak iz Sirije. Mlada žena iz Eritreje priča: „Sve su nam uzeli. I brushalter su mi rasekli da vide da li imam nešto unutra sakriveno. Ukrali su nam i cipele. Neko vreme sam morala da idem potpuno bosa.“ Grupa Nigerijaca opisuje kako su ih opkolili noževima naoružani muškarci, i uzeli im sam novac i mobilne telefone. Čak su im razrezali i đonove na patikama, da provere da li je nešto ostalo tu sakriveno. Nažalost, pljačke nisu jedino sa čime se migranti susreću. „Baš u blizini granice sa Srbijom uhvatila nas je banda i zatvorila u neku kuću. Tražili su da platimo po 1000 evra da bi nas pustili. Rekli smo im da nemamo ništa, da su nas već ranije druge bande opljačkale do gole kože, ali su nam rekli da nemamo izbora. I onda smo kontaktirali naše u Siriji i tek kad nam je stigao novac, oni su nas pustili. Bar po tom pitanju su održali reč“, govori mladić, koji sa rođakom i još dvojicom komšija putuje iz grada na jugu Sirije ka Nemačkoj. Kidnapovanje i traženje otkupa migranti povremeno u razgovorima pominju još od 2012. godine.⁴³⁹ U poslednje vreme i mediji izveštavaju o tome.⁴⁴⁰ Nedavno je britanski Channel 4 objavio reportažu o migrantima koji su bili kidnapovani i koji su držani u selu Vaksince, a za koje su otimači tražili otkup.⁴⁴¹ Neposredno nakon objavljivanja ovog priloga makedonska policija je izvršila akciju kako bi rasturila ovu bandu.⁴⁴² Međutim, umesto članova bande,

⁴³⁷ <http://www.mediapart.fr/portfolios/des-migrants-pied-et-velo-dans-la-traversee-maudite-de-la-macedoine>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³⁸ Videti i <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/563363/Kod-Djevdjelije-pretuceni-i-opljackani-migranti-iz-Sirije>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴³⁹ Inače, praksa kidnapovanja migranata i traženja otkupa se obično vezuje za Sinaj. Više o ovome videti na: <http://www.spiegel.de/international/world/human-trafficking-thrives-on-sinai-peninsula-a-891585.html> i <http://www.latimes.com/world/africa/la-fg-sinai-stolen-lives-20130502-dto-htmlstory.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴⁰ <http://mondo.rs/a801430/Info/Ex-Yu/Albanska-mafija-otima-imigrante-po-Makedoniji.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴¹ Video je dostupan na <http://www.channel4.com/news/tracking-down-macedonias-migrant-kidnap-gang>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴² <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/1946062/Makedonska+policija+razbila+mafija%C5%A1ku+bazu+u+selu+Vaksince.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

uhapšeno je 128 migranata.⁴⁴³ Portparol makedonskog ministarstva unutrašnjih poslova naglasio je da su migranti rekli da su u Vaksince došli svojom voljom.⁴⁴⁴

Ovo, svakako, nije jedina strana priče. Mnogi građani Makedonije pomažu migrantima tako što im ostavljaju pomoć u vidu hrane, odeće, vode, lekova, duž puteva kojima ovi obično prolaze.⁴⁴⁵ Putem društvenih mreža se organizuju akcije solidarnosti sa migrantima.⁴⁴⁶ Takođe, makedonska vlada je 16. 6. 2015. usvojila niz izmena i dopuna zakona o azilu. Pre svega, svako ko je nezakonito ušao u Makedoniju imaće 72 sata da zatraži azil ili da napusti Makedoniju. Takođe, migrantima će biti dozvoljena upotreba javnog prevoza.⁴⁴⁷ Makedonski Helsinški komitet ističe da se takva praksa trodnevne legalizacije boravka migranata pokazala uspešnom u Srbiji.⁴⁴⁸ „Za ovih deset dana bilo je izdato zahteva za azil za oko 5000 migranata a po isteku roka od 72 sata niti jedan nije ostao u Makedoniji“, prenosi makedonski portal Grid.⁴⁴⁹ O trodnevnoj legalizaciji boravka putem izražavanja namere da se zatraži azil ću detaljnije govoriti na primeru Srbije.

Od kada su uvedene ove promene, situacija se znatno promenila. Najveći broj migranata se vozovima kreće od Đevđelije, na granici sa Grčkom, do mesta Tabanovci, na granici sa Srbijom. Kako Blic prenosi, „Makedonska železnica upozorila je sinoć da nedostaju vagoni za prevoz na hiljade izbeglica koji idu ka Srbiji i zemljama EU i pozvala svoje susede da pomognu u „alarmantnoj situaciji“.“⁴⁵⁰ U medijima su najprisutnije scene ulaska migranata u vagone, opisuju se gužve, neredi koji izbijaju,⁴⁵¹ a ima i informacija o drugim problemima do kojih dovode uslovi kretanja migranata prema EU. Na primer, makedonska novinska agencija Meta prenosi da su za jedan dan lekari morali da intervenišu zbog dvanaest spontanih pobačaja kod

⁴⁴³ <http://www.reuters.com/article/2015/06/11/us-europe-migrants-macedonia-idUSKBN0OR1UU20150611>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴⁴ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/makedonija-uhapseno-120-ilegalnih-imigranata>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴⁵ <http://www.bilten.org/?p=7747>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴⁶ <https://www.facebook.com/groups/help.mk.migrants>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴⁷ <http://www.slobodnaevropa.org/archive/news/latest/500/500.html?id=27075822>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴⁸ <http://www.mhc.org.mk/announcements/295#.VZEMkPntlBc>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁴⁹ <http://grid.mk/read/article/10193080/siriski-begalec-pochinal-vo-gevgelija>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁵⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/584217/MAKEDONIJA-TRAZI-POMOC-Nemamo-vagona-koliko-ima-izbeglica>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁵¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/583104/KRVAVO-LICE-EVROPE-Haos-u-Djevdjeliji-Decaka-sprzila-struja-opsta-tuca-migranata-red-cuva-JEDAN-KURD-S-MOTKOM>, pristupljeno 22. decembra 2015.

migrantkinja u Đevđeliji.⁴⁵² Najviše informacija, kojima je pristup slobodan a odnose na situaciju u Makedoniji, može se dobiti na društvenoj mreži *Facebook*, u grupi *Help the migrants in Macedonia*.⁴⁵³ Međutim, 19. avgusta 2015. godine, „makedonska vlada je usvojila odluku o proglašenju krizne situacije zbog imigranata koji ulaze u zemlju. Kao što u je u četvrtak obavijestilo Ministarstvo unutrašnjih poslova, policija i vojska patrolira u pograničnom području između Makedonije i Grčke gdje će pokušati fizički da spriječiti ulazak imigranata. Uskoro bi Ministarstvu unutrašnjih poslova i vojska trebalo da osnuju krizni štab za koordinaciju provođenja aktivnosti. Inače, kako javljaju lokalni mediji, na makedonsko-grčkoj granici na hiljade izbjeglica nalazi se u graničnom pojasu i pokušavaju ući u Makedoniju. Takođe, međunarodna linija Solun-Skoplje je blokirana hiljadama izbjeglica sa teritorije Grčke a već su blokirana dva teretna i jedan putnički voz. Grčka policijska patrola je stigla i obavijestiće makedonsku policiju o situaciji s druge strane granice,” prenosi Slobodna Evropa.⁴⁵⁴ Situacija je još uvek dosta napeta. U jednom trenutku makedonske snage su bacile šok bombe na migrante. Bilo je „pokušaja proboja” žice sa žiletima. Na društvenim mrežama kruži puno snimaka koji se odnose na ovu situaciju.⁴⁵⁵

5.1.3.4 Bugarska

Jedan znatno manji deo migranata sa kojima sam razgovarala je u Srbiju došao iz Bugarske, što je pre svega posledica izbora lokacija na kojima sam radila istraživanje. Samo jedan sagovornik poreklom iz Nigera mi je detaljnije ispričao svoja lična iskustva sa azilnom procedurom u Bugarskoj, dok su ostali samo navodili da je situacija u Bugarskoj jako loša, da su ih pre svega stanovnici tretirali loše, proganjali i nisu hteli da im iznajme smeštaj, prodaju hranu i tako dalje,

⁴⁵² <http://meta.mk/petnaeset-spontani-abortioni-na-migrantki-za-edem-den-vo-gevgelija/>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁵³ <https://www.facebook.com/groups/help.mk.migrants/>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁵⁴ <http://www.slobodnaevropa.org/archive/news/20150820/500/500.html?id=27199331&nocache=1>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁵⁵ <https://www.facebook.com/728998940542658/videos/760895067353045/>,
<https://www.facebook.com/syrischeRevo/videos/690385331092925/>,
<http://www.aljazeera.com/news/2015/08/streams-refugees-flow-macedonia-greece-150823072040825.html>,
<http://www.balkaninsight.com/en/article/in-pictures-migrants-and-refugees-in-macedonia-08-22-2015-2>,
<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/584799/PALA-KRV-Hiljade-izbeglica-probilo-blokadu-i-hrli-u-Makedoniju-policija-ispaljuje-sok-bombe>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

da je bilo dosta rasističkih ispada i organizovanih napada, kao i da nisu mogli da dobiju zaštitu od nadležnih organa, već da su se, naprotiv, susretali sa policijskim nasiljem (ovi navodi se poklapaju sa nalazima istraživanja objavljenim u Hristova et. al 2014.). „Kažu da je Bugarska u Evropi. To nije Evropa! To ne može da bude Evropa!“, rekao je rezignirano mladi čovek iz Nigera. S obzirom na oskudna svedočanstva koja sam dobila od samih migranata, ovde ću samo ukratko predstaviti neke karakteristične crte prolaska kroz Bugarsku na osnovu izveštaja iz medija i izveštaja međunarodnih organizacija.⁴⁵⁶

U formalno-administrativnom smislu, primetan je trend povećanja frekventnosti na ovoj ruti, naročito od kada je izgrađena ograda između Grčke i Turske.⁴⁵⁷ Zato je Bugarska zatražila dodatnu pomoć EU a Frontex je poslao 20 operativaca da sarađuju sa bugarskim patrolama. Za kontrolu se koriste termovizijske kamere, kako stacionarne, tako i mobilne, radari povezani sa kamerama, koje zumiraju svako kretanje koje radar uhvati. Iz Fonda za razvoj Šengena⁴⁵⁸ Bugarska dobija sredstva za kupovinu helikoptera i druge specijalne opreme.⁴⁵⁹ Uvidevši neadekvatnost odgovora Bugarske na povećanje broja tražilaca azila, EASO (*European Asylum Support Office*) je 2013. godine odlučila da pomogne Bugarskoj u izgradnji strukturnih kapaciteta za sprovođenje azilne procedure (EASO 2014).⁴⁶⁰ Krajem iste godine Bugarska je predstavila „akcioni plan za borbu protiv velikog priliva izbeglica“, koji je uveo administrativne izmene: „Agencija za izbeglice će se u roku od tri dana izjasniti o izbacivanju onih koji nemaju očiglednih razloga da traže humanitarni ili izbeglički status... Oni čiji dosijei zahtevaju dublje istraživanje biće smešteni u zatvorenim centrima koje neće moći slobodno da napuštaju“, navodi Blic izjavu Jovčeva, ministra unutrašnjih poslova Bugarske.⁴⁶¹

Krajem iste godine Bugarska je izgradila ogradu na granici sa Turskom i uvela je Integrisani sistem za nadzor granica, što je dovelo do smanjenja prelazaka na tzv. zelenoj granici (mimo

⁴⁵⁶ Tekst pod nazivom „Zašto izbeglice zaobilaze Bugarsku“ na portalu Seebiz.eu dostupan je na: <http://www.seebiz.eu/zasto-izbjeglice-zaobilaze-bugarsku/ar-119729/>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁵⁷ <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/eastern-mediterranean-route>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁵⁸ <http://www.eu-projekti.info/instrument-schengen-schengen-facility>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁵⁹ <http://www.irinnews.org/report/99062/on-the-eu-frontlines-of-migrant-reception-in-bulgaria>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁶⁰ <http://www.refworld.org/pdfid/54082ad84.pdf>, pristupljeno 22. decembra 2015. Bugarska dodeljuje četiri tipa zaštite: jedan dodeljuje Predsednik borcima za ljudska prava i slobode, drugi tip predstavlja privremeni oblik zaštite koji dodeljuje Savet ministara u slučaju naglog dolaska velikog broja izbeglica, treći i četvrti dodeljuje Državna agencija za izbeglice u skladu sa Ženevskom konvencijom (status izbeglice i subsidijarna zaštita) (Ibid.).

⁴⁶¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/417540/Bugarska-predstavila-plan-za-borbu-protiv-priliva-izbeglica>, pristupljeno 22. decembra 2015.

zvaničnih graničnih prelaza, tj. kroz šume, preko planina i sl., prim. aut.) već 2014. godine (Frontex 2015, 22). Sa druge strane, kako Fronteks navodi, povećava se broj dolazaka u Bugarsku preko Crnog mora (Ibid, 24), kao i ulazak u Bugarsku u vozilima (Ibid, 25).

I Bugarska je, dakle, podigla ogradu u nameri da spreči dolazak migranata na zelenoj granici, tj. na planinskom vencu Stranda. Još početkom 2011. godine, kada još nije počela ni izgradnja ograde u blizini Orestijade u Grčkoj, bugarska vlada je najavila podizanje ograde na granici sa Turskom navodeći potrebu da se spreči prelazak divljih životinja nakon pojave neke bolesti koju je navodno preneo divlji vepar koji je došao iz Turske.⁴⁶² Portal EUObserver navodi da je to objašnjenje izazvalo sumnjičavost među turskim političarima, kao i da su pojedini evropski zvaničnici i bugarski naučnici planove o izgradnji ograde odmah doveli u vezu sa migracijama: Bugarska, kako bi zadovoljila zahteve iz EU (iz domena *Schengen acquis*, prim. aut.), radi sve na pripremama za eventualni brojniji dolazak migranata i u tu svrhu već neko vreme radi na izgradnji prihvatilišta za strance.⁴⁶³ Međutim, kada je otpočeto podizanje ograde krajem 2013. godine, više se nije pominjao nikakav vepar, već je kao cilj eksplicitno navedeno sprečavanje nezakonite migracije.⁴⁶⁴ Ograda je podizana na negostoljubivom terenu, na kome je teško sprovesti fizičku kontrolu. Kao kuriozitet, RTS navodi da je Bugarska ušavši u NATO 2004. godine uklonila žičanu ogradu koja je služila da spreči bugarske državljane da odu u zemlje zapadne Evrope.⁴⁶⁵ Bodljikava žica, dugačka 33 kilometra (kopnena granica između Bugarske i Turske duga je 275 km), a visoka tri metra, završena je u julu 2014. godine.⁴⁶⁶ Međutim, već kroz mesec dana najavljeno je njeno moguće proširenje.⁴⁶⁷ U 2015. godini ograda je dodatno

⁴⁶² <http://www.novinite.com/articles/124245/Bulgaria+Considers+Border+Fence+with+Turkey+Over+FMD>, <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=bulgaria-mulls-border-fence-to-fight-foot-and-mouth-2011-01-19>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁶³ <https://euobserver.com/news/32256>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁶⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/423593/Bugarska-postavlja-ogradu-na-granici-sa-Turskom>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁶⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/1457134/Bugarska,+bodljikava+%C5%BEica+prema+Turskoj.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁶⁶ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=07&dd=17&nav_category=167&nav_id=877927, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/481341/Bugarska-bodljikavom-zicom-protiv-ilegalnih-imigranata>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁶⁷ <http://english.alarabiya.net/en/News/world/2014/08/20/Bulgaria-may-extend-Turkish-border-fence-to-bar-Syrian-Iraqi-refugees.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

ojačana slanjem novih operativaca.⁴⁶⁸ Zanimljivo je što većinu prelazaka ostvaruju osobe koje su iz Sirije i Iraka, koje po važećim administrativnim kriterijumima lako dobijaju status izbeglice. Sprečavanjem ulaska ovim osobama se zapravo uskraćuje pravo da zatraže azil.⁴⁶⁹ Glavni sekretar MUP Bugarske Lazarov istakao je da Bugarska ima dovoljno graničnih prelazaka, pa oni koji žele da dođu ka izbeglice mogu da prođu kroz njih.⁴⁷⁰

Restriktivna migracijska praksa Bugarske nije ostala bez odjeka. HRW je 2014. izdao izveštaj u kome opisuje i osuđuje zatvaranje i maltretiranje migranata, kao i *push-back* praksu, što je Bugarska ocenila kao laž.⁴⁷¹ „Bugarska nije bila spremna za povećanje broja tražilaca azila, čime je pokazala da nije sposobna da procesuirati individualne zahteve za azil, kao i da nije uspjela da obezbedi novopridošlim osnovnu humanitarnu pomoć, uključujući hranu i sklonište.”⁴⁷² Kao članica EU, Bugarska ima pravnu obavezu da ispuni standarde prijema tražilaca azila na osnovu Zajedničkog evropskog azilnog sistema (CEAS, vidi ranije, prim. aut.) i da sprovodi azilni sistem po istim procedurama kao i u bilo kojoj drugoj državi – članici EU. Kako ovaj izveštaj dokumentuje, međutim, Bugarska ne samo da nije uspjela da ispuni standarde EU, već ni minimalne međunarodne standarde za tretman izbeglica, tražilaca azila i migranata. Kao rezultat, u gotovo svakoj fazi svojih napora da potraže utočište u Bugarskoj, muškarci, žene i deca koji beže iz takvih mesta kao što su Sirija, Irak i Avganistan, susreću se sa fizičkim i birokratskim barijerama, nasilnom zloupotrebom i nevoljama“, (HRW 2014, 2). Što se *push-back* praksi tiče, zabeleženi su primeri kolektivnog vraćanja migranata u Tursku, čime im je uskraćeno pravo da zatraže azil u Bugarskoj.⁴⁷³ Osim fizički loših uslova za smeštaj migranata (videti više UNHCR

⁴⁶⁸

<http://www.novinite.com/articles/166141/Bulgaria+Defense+Ministry+to+Dispatch+180+Troops+along+%3Cb%3EBorder%3C/b%3E+with+%3Cb%3ETurkey%3C/b%3E>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁶⁹ http://www.dw.com/sr/bugarska-ograda-protiv-izbeglica/a-17824010?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss, <http://national.bgnnews.com/bulgaria-to-extend-fence-at-turkish-border-to-bar-refugee-influx-haberi/2831>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷⁰ <http://english.alarabiya.net/en/News/world/2014/08/20/Bulgaria-may-extend-Turkish-border-fence-to-bar-Syrian-Iraqi-refugees.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷¹ <http://english.alarabiya.net/en/News/world/2014/08/20/Bulgaria-may-extend-Turkish-border-fence-to-bar-Syrian-Iraqi-refugees.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷² Isto, samo u mnogo blažoj formi pominje i navedeni izveštaj EASO u kome se nudi pomoć Bugarskoj za rešavanje ovih problema (EASO 2014). Pogledati i kratki izveštaj o migracijama u Bugarskoj za 2013. godinu na http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/country-factsheets/03.bulgaria_emn_country_factsheet_2013.pdf, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷³ <http://www.hrw.org/news/2014/04/29/bulgaria-asylum-seekers-summarily-expelled>, <http://bulgaria.bordermonitoring.eu/2014/09/21/new-hunger-strike-and-push-backs-in-the-border-region>, <http://www.hrw.org/news/2014/09/18/bulgaria-new-evidence-syrians-forced-back-turkey>, http://www.huffingtonpost.com/2014/09/18/bulgaria-violates-interna_n_5841984.html. Videti i izveštaj ECRE iz

2014c, 9), Bugarska je praktikovala i automatsko zatvaranje svih, uključujući i decu i bolesne, koji su nezakonito ušli u Bugarsku, iako je to samo manji prekršaj, pre nego što bi bili prebačeni u azilne centre, ukoliko bi zatražili azil, ili u centre za deportaciju, ukoliko ne bi zatražili azil i u kojima bi mogli biti zatvoreni čak do 18 meseci (Ibid, 7).⁴⁷⁴ Čak su i deca, tj. maloletnici bez pratile, zatvarani (HRW 2014). Pored ovoga, jedan azilni centar, Harmanli, bio je zatvorenog tipa, a zatvaranje lica koja su zatražila azil nema nikakvog osnova u bugarskim zakonima (UNHCR 2014c, 9). Takođe, napadi na migrante su prolazili nekažnjeno (Ibid, 14). Sve ovo je dovelo do toga da UNHCR zamoli za suspenziju transfera migranata na osnovu Dablineske regulacije, tj. da se osobe ne vraćaju u Bugarsku, jer im se osnovna prava i uslovi prijema ne mogu garantovati i da su, štaviše, objekt degradirajućeg i nehumanog tretiranja, arbitrarnog zatvaranja, uskraćivanja prava na fer proceduru itd. (Ibid, 16).⁴⁷⁵ Na primer, u izveštaju HRW se navodi da je zatvorenim migrantima uskraćivana hrana, da su držani u samicama, da su prebijani, da su fizički maltretirani, između ostalog i elektro-šokerima, zatim, da su osobe u azilnom centru Harmanli držane u nezagrejanoj prostoriji, bez odgovarajućeg mokrog čvora, itd. (HRW 2014).⁴⁷⁶ Mnoge međunarodne organizacije su se pridružile ovom apelu: „Bugarska je žestoko „omanula“ u pogledu svog tretiranja izbeglica i tražilaca azila. Države – članice EU moraju da zaustave sve transfere i preuzmu odgovornost za hiljade muškaraca, žena, i dece, kojima očajnički treba pomoć,“ rekla je predstavnik Amnesty Internationala-a.⁴⁷⁷ Situacija u Bugarskoj se tokom 2014. godine „popravila“, pre svega zato što su izgrađeni objekti neophodni za smeštaj migranata, a i zato što je sekuritarna praksa urodila plodom.⁴⁷⁸ To je dovelo do promene statusa

januara 2015. godine na: http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_bulgaria_report_third_update_final_january_2015.pdf, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷⁴ <http://www.unhcr-centraleurope.org/pdf/resources/legal-documents/unhcr-handbooks-recommendations-and-guidelines/bulgaria-as-a-country-of-asylum-2014.html>. Poređenja radi, za krivično delo silovanja u Srbiji se najčešće izriče kazna od jedne godine zatvora, prim. aut., pogledati, na primer, http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/autonomni_zenski_centar/pravna_vodicica/sta_pise_u_krivicnom_zakonu.htm, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷⁵ Detalje o zloupotrebama i nasilju nad migrantima u objektima u kojima su bili zatvoreni videti više u izveštaju HRW dostupnom na: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/bulgaria0414_ForUpload_0.pdf, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷⁶ http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/bulgaria0414_ForUpload_0.pdf, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷⁷ <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2014/03/bulgaria-asylum-seekers>. Pogledati i <http://www.ecre.org/component/content/article/70-weekly-bulletin-articles/555-ecre-joins-unhcr-in-calling-on-eu-member-states-to-stop-sending-asylum-seekers-to-bulgaria-under-the-dublin-regulation.html>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷⁸ http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_bulgaria_report_third_update_final_january_2015.pdf, <http://migrantsatsea.org/2015/05/05/highlights-from-frontex-annual-risk-analysis-2015-detections-of-illegal-border-crossing-between-border-crossing-points>. Pogledati i <http://www.bbc.com/news/world-europe-30693863>. U 2015.

Bugarske, te je već krajem aprila 2014. UNHCR predložio prestanak generalizovane suspenzije Dablinske regulacije, i njenu primenu na sve osim na posebno vulnerabilne⁴⁷⁹ kategorije.⁴⁸⁰ Iako se sa tim neke druge međunarodne organizacije nisu sasvim složile, budući da Bugarska nije prekinula sa određenim praksama, kao što je *push-back* i perzistencija loših uslova za život u centrima,⁴⁸¹ u januaru 2015. godine objavljeno je da će u Bugarsku biti vraćene hiljade osoba na osnovu Dablinske regulacije.⁴⁸²

5.2 „Tvrđava Evropa“: i mit i stvarnost

U ovom delu teksta sam iznela kratki pregled pojedinih sekuritarnih praksi koje su direktan proizvod (eksterne) dimenzije evropske migracijske politike, tj. primene njenih direktiva (*Schengen acquis*, CEAS, GAMM agenda sa svojim bilateralnim sporazumima i politika proširenja EU) i njihovih konkretnih manifestacija u pojedinačnim nacionalnim kontekstima. Nacionalni konteksti su odabrani s obzirom na njihov uticaj na migracijsku praksu kroz Srbiju, kako zbog tzv. efekta izmeštanja (sa zapadnog Mediterana), tako i zbog fizičkogeografskih odlika terena (zapadnobalkanska ruta kao krak istočnomediteranske rute) i političke dimenzije (stepen harmonizacije zakonodavstva i praksi u odnosu na EU zahteve). Takođe, prikazani su pojedinačni instrumenti i tehnike od kojih su neki prisutni i u srpskom kontekstu.

Ovaj kratki pregled praksi je ukazao na postojanje trenda ali ne i precizno definisanih i na standardizovan način primenjivih politika. Iako trenutno dominiraju sekuritarni aspekti, čiji je proizvod dehumanizacija migranata u smislu uskraćivanja njihovih fundamentalnih prava, ovaj trend je dualan, jer postoji stalna protivteža da se migranti rehumanizuju i da se makar poboljšaju

godini Frontex je obećao dodatnu pomoć Bugarskoj:

<http://www.novinite.com/articles/167923/Frontex+Ready+to+Help+Bulgaria+If+Migratory+Pressures+Increase>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁷⁹ „Ne postoji procedura kojoj bi se utvrdila vulnerabilnost, a izraz „vulnerabilni tražioci” se u praksi generalno primenjuje na porodice sa malom deco mi osobe sa posebnim potrebama”, http://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_bulgaria_report_third_update_final_january_2015.pdf, str. 24, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁸⁰ <http://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/unhcr-ends-call-general-suspension-dublin-returns-bulgaria-due-improvements-asylum-system>, pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁸¹ http://www.sos-europe-amnesty.eu/content/assets/docs/Amnesty_Bulgaria_briefing_March_2014.pdf, <http://bordermonitoring.eu/wp-content/uploads/reports/bm.eu-2014-bulgaria.en.pdf>, svemu pristupljeno 22. decembra 2015.

⁴⁸² <http://www.euractiv.com/sections/justice-home-affairs/thousands-asylum-seekers-be-returned-bulgaria-311050>, pristupljeno 22. decembra 2015.

uslovi njihovog prijema. Međutim, primetno je da ovaj drugi trend u zvaničnu evropsku migracijsku politiku (i pojedinačne nacionalne kontekste) dolazi posredno, preko međunarodnih i nevladinih organizacija, aktivista i *grassroots* pokreta. Tek kroz pritiske dolazi do promene sekuritarnih praksi. Sa druge strane, predlozi za intenziviranjem sekuritizacije dolaze direktno, „odozgo“, od strane najviših službenika EU i nacionalnih država. Osim što ovo oslikava postojanje suštinskog neslaganja u društvenom sistemu, ukazuje i na napore i otpore da se normalizuje određena interpretacija sveta, interpretacija u kojoj su migranti predstavljeni kao opasnost, remetilački faktor, od koga se u globalu treba zaštititi i među kojima treba odabrati samo najnesrećnije i najnemoćnije, ili najobrazovanije i najbogatije, i dozvoliti im život u EU. Ovo upućuje na zanimljiva pitanja opasnosti od moći i *agency* migranata, njihovog potencijala da se ne „prilagode“.

Međutim, kada se koncentrišemo samo na prakse, i vidimo na delu „sistem koncentričnih krugova kontrole migracija prema EU“, kakav je predložila Austrija 1997. godine (videti gore), u čijem je središtu „zona slobode, bezbednosti i pravde (za državljane EU)“, mit o „Tvrđavi Evropi“ deluje prilično stvarno. U istom duhu metaforički rečeno, podižu se „zidine“ (ograde), „pale se pokretni mostovi“ tj. uništavaju plovila za prevoz migranata, u „jarkove“ se ubacuju „čudovišta“, tj. razni sistemi nadzora i sprečavanja kretanja migranata, šalju se „heroji“ da se bore sa „napasti“ (npr. RABIT jedinice za hitne akcije Fronteksa i druga nacionalna i evropska „pojačanja“) i tako dalje. Postavlja se pitanje da li je pored toliko napora ostvarena proporcionalna kontrola kretanja ka „zoni slobode, bezbednosti i pravde“. Ovde dolazimo do jako zanimljive situacije sa *brojevima*, „detektovanim prelascima“ granica Šengen zone ili nacionalnih država: samo jedan broj migranata je granicu uspeo da pređe iz jednog pokušaja.⁴⁸³ To ukazuje da granice nisu toliko nepropustljive koliko bi moglo da se zaključi s obzirom na širok dijapazon sekuritarnih praksi, odnosno, da „Tvrđava Evropa“ i nije toliko tvrđava, a svakako ni toliko prosvetljena i humana „Evropa“. Sada se postavlja pitanje kako to objasniti, da li interpretirati sa stanovišta *pojedince*, osobe koja je „zakazala u čuvanju granice“ (puno je svedočanstava o korumpiranim policajcima koji traže novac za prelazak, ili o graničarima koji se sažale, pa propuste porodice i td.), sa stanovišta *nacionalnih država ili EU* (koje „ne ulažu

⁴⁸³ Prelazak iz jednog pokušaja se obično ostvaruje posedovanjem (originalne ili falsifikovane) dozvole za ulazak i boravak koja se prekorači. Ovde postoje razlike od države do države, na primer, u Veliku Britaniju se obično ulazi preko vize, u Srbiju ne, prim. aut.

dovoljno“ u čuvanje granica, što je pitanje raspodele sredstava u nacionalnim i evropskim budžetima odn. fondovima i definisanja *prioritetnog problema* i nadzora nad sopstvenim službama u sprovođenju definisanih imperativa) ili sa stanovišta postliberalnog ekonomskog i političkog *sistema*, koji kroz održavanje straha od prisustva migranata (i mogućnosti da „uzmu radna mesta“) disciplinuje sopstvenu radnu snagu primoravajući je da usvoji i prihvati sve prekarniji položaj, čime doprinosi održavanju i fortifikaciji svetske korporacijske *elite*. Iako ću ova pitanja ostaviti otvorenim, ukazaću na to da je jedna od mogućih interpretacija ta da su migranti, kao diskurzivna spoljna opasnost i unutrašnji drugi, neophodni za funkcionisanje i legitimizaciju praksi kojima se uspostavlja, materijalizuje i pojačava diskurs straha, čime se onemogućava solidarnost između ovako razgraničenih kategorija. U svakom slučaju, „Tvrđava Evropa“ i jeste i nije i mit i stvarnost: sve zavisi od okvira u kome je posmatramo. Ona nije mit, jer ovaj koncept objašnjava razloge za uspostavljanje sekuritarnih praksi, „tvrđava Evropa“ ima svoje fizičke, vidljive ograde i migranti je osećaju na svojoj koži. Sa druge strane, ona jeste mit, jer da bi postojala, elitistička „Tvrđava Evropa“ ne sme da u potpunosti funkcioniše – kako bi disciplinovala populaciju u autolegitimizirajućoj „zoni slobode, bezbednosti i pravde“, neophodni su joj spoljni i unutrašnji *drugi*. Ti *drugi*, migranti, u sistemu u kome je „Tvrđava Evropa“ neophodna i kao mit i kao stvarnost, pozicionirani su na samo dno u pogledu moći: nemajući ništa osim snage ljudskog tela, za njih i obična ograda, koja ne bi zaustavila ni osobu sa makazama za sečenje žice, ni mali auto, a kamoli specijalizovano vojno vozilo, predstavlja značajnu prepreku. Njihova svedočanstva nemaju preteranu težinu u zvaničnim postupcima, njihova deca mogu da se zatvaraju, njihova tela ne smeju da koriste javni prevoz, idu kod lekara, spavaju u hostelu. Drugi određuju da li su „dovoljno“ i na „adekvatan način“ propatili i da li su „dovoljno vulnerabilni“ da bi eventualno dobili pomoć. Ova sistemska dehumanizacija legitimizovana je zakonima i praksama koje se nekada nekritički a često i pod političkim i ekonomskim pritiscima usvajaju u EU i državama u njenom susedstvu. Izrazi koji se koriste za opisivanje ovih procesa su „harmonizacija“, „evropski standardi“, „najbolje prakse“ i tako dalje. „Tvrđava Evropa“ je samo još jedan proizvod i instrument ovog procesa.

5.3 Srbija: još jedna vrata „Tvrđave Evrope“

Videli smo da migracijska politika Srbije kao i migracijska praksa koja se odvija preko njene teritorije ne predstavlja autonomni proces, već samo točkić u *bricolage* mašineriji kontrole migracijskih kretanja prema EU. Ovde ću predstaviti migracijsku praksu kroz Srbiju pri čemu ću se naročito koncentrisati na njen institucionalizovani deo: granična i azilna procedura, azilni centri, pravna regulativa, dakle, njen zvanični, formalni aspekt. Kao izvori će mi poslužiti izveštaji državnih (MUP i KIRS), nevladinih (APC-CZA i BG centar za ljudska prava) i međunarodnih organizacija (Migreurop, Human Rights Watch, Helsinki Comitee, UNHCR, ECRE, Lekari bez granica, Amnesty International i td.), zakonska regulativa (Zakon o azilu, Zakon o strancima, Zakon o zaštiti državne granice, Krivični zakonik), ali i izveštaji iz medija i aktivističkih mreža, a takođe ću obraditi i građu koju sam dobila nestrukturiranim i polustrukturiranim intervjuima sa predstavnicima organizacija (organizacije su: KIRS, APC-CZA, Info center for Asylum, mreže Refugee Aid Serbia, Lekari bez granica), uključenim građanima (ponekad su moji sagovornici, koji inače rade u državnim službama, insistirali na tome da mi informacije prenose neformalno, kao građani a ne predstavnici svojih službi, a nekada su zahtevali da nikako ne ukažem na mogući izvor informacije) i migrantima, kao i metodom posmatranja na terenu. Teren sam obavila u više navrata počev od februara 2012. godine do oktobra 2015. godine, i to na više lokacija, uključujući pogranična mesta Subotica i Šid, azilne centre u Banji Koviljači, Bogovađi, Tutinu, Sjenici i Krnjači, kao i Beograd, kroz koji trenutno prolazi značajan broj migranata. Prilikom opisa lokacija biće precizirani uslovi obavljanja terenskog istraživanja. Ispitanici sa kojima sam sproveda intervju su bili obavešteni o svrsi mog ispitivanja, za razliku od dela osoba koje su bile prisutne tokom obavljanja posmatranja (sa ili bez učestvovanja). Ove informacije će biti inkorporirane u tekst bez naglašavanja izvora. Konsultujući preporuke IOM,⁴⁸⁴ u predstavljanju sagovornika iz migrantske populacije, izostavljala sam detalje koji bi mogli da ukažu na njihov identitet. Predstavljanje će biti strukturirano na sledeći način: najpre ću govoriti o situaciji pre uvođenja nezavisnog azilnog sistema u Srbiji a zatim ću dati presek situacije u Srbiji, prilikom čega ću pojedine lokacije predstavljati s obzirom na njihovo pojavljivanje kao lokusa društvenih konflikata. Drugim rečima, najpre ću govoriti o UNHCR-u i mandatnim izbeglicama u Jugoslaviji i Srbiji, zatim ću preneti statističke podatke i govoriti o formalnim odlikama azilne procedure, institucionalizovanim i neformalnim akterima migracijskih procesa (uloga nacionalnih

⁴⁸⁴ http://publications.iom.int/bookstore/free/IOMdataprotection_web.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

institucija, nevladinih organizacija i aktivističkih mreža) a na kraju ću se kroz opis lokacija koncentrisati na društvene konflikte. Upravo društveni konflikti predstavljaju lokuse na kojima dolaze do izražaja suprotstavljene kulturne paradigme. Zato će poseban naglasak biti upravo stavljen na ove „problematične“ situacije.

5.3.1 Azilna praksa pre uvođenja nezavisnog azilnog sistema

U ovom delu ću izneti opis azilne prakse prema rečima službenika UNHCR-ove kancelarije u Beogradu. Intervju je obavljen u proleće 2014. godine.

Srbija sve do 2008. godine nije samostalno sprovodila azilnu proceduru, već je to činio UNHCR. Podsetimo, jugoslovenska vlada je pristala da UNHCR otvori predstavništvo u Jugoslaviji, odnosno u Beogradu. „Taj dogovor je postignut 1976. godine a kancelarija je zvanično otvorena 1978. godine. Od otvaranja kancelarije, pa do 2008. godine, punih 30 godina, UNHCR je na osnovu Ženevske konvencije odlučivao o tome ko ispunjava kriterijume da dobije međunarodnu zaštitu, odnosno, status izbeglice na teritoriji Jugoslavije. Uz jednu dodatnu obavezu: pošto je država delegirala nadležnost UNHCR-a ali mu nije delegirala svoje prerogative u smislu davanja utočišta na teritoriji, dodatni zadatak UNHCR-a je bio da svakom licu – strancu kome odredi status izbeglice, pronađe i zemlju trajnog boravka. Dakle, svi su bili preseljeni. Niko nije mogao dobiti status izbeglice od kancelarije UNHCR-a i da ostane u Jugoslaviji. Nego: “U redu, mi se pravimo da s tim nemamo ništa, da, mi tolerišemo, vi, ako nekom date zaštitu, izvol'te pa ga preselite.“ I svi su preseljeni, dakle, za tih 30 godina sva lica koja su dobijala međunarodnu zaštitu, uglavnom u Ameriku, Kanadu i Australiju.“ Dakle, to su bile mandatne izbeglice koje su preseljivane u sigurne treće zemlje.

Na pitanje kakva je bila procedura, odnosno, da li je bila slična današnjoj, dobila sam sledeći odgovor: „Procedura je bila bitno drugačija jer nije postojao zakon, postojao je samo dogovor. Ova kancelarija je bila mala, imala je 11 ljudi i sva lica koja bi legalno došla u Srbiju su mogla da dođu u našu kancelariju i da na recepciji kažu da hoće da podnesu zahtev za azil, napišu izjavu i da mi zakažemo razgovor i onda obavimo razgovor sa tom osobom. Takvih je bio manji broj. Za lica koja su ilegalno, bez dokumenata ulazila u Srbiju, mada to zavisi od perioda, oni su

u kontaktu sa graničnom policijom bili procesuirani tako što im je određena bila kratka kazna zatvora za ilegalni ulazak u zemlju nakon čega su prebacivani u Prihvatište za strance u Padinskoj Skeli. Dakle, bili su sve vreme u zatvorenom krugu. U Padinskoj Skeli je UNHCR obavljao razgovor. Ako smo smatrali da postoje neki osnovi da tom licu odobrimo azil, onda smo mi pisali potvrde, policija ih je puštala odatle i mi smo ih smeštali u hotele koje smo zakupljivali u okolini Beograda, u kojima su oni čekali na proceduru. Mi smo im izdavali dokumenta koja su bila priznata od strane policije, tako da tu nije bilo problema. Oni kojima smo uskratili status, oni su uglavnom bili deportovani u zemlje porekla. Kada se radilo krajem 70-ih i početkom 80-ih o Česima, kojih je bio najveći broj, oni su legalno dolazili u Jugoslaviju jer su dobijali izlazne vize za letovanje, pa onda sednu u škode i cela porodica ide na letovanje na Jadran, i onda jedan deo njih dođe i zatraži azil. Oni nisu odlazili u Padinsku Skelu jer su imali pasoše i ulazili su legalno. Ali su u pritvoru bili uglavnom Rumuni, koji su pred kraj 80-ih sve do promena u Rumuniji i pada Čaušeskua dolazili u hiljadama. Oni su svi preko Dunava prelazili najčešće bez pasoša sa ličnim kartama ili bez dokumenata, pa su onda prolazili ovu proceduru. I, naravno, početkom 90-ih dolaze izbeglice iz Albanije.“ Kada sam pitala kakva je bila saradnja sa MUP-om, dobila sam sledeći odgovor: „Mi smo svaki dan odlazili u Padinsku Skelu, dobijali smo liste novih lica koja su tamo dolazila, onda smo mi s njima obavljali razgovor, neke izvodili, neke odbijali, tako da je to bila jedna saradnja koja je tekla bez problema“.

Što se objekata za sprovođenje azilne procedure i smeštaj lica koja su zatražila azil tiče, „Ranije je postojala samo kancelarija u Beogradu. Banja Koviljača je bila odmaralište za pripadnike policije, pa su oni tamo mogli da odu sa svojim porodicama za neke male pare. I dalje imaju te neke hotele i odmarališta. Onda je to ustupljeno UNHCR-u koji je tamo 80-ih godina već smeštao Čehe, pa kasnije Rumune, koji su čekali preseljenje. Jer nakon što bismo mi odredili nekom statuse, i rekli: “Vi jeste izbeglica, evo Vam legitimacija koja to potvrđuje”, bilo je potrebno nekoliko meseci da se cela dokumentacija preko američke, kanadske ili australijske ambasade sa njihovim imigracionim službama završi pre nego što bi ta lica mogla odavde da otputuju u te zemlje. U tom periodu su neki od njih bili u Banji Koviljači koja je imala ograničen kapacitet, a veći broj je posle bio – kako je broj rastao, tako smo mi zakupljivali smeštajne objekte i hotele u okolini Beograda.“ Jedan od objekata koji je UNHCR zakupljivao bio je Motel 1000 ruža na Avali. „[On] je bio zakupljen od UNHCR-a u celosti i mi smo tamo smeštali sve strance kojima smo dali status izbeglice, koji su tamo čekali preseljenje.“

Prelazak ingerencija za sprovođenje azilne procedure na nacionalni nivo doveo je do sledećih promena: „Posle je ta Banja Koviljača, kad se broj lica kojima smo mi davali status i koja su opšte tražila azil smanjivao, onda je taj objekat MUP dao Komesarijatu za izbeglice koji je tamo smestio izbeglice iz Bosne. A onda je odlučeno da, kada je se već privodilo kraju pisanje zakona o azilu, da će to biti centar za azil i onda je UNHCR potpuno renovirao objekat i prilagodio ga ovoj nameni. To je završeno sve još krajem 2006. Tokom 2007. godine, pošto je Srbija kasnila sa usvajanjem zakona, taj objekat je bio prazan. Tu su se uselile izbeglice nakon što je počela primena zakona. To je prvi centar. I to je jedini centar za azil koji je namenski adaptiran. Ovo ostalo sve je improvizacija.“

Pored ovoga, UNHCR je imao i kancelariju na beogradskom aerodromu. Službenici UNHCR-a imali su pravo da ulaze u tranzitnu zonu po dozvoli policijskog komandira na aerodromu. Dolazio je i prevodilac. Onda bi službenici procenjivali da li neko ima šanse za azil i ukoliko bi procena bila pozitivna, mogli su da odvedu tu osobu nakon što bi potpisali da je preuzimaju. Kancelarija takvog tipa na aerodromu više ne postoji. Čak nije omogućen ni monitoring koji bi sprovodile međunarodne ili nevladine organizacije. Prema podacima Beogradskog centra za ljudska prava, „Aerodrom „Nikola Tesla” je jedan od retkih aerodroma u Evropi na kojem je od 2008. godine prepoznato svega nekoliko namera. Naime, u periodu od 2008. do 2010. godine samo jednom licu je omogućeno da izrazi nameru za traženje azila i to tek nakon intervencije UNHCR-a, dok za 2011. i 2012. godinu nema podataka o postojanju takvih slučajeva. Ovakvo stanje stvari je zabrinjavajuće, jer nastaje niz rizika po kršenje prava potencijalnih tražilaca azila (pre svega principa *non-refoulement*), i dovodi u pitanje sposobnost, ali i želju pripadnika granične policije u tranzitnoj zoni aerodroma da prepoznaju nameru za traženje azila. Na primer, u susednoj Mađarskoj, tokom 2011. i 2012. godine, izraženo je preko 230 namera,“ (BCHR 2014, 26). Štaviše, „U 2013. godini, u samo dva slučaja prepoznata je namera za traženje azila, a prema saznanjima Beogradskog centra samo jedno od ova dva lica je imalo i pristup teritoriji. U jednom od ova dva slučaja tražilac azila je u više navrata izrazio nameru da traži azil, ali mu je potvrda o izraženoj nameri izdata tek nakon dva bezuspešna pokušaja vraćanja u zemlju iz koje je došao, i nakon intervencije Beogradskog centra za ljudska prava i UNHCR [...] Ista osoba provela je u tranzitnoj zoni aerodroma više od dva dana bez ikakve odluke nadležnog organa, što prema praksi Evropskog suda za ljudska prava predstavlja povredu člana 5 koji se odnosi na slobodu i bezbednost ličnosti,“ (Ibid, 27).

5.3.2 Prelazak granice i azilni sistem: zvanične procedure i prakse u Srbiji

Zakon o upravljanju migracijama iz 2012.⁴⁸⁵ godine uređuje „upravljanje migracijama, načela, organ nadležan za upravljanje migracijama i jedinstveni sistem prikupljanja i razmene podataka u oblasti upravljanja migracijama,“ (ZOUM 2012, član 1). U svom članu 2. ovaj Zakon definiše osnovne pojmove:: 1) **Migracija** je dobrovoljno ili prinudno napuštanje države porekla ili boravka, radi privremenog boravka ili stalnog nastanjenja u Republici Srbiji i dobrovoljno ili prinudno napuštanje Republike Srbije radi privremenog boravka ili stalnog nastanjenja u drugoj državi (spoljna migracija), kao i promena prebivališta unutar teritorije Republike Srbije, odnosno promena mesta boravka unutar teritorije Republike Srbije ukoliko je do promene došlo prinudnim putem (unutrašnja migracija); 2) **Imigracija** predstavlja spoljnu migraciju u Republiku Srbiju koja traje ili se očekuje da će trajati duže od 12 meseci; 3) **Emigracija** predstavlja spoljnu migraciju iz Republike Srbije koja traje ili se očekuje da će trajati duže od 12 meseci; 4) **Upravljanje migracijama** podrazumeva prikupljanje, analizu, obradu, organizovanje, razmenu, čuvanje i zaštitu podataka relevantnih za upravljanje migracijama, utvrđivanje pokazatelja, podataka relevantnih za upravljanje migracijama, uspostavljanje jedinstvenog sistema i drugih mehanizama razmene podataka u oblasti migracija, utvrđivanje i predlaganje ciljeva i prioriteta migracione politike, predlaganje i preduzimanje mera za sprovođenje migracione politike i koordinaciju organa koji obavljaju poslove vezane za upravljanje migracijama, kao doprinosa ostalim zakonom uspostavljenim mehanizmima u oblasti migracija; 5) **Jedinstveni sistem** je sistem prikupljanja, analize, obrade, organizovanja, razmene, čuvanja i zaštite podataka dobijenih iz informacionih podsistema (baza) podataka koje organi nadležni za pojedine oblasti migracija, u skladu sa zakonom, prikupljaju, obrađuju, koriste, štite i razvijaju u oblasti upravljanja migracijama; 6) **Povratnik po osnovu sporazuma o readmisiji** je državljani Republike Srbije za čiji povratak je nadležni organ dao saglasnost po osnovu sporazuma o readmisiji koje je zaključila Republika Srbija (ZOUM 2012, član 2, podebljao autor).

⁴⁸⁵ Zakon o upravljanju migracijama dostupan je na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2012/3118-12Lat.pdf>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Osim načela na kojima se zasniva upravljanje migracija u članovima od 3. do 8, ovaj zakon definiše nadležnost institucija. **Komesarijat za izbeglice i migracije (KIRS)** obavlja „stručne i druge poslove koji se odnose na upravljanje migracijama utvrđene ovim zakonom i sa njima povezane upravne poslove,“ (ZOUM 2012, član 9). Ovaj zakon je pre svega dao važnu ulogu dotadašnjem Komesarijatu za izbeglice, koji sada menja naziv u Komesarijat za izbeglice i migracije (ZOUM 2012, član 20). Nadležnosti KIRS-a su široke: „Komesarijat obavlja poslove koji se odnose na: predlaganje Vladi ciljeva i prioriteta migracione politike; predlaganje Vladi mera radi postizanja pozitivnih efekata zakonitih migracija i suzbijanja nezakonitih migracija; praćenje sprovođenja mera migracione politike; pružanje organima državne uprave, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave podataka od značaja za izradu strateških dokumenata iz oblasti migracija, predlaganje projekata iz oblasti upravljanja migracijama iz delokruga svog rada i izradu godišnjeg izveštaja Vladi o stanju u oblasti upravljanja migracijama,“ (ZOUM 2012, član 10, stav 1). Pored ovoga, „Komesarijat obavlja poslove koji se odnose na: utvrđivanje, predlaganje i preduzimanje mera za integraciju lica kojima je, u skladu sa Zakonom o azilu („Službeni glasnik RS”, broj 109/07 – u daljem tekstu: Zakon o azilu), priznato pravo na utočište; utvrđivanje, predlaganje i preduzimanje mera za reintegraciju povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji; poboljšanje uslova života interno raseljenih lica dok su u raseljenu; predlaganje programa za razvijanje sistema mera prema porodicama stranaca koji ilegalno borave na teritoriji Republike Srbije i predlaganje programa za podršku dobrovoljnog povratka stranaca koji ilegalno borave na teritoriji Republike Srbije u zemlju njihovog porekla“ (ZOUM 2012, član 10, stav 2). Najzad, „Komesarijat obavlja poslove koji se odnose na: prikupljanje, objedinjavanje i analizu podataka i pokazatelja za upravljanje migracijama; izveštavanje o imigraciji i emigraciji; izradu i redovno ažuriranje migracionog profila Republike Srbije; uspostavljanje jedinstvenog sistema za prikupljanje, organizovanje i razmenu podataka; uspostavljanje saradnje sa članovima Evropske migracione mreže; obuku i osposobljavanje lica koja obavljaju poslove od značaja za upravljanje migracijama, staranje o dostupnosti informacija od značaja za migraciona pitanja, kao i druge poslove određene zakonom,“ (ZOUM 2012, član 10, stav 3). KIRS treba da sarađuje sa državnim organima, organizacijama i ustanovama: „Za potrebe obavljanja poslova iz svog delokruga Komesarijat sarađuje sa organima državne uprave, organizacijama i ustanovama koje obavljaju delatnost socijalne zaštite, zdravstva, obrazovanja i nauke i udruženjima. Radi razmene podataka, informacija, iskustva i prakse u oblasti upravljanja

migracijama, Komesarijat može ostvarivati međunarodnu saradnju sa nadležnim organima drugih država i sa međunarodnim organizacijama koje se bave pitanjima iz oblasti migracija, u skladu sa zakonom,“ (ZOUM 2012, član 11).

Što se prakse tiče, osnovna odgovornost Komesarijata je smeštaj lica koja traže azil. Za posetu centrima u kojima su smeštena lica koja traže azil, kao i centrima za prihvatanje migranata, poput *One stop center* u Preševu, neophodno je dobiti dozvolu za ulazak od Komesarijata. Moje iskustvo s tim u vezi je sasvim pozitivno. Komesarijat mi je uvek ljubazno izlazio u susret. U tom smislu Srbija predstavlja prilično usamljen slučaj, jer u većini drugih zemalja ovi centri se nalaze pod pokroviteljstvom MUP-a i u nekim zemljama je jako teško dobiti dozvolu, kao, na primer, u Makedoniji. Takođe, svi upravnici centara za smeštaj lica koja traže azil angažovani su direktno od strane Komesarijata.

Na lokalnom nivou, Zakon o upravljanju migracijama predviđa formiranje **Saveta za migracije**, koga „po pravilu čine predstavnici izvršnog organa jedinice lokalne samouprave (predsednik opštine/gradonačelnik ili član opštinskog/gradskog veća), centra za socijalni rad, policijske uprave, službe za zapošljavanje, poverenik i predstavnik opštinske, odnosno gradske uprave“ (ZOUM 2012, član 12, stav 3). „Savet za migracije obavlja poslove koji se odnose na: praćenje i izveštavanje Komesarijata o migracijama na teritoriji autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave; predlaganje programa, mera i planova aktivnosti koje treba preduzeti radi efikasnog upravljanja migracijama na njihovim teritorijama; druge poslove u oblasti upravljanja migracijama, u skladu sa zakonom“ (ZOUM 2012, član 12, stav 2).

Zakon o upravljanju migracijama predviđa i formiranje **jedinstvenog sistema prikupljanja, organizovanja i razmene podataka** (ZOUM 2012, član 18 i 19).

Dakle, ovaj zakon pre svega uređuje nadležnosti državnih institucija u pogledu upravljanja migracijama, pa i onima koje su predmet ovog istraživanja. Sam ulazak na teritoriju Srbije i status koji će osoba imati određuju druga dva zakona, Zakon o strancima iz 2008 i Zakon o azilu iz 2008. Ova dva zakona se sa jedne strane međusobno isključuju (na primer, u članu 2. Zakona o strancima se navodi da se ovaj zakon ne primenjuje na strance koji su podneli zahtev za

dobijanje azila ili koje su dobile azil u Srbiji)⁴⁸⁶ ali i dopunjuju u smislu da kada prestaju da važe odredbe jednog zakona, počinju da važe odredbe drugog. Pored ovoga, važan je i Zakon o zaštiti državne granice iz 2008.⁴⁸⁷

Zakon o strancima⁴⁸⁸ definiše nezakoniti ulazak (član 10) i nezakoniti boravak (član 42). Nezakonitim ulaskom u Republiku Srbiju smatra se ulazak van mesta ili vremena određenog za prelazak državne granice; ulazak ostvaren izbegavanjem granične kontrole; ulazak ostvaren upotrebom tuđe, nevažeće, odnosno lažne putne ili druge isprave; davanjem neistinitih podataka graničnoj policiji; ili ulazak za vreme trajanja zaštitne mere udaljenja stranaca sa teritorije Republike Srbije, mere bezbednosti proterivanja stranca iz zemlje ili mere otkaza boravka. „Nezakonitim boravkom u Republici Srbiji, smatra se, boravak na njenoj teritoriji bez vize, odobrenja boravka ili drugog zakonskog osnova. Stranac koji nezakonito boravi u Republici Srbiji, mora napustiti njenu teritoriju odmah ili u roku koji mu je određen. Smatra se, da je stranac napustio Republiku Srbiju, ulaskom u drugu državu u koju mu je ulazak odobren. Stranac, koji je blagovremeno podneo zahtev za produženje privremenog boravka za stalno nastanjenje ili za azil, može ostati u Republici Srbiji do donošenja pravosnažnog rešenja po tom zahtevu.“ (ZOS 2008, 42).

Osim ovoga ZOS 2008 precizira kaznu za nezakoniti ulazak (član 84) i nezakoniti boravak (član 85, kazna je između 6.000 i 30.000 dinara). Što se nezakonitog ulaska tiče, prema članu 84. ZOS 2008, novčanom kaznom u iznosu od 10.000 do 50.000 dinara kazniće se za prekršaj stranac koji: nezakonito uđe u Republiku Srbiju; ne napusti Republiku Srbiju u roku koji mu je određen; napusti Prihvatište bez odobrenja ili se ne pridržava kućnog reda i pravila boravka u Prihvatištu; napusti mesto boravka koje mu je odredio nadležni organ ili se redovno ne javlja nadležnom organu. Uz novčanu kaznu, strancu se može izreći i zaštitna mera udaljenja stranca sa teritorije Republike Srbije. Što se nezakonitog boravka tiče, prema članu 85. ZOS 2008, novčanom kaznom u iznosu od 6.000 do 30.000 dinara kazniće se za prekršaj stranac koji: se kreće ili boravi na određenom prostoru suprotno ograničenju ili zabrani; boravi u Republici Srbiji suprotno razlozima zbog kojih mu je izdata viza ili odobren boravak; nezakonito boravi u

⁴⁸⁶ http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_strancima.html pristupljeno 25. decembra 2015.

⁴⁸⁷ http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_drzavne_granice.html pristupljeno 25. decembra 2015.

⁴⁸⁸ Dostupan na: http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_strancima.html pristupljeno 25. decembra 2015.

Republici Srbiji; odbije da pokaže policijskom službeniku nadležnog organa ispravu o identitetu; svoju ispravu o identitetu da drugom licu na poslugu, odnosno ako se služi nevažećom ispravom ili tuđom ispravom kao svojom. Kao i u prethodnom slučaju, strancu se može izreći i zaštitna mera udaljenja stranca sa teritorije Republike Srbije.

Nakon kazne, plaćene ili odležane u zatvoru, osoba dobija pisano rešenje od policije prema kome mora da napusti teritoriju Srbije u naznačenom roku, a ne dužem od 30 dana (član 43) (Stojić Mitrović i Meh 2015). Kako Stojić Mitrović i Meh ističu, iako im ovaj papir ne obezbeđuje pravni status, on strancima omogućava neke praktične stvari, kao što je iznajmljivanje sobe ili kreveta, a takođe, sprečava da budu kažnjeni po istom osnovu još jednom tokom trajanja roka naznačenog u rešenju (Ibid.). Pored ovoga, Zakon o strancima definiše i Prihvatište za strance „kao objekat za smeštaj stranaca kojima nije dozvoljen ulazak u zemlju ili kojima je izrečeno proterivanje ili udaljenje iz zemlje, ali ih nije moguće tako udaljiti i kojima je, u skladu sa zakonom, određen boravak pod pojačanim policijskim nadzorom“, (ZOS 2008, član 3, stav 11). Preciznije, „strancu koga nije moguće odmah prinudno udaljiti i strancu kome nije utvrđen identitet ili ne poseduje putnu ispravu, kao i u drugim slučajevima utvrđenim zakonom, nadležni organ će rešenjem odrediti boravak u Prihvatištu za strance Ministarstva (u daljem tekstu: Prihvatište) pod pojačanim policijskim nadzorom“, (ZOS 2008, član 49, stav 1) pri čemu boravak u prihvatilištu ne može da bude duži od 90 dana, sa mogućnošću produženja, ali ne duže od 180 dana ukupno (ZOS 2008, član 50). I deca se mogu smestiti u Prihvatište, sa roditeljem ili starateljem, ako je to u njihovom interesu (ZOS 2008, član 52). Za nas je zanimljivo još i to da je stranac dužan da nadležnom organu prijavi boravak i promenu adrese stana u roku od 24 sata od dolaska u mesto boravišta, odnosno od dana promene adrese stana u boravištu a u suprotnom mora da plati kaznu između 3.000 i 15.000 dinara (ZOS 2008, član 86).

Prema rečima mojih sagovornika, zaposlenih u sudovima, predstavnika nekih nevladinih organizacija i samih migranata, osobe koje su uhvaćene u prekršaju nezakonitog prelaska granice procesuiraju se po hitnom postupku, kao i svi stranci, odnosno, kao lica bez adrese. To znači da se nakon zadržavanja u pritvorskoj jedinici dovode pred sudiju. Pre nego što izađu pred sudiju za prekršaje, borave u pritvorskim jedinicama ili jednostavno u policijskoj stanici, u nekoj prostoriji. Kancelarija zaštitnika građana RS u okviru Nacionalnog mehanizma za prevenciju

torture vrši monitoring zatvora. Izveštaji su dostupni na sajtu.⁴⁸⁹ U izveštajima su opisani uslovi smeštaja, da li postoje informacije na engleskom jeziku, prevodilac i tako dalje. Sudija za prekršaje obično izriče novčanu kaznu u visini od najmanje 5.000 dinara za prvi prekršaj, odnosno veću za svaki ponovljeni prekršaj. To je minimalna kazna, bez sudskih troškova. U slučaju da nemaju novca, moraju da kaznu služe u zatvoru, a broj dana zavisi od kazne: pet dana zatvora za prvi prekršaj, i više za ponovljeni a u zavisnosti od broja ponovljenih prekršaja (zatvorski dan je ekvivalentan kazni od 1.000 dinara). Prema rečima jedne sagovornice iz Šida, „U početku su sve procesuirali. Muškarce su slali u zatvor u Sremsku Mitrovicu (nadležna opština je Sremska Mitrovica, prim. aut.), žene u Požarevac, jer je to jedini ženski zatvor, a naš Centar za socijalni rad je dolazio da prihvati maloletna lica. To je bilo jako nehumano! Onda je bila tragedija! Otac u jedan zatvor, majka u drugi zatvor, dete u neki centar kod Partizanovog stadiona za koji mi je neko rekao da je to u stvari popravni dom. Kako se oni posle nađu – to bog sveti ne zna! To je bilo jako traumatično i za nas, i za policiju, koja je bila očajna, ali, srećom, to se desilo samo par puta. Onda su odustali od te prakse. Sada ni policija ne podnosi prekršajnu prijavu sudu, ako žena ima dete. Drugo, ako je maloletno lice u pitanju, policija je dužna da to maloletno lice pusti. Sad tu nastaju problemi jer policija ne zna engleski pa onda na primer, hapse jednog člana porodice, a puste nekog ko nije član ili veze nema s tom porodicom koja putuje.“ Sličnu informaciju iznosi zaštitnik građana za časopis Vreme: „U zatvorskim kapacitetima suočili smo se sa različitim situacijama, na primer, da u Okružnom zatvoru u Subotici za jednu noć dovedu i po 150 iregularnih migranata koji su bili kažnjeni odlukom prekršajnog sudije. U takvim situacijama se zateknu i porodice, otac, majka i deca, i onda prekršajni sudija kaznom zatvora kažnjava oca, a majka ostaje sa decom da se snalazi kako zna i ume. Verovali ili ne, zaticali smo ih u Subotici na gradskoj deponiji, a neki su spavali čak i u grobnicama. Onda smo shvatili da nije fundamentalni problem njihov smeštaj u centrima za azil, ni u zatvorima koji su prebukirani. Problem je što ceo sistem, kao celina, ne funkcioniše.“⁴⁹⁰

Što se državljana tiče, i oni imaju određene obaveze koje proizilaze iz njihovog stupanja u kontakt sa strancima. Pre svega, u ZOS 2008, član 45. određuje da postoji obaveza obaveštavanja o nezakonitom boravku stranca. „Državni organi, pravna i fizička lica su dužni, da bez odlaganja obaveste nadležni organ, o strancu koji nezakonito boravi ili za koga postoje uslovi za otkaz

⁴⁸⁹ <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/posebni-izvestaji> pristupljeno 25. decembra 2015.

⁴⁹⁰ <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1197845> pristupljeno 25. decembra 2015.

boravka u Republici Srbiji,“ stoji u prvom stavu ovog člana. Međutim, fizička lica nemaju ingerencije da traže na uvid bilo kakve identifikacione ili putne dokumente bilo kome, na osnovu čega bi se eventualno mogla utvrditi zakonitost boravka. Sa druge strane, znatno preciznija su određenja u slučaju pružanja usluge smeštaja strancima. Tako u ZOS 2008, u članu 75. stoji sledeće: „Pravna i fizička lica koja pružaju usluge smeštaja strancima uz naknadu, kao i lica kod kojih stranci dolaze u posetu, dužna su da nadležnom organu prijave boravak stranaca, u roku od 24 časa od časa pružanja usluge smeštaja strancu, odnosno od časa dolaska stranca u posetu“, kao i da se „način prijavljivanja boravišta, prebivališta i promene adrese stana i odjave prebivališta stranca, bliže uređuje propisom ministra nadležnog za unutrašnje poslove.“ Međutim, propisane su i kazne u Krivičnom zakoniku RS iz 2014, godine, član 350. koji se odnosi na nedozvoljen prelaz državne granice i krijumčarenje ljudi.⁴⁹¹ Nama je najzanimljiviji stav 2, koji kaže: „Ko u nameri da sebi ili drugom pribavi kakvu korist, omogućava drugom nedozvoljeni prelaz granice Srbije ili nedozvoljeni boravak ili tranzit kroz Srbiju, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.“ U stavu 3. se kazna pooštava: „Ako je delo iz stava 2. ovog člana učinjeno od strane grupe, zloupotrebom službenog položaja, ili na način kojim se ugrožava život ili zdravlje lica čiji se nedozvoljeni prelaz granice Srbije, boravak ili tranzit omogućava ili je krijumčaren veći broj lica, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do deset godina.“ Slično je i u stavu 4: „Ako je delo iz stava 2. ovog člana učinjeno od strane organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina.“ Pored ovoga, navodi se u stavu 5. da će „sredstva namenjena ili upotrebljena za izvršenje dela iz st. 1. do 3. ovog člana“ biti oduzeta. Zaposleni u objektima u kojima se pružaju usluge smeštaja, poput hostela ili hotela, dužni su da za svakog gosta popune tzv. beli karton (obrazac za prijavu boravišta stranca) i dostave ga policiji.⁴⁹² Ovaj obrazac sadrži rubriku u koju treba upisati podatak o graničnom prelazu preko koga je stranac ušao u Srbiju. Naravno, to je nemoguće učiniti kada potencijalni gost nema važeću putnu ispravu ili je ima, ali je u zemlju ušao mimo zvaničnih graničnih prelaza. Osobe koje imaju potvrdu o izraženoj nameri da su zatražile azil ili rešenje o tome da moraju da napuste teritoriju Srbije, mogu u predviđenom roku da borave u hostelu ili hotelu.

⁴⁹¹ http://www.paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html pristupljeno 25. decembra 2015.

⁴⁹² <http://www.dw.com/sr/stranci-u-lavirintu-srpske-birokratije/a-17484000>. Izgled tzv. belog kartona dostupan je na: <http://www.optimum.rs/prijava-boravi-ta-stranaca-obrazac-broj-13.html> pristupljeno 25. decembra 2015.

„Diskreciono pravo svake države je da donese odluku o tome da li će strancu dozvoliti da stupi na njenu teritoriju, ali se prilikom donošenja ove odluke države moraju pridržavati pravila međunarodnog prava ljudskih prava koja je obavezuju. Drugim rečima, sve države su dužne da garantuju, obezbede i štite ljudska prava svih lica koja se nađu pod njenom jurisdikcijom. Pojam „jurisdikcija” u ovom slučaju ne odnosi se samo na lica koja su se našla na teritoriji određene države, već na sva lica koja se nalaze pod efektivnom kontrolom organa te države. Kao što se preporučuje u jednom od priručnika o standardima monitoringa graničnih prelaza „države moraju da budu oprezne kako bi obezbedile da se tražioci azila ne odbijaju odmah na graničnim prelazima pre nego što se njihove namere ne razmotre zbog činjenice što je status izbeglice deklarativne prirode (osoba ne postaje izbeglica priznanjem izbegličkog statusa, već se status izbeglice priznaje zato što on ili ona jeste izbeglica), kao i zbog činjenice da se princip *non-refoulement* odnosi na tražioce azila o čijim statusu još uvek nije odlučeno,” (Kogovšek 2006, 11, prema BCHR 2014, 26). Migrante koji su uhvaćeni prilikom ilegalnog prelaska granice odnosno prelaska državne granice van graničnih prelaza, ili neposredno u blizini granice policija lišava slobode, nakon čega im se, ukoliko odmah ne mogu da budu izvedeni pred prekršajni sud, određuje policijsko zadržavanje do 24 sata. Kada je to moguće, ova lica se bez odlaganja i uz prekršajnu prijavu izvođe pred prekršajnog sudiju kako bi se protiv njih vodio postupak za ilegalan prelazak državne granice. Što se tiče prelaska državne granice na samim graničnim prelazima, stranci koji ne izraze nameru za traženje azila i ne ispunjavaju uslove za ulazak u Republiku Srbiju vraćaju se na granični prelaz države iz koje su došli. Ženevska konvencija o statusu izbeglica (čl. 31) i Zakon o azilu (čl. 8) sadrže odredbe kojima se predviđa zabrana kažnjavanja izbeglica za bespravni ulazak ili boravak, ukoliko je direktno došao sa teritorije gde mu je ugrožen život i sloboda i pod rezervom da se odmah prijavi vlastima i izloži im razloge svog bespravnog ulaska i boravka,” (BCHR 2014, 25-26).

Kako Beogradski centar za ljudska prava naglašava u svom izveštaju za 2013. godinu, „Pravo na pristup postupku azila predstavlja osnovni preduslov za ostvarivanje prava na utočište. Ovo pravo nije eksplicitno propisano Zakonom o azilu, ali se logičkim i teleološkim tumačenjem Zakona može izvesti zaključak da Zakon pruža garanciju prava na pristup postupku azila. Da bi tražilac azila imao pristup postupku azila neophodno je da njegova namera da traži azil bude prepoznata i evidentirana od strane nadležnih organa (Ministarstvo unutrašnjih poslova

Republike Srbije),“ (BCHR 2014, 25). Sama azilna procedura je definisana Zakonom o azilu iz 2008. godine, odnosno, kako se u samom zakonu navodi: „ovim zakonom propisuju se načela, uslovi i postupak za dobijanje i prestanak azila kao i položaj, prava i obaveze lica koja traže azil i lica kojima je priznato pravo azila u Republici Srbiji,“ (ZOA 2008, član 1).

Zakon prvo definiše osnovne pojmove: **Azil** je pravo na boravak i zaštitu koje ima stranac kome je na osnovu odluke nadležnog organa koji je odlučivao o njegovom zahtevu za azil u Republici Srbiji odobreno utočište ili drugi oblik zaštite predviđen ovim zakonom; **Postupak azila** je postupak, uređen ovim zakonom, za sticanje i prestanak prava na azil i drugih prava lica koja traže azil; **Stranac** je svako lice koje nije državljanin Republike Srbije, bilo da je strani državljanin ili lice bez državljanstva; **Država porekla** je država čije državljanstvo ima stranac ili država u kojoj je lice bez državljanstva imalo stalni boravak, a ukoliko stranac ima više od jednog državljanstva, država porekla je svaka država čije državljanstvo ima stranac; **Lice koje traži azil** je stranac koji podnese zahtev za azil na teritoriji Republike Srbije o čijem zahtevu nije doneta konačna odluka; **Izbeglica** je lice koje se, zbog opravdanog straha od progona zbog svoje rase, pola, jezika, veroispovesti, nacionalne pripadnosti ili pripadnosti nekoj grupi ili zbog svojih političkih uverenja, ne nalazi u državi svog porekla i nije u mogućnosti ili zbog tog straha ne želi da se stavi pod zaštitu te države, kao i lice bez državljanstva koje se nalazi izvan države svog prethodnog stalnog boravka i koje ne može ili zbog tog straha ne želi da se vrati u tu državu; **Utočište** je pravo na boravak i zaštitu koja se daje izbeglici na teritoriji Republike Srbije za koga nadležni organ utvrdi da je njegovo strahovanje od progona u državi porekla osnovano; **Subsidijarna zaštita** je oblik zaštite koji Republika Srbija odobrava strancu, koji bi u slučaju povratka u državu porekla bio izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju, ili bi njegov život, bezbednost ili sloboda bili ugroženi nasiljem opštih razmera koje je izazvano spoljnom agresijom ili unutrašnjim oružanim sukobima ili masovnim kršenjem ljudskih prava; **UNHCR** je kancelarija Visokog Komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice; **Sigurna država porekla** je država sa liste koju utvrđuje Vlada, čiji je državljanin lice koje traži azil, a ako se radi o licu bez državljanstva, država u kojoj je to lice imalo prethodno stalno boravište, koja je ratifikovala i primenjuje međunarodne sporazume o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, u kojoj ne postoji opasnost od proganjanja iz bilo kog razloga koji predstavlja osnov za priznavanje prava na utočište ili dodelu subsidijarne zaštite, čiji državljani ne napuštaju svoju

državu iz tih razloga i koja dozvoljava međunarodnim telima uvid u poštovanje ljudskih prava; **Sigurna treća država** je država sa liste koju utvrđuje Vlada, koja se pridržava međunarodnih načela o zaštiti izbeglica sadržanih u Konvenciji o statusu izbeglica iz 1951. godine i Protokolu o statusu izbeglica iz 1967. godine (u daljem tekstu: Ženevska konvencija i Protokol), u kojoj je tražilac azila boravio ili kroz koju je prolazio, neposredno pre dolaska na teritoriju Republike Srbije i u kojoj je imao mogućnost podnošenja zahteva za azil, u kojoj ne bi bio izložen progonu, mučenju, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili vraćanju u državu u kojoj bi njegov život, bezbednost ili sloboda bili ugroženi; **Član porodice** je maloletno dete, usvojenik, odnosno pastorak koji nisu u braku, supružnik ako je brak zaključen pre dolaska u Republiku Srbiju, kao i roditelj i usvojitelj koji su po zakonu dužni da ga izdržavaju. Svojstvo člana porodice može se izuzetno priznati i drugim licima pri čemu će se posebno uzeti u obzir činjenica da su bila izdržavana od strane lica kome je odobreno utočište ili subsidijarna zaštita; **Maloletnik bez pratnje** je stranac koji nije navršio osamnaest godina života i koji prilikom ulaska u Republiku Srbiju nema ili je nakon ulaska u nju, ostao bez pratnje roditelja ili staratelja,“ (ZOA 2008, čl. 2).

U članu 5. ovog zakona propisana je saradnja sa UNHCR-om: „Nadležni organi sarađuju sa UNHCR-om u sprovođenju njegovih aktivnosti u skladu sa njegovim mandatom (ZOA 2008, član 5). Osnovna **načela** na kojima se zasniva ovaj zakon su: zabrana proterivanja ili vraćanja (ZOA 2008, član 6), načelo nediskriminacije („U postupku odobravanja azila u Republici Srbiji, zabranjena je svaka diskriminacija po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla ili sličnog statusa, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog ubeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti ili intelektualnog, senzornog odnosno fizičkog invaliditeta“, ZOA 2008, član 7), načelo nekažnjavanja za nezakoniti ulazak ili boravak („Lice koje traži azil neće biti kažnjeno za nezakonit ulazak ili boravak u Republici Srbiji, pod uslovom da *bez odlaganja* podnese zahtev za dobijanje azila i da pruži *valjano obrazloženje* za svoj nezakonit ulazak ili boravak“, ZOA 2008, član 8, italike dodao autor), načelo jedinstva porodice (ZOA 2008, član 9), načelo informisanja i pravne pomoći („Stranac koji je izrazio nameru da traži azil u Republici Srbiji ima pravo da bude informisan o svojim pravima i obavezama tokom celog postupka azila. Lice koje traži azil može da koristi besplatnu pravnu pomoć i zastupanje od strane UNHCR i nevladinih organizacija čiji su ciljevi i delovanje usmereni na pružanje pravne pomoći izbeglicama, (ZOA 2008, član 10), načelo besplatnog

prevođenja (ZOA 2008, član 11), načelo slobodnog pristupa UNHCR-u (ZOA 2008, član 12), načelo lične dostave (ZOA 2008, član 13), načelo rodne ravnopravnosti (ZOA 2008, član 14), načelo brige o licima sa posebnim potrebama (ZOA 2008, član 15), načelo zastupanja maloletnika i poslovno nesposobnih lica (ZOA 2008, član 16), načelo neposrednosti („Svaki stranac koji je podneo zahtev za azil ima pravo da usmeno i neposredno bude saslušan od strane ovlašćenog službenika nadležne organizacione jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova, o svim činjenicama relevantnim za priznavanje prava na utočište ili dodelu subsidijarne zaštite, ZOA 2008, član 17), načelo poverljivosti (ZOA 2008, član 18).

Ovaj zakon definiše i **organe** koji su nadležni za azil u Srbiji. Tako imamo **Kancelariju za azil**, kao jedinicu Ministarstva unutrašnjih poslova, koja vodi prvostepeni postupak (ZOA 2008, član 19). Vlada imenuje predsednika i osam članova **Komisije za azil**, koja odlučuje na drugom stepenu (po žalbama na odluke Komisije za azil), (ZOA 2008, član 20). Na kraju, imamo **centre za azil**, koji su u sastavu Komesarijata za izbeglice i migracije. „Do donošenja konačne odluke o zahtevu za azil, licima koja traže azil obezbeđuje se smeštaj i osnovni životni uslovi u Centru za azil, koji je u sastavu Komesarijata za izbeglice kao posebne organizacije, u smislu Zakona o državnoj upravi i Zakona o državnim službenicima. Vlada svojim aktom osniva jedan ili više centara za azil. Radom Centra za azil rukovodi državni službenik na položaju koji rukovodi Komesarijatom za izbeglice, koji svojim aktom uređuje i unutrašnju organizaciju i sistematizaciju radnih mesta u Centru za azil. Državni službenik na položaju koji rukovodi Komesarijatom za izbeglice donosi propise o uslovima smeštaja, kućnom redu i obezbeđivanju osnovnih životnih uslova u Centru za azil,“ (ZOA 2008, član 21).

Zakon o azilu definiše i **postupak azila**. Postupak azila započinje izražavanjem **namere da se zatraži azil** pred ovlašćeni policijskim službenikom Ministarstva unutrašnjih poslova. „Stranac koji je izrazio nameru da traži azil će se evidentirati i uputiti u Kancelariju za azil, odnosno u Centar za azil (ZOA 2008, član 22, stav 1). Isti ovlašćeni službenik će obaviti **evidentiranje**, koje obuhvata izdavanje propisane **potvrde** koja sadrži lične podatke koje je stranac dao o sebi ili se mogu utvrditi na osnovu raspoloživih isprava i dokumenata koje ima sa sobom. Ova *potvrda služi kao dokaz da je stranac izrazio nameru da traži azil i da ima pravo boravka u trajanju 72 sata*, (ZOA 2008, član 23, italike dodao autor). Potvrda za lice koje je izrazilo nameru da traži azil izdaje se na propisanom obrascu koji *ne može da služi kao identifikacioni*

dokument, (ZOA 2008, član 59, italike dodao autor).⁴⁹³ Potvrda se izdaje i članovima porodice koji su sa licem koje je izrazilo nameru da traži azil (Ibid.).

Stranac je *dužan da se javi u roku od 72 sata* ovlašćenom službeniku Kancelarije za azil, odnosno Centra za azil,“ (ZOA 2008, član 22, stav 2, italike dodao autor). Službenik Kancelarije za azil zatim vrši **registraciju** stranca i članova njegove porodice (ZOA 2008, član 23). Registracija obuhvata: 1) utvrđivanje identiteta, 2) fotografisanje, 3) uzimanje otisaka prstiju i 4) privremeno zadržavanje svih isprava i dokumenata koji mogu biti od značaja u postupku azila, o čemu se strancu izdaje potvrda. U slučaju da stranac poseduje pasoš, ličnu kartu ili drugi identifikacioni dokument, dozvolu boravka, vizu, izvod iz matične knjige rođenih, putnu kartu, odnosno drugu ispravu ili kakvo pismo od značaja za postupak dobijanja azila, dužan je da ih priloži prilikom registracije ili podnošenja zahteva za azil, ali najkasnije do saslušanja. Po izvršenoj registraciji strancu se izdaje **lična karta za lica koja traže azil** (ZOS 2008, član 24). Lična karta za lice koje traži azil služi kao identifikacioni dokument i kao dozvola boravka u Republici Srbiji, do okončanja postupka azila (ZOA 2008, član 60). U ličnoj karti za lice koje traži azil posebno se naznačava da li je stranac podneo zahtev za azil. Lična karta izdaje se i članu porodice koji je sa licem koje traži azil (Ibid.).

Međutim, postupak za davanje azila pokrenut je tek kada osoba preda službeniku Kancelarije za azil **zahtev za azil**,⁴⁹⁴ na posebnom obrascu, u roku od 15 dana od dana registracije (ZOA 2008, član 25, stav 1). Ukoliko to ne učini u navedenom roku, a nema validno opravdanje, stranac gubi pravo na boravak u Srbiji (ZOA 2008, član 25, stav 3). Tek sada osoba postaje **lice koje je zatražilo azil**.

U procesu odlučivanja o statusu, službenik Kancelarije za azil obavlja **saslušanje** lica koje je zatražilo azil. Ovlašćeni službenik Kancelarije za azil će tokom saslušanja nastojati da utvrdi sve činjenice od značaja za odlučivanje o zahtevu za azil, a posebno: *identitet lica koje traži azil, razloge na kojima se zasniva zahtev za azil, kretanje lica koje traži azil nakon napuštanja države porekla i da li je lice koje traži azil već tražilo azil u nekoj drugoj državi*, (ZOA 2008, član 26,

⁴⁹³ Izgled potvrde o izraženoj nameri da se traži azil dostupan je na:

http://www.paragraf.rs/obraci/Obrazac_broj_1_-_Potvrda_o_izrazenoj_nameri_da_se_trazi_azil.pdf.

⁴⁹⁴ Izgled propisanog obrasca za zahtev za azil dostupan je na: http://www.paragraf.rs/obraci/Obrazac_broj_2_-_Zahtev_za_azilAsylum_application_ID_1023.pdf.

italike dodao autor). Kao kuriozitet, u 2013. godini obavljeno je 19 (devetnaest) ovakvih saslušanja (BCHR 2014, 40).

Nakon sprovedenog postupka, Kancelarija za azil donosi prvostepenu odluku o tome da li je zahtev za azil usvojen ili odbijen, a u posebnim slučajevima postupak za davanje azila može biti i obustavljen (ZOA 2008, član 27). Pravo na utočište ili supsidijarnu zaštitu osoba **dobija** kada se proceni da je ispunila za to neophodne uslove (ZOA 2008, član 28). Pravo na utočište ili supsidijarnu zaštitu se **odbija** ako je zahtev neosnovan ili postoje zakonom propisani razlozi da se azil uskrati. Zahtev za azil je **neosnovan** kad je zahtev za azil zasnovan na *neistinitim* razlozima, na lažnim podacima, falsifikovanim ispravama ili dokumentima, osim ako za to iznese opravdane razloge; ako su navodi iz zahteva za azil, koji se odnose na činjenice bitne za odluku o azilu, *u suprotnosti* sa navodima datim prilikom saslušanja lica koje traži azil, ili drugim dokazima izvedenim tokom postupka (ako se, nasuprot navodima iz zahteva, tokom postupka utvrdi da je zahtev za azil podnet sa ciljem da se odloži deportacija, da je lice koje traži azil došlo isključivo iz ekonomskih razloga i sl.); ako lice koje traži azil *odbija da da izjavu o razlozima* za traženje azila ili je njegova *izjava nejasna* ili *ne sadrži navode koji ukazuju na proganjanje*, (ZOA 2008, član 30, italike dodao autor). **Razlozi za uskraćivanje azila** su počinjena teška krivična dela i zločini protiv čovečnosti (detaljnije pogledati ZOA 2008, član 31). Pored donošenja odluke o dodeljivanju ili odbijanju azila, zahtev za azil može biti i **odbačen**. Zahtev za azil se **odbacuje bez ispitivanja** da li su uslovi za azil ispunjeni ili ne, u slučaju da je: 1) „lice koje traži azil moglo da dobije efikasnu zaštitu u drugom delu države porekla, osim ako se, s obzirom na sve okolnosti, ne može očekivati da to učini; 2) da lice koje traži azil uživa zaštitu ili pomoć nekog organa ili tela Organizacije Ujedinjenih nacija, osim UNHCR-a, ili mu je priznat azil u drugoj državi; 3) da lice koje traži azil ima državljanstvo treće države; 4) da lice koje traži azil može da dobije zaštitu sigurne države porekla, osim ako dokaže da za njega nije sigurna; 5) da je zahtev za azil koji je lice koje traži azil podnelo nekoj drugoj državi koja poštuje Ženevsku konvenciju ranije odbijen, a u međuvremenu nije došlo do promene okolnosti na kojima se zahtev zasnivao, ili je ranije podneo zahtev za azil drugoj državi koja poštuje Ženevsku konvenciju; 6) da je lice koje traži azil došlo iz sigurne treće države, osim ako dokaže da za njega nije sigurna; 7) da je lice koje traži azil namerno uništilo putnu ispravu, identifikacioni dokument ili drugo pismo koje je moglo biti od značaja za odluku o azilu, osim

ako navede opravdane razloge. Pre donošenja rešenja kojim odbacuje zahtev za azil, Kancelarija za azil će ispitati stranca na sve okolnosti koje isključuju razloge za odbacivanje zahteva za azil iz stava 1. ovog člana,“ (ZOA 2008, član 33). Međutim, u Srbiji najčešći slučaj predstavlja **obustava postupka i povratak u pređašnje stanje**. „Postupak za davanje azila će se obustaviti po službenoj dužnosti ako lice koje traži azil: 1) odustane od zahteva za azil; 2) kome je propisno uručen poziv, bez opravdanog razloga ne pristupi saslušanju, ili odbije da da iskaz; 3) bez opravdanog razloga, ne obavesti Kancelariju za azil o promeni adrese boravka u roku od tri dana od nastale promene, ili na drugi način sprečava uručenje poziva ili drugih pismena; 4) napusti Republiku Srbiju bez odobrenja Kancelarije za azil. U odluci o obustavi postupka, Kancelarija za azil će odrediti rok u kome stranac koji nema drugi osnov za boravak u Republici Srbiji mora da napusti njenu teritoriju, a ako to ne učini biće prinudno udaljen, u skladu sa zakonom kojim je uređen boravak stranaca. Lice koje traži azil može u roku od tri dana od dana prestanka razloga zbog kojih je došlo do neodazivanja pozivu za saslušanje ili neblagovremene prijave promene adrese da podnese predlog za povraćaj u pređašnje stanje. O predlogu za povraćaj u pređašnje stanje odluku donosi Kancelarija za azil,“ (ZOA 2008, član 34).

Nakon prvostepene odluke, osoba ima pravo na žalbu u roku od 15 dana (ZOA 2008, član 35).

Pored azila, koji predstavlja, da tako kažem, trajan status, osoba može da dobije i **privremenu zaštitu**. „U slučaju masovnog dolaska lica iz države u kojoj se njihov život, bezbednost ili sloboda ugrožava nasiljem opštih razmera, spoljnom agresijom, unutrašnjim oružanim sukobima, masovnim kršenjem ljudskih prava ili drugim okolnostima koje ozbiljno narušavaju javni poredak, kad zbog masovnog dolaska ne postoji mogućnost da se sprovede individualna procedura za dobijanje prava na azil, pružiće se privremena zaštita u skladu sa socijalnim, ekonomskim i drugim mogućnostima Republike Srbije. O pružanju privremene zaštite odlučuje Vlada,“ (ZOA 2008, član 36, italike dodao autor). Rešenja o dodeljivanju privremene zaštite donosi Kancelarija za azil pojedinačno, i može trajati do godinu dana, s tim što se može produžavati dok traju okolnosti. Dodeljivanje privremene zaštite ne isključuje i podnošenje zahteva za azil (Ibid.).

Tokom trajanja azilnog postupka, osoba ima pravo da boravi u Republici Srbiji i za to vreme, ukoliko je potrebno, ima pravo na smeštaj u **Centru za azil**. Prilikom prijema u Centar za azil

sva lica koja traže azil se **zdravstveno pregledaju** na način utvrđen propisom koji donosi ministar nadležan za zdravlje. U Centru za azil licima koja traže azil obezbeđuju se pored smeštaja i osnovni životni uslovi: odeća, hrana, novčana pomoć i drugi uslovi, u skladu sa posebnim propisima i načelima postupka azila. Kad lice koje traži azil poseduje sopstvena finansijska sredstva ili su mu sredstva obezbeđena na drugi način, obavezan je da učestvuje u snošenju troškova smeštaja u Centru za azil, a na njegov zahtev, ako ne postoje razlozi za ograničenje kretanja može mu biti odobren boravak van Centra za azil (ZOA 2008, član 39). Lice koje traži azil i lice kome je odobren azil u Republici Srbiji imaju **jednaka prava na zdravstvenu zaštitu**, u skladu sa propisima kojima je uređena zdravstvena zaštita stranaca, (ZOA 2008, član 40).

Ovaj zakon definiše **obaveze lica koje traži azil**: „Lice koje traži azil obavezno je: 1) da se pridržava mera ograničenja kretanja iz člana 52. ovog zakona, ako su određene; 2) da o svakoj promeni adrese pismenim putem obavesti Kancelariju za azil, u roku od tri dana od promene adrese; 3) da se pridržava kućnog reda, ako je smešteno u Centar za azil; 4) da se odaziva na pozive i sarađuje sa Kancelarijom za azil i drugim nadležnim organima u svim fazama postupka azila; 5) da ovlašćenom službeniku preda svoja identifikaciona dokumenta, putnu ispravu i druga dokumenta koja mogu biti od značaja za njegovu identifikaciju; 6) da sarađuje sa ovlašćenim službenicima prilikom njegove registracije i zdravstvenog pregleda; 7) da ostane na teritoriji Republike Srbije do okončanja postupka za dobijanje azila; 8) da napusti Centar za azil po donošenju konačne odluke o zahtevu za azil,“ (ZOA 2008, član 47).

Pored ovoga, „stranac čiji je zahtev za azil odbijen ili odbačen, ili je odlučeno da se postupak obustavi, a koji ne boravi po drugom osnovu u zemlji, **dužan je da napusti Republiku Srbiju u roku koji je određen tom odlukom**. Rok u kome je stranac dužan da napusti Republiku Srbiju ne može biti duži od 15 dana od dana prijema konačne odluke iz stava 1. ovog člana. Ukoliko stranac u ostavljenom roku ne napusti Republiku Srbiju dobrovoljno, kao i u slučaju iz člana 25. stav 3. ovog zakona, biće prinudno udaljen u skladu sa odredbama zakona koji uređuje kretanje i boravak stranaca. Do udaljenja iz Republike Srbije, stranac iz stava 3. ovog člana može biti smešten u Prihvatilište za strance,“ (ZOA 2008, član 57, podebljao autor).

Dakle, prema Zakonu o azilu, osoba u svakom trenutku dok se nalazi na teritoriji Srbije, pred ovlašćenim službenikom MUP, može da izrazi nameru da zatraži azil. Zatim dobije potvrdu o izraženoj nameri, sa kojom je u naredna 72 sata treba da dođe do nekog azilnog centra, kako bi je službenik Kancelarije za azil registrovao. Službenik kancelarije za azil nije kontinuirano u centru za azil, već u njega dolazi. Po dolasku u centar, osoba se podvrgava zdravstvenom pregledu. U roku od 15 dana od dana registracije, osoba predaje formalni zahtev za azil. Kancelarija odlučuje prvostepeno, Komisija za azil drugostepeno. Zahtev za azil može biti dodeljen ili odbijen, ali procedura može biti i obustavljena. Pored ovoga, može se dodeliti i supsidijarna zaštita.

U najkraćim crtama, osoba koja je ušla na teritoriju Srbije bez odgovarajućih dozvola, može da bude procesirana prema Zakonu o strancima 2008, ili, ukoliko izrazi nameru da zatraži azil, prema Zakonu o azilu 2008. Ukoliko izrazi nameru da zatraži azil, neće biti prekršajno gonjena zbog nezakonitog prelaska granice. Kako Srbija predstavlja prvenstveno tranzitnu zemlju na putu prema EU, ova dva zakona za osobe koje putuju i na koje se primenjuju, imaju zanimljive pravne posledice koje se odnose prvenstveno na legalizaciju boravka u Srbiji (oba zakona) i mogućnost besplatnog pristupa zdravstvu. Dok je opseg mogućnosti koje pruža Zakon o strancima dosta sužen (legalizacija boravka do ispunjenja roka prema rešenju o napuštanju teritorije Srbije, nakon plaćanja ili služenja kazne), Zakon o azilu omogućava uz legalizaciju boravka dobijanje statusa lica koje je zatražilo azil, besplatan smeštaj u centru za azil, besplatan pristup zdravstvenoj nezi, besplatnu pravnu pomoć i td. I sama potvrda o izraženoj nameri da se zatraži azil, koja važi 72 sata, otvara sve ove mogućnosti.

Međutim, iako zakoni postoje, i procedura je definisana, teško je govoriti o funkcionisanju nezavisnog azilnog sistema u Srbiji. Na probleme se nailazi na svim nivoima. O tome najviše govore statistike o broju odobrenih azila ili supsidijarnih zaštita sa jedne i broju izraženih namera za azil. BG centar za ljudska prava u svom izveštaju za 2014. godinu navodi da je od početka primene Zakona o azilu Srbiji 2008. godine, „28.285 ljudi je izrazilo nameru da traži azil, i to u 2008. godini - 77 ljudi; 2009. godini - 275 ljudi; 2010. godini - 522 ljudi; 2011. godini - 3132 ljudi; 2012. – 2.723 ljudi; 2013. - 5.066 ljudi i u 2014. godini - 16.490 ljudi,“ (BCHR 2015, 18). Dakle, u 2014. godini nameru da zatraži azil izrazilo je 16.490 ljudi. To je što se tiče prve faze, izražavanje namere da se zatraži azil. Što se tiče druge faze, registrovanja, Odsek za azil je tokom 2014. godine registrovao 1.350 osoba (Ibid, 19). Treća faza, podnošenje formalnog

zahteva za azil, u 2014. godini je obuhvatila 388 zahteva za azil (Ibid, 19.). Sledeća faza, saslušavanje, obaljena je samo u 18 slučajeva, koliko je tražilaca azila saslušano u 2014. godini (Ibid, 19). Što se odluka tiče, usvojeno je 6 zahteva za azil, 12 zahteva je odbačeno, a postupci su obustavljeni za 307 zahteva, a Komisiji za azil podneto je 13 žalbi na odluke Odseka za azil (Ibid, 19): Dakle, sama statistika pokazuje ogromnu razliku između broja izraženih namera da se zatraži azil, broja registrovanih osoba, broja podnetih zahteva za azil i broja odluka. To je jedan od najočiglednijih razloga zašto se smatra da azilni sistem u Srbiji zapravo ne funkcioniše (Jelačić 2013). Zato je i Babar Baloch, portparol UNHCR-a rekao: „Srbija jeste sigurna zemlja porekla, ali ona nema nikakav azilni sistem za izbeglice iz drugih država“.⁴⁹⁵ Najnovija u nizu izjava na ovu temu je izjava koja potiče iz Predstavništva UNHCR u Srbiji da azilni sistem u Srbiji nije razvijen.⁴⁹⁶

Uzroci ovome su dvojaki. Pre svega, Srbija je tranzitna zemlja, ona je prostor koji se nalazi na putu prema EU. Osobama koje ne nameravaju da se zadržavaju u Srbiji više od onoga koliko je to neophodno, potvrda o izraženoj nameri da se zatraži azil omogućava legalizaciju boravka makar na 72 sata, i sprečava prekršajno gonjenje zbog nezakonitog prelaska granice. Legalni boravak omogućava iznajmljivanje smeštaja u registrovanim objektima namenjenim za pružanje ove vrste usluge, poput hotela i hostela, kao i pristup nacionalnom zdravstvenom sistemu koji prevazilazi tretiranje samo urgentnih slučajeva (urgentna zdravstvena nega je dostupna svima, bez obzira da li poseduju ikakve dokumente) (više o ovome videti u Stojić Mitrović i Meh 2015). Osobe takođe mogu dobiti smeštaj u centrima za azil, dovoljne obroke, zdravstvenu negu, dakle, solidne uslove za život ali i vreme koje im je neophodno da se oporave od teškog puta, organizuju za dalje, sačekaju da im porodica pošalje novac neophodan za nastavak puta, sačekaju prijatelje koji kasne itd. Međutim, osobe koje bi želele da dobiju status izbeglice u Srbiji, sreću se sa administrativnim problemima, tj. sporim radom nadležnih institucija. Zato se više od polovine podnetih žalbi na prvostepene odluke u azilnoj proceduri, 7 od 13, upućeno zbog ćutanja uprave (BCHR 2015, 19-20). Da zaključim, činjenica je da je Srbija tranzitna zemlja, čiji azilni sistem pruža povoljnosti osobama koje prolaze kroz Srbiju ali isto tako je i činjenica da sporost i nefunkcionisanje administrativnog aparata često primorava ljude da napuste Srbiju.

⁴⁹⁵ <http://www.theguardian.com/world/2015/sep/15/refugees-scramble-fortress-europe-hungary-seals-borders>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁴⁹⁶ <http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/9147-unhcr-ne-savetuje-vraanje-izbeglica-u-srbiju>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Zato smatram da je nezahvalno izdvojiti jedan uzrok, već ih uvek moramo posmatrati u kombinaciji.

Međutim, kako se često pokazuje, nemaju ni svi mogućnosti da izraze **nameru da zatraže azil**. Kako to formuliše nevladin sektor zadužen za pružanje pravne pomoći tražiocima azila, službenici MUP jednostavno ne prepoznaju nameru da se zatraži azil. „U jednom od ova dva slučaja tražilac azila je u više navrata izrazio nameru da traži azil, ali mu je potvrda o izraženoj nameri izdata tek nakon dva bezuspešna pokušaja vraćanja (avionom, prim. aut.) u zemlju iz koje je došao, i nakon intervencije Beogradskog centra za ljudska prava i UNHCR,“ (BCHR 2014, 27). U istom izveštaju Beogradskog centra za ljudska prava se navodi sledeće: „Tokom 2013. godine Beogradski centar za ljudska prava je primao pritužbe od strane tražilaca azila koje se odnose na neizdavanje potvrda o izraženoj nameri u policijskim upravama. Saradnici Beogradskog centra primili su nekoliko pritužbi tražilaca azila koji borave u novootvorenom Centru za smeštaj tražilaca azila u Obrenovcu. Naime, Policijska stanica Obrenovac, koja je u sastavu PU Beograd, prema saznanjima Beogradskog centra, nije izdavala potvrde o izraženoj nameri, već je lica koja su bez potvrde stigla u Centar upućivala u Beograd, u sedište Odeljenja za strance kako bi im se tamo izdala potvrda. Ovakva praksa sa sobom nosi velike rizike, s obzirom da lica koja se kreću ka Beogradu kako bi im se izdala potvrda, mogu biti zaustavljena i legitimisana. Ukoliko tom prilikom ne poseduju identifikacioni dokument, niti dokaz da su legalno na teritoriji Srbije, mogu u skladu sa odredbama Zakona o prekršajima, ali i Zakona o policiji, da budu lišena slobode nakon čega bi protiv njih bila podneta prekršajna prijava za nezakoniti boravak na teritoriji Republike Srbije. Ukoliko, zbog teškoće u sporazumevanju, pripadnik MUP ne prepozna nameru lica koje lišava slobode (tražilac azila), nastaje rizik od kršenja prava na pristup postupku azila, a samim tim i niza drugih prava – bez potvrde o izraženoj nameri za traženje azila, tražilac azila ne može da bude primljen u Centar kako bi se registrovao, a samim tim ni da podnese zahtev za azil. Dalje, ovo lice bi bilo izloženo riziku deportacije i kršenju načela *nonrefoullement*. Beogradski centar je primio pritužbe i na rad PS Loznica, odakle su tražioci azila navodno takođe morali da idu do Beograda kako bi dobili potvrdu o izraženoj nameri,“ (BCHR 2014, 28-29). Slično je i u izveštaju ove organizacije za narednu godinu: „Prema statistikama Ministarstva unutrašnjih poslova, u područnim policijskim upravama (PU) nameru je izrazilo 15.739, dok je u graničnom pojasu, nameru za traženje azila

izrazilo 715 stranaca. Iako, je tokom 2014. godine izdat značajan broj potvrda i dalje postoji rizik da policijski službenici u određenim situacijama ne prepoznaju nameru za traženje azila, kako zbog problema u komunikaciji tako i zbog pogrešnog tumačenja važećih propisa. Ovaj rizik je posebno izražen u situacijama kada policijski službenici liše slobode stranca zbog sumnje da je nezakonito ušao, boravi ili tranzitira kroz RS. Policijski službenici najčešće sa strancima komuniciraju na engleskom jeziku. Ipak, razumno je pretpostaviti da nije uvek moguće da svi stranci lišeni slobode govore engleski dovoljno dobro da bi od strane policijskih službenika dobili potrebne informacije i da bi se njihov status (tražilac azila ili iregularni migrant) odredio na adekvatan način. Ovaj problem bi mogao da se prevaziđe sastavljanjem posebnog obrasca (na engleskom, francuskom, arapskom, farsiju i urdu) koji bi se davao strancima i na kome bi bila pobrojana prava stranca lišenog slobode ali i obaveštenje da stranac, ukoliko je zemlju porekla napustio zbog progona ili nasilja opštih razmera, ima pravo da u Srbiji traži azil. Sa druge strane, problemi oko pristupa postupku azila postoje i u pojedinim PU i regionalnim centrima granične policije (RCGP) gde službenici izražavanje namere za traženje azila u nekim slučajevima tumače na vrlo restriktivan način. Na primer, policijski službenici pojedinih PU izdaju potvrdu o izraženoj nameri za traženje azila samo onim strancima koji izričito kažu „azil”. Takva je bila praksa i prethodnih godina. Takođe, policijski službenici PS Kanjiža smatraju da stranci koji su iz Mađarske vraćeni u Srbiju, u skladu sa Sporazumom između Srbije i Evropske zajednice o readmisiji lica koja nezakonito borave, nemaju pravo da traže azil u Srbiji. Tako strancima koji su vraćeni u Srbiju primenom navedenog Sporazuma može biti uskraćen pristup postupku azila, usled čega postoji rizik od kršenja načela *non-refoulement*. Pored toga, pravnici Beogradskog centra za ljudska prava su i u toku 2014. godine dobijali pritužbe od tražilaca azila da PS Loznica ne izdaje potvrde strancima koji izraze nameru da traže azil. Prilikom posete NPM utvrđeno je da PS Loznica nije izdala nijednu potvrdu u prvih sedam meseci 2014. godine. Još jedan primer iz prakse koji može otežati pristup postupku azila primećen je u PU Valjevo, koja je prestala da izdaje potvrde nakon što je u CA u Bogovađi postavljen policijski službenik zadužen za izdavanje potvrda o izraženoj nameri za traženje azila i za registraciju. Službenik postavljen u CA u Bogovađi nije u mogućnosti da izda više od 10 do 15 potvrda dnevno, a onim danima kad se Odsek za azil u CA sprovodi službenu radnju podnošenje zahteva za azil broj izdatih potvrda je još manji jer službenik postavljen u CA u Bogovađi deo svog radnog vremena koristi kako bi pomogao Odseku za azil da registruje ljude koji podnose zahtev za azil tog dana. Tako se dešava

da stranci koji nisu došli na red da im se izda potvrda ne budu primljeni u CA i da do sledećeg dana borave na otvorenom, najčešće bez ikakvih identifikacionih dokumenata ,“ (BCHR 2015, 24-26).

O ovoj situaciji, kada osobe ne uspeju da dobiju potvrdu o izraženoj nameri da su zatražile azil, često govore sami migranti ali i aktivisti i građani koji su pokušali da im pomognu tako što bi ih odveli do policijske stanice. Podatke koje sam dobila na terenu odnose se prvenstveno na PS Savski Venac (Beograd). „Devet puta su me odbili. Svaki put kažu „dođi posle podne“, „dođi sutra“, „dođi u 7“, i svaki put ista priča. Noga mi je povređena, samo to pešačenje od parka do stanice mi predstavlja problem. Bez potvrde ne mogu da odem kod lekara. Nemam novca za privatnu ordinaciju, nemam novca da nastavim put. Ne mogu ni u Krnjaču. Neke žene su me odvele do tamo. Kada sam stigao, one su ušle a mene je čuvar zaustavio, tražio mi je potvrdu. Rekao mi je da ne mogu bez potvrde unutra. Ne znam šta da radim,“ tihim glasom govori mladić iz Konga. I žena iz Somalije ima sličnu priču: „Otišla sam do stanice i na ulazu su mi rekli: „Idi u Mađarsku“. Ja i hoću da odem tamo, ali ne mogu!“. Blog *No borders Serbia* objavljuje niz takvih situacija.⁴⁹⁷ U izveštaju HRW o policijskom nasilju nad migrantima i tražiocima azila u Srbiji pominju se i primeri neizdavanja dozvola.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ <https://nobordersserbia.wordpress.com/page/3/>, pristupljeno 25. decembra 2015. „Migrantima je često onemogućeno da izraze nameru za azilom. Svakodnevno su odbijani uz opasku da “dođu sutra” ili da “ idu u Mađarsku”, uz obrazloženje da uprava za strance nema dovoljno kapaciteta da obradi sve zahteve. U htenju da dobiju potvrdu o izraženoj nameri za azilom migranti, među njima porodice sa malom decom, ljudi sa ozbiljnim povredama, koji mogu hodati samo uz pomoć pomagala, svakodnevno čekaju ispred policijske stanice u Savskoj ulici. Zabranjeno im je da sede u čekaonici, pa čak i na stepenicama, već im je grubo naređeno da sednu na beton na samom trotoaru, često na kiši ili vrelom suncu. Po rečima policijskog službenika na ulazu, ovu naredbu je izdao načelnik stanice „Znate li vi koliko ih je danas došlo sa štakama? I svi su vraćeni (odbijeni!)” – prepričava jedan od stražara na ulazu sa mašinkom oko vrata. „Preko dvesta ljudi smo danas vratili, vratili smo i žene sa decom. Jedno dete je bilo bolesno, imalo je temperaturu, vratili smo ih...” Prolaznici izveštavaju o raznim oblicima ponižavanja migranata koji su poređani na ulici duž zida stanice. Citiramo građanku koja je bila svedok ugnjetavanja: „... Čim bi ljudi sklopili oči od umora, policijski službenik bi dreknuo na njih da ne smeju spavati!” Kako su mnogi migranti svedočili, (o tome izveštava i HRW, link: <http://www.hrw.org/news/2015/04/15/serbia-police-abusing-migrants-asylum-seekers>) policijski službenici primenjuju nasilje, migranti su fizički zlostavljani (šamaranje, šutiranje), a gurkanje i vikanje, kako smo videli i svojim očima, su sastavni deo “tretmana”. Čekajući ispred stanice, da migranti koje smo dopratili budu primljeni, policijski službenici su glasno diskutovali i iznosili svoje lične stavove. Navodimo samo neke od rasističkih, ksenofobičnih izjava koje smo čuli. „Poslao bi im (misleći na EU) sve Cigane odavde, a neke od ovih (migranata) bih zadržao”, zatim, „Oni foliraju da žele da ostanu ovde”, „Nek idu u Ameriku, tamo kad pređu ilegalno granicu dobiju odmah metak u glavu!”, takode, „Je l’ vi njih sažaljivate?... Ovde im je super! Pitajte ih šta im rade u Grčkoj...”, i izjave poput... „Jedna žena koja je živela 30 godina u Siriji mi je pričala da svima koji su ovde, porodice su ostale da ratuju na strani terorista islamista!”. Čekajući ispred stanice, da migranti koje smo dopratili budu primljeni, policijski službenici su glasno diskutovali i iznosili svoje lične stavove. Navodimo samo neke od rasističkih, ksenofobičnih izjava koje smo čuli. „Poslao bi im [misleći na EU] sve

U dva navrata sam i sama pratila do Policijske stanice Savski Venac osobe koje su mi prišle u blizini Autobuske stanice u Beogradu i zamolile da im pomognem da dobiju papir u policiji. Oba puta su se dešavala noću, nakon 22 sata. Prvi put je bila proširena porodica iz Iraka, dva brata sa ženama i decom. Tek nakon dužeg razgovora između mene i ovlašćenog predstavnika MUP-a, pozvani su da se popnu do kancelarije gde će moći da izraze nameru da zatraže azil. Ovlašćeni predstavnik MUP-a je izražavao sumnju u namere migranata da zatraže azil, a posebno su ga zanimali moji motivi, tj. da li sam u „poslovnom“ odnosu sa ljudima koje sam dovela do stanice – da li sam zaista tu u svojstvu građanina koji želi da pomogne, ili bi na mene mogle da se odnose odredbe člana 350. Krivičnog zakonika. Iračani su bili prilično snuždeni, smatrali su da se ja prepirem sa policijskim službenikom u vezi sa njihovom mogućnošću da izraze nameru da zatraže azil, dok se prepirka uglavnom ticala toga da li građani imaju pravo da prate osobe bez dokumenata do policijske stanice a da se ne smatra automatski da su krijumčari ili da sa njima imaju neke veze. Drugi put sam sa jednom aktivistkinjom *No borders Serbia* otpratila tri porodice, gde je bilo i sasvim male dece, ispod četiri godine starosti, pa i jedna beba, do PS Savski Venac. Službenik je izašao ispred PS i požalio se da imaju previše posla, da već dvadeset osoba čeka, da neće stići da ih procesuiraju tokom te noći i da dođu ujutru. Međutim, tada se pojavila još jedna službenica, koja je rekla da jeste da imaju puno posla, ali da ovde ima male dece i da odmah uđu unutra. „Bolje da odmah krenemo da radimo, nego da razgovaramo ispred stanice.“ Dakle, u oba navrata su osobe sa kojima sam došla bile primljene. Za prvu grupu ne znam da li su dobili potvrde, druga je imala polovičan „uspeh“. Najpre mi je aktivistkinja *No borders Serbia* telefonom javila da se u jednoj porodici desilo da je jedan roditelj dobio potvrdu a drugi nije, pa je ispao problem jer nisu želeli da se razdvajaju tako što bi neki otišli u centar za lica koja traže azil u Krnjači a drugi ostali u parku. Na kraju su svi ostali u parku. Sutradan sam

cigane odavde, a neke od ovih [migranata] bih zadržao”, zatim, „Oni foliraju da žele da ostanu ovde”, „Nek idu u Ameriku, tamo kad pređu ilegalno granicu dobiju odmah metak u glavu!”, takođe, „Jel vi njih sažaljevate?... ovde im je super! Pitajte ih šta im rade u Grčkoj...”, i izjave poput... „Jedna žena koja je živela 30 godina u Siriji mi je pričala da svima koji su ovde, porodice su ostale da ratuju na strani terorista[islamista]”.

⁴⁹⁸ Izveštaj je dostupan na: <https://www.hrw.org/news/2015/04/15/serbia-police-abusing-migrants-asylum-seekers>, pristupljeno 25. decembra 2015.. Pored ovoga, zaštitinik građana je još u 2014. godini u izjavi za časopis Vreme rekao: „Ono što je apsurdno, uočili smo da nadležni organi Republike Srbije uopšte ne evidentiraju irregularne migrante kada ih zateknu na teritoriji RS. Ta lica se ne sprovode do policijskih stanica, ne pretresaju, ne uzimaju im se biometrijski podaci, otisci prstiju, ne fotografišu se, ne unose se u evidencije... Po pravilu, policijski službenici ta lica upućuju da odu u neki od centara za azil, najčešće u Bogovađu. Oni posle sami lutaju do Bogovađe. Ja ne znam koliko vas zna gde je Bogovađa, ali hiljade ljudi je došlo iz Sirije, Avganistana, Libije i pronašli su šumu u Bogovađi.“ Tekst je dostupan na: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1197845>, pristupljeno 25. decembra 2015.

otišla do parka i tamo videla jednu od žena, koja mi je rekla da nisu dobili papir, ali da nema veze, jer će i onako uveče da nastave put.

Ova tema se gotovo uvek pojavljuje u razgovorima sa migrantima, jer posedovanje potvrde o izraženoj nameri da se zatraži azil omogućava boravak u centrima za azil, ali i hostelu ili hotelu – krov nad glavom, sigurnost, tuširanje, pranje kose, oblačenje čiste garderobe na čisto telo, saniranje manjih rana na koži, odmor, bazu iz koje se mogu završavati drugi poslovi, i sl. „Želim samo da operem kosu“, „Neću da se zadržavam, treba mi samo mesto da se dobro naspavam“, „Moram kod lekara. Bio sam dete vojnik u Somaliji, tukli su me kad nisam radio šta kažu, kako kažu. Uništili su mi bubrege. Treba mi potvrda da odem kod lekara. Nisu mi je dali. Pomozi mi da nađem lekara ili mi bar pokaži gde mogu da odem ako mi mnogo pozli,“ „Samo da mogu decu negde da smestim, da ne leže na betonu“. Dakle, potvrda o izraženoj nameri da se zatraži azil se pretežno doživljava kao način legalizacije boravka u Srbiji, što sa svoje strane omogućava pristup određenim, i to vrlo bazičnim i zato često životno važnim sadržajima (smeštaj i medicinska pomoć).

Prema mišljenju većine mojih sagovornika, osnovni razlog za neizdavanje dozvola i spori rad je nedostatak odgovarajućeg kadra i materijala: premalo službenika zaduženih za evidentiranje, veliki obim posla, nepoznavanje stranih jezika, nemanje prevodilaca, nedostatak papira za štampanje potvrda. Pored ovoga, moji ispitanici kao razloge navode i lenjost (citiram sagovornicu: „To naviklo da leži! Neće ništa da radi“), animozitet (citiram policajca iz druge službe: „Ponašaju se prema njima (migrantima, prim. aut.) kao prema psima. Pa i gore nego prema psima“), kao i sumnja u iskrenost namere da se zatraži azil („Oni (migranti, prim. aut.) i onako ne žele ovde da ostanu“).⁴⁹⁹

⁴⁹⁹ Sa jednom osobom sa kojom sam razgovarala dotakla sam se i teme reorganizacije azilnog sistema u Srbiji, koja je u prvi plan iznela viđenje funkcionisanja MUP-a: „Radi se i ovde na tome da MUP preuzme azilne centre, kako je svugde na zapadu. Da MUP preuzme nesposobni! Oni nisu u stanju da izdaju potvrde, nemaju papire, nego im ja šaljem iz centra za azil papir, traže mi kompjuter da im kupim – i da mi oni preuzmu organizaciju nečega! Mole da ne rade subotom i nedeljom, zato što imaju da plaste. Sve seljaci iza goveda dovedeni, zaposleni po policijskim stanicama širom Srbije, polupismeni, i da mi oni vode azil! Oni su potpuno nesposobni! Da me puste jedan dan da ih reorganizujem i naučim! Čuješ, da ja šaljem mog prevodioca da bi oni radili svoj posao nesposobni! Ne mogu da verujem! Što uopšte nije u redu, što zakonski nije u redu. Kad moja prevoditeljka krene sa njih 15 (migranata bez potvrde, prim. aut.), da li to znači da je ona u kriminalu? Da ih je onda negde našla, skupila, da ih ona vodi? Ali moraš. Troje ljudi MUP-a Srbije radi u Odseku za strance! Sa deset hiljada prometom godišnjim! Halo! Da mi oni preuzmu. Svašta! Njima treba reorganizacija za njihove redovne poslove koje obavljaju, a ne da mi preuzimaju oni!

Neophodno je napomenuti da mnoge osobe ne žele da izraze nameru da zatraže azil iz najrazličitijih razloga. Neki proizilaze iz nepoznavanja srpskog azilnog sistema i verovanja da će im traženje azila u Srbiji onemogućiti traženje azila u željenoj ciljnoj zemlji (smatraju da je Srbija potpisnica Dablinske konvencije i u Eurodac sistemu). Neki se, na osnovu prethodnog iskustva ili iskustava drugih koje su čuli, plaše da će biti uhapšeni i/ili maltretirani od strane policije. Neki se plaše odvođenja u centre zatvorenog tipa. Neki to povezuju sa deportacijom. Neke od traženja potvrde odvrata redovi ispred punktova, posebno u kombinaciji sa lošim vremenom (sunce ili jaka kiša), neki ne žele da troše vreme na čekanje potvrde, već žele da napuste teritoriju Srbije u što kraćem roku, neki imaju dogovor sa krijumčarima ili ostalim članovima grupe sa kojom putuju, dok neki jednostavno ne znaju da to mogu da urade.

Negde od početka 2015. godine, osobe koje dobiju potvrdu da su izrazile nameru da zatraže azil, imaju navedeno u samoj potvrdi u koji od azilnih centara treba da odu, kako bi bile registrovane. Prema rečima upravnika centra u Banji Koviljači, azilni centri svakodnevno izveštavaju MUP o popunjenosti kapaciteta, te u skladu sa tim informacijama službenici MUP-a razvrstavaju osobe koje su izrazile nameru. I tu nastaju dodatni problemi. Neki od mojih sagovornika koji su spavali u parkovima u Beogradu su govorili da imaju potvrdu, ali za Sjenicu ili Tutin, ali da nemaju novca da do njih i dođu.⁵⁰⁰ Neki su pitali da li postoji organizovan prevoz do tamo a pojedini su prilazili i policajcima i molili ih da ih tamo odvezu ali su bivali odbijeni. „Smejali su mi se što ih to uopšte pitam“, rekao je jedan moj sagovornik iz Nigerije. Neki centri primaju osobe sa potvrdom na kojoj je naznačeno ime drugog centra, ukoliko imaju mesta, kao što je centar u Banji Koviljači ili Krnjači, a neki su slali svoje službenike do policijske stanice sa migrantima, kako bi ovi dobili potvrde i mogli da uđu u centar. Dakle, konačna odluka je na upravniku centra. Ukoliko su kapaciteti popunjeni a pojavi se na primer porodica, upravnik može da nazove upravnike drugih centara ili koordinatora u Beogradu i da u skladu sa tim odluče u koji centar te osobe mogu da se upute s obzirom na sve relevantne okolnosti.

Krajem zime 2015. godine sam sa grupom koleginica iz Slovenije otišla u centar u Bogovađi. Ispred centra zatekle smo dve grupe, desetak ljudi iz Nigerije i desetak mladića iz Avganistana.

Hrvatska je Amerika za nas svakad bila i ostala (povodom najave da će vođenje azilnog sistema u Hrvatskoj preuzeti MUP, prim. aut.). Kod njih sve to drugačije funkcioniše. Objavite u novinama šta čovek radi, on mora ostavku da podnese, a kod nas motkama ne mogu da ih maknu, sve živo ukradoše!“.

⁵⁰⁰ Slično videti u HRW 2015.

Noći su bile dosta hladne a oni su spavali napolju. Kako Avganistanci nisu znali nijedan strani jezik, razgovarala sam samo sa Nigerijcima. Jedna koleginica odlično govori farsi i ona je ostvarila komunikaciju sa mladićima iz Avganistana. Nigerijci su pešačili iz Grčke. Tamo su se i upoznali. U Grčkoj su živeli različito vreme, neki čitavih deset godina, neki samo godinu dana. Pešačili su ceo put od Grčke, preko Makedonije, do Beograda. Putovali su samo noću, a danju su spavali. Kada su stigli do Beograda, pitali su jednog taksistu šta da rade. On im je rekao da će on da ih odveze gde treba. Odvezao ih je do Bogovađe. Tamo su otišli kod dežurnog službenika MUP-a (unutar Centra za tražioce azila u Bogovađi), koji im je izdao potvrde da su zatražili azil, ali je naznačio da je azilni centar u koji treba da se jave u Sjenici. Oni su bili prilično razočarani, jer su bili jako umorni, ali su ga ipak samo pitali koliko je to daleko. On im je odgovorio da je Sjenica udaljena 180 km od Bogovađe. Oni su pomislili: „Ako smo već ovoliko prešli, preći ćemo pešice još i tih 180 km“. Pošto su ostali skoro bez imalo novca, morali su negde da sačekaju da im stigne pomoć od prijatelja i porodice, kao i da dobiju hranu. Krenuli su pešice ka Sjenici. Jedan deo početne grupe je posle svega nekoliko kilometara odustao, i odlučio da neće ni ići u azilni centar, već da će pokušati da odu prema granici sa Mađarskom i da pokušaju sami da je pređu, bez pomoći krijumčara. Kako su imali jednu trudnu ženu u grupi, njeni bliži poznanici i muž su odlučili da ipak odu do Sjenice. Nakon nekoliko desetina kilometara zaustavili su jedan taksi da provere da li su na pravom putu. On je rekao da do Sjenice ima duplo više kilometara nego što im je rečeno u Bogovađi. Nigerijci su bili potpuno deprimirani. Taksista je rekao da jednu grupu može da poveze prema Bogovađi, a ostali neka se snađu sami. Trudnica je ušla sa mužem i još jednim parom. Stigli su do Bogovađe. Pokušali su da se dogovore sa upravnikom tog centra, ali nisu uspeli. Čak ni trudnica nije mogla da dobije mesto unutra. Uspeli su da dođu do izveštaja lekara o trudnoći, i tada je trudnica puštena unutra. Ali ne i njen muž. On je sa ostalima praktično kampovao u dvorištu centra, između natkrivenih klupa. Na sredini su založili vatru. Tu su se nalazile neke stare ponjave, madraci, ćebad. Noge su okrenuli ka sredini i izuli se. Svima su im noge bile jako otečene. Pili su neki sok. Svako od njih je imao po limenu šolju, koju su poneli još od Grčke. Ona im je praktična, jer mogu da je koriste i kao lonče za kuvanje čaja, vode za supu i sl. U jednom trenutku se vatra gotovo ugasila i imali su teškoće sa paljenjem. Dečko iz Avganistana je došao, i jezikom tela im stavio do znanja da će on upaliti vatru, što je i učinio koristeći plastiku umesto papira. To je dovelo do stvaranja zagušljivog dima. Tada je jedan sagovornik prokomentarisao: „Znam ja vas antropologe. Vi biste se sad uhvatili za to kako

pali vatru Nigerijac, kako Avganistanac, da li postoje neke razlike, da li je drva postavio ovako ili onako, da li je prvo stavio veliko pa onda poređao mala, ili mala pa preko veliko, da li je potpalio slamom ili etiketom. Kao da je to bitno. Vi antropolozi treba da postavljate prava pitanja, koja su suštinski važna, a ne da se bavite perifernim stvarima kao što je način paljena vatre. Mnogo je bitnije utvrditi zašto smo svi ovde i zašto moramo da prolazimo pravu golgotu samo zato što hoćemo bolji život, neku budućnost.“ Bez obzira na teškoće, mladići iz Avganistana su pevali, iako su ih petnaestak godina u proseku stariji Nigerijci molili da to ne rade, da ih ne bi obezbeđenje centra nateralo da i to improvizovano sklonište napuste. Epilog mi nije poznat.

Drugi slučaj koji se odnosi na naznačeno ime centra i nemogućnost osobe da do njega dođe vezan je za iskaz jedne aktivistkinje. U beogradskom parku je upoznala proširenu porodicu sa malom i nepokretnom decom. Bila je kiša i oni su se šćućurili ispod jedne nadstrešnice. Jedan nepokretni dečak sedeo je u kolicima sa jednim točkom (koja se obično koriste za prevoz građevinskog materijala). Neka deca su imala temperaturu. Nisu imali novca a ni mogućnosti za smeštaj u hostelu ili hotelu (zbog lošeg vremena, bilo je veoma teško naći mesto, a naročito za tako mnogobrojnu porodicu). Deo njih je imao potvrde za Tutin. Aktivistkinja je zamolila taksiste da ih odvezu do centra za lica koja traže azil u Krnjači, nadajući se da će ih tamo primiti. Čak su i uspeli da nađu taksiste koji su pristali da ih prevezu bez nadoknade. Međutim, kada su stigli, nisu mogli da uđu u centar. Tek posle dužeg insistiranja aktivistkinje, deca su sa roditeljima primljena. Međutim, sutradan je srela u parku dve od četiri porodice: rekli su joj da su celu noć bili zaključani u sobama, da su bili preplašeni i da su morali da napuste centar pre 8 ujutro. Ove porodice su upoznali i neki drugi volonteri, i pomogli im da se smeste u Kanjiži a kasnije i da, opet u Beogradu, dobiju recept za lek protiv epileptičnih napada za jedno dete.

Prema izveštajima nevladinih i međunarodnih organizacija, i sama **registracija** ne teče kao podmazana. Prema izveštaju BG centra za ljudska prava, Odsek za azil je u 2014. godini registrovao svega 1.350 tražilaca azila, iako je 16.490 lica izrazilo nameru da traži azil, dok je 11.118 lica bilo smešteno u centrima za azil, (BCHR 2015, 28). Od broja registrovanih tražilaca azila, u 2014. godini Odsek za azil je izdao 460 ličnih karata. Prema izveštaju Amnesty International, što potvrđuju i reči mojih sagovornika iz relevantnih domaćih nevladinih

organizacija, sve do decembra 2014. godine, Odsek za azil je imao samo četiri pravna službenika, uključujući i osobu koja vodi Odsek, koji su mogli da obavljaju intervjue za utvrđivanje izbegličkog statusa. Odluku na prvoj instanci donosio je šef Odseka. Broj službenika je povećan sa 11 na 29 u januaru 2015. godine (AI 2015, 35).⁵⁰¹ Amnesty je u martu 2015. godine primetio da se registracija redovno obavlja u centrima za smeštaj lica u Banji Koviljači, Bogovađi i Krnjači, a u Sjenici i Tutinu ne (Ibid, 38). „Dakle, veliki broj registrovanih tražilaca azila nije dobio identifikaciona dokumenta u postupku azila. Imajući u vidu činjenicu da veliki broj ljudi koji traže azil u Srbiji kod sebe nema nikakve lične isprave, tražioci azila praktično borave u Srbiji i nekoliko meseci bez ikakvih ličnih dokumenata,“ (BCHR 2015, 29). Došlo je i do promene redosleda u sprovođenju procedure, da se registracija sprovodi nakon podnošenja zahteva za azil, što je prema rečima BG centra za ljudska prava protivno Zakonu o azilu, ali što službenici Odseka za azil opravdavaju situacijom „na terenu“, „jer tražioci azila često nakon registracije napuštaju CA i to pre podnošenja zahteva za azil, što registraciju čini besmislenom“ (Ibid.).

Kako zaključuje većina mojih sagovornika iz nevladinog sektora, iako Srbija nije ciljna zemlja, i osobe u najvećem broju slučajeva izraze nameru da zatraže azil da bi legalizovale svoj status, činjenica je da i oni koji bi zaista želeli da dobiju zaštitu u Srbiji, često to ne mogu da učine zbog manjkavosti samog sistema.

Ovde vidimo elemente jedne jako zanimljive debate, koja se provlači u svakoj analizi azilnog sistema u Srbiji, bilo da ona potiče od pravnika, društvenih i humanističkih naučnika, aktivista.⁵⁰² Neka od osnovnih pitanja koja se postavljaju su: da li treba slepo pratiti zakone ili reagovati u skladu sa realnim stanjem, koje je često teško ukalupiti u postojeću zakonsku proceduru i konceptualni okvir; da li je dobro polaziti u delovanju i osmišljavanju procedura od toga da lica koja izraze nameru da zatraže azil u stvari ne žele da traže azil u Srbiji; da li tranzitnim položajem Srbije opravdavati nefunkcionisanje azilnog sistema; da li insistirati na striktnom sprovođenju azilne procedure ako ona ima puno manjkavosti; koji pojedinačni evropski nacionalni sistemi mogu da posluže kao uzor za srpski azilni sistem; da li su nacionalni

⁵⁰¹ <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR7015792015ENGLISH.PDF>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁰² Poslednja takva javna debata kojoj sam prisustvovala, „Azilanti kao društveno-politički i međunarodni problem“ održana je 25. marta 2015. godine.

azilni sistemi uopšte valjan okvir; da li se mogu zakoni iz EU adekvatno primeniti na situaciju u Srbiji; da li su zakoni iz EU zaista primer „najboljih rešenja“; kako gledati na registraciju svih osoba koje uđu na teritoriju neke zemlje u svetlu sporazuma o readmisiji, koji su potpisani kao preduslov za uspostavljanje režima vizne liberalizacije i drugih pogodnosti za potencijalne države i td. Ova jako zanimljiva pitanja će ostati otvorena.

5.3.3 Srbija kao „etapa migracijskog koridora“: prikaz situacije na ulazu i izlazu iz Srbije krajem septembra-početkom oktobra 2015. godine⁵⁰³

Migranti u Srbiju ulaze najčešće iz Makedonije a u značajno manjem broju i iz Bugarske. Videli smo kako je došlo do „efekta izmeštanja“, odnosno, kako se izjasnio predstavnik jedne NVO „probijanja puta“ preko Srbije ka zemljama EU i Šengen zone. Srbija iz više razloga nije ciljna zemlja. Pre svega, trenutno ne postoje ni formalne (poput državnih institucija), ni neformalne strukture (poput mreža ranije pristiglih i integrisanih migranata), koje bi mogle da olakšaju integraciju novopridošlih. Takođe, loša ekonomska situacija, niske plate, velika nezaposlenost i slaba socijalna podrška ne predstavljaju nešto što bi privuklo ljude da ostanu. Ne treba zaboraviti da iz Srbije odlazi veliki broj srpskih državljana upravo iz ovih razloga. Štaviše, veliki broj srpskih državljana traži azil u zemljama EU. Smatram da se Srbija trenutno može okarakterisati prvenstveno kao tranzitna zemlja (ali i zemlja porekla tražilaca azila u EU), odnosno, još jedna deonica puta koja se mora proći kako bi se stiglo do željene destinacije.

Migranti ulaze u Srbiju u rejonu Preševa. Ranije se ovo kretanje odvijalo u tzv. zelenoj zoni, tj. van zvaničnih graničnih prelaza. Osobe koje bi bile uhvaćene u prekršaju nezakonitog prelaska granice mogle su da budu procesuriane, tj. da budu izvedene pred sudiju za prekršaje, ukoliko ne bi izrazile nameru da zatraže azil (nešto detaljnije opise videti u Stojić Mitrović 2012, Stojić Mitrović 2013 b, Stojić Mitrović 2014). Međutim, povećanje broja ljudi koji ulaze u Srbiju, dovelo je do velikih promena.⁵⁰⁴ Kako je Makedonija regularizovala kretanje migranata preko

⁵⁰³ Podaci su dobijeni na osnovu istraživanja na terenu u Preševu krajem septembra 2015. godine, i u Šidu početkom oktobra 2015. godine. Kombinovani su sa zvaničnim podacima i podacima iz medija.

⁵⁰⁴ Prema rečima šefa misije UNHCR u Srbiji, Hansa Šodera u intervjuu za N1 od 18. avgusta 2015. godine, do početka avgusta u Grčku je stiglo 130.000 izbeglica, od čega gotovo svi dolaze preko Makedonije u Srbiju, dakle, oko 1000 ljudi dnevno, a oko 100 dnevno i iz Bugarske. „Više od 90% njih možemo da pretpostavimo da jesu

svoje teritorije omogućivši im upotrebu javnog prevoza, tj. vozova, migranti sada železnicom dolaze do Tabanovca. Tu ih volonteri, u okviru makedonske nevladine organizacije Legis,⁵⁰⁵ upućuju ka Srbiji.⁵⁰⁶ Dakle, migranti ne koriste zvanični granični prelaz. Ranije su dolazili najčešće iz pomenutog makedonskog sela Lojane, koje se nalazi nedaleko od Miratovca, samo sa druge strane granice. Selo se vidi iz Miratovca. Lokalni taksisti su mi objasnili da migranti niti iko drugi ne sme da prelazi granicu od Lojana do Miratovca, iako postoji put, već da moraju da idu okolo. Migranti prelaze u blizini Tabanovca, dok lokalno stanovništvo mora da ide na zvanični granični prelaz „i do 40 km zaobilazno, preko Kumanova“. To im znatno otežava susrete sa rođacima („Imam sestru u Lojane, ne mogu da je vidim kad hoću, iako je njena kuća kilometar od moje“), ili obrađivanje imanja („Moja njiva je na makedonskoj strani, skroz je zapuštena, ne mogu da vozim 40 km da dođem do nje“). Kažu: „Ni zec ne može da prođe – tu patroliraju i vojska i policija i imaju one posebne (termovizijske, prim. aut.) kamere“.

Na samoj granici nalazi se centar koji je pod pokroviteljstvom Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije, Granične policije. Prema rečima aktivista, lokalnog stanovništva, vlasnika i vozača autobusa, taksista i migranata, sa kojima sam razgovarala krajem septembra 2015. godine u Preševu, u tom centru nema dužeg zadržavanja. Sastoji se od nekih pet šatora, koji su donacije Ruske Federacije. U njemu migranti dobijaju prvu pomoć u vodi i hrani, a po potrebi i lekarsku. Ponekad se vrši skeniranje prtljaga. U ovaj kamp imaju pristup samo akreditovane organizacije i osobe. Kamp je otvoren nakon ponovnog omogućavanja migrantima da pređu grčko-makedonsku granicu,⁵⁰⁷ koja je bila zatvorena dva dana,⁵⁰⁸ što je dovelo do istovremenog dolaska znatno većeg broja osoba u Srbiju, nego što je to bio slučaj prethodnih dana. Prema

izbeglice zato što dolaze iz zemalja koje proizvode izbeglice. Više od polovine njih, 57%, dolaze iz Sirije, četvrtina iz Avganistana, skoro 10% dolazi iz Iraka, prema tome većina njih, čak 95% posto njih dolazi iz zona gde postoje ratovi, gde postoji progon zbog kog su morali da beže.“⁵⁰⁴ Prema podacima koje sam dobila od Komesarijata za izbeglice i migracije, do 18. avgusta 2015. godine 87.000 ljudi je izrazilo nameru da zatraži azil u Srbiji. Samo u Preševu su od 8. jula do 18. avgusta 2015. godine izražene 33632 namere da se zatraži azil. Od toga su 8.002 lica smeštena u centre za azil u Srbiji. Od toga je 500 ljudi predalo formalni zahtev za utvrđivanje statusa izbeglice. Svi podaci su iz intervjua dostupnog na: <http://rs.n1info.com/a85619/Vesti/Sef-misije-UNHCR-o-migrantima-u-Srbiji.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁰⁵ <http://www.legis.mk/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁰⁶ Postoje i znakovi iscrpanosti na putu, fotografija dostupna na: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10207416945044271&set=pcb.897971996944207&type=3&theater>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁰⁷ Više pročitati na: http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/jos-jedan-kamp-za-izbeglice-u-miratovcu_631477.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁰⁸ Videti <http://rs.n1info.com/a86488/Video/Makedonija-zatvorila-za-migrante-granicu-prema-Grckoj.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

rečima službenice KIRS-a, tada je bilo jako toplo, ljudi su bili iscrpljeni i zato su podignuti šatori u kojima su ljudi mogli da se odmore, dobiju vodu i hranu. Međutim, dugo nije imao čak ni toalete. Za posetu ovom centru potrebna je dozvola Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Resorni ministar je i šef Radne grupe za migracije.

Nakon miratovačkog kampa, migranti pešice prelaze zemljani put dug 2 km. Osobe koje su povređene, hendikepirane, trudnice i malu decu, prevoze kombiji IOM-a prema selu Miratovcu (Miratoc na albanskom jeziku). Na samom ulasku u selo, gde počinje asfaltni put, stoje taksi vozila, koja prevoze one koji imaju materijalnih mogućnosti do Preševa ili drugde. Kombiji IOM-a ljude prevoze do prvog proširenja puteva u selu Miratovcu, na kome se parkiraju autobusi Veli Transa, lokalnog preduzeća koje je angažovao UNHCR. Ovaj prevoznik je pobedio na tenderu koji je raspisao UNHCR, sa ciljem da se omogući prevoz do centra za registraciju u Preševu, koji bi za migrante bio besplatan a za koga UNHCR prevozniku plaća 1 evro po svakoj preveženoj osobi. U jednom trenutku taksisti su se pobunili protiv ovoga, smatrajući da im UNHCR oduzima putnike i tako ugrožava posao.⁵⁰⁹ Na tenderu koji je raspisao UNHCR pobedio je lokalni prevoznik, čijih 3 do 5 autobusa je svakodnevno prevozilo migrante. Tromesečni ugovor je istekao 1. oktobra. UNHCR je na ovu ideju došao konsultovanjem sa lokalnim volonterima, koji su okupljeni u neformalnu mrežu *Youth for refugees* i koja od maja 2015. godine pomaže migrantima. Ova organizacija ima tridesetak članova, raspoređenih u tri grupe, dve dnevne, u Miratovcu i Preševu, i jednu noćnu, koja deluje na obe lokacije po potrebi. Članovi ove grupe upućuju migrante na prevoz IOM-a i UNHCR-a, i dodeljuju pomoć u odeći i hrani, a takođe i uklanjaju smeće na putu od granice do Preševa. Svi rade besplatno, čak ni ne primaju donacije u novcu. Pored ovoga, članovi ove neformalne organizacije istupaju u javnosti protiv korupcije u vezi s migracijama, kao i protiv nezakonitih zarada koje se ostvaruju na prevozu migranata do Preševa ili van zemlje. Na prvoj raskrsnici u Miratovcu od granice deluje i organizacija Solidariteti, koja svakodnevno deli 300 paketa hrane. Volonteri primećuju da je u poslednje vreme distribucija pomoći u Tabanovcu pojačana, „nisu čak ni gladni, ni žedni kada dođu ovde“.

⁵⁰⁹ Više o ovome videti na: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/588560/INCIDENTI-U-PRESEVU-Taksisti-se-s-humanitarcima-otimaju-okolo-izbeglica-intervenisala-policija>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Pre policijske akcije Koštana 2015,⁵¹⁰ o kojoj će više reći biti kasnije, svega 20-30 posto migranata je bilo *registrovano* (ovaj izraz ima posebno značenje koje se razlikuje od termina registracija u okviru azilne procedure – ovde se odnosi na registraciju osoba koje su ušle u Srbiju i kojima je izdata potvrda o nameri da su zatražile azil, što im omogućava legalno kretanje kroz Srbiju tokom 72 sata, prim. aut.). Ostali su prevoženi do granice Srbije najpre sa Mađarskom, a od 15. septembra, sa Hrvatskom, kao i do Beograda. Prevoz je tekao na sledeći način: taksisti su čekali osobe koje su dolazile zemljanim putem iz smera granice, i odvozili ih bilo do Preševa, po ceni od 10 evra po osobi, bilo do Beograda ili Šida (cena 150 evra po osobi), bilo do autobusa, parkiranih na improvizovanim parkiralištima na izlazu iz Miratovca prema Preševu, koji su neregistrovane osobe vozili do Beograda (cena 50 evra) ili do Šida (cena 60 evra). Autobusi su dolazili iz svih delova Srbije sudeći po registracijama. Upotrebu ovih „parkinga“ vlasnici njiva na kojima su se nalazili naplaćivali su 70 evra po danu po autobusu. Poneki parkinzi imali su po jedan mobilni toalet. Taksisti su dolazili i po nekoliko sati pre dolaska migranata, kako bi „zauzeli što bolje mesto“. Migrantima obično treba najmanje jedan sat da pešice dođu od Tabanovca do asfaltnog puta u Miratovcu. Taksisti koji bi dovezli neregistrovane putnike do ovih autobusa, koje lokalno stanovništvo naziva „crnim autobusima“ tj. „*black buses*“, dobijali bi proviziju po putniku u iznosu od 3 do 5 evra. Karta u ovim autobusima je naplaćivana naknadno, na parkinzima na putu prema Vranju, jer se događalo da policija zaustavi autobus i vrati ga u Preševo, kako bi njegovi putnici bili registrovani. Pojedini prevoznici su nudili opciju organizovanja noćenja i ishrane, bez posebne nadoknade, za veće grupe, koje su morale da u Preševu sačekaju neko vreme kako bi im rođaci ili prijatelji poslali neophodan novac iz inostranstva. razgovarala sam sa jednim suvlasnikom četiri autobusa, koji radi i kao taksista, koji je primio grupu od četvorice rođaka iz Avganistana. „Sreo sam ih pozvao kod mene kući, da se okupaju, obriju, da se opet osećaju kao ljudi. Ponudio sam i da spavaju kod mene dok im ne pošalju novac. Uveče sam u svojoj dnevnoj sobi napravio večeru i baš smo se lepo proveli.“ Ispričao mi je i da ovo nije bilo prvi put da je nekoga primio u svoju kuću. kaže da ima dve sobe, sa odvojenim kupatilom, koje im nekad izdaje, a nekad ustupa besplatno. Ponudio je i meni da tu odsednem kada sledeći put dođem. Sa nekima koji su noćili kod njega i koje je vozio dalje, ostao je u kontaktu i nakon više od godinu dana. Takođe, prevoznici su često ustupali svoje dokumente

⁵¹⁰ Više o ovoj akciji videti na: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/594040/Akcija-MUPa-i-Uprave-granicne-policije-Kostana-2015>, pristupljeno 25. decembra 2015.

neophodne za transfer novca preko Western Uniona ili Moneygrama. Dok se Western Union nalazi u gotovo svim poštama i bankama, sa Moneygramom to nije slučaj. Odlazak do Vranja i nazad po novac za nastavak puta četvorice Avganistanaca, taksista je naplatio 100 evra.

Osobe koje bi želele da se registruju u Preševu, mogle su da put od Miratovca do *One stop* centra pređu organizovanim besplatnim prevozom, pešice, ili taksijem o sopstvenom trošku. Ovaj put je dug 7 km i zaobilazi grad Preševo. Centar za registraciju se nalazi u predgrađu, 3,5 km od grada Preševa, „u selu“ kako kažu meštani.

One stop centre, prihvatni centar u Preševu formiran je u julu 2015. godine u prostorima Preduzeća za obradu duvana.⁵¹¹ Ovaj centar je otvoren kako bi se olakšalo izdavanje potvrda o izraženoj nameri za traženje azila, budući da od maja 2015. godine migranti u većem broju dolaze u Preševo, što je dovelo do stvaranja gužve u lokalnoj policijskoj stanici, koja je imala na raspolaganju samo jedan kompjuter za obradu ovog dokumenta.⁵¹² Centar je, dakle, izvan grada Preševa, i u trenutku mog istraživanja imao je 8 kompjutera na kojima se obavlja „registracija“, kao i prateću opremu za daktiloskopiju i fotografisanje. Pored ovoga, u ovom centru migranti dobijaju hranu kao i neophodnu lekarsku pomoć, a posebni delovi su namenjeni majkama sa decom. Kako je naglasila službenica KIRS-a sa kojom sam razgovarala u Preševu, ovaj centar ne služi za smeštaj migranata, već je to tranzitni centar za registraciju; „*one stop center only*“. „Oni i ne žele da ostanu ovde, žele da odmah idu na granicu“. Samo akreditovane osobe mogu da ga posećuju. Posete donatora i potencijalnih donatora, kao i novinara, ovom centru su česte. Međutim, za razliku od miratovačkog centra, dozvolu za posetu centru u Preševu dodeljuje,

⁵¹¹ Video prilog je dostupan na: <http://rs.n1info.com/a75299/Vesti/Centar-za-prihvat-migranata-u-Presevu.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵¹² Tako je 18. juna 2015. vlada Srbije donela odluku o formiranju Radne grupe za rešavanje problema mešovityh migracionih tokova. „Zadatak Radne grupe je da prati, analizira i razmatra pitanja mešovityh migracionih tokova u Republici Srbiji sa posebnim osvrtom na probleme u ovoj oblasti, daje analize stanja i predloge mera za rešavanje uočenih problema i usklađivanje stavova nadležnih državnih organa i drugih organizacija i institucija koje se bave pitanjem mešovityh migracionih tokova“. Na osnovu resora kojima pripadaju članovi, mogu se izneti zaključci o konceptualnom lokusu migracija. Pre svega, migracije su definisane kao problem koji treba rešiti, a problem zadire u pitanja bezbednosti, unutrašnjih poslova, zdravlja, socijalnih prava, ali i evropskih integracija. Jedina ekspertaska institucija, osim spoljnih saradnika, je KIRS. Šef radne grupe je Ministar za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja. Odluka o osnivanju radne grupe je dostupna na: <http://slglasnik.info/sr/54-20-05-2015/29541-odluka-o-obrazovanju-radne-grupe-za-resavanje-problema-mesovitih-migracionih-tokova.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Komesarijat za izbeglice i migracije. Kako je naglasila službenica objekti centra pripadaju Vladi i ona njima upravlja, a ne policija ili vojska.

Centar je ograđen. Sastoji se iz nekoliko velikih šatora i jedne zidane zgrade, u kojoj se nalazi centar za registraciju i lekarska ordinacija. *One stop* centrom rukovodi KIRS (Komesarijat za izbeglice i migracije): Ispred i unutar centra ima dosta pripadnika vojske, žandarmerije, policije i granične policije. Ispred centra se nalazi deo u kome se formira red za ulazak u centar. Ulazak kontroliše policija. Prednost imaju porodice sa malom decom. Dok čekaju, nevladine organizacije, volonteri i građani im dodeljuju hranu i piće. Jednom kada se uđe u centar, iz njega ne može da se izađe. „Ako su nisu poneli hranu, ne mogu napolje“, rekla je službenica KIRS-a. Prema njenim rečima, od nedavno, po ulasku migranti nailaze na šator organizacije Remar,⁵¹³ u kome mogu da se okrepe, da pojedu i/ili popiju nešto toplo, kao što je pirinač ili čaj. Zatim se razvrstavaju u dva šatora – kolone: u jednoj su porodice, žene i deca, hendikepirane osobe i bolesni, tj. tzv. vulnerabilne kategorije, a u drugoj sami muškarci. Naglašeno nam je da u centru može maksimalno da boravi 200 ljudi. Čekaju da se drugi, opet ograđeni deo centra, u kome se obavlja registracija, dovoljno isprazni, kako se ne bi stvarala gužva. Kada se steknu uslovi, migranti u sledećem šatoru prolaze bezbednosnu kontrolu koju obavlja policija, koja uključuje i detektor za metal, gde im se oduzimaju svi oštri predmeti. U trenutku kada sam ja bila tamo, u kutiji se nalazilo nekoliko noževa, uključujući i kuhinjske, žileti, kao i jedan bokser – metalna predmet koji se stavlja na šaku kako bi udarac u tuči bio jači i naneo protivniku veću povredu. U kutiji je bilo malo oružja s obzirom na broj osoba koje su se nalazile u centru. Oružje se ne vraća po napuštanju centra, već se baca. Nakon toga, svaka osoba dobija plastificirani broj od službenika KIRS-a. Službenica KIRS-a je naglasila da svako, uključujući i decu, dobija broj, i dužan je da ga vrati, kako bi proces registracije bio okončan. Pored ovoga, Crveni krst dodeljuje i kupone za hranu. Tu se nalazio i natpis da je mađarska granica zatvorena, za koji nisam dobila dozvolu da ga fotografišem. Natpis je stavljen jer su migranti sredinom septembra stalno pitali šta se dešava, bili su preplašeni, pa su odlučili da im preporuče da pokušaju preko Hrvatske. Koleginica sa kojom sam bila na terenu je prokomentarisala kako se i na samom ulasku u centar nalazi ogromna mapa na kome se vide putevi koji vode od Makedonije, preko Preševa, do Hrvatske i Mađarske. Po dodeljivanju broja, migranti ulaze u drugi deo centra, gde ima više

⁵¹³ <http://www.remaraustralia.org/about-us/remar-international.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

sadržaja. Tu se nalaze šatori u kojima mogu da predahnu, posebni šatori za majke s decom, lekar, toaleti, ali i šator u kome se popunjava upitnik Ministarstva unutrašnjih poslova, koji sam dobila na uvid i koji nisam smela da fotografisem. Međutim, postoje fotografije popunjenog upitnika na internetu.⁵¹⁴ Brojevi se prozivaju za ulazak u ovaj šator. Rubrike, na srpskom, engleskom i arapskom jeziku su sledeće: ime, prezime, transkripcija imena, nadimak, datum rođenja, mesto rođenja, država rođenja, mesto i adresa prebivališta u zemlji porekla, broj telefona i mobilnog telefona, kao i *e-mail* adresa, zanimanje i zvanje, bračni status, jezici (koje osoba govori, prim. aut.), zemlja krajnje destinacije i potpis. Prema sećanju, dodata je i rubrika preko kojih zemalja su prešli na putu do Srbije, tj. zemlja tranzita.⁵¹⁵ Nakon ovoga, sledi poslednji red, red za registraciju, koju obavlja policija. U okviru registracije uzimaju se otisci prstiju i rade se fotografije. Šest ljudi istovremeno radi. Policija vodi dokumentaciju elektronski i u papirnoj formi. KIRS fotokopira dokumente za svoju arhivu. Tada se vraćaju i brojevi. Istog trenutka kada osoba dobije papir, dužna je da napusti centar. U centru tako nema ljudi koji već poseduju potvrde o izraženoj nameri da zatraže azil.

Službenici KIRS-a rade duple smene (16 sati), dolaze iz Beograda na nedelju ili dve nedelje. KIRS sarađuje sa policijom, graničnom policijom, nevladinim organizacijama i lokalnom zajednicom, kao i sa međunarodnim organizacijama, kao što su UNHCR, IOM, SDC⁵¹⁶ i dr, koje obezbeđuju humanitarnu pomoć i pomoć u tehničkim stvarima (transfer od Miratovca, materijal, kompjuteri, lekovi i sl.). Lokalna zajednica je zadužena za poslove čišćenja: osobe iz lokalne zajednice dva puta dnevno čiste centar. U centru postoji posebni šator u kome Crveni krst deli pomoć. Pomoć je u hrani i higijenskim potrepštinama. U posebnoj prostoriji u glavnoj zgradi, gde se obavlja registracija, sa zasebnim ulazom nalazi se ambulanta. Lekari dolaze iz opštine ali i iz Vojske Srbije. UNICEF je donirao i opremio jedan šator za decu u kome socijalni radnici drže radionice sa decom. U trenutku moje posete tamo nije bilo nikoga. Koleginica i ja smo bile prve osobe koje su došle u svojstvu istraživača u centar, a bilo je dosta novinara i predstavnika nevladinih organizacija.

⁵¹⁴ <https://noborderserbia.files.wordpress.com/2015/09/425.jpg>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵¹⁵ U avgustu i septembru 2015. godine se u Beogradu pojavio jedan broj migranata koji je mislila da je ovaj Upitnik zapravo Potvrda o izraženoj nameri da se zatraži azil. Ovu konfuziju je zabeležio i UNHCR: <http://data.unhcr.org/mediterranean/download.php?id=45>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵¹⁶ https://www.google.rs/search?q=sd+organization&oq=sd+orga&aqs=chrome.1.69j57j0l4.4939j0j7&sourceid=chrome&es_sm=93&ie=UTF-8, pristupljeno 25. decembra 2015.

Posebno sam razgovarala sa osobama iz opštinskog Crvenog krsta, koje su dodeljivale pomoć u centru. Rade u tri smene, tj. tokom celog dana. Kao što sam pomenula, donacije se nalaze u jednom šatoru. Na pultu na ulazu u šator se nalazi velika knjiga u koju se upisuju donacije. Migranti ne ulaze u šator, već pomoć dobijaju preko pulta. Opštinski crveni krst od jula 2015. godine pomaže na ovaj način. Dve organizacije su najveći donatori, nemačka vlada i Karitas u Beogradu. Radnik Crvenog krsta mi je ljubazno dozvolio da fotografišem knjige u kojima se upisuju donacije.

Pored ovoga, razgovarala sam i sa jednim službenikom UNHCR-a, koji je rekao da UNHCR pruža podršku kako KIRS-u, tako i nevladinim organizacijama u Preševu. Podrška se najviše odnosi na pomoć u koordinaciji aktivnosti koje olakšavaju položaj migranata u Srbiji, kao i u humanitarnoj pomoći (distribucija hrane, nabavka mobilnih toaleta, nabavka lekova i medicinskih sredstava za klinike i u Preševu i u Miratovcu). Pored ovoga, kako je već rečeno, bave se transferom ljudi kombijima od granice do Miratovca, pri čemu se ne fokusiraju samo na vulnerabilne kategorije, već se trude da ne dođe do razdvajanja porodica. U tome podržavaju IOM, koji to radi na redovnoj ravni a UNHCR se povremeno uključuje. Od Miratovca do Preševa voze autobusi koje finansira UNHCR. U trenutku kada sam bila u centru upravo su se bavili pitanjem osposobljavanja nekog mesta na kome bi deca mogla da provedu noć. Pored ovoga, sa KIRS-om su razgovarali o poboljšavanju uslova za migrante dok čekaju u redu da uđu u centar. Iako im je cilj da obezbede trajno rešenje, za prvi period zadovoljiće se i privremenim, s obzirom na dolazeću zimu. Posebno se ukazala potreba za ćebadima i kabanicama.

Osobe koje se registruju odmah napuštaju centar. Ispred ih čekaju taksisti, koji nude prevoz do Šida, kao i veliki broj „autobuskih posrednika“: za svakog migranta koji uđe u autobus, posrednik dobija 3 do 5 evra. Sve u svemu, nekih pedesetak osoba stoji ispred izlaza/ulaza iz centra i čeka migrante. Cene autobuske karte za osobe sa potvrdom iznose 35 evra do Šida i 25 evra do Beograda. Kako mi je objasnio jedan suvlasnik autobusa, po svakoj vožnji primaju i osobe koje prevoze i besplatno, kada se „na njih sažale“. Takođe, objasnili su nam da se „crni autobusi“ (oni koji primaju osobe bez papira) napune jako brzo, dok se čak i danima čeka na red da se autobusi popune osobama sa potvrdama. Desetak autobusa čeka ispred samog centra, na parkingu. Koji će se prvi popuniti i krenuti zavisi od posrednika. Još isto toliko autobusa čeka iza pruge Solun-Beograd, kilometar dalje prema Bujanovcu, na parkingu pored raskrsnice puta koji

vodi iz Miratovca sa putem prema Bujanovcu. Kako mi je objasnio vozač jednog autobusa sa tog udaljenijeg parkinga, parking ispred samog centra se naplaćuje (nije mi rekao cenu, samo je rekao da je dosta skupo). Takođe mi je rekao da su svi autobusi visoke turističke klase, svi poseduju klima-uređaje i wi-fi, „jer je to što oni (migranti, prim. aut.) zahtevaju“. Zaista, na svim autobusima su stajale nalepnice šta poseduju od specijalnih pogodnosti. Istakao je i da policija često zaustavlja autobuse i proverava njihovu tehničku ispravnost. On je smatrao da su tolike kontrole nepotrebne i da se to radi samo zbog novca, zbog kazni i mita, „zafali im za doručak, pa te zaustave“.

Vozači i vlasnici autobusa su govorili i o svojim iskustvima sa putnicima. „Mogu da ti kažem da ima razlike. Sirijci su kulturni i obrazovani. Odmah možeš da prepoznaš ko je iz Sirije. Svi lepo vaspitani, govore engleski. Avganistanci, Kurdi, to je druga pesma. Ne možeš sa njima da se sporazumeš. A najbolji, nećeš verovati, su crnci! Samo što su im žene glasne! One su glavne. Jednom sam hteo da vozim neke Somalijce (taksijem, prim. aut.) i bili su par dana kod mene u kući, dok im nije stigao novac. Jedne večeri ja spremio tri kokoške, lepo ispekao, uživamo, slušamo muziku, i ja krenem da se dogovaram sa mužem, žena počne da se dere na njega, on ućuti, sve nju sluša. Kažem mu ja, „Pa ko je muškarac u vašoj kući?“ a on se smeje“, priča lokalni prevoznik. Opisivali su mi i neke situacije u autobusu. „Znaš kako, ti ljudi se nisu kupali danima. Baš se oseća u autobusu. Treba čovek na to da se navikne. A umeju da budu i agresivni. Mi sve mislimo: „jadne izbeglice“, a kad krenu jedni na druge! Ovo nije lak posao!“.

„Sad ću da ti ispričam šta se jednom desilo. Zaposlio sam tu jednog Srbina iz Vranja, ima 200 kila, bilo mi ga je žao, nema nigde posla, i on radi kao kontrolor a ponekad i kao vozač minibusa. Ovo ti pričam kad je jednom radio kao kontrolor. Krene on da naplaćuje karte do Beograda, 25 evra po osobi. Autobus dabldeker, znaš onaj na sprat, on je dole, tek je počeo da naplaćuje. I dođe do dva čoveka. Oni mu daju novčanicu od 100 evra. On nema da im vrati, stavi novac u džep i pokušava da im objasni da će da im vrati kusur kasnije, kad dobije sitno. Oni ne znaju engleski, on im sve rukama pokazuje. I okrenu se da ide dalje da naplaćuje, kad skočiše ova dvojica, što im je uzeo pare! Ne razumeju da će on da im vrati. I krenuše na njega! I celi autobus im se pridružio, biju ga, udaraju! Ja čujem nešto se dešava, i uđem, a oni ga stavili da visi sa sprata dole naglavačke! Čoveka od 200 kila! Ja onda viknem: „Da li neko govori engleski?“ i javi se jedan. „Ajde mi sad objasnite šta se dešava“. I onda mi rekoše i ja im objasnim da čovek nije imao kusur i da nije hteo da im ukrade 50 evra. To ti kažem, ima dosta nesporazuma, jer ljudi ne znaju engleski.“

Jedan od načina da se zaustavi konflikt unutar autobusa je i da se preti policijom i vraćanjem u Makedoniju. „Oni (migranti, prim. aut.) skoro nikad ne napadaju nas (vozače, lokalno stanovništvo, prim. aut.) ali se često tuku među sobom. I to budu takve tuče, da ne poveruješ! Samo što se ne poubijaju! Jednom tako vozim ja dabldeker, a dole sve crnci. Tako se potrefilo. I jedan je spavao i kad se probudio vidi da mu nema novčanika! I krene da napada druge da su mu ukrali. Nasrne na njih, oni mu vrata i krenu da ga biju, ima da ga ubiju od batina! I ja dreknem: „Stanite! Zovem policiju! Ima da vas vratimo u Makedoniju ako ne stanete!“ I oni odmah tajac! Čuješ muvu kako leti. I ja pitam šta se desilo i ovaj mi kaže „Ukrali su mi novčanik“, ovi drugi kažu „Laže, nismo ukrali!“. I ja onda, pošto je moj autobus, pitam „A kako se to desilo“. A onda mi kažu da je ovaj spavao i kad se probudio, ono nema novčanika. Ja onda kažem: „Pokažite mi gde je sedeo“. I pažljivo pogledam, kad ono novčanik zapao između sedišta. I vratim ja njemu novčanik a drugi opet krenu da ga biju jer je lagao! Kao na filmu! Ja opet vičem da se smire, i oni se smire, a ovaj mi pokaže svoj novčanik, u njemu na jednom skrivenom mestu 200 evra. Ma i da mu je neko ukrao novčanik, ne bi umeo da nađe pare, kako su bile sakrivene!“.

Krajem septembra, tj. od 28. 9. do 7. 10. 2105. godine izvedena je policijska akcija Koštana 2015. usmerena protiv krijumčarenja ljudi na delu „zelene granice“ Srbije i Makedonije, kod graničnog prelaza Preševo – Tabanovce.⁵¹⁷ Prema navodima Blica, „načelnik Odeljenja MUP-a za suzbijanje prekograničnog kriminala Mitar Đurašković rekao je da su u ovoj akciji postignuti dobri operativni rezultati. On je naveo da je cilj akcije bio prikupljanje saznanja o kriminalnim grupama koje ilegalno krijumčare ljude iz Turske u Grčku, „i presecanje sličnih kanala u Srbiji“. Prema njegovim rečima, tokom akcije je podneta je jedna krivična prijava protiv državljanina Srbije, koji je krijumčario osam državljana Sirije. Obavljeno je 160 intervju sa iregularnim migrantima, od čega najviše sa Sirijcima, njih 66, sa 48 Avganistanaca, sa 17 Iračana, rekao je on.“⁵¹⁸ U ovoj akciji su učestvovalе granične policije sedam zemalja, Srbije, Makedonije, Albanije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Slovenije i Austrije i ostvarena je saradnja sa Europolom. Na osnovu rezultata ove akcije planiraće se policijske aktivnosti u budućnosti.⁵¹⁹ Kako je naglašeno, a prenosi Neeweek, delovanje nije bilo usmereno protiv migranata, već

⁵¹⁷ https://www.youtube.com/watch?v=S0bq7f_i4tA, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵¹⁸ <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/596352/Akcija-Kostana--zajednicki-protiv-krijumcara-izbeglica>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵¹⁹ <http://www.juznevesti.com/Hronika/Pocela-policijska-akcija-Kostana-2015.sr.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

protiv organizovanog kriminala i u tom smislu je sarađivano i sa Interpolom: „Policijska akcija Koštana 2015 nije fokusirana na migrante, već na suzbijanje kriminaliteta i kriminalnih radnji kojima se zarađuje veliki novac od migracija i izbeglica. Postoji i bezbednosni rizik jer u toku migracija imamo izbeglice, klasične ekonomske migrante ali i kriminalce i teroriste“, kazao je direktor Kancelarije ženevskog Centra za bezbednost, razvoj i vladavinu prava (DCAF) u Ljubljani, Anton Travner na konferenciji za novinare u Vranju.⁵²⁰ Na osnovu izveštaja raznih aktivističkih mreža, od kojih su neki objavljivani na društvenim mrežama, telefonskih razgovora sa lokalnim volonterima i aktivistima, kao i razgovora sa vozačima autobusa koje sam srela u Berkasovu (na granici sa Hrvatskom, prim. aut.), u ovom periodu praktično je zaustavljen prevoz neregistrovanih migranata. Posledice toga su bile dvojake: pre svega, došlo je do dugotrajnog čekanja u redu na ulazu u centar (samo šest službenika je vršilo registraciju istovremeno, što je ostavljalo mogućnost za procesuiranje nešto preko 2000 ljudi dnevno, dok je, sa druge strane pristizalo preko 300 na dan), što je sa svoje strane dovelo do dodatnog iscrpljivanja migranata. Neki su čekali i po 24 sata, volonterske mreže su imale problema sa nedostatkom donacija u vodi i hrani, kao i sa nedostatkom ljudstva. Na društvenim mrežama su šireni apeli za pomoć u Preševu. I pojedine medijske kuće su objavljivale snimke i izveštaje iz Preševa.⁵²¹ Dakle, do izražaja je dolazio taj humanitarni aspekt. Druga posledica obavezne registracije, tj. nemogućnosti napuštanja Preševa bez potvrde o izraženoj nameri da se zatraži azil, bilo je intenziviranje falsifikatorske delatnosti, tj. pravljenje lažnih potvrda.⁵²² Iako se govorilo o tome da migranti i onako samo žele da što pre napuste Srbiju, podrazumevalo se da država ima legitimno pravo „da registruje ko joj ulazi na teritoriju“ i pored toga što ne postoje načini da se proverí da li su podaci koje osoba iznosi prilikom registracije tačni ili ne. Od 6. oktobra volonteri

⁵²⁰ <http://www.newsweek.rs/srbija/58658-interpol-stize-u-presevo-akcija-za-otkrivanje-trgovine-ljudima.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵²¹ Videti, na primer, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/2061185/No%C4%87+u+Pre%C5%A1evu%2C+borba+migranata+sa+snom.html>, <http://rs.n1info.com/a97370/Vesti/Izbeglice-u-Presevu.html> ili <http://www.seebiz.eu/haos-u-presevu-zbog-policijske-akcije-protiv-trgovaca-ljudima/ar-120966/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵²² Od jednog sagovornika, vozača autobusa, čak sam dobila i usmene instrukcije kako da razlikujem pravu od lažne potvrde na osnovu slova u reči Preševo i načina pisanja slova a: *Presevo* sa s umesto š i delimično izbrisano *a* nalaze se na pravim potvrdama.

i aktivisti izveštavaju o povećanju broja policijskih službenika koji vrše registraciju. Međutim, redovi su i dalje dugački a dodatni problem predstavlja kiša.⁵²³

Sa potvrdama ili bez, put migrante vodi ka Hrvatskoj. Podsetimo se da je 15. septembra Mađarska završila podizanje ograde na granici sa Srbijom što je dovelo do preusmeravanja migracijskih kretanja na Hrvatsku. Iako poneki autobusi migrante prevoze do Beograda, većina ide direktno ka Šidu. Pored izvesnih promena u maršruti, koje su nastajale usled povremenih zatvaranja graničnih prelaza između Hrvatske i Srbije, od strane Hrvatske,⁵²⁴ u trenutku mog istraživanja, tj. početkom oktobra 2015, većina migranata prelazi granicu kod sela Berkasovo, gotovo bez ikakvog zadržavanja. Sa druge stranice u Hrvatskoj, je Bapska, u kojoj je formiran kamp. Migranti direktno dolaze autobusima iz Preševa ili Beograda, a oni koji dođu do Šida, do Železničke stanice, do granice prevozi prigradska linija. U pitanju je mali granični prelaz, koji praktično spaja dva sela. U pitanju je mali seoski put koji skreće ulevo. Autobusi se iskrcavaju neposredno pre ili na samom skretanju. Tu se nalazi proširenje na kome se nalaze mobilni toaleti. Tu ih dočekuje Crveni krst i usmerava ka granici. Postoji taktika kako se ljudi podstiču da što pre napuste autobus i požure preko granice: jedna osoba pokupi sve potvrde o izraženoj nameri da se zatraži azil i ona kreće prva a drugi je prate. U trenutku kada sam ja bila tamo, gotovo da je nastala tuča, kada su migranti pojurili za osobom koja je držala potvrde i pokušali da joj ih otmu. Jedna žena sa troje dece je išla od jednog do drugog volontera i službenika Crvenog krsta i UNHCR-a i tražila svoje potvrde. Na kraju joj je objašnjeno da potvrde u Berkasovu gube svaki smisao, pošto im Hrvatskoj neće trebati a na srpskoj strani ih niko ne proverava. Po izlasku iz autobusa ljudi kreću putem prema Hrvatskoj. Taj put traje nekih 5 minuta, ukoliko se osoba ne zadržava. Migrante, međutim, dočekuju mnogobrojni volonteri i organizacije, koje im nude pomoć. Od organizacija, tu su Crveni krst, UNHCR, Dečije Selo, Lekari bez granica. Svaka od ovih organizacija ima svoj šator – tendu, iz koje/u kojoj obavlja svoj posao. Od volontera, najangažovaniji su tzv. Česi, tj. češki volonterski tim. Oni su ujedno i najorganizovaniji i svakodnevno izveštavaju o situaciji na granicama Srbije, Hrvatske i Mađarske.⁵²⁵ Dok prolaze pored ovih štandova, migranti mogu da dobiju vodu, hranu, medicinsku pomoć, odeću i obuću, vreće za spavanje, ćebad i kabanice a češki tim kuva i čaj. Češki štand je ujedno i poslednji u

⁵²³ <https://www.facebook.com/145594569125687/videos/152006741817803/?fref=nf>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵²⁴ <http://rs.n1info.com/a96099/Vesti/Put-izbeglica-od-Preseva-do-Sida.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵²⁵ <http://pastebin.com/7zxvLMZ3>, pristupljeno 25. decembra 2015.

nizu, nekih pet metara nakon toga je rampa, a nakon toga, ispred kućice granične policije, stoje hrvatski graničari. Policije sa srpske strane ima, ali ne sa svrhom granične kontrole, već više održavanja reda. Neki mediji čak izveštavaju da red održava češki tim a ne policija.⁵²⁶ Zanimljivo je bilo da smo nakon skretanja iz Šida ka ovom graničnom prelazu bili zaustavljeni od strane policije (dva policajca i patrolni auto), koja nam je rekla da je Crveni krst u Šidu taj koji nam može dozvoliti ili ne da dođemo do granice. U svakom slučaju, u trenutku kada sam tamo radila istraživanje, na prelazu Brekasovo – Bapska, teritorija Srbije se napuštala brzo i bez većih problema.

Sa druge strane, postoji znatan, iako daleko manji, broj osoba koje u Srbiju ulaze iz Bugarske.⁵²⁷ To je vrlo zanimljiva populacija, većinom iz Avganistana, koja nije dobro obaveštena o promenama koje su se desile na maršruti prema zemljama EU, tj. da je formiran koridor koji vodi od Grčke, preko Makedonije, Srbije, Hrvatske i Mađarske, do Austrije i naročito Nemačke. Ove osobe ulaze u Srbiju u blizini Zaječara i Dimitrovgrada. Tu ih dočekuju volonteri i radnici opštinskog Crvenog krsta. Prema lokalnim medijima (i informacijama sa društvenih mreža, prim. aut.),⁵²⁸ „Crveni krst u Zaječaru postavio je Info pult na Trgu Nikole Pašića, gde se inače okupljaju migranti, na kome se svakodnevno pružaju pomoć i informacije izbeglim licima koji se trenutno nalaze u Zaječaru. Aktivisti Crvenog Krsta izbeglim licima pružaju podršku i informacije, dele pakete pomoći u vidu hrane i higijenskih proizvoda, čarape, obuću i odeću. Po potrebi se ukazuje i zdravstvenu pomoć, a takođe je obezbeđen i bežični internet koji sva izbegla lica mogu da koriste potpuno besplatno. U pomoć migrantima u Zaječaru, osim Crvenog krsta, uključili su se i Timočka eparhija, nevladine organizacije ADRA Srbija i *I'm Human Organization* (IHO). U proseku 50-ak izbeglih lica iz Sirije, Iraka, Avganistana, svakodnevno prođe kroz Zaječar, a nakon evidencije u Policijskoj upravi i preuzimanja paketa Crvenog krsta, svoj put nastavljaju ka nekom od graničnih prelaza sa Hrvatskom ili Mađarskom.“⁵²⁹ U istom periodu povećan je i broj osoba koje u Srbiju ulaze u Blizini Dimitrovgrada. Registracija se obavlja u bivšoj kasarni vojske Srbije, pa je jedina organizacija koja ima pravo pristupa Crveni

⁵²⁶ <http://rs.n1info.com/a98250/Vesti/Prelaz-Bapska-Srpska-policija-oterala-volontere-koji-pomazu-izbeglicama.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵²⁷ O svedočanstvima o zlostavljanjima koje su preživeli u Bugarskoj pogledati <http://azil.rs/news/view/svedocenja-izbeglica-o-zlostavljanju-od-strane-policije-bugarske>, pristupljeno 20. januara 2016.

⁵²⁸ <https://www.facebook.com/imhumanIHO>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵²⁹ <http://zamedia.rs/stranice/vesti-drustvo/2206/svakodnevna-pomoc-migrantima-u-zajecaru-foto>, pristupljeno 25. decembra 2015.

krst. Dnevno ulazi 400 osoba.⁵³⁰ Put ove osobe vodi u Beograd. Početkom oktobra je većina osoba koje su boravile u parkovima u blizini Beogradske autobuske odnosno, železničke stanice, upravo došla na ovaj način. Prema njihovim rečima, čekaju znak osobe koja im organizuje put (krijumčara, prim. aut.), da put nastave. Vođa puta je u situaciji kada je granica između Srbije i Hrvatske praktično otvorena – izlišan, kao i zadržavanje u Beogradu uopšte, osim, naravno, kada treba sačekati saputnike, dobiti novac, medicinsku i drugu pomoć i sl. Takođe, govorili su o tome kako su se odlučili da idu vozom, „jer tako mogu da se lepo naspavaju u putu“. Podsetimo se, udaljenost između Beograda i Šida je manja od 120 km. Ovome treba dodati i činjenicu da je tada u tzv. Staroj ciglani u predgrađu Subotice još uvek bilo osoba iz Avganistana, koje je jedna koleginica nazvala “zaboravljenim ljudima”.

5.4 Migracijska praksa i kulturne paradigme u Srbiji: korporealnost između društvenih konflikata i međunarodnih politika

Iako je Srbija prvenstveno tranzitna zemlja, neki migranti se u njoj i zadržavaju. Lica koja su izrazila nameru da zatraže azil imaju pravo boravka u centrima za azil, u slučaju da su kapaciteti slobodni. Takođe, budući da legalno borave u zemlji, oni mogu da iznajme smeštaj u hotelu ili hostelu, ili nekom drugom registrovanom objektu. Lica koja nisu izrazila nameru moraju da se snalaze na druge načine, da noće napolju, u improvizovanim skloništima ili ilegalno. Iz perspektive samih migranata, administrativne kategorizacije direktno utiču na korporealnost, migrante kao živa ljudska bića, kojima je potrebno sklonište, hrana i lekarska nega. Štaviše, upravo njihova telesnost, i to sama činjenica da njihova tela zauzimaju neki prostor, da su vidljiva, da postoje („gde im nije mesto“) uvek može da preraste u fokus društvenih konflikata. Svako telo i svaki prostor su socio-kulturno posredovani: njima se pripisuju određena značenja čime prestaju da budu obične fizičke realnosti i postaju nešto čime se može manipulirati (uporedi Hron 2009). Ovde ću govoriti o dve međusobno korelirajuće stvari: o racijalizaciji, asimetričnoj kulturnoj percepciji migrantskih tela i onoga što ona rade kao rasno/etnički/verski/kulturno/civilizacijski/pa čak prema nekima i intelektualno, drugačijih od domicilne populacije, i o instrumentalizaciji tih tela od strane domicilne populacije za

⁵³⁰ <http://www.telegraf.rs/vesti/1797648-migranti-promenili-put-novom-trasom-hrle-u-srbiju-evo-u-koji-srpski-grad-nadiru-izbeglice>, pristupljeno 25. decembra 2015.

ostvarivanje prvenstveno ekonomskih i političkih ciljeva. Međusobna korelacija ova dva procesa ogleda se u tome što jedan drugom obezbeđuju legitimnost. Iz perspektive društva prijema, mogu se izdvojiti dve grupe faktora koje vrše značajan uticaj na boravak migranata u Srbiji, nacionalni, u koje spadaju situacije socijalnih konflikata i odgovor državnih struktura na njih, i međunarodni, koji uključuju proces pridruženja Srbije EU i prilagođavanje nacionalnog zakonodavstva i institucionalizovane prakse, ali i promene u migracijskim politikama država iz kojih migranti ulaze na odnosno izlaze sa teritorije Srbije. Pokazaće se da sama masovnost migracijskih procesa u 2015. godini praktično dovodi do znatnog utišavanja uticaja socijalnih faktora, te prevagu preuzima međunarodni politički aspekt. Nacionalna migracijska politika se tako pretežno svodi na reakcije na zatečeno stanje stvari (samo kretanje migranata i međunarodne odnose), čime se gubi dimenzija planiranja. Međutim, to nije nužno negativno. Prema rečima jednog sagovornika iz KIRS-a, državne strukture i institucije se ne drže nekakvih protokola prepisanih iz EU regulativa, već reaguju na osnovu stanja na terenu. Dakle, svodenje politike na reagovanje na zatečeno stanje stvari, ne sadrži unapred definisanu vrednosnu konotaciju. Vrednosna konotacija je, svakako, zavisna od situacije i onoga ko procenjuje neko delovanje. Sa jedne strane, *post hoc* migracijska politika omogućava slobodu političkog odlučivanja na licu mesta, nesputana potencijalno neadekvatnim već postojećim rešenjima, ali, sa druge strane, ukazuje i na nemoć nacionalnih institucija da se sistematski, planski i u potpunosti pozabave migracijskim procesima, čime se perpetuira konceptualizacija migracija kao permanentne vanrednosti. Najzad, upravo na tom mestu postaje upitna normalizacija nacionalnih država kao okvira, tj. referentnog sistema za posmatranje i aktualizaciju migracijskih politika i praksi i uopšte tretmana fenomena migracija.

Ovde ću predstaviti istorijat otvaranja centara za smeštaj lica koja traže azil kao i improvizovanih migrantskih naselja, kako bih ukazala na dinamiku ovog aspekta migracijskih procesa kroz Srbiju. Poseban naglasak ću staviti na situacije socijalnih konflikata, budući da su one, uz promene domaće i inostrane migracijske politike, zapravo služile kao formalni okidači za otvaranje novih azilnih centara i pojavu i gašenje improvizovanih naselja. Jedan deo građe je već objavljen u Stojić Mitrović 2014a. Građu sam sakupila kako na terenskim istraživanjima u svim azilnim centrima, tako i u improvizovanim naseljima u Subotici, Bogovađi i Beogradu. Pored ovoga, koristila sam građu iz medija i sa društvenih mreža. Što se identiteta sagovornika tiče,

navodila sam preciznije informacije o funkciji koju obavljaju, odnosno funkciji koju su imali u događajima koje opisujem, samo u slučajevima kada sam to smatrala neophodnim za razumevanje migracijske prakse.

Pre samo sedam godina, kada je 2008. godine Srbija počela da sprovodi nezavisni azilni sistem, prema statistikama za tu godinu, 77 osoba je zatražilo azil (KIRS 2012, 22). Od tada se može pratiti konstantno povećanje broja osoba koje preko teritorije Srbije pokušavaju da uđu u Šengen zonu ili EU. U pitanju je više hiljada ljudi dnevno.⁵³¹ Centara za smeštaj lica koja su zatražila azil u Srbiji trenutno ima pet: u Banji Koviljači, otvoren 2008. godine, Bogovađi, otvoren 2011, Sjenici, otvoren 2013, Tutinu, otvoren 2013. i Krnjači, otvoren 2014. godine. Iako su uslovi smeštaja u azilnim centrima u Srbiji regulisani posebnim pravilnikom, postoje razlike od centra do centra. U Pravilniku se eksplicitno navodi da Centar nema obavezu da primi lice ukoliko su kapaciteti popunjeni (član 2, stav 4). Smeštaj podrazumeva: ležaj sa posteljinom, upotrebu sanitarnog čvora, grejanje, korišćenje struje i vode, sredstva za održavanje lične higijene i higijene u objektu, kao i određene namenske prostorije u Centru, kao i hranu (po pravilu tri obroka dnevno), odeću (najnužniju novu ili očišćenu polovnu), novčanu pomoć i druge uslove, u skladu sa posebnim propisima i načelima postupka azila. Ishrana se može organizovati u Centru (pripremanjem ili dopremanjem hrane u Centar) ili van Centra (Ibid, član 4 i 7). Centri su otvorenog tipa, što znači da ih osoba može slobodno napustiti i u njih ući, u skladu sa kućnim redom.⁵³² Popunjenost azilnih centara je prema informacijama od oktobra 2015. godine izuzetno niska i iznosi svega 20 procenata. Međutim, i pored toga, do sada je podneto oko 600 formalnih zahteva za azil.⁵³³ Migranti su boravili i u blizini centara za smeštaj lica koja traće azil u Banji Koviljači i Bogovađi, kao i u improvizovanim naseljima u Subotici i Beogradu, kao i u pojedinim objektima u Šidu u blizini železničke stanice. Pored ovoga, tokom leta 2015. godine otvoreni su objekti za smeštaj migranata u Kanjiži (lokacija Vašarište) i Šidu (lokacija Principovac). Sada ću, trudeći se da pratim hronološku liniju, predstaviti formiranje ovih centara i naselja. Poseban naglasak će biti stavljen na kulturne paradigme koje se aktualizuju u

⁵³¹ http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/U-Srbiju-dnevno-stize-oko-3_000-izbeglica.lt.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵³² Pravilnik je dostupan na: http://demo.paragraf.rs/combined/Old/t/t2008_03/t03_0276.htm, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵³³ <http://rs.n1info.com/a85619/Vesti/Sef-misije-UNHCR-o-migrantima-u-Srbiji.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

situacijama društvenih konflikata, i tokom kojih se koriste kao osnov za interpretaciju korporealnosti migranata.

5.4.1 Banja Koviljača

U Banji Koviljači se nalazi najstariji centar za smeštaj lica koja su zatražila azil, ali i jedini koji nije privremenog karaktera. Prema rečima upravnika ovog centra, zgrada pripada Republičkoj direkciji za javnu imovinu i jedini je objekat sa namenom centra za smeštaj lica koja su zatražila azil koji pripada vladi, svi ostali se iznajmljuju. Na sajtu Komesarijata za izbeglice i migracije nalazi se prezentacija ovog centra.⁵³⁴ Ovaj centar može da primi 100 osoba (inicijalno osamdesetak, međutim, UNHCR je donirao krevete, pa je kapacitet povećan).

Centar za smeštaj lica koja su zatražila azil u Banji Koviljači (u daljem tekstu Azilni centar) nalazi se na brdu i udaljen je nekih petnaest minuta hoda od centra mesta. U centru mesta se nalaze pošta, banka, prodavnice, restorani. U samom centru je i veliki, lepo uređen park (u daljem tekstu Park), u kome se nalazi Specijalna bolnica za rehabilitaciju.⁵³⁵ Banja Koviljača je staro i poznato lečilište, sa razvijenim zdravstvenim turizmom.⁵³⁶ Kako se navodi na lokalnom portalu, „Kao i u većini banjskih mesta u Srbiji, ponudu smeštaja u Banji Koviljači i njenoj okolini sačinjava nekoliko hotela i veliki broj apartmana koje izdaju privatna lica. Većina apartmana se nalazi u okviru novoizgrađenih stambenih zgrada u Banji Koviljači, kojih je u poslednje vreme sve više. Zbog izdavanja smeštaja u Banji Koviljači, nekretnine se prilično jednostavno prodaju, pa mnogi investitori iz ovog razloga ulažu svoj novac u izgradnju novih objekata u ovoj banji.“⁵³⁷ I zaista, u Banji Koviljači postoji puno sasvim novih stambenih zgrada u kojoj je većina apartmana namenjena izdavanju. Put od centra Banje Koviljače do Azilnog centra prolazi pored Parka, pa dalje između blokova stambenih zgrada do privatnih kuća. U aprilu 2015. godine na ovom putu, kao i u središtu mesta, sretali smo samo nekolicinu osoba koje su smeštene u Azilnom centru. Upravnik nam je objasnio da se Azilni centar drži zaključan do

⁵³⁴ Dostupno na: http://www.kirs.gov.rs/docs/azil/Centar_za_azil_Banja_Koviljaca.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵³⁵ <http://www.banjakoviljaca.rs/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵³⁶ <http://www.banjakoviljaca.net/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵³⁷ <http://www.banjakoviljaca.net/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

10:30 ujutru, i otvoren je do 20 h. Za to vreme njegovi korisnici mogu da se slobodno kreću, da odu do centra mesta, ali im direktor preporučuje da se tamo ne zadržavaju previše i da se kreću u grupama, radi sopstvene sigurnosti. Ove mere predostrožnosti su jako zanimljive i direktno upućuju na događaje iz 2011. godine, koje ću sada opisati.

U proleće 2011. godine, usled dva faktora, konflikata u Severnoj Africi i ekonomske krize u Grčkoj, koji su doveli do pokretanja velikog broja ljudi prema zapadnoevropskim zemljama, a usled pojačane kontrole maritimnih puteva između Grke i Italije do intenziviranja kretanja zapadnobalkanskom rutom, u Banju Koviljaču pristiže sve veći broj ljudi. Njihovo prisustvo postaje sve više vidljivo, tokom dana borave u Parku, stoje ispred prodavnica, razgovaraju. „U svakom momentu ste mogli da stanete i da nabrojite bar sto ljudi u užem centru, pet tamo, deset tamo kod Parka, dvadeset ispred prodavnice.“ Negde do kraja leta 2011. godine nije bilo većih problema između migranata i lokalne populacije. Bilo je negodovanja „što ih je Park pun, pa ne možemo više da se šetamo“, „Stoje u grupama i smeju se“, „Pipaju hleb u prodavnici“. Međutim, lokalno stanovništvo postaje sve nezadovoljnije zbog prisustva migranata: policija prima prijave da su migranti nekoga opljačkali, ušli u privatne posede, pratili meštane, a nakon prijave jedne Engleskinje da su je migranti silovali, početkom novembra 2011. godine organizovan je i formalni protest pod nazivom „Ko je sledeći?“⁵³⁸ Ime je aludiralo upravo na ovo navodno silovanje. Osnovni zahtev izražen na protestu bilo je “izmeštanje centra za azil”.⁵³⁹ Protest je bio dobro organizovan, postojala je bina, ozvučenje, transparenti i prisustvovalo mu je oko 2000 ljudi. Protest je organizovalo udruženje građana Za Banju Koviljaču. Jedan od osnivača ovog udruženja, koji je trenutno aktivan u Mesnoj zajednici Banja Koviljača, naveo je ko je činio ovo udruženje: predstavnici turističkog sektora u Banji Koviljači, predstavnici roditelja maloletne dece i predstavnici zabrinutih građana. Cilj protesta, izmeštanje centra za smeštaj lica koja su zatražila azil, obrazlagan je na tri dominantna načina: ekonomski, bezbednosno, i u okviru odnosa lokalno-državno. Prema rečima jedne osobe koja je prisustvovala protestu, istakla su se tri govornika. Prvi je bio lekar, koji je govorio o smrtonosnim bolestima koje dolaze iz udaljenih zemalja, i upozorio da svako može biti zaražen tuberkulozom, gripom i nekim egzotičnim virusima. Druga govornica, žena iz Banje Koviljače, pitala je okupljene da li treba da dozvole da

⁵³⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=qHRcsyve1O4>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵³⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/985570/Protest+u+Banji+Kovilja%C4%8Di.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

im žene, majke i ćerke budu silovane.⁵⁴⁰ Zamolila je prisutne da zatvore oči i zamisle kako im siluju žene, majke i ćerke. Treći govornik, istoričar, govorio je o stranim invazijama i tome kako je taj kraj uspevao da odoli osvajačima i zapitao da li su toliko dugo odolevali da bi sada dozvolili muslimanskim osvajačima da dođu i kako će to opravdati svojim precima na nebu.⁵⁴¹ Dakle, govornici su evocirali glavne simbole zajednice, kao što su porodica i genetika (majka, žena deca, preci), zdravlja i bezbednosti (bolesti, silovanje) i nacionalne istorije i religije i mitologije lokalne većine (preci „u carstvu nebeskom“ koji su odolevali osvajačima i sadašnji muslimanski osvajači). Na ovom protestu je najavljeno i to da će do ispunjavanja zahteva roditelji prestati da šalju decu u osnovnu školu.⁵⁴²

Što se percipiranog uticaja prisustva migranata na privredu Banje Koviljače tiče, ističu se dve linije argumentacije. Jedna se odnosi na to da „azilanti teraju goste“, dakle, ekonomski aspekt vezan za turizam. Banja Koviljača je stara tzv. Kraljevska Banja, i lokalna privreda se u velikoj meri orijentiše na pružanje usluga smeštaja turistima. U Banji Koviljači je poznata Specijalna bolnica za rehabilitaciju, čiji korisnici dolaze iz celog sveta. Tokom 2011. godine, kada je „azilanata“, što je oblik generičkog naziva za migrante bez obzira na njihov administrativni status, a koji se često koristi u Srbiji, vlasnici smeštajnih objekata, pa i bolničkih kapaciteta, govorili su da su dobijali pozive (potencijalnih) gostiju u kojima im otkazuju boravak, upravo „zbog azilanata“. Sagovornik iz udruženja građana Za Banju Koviljaču rekao je da su te, 2011. godine, na primer, otkazane sve ekskurzije i da su ga meštani zvali i pitali šta da preduzmu zbog „masovnih otkazivanja poseta od strane stalnih gostiju, jer se plaše za svoju bezbednost“. Slične podatke sam dobila i od drugih sagovornika, na primer, žene koja se bavi izdavanjem privatnog smeštaja ili pomoćnika direktora Specijalne bolnice. Strah gostiju i meštana odnosio se na pojavu kriminaliteta u Banji Koviljači, i to krijumčarenje, silovanje, narkomaniju i prostituciju.⁵⁴³ Statistike o broju prijavljenih boravaka u Specijalnoj bolnici i Banji Koviljači, koje su nam srdačno pokazali pomoćnik direktora Specijalne Bolnice i službenici Turističke organizacije Loznice, ne pokazuju smanjenje za 2011. godinu. Naprotiv, ukazuju na povećanje broja prijavljenih boravaka u registrovanim turističkim objektima/smeštajnim jedinicama, pa i samoj

⁵⁴⁰ http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/u-banji-koviljaci-u-nedelju-protest-ko-je-sledeci_282120.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁴¹ <https://www.youtube.com/watch?v=Ub1ysFKgWqM>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁴² <https://www.youtube.com/watch?v=qW-A-gDZTjg>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁴³ Vrlo zanimljiv snimak otvaranja protesta dostupno je na: <https://www.youtube.com/watch?v=mrwwr8zk-fc>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Specijalnoj bolnici. Uticaj prisustva migranata na turističko poslovanje je, dakle, ocenjivano kao negativno, iako statistike to ne potkrepljuju.

Ekonomski aspekt je imao i jednu drugu vrlo zanimljivu dimenziju: etičku. Nesumnjivo je da je prisustvo migranata delu stanovnika, odnosno, vlasnika nekretnina u Banji Koviljači donelo profit. Osim njih, povećan je i promet u prehrambenim trgovinama, kafićima, prodavnicama garderobe, a zarađuju i taksisti, tj. prevoznici. Neki poslovi, kao što su neki internet kafei, postojali su samo u periodu kada je u Banji Koviljači bilo pojačano prisustvo migranata a nakon toga su bili obustavljeni. Ovaj drugi uticaj prisustva migranata na privredu meštana opisaću na primeru izdavanja smeštaja migrantima. Tu nailazimo na vrlo zanimljiv spektar kulturnih paradigmi o migrantima i pripadnicima lokalne zajednice. „Od marta meseca, od kako je krenulo proleće, počelo je drastično povećanje njihovog broja. Kulminacija je nastupila u leto. Mada, već u aprilu mesecu lokalne vlasti Loznice su upućivale apel vladi Srbije da obrati pažnju na tu pojavu. Situacija je postala toliko drastična da smo mi u jednom momentu prema podacima Policijske stanice u Loznici mali preko dve i po hiljade ilegalnih imigranata u Banji Koviljači. To je bilo u toku leta. S tim što je ukupan broj veći, jer to nisu bili jedni isti ljudi, oni su non-stop bili u tranzitu, non-stop su se smenjivali,“ govori jedan od organizatora protesta koji su se desili u jesen 2011. godine. „ U celoj toj priči ja sam jako dobro naučio da oni nisu svi tražitelji azila. Oni su, onako kako ih karakteriše Ministarstvo unutrašnjih poslova i onako kako ih karakteriše Komesarijat za beglice, oni su ilegalni imigranti. Tražioci azila postaju onda kada zvanično zatraže azil. Takvih je bilo jako malo, jako malo,“ objašnjava.

Smeštajni kapaciteti Azilnog centra su uglavnom popunjeni. Prema rečima sagovornika iz jedne nevladine organizacije koja je bila prisutna u Banji Koviljači u to vreme, vlada je želela da zakupi još jednu zgradu odmah pored Azilnog centra, ali su naišli na neodobravanje lokalne vlasti, koja je odbila da izda dozvolu. Prisustvo migranata u Banji Koviljači je veliko. Prema rečima upravnika Azilnog centra, brojka se kretala i do 800 pa i hiljadu ljudi, „od čega tri četvrtine nisu imale nikakvu želju da izraze nameru da zatraže azil“. Sa izraženom namerom ili bez nje, migranti moraju negde da prenoće i okreću se lokalnom smeštajnom potencijalu. Međutim, tu se dešava jako zanimljiva stvar: migrantima se u najvećem broju slučajeva izdaje smeštaj u poljoprivrednim i industrijskim objektima a ne u apartmanima i sobama u registrovanom privatnom smeštaju.

„U centar za azil gore maksimalno je moglo biti smešteno do 120 ljudi, maksimalno – to znači popunjeni kapaciteti na 130 %. Realan broj ljudi koji može da prihvati centar je 85. To je po rečima upravnika Roberta. Njih je u jednom momentu bilo preko dve i po hiljade. Ogroman broj njih je stanovao privatno. Ljudi po Banji Koviljači su im izdavali ni pod tačkom razno humane smeštaje: to su bile prazne hale, beton, to su bile štale, svinjci, obori, to su bili čardaci, bukvalno poljoprivredni objekti, garaže, gde god su ljudi imali prostor u koji su mogli da ih smeste, oni su ih smestili. Stanovništvo koje je izdavalo smeštaj je bilo jako šarenoliko. Karakteristika za sve te ljude bila je definitivno to da su tu videli priliku da zarade veliki novac za kratko vreme. To je prosto bila neka srednja crta svih ljudi, od porodica koje su ih prihvatale, do ljudi koji su izdavali kuće, preko onih ljudi koji su bukvalno... – imali smo situaciju da su ljudi smeštali njih 80 u jednu halu koja je nekad služila kao proizvodni pogon za sokove. Mašine su iznete, oni su im ubacili opet tu, znači bez mokrog čvora, bez apsolutno ikakvih higijenskih uslova, samo neke sundere, i pustili da spavaju i to je to – do pojave toga da su spavali u šumi, na lišću, jer je bilo toplo vreme, po parku, na klupama, po napuštenim objektima. Ja znam neku priču gde su oni iznajmljivali ili kompletan prostor na određeno vreme, nedeljno, ne znam tačno, jer su to ljudi koji su se tu jako kratko zadržavali, do onih koji su davali po glavi, lupam, za recimo nekih 10 evra dnevno, shvatate, ili jače. Znači, uzimali su jako veliki novac za smeštaj po azilantu. I pored toga oni (migranti, prim. aut.) su se snalazili na sve moguće načine, imali smo jako puno slučajeva obijanja napuštenih kuća i objekata, četiri napuštena objekta su u tom periodu obijena i oni su razvalili vrata objekata u kojima niko ne stanuje.“ “Samo tri do pet procenata od onih su izdavali je imalo adekvatan smeštaj. Njih je vodila isključivo pohlepa za novcem, 10 evra za noć, u četiri kreveta spava njih osam na smenu“, nastavlja sagovornik. Ova dimenzija ekonomskog aspekta uticaja prisustva migranata na lokalnu populaciju, koju sam nazvala etičkom, pojavljuje se i u iskazima drugih sagovornika. Suština je da se onima koji izdaju smeštaj “azilantima” pripisuje odsustvo etičnosti: njima je profit na prvom mestu. To odsustvo etičnosti se posmatra na dva načina, kroz negativan uticaj na korporealnost migranata – neuslovan smeštaj, kao i kroz negativan uticaj na lokalnu zajednicu – omogućavanje prisustva migranata, koje sa svoje strane nosi čitav spektar negativnih posledica za Banju Koviljaču i njene stalne žitelje i goste.

Tako je jedna ispitanica je izrazila žaljenje sto su stanovnici Banje Koviljače „azilantima iznajmljivali potpuno neuslovni smeštaj, naplaćivali tri evra za sunder u piličarniku, napuštenoj robnoj kući, i kafani, bez vode i kanalizacije.“ Međutim, iako je njen posao iznajmljivanje

privatnih smeštajnih objekata, apartmana i soba, sa „azilantima“ je retko radila, iako je mogla da ostvari čak i veliki profit. Navela je nekoliko razloga, od kojih se neki odnose na strah od osude zajednice a neki na strah od oštećenja imovine. Što se osude zajednice tiče, vrlo je zanimljiva formulacija koju je upotrebila: „Ne izdajem sobe azilantima, jer ne mogu da ih dovodim među ljude. Pa šta bi ljudi rekli da ih primim?“ To je pokušala da opravda razlozima koji se odnose na ponašanje „azilanata“: „Kada neko primi azilante, komšije ne smeju da spavaju, plaše se, ovi su bučni, ne poštuju dnevni red“. Drugi sagovornik je istakao da oni koji su primali „azilante“ nisu imali stvarnih problema od strane drugih meštana ali je svakako „bilo upiranja prstom“.

Dosta iskaza se odnosilo na to kako se onima koji su iznajmljivali smeštaj migrantima to na kraju „obilo o glavu“. To je obrazlagano prvenstveno na kulturološkoj osnovi sa jedne strane, a sa druge, povezivano je sa tranzitnošću, tj. izuzetno kratkotrajnom zadržavanju u Banji Koviljači, što utiče na nehajan odnos prema stvarima i ljudima u Banji Koviljači.

„Azilanti“, jednostavno, imaju drugačije navike i to može da dovede do oštećenja imovine: „Imaju miris koji se dugo oseća u prostoriji i kada odu. Kupaju se, sigurno nisu svi traljavi.“ Iznela je primer šta se desilo komšinici „koja ih je primila u kuću... (njena) kuća je devastirana, čak su i prozori razbijeni i stavljene su krpe.“ Ona se prvenstveno plaši da primi „azilante“ zbog, kako je sama rekla, „glasina o tome da potpuno unište kuću i sav nameštaj u njoj“. Drugi sagovornik navodi sledeće: „Čovek je izdao kući. U njegovoj kući je bilo 50 ljudi. Isterao je sve nakon mesec dana, jer su počeli da lože stolariju. Susreli se sa zimom po prvi put, ne znaju da koriste grejanje, pa su se snalazili. Žalio se posle svima. Ali sam je kriv. Mnogo ljudi je pokazivalo kajanje zbog toga što su radili. Oni (migranti, prim. aut.) posmatraju smeštaj kao tranzit, „tu sam danas, za posle me briga“. Jednom su provalili u objekat u njivi za smeštaj motika, i spavali su tamo. Mi smo ušli u jednom momentu po prijavi, i unutra zatekli fekalije, ognjište na sredini. Mnogi ljudi su bili u šoku kako su zaticali svoje nekretnine“. Dakle, stanodavci su navodili strah od uništavanja imovine i moguću moralnu osudu članova lokalne zajednice, kao povod za neizdavanje smeštaja migrantima. Sagovornica mi je dala sledeći primer. Jednom je odbila „bogatu porodica iz Tunisa. Zvala je doktorka iz privatne bolnice u Beogradu i rekla da će doći neki bogati stranci. Pokazala sam im dva stana. Prvi je imao 70-ak kvadrata. Žena, muž, baba i troje dece i jedan momak prevodilac. Smrdeli su jako u liftu. Tada sam shvatila da to nisu nikakvi stranci već obični azilanti. Zbog ponašanja žene, koja je otvarala

mašine za sudove i veš, sve razgledala i pipala, gledala šporet sa ravnom pločom, pomislila sam da ona neće moći da dobro održava stvari u stanu. Onda sam im pokazala drugi stan, koji je imao samo jednu spavaću sobu. Tad je žena skočila, rekla je da nema šanse da deli sobu sa svekrvom! Onda sam tom momku prevodiocu rekla da ne želim da im izdam stan. Iako bih baš dobro zaradila. Doktorka mi je naglasila da su ovi bogati i da mogu da im tražim koliko god hoću. Za prvi stan sam rekla 900 evra za mesec, mogla sam i hiljadu, ali sam se odlučila da se ne upuštam u to.“ Ispričala je i kako „se jednom opekla“: „Primila sam jednom jednog Libanca, koji je biznismen. Bio je lepo doteran, sav markiran. Navodno je imao posao u Valjevu, mada mu nisam verovala. Žena i dvoje dece su bili sa njima. A onda smo čuli kako mlati ženu! Čuli su i svi oni azilanti iz komšinicine kuće i reagovali. Bile su tu neke žene i mahale su rukama i nešto pričale. Pozvali su policiju.“ Ispričala je kako joj je još jednom u stan koji iznajmljuje umesto „stranca“ došao „azilant“: “Jedna devojka je zvala telefonom i rezervisala unapred na nedelju dana, za nju i njenog momka koji je stranac. Lepa devojka, crnka. Kad su došli, a momak azilant, musliman! Pitala sam je pa šta radi ona tako lepa s njim? Devojka je rekla da je on dobro obrazovan, iz Tunisa, da voli njeno dvoje male dece, da je pažljiv, da hoće da je vodi u Tunis da živi sa njegovim roditeljima i svojom decom. Ja sam odmah posumnjala u tu priču! Naročito sam se uplašila što je ova pominjala da će i decu da vodi u Tunis.“

U kancelariji Turističke organizacije Loznice smatrali su da migrantima nije iznajmljivan regularan registrovan privatni smeštaj, jer je lokalno stanovništvo tako izbegavalo plaćanje taksi. „Oni u Banji Koviljači su rasisti! Šta su sve iznajmljivali ljudima! Da ne poverujete! Iznajme im pod u šupi i turistička inspekcija im ne može ništa, jer taj objekat uopšte nije ni predviđen za smeštaj ljudi. Policija šta je radila, ne znam, ali turističkoj inspekciji su bile vezane ruke“. Član udruženja građana Za Banju Koviljaču potvrdio je da je „inspekcija za turizam obilazila i pisala prekršajne prijave za sve koji su izdavali smeštaj bez plaćanja takse“, kao i da je i policija radila svoj posao. Međutim, „ljudi koji su bili kažnjavani više puta po istom osnovu su govorili da im jedan ili dva dana iznajmljivanja donesu novac da plate kaznu. Upravo ti ljudi, koji su zarađivali, su se bunili protiv nas (organizatora protesta, prim. aut.). Optuživali su nas kako im uzimamo novac iz džepa.“

Drugi način na koji je obrazlagan zahtev za potpunim izmeštanjem centra za smeštaj lica koja traže azil bazirao se na ugroženoj bezbednosti. Ugrožena bezbednost, bilo po imovinu, način

života, ili zdravlje meštana, percipirana je kao posledica *nedostatka kontrole*. Sagovornici su isticali da nikada nisu imali problema sa samim Centrom za smeštaj lica koja traže azil i sa osobama koje su u njemu, ali da su problem bili svi oni za koje u Azilnom centru nije bilo mesta i koji su „u Banji Koviljači boravili bez ikakvog nadzora“. „Ne znamo ni ko su, ni odakle su, ni kuda idu,“ ponavljali su sagovornici. „Za veliki broj ljudi nema nikakvih stvarnih podataka: sve potvrde su iste, kažu kako se zovu, veruješ im na reč, svi su rođeni prvog januara, samo se godina menja. Niko ih nije zaista ispratio i identifikovao. Čovek uzme potvrdu i ode u Mađarsku a na njegovu potvrdu dođe neko sasvim drugi. To su ljudi koji žive po šumi, po napuštenim zgradama i haustorima, oni svi liče jedni na druge, njihovi glasovi su našim ušima neprirodni. Zato je normalno da na jednu potvrdu dolazi više ljudi. Policija nije mogla da isprati tu situaciju,“ istakao je jedan od organizatora protesta. „Imali smo nekolicinu razbojništava sa njihove strane, kao i od strane meštana prema njima. Nekoliko njih je bilo opljačkano, pretučeno, uzimali su im novac, ali isto tako smo imali situaciju i da ljudi recimo stoje u pošti u redu da plate račun za telefon, a ispred njih osoba koja je znači ilegalni migrant, znači na osnovu te policijske potvrde ili na osnovu nekog ličnog dokumenta koji je ponela sa sobom, koji uzgred budi rečeno ovde niko ne zna da pročita, šalje recimo 9000 evra novca nekome u Makedoniju. Znači pojedinci su imali jako velik novac kod sebe. Nisu svi pobjegli bez ičega. Kako su dolazili do novca, to mi je zaista nepoznato. Ali sve to zajedno je stvaralo jednu zaista opasnu situaciju koja je bila na granici ekscesa. Ti slučajevi su bili prijavljivani policiji redovno. Imali smo i slučajeve zastrašivanja, pogotovo mladih i ženskih osoba. Tipa, znači, šetaju se dve cure Parkom i neko počinje da im dobacuje, da ih prati i slično.“ „Nama je bio problem je što ih je bilo na svakom koraku, Park je bio pun. Moja sestra radi u Loznici i dešavalo se stalno da me ona zove iz taksija da je sačekam, jer vidi 20 mladića, pa je strah da ide sama. Ne znam koliko je taj strah bio realan, ali nije bilo prijatno kad ih vidiš dvadeset ili trideset“, opisuje jedan sagovornik. Sagovornica je podelila situaciju koja je kod nje izazvala najveću neprijatnost: jednom je čula grupu mladica kako se smeje njoj iza leđa, kad se okrenula, utihnuli su. Nije sigurna da li su se njoj smejali i ili su samo pričali vic, ali joj je bilo neprijatno, jer je to nepristojno. Dakle, to što se migranti *vide* je isticano kao neprijatnost: „Sve do, znači, konkretno maja meseca, iako je već u martu i aprilu bilo drastično povećanje broja, u Banji Koviljači to (prisustvo migranata, prim. aut.) nikome nije smetalo. Nije smetao čak ni taj povećan broj na ulici. Međutim, ne znam kako da vam objasnim situaciju, recimo sad sedite ovde, i pijete kafu, i vidite ovako njih dvadeset

tamo na klupi, njih deset tu, njih trideset tamo, preko puta, znači – svuda. Svuda su bili prisutni“. Sagovornica je ispričala kako su ona i druge žene volele da se predveče šetaju po Parku. Te 2011. nisu mogle, jer „ih je Park bio pun.“ Da rezimiram, bezbednost je ugrožavalo nekontrolisano prisustvo migranata na koje je lokalno stanovništvo stalno podsećalo to što ih vide na svakom koraku.

Osim nekontrolisanog prisustva generalno i vidljivosti kao takve, sagovornici su navodili i strah od povećanja kriminaliteta u Banji Koviljači koje su dovodili u vezu sa prisustvom migranata. Što se krivičnih dela tiče, sagovornici su isticali kako nije bilo mnogo kontakata između lokalnog stanovništva i migranata. Govorili su da je bilo tuča između grupa migranata, upadanja na privatni posed i pljački, gde su migranti najčešće bili žrtve, što potvrđuje i izveštaj koje mi je ljubazno poslala Policijska stanica u Loznici a u kome su navedeni podaci o tražiocima azila kao oštećenima, odnosno, kao izvršiocima krivičnih dela i prekršaja za 2010, 2011, 2012, 2013. i 2014. godinu. „Napadali su ih lokalni mladici i krali telefone i novac, jaoj, svi su oni puni novca! Moj muž je video kako uzimaju 1000 evra iz banke, puni su novca! Banka ih je uvek puna, a službenici banke ih, naravno, obožavaju, jer uzimaju proviziju,“ objasnila je sagovornica. Sagovornicima je bilo teško da objasne na koji način su ih migranti direktno ugrožavali. Govorili su da je Banja Koviljača generalno postala nebezbedno mesto, puno krijumčara, ljudi koji dolaze i dolaze bez kontrole, puno narkomana, a javila se i prostitucija. Banja Koviljača je od mirne banje postala mesto u kome se roditelji plaše za svoju decu, u kome su meštani postali zatvorenici. Međutim, osim ovih opštih navoda, dva događaja su istaknuta kao oni koji su imali presudan uticaj za izmeštanje dela migrantske populacije u Bogovađu.

„Inicijalna kapisla (za organizovanje protesta, prim. aut.) bilo je silovanje te britanske državljanke“. Ovo silovanje nikada nije dokazano, jer je devojka nakon prijave i lekarskog pregleda, koji nije definitivno mogao da odgovori na pitanje da li je do seksualnog odnosa došlo na silu ili dobrovoljno, napustila Srbiju. Međutim, poslužilo je kao povod da se organizuje protest, pod nazivom „Ko je sledeći?“ Na protestu je najavljeno da će kao vid protesta i pritiska na državne vlasti meštani prestati da dovode decu u školu. Tokom bojkota nastave isticano je to da su građani banje Koviljače „primorani“ da sede u kućama, da se plaše za svoju decu.⁵⁴⁴ Bojkotu nastave nisu se priključili svi roditelji i nastava je normalno održavana. Upravo su strah

⁵⁴⁴ https://www.youtube.com/watch?v=pY_HxKZ_8W4, pristupljeno 25. decembra 2015.

i neprijatnost isticani kao osnovni motiv za insistiranje na izmeštanju Azilnog centra iz Banje Koviljače.⁵⁴⁵ „Kreću se po grupama,“ „agresivni su,“ „nisu pod nadzorom“, bile su uobičajene izjave. Kako su novinari B92 primetili, stanovnici koji su imali drugačije mišljenje se nisu usuđivali da ga istaknu iz straha od osude zajednice.⁵⁴⁶ U Banju Koviljaču su došli i pripadnici žandarmerije. Onda je jedna majka prijavila da je njena mala ćerka udarena pesnicom u glavu jer je odbila da uzme koka-kolu koju joj je „crnac“ ponudio.⁵⁴⁷ Iste večeri, kako prenosi Kurir, građani Banje Koviljače su se okupili u centru mesta.⁵⁴⁸ U svakom slučaju, pritisak je urodio plodom, i usledila je akcija državnih institucija: otvoren je centar u selu Bogovađa, u koji je prebačeno 300 osoba autobusima, u nekoliko tura, tokom naredna tri meseca. U Banji Koviljači je obavljen njihov zdravstveni pregled. Prema rečima upravnika centra u Banji Koviljači, policija je deportovala sve strance koji su bili bez papira i razbila krijumčarske bande. U svakom slučaju, ova dva događaja sa britanskom državljankom i devojčicom i koka-kolom, navodili su svi sagovornici kao povod za protestovanje, ali i kao dokaze da je prisustvo migranata u Banji Koviljači dovelo do porasta kriminaliteta, krijumčarenja, pojave silovanja i drugih oblika napada.⁵⁴⁹ Pored ovoga, u razgovorima su iskrsavale teme porasta narkomanije i prostitucija tokom 2011. godine, što je opet dovođeno u vezu sa prisustvom migranata.

Što se narkomanije tiče, ispostavilo se da se ona dovodi u vezu sa onim što se označava kao zloupotreba lekova – migranti prekoračuju prepisanu dozu. Lekarka lokalnog doma zdravlja nam je objasnila da službenici Azilnog centra mogu da daju po jednu tabletu leka za smirenje pre spavanja osobama koje imaju problema sa nesanicom. Međutim, terapija psihijatrijskih bolesnika je strogo propisana a službenici Azilnog centra su joj se obraćali sa molbom da pacijentima nabavi nove lekove, pošto su, na primer, za nedelju dana popili celu terapiju koja je bila predviđena za mesec dana. Ako se takva situacija ponovi, osoba se zavodi kao zavisnik. Naglasila je da zloupotreba lekova koje pripisuje psihijatar nije česta, već da se sporadično javlja. „Bila je jedna tura depresivna, sad je dosta različito“, rekla je lekarka i naglasila da pacijent mora da sluša lekara i ne može sam da dozira terapiju.

⁵⁴⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=XU5YnOzuIhQ>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁴⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=Ub1ysFKgWqM>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁴⁷ Izjava majke dostupna je na: https://www.youtube.com/watch?v=XAzej0e_944, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁴⁸ <http://www.kurir.rs/stranac-u-banji-koviljaci-udario-devojci-cu-clanak-126831>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=mrwwr8zk-fc>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Iako je prostitucija navedena na protestu kao jedna od pošasti koja se dovodi u vezu sa povećanim prisustvom migranata, samo jedan sagovornik je više govorio o tome. Najpre je istakao da je od lokalnih lekara doznao da im se javlja puno pacijenata zbog povreda anusa seksualnim kontaktom. Naglasio je da „unutar te populacije ima silovanja, ima svega i svačega, ali ne u Azilnom centru, već izvan njega“. Dakle, Azilni centar opet figurira kao mesto reda i kontrole, dok se sve loše dešava usled neregulisanog boravka bez ikakvog nadzora u samoj Banji Koviljači. Inače, seksualno iskorišćavanje migranata je, nažalost, česta pojava.⁵⁵⁰ Međutim, sagovornik je isticao migrante kao potražioce seksualnih usluga. U Banju Koviljaču su dolazile prostitutke iz drugih mesta, ali je bilo i lokalnih. Naveo je primer „dve bliznakinje, štićenice centra za decu ometenu u razvoju tu u Banji Koviljači“. Ne zna detalje priče, ali su one bile podvođene. Jednu, koja je „delimično ometena, motorički je funkcionalna“, je sreo u prolazu između zgrada u centru mesta: prekinuo je pregovaranje kada je naišao i pitao šta radi. „To što sam video, bilo je profesionalno. Sigurno je počelo ranije.“ Devojčica se uplašila. Pozvali su policiju i naglasili da se radi o štićenici doma. Istakao je da „deca (iz doma, prim. aut.) šetaju po Banji bez kontrole.“ Nije mu bilo poznato da je to organizovano od strane ljudi koji su stalno u Banji. „Pored ove devojčice, prostitucijom se bavi i njena sestra bliznakinja, koja je u još težem psihičkom stanju, kao i jedna romska devojčica, koja je poznata po tome.“ Da rezimiram reči ovog sagovornika, migranti su tražili seksualne usluge, a pružali su ih ili međusobno, ali sa osobama istog pola, ili sa državljanima Srbije, koje, međutim, nisu meštani (prostitutke koje dolaze „sa strane“) ili jesu meštanke, ali su ipak pripadnice specifičnih populacija („mentalno ometene štićenice doma“ ili „romska devojčica“). Dakle, da parafraziram, prostitucijom se nisu bavili „obični i normalni meštani“, već uvek neko *drugi*, spoljni drugi kao što je migrant ili nemeštanin, ili unutrašnji drugi, kao što su navedene devojke.

⁵⁵⁰ Pogledati, na primer, objavu UNHCR-a, dostupnu na: <http://www.unhcr.org/562a3bb16.html>, pristupljeno 25. decembra 2015. Žene i deca često stupaju u seksualne odnose kako bi dobile zaštitnika. Ovo se naziva seksom za opstanak (*survival sex*). Pored ovoga, postoje i silovanja, nevezano za pol, rod i godine. Nekada ih vrše drugi migranti, nekada pripadnici domicilne populacije. Na primer, u razgovorima sa predstavnicima pojedinih nevladinih organizacija sa sedištem u Parizu, Francuska, navedeni su mi slučajevi silovanja odraslih muškaraca koja su se dešavala u selu Lojane u Makedoniji, kao oblik prisile da se plati otkup za prelazak granice. Pored ovoga, postoje i neki drugi oblici seksualne eksploatacije. Tako u Avganistanu (i šire Centralnoj Aziji) postoji oblik pederastije i pedofilije koji se naziva *bacha bazi* (*bacha bazi*, *igranje sa dečacima*), a koji uključuje seksualne odnose odraslog muškarca, često imućnog i politički uticajnog, sa dečacima – plesačima. Ponekad dečaci – plesači putuju upravo sa svojim *Bacha Baz-om* (pedofil, na persijskom). Vrlo zanimljivu studiju Dr Martin Lemberg-Pedersena o deportacijama dece, pa i dece koje su žrtve seksualne eksploatacije, videti na: <http://www.rsc.ox.ac.uk/files/publications/working-paper-series/wp-108-erpum-pilot.pdf/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Bezbednost meštana je, međutim, najviše ugrožavala moguća epidemija neke teške bolesti. Svi sagovornici u Banji Koviljači su isticali strah od izbijanja epidemije kao realni rizik koji sa sobom nosi prisustvo migranata. Rizik od izbijanja epidemije je pripisivan neodržavanju higijene među migrantskom populacijom, bilo zato što za to nema fizičkih uslova, bilo zato što ne postoje higijenske navike, kao i tome što migranti dolaze iz udaljenih zemalja, sa kojima lokalno stanovništvo nije imalo kontakata, pa možda nose i bolesti na koje imuni sistem meštana nije spreman. Sagovornici su mi opet skretali pažnju na razliku između kontrolisanih uslova u Azilnom centru i nekontrolisanih uslova u kojima su neprijavljeno boravili migranti. Tu vidimo kako administrativna kategorizacija, koja deli migrante na one koji jesu i one koji nisu zatražili azil, te na one koji mogu i one koji ne mogu da iznajme regularan smeštaj utiče na korporealnost ali i njenu percepciju od spolja, od strane lokalnog stanovništva. Tako *registracija* i ulazak u Azilni centar ili boravak u privatnom smeštaju u izjavama ispitanika figuriraju kao garant reda i kontrole, gde se „zna“ ko je unutra i u kakvom je u zdravstvenom stanju, nasuprot nekontrolisanom haosu i potencijalnoj opasnosti koja vlada u slučaju nepostojanja registracije, bez obzira na sve manjkavosti procesa registracije, koju su navodili i sami ispitanici.

Međutim, bilo je i drugačijih mišljenja. Moji sagovornici, koji nisu meštani Banje Koviljače, ali koji su je posetili i koji su bili upućeni u dešavanja iz 2011. godine, smatrali su da se problem prebacuje na migrante, koji ne održavaju higijenu, ili na državne institucije, koje ne uspevaju da pronađu smeštaj za onoliko ljudi koliko je potrebno, dok on zapravo leži usidren u samoj lokalnoj sredini: „Glavni problem je što Banja Koviljača nema nijedan javni WC, niti su (meštani, prim. aut.) im (migrantima, prim. aut.) dozvoljavali da koriste one po tih nekoliko kafića,“ a čak i „Oni govore nešto o higijeni, a vidi kakvi su im WC-i, da se isprovraćaš čim proviriš unutra!“, „O, bože! Ovaj WC nije čišćen od kad su otvorili ovaj restoran! Kako ih nije sramota?“. Dakle, nemogućnost održavanja higijene zbog nepostojanja adekvatnih toaleta u Banji Koviljači je shvaćena kao strukturni problem na lokalnom nivou, jer u datoj sredini ne postoji običaj održavanja higijene toaleta u ugostiteljskim objektima, čime se devalvira autopercepcija Banje Koviljače kao mesta prevashodno posvećenog turistima, ali i migrantima kao jedinicima koji su odgovorni za loše održavanje sopstvene higijene.

Zdravstvena zaštita lica bez dokumenata se svodi na nužnu zdravstvenu zaštitu, tj. slučajeve kada je život direktno ugrožen. U svim drugim slučajevima osoba mora da plati lekarski pregled i

tretman. Zdravstvena zaštita lica koja su zatražila azil u Srbiji je istovetna zdravstvenoj zaštiti državljana i po tome Srbija predstavlja svetao primer u poređenju sa mnogim drugim državama u EU i okruženju. Međutim, zdravstvena zaštita lica koja su zatražila azil je primarno u funkciji zdravstvene zaštite državljana, o čemu govore kako sami protokoli za sprovođenje prvog pregleda u azilnim centrima, tako i lekari i migranti. Sada ću opisati zdravstvene procedure kroz koje migranti prolaze u Azilnom centru u Banji Koviljači, lokalnom domu zdravlja i obližnjoj bolnici u Loznici, što će nam omogućiti sticanje uvida kako u rad nadležnih institucija, tako i u kulturne paradigme koje se pri tome aktualizuju.

Tokom terenskog istraživanja u aprilu 2015. godine u Banji Koviljači, službenica Azilnog centra je opisala proceduru. Vreme ispitivanja je važno, s obzirom na to da je tada u zapadnom delu Afrike bila epidemija ebole. Po prijemu u centar, zabeleže se imena svih osoba koje će biti pregledane. Svakog utorka se obavlja obavezan tzv. prvi pregled. Decu pregleda pedijatar a odrasle lekar opšte prakse. Lekarka opšte prakse je zaposlena u lokalnom Domu zdravlja i na raspolaganju je korisnicima centra svakodnevno, i van radnog vremena. Kako nam je ona sama objasnila, kada je centar otvoren, sve lekarke, a i ima ih tri, su pregledale migrante. Međutim, kada je stigao zahtev da se jedan lekar opredeli za tu populaciju, ona je odabrana, s obzirom na to da je u tom trenutku imala najmanje prijavljenih pacijenata kao izabrani lekar (i doktorka u Sjenici je bila „najmlađa“, tj. tek je počela da radi, pa su nju zadužili za privremeni Azilni centar u Sjenici). Što se tiče edukacije s obzirom na specifičnu populaciju, rekla je da nije bilo ničega organizovanog, osim dvočasovnog seminara u lokalnom hotelu, gde su ih upozorili „da stiže priliv, na šta da posebno obrate pažnju i na tome se sve završilo. Sama sam se edukovala, jer sam bila primorana. Nisam znala zna ni jezik, ni socijalni status, ni epidemiološki status, ni navike. Nabavila sam literaturu i to samo zbog sebe.“ Kao prva lekarka koja se specijalizovala za ovu populaciju, sada daje savete drugim lekarima, koji su zaduženi za druge azilne centre. Kaže da je nikad niko nije pozvao na neki sastanak, gde bi se donosioci odluka konsultovali sa lekarima. Niti ih je iko ikad nagradio zbog posebnog posla koji rade. „Naša odgovornost je velika, a odgovor nadležnih nikakav. Umesto da se svi lekari (koji su nadležni za Azilne centre, prim. aut.) pozovu, da se organizuje sto ljudi na državnom nivou, ništa od toga nije bilo – nas lekare su pustili da plivamo, ili da potonemo. Sreća što smo malo mesto, pa sam stalno na vezi s (službenica Azilnog centra), oni me zovu i privatno, u slobodno vreme, to nije moja obaveza, ali šta ću sad. Oni dežuraju sami, nemaju ni obezbeđenje. Traže konsultacije, traže pomoć.“

Odmah po prijemu centar, upravnik nove korisnike usluga centra uputi u kućni red, objasni im početak azilne procedure, i posebno pita kako se osećaju i da li imaju temperaturu. Lica koja dolaze iz Afrike se posebno pitaju kako su i obavezno im se po prijemu u centar meri temperatura. Meni je ova mera predostrožnosti bila posebno zanimljiva, budući da su osobe iz Afrike sa kojima sam razgovarala uglavnom mesecima boravile van Afrike pre nego što su došle u Srbiju i jako mali broj ih je bio iz zemalja u kojima je bila proglašena epidemija. I u lokalnom Domu zdravlja je bila na snazi poseban mera opreznosti zbog ebole. Kako nam je lekarka objasnila, prema proceduri za ebolu, svako febrilno stanje mora da se prijavi i po hitnom postupku se pregleda. Hitno se rade nalazi, ako je potrebno. Afrikancima mere temperaturu obavezno čim dođu.⁵⁵¹ Ostali ako se požale. U svakom slučaju, utorkom se tokom prvog pregleda svima meri temperatura. Ako je sve u redu, u četvrtak se u bolnici radi sedimentacija, krvna slika, korpokultura i rendgen. Ako imaju temperaturu, mere se preduzimaju već sutradan, u sredu. U svakom slučaju, ako su novopridošli dobro, čekaju organizovani pregled utorkom, ako se osećaju loše, mogu odmah da budu odvedeni kod lekara.

Službenica u Azilnom centru je iznela podatak da je svrab kože čest, a dolazi ili od neodržavanja higijene ili zbog šuge. Navela je da 50 posto osoba koje su u centru ima šugu. Neki dođu sa njom, a neki je dobiju u Azilnom centru. U Azilnom centru razmenjuju međusobno garderobu i možda je to razlog zašto se šuga širi. Inače, u Azilnom centru ne postoji sistematsko dodeljivanje garderobe po prijemu, već se to odvija po zahtevu, „ako traže“, jer, kako nam je rečeno, migranti stižu u Azilni centar sa nekim prtljagom. U svakom slučaju, po prijemu dobiju papuče za sobu. Imaju veliki problem sa rubljem, nemaju za one koji traže. „Ako date jednom, traže svi“. Za razliku od odraslih, deca dobijaju pomoć u garderobi. Službenica centra raspodeli stvari po

⁵⁵¹ Diskurzivno najzanimljiviji izveštaji su vezani za Zaječar. Naime, još od jeseni 2014. godine, migranti, koji dolaze iz Bugarske, povezuju se sa ebolom (videti: <http://www.telegraf.rs/vesti/1281089-pretnja-od-ebola-preko-ilegalnih-imigranata-bolesni-azilanti-iz-afrike-u-zajecaru-niko-nije-isao-na-lekarski>, <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/505868/Ebola-tesko-posvajala-Zajecarce>). Ovaj diskurs se nastavio i kroz celu 2015. godinu (videti: <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:557504-Zajecar-zbog-migranata-na-ivici-vanrednog-stanja>). Zbog „straha“ je otkazana jedna sportska manifestacija (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=07&dd=20&nav_category=12&nav_id=1017580) ali i koncert (<http://www.jutarnji.hr/u-zajecaru-izmislili-in vaziju-izbjeglica-od-ministra-vulina-zatrazili-uvodenje-izvanrednog-stanja-kako-bi-otkazali-veliki-koncert-gibonnija-jer-ga-ne-mogu-platiti/1384997/>). Otkazivanje je, kako smatraju novinari, verovatnije bilo uzrokovano finansijskim problemima. U svakom slučaju, stalno je pominjano uvođenje vanrednog stanja (<http://www.mojatv.rs/24066-zajecar-na-udaru-azilnata-video>) a upotrebljavani su izrazi da je grad „pod opsadom“ (<http://www.telegraf.rs/vesti/1657666-zajecar-pod-opsadom-ne-mogu-da-kontrolisu-azilante-uvodi-se-vanredno-stanje>) i da migranti dolaze u stampeu (<http://www.mojatv.rs/28484-zajecar-nastavlja-se-stampedo-ulaska-azilnata-foto>), svemu pristupljeno 25. decembra 2015.

veličini u velike korpe, iz kojih onda roditelji biraju šta deci odgovara. Osim šuge, ponekad se javlja dijareja, češće kod dece. „Javlja se samo ponekad, kao i kod nas“, naglasila je sagovornica. Kada imaju šugu, dobiju je svi u sobi. Terapija je da tokom pet dana stavljaju kremu i da se u tom periodu ne kupaju. Sagovornica je prokomentarisala da se oni obično tada pobune zbog zabrane kupanja „kao da se inače kupaju svaki dan“. Naglasila je da obično nakon pet dana garderobu skinu i bace. Tada se i okupaju i obuku čisto. Zbog loše higijene neki dolaze sa krastama po koži.

„Higijena je na mnogo nižem nivou. Dođu zapušteni i prljavi ali iz opravdanih razloga – dugo putuju. Ali već u ponedeljak su obavešteni da ih pregleda lekar, a devedeset posto njih dođe prljavih iako su već tu bili, neokupani. Ni žene nisu ništa bolje – to nema veze sa polom. Afrika ima jači miris, ali su mnogo čistiji nego Azija. Avganistanci su najgori. Ali ipak sve je to individualno. Imamo avganistansku porodicu ovde, četvoro dece, svi su čisti, besprekorni. U principu nemamo problem s Afrikom, Somalija je fantastična, miroljubiva. Ali imaju taj miris. To je narod koji je navikao na potlačeni položaj. Ali im i drugačijih. Na primer Nigerija, oni su bučni i drčni, traže sve.“ Sami korisnici centra su zaduženi za održavanje higijene, prema pravilniku (videti gore). Institut za javno zdravlje iz Šapca obavlja sanitarni pregled kuhinje, soba, mokrih čvorova jednom mesečno. Sagovornica navodi da je bilo dosta problema u vezi sa čišćenjem soba i zajedničkih prostorija u delu gde su smeštena lica koja traže azil. Postoji raspored koja soba kog dana čisti koji sprat. Dešavalo se da neko ne poštuje raspored a službenici centra nemaju mogućnosti prisile. Zato su uveli pravilo da niko ne može iz centra dok se čišćenje ne završi. „Onda jedni druge podstiču da to urade“. Na svakom spratu se nalazi po jedna mašina za veš, koja se uključuje tri puta dnevno. Svake srede se dobija čista posteljina koju korisnici treba sami da zamene. Pošto je ovaj razgovor obavljen u sredu, sagovornica nam je skrenula pažnju da zbog našeg dolaska to tada nije učinjeno. Kada korisnici napuštaju sobe, dužni su da ponesu sve stvari da se razduže i to sve ide na pranje.

Pored bolesti koje su posledica nehigijene, česte su i bolesti lokomotornog sistema: bol u donjim ekstremitetima zbog dugog hodanja, rane na nogama. Pored ovoga, bilo je i bolesti respiratornog sistema. Što se tiče zaraznih bolesti, bilo je nekoliko slučajeva tuberkuloze od 2008.. U četiri slučaja su se videli ožiljci ali je nalaz bio negativan i bila su još dva potvrđena slučaja. Tokom

2013. godine rađeno je testiranje na HIV, u kome je učestvovalo dvadesetak korisnika centra, i svi nalazi su bili negativni. Pored šuge i dijareje, drugih zaraznih bolesti nije bilo.

Sagovornica se osvrnula i na zloupotrebu lekova, koja je postojala u jednom periodu, kada je puno ljudi tražilo lek rivotril,⁵⁵² i „u 90 posto slučajeva je bilo zloupotreba: dobiju terapiju za mesec dana, i kroz sedam dana mi dođu i traže još“. U takvim slučajevima im se opet prepíše terapija, samo što im se lekovi daju „u kontrolisanim uslovima“, tj. nalaze se kod nje i ona im ih daje u skladu sa uputstvom lekara. Osim pomoći psihijatra, osobe u centru imaju pristup i pomoći psihologa i pedagoga, koje obezbeđuju dve nevladine organizacije, i koji dolaze dva do tri puta nedeljno.

Sagovornici su izneli zanimljive podatke o tome kako migranti poznaju sopstveno zdravstveno stanje i zdravstveno stanje svoje dece. Prvi pregled podrazumeva opšte anamnestičke podatke, informacije o tome da li su bolovali od nekih težih bolesti, da li su vakcinisani. Ove podatke lica koja su primljena u Azilni centar daju usmeno. Pored ovoga, obavlja se i objektivni pregled, koji uključuje merenje pritiska, slušanje pluća, srca, i vizuelni pregled kože. Vrlo zanimljiva tema je vakcinisanje. Osim reči majke o vakcinalnom statusu deteta, nemaju drugih podataka. Samo troje dece iz ovog centra je primilo vakcine. To su deca koja su dugo bila pod zaštitom UNHCR-a. Jednom se desilo da je jedno dete imalo zdravstveni karton. „Naši lekari oklevaju da ih vakcinišu, jer će ih ionako vakcinisati u Nemačkoj čim stignu, pa ne žele da im preoptereti organizam“. Sagovornica je istakla da do trenutka razgovora nije upoznala majku da je znala vakcinalni status dece. „Što se tiče zdravlja, lekova, ništa ne znaju, čak ne znaju da li su alergični na lekove, ni oni ni deca. Jedan je bio alergičan na lekove, a rekao je da nije. Dobio je penicilin a posle i gušenje. Pre davanja antibiotika ih lekari uvek pitaju da li su alergični, oni kažu da nisu.“ Ako je trenutno oboljenje, utvrđeno prvim pregledom, u domenu opšte prakse, odmah dobiju i terapiju, pri čemu se lekovi dele po sobama. Lekove obezbeđuje DRC.⁵⁵³ Sa dobijenim uputima organizovano idu na sistematske preglede u bolnicu u Loznici četvrtkom. U centru se uzima uzorak korpokulture: u sredu ujutro odbiju bočicu i uputstva. U četvrtak ujutro u TV sali Azilnog centra sede i čekaju da ih preveze taksi do bolnice. Taksista vozi po četvoro. Službenica KIRS-a ide u prvoj turi i njih dočekuju. Ona preda papire na odeljenju laboratorije i mikrobiologije. Dok

⁵⁵² <http://lekoviza.com/rivotril-lek-protiv-anksioznosti/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁵³ <https://www.drc.dk/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

se ti papiri upisuju, stižu i lica koja traže azil. KIRS plaća taksi prevoz, ali ne po komercijalnoj ceni, budući da nema Centar nema svoje službeno vozilo. „Ide teže, ali smo se uhodali.“ Ona je uvek sa lekarom. Smatra da više ne postoji problem kulturnog jaza. „Potpuno smo se navikli i u Banji i u Loznici. U Banji je devedeset posto posla završeno“ objašnjava i dodaje da u suštini nikada nije bilo nekih problema sa lekarima. „Malo su negodovali zbog povećanog obima posla“. Imali su i neke druge probleme, „recimo, kožni lekar – koža im je drugačija, naši lekovi ne reaguju“. Ističe da nikada nisu odbili da nekoga pregledaju. Sada više nema ni tog negodovanja koje se moglo čuti u početku. „Direktori Bolnice i Doma zdravlja su obezbedili da lica iz Azilnog centra ulaze preko reda, da se ne čeka, jer i onako idu službeno.“ Na pitanje kako to primaju drugi pacijenti, dobili smo odgovor: „Narodu smeta svako ko ima prednost. Jutros sam vodila dve trudnice, jedan čovek je skočio, rekao da ih vode u Ameriku koja ih je i bombardovala“. Ona mu je objasnila da trudnice u Srbiji uvek imaju prednost i on je začutao. Prokomentarisala je da se ljudi koji čekaju bune bez obzira ko je u pitanju. „Neki se bune a neki kažu: jadni su, neka idu, treba im pomoći.“ U bolnici se u proverava krvna slika se sedimentacijom, korpokultura se analizira na parazite. Osim ovoga se radi i rendgen pluća. „Ako se žale na nešto, rade se dodatni testovi.“

Sa koleginicama sam prisustvovala odlasku u bolnicu. Korisnike centra sa kojima smo razgovarale u čekaonici je zanimalo zašto ih uopšte pregledaju i kada će biti gotovi rezultati i koje će posledice nositi rezultati analiza. Bili su prilično uplašeni. Nisu nam objasnili čega se tačno plaše. Koleginice i ja smo pokušale da ih umirimo rečima da je u pitanju standardna procedura i da se pregled obavlja kako bi se utvrdilo njihovo zdravstveno stanje i propisala terapija ukoliko je potrebna. Dok sam razgovarala sa jednim mladićem iz Jemena, koji je odlično znao engleski jezik, njegovi drugari su ga zamolili da mi prevede da su mi jako zahvalni što sam prva osoba nakon dugo vremena koja sa nekim od njih normalno razgovara, „kao čovek sa čovekom“.

U slučaju težih bolesti, koje zahtevaju hospitalizaciju, „objasni im se da je u njihovom interesu da se leče.“ Obično samonicijativno prekidaju terapiju, jer moraju da idu. „Kažemo im da obaveste doktore kada se spremaju da idu. Tablete i terapije slikaju telefonom, kutije bace a u bočice stave lekove. Bočice su bez natpisa, jer policija na osnovu jedne kutije leka može da ih deportuje. Mi to znamo, nek policija radi svoj posao, naše je da im pomognemo. Šalimo se da se

bavimo kriminalnim radnjama. Kažemo im da se jave lekaru čim dođu u drugu zemlju. On kad napušta bolnicu slika kutiju i lek, tablete pije dok ne dođe. Imamo ljude sa povišenim krvnim pritiskom pa piju neke lekove, imali smo ljude sa povišenim šećerom, pokažu slike doktorki, ona odmah zna. Neophodno je da odmah dobiju terapiju“. Pored ovoga, rekla je i da su „oni jako osetljivi na zdravlje. Jako im je bitno da su zdravi i da su pokriveni lekovima. Tačno po tome se vidi kada će da idu. Stalno se žale, traže lekove, posebno antibiotike za decu i idu. Žele da budu zdravi za put.“

Sagovornica je istakla da nekad bude i posebnih situacija. Na primer, tokom snimanja pluća, žene traže ženskog tehničara a neke odbiju snimanje. Takođe, ginekolog mora da bude žena. Inače, ne postoje redovni ginekološki pregledi, već se obavljaju prema zahtevu. Ispričala nam je slučaj kada je jedna žena rodila petoro dece, od koje neku na putu, jedno u Grčkoj, jedno u Srbiji. Želela je sterilizaciju ali u konsultovanju sa prevodiocima procenili su da ne mogu to da urade bez saglasnosti muža, o ona nije želela da muž uopšte zna za to. Što se administrativne procedure tiče, kada se dete rodi u Srbiji, ono dobija izvod iz matične knjige rođenih u koji se upisuje sve osim matičnog broja Ginekološko odeljenje obaveštava patronažnu sestru i ona dolazi i obilazi porodilju i dete, odnosno, procedura je ista kao i za državljane. Navela je i primer jedne trudnice koja je pred porođajem i koja je rekla da nikako ne želi da se porodi u Srbiji, već u ciljnoj zemlji. Inače, u Azilnom centru pitaju lica koja su tamo smeštena kuda idu dalje. „Neki kažu, a neke je strah. Oni koji su najmanje informisani skrivaju istinu, kažu da žele da ostanu u Srbiji, a mi se smejemo.“ Lekarka je navela primer jedne žene, koja je duže vreme bila u Azilnom centru, sa decom, a bez muža. Jednom su joj je doveli, službenik centra i prevodilac, jer se žalila na bolove u abdomenu. Situacija je bila kritična, lekarka je mislila da pacijentkinja može da umre u svakom trenutku. Posumnjala je na ginekološke probleme ali žena nije ništa htela da joj kaže. Međutim, lekarka je prepoznala da žena ne može da priča o tome pred muškarcima i zamolila ih je da izađu. Ispostavilo se da je pacijentkinja imala vanmateričnu trudnoću. Situacija je uspešno sanirana. Lekarka je posećivala svoju pacijentkinju dok je ova ležala u bolnici u Loznici i istakla da je tamošnje osoblje ismejalo zbog toga.

Lekarka je iznela i vrlo zanimljive primere, koji pružaju uvid u protokol lekarskih pregleda, ali i govore o percepciji Azilnog centra kao mesta reda i kontrole. Dok smo obavljale intervju sa njom, javio se pacijent, momak iz Sirije, koji je imao karticu da je zatražio azil, ali „je malo

problematičan. Ja ih većinu znam, pobegao je iz centra, nije mogao da izdrži te uslove, tu nehigijenu. On je jedan kulturan momak“. Međutim, on nije imao validne dokumente. Uvek joj iz Azilnog centra najave kada dolazi na pregled neko od osoba koje su tamo smeštene i te osobe imaju potvrdu. Tako da ona već po tome što je momak došao sa prijateljom nenajavljen može da zaključi da on više nije smešten u Azilnom centru. „Ovaj momak živi kod devojke, hoće da se ženi. Devojka mu je odavde, meštanka“. Naglasila je više puta da ona vrlo dobro zna ko je u smešten u Azilnom centru, jer ona sve te ljude pregleda. „Znam ih sve u glavu“. Protokol je objašnjen na sledeći način: „Ja uvek sagledam situaciju, ako je hitno, rekla je lekarka. Ovaj momak je bio hitan slučaj (povreda ramena, sumnja na prelom). „Ako je hitan slučaj, pacijent ne plaća, to se fakturiše na Ministarstvo zdravlja. Lek ide na drugi račun, na Danski savet. Ako slučaj nije hitan, ja moram da naplatim. Oni dobiju priznanicu na kojoj piše cena pregleda. Ako treba neka injekcija, i to se naplaćuje. Inače mene duže za tu količinu leka koju dam.“ Istakla je da ljudi koji napuste centar gube sve povlastice koje su tamo imali. „Dokle god je u centru, ja imam pokriće za prijem. Upišem u knjigu protokola koja je samo za azilante. U tu knjigu protokola uvodim sve, ko je, odakle je, da li je prisutan prevodilac, kao i sve podatke o stanju i potrebama“. Izrazila je negodovanje što mora da prijavljuje policiji osobe bez dokumenata. „O prijavljivanju policiji treba da brinu neke druge osobe. Ja procenjujem zdravstvenu situaciju. Sve su svalili na nas. On pređe trideset država i sad ja da preduzmem nešto na sebe što nije moja nadležnost.“ Inače, prijavljivanje osoba bez dokumenata MUP-u se obavlja telefonski. Bez obzira da li osoba ima ili nema dokumente i da li službenik MUP-a dođe da uzme podatke o toj osobi ili ne, ona mora da tu osobu zbrine. Ako policija ne dođe, pacijent se vodi kao NN lice. Problem je za nju, kako je rekla, prvenstveno tehničke prirode, svaku posetu mora da fakturiše i naplati „Ja sam imala slučaj kad su doveli jednu azilantkinju. Nisam je lično videla, sestra je rekla da čeka u hodniku, da ima hematome oko očiju. Čim sam završila sa prethodnom pacijentkinjom, pitala sam sestru za dokumenta i pozvala policiju. Dok sam izašla da je pozovem, ti ljudi koji su je doveli, verovatno su čuli da zovem policiju i odveli je. Niti znam ko je ni kod koga je. Zato mi potenciramo da svi budu smešteni u centru za azil ili da se prijave kod osobe kod koje su smešteni. Nisam je ni videla. Ti koji su je doveli su sigurno bili neki meštani kod kojih je smeštena. Zato osobe za koje nema mesta u centru, treba da se registruju u SUP-u i imaju taj dokaz. Plaše se policije a ne znaju da policija može da im pomogne. Veći su problem ljudi koji ih kriju, trgovci drogom i trgovci ljudima i koji ih izrabljuju.“

I pred toga što je razlika između osoba koje su registrovane ili ne za nju prvenstveno tehničke prirode, da li će nekoga fakturisati na jedan ili drugi način, lekarka smatra da svi treba da budu registrovani, bilo da su smešteni u Azilnom centru, bilo da žive prijavljeni na nekoj adresi. Iako su u Azilnom centru loši higijenski uslovi („Smatram da centar mora da ima spremačicu u tri smene, to po brod jedan – sve počinje od kvake. To su ljudi različitog porekla, statusa, obrazovanja, navika. Oni sami čiste ali to nije zadovoljavajuće. Oni to ne znaju. To mora da bude osoba koja zna kako se održava higijena u prostoriji, kako se održava higijena ruku, wc-a.”), lekarka smatra da je i to bolje nego neregistrovan boravak. „U centru svi podležu pregledu, higijensko-epidemiološki i zdravstveni pregled. Svi van centra ne podležu nikakvoj medicinskoj kontroli.” „Van zdravstvenog nadzora, ne znaš da li ima neku bolest, temperaturu, odakle je došao, gde je krenuo“. „Jako je bitno da budu smešteni u centru, tamo imaju zdravstvenu negu i hranu, imaju nadzor ima i ko da brine o njima. Ako se nešto desi, alarmira se nadležna institucija. Van centra nemamo nikakav uvid.“ Govoreći o 2011. godini, rekla je: „Pazite, tad se pojavila ebola, pa je to još više uteralo strah u kosti, jer su ti ljudi bili van medicinskog nadzora. Ebole nije bilo ali smo imali ljude koji su dolazili iz tih endemskih područja. Ljudi izvan centra nisu bili zbrinuti. Ja sam tražila informacije kako da ih zbrinemo, ali ja moram da imam pokriće za svoj rad.“ Međutim, i pored toga što nije bilo težih zaraznih bolesti, ona smatra da migrantska populacija nosi sa sobom realan epidemiološki rizik za lokalnu sredinu. Istakla je i da tada a ni sada nema lekara koji volontiraju u Banji Koviljači.

Videli smo načine na koje se racionalizuje strah za bezbednost lokalnog stanovništva: migranti se doživljavaju kao glavni ne samo akteri već i pasivni izazivači krivičnih radnji i prekršaja od kojih se mnogi nisu desili, ali su percipirane kao vrlo moguće, s obzirom na njihovo kulturološki udaljeno poreklo (meni je posebno zanimljiv niz izjava poput: „oni stoje“, „oni gledaju“, „oni se smeju“ dok lokalno stanovništvo, naročito žene i deca, prolazi i to izaziva nelagodu i strah), nevezanost za mesto („oni su u tranzitu i baš briga“) i kao izvor epidemije koja samo što nije buknila. Objektivizacija straha je učitana u dva događaja, navodno silovanje i navodni napad na devojčicu, kao i u podatke o postojanju slučajeva tuberkuloze među migrantima. Međutim, tu nailazimo na još jedan aspekt: percepcija korporelanosti migranata, njihovog zdravlja i odnosa prema telu (a pre svega higijenskih navika) kao nečega što može da ugrozi lokalno stanovništvo se transformiše u društveni konflikt na relaciji lokalno-nacionalno. Podsetimo se prvog poglavlja ovog rada u kome se detaljnije navodi se da su kampovi i formirani kako bi se ostvarila

administrativna kontrola i izdvojenost od ostatka populacije i u tom smislu predstavljaju tehnologiju moći čiji je rezultat pasivizacija i oduzimanje moći osobama koje su u njima smeštene (uporedi Barnett 2011, 108; videti Bade 2002 i Malkki 1995). „Obično se smatra korisnim ili nužnim da izbeglice, kao frustrirane ljude iščupane iz korena (*aggrieved and rootless people*), treba držati pod centralizovanom i mobilnom kontrolom, i ne dozvoliti im da zaborave svoj posebni status sve dok oni koji kontrolišu ne odluče da je to preporučljivo,“ (Murphy 1955, 64, citat preveden sa engleskog prema Cohen 2012, 71-72). Međutim, kako se pokazalo, za lokalnu zajednicu i državne institucije problem je nastao (i iznova nastaje) kada broj ljudi koje treba kontrolisati (u samom kampu, tj. azilnom centru ili putem registracije) prevazilazi moći nadležnih državnih institucija da to obave. Na primeru Banje Koviljače došlo je do suprotstavljanja dve interpretacije stanja stvari. Meštani koji su gravitirali udruženju Za Banju Koviljaču pokušavali da dokažu postojanje ozbiljne „krize“ (izazvane velikim brojem migranata van Azilnog centra), i smetalo im je što predstavnici nacionalne vlasti i nevladinog sektora iznose podatke koji umanjuju razmere ovako definisane krizne situacije. Najviše neslaganja je bilo oko broja ljudi koji su živeli van centra, kao i u pogledu izvršenih krivičnih dela, te samim tim i procena ugroženosti lokane populacije zbog prisustva migranata. Dakle, diskurs krize jeste prihvaćen, ali su postojala neslaganja o njenim razmerama. Kako je rekao predstavnik udruženja Za Banju Koviljaču, „Umesto da zajedno radimo na rešenju, oni (komesar za izbeglice i migracije i predstavnik APC-CZA, prim. aut.) su nas ubeđivali i iznosili podatke koji se razlikuju od onih koje smo dobili o bezbednosti u gradu od PS Loznica. Gradonačelnik je pokazao te podatke. Oni su došli sa lažnim podacima i traže da verujemo njima a ne svojim očima.“ Dakle, da parafraziram, država ne samo da ne radi svoj posao, već hoće to i da zabašuri.

Činjenica da je prepoznata kriza, i da je ona definisana kao posledica neadekvatnog delovanja države, dovela do je osnaživanja lokalnih aktera, koji nude rešenje za izlazak iz krize. Osnaživanje je ostvareno upravo kroz konfrontaciju sa državnim strukturama, koju (konfrontaciju) legitimiše predstavljanje lokalnog stanovništva kao žrtve nacionalnih politika i praksi. Lokalna populacija se predstavlja kao neko ko je odabran da bude žrtva, tj. neko kome je takvo stanje stvari nametnuto i ko sada treba da preuzme sav teret međunarodnih obaveza koje je država prihvatila i koje nije u stanju da sprovede. Sagovornik iz udruženja Za Banju Koviljaču je isticao kako meštani Banje Koviljače nisu dobijali adekvatan odgovor državnih struktura na apele koje su upućivali. „Od aprila meseca grad Loznica i zvanični predstavnici grada su uputili

tri apela do kraja leta da neko obrati pažnju na pojavu koja definitivno nikome nije išla u prilog“. Dodao je i da „ni na jedan od tih dopisa, koje je uputio gradonačelnik lično, niko iz Vlade nije odgovorio, ni iz Vlade, ni iz KIRS-a, pisao je premijeru, pisao je ministru unutrašnjih poslova, pisao je Sekretarijatu za koordinaciju službi bezbednosti, niko nikakav odgovor nije poslao.“ Dakle, da parafraziram, isticano je da su prepušteni samima sebi, bez zaštite države, koja ih je u suštini u tu situaciju i dovela. Štaviše, iako je Azilni centar percipiran kao mesto u kome država uspeva da sprovodi svoje obaveze, azilni centar privlači i one koji neće „pristupiti sistemu“ i koji direktno mogu da ugroze lokalnu populaciju. Zato je zahtev protesta uklanjanje Azilnog centra. Slučaj Banje Koviljače tako predstavlja standardni primer retorike „ne u mom dvorištu“, o kojoj je pisao Hubbard (2005). Osnovna karakteristika ove retorike je zahtev za društvenom i rezidencijalnom segregacijom migrantske i lokalne populacije, pa svaki centar u kome će migrantska populacija biti smeštana predstavlja formu „humanog rizika“ (Župarić-Iljić 2013). Dakle, lokalna zajednica je dvostruko ugrožena, ugrožava je prisustvo migranta ali i državna vlast koja to rizično prisustvo zapravo proizvodi. Legitimitet „preuzimanje stvari u svoje ruke“ u formi protesta i bojkota tokom 2011. godine, dat je diskurzivnom transformacijom lokalnog stanovništva iz pasivnih žrtvi u aktere koji se bore za dobrobit zajednice. „U međuvremenu, negde početkom septembra, nas dvadesetak iz Banje Koviljače smo oformili jedno udruženje koje se zvalo Za Banju Koviljaču. Ovo udruženje je za cilj je imalo reagovanje protiv pojave ilegalnih imigranata u Banji u okvirima, naravno, kako da se izrazim sada, nekih zakonskih mogućnosti. Bilo je tu ljudi koji su hteli, nažalost, da uzmu motiku, ali prosto do toga nikada nije došlo.“

Dakle, prvo je definisano postojanje krize, određene si njene karakteristike, tj. njeni kateri i njihova uloga u izbijanju, perpetuiranju/eskalaciji i rešavanju krize. Osnazivanje lokalnih aktera je zaista imalo efekta na državne strukture. Kako bi preduhitrla sve izgledniju eskalaciju nezadovoljstva meštana, država je pokušala da nađe alternativni smeštaj. KIRS je iznajmio objekat Crvenog krsta u selu Bogovađa u blizini Lajkovca i Lazarevca. Kako je pomenuo upravnik centra u Banji Koviljači, nekih 300 ljudi je prebačeno iz Banje u Bogovađu autobusima. Tada je bila i velika akcija u kojoj se policija usredsredila na obračunavanje sa svima koji su uključeni u krijumčarenje i druge kriminalne radnje u vezi sa migrantima. Dosta migranata je deportovano, dosta ljudi je uhapšeno i procesuirano po različitim navodima. „Od novembra do marta je problem u Banji Koviljači bio rešen“, navodi upravnik.

5.4.2 Subotica

Međutim, počev od jeseni 2011. godine pojavili su se neki novi problemi na severu Srbije, preciznije, u rejonu Subotice, koji su iznova ukazali na odnos lokalne zajednice i državnih institucija prema korporealnosti migranata. Tamo sam obavila terensko istraživanje u dva navrata, u februaru 2012. godine, odmah po završetku vanredne situacije koju ću detaljnije predstaviti, i krajem decembra 2014. godine. Pored podataka sakupljenih na terenu, korišću i građu iz medija i izveštaje nevladinih organizacija i aktivističkih mreža. Prema rečima predstavnika neprofitne organizacije Istočnoevropska misija,⁵⁵⁴ koji je već godinama jedan od retkih koji redovno pomaže migrantima, od septembra 2011. godine u Subotici se sve češće čuju priče o migrantima na groblju i na deponiji. Ovo je hrišćanska organizacija, koju čine članovi raznih protestantskih crkava, a čiji je cilj da pomognu svima, bez obzira na poreklo, veroispovest, državljanstvo, godine. Osnovna ideja je da je svaki život vredan, bez obzira na to da li je u pitanju fetus, narkoman, kriminalac, religiozni meštalin ili stranac bez papira. Kada je jedan predstavnik Baptist aid-a, organizacije sa kojom sarađuju, zamolio da i na ove ljude obrate pažnju, odlučili su da krenu u istraživanje. Pokazalo se da je humanitarni aspekt onoga što su tamo zatekli mnogo gori od toga što su očekivali. Počeli su da redovno, koliko je to u njihovoj mogućnosti, s obzirom da se oslanjaju na donacije, pomažu ljudima koji su boravili u predgrađu Subotice, u hrani, odeći, ćebadi, obući – na isti način na koji pomažu i svim drugim ljudima. Neko vreme su im u komunikaciji sa migrantima pomagali Pakistanci i Indijci koji su uključeni u rad jedne škole u Mađarskoj, a koja je uključena u program ove hrišćanske organizacije. Nakon toga su se uglavnom oslanjali na engleski jezik. Predstavnik ove organizacije je vrlo brzo postigao dogovor sa lokalnim pekarama da mu daju sva peciva koja su ima ostala od prethodnog dana i koja bi inače bacili, da ih nosi migrantima. Pored ovoga, organizovali su posete lekara i medicinskih sestara improvizovanom migrantskom naselju, uspevali da nabave najpotrebnije lekove, da pomognu u podizanju kartonskih kolibica, ognjišta, nabavljanju posuda za kuvanje, sveže vode, odeće, obuće i drugog što su mogli, a što je za migrante bilo od životne važnosti.

⁵⁵⁴ <http://www.misszio.eu/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Uzrok pojave improvizovanog naselja u blizini Subotice, koja se nalazi na krajnjem severu Srbije, blizu granice sa Mađarskom, je pojačana sekuritizacija mađarske granice, koja je desila u prethodnom periodu, a koja je uključivala korišćenje termovizijskih kamera,⁵⁵⁵ kao i povećanog dolaska osoba zapadno-balkanskom migracijskom rutom (više videti u Stojić Mitrović 2012). Osoblje centra za nadzor granice u Kiškunhalašu u Mađarskoj je obavestavalo patrole u Srbiji o kretanju koje bi se moglo smatrati pokušajima nezakonitog prelaska granice, i srpske patrole su odlazile da to provere. Pojačana kontrola je uslovila duže zadržavanje migranata ispred mađarske granice. Kako nam je predstavnik Istočnoevropske misije objasnio, broj osoba koje su se zadržavale u rejonu Subotice je stalno varirao. Na primer, u oktobru 2011. godine ih je u jednom trenutku bilo 300, ali je policija njih 150 u tri autobusa deportovala na jug, prema Makedoniji. Tada je nekih 20 procenata ljudi uspevalo da pređe u Mađarsku. Ukoliko bi ih uhvatili, u zatvoru bi ostajali šest dana i onda bi bili opet slati u Srbiju. U Srbiji bi ostajali u zatvoru desetak dana i onda ili dobijali rešenje da moraju da napuste Srbiju, ili bi bili deportovani.

U početku se improvizovano naselje nalazilo na groblju. To je migrantima odgovaralo, jer su tamo imali nekoliko česama sa vodom za piće. Međutim, prema rečima jednog sagovornika, u septembru su oterani odatle, pa se džungla, kako se obično naziva improvizovano migrantsko naselje, formirala u šumarcima na subotičkoj deponiji, gde se nalazilo i kada sam prvi put radila terensko istraživanje u Subotici. Postojala je izvesna, mada ne baš intenzivna, komunikacija između migranata i lokalnog stanovništva. Lokalno stanovništvo ih je ponekad angažovalo u obavljanju poljoprivrednih radova, da im naseku drva, nešto istovare i sl. Često su za nadoknadu dobijali hranu, vodu i polovnu odeću ili obuću. Lokalni taksisti su ih prevozili do grada i nazad a neki su radili i dostave po narudžbini. Kako su mi sami migranti rekli, neki su se bojali da idu do grada, i radije su naručivali šta im treba i plaćali po većoj ceni, ili čak gladovali, nego da dovedu sebe u situaciju da ih presretne policija ili neki pljačkaši. Lokalni prodavci su im prodavali robu, ljudi koji žive blizu deponije su im naplaćivali punjenje mobilnih telefona (tada je bilo 50 dinara po punjenju) ili točenje vode. Postojanje improvizovanog naselja u kome žive migranti na subotičkoj deponiji nije bilo tajna ni za lokalno stanovništvo, ni za policiju. Policija je povremeno pravila racije u kojima je proveravala dokumente i one bez validnih procesuirala.

⁵⁵⁵ O uvođenju termovizijskih kamera na granicu Mađarske prema Srbiji videti dokument: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/financing/fundings/migration-asylum-borders/external-borders-fund/national-actions/docs/ebf_report_hu_en.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

Prema rečima jednog taksiste, migranti na deponiji nisu imali mnogo mira. Dolazile su bande da ih pljačkaju, „a policija je to gledala kroz prste. Ne da je gledala, već je i sama reketirala ljude. U novembru (2011. prim. aut.) su se pojavili jednom u džungli rano ujutro, oko 5 ili 6, i pretili da će sve to da zapale, ako svako od njih (policajaca) ne dobije po 100 evra. Isto ih reketiraju kad ih uhvate, kažu: Daj mi 200 evra, inače ideš u Makedoniju. Ljudi šta će, daju i poslednju paru,“ govori i nastavlja: „A to bande kad su dolazile, jednom momku iz Somalije su pod pretnjom pištoljem četiri mlada čoveka uzela 200 evra. Nije mogao da ih prijavi. A i kome da ih prijavi? Policiji? Pa ona je gora od tih pljačkaša! Policija je jednom pretila i meni. Što? Pa što nemam dlake na jeziku i pričam ono šta sam video. Ma imaju i dogovor sa vozačima autobusa. Šoferi Niš ekspresa im dojavu koliko imaju ljudi bez papira u busu. Ovi sačekaju i reketiraju. Ma i taksisti imaju *deal* sa policijom!“

Početak 2012. godine doneo je jaku zimu. Početkom februara, zbog snega, leda i temperatura koje su prelazile 25 stepeni ispod nule, proglašena je vanredna situacija. U medijima se pojavljuje sve više izveštaja o ljudima koji žive na subotičkoj deponiji, među kojima ima i dece.⁵⁵⁶ Kako je naveo tadašnji sekretar Crvenog krsta Subotice, kada je otpočelo hladno vreme, a pre proglašenja vanredne situacije, građani su se raspitivali kako mogu da im pomognu, i da li mogu da ih odvedu svojim kućama, da se ne smrznju, makar samo decu. Tada im je objašnjeno da bi tako učinili krivično delo krijumčarenja po članu 350 krivičnog zakonika. Međutim, proglašenje vanredne situacije je, prema rečima mog sagovornika, Gradskom štabu za vanredne situacije dalo mogućnost da nešto uradi. Jedan objekat u vlasništvu grada, „čvrsti objekat s grejanjem“, tj. nekadašnji restoran Fontana na obali Paličkog jezera, odabran je da bude privremeno sklonište za migrante, „u cilju sprečavanja tragičnih posledica“. Crveni krst je doneo dušeke i ćebad, i migranti su pozvani da tamo odu.⁵⁵⁷ Tu je organizovana dostava hrane i drugih potrepština, poput hrane, odeće, vreća za spavanje.⁵⁵⁸ Organizovana je i pomoć lekara. Sekretar Crvenog krsta Subotice je rekao da su davali i lekove i da su svi lekovi išli na teret grada. Međutim, kada je proglašen završetak vanredne situacije, 22. februara u 13 h, Crveni krst je osobama smeštenim u Fontani objasnio da treba da odu u Bogovađu i tamo zatraže azil.

⁵⁵⁶ http://www.rtv.rs/sr_ci/vojvodina/subotica/migranti-ugrozeni-u-subotici_298682.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁵⁷ http://www.rtv.rs/sr_ci/vojvodina/subotica/suboticani-izvukli-ilegalne-migranate-iz-satora_299440.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁵⁸ http://www.rtv.rs/sr_ci/drustvo/ilegalni-imigranti-zbrinuti-u-zagrejanim-prostorijama_299660.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

Međutim, „Dogovorili smo se da dođemo po njih da ih vodimo u Bogovađu u petak, a oni su ovog jutra pobjegli“, istakao je sagovornik. Kako sam bila u Subotici baš tog dana, posetila sam i taj objekat u kome su migranti bili smešteni. Sada ću preneti svoje beleške: „Završena je vanredna situacija a i dalje je ledeno. Fontana je prizemni objekat. Videlo se da je mesto napušteno na brzinu: razbacana garderoba, obuća, kutije od cigareta sa cigaretama, podeljene karte za igranje, sa kabina za tuširanje je visila odeća – sve je odavalo utisak da su mesto napustili navrat-nanos. Kasnije smo čuli da je policija uhapsila sve osobe koje je tamo zatekla. Došla su dva autobusa i sve ih odvela. Uslovi života: na podu stiropor, na stiroporu tanki madraci, na madracima stara ćebad, uslovi za održavanje higijene minimalni, sumnjam da je bilo tople vode, kuhinja improvizovana, neki prljavi sto, kutije i konzerve. Posle smo otišli i do kampa. Prolazili smo kroz neko šipražje. Baš je ledeno. Da li znači da ako je završena vanredna situacija ljudima više nije hladno? Šator (improvizovana koliba od pruća, tkanina, kesa i kartona, prim. aut.) najbliži putu je u potpunosti izgoreo. Tri momka koja smo zatekli na zgarištu su nam rekla da je to uradila policija: policija je došla rano ujutro i uhapsila sve koje je mogla. T. im je dao nešto hrane i jedan zardali bubanj od veš-mašine i objasnio da može da im posluži kao mesto za paljenje vatre – kao neki šporet. Momci su napravili dve skulpture od snega, jednog čoveka i jednog geparda. Vrlo zanimljivo. I pored svega. Sledeća tri šatora su bila čitava, ali napuštena. Zavirila sam u svaki. Tužno je u kakvim uslovima ljudi žive. Kod četvrtog šatora nailazimo na grupu od desetak momaka iz Avganistana. Rekli su nam da je policija došla rano ujutro i uhapsila mnogo ljudi. Oni su imali sreće i pobjegli su. Uvek je neki od njih na straži. Video je da se nešto dešava i uzbunio ostale. Bežali su što su brže mogli, preko njiva, da se sakriju. Gledam im noge. Mnogi nose obične plitke cipele bez čarapa. Dva jako mlada momka, ispod 20 godina, su veoma bolesna. Imaju temperaturu i žale se da jedva stoje na nogama. Noge su im u ranama. T. kaže da će pokušati da im kasnije dovede nekog da ih pogleda a u svakom slučaju će doneti lekove. Svi ti momci spavaju u jednom šatoru, da bi im bilo toplije. Pekli su zrnevlje kukuruza. Ponudili su nas. Bilo mi je žao da uzmem a nisam htela da ih odbijem. Iznenadilo me je što su svi momci dobro raspoloženi. Rekli su da su srećni što nisu uhapšeni i vraćeni u Makedoniju. Neki od uhapšenih su im javili da ih vode u Makedoniju. Valjda su im to drugari. Znači, ne u Bogovađu, nego u Makedoniju. Kasnije tokom dana smo se čuli sa još nekim ljudima koji su bili uhapšeni i oni su nam isto rekli da ih vode u Makedoniju. Rekli su da su tražili azil u autobusu,

ali da ih je policija ignorisala. Mislim da po zakonu sve vreme dok su na teritoriji Srbije imaju pravo da zatraže azil. I kako su deportovani ako nisu izvedeni pred sudiju za prekršaje?“

Jedna sagovornica iz Subotice, inače novinarka, je bila revoltirana time što su, prema njenom mišljenju, vanrednu situaciju lokalni moćnici „iskoristili da se pokažu kao izuzetno humani i tako su stekli političke poene, a onda su pod maskom te svoje humanosti iskoristili i vanrednu situaciju da sve (migrante, prim. aut.) sakupe na jedno mesto, da ih lakše pohvataju i deportuju za Makedoniju i tako „reše problem“!“

Ovaj događaj je u prvi plan izneo nekoliko zanimljivih stvari. Pre svega, tu je percepcija migrantske korporealnosti. Dok su za predstavnike Istočno-evropske misije svi ljudi isti u smislu da svakome treba pomoći, da je svaki život vredan, i polaze iz filozofsko-religioznih načela, iz perspektive državnih institucija dozvoljeno je pomagati samo nekima (onima sa validnim dozvolama), ili u određenim situacijama (kao što je vanredna, kada se te distinkcije na kojima počiva uređenje, privremeno ukidaju), odnosno, u zavisnosti od političko-administrativnih kategorizacija koje se primenjuju u datom trenutku. Druga stvar koja je po prvi put jasno javno definisana je kriminalizacija solidarnosti – građanima koji su želeli da prime u svoje objekte migrante bez papira objašnjeno je da je to protivzakonito, tj. da predstavlja krivično delo. Treća stvar, je percepcija da su institucije i ljudi u njima potpuno indiferentni u odnosu na migrante i težak položaj u kome se nalaze, a i kada pokažu humanost, to je ili zato što moraju, da bi opravdali postojanje tih institucija i/ili umirili građane, ili kako bi to iskoristili za sopstvenu političku promociju. Četvrta stvar, koja predstavlja varijetet onoga što se dešavalo u Banji Koviljači, je zloupotreba prekarnog položaja migranata od strane lokalnog stanovništva, prevoznika, ali i policajaca. Peta stvar opet podseća na Banju Koviljaču, a to je da se retorika o neophodnosti zaštite ljudskih života koristi za sprovedene suštinski sekuritarnih praksi, što vidimo u tome koji je efekat na kraju imao objekat u kome su migranti smešteni – kontrola njihovog kretanja, tj. izmeštanje, sa destinacijom bilo u Bogovađi, bilo u Makedoniji.

5.4.3 Mala Vrbica

U 2012. godini je najveći problem predstavljalo pitanje otvaranja novog centra za smeštaj lica koja traže azil. Još od 2011. godine, u pokušaju rešavanja problema u Banji Koviljači, u mnoštvu predloga pojavilo se i ime Mala Vrbica. Prema navodima, odluka vlade o osnivanju azilnog centra u Maloj Vrbici doneta je u februaru 2012. godine, kada počinje serija protesta lokalnog stanovništva, koju možemo da pratimo do danas (prema mojim saznanjima, poslednji protest bio je zakazan za 23. jul 2015. godine).⁵⁵⁹ Međutim, u nekoliko navrata KIRS je demantovao da je ta odluka doneta. Sada ću ukratko opisati te proteste prvenstveno na osnovu građe iz medija. Zbog vremenskog raspona u kome su se dešavali protesti, izaći ću iz hronološkog okvira.

Prema navodima lista Blic, „Odbornici mladenovačke skupštine su, inače, krajem aprila na sednici izglasali da se na teritoriji ove gradske opštine ne dozvoli “nikakvo utočište azilantima”. U kasarni “Mala vrbica”, koja se nalazi na oko 3-4 kilometra od Mladenovca, ranije su bile smeštene jedinice Protivvazdušne odbrane VS.”⁵⁶⁰ U maju 2012. godine, potpisana je peticija kojom se traži da se odustane od otvaranja centra za azil u Maloj Vrbici.⁵⁶¹ Kada je sredinom maja 2012. godine, navodi Blic, trebalo da bude izvršena primopredaja kasarne između Vojske Srbije i Komesarijata za izbeglice, to su sprečili građani koji su se sami organizovali i okupili.⁵⁶² Dnevni list Novosti prenosi izjavu meštantina: „Protivimo se da nam u selo dovedu azilante iz Banje Koviljače, pre svega jer se plašimo mogućih problema, koje su sa njima imali žitelji Banje Koviljače - kaže Janošević. - U našem selu je oko 360 stanovnika, a čujemo da treba da nam dovedu oko 2.000 azilanata. Uplašeni smo za naše kuće, kćerke, žene, imanja, živote... Naša prava su ugrožena. Pa, zar treba sutra da se mi, domaći, zbog problema ili eventualnih konflikata sa azilantima, iseljavamo iz sopstvenih kuća i gasimo stogodišnja ognjišta?”⁵⁶³ KIRS je tom prilikom demantovao da će lica koja traže azil biti premeštena u Malu Vrbicu: „Azilanti za sada ostaju u Banji Koviljači i Bogovađi - kažu u Komesarijatu. - Nema govora da će u skorije vreme oni biti preseljeni bilo gde. Organizatori protesta nisu kontaktirali Komesarijat da se saznaju

⁵⁵⁹ https://www.facebook.com/permalink.php?id=160201104136577&story_fbid=505000656323285. Hronologija dešavanja u Maloj Vrbici za 2012. i 2013. godinu dostupna je na: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Azilanti-ksenofobija-i-politika.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁶⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/323767/Zitelji-Mladenovca-blokirali-kasarnu-ne-zele-azilante-u-komsiluku>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁶¹ <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:379959-Mladenovac-Nece-azilante-u-Maloj-Vrbici>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁶² <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/323767/Zitelji-Mladenovca-blokirali-kasarnu-ne-zele-azilante-u-komsiluku>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁶³ <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:379959-Mladenovac-Nece-azilante-u-Maloj-Vrbici>, pristupljeno 25. decembra 2015.

istinu već su odmah izveli narod na ulicu.”⁵⁶⁴ Iz KIRS-a su napomenuli da od sredine marta 2012. godine ima sasvim dovoljno kapaciteta u postojećim centrima.⁵⁶⁵

Međutim, meštani nisu odustali i organizovane su barikade i protestna vožnja u drugoj polovini maja 2012. Novosti prenose sledeće: „Barikade u selu Mala Vrbica i dalje stoje, a stotinak meštana redovno dežura kraj njih. Situacija je, kažu nepromenjena, a sve to zbog najavljenog doseljavanja imigranata i azilanata u napuštenu kasarnu u blizini sela. - Dežuramo dan i noć, i nećemo da popustimo - kaže Dušan, jedan od meštana. - Ne slažemo se da se imigranti iz jedne banje usele u drugu - „Selters“, udaljenu svega dva kilometra od kasarne. Ovaj centar je za nas Mladenovčane jedini razvojni potencijal. Trenutno je svega 2.000 ljudi zaposleno u Mladenovcu, a doseljavanje imigranata bi nam ugrozilo još poslova. Ovo mora da se reši, jer smo za ovih 14 dana protesta izgubili mnogo vremena koje smo mogli da provedemo na njivi. Prema njegovim rečima, selo Mala Vrbica ima 360 duša, a u kasarnu bi trebalo da se smesti više od hiljadu imigranata! O bezbednosti u takvoj situaciji teško je govoriti. - Naše sestre, ćerke, žene, unučići... treba da prolaze pored kasarne svakodnevno. Daci pešače do škole i po četiri kilometra, ko može da nam garantuje bezbednost - pita se Dušan, i dodaje da su ovakvi centri u Evropi smešteni u blizini granica ili na velikim aerodromima. U znak protesta je održana i protestna vožnja do zgrade opštine u kojoj je učestvovalo 100 vozila. Ispred opštine se okupilo oko 1.000 ljudi, a Mladenovčani su vojsci i Komesarijatu za izbeglice uputili i peticiju sa 5.500 potpisa i jednoglasno odluku Skupštine opštine za nedolazak imigranata.”⁵⁶⁶ U junu 2012. godine, kako navodi dnevni list Politika, meštani su organizovali blokadu puta i najavili da će doći do radikalizacije protesta ako sastanak sa gradonačelnikom Beograda „ne bude urodio plodom”.⁵⁶⁷ Iako je tadašnji načelnik Uprave za odnose sa javnošću Ministarstva odbrane, rekao da je tačno da je Ministarstvo odbrane ponudilo tu kasarnu za smeštaj azilanata, ali još i desetine drugih, kao i da će KIRS doneti odluku gde će smestiti lica koja traže azil. „Komesar za

⁵⁶⁴ <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:379959-Mladenovac-Nece-azilante-u-Maloj-Vrbici>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁶⁵ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/323767/Zitelji-Mladenovca-blokirali-kasarnu-ne-zele-azilante-u-komsiluku>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁶⁶ Tekst Mladenovac nipošto neće azilante, objavljen 24. maja 2012. godine u listu Novosti, dostupan je na: <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:381327-Mladenovac-Niposto-nece-azilante>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁶⁷ Tekst „Uznemirenje zbog azilanata u Vrbici“ objavljen u listu Politika 5. juna 2012. godine, dostupan je na: <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Uznemirenje-zbog-azilanata-u-Vrbici.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

izbeglice Vladimir Cucić izričit je da odluka o navodnom smeštaju azilanata u Vrbici – nije doneta. „O tome odlučuje Vlada Srbije. Glasine o lokaciji za smeštaj azilanata kolaju Srbijom, organizatori protesta moraju imati u vidu da je to što rade uznemiravanje javnosti i širenje lažnih vesti što je kažnjivo po zakonu,” kaže Cucić. Dosadašnje iskustvo govori da se, kada su azilanti u pitanju, manipuliše osećanjima. Tvrdi se, ističe Cucić, da oni napadaju lokalno stanovništvo a zvanična policijska dokumentacija ukazuje da su upravo azilanti žrtve napada lokalnih nasilnika. “Smeštanje azilanata je međunarodna obaveza naše zemlje. Bar bi Srbi, koji su tokom istorije bili proganjani, morali imati razumevanja za one koji su u takvoj situaciji danas. Treba pogledati kako se radi u centru u Bogovađi, nema nikakvih problema. Takav centar znači i posao za 50 ljudi iz te sredine,” objašnjava Cucić. Kada odluka o novoj lokaciji bude doneta, a od tog trenutka proći će bar godinu dana do otvaranja objekta za smeštaj azilanata, to neće značiti rasformiranje postojećih centara u Banji Koviljači i Bogovađi, već njihovo rasterećenje.”⁵⁶⁸

U ovih nekoliko medijskih izveštaja vidimo korišćenje slične retorike kao one koja je aktualizovana u Banji Koviljači – „ne u mom dvorištu”. Učesnici protesta polaze od toga da su problemi koje su imali žitelji Banje Koviljače bili realni. Čak su i grupe koje su najugroženije iste: deca, ćerke i žene. Takođe, prisutan je strah i za imanja i ličnu bezbednost. Za razliku od straha od epidemije koji istican u Banji Koviljači, u Maloj Vrbici se i ne pominje. Međutim, zanimljivo je što se opet ističe negativan uticaj na ekonomiju ove oblasti, čak se pominje i obližnja banja, kao „jedini razvojni potencijal“, koje bi migranti nekako ugrozili. Dakle, polazi se od projekcije problema za koje se smatra da postoje veliki izgledi da ih prisustvo migranata donese i radi se sve na tome da do sticanja uslova za njihovu realizaciju ne dođe, pa otuda peticije, protesti, blokade, barikade i protestne vožnje. Opet se nailazi na zategnutost u odnosima na relaciji lokalno-nacionalno, pa tako imamo sa jedne strane tvrdnje meštana da je odluka o otvaranju centra već doneta, i demantije državne institucije KIRS. Zanimljivo je na koji način KIRS predočava nužnost da se obezbedi smeštaj lica koja su zatražila azil: postoji nacionalna pravna obaveza, to su međunarodni sporazumi koje je Srbija potpisala, kao i nacionalna moralna obaveza, s obzirom na to da su i Srbi bili proganjani sada treba da imaju razumevanja za proganjane. Pored toga, isticana je i ekonomska korist od prisustva migranata. Ovde je zanimljivo da ekonomska korist od prisustva migranata ne nosi negativnu konotaciju, što je bila

⁵⁶⁸ <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Uznemirenje-zbog-azilanata-u-Vrbici.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

odlika predstavljanja ekonomske koristi od prisustva migranata u Banji Koviljači. Međutim, protesti u Maloj Vrbici ovim nisu završeni.

Već od jula 2012. godine do kraja zime 2013. godine Azilni centar u Bogovađi ne uspeva da primi sve koji dođu pred njegova vrata. Zato je iznova početkom 2013. godine otvoreno pitanje trećeg centra. Mala Vrbica je opet izbila u prvi plan. U februaru 2013. godine meštani ne dozvoljavaju KIRS-u pristup kasarni. Organizovani su protesti.⁵⁶⁹ Prvog marta 2013. Skupština Opštine obaveštava da KIRS da odbija osnivanje centra za azil u kasarni.⁵⁷⁰ Tada je i najavila protest pod nazivom „Minut do 12“, „jer je ovo zaista minut do 12 da građani opštine Mladenovac shvate u kakvoj se situaciji nalaze“, za 8. mart 2013. godine.⁵⁷¹ Tom prilikom je zatraženo poništenje odluke Vlade o uspostavljanju azilnog centra u Maloj Vrbici. Lokalna vlast je izjavila da su svi Mladenovčani, bez obzira na politička opredeljenja, jedinstveni u svom zahtevu. Zamerili su Vladi Srbije da nije uzela u obzir prava meštana. Smatrali su da ovakva odluka vlade krši njihova ljudska prava, i to ona koja su zagarantovana Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama iz 1949 (član 8, prim. aut.) a koja se odnosi na poštovanje privatnosti i porodičnog života, „u ovom slučaju meštana Male Vrbice, koje bi bilo ugroženo dolaskom azilanata. Žalili su se i na nepostojanje adekvatnog dijaloga između lokalnih i državnih vlasti. Na samom protestu podršku su pružili predsednici opštine Topola i Smederevska Palanka.⁵⁷² Predsednik opštine Topola je rekao sledeće: „Morate biti strpljivi, istrajni i ne dozvolite da niko od vas pravi rasiste. Nismo mi to. Mi se prosto borimo da će dolazak ogromnog broja azilanata u centar Šumadije ugroziti bezbednost i nas i naše dece. Ovo nije političko pitanje već nas, građana iz Šumadije, koji žele da žive na svojoj zemlji - kaže Jovanović.“⁵⁷³ Percepcija da su građani Mladenovca žrtve jasno se vidi u rečima jednog govornika na tribini održanoj krajem marta 2013. godine u Mladenovcu: „Nema logike da se na teritoriji Beograda prave centri za azil, za to imate moju punu podršku. Ovo je opština u kojoj nema industrije i već ima dovoljno svojih problema. Izgleda da neko hoće da kazni Mladenovac

⁵⁶⁹ <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/369878/Protest-u-Mladenovcu-zbog-azilanata>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁷⁰ <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Azilanti-ksenofobija-i-politika.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁷¹ <https://www.youtube.com/watch?v=6BPJNwrijw8>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁷² <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/371340/Novi-miting-protiv-azilanata-u-Mladenovcu>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁷³ <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/371340/Novi-miting-protiv-azilanata-u-Mladenovcu>, pristupljeno 25. decembra 2015.

pošto je opštinska vlast u rukama demokrata”.⁵⁷⁴ Pored ovoga, istaknuto je da je zemlja na kojoj je planirano postavljanje centra veoma plodna i da bi bila velika šteta koristiti je za bilo šta drugo osim za poljoprivredu, naročito u situaciji je došlo do kolapsa industrije u ovoj oblasti.⁵⁷⁵ Ovo je predstavljalo način konfrontacije političara, s obzirom na to da je u tom periodu došlo do smene vlasti na državnom nivou. Azilni centar je tako postao samo sredstvo za kanalisiranje političkog konflikta a briga za ljudska prava meštana dirskurzivno sredstvo za transformaciju nečega što bi se moglo nazvati klasičnim primerom ksenofobije u nekakvu generalizovanu brigu za porodični život meštana (Stojić Mitrović 2014a).

Tokom leta 2013. godine situacija se malo umirila s obzirom da je zadržavanje migranta u Srbiji u tom periodu bilo veoma kratko. Međutim, jesen je donela nove probleme. Opet je došlo do toga da veliki broj ljudi boravi izvan Azilnog centra, ovog puta u Bogovađi.⁵⁷⁶ Nakon svojevrsnog pritiska nevladinog sektora, građana i međunarodnih organizacija,⁵⁷⁷ odlučeno je da se pronadu privremena rešenja, i za to odabrani objekti u Sjenici i Tutinu,⁵⁷⁸ opet su počeli

⁵⁷⁴ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=03&dd=24&nav_category=12&nav_id=698166, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁷⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=03&dd=24&nav_category=12&nav_id=698166, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁷⁶ Na primer, BCHR u izveštaju za 2013. godinu navodi da „službenici Kancelarije za azil nisu vršili službene radnje u periodu od avgusta do kraja 2013. godine, tako da je tražiocima azila u tom Centru za azil praktično onemogućen pristup postupku azila“, (BCHR 2013, 34).

⁵⁷⁷ „U Bogovađi je tokom septembra i oktobra 2013. godine, usled popunjenosti smeštajnih kapaciteta Centra za azil, veliki broj lica boravio u šumama u okolini Centra, spavao na zemlji na improvizovanim prostirkama, a neznatan broj lica kao zaklon koristio je najlonske šatore i napuštene drvene barake. Njihovi životni uslovi mogli su se okarakterisati kao nehumani i ponižavajući. U Centru za azil u Bogovađi tokom 2013. godine, osim nedovoljnih kapaciteta za smeštaj, bilo je i problema u organizaciji samog smeštaja tražilaca azila, neblagovremenog ukazivanja medicinske pomoći, uskraćivanja obroka i smeštaja tražiocima azila koji povrede pravila kućnog reda. Zaštitnik građana je u okviru Nacionalnog preventivnog mehanizma tokom oktobra 2013. godine posetio Centar za smeštaj tražilaca azila u Bogova- di. Uočeno je da se u odnosu na migrante zatečene na teritoriji Republike Srbije ne primenjuju Zakonom o azilu propisane procedure, odnosno nejasno je kako pristizanje migranata u Centar u Bogovađi, kao pravilo, prethodi evidentiranju migranata i pribavljanju potvrde MUP-a o izraženoj nameri da se traži azil, koja potvrda je osnov njihovog upućivanja u Centar,“ (BCHR 2013, 58). Pogledati i fusnotu 164 u istom izveštaju: „Beogradski centar za ljudska prava uputio je dopis Komesarijatu za izbeglice i migracije 4. novembra 2013, povodom izbacivanja lica koga zastupa Beogradski centar u postupku azila. U dopisu smo istakli da je situacija povodom smeštaja tražilaca azila složena i da su upravnik kao i svi zaposleni u Centru u Bogovađi pod velikim pritiskom s obzirom na to da je već više od mesec dana preko 100 ljudi napolju, ali to samo može da zahteva dodatnu podršku i angažovanje institucija koje se bave azilom, a nikako prepuštanje potpune odgovornosti i disciplinskih ovlašćenja upravi Centra za azil. Odgovor na dopis nismo dobili. Pravnici Beogradskog centra više puta u toku godine bili su obavešteni od strane klijenata u Bogovađi o problemima uskraćivanja obroka, izbacivanja lica iz Centra i neblagovremenog ukazivanja medicinske pomoći.“ (BCHR 2013, 54, ft. 164). Takode, protestovali su i aktivisti ispred zgrade u kojoj se nalaze prostorije Komesarijata za izbeglice i migracije, o čemu više informacija videti na: <https://noborderserbia.wordpress.com/2013/12/26/dec-25-2013-protest-in-front-of-the-commissariat-for-refugees-and-migrations/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁷⁸ Više informacija o odlukama vlade o osnivanju azilnih centara u ova dva mesta videti na BCHR 2013, 63.

protesti zbog centra u Maloj Vrbici. „Protest upozorenja“ je organizovan 8. decembra 2013. Na njemu je iznova izražena zabrinutost za bezbednost meštana. Takođe, rečeno je da je bolje da se mineralni izvori u blizini kasarni iskoriste za banju, nego da se tu osnuje azilni centar. Govorili su o 3000 osoba koje će tamo biti smeštene i predložili da je u redu da se ispunjavaju međunarodne obaveze ali da je bolje „raspodeliti teret“ na desetak opština.⁵⁷⁹

Kako su se kapaciteti u Sjenici i Tutinu pokazali kao dovoljni, opet je sve utihnulo, do 2014. godine.⁵⁸⁰ U oktobru 2014. godine organizovan je politički protest „Stop azilu“ na kome je „upućen apel nadležnima da ponište odluku kojom se predviđa otvaranje Centra za azilante u bivšoj vojnoj kasarni u selu Mala Vrbica. Istaknuto je da bi otvaranje ovog centra na pomenutoj lokaciji bilo loše kako za azilante, tako i za građane Mladenovca koji se nalazi u teškoj ekonomskoj situaciji.“⁵⁸¹ Kao i u prethodnim slučajevima, ističe se da bi dolazak „azilanata“ bio loš za sve, mada se ne navodi konkretno na koji način. Generalizovana percepcija ugroženosti za koju nije potrebno objašnjenje upućuje na dve stvari: ili je percepcija povezanosti prisustva migranata i ugrožene bezbednosti lokalnog stanovništva toliko normalizovana da sa jedne strane ili nema nikakve potrebe za racionalizacijom (u Banji Koviljači, je, na primer, za racionalizaciju korišćena sledeća logika: oni dolaze iz Afrike, u Africi je ebola, oni su možda zaraženi; ili: oni loše tretiraju svoje žene, možda će napasti naše žene; ili: nama je neprijatno kad su migranti tu, turistima je neprijatno kad su migranti tu, migranti ugrožavaju turizam u Banji Koviljači) odnosno, objektivizacijom (konkretni napad, konkretna bolest), ili se, sa druge strane, ne objašnjava jer jednostavno ni ne može da se racionalizuje niti objektivizuje. Na okupljanju koje se desilo nakon protesta jedan učesnik je rekao: „Ne boje se meštani pravih azilanata, navodi on, već onih lažnih. Niko ne zna zbog čega su ti ljudi napustili zemlju, da li beže pred zakonom,“⁵⁸² što predstavlja jedini oblik racionalizacije koji je evidentiran. Međutim, ovde je prilično naglašen defanzivni stav, u kome se govornici – koji su svi političari, brane od nekih optužbi za rasizam: „Niko ne može da nam pripiše ksenofobiju jer smo prihvatili i veliki broj izbeglice i Roma raseljenih iz Beograda.“⁵⁸³ Ovi defanzivni elementi su prisutni i u izjavi: „Znam da vi ovde ne vodite samo borbu za vaš grad, već za sve nas u Šumadiji. Nemojte se čuditi kada slike sa ovog

⁵⁷⁹ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/mladenovac-protest-protiv-centra-za-azilante>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁸⁰ <https://www.facebook.com/Mala-Vrbica-Veliki-Problem-160201104136577/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁸¹ <http://www.mladenovac.rs/mobile/index.php?opcija=vest&id=1945>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁸² <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Azilanti-ksenofobija-i-politika.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁸³ <http://www.mladenovac.rs/mobile/index.php?opcija=vest&id=1945>, pristupljeno 25. decembra 2015.

skupa izađu sutra u nekim režimskim medijima i kada kažu da smo mi Šumadinci rasisti i da ste ovde zato što ne volite druge. Cela istorija govori da je Šumadija uvek bila slobodarska i uvek razumela drugog u nevolji i nikada na tuđu muku nismo gledali sa podozrenjem,“ međutim, dodaje se emancipatorni momenat, kada meštani, tj. lokalna vlast, „preuzima stvar u svoje ruke“ i od žrtve postaje aktivni borac protiv nepravde, nečega što je nametnula *država*. Opet je prisutan i diskurs prevare, da državna vlast zataškava nešto od lokalnih stanovnika: „Nismo mi ksenofobi. Želimo da se u ovom slučaju zaštitite naša prava kao građana i da sami odlučimo šta je najbolje za naš kraj. Niko iz komesarijata ali ni od nadležnih u državi nije nam rekao šta planira sa kasarnom, a čujemo da je u planu pravljenje glavnog evropskog centra za više od 2.000 azilanata – kaže Dragan Vujičić, čije je imanje u blizini kasarne.“⁵⁸⁴ „Rekli su nam biće kod vas samo 150 azilanata. To je neistina, jer za 150 azilanata njima ne bi trebalo 17 hektara kasarne u Maloj Vrbici. Odbili su da desetak opština podeli odgovornost. Mi moramo da širimo priču od usta do usta, i da objasnimo svima da ovo nije dobro rešenje. Mi kao grad nemamo kapaciteta, ni prosvetne, ni zdravstvene, da bi tih 2.000 ljudi mogli normalno da žive. Mi imamo kapacitete za maksimum 100 do 150 azilanata i to je maksimum što Mladenovac može da pruži i to na drugoj lokaciji, a ne u Maloj Vrbici. Bitno je da su se naši preci na Solunskom frontu borili za svoje potomke, mi se danas borimo za naše potomke. To mesto borbe je u ovom trenutku Mala Vrbica“⁵⁸⁵ Vrlo zanimljivo je povlačenje paralele sa Solunskim frontom, gde je ova borba predstavljena kao presudna i da će se boriti do poslednjeg daha, bez obzira na teškoće. Nastavak toga vidi se u sledećoj izjavi: „ako Mladenovac bude imao problema sa azilantima imaće ih i opština Topola koja je udaljena 15 kilometara.“⁵⁸⁶ Moralnost državnih vlasti dovedena je u pitanje a legitimnost pobune protiv državne vlasti istaknuta u sledećoj izjavi: „Zašto se planira otvaranje azila u Mladenovcu? Rado bi oni to uradili i bliže Beogradu da ne moraju mnogo da putuju. U normalnim zemljama Vlada pita lokalne samouprave da li ste zainteresovani za azil, i uvek se javi neka potpuno nerazvijena opština koja se specijalizuje za rad sa azilantima i na taj način ljudi zarađuju novac, a ne ovde gde u Maloj Vrbici gde živi narod koji ima žuljeve na rukama i gde treba da dođe dve hiljade ljudi za koje znamo da su privremeno smešteni azilanti. Vi imate pravo da se borite da to ne dozvolite“.⁵⁸⁷ Kao što izjave i pokazuju, svrha ovih

⁵⁸⁴ <http://www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Azilanti-ksenofobija-i-politika.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁸⁵ <http://www.mladenovac.rs/mobile/index.php?opcija=vest&id=1945>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁸⁶ <http://www.mladenovac.rs/mobile/index.php?opcija=vest&id=1945>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁸⁷ <http://www.mladenovac.rs/mobile/index.php?opcija=vest&id=1945>, pristupljeno 25. decembra 2015.

okupljanja je bila prvenstveno političke prirode. Potencijalno prisustvo migranata je iskorišćeno kao sredstvo političke konfrontacije između lokalnih i državnih vlasti.⁵⁸⁸ Na ovom primeru jasno vidimo političku instrumentalizaciju migracijskih procesa (Stojić Mitrović 2013 a).

Međutim, razne aktivnosti usmerene protiv otvaranja centra u Maloj Vrbici dešavale su se i u 2015. godini. Uglavnom su u pitanju bile javne tribine i prenošenje poruka protiv otvaranja azila društvenim mrežama⁵⁸⁹ od kojih su se neke stapale sa sličnima u 2015. godini.⁵⁹⁰

Kako smo videli, u Mladenovcu se preuzimaju modeli koji su razvijeni u Banji Koviljači. S obzirom na nedostatak realnog kontakta između meštana i migranata, još su zanimljiviji podaci istraživanja o stavu građana Lajkovca, Mladenovca i Loznice prema tražiocima azila iz 2012. godine, koje je pokazalo da je najviše ksenofobije prisutno upravo u Mladenovcu.⁵⁹¹ Smatram da slučaj Mladenovca najjasnije i najdirektnije upućuje na dnevno-politički aspekt društvenih konflikata koje za fokus imaju prisustvo migranata. U Bogovađi nailazimo na nešto drugačiji tip društvenih konflikata.

5.4.4 Bogovađa

Centar u Bogovađi je, dakle, otvoren još 2011. godine. Bogovađa je mesto od petstotinak žitelja, i nalazi se na desetak kilometara udaljenosti od Lajkovca, čijoj opštini pripada, i Lazarevca. Ima poštu, par prehrambenih prodavnica i kafića, jedan restoran. U selu se nalaze stari manastir Bogovađa, koji je najznačajniji kulturno-istorijski spomenik u opštini Lajkovac, kao i vojni objekti i osnovna škola. Mesto je karakteristično i po tome što ima dosta vikendica, tj. kuća u kojima se samo povremeno boravi. Azilni centar je smešten na brdašcetu, preko puta kasarne i udaljen je petnaestak minuta hoda od centra mesta. Do dvorišta Azilnog centra se može stići na

⁵⁸⁸ Uporedi: <http://www.mediafreedom.rs/wp-content/uploads/2014/10/19.-Vreme-reportaza-16-1241-32-33.pdf>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁸⁹ <http://mladenovac.sns.org.rs/novosti/vesti/tribina-o-bezbednosti-gradjana-27-avgusta-u-sali-mladenovackog-bioskopa>, Videti i: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.504630409693643.1073741848.160201104136577&type=3>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁹⁰ <https://www.facebook.com/160201104136577/photos/a.180570785432942.1073741834.160201104136577/518605844962766/?type=3>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁹¹ http://www.kirs.gov.rs/docs/izvestaji/Ispitavnje_javnog_mnejnja_-_azilanti.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

dva načina, na glavni ulaz, na kome se nalazi kapija (a ponekad i čuvar) koja se nastavlja na ogradu, ili na sporedni, stepenicama kroz šumarak. Sporedni ulaz je bliži centru sela i migranti ga i češće koriste. Ovaj objekat je odmaralište Crvenog krsta i KIRS ga iznajmljuje za potrebe smeštaja lica koja traže azil. Dakle, ovaj azilni centar (kao i svi osim onoga u Bani Koviljači) je privremen. Objekat može da primi 150 lica. Uslovi u centru su prilično dobri: čak 19 soba od 44 ima zasebno kupatilo. Pored toga, centar obuhvata i „prostorije za dnevni boravak, čajne kuhinje, kuhinju, trpezarije, prostorije za pranje veša, igraonice, dve učionice za decu, prostoriju za društvene aktivnosti, sportske terene, TV salu, govornicu, prodavnicu.“⁵⁹² Krajem leta 2012. godine ogroman broj ljudi boravi izvan centra, u šumi, o čemu su javljale nevladine organizacije, novinari i aktivisti. Zanimljiva je i informacija da do tada nijedna osoba nije dobila izbeglički status u Srbiji.

Tokom 2012. godine javlja se društveni konflikt na relaciji nevladinog i civilnog sektora sa jedne, i KIRS-a sa druge. U fokusu konflikta je jedna osoba, upravnik Azilnog centra u Bogovađi. Njemu se pripisuju mnoge nepravilnosti u radu Azilnog centra, bilo kao direktno odgovornoj osobi (onoj koja traži mito ili pokazuje surovost) ili kao osobi koja dozvoljava pojavu i proliferaciju tih nepravilnosti. Sada ću predstaviti te nepravilnosti kroz izveštaje nevladinih organizacija i Ombudsmana. Iskaze mojih ispitanika koje sam sakupila na terenu u Bogovađi u oktobru i decembru 2012. godine će biti navedene u fusnoti, u slučajevima kada direktno upućuju na nepravilnosti o kojima govore nevladine organizacije.

U izjavi za javnost Regionalnog centra za manjine stoji: „Dramatično stanje ispred Centra za azil u Bogovađi. Beograd, 25. septembar, 2012 - Regionalni centar za manjine izražava duboku zabrinutost povodom dramatičnog stanja ispred Centra za azil u Bogovađi koje su prilikom posete 12. septembra zatekli naši aktivisti/kinje. Naime, između 80 i 100 tražilaca/teljki azila se nalazi izvan Centra jer je maksimalni smeštajni kapacitet od 150 osoba popunjen. Ovim ljudima su ugrožena osnovna ljudska prava – nemaju krov nad glavom, pristup vodi i sanitarnim objektima niti dobijaju hranu. Drugim rečima, ugrožen im je egzistencijalni opstanak i pravo na dostojanstven život. Ovakvim tretmanom država Srbija krši sopstvene zakone i međunarodne standarde koji predviđaju da se osobama koje traže azil do donošenja konačne odluke o zahtevu u roku od 72 sata obezbedi smeštaj i osnovni uslovi za život. Centar za azil u Bogovađi je pored

⁵⁹² http://www.kirs.gov.rs/docs/azil/Centar_za_azil_Bogovadja.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

prihvatnog centra u Banji Koviljači jedini objekat te vrste u Srbiji. Prvi tražioci/teljke azila smešteni su u ovaj objekat u junu 2011. godine. Nakon rasističkih ispada u Banji Koviljači u oktobru 2011. godine, mnogi tražioci/teljke azila su preseljeni u centar u Bogovađi zbog čega je maksimalni smeštajni kapacitet bio premašen. Tako je u Centru u julu 2012. godine bilo smešteno 229 osoba. Broj tražilaca/teljki azila u Srbiji se neprestano uvećava a postojeći kapaciteti ne mogu da odgovore njihovim potrebama. Komesarijat za izbeglice (KIRS) koji je nadležan za ove centre ne otvara nove objekte. Pored toga postojeći centar u Bogovađi smanjio je broj osoba koji u njemu borave na nominalne kapacitete, odnosno na 150 osoba, dok su svi ostali praktično prepušteni sami sebi. Razlog za to mogu da budu troškovi smeštaja, koji prema rečima predstavnika KIRS-a, dnevno po osobi iznose 8 evra. Naglašavamo da sistem azila u Srbiji ima ozbiljnih manjkavosti. Od 2008. kada je u Srbiji uspostavljen nezavisni sistem azila, nijednoj osobi nije dodeljen izbeglički status. To znači da Srbija praktično nije zemlja u kojoj bi migranti mogli trajno da reše pitanje svog statusa putem zahteva za azil. Ipak, mnogi migranti/kinje bez dokumenata u Srbiji traže azil jer je to jedini način da privremeno regulišu svoj status i tako ostvare osnovna prava, kao što je krov nad glavom i zdravstvena zaštita. Zbog toga je neprihvatljivo da iako zahtevaju azil, migranti/kinje nemaju smeštaj i moraju da spavaju na otvorenom. Regionalni centar za manjine zahteva od nadležnih organa da hitno i bez odlaganja pronađu rešenje za smeštaj tražilaca/teljki azila koji se nalaze ispred centra u Bogovađi posebno s obzirom na to da vremenske prilike postaju sve nepovoljnije te da bi već dovoljno teška situacija mogla postati nepodnošljiva. Takođe smatramo da je neophodno prekinuti sa praksom kršenja ljudskih prava i obezbediti poštovanje standarda koji predstavljaju minimum obaveza prema kojima država, pored ostalog, mora obezbediti uslove za egzistencijalni opstanak ovih ljudi.⁵⁹³ Slični podaci se nalaze i u godišnjem izveštaju Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, gde na strani 30 piše: „U dvorištu Centra za azil u Bogovađi zatečene su porodice sa malom decom kojima iz razloga nedostatka smeštajnih kapaciteta nije omogućen smeštaj unutar objekta Centra“. Međutim, znatno zanimljivije su preporuke, u kojima „obrnutim čitanjem“ možemo da zaključimo koje su bile nepravilnosti: „U Centru za azil u Bogovađi prekinuće se sa praksom „čuvanja“ sobe/kreveta za tražioce azila koji su otišli na prijavljeno odsustvo u trajanju od nekoliko dana. Korišćenje upražnjenih soba/kreveta oslobođenih od strane tražioca azila koji su otišli na prijavljeno odsustvo ustupiće se tražiocima azila koji su na listi

⁵⁹³ <http://www.minoritycentre.org/sh/node/2340>, pristupljeno 25. decembra 2015.

čekanja na smeštaj. Tražiocima azila koji se vrata u Centar nakon prijavljenog odsustva biće omogućen smeštaj u Centar u skladu sa raspoloživim smeštajnim kapacitetom centra i postojećom listom čekanja na smeštaj.⁵⁹⁴ Službena lica Centra za azil u Bogovađi neće zadržavati / oduzimati od tražilaca azila originalne primerke potvrde o izraženoj nameri da traže azil izdate od strane Ministarstva unutrašnjih poslova. Službena lica Centra za azil u Bogovađi obezbediće uslove za obavljanje lekarskih pregleda i pružanje neophodne zdravstvene zaštite svim tražiocima azila koji su se prijavili za smeštaj, posvećujući posebnu pažnju zdravstvenoj zaštiti dece. Centar za azil u Bogovađi će Komesarijatu za izbeglice dostavljati dnevne izveštaje o broju tražilaca azila koji su pristupili radi smeštaja u Centar, a kojima to eventualno nije omogućeno iz razloga nepostojanja slobodnih kapaciteta (videti prethodnu fusnotu, prim. aut.). U Centru za azil u Bogovađi formiraće se knjiga evidencija vanrednih događaja koja će sadržati osnovne podatke o događaju (datum i čas, opis, učesnici, posledice...), kao i o preduzetim merama tim povodom. Centar za azil će dostavljati Komesarijatu za izbeglice dnevni izveštaj o vanrednim događajima.⁵⁹⁵ Dakle, borave porodice sa malom decom izvan centra, postoje problemi sa praznim mestima koja se čuvaju, tj. ne daju ljudima koji čekaju na mesto, osobe koje su prijavljeno napustile kamp imaju problema sa ponovnim dobijanjem smeštaja u kampu, ljudima se oduzimaju originali potvrda o izraženoj nameri da zatraže azil, ljudima koji su tamo

⁵⁹⁴ Moja prva poseta ovom centru bila je u oktobru 2012. godine, sa grupom *No borders* aktivista, kada je gore predstavljena situacija trajala već mesecima. Došle smo u doba dana kada se delila hrana na prilazu stepenicama koje služe kao sporedni ulaz u dvorište azilnog centra. Iza parkiranog kombija bio je dug red ljudi koji su čekali svoj paket hrane. Ovu akciju u trajanju od nekih mesec i po dana obavljala je NVO Grupa 484. Cilj akcije je, osim pomoći, bio i monitoring (više o ovome videti na: <http://www.grupa484.org.rs/zavr%C5%A1eni-projekti>, pristupljeno 25. decembra 2015.). Nakon što se raspodela hrane završila, razgovarala sam sa nekoliko migranata. Ispostavilo se da za njih nema mesta u Azilnom centru, iako su imali potvrde o izraženoj nameri da zatraže azil. Hranu su dobijali jednom dnevno. Živeli su gde su se snašli, neki u šumi, na zemlji ispod drveta („Šta da ti kažem, skupim se i nadam se da će san da me uhvati“), neki u staroj školi, ruiniranom objektu preko puta prilazu stepenicama, u kome je tog prvog puta kada sam bila u Bogovađi utočište našlo tridesetak momaka, neki u drugim napuštenim objektima. Organizovano su dobijali hranu jednom dnevno. Pitala sam neke mladiće iz podsaharske Afrike da li su ljudi u Azilnom centru svesni u kakvim uslovima borave, na šta je jedan odgovorio: „Kako da ne budu svesni kad neki spavaju napolju u dvorištu Azilnog centra.“ Drugi mladić je dodao: „Naravno da direktor (tako su migranti obično nazivali upravnika Azilnog centra) zna, pa svakog dana prolazi autom pored nas!“⁵⁹⁴ Muškarci koji su našli smeštaj u Staroj školi su sedeli i pili čaj. Odjednom su se uskomešali i počeli da vade papire iz džepova i mašu njima i dovikuju jednom mladiću koji je držao papir u rukama. Ispostavilo se da on sakuplja imena onih koji borave van centra a imaju potvrde. Objasnili su mi da se to dešava svakog dana. Ti podaci se dostavljaju upravniku i onda on određuje ko će ući u centar. Pitala sam ih koliko su dugo tu, i odgovori su bili različiti, mesec, dva, dve nedelje. Izašla sam ispred objekta i tamo razgovarala sa migrantima iz severne Afrike. „Ne razumem što se toliko žele da im se ime nađe spisku – pa direktor traži pare da te primi unutra!“, prokomentarisao je moj sagovornik iz Tunisa. „Unutra ima praznih mesta. Rekao mi je jedan drug koji je danas otišao iz kampa. Otišao je dalje. Rekao je da ima dosta praznih mesta. A on (upravnik, prim. aut.) nas ne prima unutra. Kaže da čuva mesta. Za šta ih čuva? Kaže za žene i decu. Žene i deca ne dolaze, a mi se mrznemo.“

⁵⁹⁵ http://www.ombudsman.rs/attachments/2902_izvestaj_%20NPM_%202012.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

smešteni nije omogućena adekvatna zdravstvena zaštita, ne obaveštava se KIRS, kao matična kuća o broju ljudi koji dolaze u centar, koji su primljeni i za koje nije bilo mesta, dešavaju se vanredne situacije ali o tome nema zvaničnih izveštaja poslatih KIRS-u. Slično nastavlja i BHCR u svom izveštaju za jul-oktobar 2012. godine, strane 5-6: „Usled stalnog porasta broja tražilaca azila i nedovoljnih smeštajnih kapaciteta centara za azil, veliki broj tražilaca azila je boravio napolju u okolini centara za azil dok se ne uprazni slobodno mesto. Veći broj imigranata boravi u okolini Centra za azil u Bogovađi nego u okolini Centra za azil u Banji Koviljači verovatno usled toga što je u Banji Koviljači policija prisutnija i često legitimiše strance, te s toga stranci bez dokumenata strahuju da de biti lišeni slobode ukoliko borave u okolini centra za azil bez dokumenata. Od početka avgusta ispred Centra u Bogovađi svakodnevno boravilo između 90 i 195 osoba. Tako je npr. dana 11. septembra 2012. godine u okolini Centra za azil u Bogovađi boravilo 112 osoba, od kojih je 58 imalo potvrde o izraženoj nameri za traženje azila i nalazilo se na listi čekanja za smeštaj u Centar. Među njima je na dan posete Beogradskog centra za ljudska prava 29. avgusta bilo i porodica sa malom decom. Poseban je problem što su se nalazili ispred Centra u vreme kada je padala kiša i što im je zabranjeno da uđu u Centar po vodu i radi korišćenje toaleta.⁵⁹⁶ Lica koja borave ispred Centra nisu ni dobijala adekvatnu zdravstvenu zaštitu, te se usled toga zdravstveno stanje jedne Avganistanke pogoršalo i ona je morala hitno da se smesti u bolnicu u Valjevu. Neki od iregularnih migranata, koji su boravili u okolini Centra za azil u Bogovađi, nisu izražavali nameru da traže azil, ali je među njima bilo i onih koji nisu imali potvrdu o izraženoj nameri da su tražili azil, jer prema njihovim rečima tu potvrdu nisu mogli da dobiju u Odeljenju za strance PU Valjevo. Među njima je takođe bilo i maloletnika koji strahuju od deportacije. Policijske uprave bi morale da blagovremeno izdaju potvrdu o izraženoj nameri za traženje azila kako bi omogućili tražiocima azila legalan boravak na teritoriji Republike Srbije, nezavisno od toga da li u centru za azil ima dovoljno mesta za smeštaj svih lica koja su izrazila nameru da traže azil. U suprotnom, tražiocima azila je uskraćeno pravo na pristup postupku azila, a samim tim i zaštita od proterivanja. Beogradski centar za ljudska prava je prilikom redovnih poseta Centra za azil u Bogovađi uočio i problem u organizaciji samog

⁵⁹⁶ O pomoći iz Azilnog centra osobama koje žive napolju jedan moj sagovornik je rekao sledeće: „Ništa ne dobijamo. Ovi što dele hranu, to nije iz kampa. Ovi iz kampa nam ništa ne daju. Ni ćebad. Ništa. Videli smo da imaju odeću, neće da nam je daju. Daju samo onima koji su unutra. A ni oni ne smeju da nam je daju. Jedan je pokušao ćebe da nam da, pa mu nisu dali, rekli su mu da će da ga kazne ako to uradi. Ne daju nam ni mobilne telefone da napunimo. Ni toalet ne možemo da koristimo. Za vodu se snalazimo. Točimo je tu gore, u restoranu. Ima nekih ljudi koji nam daju da točimo vodu.“

smeštaja tražilaca azila. Među problemima se posebno izdvajaju neblagovremeno ukazivanje medicinske pomoći, uskraćivanje obroka⁵⁹⁷ i smeštaja tražiocima azila koji povrede pravila kućnog reda. Beogradski centar za ljudska prava je poslao dopis Komesarijatu za izbeglice u kome je skrenuo pažnju na to da se prilikom smeštaja u centar za azil mora dati prioritet porodicama sa decom i osobama sa zdravstvenim problemima, što uprava Centra za azil u Bogovađi sada i praktikuje. Međutim, bilo bi dobro rešenje da se obaveza davanja prioriteta ranjivim grupama propiše nekim formalnim aktom. Na taj način, prioritetan smeštaj tih lica ne bi zavisio samo od dobre prakse uprave centra za azil. Sve napred navedeno ukazuje na to da je u najhitnijem roku neophodno otvoriti novi centar za azil ili barem osposobiti adekvatan alternativni smeštaj za tražioce azila i obezbediti im osnovne životne uslove tokom trajanja postupka azila. Za sada nema nagoveštaja lokaciji novog centra za azil, ali je sada izvesno da centar neće biti otvoren u mestu Mala Vrbica, u blizini Mladenovca.”⁵⁹⁸ Dakle, BCHR upućuje na surovost u postupanju prema migrantima: “Poseban je problem što su se nalazili ispred Centra u vreme kada je padala kiša i što im je zabranjeno da uđu u Centar po vodu i radi korišćenje toaleta;” neblagovremeno ukazivanje medicinske pomoći, uskraćivanje obroka i smeštaja tražiocima azila koji povrede pravila kućnog reda”, kao i da prioritetan smeštaj osoba sa posebnim potrebama, dece i bolesnih zavisi od dobre prakse, tj. dobre volje uprave.

Ubrzo su i mediji počeli da izveštavaju o dešavanjima u vezi sa Azilnim centrom u Bogovađi. Pre svega se pisalo o korupciji, tj. navodima da upravnik traži novac od migranata da bi ih pustio u Azilni centar.⁵⁹⁹ Jedna savetnica u KIRS-u je navela da se postoje značajne nepravilnosti u funkcionisanju Azilnog centra, i istakla da: „[...] komesara za izbeglice, informisala sam da mi je tražilac azila A. A. rekao da se plaši za svoj život, jer je nekolicini ljudi rekao istinu, da [...], upravnik Centra za azil u Bogovađi, naplaćuje od 10 do 30 evra izdavanje prijave odsustva - kaže [...]. - Rekao je i da upravnik za smeštaj uzima 40 evra, da je jedna porodica platila 500 evra, a devojka 100 evra, samo da bi prenoćili u Centru. Najviše novca uzimano je u vreme najvećih gužvi, kad je u dvorištu Centra bivalo i po 100 azilanata. Pojedinci sa validnom

⁵⁹⁷ Na okruglom stolu u novembru 2013. godine kome sam prisustvovala u Lajkovcu, a koji je organizovao APC-CZA, upravnik je izjavio da je „dva dana ukinuo hranu (pakete, prim. aut.), da bi ih (migrante, prim. aut.) kaznio, jer ne umeju da se ponašaju“. Ovo se odnosilo na raspodelu hrane u centru, kako za njegove korisnike, tako i za one koji žive van njega, kada je nastajala gužva i neredi.

⁵⁹⁸ http://www.azil.rs/doc/Izvestaj_3_azil_FINAL_rev.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁵⁹⁹ <http://www.kurir-info.rs/centar-od-azilanata-uzima-novac-za-smestaj-clanak-427652>, pristupljeno 25. decembra 2015.

dokumentacijom izbacivani su iz Centra, a umesto njih smeštane osobe bez papira,” kako prenose Novosti u tekstu od 26. septembra 2012. godine.⁶⁰⁰ Kako niko u KIRS-u nije reagovao, obavestila je predsednika Srbije, MUP, BIA, UNHCR, nevladine organizacije, i od Agencije za borbu protiv korupcije tražila je status uzbunjivača. Pored nepravilnosti u pogledu smeštaja, navela je i da postoji sumnja da upravnik naplaćuje i prijave odsustva iz Centra.⁶⁰¹ Pored ovoga, navela je niz drugih nepravilnosti, koji predstavljaju vid nasilja: upravnik je „primoravao na težak prinudni rad azilanta koji ima epilepsiju i kome je dva prethodna dana zabranio da se hrani u menzi.” Iako je zvanična istraga otvorena, ništa nije dokazano: “Reagovali smo odmah po saznanju u javnosti da postoji sumnja na korupciju u Centru za azil u Bogovađi - kaže [...], portparol Policijske uprave u Valjevu. - Naši operativci intenzivno rade na tom slučaju, uzimaju izjave, prikupljaju dokaze i činjenice. U interesu istrage, to je jedino što u ovom trenutku možemo da saopštimo,” prenose Novosti.⁶⁰²

Intenzivna personalizacija ovog društvenog konflikta ogleda se i u tome što je su motivi za prijavu nepravilnosti od strane službenice KIRS-a, prema nekim navodima iz KIRS-a, svedeni na njenu ličnu osvetu zbog prekida intimne veze sa upravnikom Azilnog centra, što je dovelo do diskreditacije same prijave. Ona, sa druge strane, optužuje čelnike KIRS-a za nepotizam i mobing.⁶⁰³ Pored ovoga, mediji prenose i da su ljudi koji su svedočili o nepravilnostima dobili otkaze.⁶⁰⁴ Međutim, to je bio samo početak, i hronološki, i po intenzitetu. ali odgovora nadležnih nije bilo sve do 2015. godine.

No borders aktivisti, sami migranti ali i predstavnici različitih organizacija idu još dalje u isticanju samovoljnog postupanja upravnika kao glavnog uzroka izuzetno loše situacije u kojoj se

⁶⁰⁰ <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:398545-Bogovadja-Ima-li-korupcije-u-azilu>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁰¹ <http://91.222.6.88/vesti/srbija.73.html:398545-Bogovadja-Ima-li-korupcije-u-azilu>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁰² <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:398545-Bogovadja-Ima-li-korupcije-u-azilu>. Pogledati i http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/od_azilanata_trazen_novac_za_smestaj_.55.html?news_id=248058, gde se nalaze informacije o još nekim prijavljenim nepravilnostima, kao i http://www.mfkg.rs/sajt/Downloads/ostalo/Blic_02.10.2012.-1.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁰³ <http://arhiva.alo.rs/vesti/aktuelno/nije-imala-za-mito-trudnica-polse-25-dana-u-sumi-zavrila-u-bolnici/39937>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁰⁴ http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/od_azilanata_trazen_novac_za_smestaj_.55.html?news_id=248058 i http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/pljuste_otkazi_za_protivnike_upravnika.55.html?news_id=248745. O drugim nepravilnostima i broju otkaza pogledati: <http://www.magazin-tabloid.com/casopis/?id=06&br=330&cl=20>, pristupljeno 25. decembra 2015.

migranti nalaze.⁶⁰⁵ *No borders Serbia, Zero tolerance* i pojedini novinari kontinuirano su izveštavali na društvenim mrežama i blogovima o različitim nepravilnostima,⁶⁰⁶ kao i velike međunarodne organizacije, poput Lekara bez granica⁶⁰⁷. Tako je krajem 2013. godine No borders Srbija kolektiv organizovao protest ispred zgrade KIRS-a protiv upravnika Azilnog centra u Bogovađi, zahtevajući njegovu smenu⁶⁰⁸. Međutim, ništa nije promenjeno sve do 2015. godine. Crveni krst Beograda je u 2015. godini zatražio smenu upravnika.⁶⁰⁹ Kao odgovor na to, upravnik je započeo štrajk glađu. Jedna aktivistkinja No Borders je prokomentarisala: „On je kao na godišnjem odmoru. Otišao je u Crnu Goru. Sad ne znam da li je na neplaćenom odsustvu. Nisu mogli ni da ga direktno smene. Ali je bar sada u Bogovađi bolje. A ozbiljno se govori o tome da će taj centar da potpuno zatvore“. I u ovoj izjavi se primećuje da se upravo autoritarnosti jedne osobe na važnoj poziciji, pripisuje veliki deo problema koje su migranti imali, ali odražava i shvatanje da u nadležnoj instituciji postoji problem sa zamenom loših kadrova, jer se socijalnom kapitalu pridaje prvenstvo u odnosu na stručnost. To sa svoje strane govori o razumevanju da državne institucije suštinski i nisu zainteresovane za bolji položaj migranata, već za radno mesto kao izvor prihoda. Članovi volonterskih i aktivističkih mreža na isti način govore i o zaposlenima u nevladinim organizacijama („Oni rade samo dok im traje radno vreme. Posle ljudi mogu i da umiru ispred njih, neće ni prstom da maknu“; ili „Rade samo ono što im stoji u projektu. Tako su ljudima u Bogovađi donosili hranu samo mesec i po dana. Kao da posle ljudi više nisu bili gladni i da su počeli da žive od vazduha“). O ovome će više reći biti kasnije a ovde bih samo želela da istaknem i tu dimenziju društvenog konflikta, gde se državnim institucijama pripisuje svojevrsna neiskrenost.

Primer Bogovađe nedvosmisleno ukazuje na veliku ulogu koju pojedinci na ključnim pozicijama mogu da imaju na korporealnost migranata, na njihove zdravlje, smeštaj, ishranu, kretanje, azilni

⁶⁰⁵ <https://www.facebook.com/NoBordersNews/posts/839254762798369>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁰⁶ <https://nobordersserbia.wordpress.com/2013/12/29/28-12-2013-bogovada/>,
<https://nobordersserbia.wordpress.com/2013/12/22/dec-21-2013-full-jungle-and-empty-rooms/>,
<https://nobordersserbia.wordpress.com/2013/12/09/dec-07th-2013-still-migrants-outside-in-the-jungles-of-bogovadja/>,
<http://bobankarovic.blogspot.rs/2013/12/svedocenja-azilanata-o-radu-upravnika.html>, svemu pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁰⁷ <http://www.doctorswithoutborders.org/article/serbia-asylum-seekers-and-migrants-left-out-cold>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁰⁸ <https://nobordersserbia.wordpress.com/2013/12/26/dec-25-2013-protest-in-front-of-the-commissariat-for-refugees-and-migrations/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁰⁹ <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/551055/Crveni-krst-zatrazio-smenu-upravnika-Centra-za-azilante-u-Bogovadji>, pristupljeno 25. decembra 2015.

proces. Zato je vrlo važno predstaviti taj personalizovani aspekt migracijskih procesa i to ne samo u odnosu na migrante, koji se odlučuju da krenu na put, već i u odnosu na one koji im taj put omogućavaju, sprečavaju ili bitno određuju forme koje će zauzeti, kao i šanse koje će imati da regulišu svoj status. Tu vidimo da institucije nisu bezlične, depersonalizovane, već ih presudno modifikuju konkretni ljudi koji u njima rade. Ovaj personalizovani aspekt nije karakterističan samo za Bogovađu, već ih nalazimo i u radu službenika drugih institucija na drugim lokusima.

Ovaj društveni konflikt, između organizacija i pojedinaca iz civilnog društva, protiv samovoljnog i nedodirljivog pojedinca na važnoj poziciji, nije jedini koji je obeležio Azilni centar u Bogovađi i okolini. Kao i u Banji Koviljači i Mladenovcu, i lokalno stanovništvo pod vođstvom lokalnih političkih lidera je povelu niz protesta protiv prisustva migranata u svom komšiluku. Kako su atmosferske prilike kako se bližio kraj 2012. godine postajale sve lošije, migranti su počeli da traže krov nad glavom. Migranti su se snalazili na razne načine, neki su ulazili u napuštene ili funkcionalne pomoćne ili poljoprivredne objekte, neki su čak ulazili i u vikendice. Iako je bilo povremenih hvatanja migranata u improvizovanom smeštaju i deportacija u Makedoniju (kako su mi migranti rekli – uglavnom bez izvođenja pred sudije za prekršaje), verovatno bojeći se smrtnih ishoda od posledica izloženosti vremenskim uslovima (smrzavanja), policija je generalno tolerisala ovakvo ponašanje, tj. nije hapsila ni procesuirala migrante. Upravo je to napravilo prostor za novi društveni konflikt, meštana protiv državnih institucija, kojima je pripisivano da štite migrante na štetu meštana zbog nekih tamo međunarodnih obaveza.⁶¹⁰ Neki su podizali i tužbe protiv države, kako prenose Novosti: „Kad god prijavim da je vikendica obijena, policija ništa ne preduzima, uz obrazloženje da šteta ne prelazi 15.000 dinara – kaže [...]. - Pošto nadležni ne reaguju, ne preostaje mi ništa drugo, već da za štetu koju sam pretrpeo tužim državu u čijoj su azilanti nadležnosti. Dok je bilo lepo vreme, azilanti su boravili po šumama i na livadama, a kad zahladi, i ako u međuvremenu država ništa ne

⁶¹⁰ Vrlo zanimljiv video pogledati na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:418459-Lajkovcani-azilantima-dali-rok-do-petka>, pristupljeno 25. decembra 2015.. Tu se navodi šta sve predstavlja realnu (obijanje vikendica, krađe) i potencijalnu opasnost (zaraze, blizina kasarne, kulturološke navike). Isticano je da država više brina o *njima* nego *nama*, da *njih* ne samo da ne kažnjava za presteupe, već i opravdava, da *nema sluha* za meštane. Ukazali su na to da često imaju prednost u odnosu na meštane, kod lekara u Domu zdravlja, u pogledu hrane, besplatnog smeštaja, a pominje se i džeparac. Na kraju se savetuje da gledaoci dobro razmisle da li žele azil u svom mestu, jer se mogu probuditi jednog jutra i videti stotine ljudi o kojima ne znaju ama baš ništa, da parafraziram kraj videa.

preduzme, sigurno će početi masovno da provaljuju u vikendice.”⁶¹¹ U istom članku se navode reči još jedne vlasnice vikendice: „I pored specijalnih alarma, azilanti noću upadaju u vikendicu, pa sam prinuđena da na vrata i prozore stavim rešetke, i to iznutra! Posle premetačine i prljavštine koju ostave, ko zna kakva zaraza može da izbije. Ovo je sramota za državu, što ništa ne preduzima da zaštiti privatnu imovinu, jer policija na naše pozive ne interveniše. U jednoj vikendici u koju su provalili, čujem, boravi čak pedeset azilanata.”⁶¹² Kao i u prethodnim slučajevima, prisustvo migranata izaziva strah bez obzira na to što nije bilo nikakvih konkretnih situacija: „Do sada nije bilo problema sa azilantima, ali nije svejedno što ih u selu ima više od stotinu bez ikakve kontrole i brige nadležnih - kaže [...], predsednik mesne zajednice Bogovađa. - Sem što spavaju po šumama, danju sede po ulicama, pa roditelji, iz opreza, decu kolima voze u školu. Ide zima, hladno vreme, ko zna gde će da borave ovi što su sada po šumama. Nije svejedno, jer u Bogovađi ima stotinu kuća, a trista azilanata!”⁶¹³ KIRS je reagovao, i već krajem decembra je objavljeno da se pozivaju meštani Bogovađe i Donjeg Lajkovca da za 50 evra mesečno po osobi u dinarskoj protivvrednosti izdaju „višak stambenog prostora azilantima“.⁶¹⁴

Krajem januara 2013. godine Vlada RS, a na predlog KIRS-a, je donela zaključak da se otvori privremeni smeštaj lica koja su zatražila azil u privatnim objektima selu Vračević, u blizini Bogovađe (BCHR 2013, 60).⁶¹⁵ Međutim, kako se pokazalo, ovoj odluci Vlade su se oštro

⁶¹¹ <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:398388-Azilanti-kradu-drzava-da-plati>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶¹² <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:398388-Azilanti-kradu-drzava-da-plati>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶¹³ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.290.html:398228-Sume-pune-azilanata>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶¹⁴ <http://www.e-novine.com/drustvo/76418-Azilanti-smrzavaju.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶¹⁵ Evo kako BCHR opisuje taj smeštaj: „Početkom 2013. godine Komesarijat za izbeglice i migracije sklopio je ugovor sa vlasnikom privatnog objekta – kuće u selu Vračević, 5 km od Bogovađe u opštini Lajkovac, koji je postao novi privremeni centar za tražioce azila. Ugovorom koji je Komesarijat sklopio s vlasnicima kuće takođe se predviđa obaveza zakupodavca da obezbedi ogrev i posteljinu koja se menja jedanput nedeljno, upotrebu jednog sanitarnog čvora na svakih 20 tražilaca azila, trpezariju koju može da koristi 30 tražilaca azila istovremeno, korišćenje eklektične energije, vode i interneta (čl. 4). Ove ugovorne obaveze nisu ispunjene. Iznajmljeni objekat se sastojao od kuće i dve pomoćne zgrade. Ukupno je postojalo 8 soba predviđenih za smeštaj tražilaca azila, od kojih je većina između 10 i 15 kvadratnih metara (a neke su bile i manje). Ovi kapaciteti nisu bili dovoljni za adekvatan smeštaj lica koji su boravili u Vračeviću i čiji se broj kretao i do 150 lica dnevno. U dve sobe u maloj kući, površine između 16 i 20 kvadratnih metara, smeštano je i po 10 lica zbog čega su prostorije bile veoma zagušljive i prenatrpane. Kreveti na dva sprata bili su prislonjeni na prozore, čime je bilo onemogućeno provetranje i dotok prirodne svetlosti. U ovakvim okolnostima održavanje higijene bilo je praktično nemoguće. Ista situacija bila je i sa prostorijama u dvospratnoj kući u kojoj se nalazilo 5 soba (2 u prizemlju i 3 na spratu). I ove prostorije bile su prenaseljene i zagušljive, sa krevetima na dva sprata naslonjenim na prozore. Lica koja su u ovom objektu boravila tokom zimskih meseci žalila su se da je u sobama hladno, pogotovo noću, a vlasnici kuće su potvrdili da je postojao nedostatak ćebadi i drva za ogrev. U objektu u Vračeviću postojalo je samo jedno kupatilo, koje su koristila sva lica

usprotivile kako Mesna zajednica sela Vračević, tako i opština Lajkovac. „Tamo (u Opštini, prim. aut.) tvrde da azilanti iz Vračevića žive u veoma lošim uslovima, da je bunarska voda koju piju zatrovana, da niko od njih nije prošao ambulanti pregled i da su zbog toga velika pretnja selu zbog mogućnosti pojave zaraznih bolesti“, prenosi Alo.⁶¹⁶ Što se tiče argumenata koji su korišćeni za zatvaranje objekta za smeštaj migranata, najviše su se fokusirali na nepostojanje adekvatnih uslova za održavanje higijene i neobavljanje lekarskih pregleda.⁶¹⁷ Sa druge strane, vlasnici objekta kažu sledeće: „Neko je, pre nekoliko večeri, kamenjem polupao stakla na dva prozora moje kuće u kojoj su smešteni azilanti. Grupa meštana nedavno nije dozvolila da radnici Komunalnog preduzeća iz Lajkovca dođu da bi napravili još dva kupatila. Stalno mi stižu pretnje pojedinaca iz Vračevića zbog toga što sam kuću iznajmio za boravak azilanata,“⁶¹⁸ prenose Novosti. Loši uslovi smeštaja i nedostatak kontrole, pre svega sanitarne, su bili glavni argumenti za zahtev da se migranti isele iz Vračevića. Međutim, većina medija je isticala i ekonomske koristi koje meštani imaju usled prisustva migranata, navodeći konkretne primere zarade: dok Telegraf uopšteno prenosi: „Stanovnici sela Vračević su po pitanju svojih komšija iz afričkih zemalja uglavnom podeljeni. Neki su videli dobru priliku za zaradu, pa evro „Afrikancima“ računaju kako oni hoće, dok je veći broj meštana potpisao peticiju za njihovo hitno iseljenje, dajući vlastima rok od svega tri dana,“⁶¹⁹ neki drugi navode konkretnu sumu za koju se veruje da će je braća, koja su iznajmila objekat u Vračeviću, dobiti.⁶²⁰ Vrlo je zanimljiv stav jednog meštana da će „Srbija postati afrička zemlja“, kako prenosi Telegraf: Meštanin sela Vračević [...] kaže da se plaši da ako ostali u afričkim zemljama čuju da im Srbija daje krov nad glavom,

koja borave u kući i dve male barake, i ono je bilo u ruiniranom stanju. Dotrajala keramika, vlaga, neograđena tuš kabina, samo jedna WC-šolja bez daske za sedenje i jedna česma sa koje se svi tražioci azila snabdevaju vodom, činilo je održavanje higijene u celom smeštaju nemogućim. Svoj veš tražioci azila su prali u koritu ispred kuće. Privatnost lica je u takvim okolnostima bila apsolutno narušena. Privremeni smeštaj u objektu u Vračeviću zatvoren je 8. jula 2013. godine.” (BCHR 2013, 60-61).

⁶¹⁶ <http://arhiva.alo.rs/vesti/aktuelno/mestani-vracevica-proteruju-azilante/10541>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶¹⁷ „Nemamo ništa protiv tih ljudi, ali strahujemo za bezbednost i zdravlje porodica. Njima se u bunar koji nije čišćen decenijama voda doprema cisternom u kojoj je vožena osoka.“ ili „[...]direktorka Doma zdravlja u Lajkovcu upozorila je da azilanti smešteni u privatnoj kući u Vračeviću nisu obavili zdravstvene preglede, niti se u ovom trenutku zna imaju li neku zaraznu bolest. Tek kad budu registrovani u Centru za smeštaj azilanata u Bogovađi, proći će kompletnu medicinsku kontrolu.“, prenose Novosti, videti na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:418459-Lajkovcani-azilantima-dali-rok-do-petka>,

pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶¹⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:418459-Lajkovcani-azilantima-dali-rok-do-petka>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶¹⁹ <http://www.telegraf.rs/vesti/536566-azilante-smestili-u-selo-mestani-prete-blokadom-ibarske-magistrale>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶²⁰ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:418459-Lajkovcani-azilantima-dali-rok-do-petka>, pristupljeno 25. decembra 2015.

obuču, hranu i još 10 evra dnevno, svako će da pobegne iz tih ratnih područja i postaćemo afrička zemlja. – Nas je ovde 800 sa ženama, decom i starim licima, a 15 domaćinstava se prijavilo da primi po još 80 azilanata. Nama će ovde biti nasilno narušena demografska struktura stanovništva, mi ćemo biti azilanti ne oni. Vračević je izuzetno živo selo, deca kada dođu tokom leta iz većih gradova, ostaju napolju do kasno. Da li treba da strepim da mi neko siluje ćerku? Kažu, ti ljudi su imali nagon za preživljavanjem, pa su obili vikendicu, a šta ako dobiju seksualni nagon, pa nekog napadnu. Ako se odbranimo, mi ćemo biti teroristi i rasisti. Njih 80 živi u jednoj kući, a imaju jedno kupatilo, vrše nuždu po putu, dok ih deca gledaju - uznemireno priča Žujović.⁶²¹ Bez obzira na protivljenje osoba iz lokalne zajednice, objekat u Vračeviću je primao migrante do početka jula 2013. godine.

Tokom proleća je bilo još prijavljivanja upada u vikendice u ovoj oblasti,⁶²² ali se u letnjem periodu broj migranata koji se zadržavaju u Srbiji smanjio. Međutim, jesen je donela novo povećanje broja i nove probleme. Opet su počele priče o tome da je neophodno otvoriti novi centar. Meštani Bogovađe i Vračevića započinju protest.⁶²³ U novembru je preduzeta prva u nizu akcija. Na protestu u centru Bogovađe, kada su učesnici blokirali jedinu raskrsnicu, argumentacija je bila slična onoj koja je i ranije korišćena: problem su oni „azilanti“ koji žive izvan centra, zato što obijaju vikendice i što je njihov broj gotovo premašio broj lokalnog stanovništva.⁶²⁴ Ubrzo je organizovan i bojkot nastave.⁶²⁵ U novembru 2013. godine u Lajkovcu, prisustvovala sam jednom okruglom stolu koji je sa predstavnicima lokalne zajednice i upravnikom Azilnog centra u Bogovađi, organizovao APC-CZA.⁶²⁶ Ovde ću u najkraćim crtama navesti osnovne probleme za koje su učesnici iz lokalne zajednice smatrali da ih prisustvo

⁶²¹ <http://www.telegraf.rs/vesti/536566-azilante-smestili-u-selo-mestani-prete-blokadom-ibarske-magistrale>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶²² <http://www.kurir.rs/haos-u-bogovadi-azilanti-su-mi-unistili-zivot-clanak-809485>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶²³ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:462851-Azilanti-nisu-briga-Bogovadje>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶²⁴ <http://api.m.wm.rs/a634848/Info/Drustvo/Azilanti-u-sumi-stanovnici-u-strahu.html>, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1440497/Bogova%C4%91a,+protest+zbog+azilanata.html>, <http://www.novimagazin.rs/vesti/zivot-azilanata-u-srbiji-bogovadja-selo-tuge-i-straha-video>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶²⁵ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/360555/Bogovada-I-dalje-bojkot-nastave-zbog-azilanata>, <http://www.kurir.rs/haos-u-bogovadi-azilanti-obili-kucu-i-zvali-maroko-clanak-1090061>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶²⁶ <http://www.azilsrbija.rs/index.php/9-video/50-azilantska-kriza>, <http://www.apc-cza.org/en/component/content/article/8-vesti/437-diskusija-okrugli-sto-azilnih-aktera-i-profesionalaca-na-lokalu-u-lajkovcu.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

migranata donosi. Tu su zaraza, usled nemogućnosti za održavanje higijene, kao i bolesti poput tuberkuloze, blizina vojnog skladišta („puno je municije“) i kriminal („Sve više piju“, „Idu po grupama“, a nabrojani su i droga, prostitucija⁶²⁷ i oružje – noževi). Osim ovoga kao konkretan povod za protestovanje bilo je sumnja da su neki migranti noćili osnovnoj školi, za šta opet nije bilo nikakvih dokaza, kako su se izjasnile i osobe koje rade u školi i roditelji dece. Međutim, iako je samo osoblje škole reklo „99 % da niko nije spavao u školi“, to je tretirano kao izvesna mogućnost. „Ko će nas da zaštititi“, zapitao se profesor istorije. „Oni dolaze iz ratnih područja, imaju vijetnamski sindrom“, nastavio je. Majka dece koja idu u osnovnu školu, koja se pridružila bojkotu nastave, kaže da je vredi kada se kaže da roditelji prave paniku kod dece i da ih zloupotrebljavaju (tako što im ne daju da idu u školu, prim. aut.). „To nije zloupotreba, to je bespomoćnost“, rekla je i istakla da u samoj školi i nije problem, već na putu između škole i kuće. Osoba koja radi u školi je objasnila da se za decu koja pohađaju školu organizuje produženi boravak do dolaska autobusa, do koga ih isprati nastavnik. Autobus prevozi učenike do okolnih sela, a policija do centra Bogovađe. Predsednica mesne zajednice je rekla da će radikalizovati proteste, ukoliko se niko iz Vlade ne javi sa rešenjem. Radikalizacija bi se ogledala u blokadi magistralnog puta i odlaska pred zgradu Vlade RS.

I Vlada RS jeste donela rešenje, da se migranti presele u barake u selu Ušće kod Obrenovca,⁶²⁸ Sjenicu i Tutin,⁶²⁹ sa namerom da se migranti sačuvaju od posledica života na snegu. Nakon što je ulazak u barake u selu Ušće kod Obrenovca onemogućen, i kad su barake spaljene, što je izazvalo do tada neviđenu osudu u društvu, i o čemu ću pisati kasnije, u Vračević je prebačen deo od 250 migranata koje je trebalo smestiti na suvo i toplo.⁶³⁰ Meštani Vračevića su organizovali blokada puta. Više od 100 ljudi koji su bili smešteni u dve privatne kuće u Vračeviću tako nisu mogli da dobiju vodu i hranu ceo dan.⁶³¹ Tek nakon reakcije policije, hrana i

⁶²⁷ <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/369613/Azilante-krive-i-za-prostituciju>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶²⁸ <http://www.apc-cza.org/en/component/content/article/8-vesti/439-government-temporary-accommodation-for-asylum-seekers-in-obrenovac.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶²⁹ <http://www.apc-cza.org/en/component/content/article/8-vesti/443-azilanti-idu-u-tutin-i-sjenicu-deo-ostaje-u-obrenovcu.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_category=12&nav_id=782367, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³¹

<http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/%D0%94%D1%80%D1%83%D1%88%D1%82%D0%B2%D0%BE/1456723/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B0+%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%B0+%D0%B7%D0%B1%D0%BE%D0%B3+%D0%B0%D0%B7%D0>

voda su dostavljeni.⁶³² Već u decembru su počeli sa radom centri u Sjenici i Tutinu, u koje su migranti iz Vračevića preseljeni.⁶³³ Međutim, i u 2014. i 2015. godini, migranti su i dalje živeli izvan Azilnog centra u Bogovađi.⁶³⁴ U 2014. godini su bili protesti, koje sam pomenula ranije, a kojima ću dodati protest u blizini Banje Vrujci, gde su meštani zbog toga što je njihov sused primio 30 migranata, organizovali blokadu puta u januaru 2014. godine.⁶³⁵ Prema nekim navodima, ovaj smeštaj su migranti našli samoinicijativno. Policija ih je odatle raselila u Padinsku Skelu i Bogovađu.⁶³⁶

Čuvši za blokadu puta u Vračeviću, grupa volonterki je oformila mrežu *Zero tolerance to intolerance*, koja je redovno obilazila ljude koji su živeli izvan po šumama. Započele su da putem društvenih mreža obaveštavaju građane o situaciji u kojoj se migranti nalaze, da sakupljaju pomoć, i odvoze je prema Bogovađi i Vračeviću. Članice ove grupe su aktivne i danas. Pored njih, i drugi građani, i kao pojedinci, i organizovano, u okviru mesnih zajednica, kućnih saveta i nevladinih organizacija, su se uključili u akcije sakupljanja pomoći. Velike količine odeće sakupljene su po osnovnim i srednjim školama. Može se reći da su ova dva događaja, paljenje baraka u Obrenovcu i sprečavanje dostave hrane i vode u Vračeviću, po prvi put izazvali građansku akciju koja je obuhvatila široke slojeve stanovništva i dostigla određeni kontinuitet. „Neke od njih odvedem i kući, da se ugreju, prespavaju, malo odmore”, rekla je jedna sagovornica. Ovakav odziv doveo je i do toga da se veći broj građana upozna sa azilnim sistemom i praksom nadležnih institucija u Srbiji i njihovim manjkavostima. Neki od njih su danas veliki kritičari postojeće migracijske politike u Srbiji.

KIRS je isticao da ovi protesti nose izrazitu dnevno-političku dimenziju: „Komesarijat za izbeglice i migracije prošle godine je uspeo da skloni ljude s ulica i spase ih od smrzavanja tako što je iznajmio inače prazne kuće i vikendice u Bogovađi. [...] iz Komesarijata kaže da ove

<http://net.hr/vesti/azilanti-gladovali-do-juce-uvece-kad-im-je-dostavljena-hrana-i-voda/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³² <http://net.hr/vesti/azilanti-gladovali-do-juce-uvece-kad-im-je-dostavljena-hrana-i-voda/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³³ <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/425000/Sirijci-iz-Lajkovca-nece-u-Sandzak-zbog-mudzahedina>, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=28&nav_id=783066, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³⁴ <http://www.apc-cza.org/en/component/content/article/8-vesti/482-bogovadja-asylum-seekers-still-living-in-the-woods.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³⁵ <http://www.b92.net/mobilni/info/802278>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³⁶ <http://www.apc-cza.org/en/8-vesti/479-banja-vrujci-protest-zbog-azilanata.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

godine nisu bili u mogućnosti to da urade. „Prvenstveno zbog bojkota političkih struktura na lokalnom nivou i određenih pretnji koje su oni uputili stanovništvu, zabraneći im da prosto uopšte razmišljaju o tome i ponude svoje objekte za smeštaj tražilaca azila. Naravno da Vlada Srbije neće dozvoliti da se ljudi smrznju po šumama, nađeno je rešenje”, prenosi njenu izjavu B92.⁶³⁷

U 2014. godini se tokom leta opet smanjio broj ljudi, a otvoren je i novi Azilni centar u Krnjači. Međutim, u novembru 2014. godine opet meštani Bogovađe izražavaju nezadovoljstvo zbog prisustva migranata. Na protest 2. novembra 2014. godine, zatraženo je trajno izmeštanje Azilnog centra (podsetimo se da je to bio zahtev i meštana Banje Koviljače 2011. godine). Prema navodima RTS-a, predsednica mesne zajednice Bogovađa je rekla: „da je bezbednost građana ugrožena „i od strane bahatih ilegalnih taksista" koji dovoze azilante u Bogovađu, kao i zbog tuča između migranata, "koje se odigravaju na sred ulice i uglavnom noću”. Meštani Bogovađe plaše se i opasnosti od virusa ebole i drugih zaraznih bolesti, a na protestu su upozorili i da je veliki broj vikendica i kuća obijen, kao i da ih azilanti tokom noći uznemiravaju u njihovim domovima.”⁶³⁸ Štaviše, „Prema njenim rečima, mesna zajednica već duže vreme svakodnevno prima žalbe građana kako bi preduzela korake u cilju trajnog i konačnog rešenja problema - "odnosno trajnog iseljenja azilanata iz Bogovađe,” prenosi isti medij.⁶³⁹ Takođe je istakla da su još pre godina zamolili nadležne da reše problem, ali da do toga nije došlo. Tada je potpisana i peticija za trajno iseljavanje azilanata iz Bogovađe. Pomoćnik Komesara za izbeglice i migracije, koji je prisustvovao skupu, tada je rekao nešto što baca jasno svetlo na situaciju: problem ilegalnih imigranata nije i nadležnosti KIRS-a i meštani treba da obrate pažnju na razliku između tražilaca azila i ilegalnih imigranata.⁶⁴⁰ Dakle, kao i u svim prethodnim slučajevima, bezbednost su ugrožavale zaraze i loše ponašanje migranata, povećanje kriminaliteta (bahati ilegalni taksisti,

⁶³⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=26&nav_category=12&nav_id=781869, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³⁸ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1739736/Protest+u+Bogova%C4%91i+zbog+azilanata.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶³⁹ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1739736/Protest+u+Bogova%C4%91i+zbog+azilanata.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁴⁰ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1739736/Protest+u+Bogova%C4%91i+zbog+azilanata.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

tuće), a sve je pogoršavalo to što država ne samo da žrtvuje meštane Bogovađe, već i ne čini ništa da problem reši.⁶⁴¹

I u 2015. godini bilo je ljudi koji su boravili izvan Azilnog centra u Bogovađi, iako je bilo mesta u njemu.⁶⁴² I u junu 2015. godine zabeležene su, na primer, najave protesta, u kojima su se meštani žalili na „svakodnevni teror kome su izloženi”.⁶⁴³ Međutim, tada je vrhunac dostigao prvi društveni konflikt o kome sam pisala, čija je centralna figura bio upravnik Azilnog centra u Bogovađi, na kraju koga je došlo do toga da Azilnim centrom sada upravlja druga osoba.

5.4.5 Obrenovac

Što se smeštaja tražilaca azila u Srbiji tiče, kraj 2013. godine doneo je najviše turbulencija. Pokušavajući da skloni ljude na toplo, KIRS i Vlada ubrzano traže rešenje. Stanovnici Bogovađe, Vračevića, ali i Mladenovca protestuju. Međutim, događaj u kome je pokazana najveća agresivnost prema migrantima i osobama koje ih podržavaju, desio se u mestu Ušće kod Obrenovca. Dakle, 25. novembra 2014. godine, Vlada je donela odluku da se migranti, koji su inače živeli u šumi u rejonu Bogovađe, prebace u za svrhe privremenog smeštaja adaptirani objekat u opštini Obrenovac.⁶⁴⁴ Međutim, već sutradan je objavljeno da se čelnici ove opštine ne slažu sa tom odlukom: predsednik opštine Obrenovac „tvrdi da je izbor objekta neadekvatan, zato što se nalazi 50 metara od termoelektrane Nikola Tesla. „Pet sekundi je dovoljno da neadekvatno lice boravi u blizini tog objekta i da se upropasti energetska sistem ove zemlje. Ja ne pričam napamet, pričam vrlo kredibilno i apelujem na ljude da tu svoju odluku preispitaju, jer očigledno su je doneli na osnovu informacija koje su doneli u papirima, jer vi kada pročitate Ušće bb, poljanče X, to zvuči onako potpuno benigno, u suštini to je najbitniji objekat za našu državu. Ova lokacija koja je opredeljena je apsolutno neprihvatljiva za gradsku opštinu i zbog

⁶⁴¹ Pogledati video na: <https://www.youtube.com/watch?v=8xWfeU5GpOw>. Videti i http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=11&dd=05&nav_category=12&nav_id=920410, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁴² <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:537996-Centar-za-azilante-u-Bogovadji-Jehovni-svedoci-dobrodosli-ali-ne-i-donatori-pomoci>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁴³ <http://www.telegraf.rs/vesti/1623496-pljackaju-manastire-lome-i-napadaju-nas-ovako-se-srbi-zale-na-azilante-video-foto>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁴⁴ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=25&nav_category=12&nav_id=781719, pristupljeno 25. decembra 2015.

ljudi i zbog opreme”, kaže on,” a prenosi B92.⁶⁴⁵ Dakle, predsednik opštine je istakao da je nepromišljeno smeštanje migranata izvestan rizik za bezbednost cele države. Kako je istakla jedna moja sagovornica, „ispada da su sad svi ili teroristi, koji jedva čekaju da nam unište državu, ili potpuni glupaci, koji će da se šetaju tamo gde ne treba i pritisnu veliko crveno dugme, kao u crtaću”.

Narednog dana su ipak krenuli autobusi iz Bogovađe da prevoze migrante u barake u Ušću. Meštani sela Ušće i obližnjeg sela Skela su blokirali put. Podigli su šatore na raskrsnici. Kako prenosi B92, „„Strah je u narodu, svaki narod ima strah od nepoznatog. Je l' ima neko ko će to da potpiše, ko će da potpiše da su svi sigurni i bezbedni i da se ništa neće desiti?””, kažu za B92 meštani koji blokiraju put. Uveravanja da nema razloga za brigu, kao i da će privremeni centar imati obezbeđenje - za meštane Ušća nisu dovoljno ubedljiva. „Oni su tri minuta od ovog giganta ovde, termoelektrane, ne dao bog. Šta mi znamo da li su oni potplaćeni da podmetnu nešto? Oni da dođu do vodonika, 50 kilometara u prečniku ništa ne bi bilo“, dodaje jedan od učesnika blokade, dok se drugi pita zašto su baš azilanti dobili centar u njihovom mestu, dok ima drugih siromašnih ljudi iz sela i okoline koji to nisu dobili.“⁶⁴⁶ Slično kao i u Bogovađi, gde je blizina migranata vojnom magacinu bila bezbednosni problem, i u Ušću je prezentovan strah od mogućih terorističkih napada. Takođe, opet vidimo kako se položaj migranata percipira kao privilegovan u odnosu na položaj domaćeg stanovništva – oni imaju pravo na smeštaj, a siromašni ljudi iz sela ne. Isti argumenti o deci, pljačkama, favorizovanju migranata, su bili i ovde prisutni.⁶⁴⁷

Moje sagovornice iz *No borders Serbia* su zajedno sa migrantima bile u autobusima koji su čekali na rasplet. Prenele su mi da su migranti bili zabrinuti, plašili su se deportacije, ali su bar bili na toplom. Blokada se produžila do uveče, kada je došlo i do verbalnog sukoba učesnika protesta sa Komesarom, a predsednik opštine Obrenovac je rekao kako će prisustvo migranata oterati investitore, koji bi trebalo da pomognu nadogradnju elektrane: „On je ukazao na to da je mesto na kome bi po odluci vlade azilanti trebalo da budu smešteni predviđeno za izgradnju Bloka B3 termoelektrane i upitao koji će to strateški partner doći da gradi ukoliko vidi takve

⁶⁴⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=26&nav_category=12&nav_id=781869, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁴⁶ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_category=12&nav_id=782367, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁴⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=BLmLQhKdgZM>, pristupljeno 25. decembra 2015.

slike u medijima,“ prenosi B92.⁶⁴⁸ Ovim se normalizuje percepcija da su „azilanti” odbojni (investitorima, gostima, meštanima) jer su potencijalno opasni i zato imaju negativan uticaj na aktuelno stanje, ali koče i eventualni ekonomski razvoj u budućnosti.

I tokom ovog protesta je sa više strana naglašavano da Srbija kao moderna zemlja mora da poštuje međunarodne obaveze koje je preuzela: „Srbija je deo modernog sveta, nije ovo rasistička država. Oni moraju da budu smešteni i hitno da im se reši status i da se vrate u zemlje odakle su došli. Do tada moraju negde da budu smešteni“, prenosi B92 izjavu tadašnjeg premijera.⁶⁴⁹ „Država je dužna da obezbedi azilantima razuman i human smeštaj i nemam razumevanja za rasistička i druga slična razmišljanja. Činjenica je da, ako se neko doseljava u neku zajednicu, ljudi koji tu žive ne smeju to doseljavanje da doživljavaju kao snižavanje kvaliteta vlastitog života i zato Republika Srbija treba da ispuni svoje međunarodne obaveze, ali i da se udruži sa Evropom kako bi ovo pitanje bilo rešeno“, kaže zaštitnik građana a prenosi B92.⁶⁵⁰ Ovde je vrlo interesantno stavljanje rasizma nasuprot modernosti kojoj Srbija teži, dok se istovremeno „ispunjavanje međunarodnih obaveza“ predstavlja kao dužnost, tj. nešto što jednostavno mora da se uradi, hteli mi to ili ne.

Dok su čekali na rasplet, migranti su povremeno napuštali autobuse, kako bi protegnuli noge, obavili nuždu, pušili. Sa njima su bile i moje sagovornice iz *No borders Serbia*. „Ovi (ljudi koji su držali blokadu puta) su bili dosta agresivni. Svađali su se sa nama što smo uopšte sa njima, što razgovaramo. Nazivali su nas svakakvim imenima. U jednom trenutku mi jedan čovek rekao da se čuvam, jer me drže na nišanu!” Stvar se nije završila na verbalnim pretnjama. Tokom noći su barake zapaljene: „Potpuno je u plamenu baraka površine 400 m kvadratnih, u kojoj je bilo 20 improvizovanih soba za spavanje. Zahvaćen je i krov druge barake. Požar je primetio čuvar iz termo-elektrane,“ prenosi Telegraf.⁶⁵¹ Indicije da je požar namerno izazvan,⁶⁵² su potvrđene i

⁶⁴⁸ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_category=12&nav_id=782601, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁴⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_category=12&nav_id=782509, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁵⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=27&nav_category=12&nav_id=782367, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁵¹ <http://www.telegraf.rs/vesti/888324-barake-za-azilante-u-plamenu>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁵² http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=28&nav_id=782753, pristupljeno 25. decembra 2015.

osoba za koju se smatralo da ga je izazvala je sutradan uhapšena.⁶⁵³ Ubrzo nakon izbijanja požara, odlučeno je da se migranti smeste u jednom hotelu, poznatom kao „Hotel Obrenovac“.⁶⁵⁴

Paljenje baraka je izazvalo veliku osudu građana, koji su o tome pisali na društvenim mrežama i u komentarima na članke iz medija. Pojedinci su dolazili do hotela u kome su bili migranti smešteni i donosili pomoć. Tokom posete hotelu, razgovarala sam sa migrantima, koji su bili izuzetno zadovoljni kako smeštajem, tako i tretmanom.⁶⁵⁵ Ispred hotela je bilo desetak policajaca. Smeštaj im je odgovarao i zbog dobrih uslova, ali i zbog geografskog položaja - na važnom magistralnom putu. Kako je jedan službenik KIRS-a istakao, u periodu dok je u ovom hotelu bio privremeni smeštaj za tražioce azila, „u Obrenovcu nije bilo incidenata sa domaćim stanovništvom. Najveći je problem u političarima.“ Iako je naseljen kao privremena mera, ovaj centar je funkcionisao sve do poplava u maju 2014. godine, kada su, nakon nekoliko prebacivanja u okolna sela,⁶⁵⁶ i pomoći u zaštiti od poplava i sanaciji istih,⁶⁵⁷ svi migranti iz Obrenovca premešteni u centre na jugu Srbije.

5.4.6 Sjenica i Tutin

Još osmog novembra 2013. godine objavljene su sledeće reči predsednika opštine Lajkovac: „Donatori iz Sandžaka, koji su nedavno sa tražiocima azila u Bogovađi proslavili Bajram, mogli su na svom području da otvore centar za azilante u Sandžaku, a ne da se zahvaljuju braći Srbima koji su prihvatili muslimane u Bogovađi. Ili, da tražioce azila prihvate u svojim kućama, kao što su Srbi pružili utočište braći Slovencima za vreme Drugog svetskog rata. Ima i u Sandžaku, na teritoriji Novog Pazara, napuštenih javnih objekata i kasarni u kojima azilanti mogu da se smeste.“⁶⁵⁸ Jedna aktivistkinja je ovo prokomentarisala: „Ispada da su ti donatori iz Sandžaka

⁶⁵³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=28&nav_category=16&nav_id=782827, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁵⁴ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=28&nav_category=12&nav_id=782753, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁵⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=o7f5LHojWdo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁵⁶ <http://www.apc-cza.org/fr/radionicepocetna/547-apc-cza-sa-evakuisanima-iz-obrenovca-u-osnovnoj-skoli-u-baricu-vise-od-170-azilanata-iz-obrenovackog-hotela-tent-koji-je-poplavljen.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁵⁷ <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1073122-carevi-azilanti-u-obrenovcu-pomazu-srpskom-narodu-foto>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁵⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:462851-Azilanti-nisu-briga-Bogovadje>, pristupljeno 25. decembra 2015.

nešto sasvim drugačije od Srba. I kao da je za njih (donatore iz Sandžaka, prim. aut.) nekako prirodno da primaju muslimane po svojim kućama, a za Srbe je nekako prirodno da primaju Slovence, što dalje implicira da nije baš prirodno da Srbi primaju muslimane. A obaška ispada da su baš svi azilanti muslimani”.

I zaista, nakon protesta u Obrenovcu, na predlog ministra bez portfelja, koja je inače dugogodišnji politički lider iz Sandžaka, odlučeno je da se osnuju dva privremena centra u Sjenici i Tutinu.⁶⁵⁹ Predsednik opštine Sjenica, prema navodima B92, rekao je da će „Sjenica učiniti sve da zbrine azilante koji budu upućeni u tu opštinu. „Građani Sjenice će potvrditi svoju humanost i gostoprimstvo”, rekao je [...], dodajući da je dosta Bošnjaka napustilo svoja ognjišta i da su zatražili azil po zemljama zapadne Evrope i Turske.”⁶⁶⁰ Predsednik opštine Tutin je izjavio da „Mi smo i u najtežim vremenima pokazali svoju solidarnost. U Tutinu su ranijih godina bile smeštene i izbeglice iz Knina, Bosne i Kosova,” navodi B92.⁶⁶¹

Kao svojevrsan odgovor na ovu odluku, u medijima se pojavljuje niz priloga u kojima migranti govore da ne žele da idu u Sandžak a kao dominantan razlog se ističe strah od mudžahedina (vehabija, islamskih ekstremista, radikalnih islamista i sl.).⁶⁶² Neki mediji su nudili drugačiju sliku, na primer, Al Jazeera izveštava o tome da migranti ne žele da napuste Vračević, jer su najzad našli bolje uslove i nalaze se u okruženju osoba koje ih tretiraju kao sebi jednake.⁶⁶³ Podaci koje sam dobila u razgovoru sa migrantima se razlikuju pre svega u tome što su mi kao osnovni razlog zašto ne žele da idu u Sandžak navodili njegovu geografsku lociranost, tj. udaljenost ova dva centra od puta kojeg su želeli da se drže. Naročito osobe iz Obrenovca nisu želele da se vraćaju toliko na jug, kada su se već nalazile na nadomak Beograda i glavnih puteva ka Hrvatskoj i Mađarskoj.

⁶⁵⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=28&nav_category=12&nav_id=783003, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁶⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=28&nav_id=783066, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁶¹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=11&dd=28&nav_id=783066, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁶² <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/425000/Sirijci-iz-Lajkovca-nece-u-Sandzak-zbog-mudzahedina>, <https://www.youtube.com/watch?v=phqRT6b3N9Y>, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/365887/Azilanti-Bojimo-se-dzihadista-sa-Pestera>, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html%3A467490-Azilanti-smesteni-u-Sjenicu-manja-grupa-ide-u-Tutin>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁶³ https://www.youtube.com/watch?v=iWi_SGPj17Y, pristupljeno 25. decembra 2015.

Terenska istraživanja sam obavila u oba privremena azilna centra. S obzirom da su kulturne paradigme koje su aktualizovane u izjavama mojih sagovornika slične za oba centra, izlagaću ih zbirno. Prvo ću u najkraćim crtama opisati objekte u kojima su tražioci azila smešteni.

Centar u Sjenici je počeo sa radom u decembru 2013. godine. Nakon transfera prvih migranata tamo, u medijima su se pojavljivali natpisi o tome kako su neki ljudi tada po prvi put videli sneg.⁶⁶⁴ U Sjenici je adaptiran sprat hotela Berlin, u kome su se nalazile sale za ručavanje (za proslave sa velikim brojem ljudi). Taj smeštaj je, prema rečima jednog sagovornika, zapravo bio jedino rešenje, s obzirom na uslove koji su morali biti ispunjeni za novac koji je bio stavljen na raspolaganje. Sala se sastoji iz dve prostorije, u jednoj, manjoj, su bila smeštena lica iz Afrike, a u većoj lica iz Azije. Objašnjeno mi je da je ovakav raspored predložio upravnik centra u Banji Koviljači, prilikom svoje posete Sjenici. „A čudo je jedno kako je mir i tišina u centru, jer je mnogo ljudi iz različitih zemalja, i nas je raznih. Mi bismo oči povadili međusobno, a oni se lepo slažu, ne varaju, ne uzimaju ni dva puta hranu. Ne možeš da mu obezbediš da letuje i da se skija, ali možeš da mu daš da jede. I životinji daš da jede, a nećeš čoveku!” rekao je jedan od službenika. Pored ovoga, u jednoj zasebnoj prostoriji se nalazio administrativni centar Azilnog centra. U tim zajedničkim prostorijama su smešteni samo muškarci, dok su porodice, žene i deca smešteni po sobama hotela. Kasnije je došlo do reorganizacije smeštajnih kapaciteta, kada je Azilni centar počeo da koristi više soba. U početku je bilo problema sa toplom vodom, osobe sa kojim sam razgovarala su se žalile da ne mogu da održavaju higijenu dovoljno često. Kasnije je i to promenjeno. Migranti su mi pričali da se slobodno šetaju po gradu, u čijem širem centru je hotel smešten. Jedna od gradskih džamija se nalazi odmah iza hotela, i nju su migranti najčešće koristili. Građani su i preko te džamije dostavljali pomoć migrantima a hodža je prokomentarisao kako su nekad migranti previše ponosni da sami kažu da imaju neki problem. Iako ću se ovome vratiti kasnije, važno je napomenuti da neki migranti ne žele da ih drugi niti nazivaju izbeglicama, niti tretiraju kao izbeglice, jer smatraju da se tako ističe da su jadni i nesposobni i da od drugih očekuju nekakvu milostinju. U svakom slučaju, lica smeštena u centru se slobodno kreću po gradu, a čak ih i stanovništvo povremeno angažuje da obavljaju sitne poslove. „Meštani dođu pa ih uzmu za neke poslice. To je više ovako na divlje, dođe čovek pa ih uzme, pa ga vrati

⁶⁶⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/427527/Prvi-put-videli-sneg-Reporteri-Blica-sa-azilantima-u-Sjenici>, <http://www.kurir.rs/azilant-u-sjenici-bih-voleo-da-se-ozenim-i-dobijem-decu-clanak-1127203>, pristupljeno 25. decembra 2015.

u centar da ruča, pa ga opet uzme da nastavi posao, pa mu da dnevnicu 20 evra. Života mi! I oni (migranti, prim. aut.) sami hoće. U ovom haosu kad nema posla za nikog. A ovde kad i ponudiš posao nekom, on neće, a njih nije stid da nosi ugalj, da kopa, da cepa drva. Oni mogu u toku dana da odlaze gde hoće i rade šta hoće, pa i da rade.“ Jedan moj sagovornik iz Nigerije je rako da se plaši da izlazi napolje, i da radije ostaje u centru. „Da ne bih sebi pravio probleme“. Smatrao je da bi, ako bi došlo do nekog incidenta, kakve je doživeo u Grčkoj, to moglo da se odrazi na njegove šanse da stigne do željene destinacije.

Hrana je kuvana u samom centru, vodilo se računa o ramazanskom postu, kada su uvedeni i obroci tokom noći. Migranti, kao i kuvarice, su mi pričali da mogu da dobiju i specijalnu uslugu, kao što je čaj ili vruća supa, kada su bolesni.

Centar u Tutinu se nalazi u nekadašnjoj upravnoj zgradi firme Jelak, koja više od deset godina nije bila korišćena. Adaptirana je još u decembru 2013. godine,⁶⁶⁵ ali su prvi tražioci azila stigli tek 16. januara 2014. godine. Osim ove zgrade, centar koristi i renoviranu zgradicu u kojoj je smeštena trpezarija, kuhinja i magacin, a migranti koriste i slobodno preuređuju i druge napuštene objekte nekadašnje fabrike. U jednom od njih su napravili improvizovanu teretanu (sprave za vežbanje su od starih kanti, šipki, betona) a u drugom su, najčešće oni koji su već mesecima u Tutinu, organizovali svoj boravak – preneli su madrace i to preuredili u još jedan blok u kome može da se prespava. I ovde su mi migranti rekli da se sasvim slobodno kreću ka gradu, jedino da im je strašno dosadno. Sam centar se nalazi na obodu grada.

Kada sam bila u ovom centru, hrana je dopremana iz jednog restorana, međutim, radilo se na osposobljavanju kuhinje u samom centru. Takođe je organizovan poseban režim ishrane za ramazanski post.

U oba centra Odsek za azil je došao tek nakon nekoliko meseci od trenutka kada su tražioci azila došli, što znači da mnogi nisu dočekali početak azilne procedure. To je jedna od stvari na koju su mi se i migranti i službenici požalili. Međutim, u 2015. počinju u medijima da se javljaju i negativni navodi u vezi sa ova dva centra, koji, doduše, imaju potpuno različite osnove.

⁶⁶⁵ <http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:470196-Tutin-Spremno-cekaju-dolazak-azilanata>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Koordinator centra u Sjenici je uhapšen zbog zloupotrebe službenog položaja,⁶⁶⁶ dok se tražioci azila u Tutinu žale na kvalitet hrane u centru i verbalne ispade meštana.⁶⁶⁷

Sada ću preneti izjave svojih sagovornika iz ova dva centra, kako bih izdvojila dominantne kulturne paradigme. Moji sagovornici su istakli da su u oba slučaja o odluci Vlade RS da se u njihovim mestima otvore privremeni centri za smeštaj lica koja traže azil doznali iz medija, što ukazuje na odnos nadležnih prema njima. Službenici koje je delegirao KIRS i predstavnici lokalnih opštinskih vlasti su odmah krenuli u potragu za adekvatnim smeštajem, koji bi mogao da primi veliki broj ljudi, oko sto, koji je trebalo da ima odgovarajuće uslove za održavanje higijene i grejanje, i da uz tri obroka na dan ne prelazi budžet koji je definisan tako da će se za svakog tako smeštenog tražioca azila iz odvajati 8 evra dnevno. Jedna od osoba sa kojima sam razgovarala je istakla da su sredstva za adaptaciju objekta za smeštaj tako velikog broja ljudi dobijena od donacija, tj. ne iz nekog državnog budžeta. Na moje pitanje da li KIRS iznajmljuje dati smeštajni prostor, kao što je to slučaj sa objektom u Bogovađi, rečeno je: „Komesarijat to ne iznajmljuje, Komesarijat sve sa sebe skida, Komesarijat samo potpiše ugovor sa opštinom, i ništa ga više ne zanima, jedan jedini dinar oni uložili nisu za [adaptaciju] ovoga”. Istaknuto je i da je to što je dobijeno od Komesarijata bilo lošeg kvaliteta („Doneo nam je Komesarijat jedan lap-top i faks, i kopirni aparat, i to nakon deset dana nije ništa radilo, da, i fiksni telefon”). Drugi sagovornik je istakao da za azilne centre postoje određeni međunarodni fondovi, na koje mogu da računaju i država i opština. Dakle, dominantna percepcija je da su država i njene institucije opštinama i lokalnim koordinatorima prepustile sav posao a da ih pri tom o tome nisu ni propisno obavestile.

Govoreći o odnosu lokalnog stanovništva prema tražiocima azila, svi sagovornici su isticali da osobe iz ovog dela Srbije veoma dobro znaju kako je to napustiti svoj dom iz straha za ličnu bezbednosti ili za bezbednost svoje porodice. Zato je i njima samima, a prema njihovim procenama i lokalnom stanovništvu, bilo lako da prihvate lica koja traže azil. „Kad je po brdima bila sve naša vojska sa uperenim puškama, sve živo je bežalo po noći. Nas nije bilo strah od Amerikanaca što bombarduju, nego od sopstvene vojske. I saoseća narod sa njima, zato se sada tako i ponašaju prema njima, zato što nam je jako poznata ta situacija. Niko nije lud da iz čista

⁶⁶⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/549298/Osumnjicen-za-zloupotrebu-polozaja-u-objektu-za-smestaj-azilanata> i <http://sandzakpress.net/sjenica-azilanti-kao-paravan-za-kriminal>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁶⁷ <http://sandzakpress.net/tezak-zivot-azilanata-u-tutinu>, pristupljeno 25. decembra 2015.

mira zapali po svetu, nego samo ako ga je muka naterala“. „I ja sâm sam u gepeku stigao do Nemačke“. „Sa ovih područja Bošnjaci su uglavnom migrirali ka Zapadu i tražili azil, tražili boravak, jednostavno od straha za svoj život i živote svojih najmilijih. Oni su napuštali svoje domove i išli tamo gde mogu da budu sigurni, gde će biti bezbednije. I znajući da je skoro svako u porodici, bližoj ili široj, imao nekog ko je bio prisiljen da ode ili koji je jednostavno migrirao, a s obzirom da zadnjih dana na televiziji vidimo probleme sa kojima se ti ljudi koji su pobjegli od metka, od noža, od smrti, susreću po Srbiji, gde stanovništvo ne dozvoljava da im se dopreme osnovne životne namirnice, (...) mi smo doneli odluku da želimo da ti ljudi dođu kod nas. Ta odluka je sa oduševljenjem prihvaćena kod naroda.“ „Još pre nego što su azilanti stigli, neke organizacije su sakupile pomoć“. „Ljudi su u početku bili jako radoznali, hteli su da dođu u centar i vide te ljude (migrante, prim. aut.). I kako sad ti čoveku od 60 godina, koga znaš celog života, da objasniš da ne sme da uđe?“ „Ovde se osećaju bezbedno, šetaju se po gradu.“ „Građani mi jako mnogo pomažu, sad je vreme ramazana, mi smo već išli na pet-šest iftara, to je večera za postače, narod donosi isto tako voća, hrane, svega živoga. Stalno mi privatnici doniraju po sto litara dugotrajnog mleka, po dva-tri paketa bataka, bilo kome za bilo šta da se obratim, izlaze mi u susret.“ „U početku je građanima bilo krivo što se azilanti zadržavaju jako kratko i mi smo im objašnjavali da oni i nemaju nameru da ovde ostanu zauvek i kako to sve ide. To kažem jer hoću da naglasim koliko je ljudima stalo da se oni ovde osećaju prijatno.“ Dakle, isticana je gostoljubivost i dobronamernost lokalnog stanovništva u odnosu na migrante, koja je pre svega povezivana sa sličnim iskustvom koje su meštani proživeli u nedavnoj prošlosti.

Na ovo se nadovezuju i odgovori na pitanje koliko dugo misle da će dati centar primati lica koja traće azil u kojima se osim predstava o sopstvenoj lokalnoj zajednici i njenog odnosa prema migrantima pokazuje i kako se percipira odnos lokalnih zajednica u drugim delovima Srbije prema njima: „Nemojte pokušavati da stavite bananu gde neće da uspe, nego tamo gde su dobri uslovi, gde ih hoće meštani, gde se osećaju dobrodošlim.“ Druga osoba sa kojom sam razgovarala o ove rekla je sledeće: „Ja ne znam šta njima znači da smeštaju ljude tamo gde ih gađaju kamenjem. Pa im se posle dešavaju poplave. Zar nije bolje smestiti ljude gde nema problema? Imamo sa Komesarijatom ugovor na šest meseci, do novembra meseca, ali ja mislim da ovo trajno treba da ostane ovde. Zašto bi silom... Znae šta su radili po Mladenovcu? Dobijena su sredstva od Evropske Unije za novi centar da se uradi. Što nama ne daju taj centar? Taj novac? Da ja napravim, da mi napravimo ovde centar, gde bi uslovi bili kakvi treba da budu, a ne

da pale objekte. Ovde narod... mi na sve gledamo pozitivno. Deset miliona se mesečno troši u ovom gradu. Deset porodica prima platu odavde. Zar to nisu pozitivne stvari? Što bi meni smetalo što su oni crni, što su ovakvi, što su onakvi? Zar nisu i oni ljudi isto kao i mi? Država treba malo sluha da ima. Na toliki broj ljudi nijedan jedini incident se nije desio ni u Sjenici ni u Tutinu. I kako će ih u Obrenovac kad ih ljudi gađaju kamenjem, kad ljudi svog komšiju mrze, ne mogu da ga gledaju očima, a ne onoga iz Afrike ko mu dođe. To je van pameti praviti te centre i po Vrbici, i po Mladenovcu, i po ovome i po onome. I sad hoće država silom tu da pravi a neće ovde gde ih ljudi rado prihvataju. Šta im to znači? Ja se nadam da će ovaj centar biti trajan. Nadam se i sredstvima od Zapada. Sve je fenomenalno, samo ovde nema korupcije, samo je ovaj centar normalan u ovoj Srbiji, nema zakidanja, naplaćivanja šampona. Sve su nam pričali ljudi šta su im radili po drugim centrima. ovo je postavljeno na zdrave noge i na taj način funkcioniše. Za svaki dinar se zna za šta se troši za koji mesec. A ne d'o bog da uzimamo od ovih ljudi. Ovo će da funkcioniše ili kako treba, ili nikako.“ Kroz komparaciju sa drugim centrima i drugim opštinama istaknut je posebno pozitivan odnos prema migrantima na ovim lokacijama.

Za razliku od drugih lokacija u kojima su smešteni centri za smeštaj lica koja traže azil, sagovornici su jasno ukazali na ekonomsku dobit od prisustva migranata u njihovoj sredini. Dok je jedna osoba ukazala da je otvaranje azilnog centra dovelo do toga da deset porodica u toj opštini sada ima izvor prihoda, druga je otvoreno rekla da je i pozvana da upravlja centrom kao osoba iz sveta biznisa. Uslov je bio da deca i članovi uže familije te osobe budu zaposleni u Centru, što se i desilo. Ovaj biznis model percepcije prisustva migranata ogleda se i u proračunima o tome koliki je broj lica koja traže azil neophodan da dnevno boravi u centru, kako bi centar bio rentabilan. „Kod nas su doveženi ljudi iz Bogovađe. Od početka smo mi samo na taj način funkcionisali. Kod mene ni deset osoba nije došlo samostalno, uopšte, u prvim mesecima, sve do maja meseca. Nego svaki put, čim spadne broj između 30 i 40, ja platim autobus, i dođe mi iz Bogovađe, jer u Bogovađi uvek ima dva puta više u šumi nego što ih ima u Azilnom centru. Eto tako, nikako drugačije. Nisu oni znali uopšte da postoji ovaj kamp. U jednom periodu, kada smo imali 68 Sirijaca, oni su obaveštavali prijatelje i poznanike da postoji kamp ovde, pa eto, jako mali broj bi nam dolazio. Sve do... 12. maja plaćena poslednja tura iz Bogovađe od 60, da bismo imali popunjenu brojku. Jer vi plaćate struju 160 do 200 hiljada, a vama je tu 40, a deset radnika zapošljenih, a svi ostali troškovi i to. Ispod 80 uopšte nisi

rentabilan, nema šanse da ovo može uopšte da opstane.“⁶⁶⁸ Ovde vidimo primer strategije koja se primenjuje da bi azilni centri mogli da ispune svoje obaveze obezbeđivanja osnovnih uslova za smeštaj i ishranu lica koja traže azil.

Ovde se, dakle, izdvajaju dve osnovne interpretativne linije: postojanje izražene empatije prema migrantima, s obzirom na sličnu situaciju kroz koju su i sami stanovnici ili njihovi bližnji prošli, a kakve nema na drugim mestima u Srbiji, sa jedne, i prisustvo migranata kao ekonomski korisno za lokalnu sredinu, sa druge strane. Na ovo se nadovezuju predstave da će migranti, kao većinom muslimani, imati bolji prijem u mestima gde muslimani predstavljaju većinsko stanovništvo. Ovome ću samo dodati komentar jednog mladića iz Sijera Leonea kada sam ga pitala da li je potražio pomoć u obližnjem manastiru: rekao je da jeste, ali da su mu tamo rekli da oni pomažu samo pripadnicima srpske pravoslavne crkve. Smatram da bi ovo moglo da ima izvesne implikacije na predstave o tome ko su ljudi, o čemu će biti više reči u narednom poglavlju.

5.4.7 Krnjača

U maju 2014. godine u nekim delovima Srbije desile su velike poplave, i ljudi su morali da budu iseljeni iz ugroženih područja. Jedno od tih područja bio je i Obrenovac. „Te noći kada je poplavljen ulazni deo u Obrenovac, i voda počela da ulazi u hotel, doneta je odluka da se azilanti izmeste u školu koja je na par kilometara od Obrenovca (u Barič, prim. aut.). Nakon toga mi smo te azilante smestili u druge centre u Sjenici i Tutinu a KIRS je ljudima iz poplavljenih područja dao na korišćenje ovaj smeštaj u Krnjači,“ objasnio je jedan službenik KIRS-a. KIRS ima ugovor sa Preduzećem Ivan Milutinović (PIM) u Krnjači o zakupu objekata – radničkih baraka, u kojima se nalaze sobe, upravne zgrade, restorana i drugih objekata – koji je preuređen za kolektivni smeštaj izbeglih i interno raseljenih lica. Međutim, tokom poplava, KIRS je ponudio svoje kapacitete u Krnjači za smeštaj lica ugroženih poplavama. „Iz centra u Krnjači su lica pogođena

⁶⁶⁸ „Kada je bila poplava, iz Obrenovca je stiglo 96 ljudi u jednom danu. Ujutru 40, i to sam platila prevoz ja. Jer tad smo imali jako mali broj ovde, ja onda nisam rentabilna. 88.000 sam platila prevoz za 40 azilanata, ujutru stiglo oko 7 sati. A onda su oni autobusi što su vozili za Šabac, u povratku vraćali azilante koji su otišli, (...), i autobus iz Sjenice koji je isto pošao za azilante, se vratio prazan. Oni su u Bariču u osnovnoj školi bili smešteni, i trebalo je da čekaju autobuse da budu izmešteni za Sjenicu i Tutin. Međutim, neko ih je uputio ka Šapcu, pa su ih onda kad su ih odvozili dobrovoljci građani iz Beograda za Šabac, u povratku kad su ih vraćali, oni produžili ovamo. Kod mene je došlo 56, a kod Fika u Sjenicu isto tako, pedesetak. Znači u jednom danu smo mi dobili 96 ljudi.“

poplavama prvo prebačena u kasarnu u Obrenovcu, pa pošto kasarna nema grejanje, prebačeni su u hotel Obrenovac – isti hotel u kome su do poplava bili smešteni tražioci azila.“ Iako se ranije pominjalo da će centar u Obrenovcu možda postati trajno rešenje za smeštaj tražilaca azila, od ovoga se odustalo. Drugi službenik KIRS-a je objasnio: „Naši ljudi su još uvek unutra, ne možemo da ih (tražioce azila, prim. aut.) spajamo sa domaćim stanovništvom.“ Međutim, kako su kapaciteti KIRS-a u Krnjači oslobođeni, odlučeno je da jedan deo bude opredeljen za smeštaj tražilaca azila. Već od 15. 8. 2014. počinje da radi privremeni centar za smeštaj tražilaca azila u Krnjači.

Ovaj centar je karakterističan po tome što se sastoji iz više objekata – baraka i što ga za smeštaj osim tražilaca azila još uvek koriste interno raseljena lica sa Kosova i Metohije. Interno raseljenih lica sa Kosova i Metohije je tokom leta 2014. bilo oko 150, a smeštajni kapaciteti za tražioce azila su isto iznosili 150, sa mogućnošću proširenja. „Za sada nije bilo incidenata između izbeglica i raseljenih lica u centru“, istakao je službenik KIRS-a. I jedni i drugi koriste usluge organizovanih obroka u restoranu u okviru centra, ali po različitom rasporedu. U neposrednoj blizini centra, odnosno, ispred ulaza u centar, nalazi se nehigijensko romsko naselje. Do centra se dolazi kada se sa magistralnog puta skrene na neobeleženi asfaltirani put (put nema ime, ali na njegovom početku stoji tabla sa natpisom PIM), koji vodi kroz deponiju i močvaru. Nakon dvestotinak metara sa desne strane počinje improvizovano romsko naselje. Na kraju asfaltiranog puta se nalazi ulaz u Centar. U delu koji je bliže putu smeštena su interno raseljena lica a u onom daljem su tražioci azila. Jedna koleginica je prokomentarisala kako se inače azilni centri i centri za smeštaj izbeglica i migranata koji čekaju deportaciju nalaze ili u blizini deponija, ili u blizini kasarni. Ovome sam dodala da je ovaj poseban, jer okuplja tri populacije koje su odgurnute na rub društva. Na prvom mestu, tu su Romi, oni koji figuriraju kao permanentni *unutrašnji drugi* u odnosu na ostatak stanovništva. Drugi su interno raseljeni, za koje se privremeni, od strane države organizovani kolektivni smeštaj preokrenuo u trajno rešenje, i koji još uvek nisu postigli samostalnost i integrisanost u društvo, što bi se ogledalo u prestanku korišćenja kolektivnog državnog i pronalaženju individualnog privatnog smeštaja. Treći su tražioci azila, oni kojima je centar (ali i Srbija) samo usputna stanica. Zanimljivo je i praviti komparacije ove tri populacije koje žive jedne pored drugih po raznim osnovama. Na primer, pomoć državnih službi i interesovanje društva za njihov život: najveću pomoć i pažnju trenutno imaju tražioci azila, što se ogleda i u izjavi jednog interno raseljenog lica da je on sada

ljubomoran, jer svi misle na azilante, a da su njih (interno raseljene sa Kosova i Metohije prim. aut.) svi zaboravili. Međutim, dok interno raseljeni dobijaju kakvu – takvu pomoć, Romi u tom naselju su prepušteni sebi samima. Druga baza za poređenje može biti sloboda kretanja: Romi mogu sasvim slobodno da se kreću, nikome ne odgovaraju za svoj smeštaj, dok je najveća kontrola nametnuta tražiocima azila, koji moraju da dobiju dozvolu za svako odsustvovanje iz centra duže od 24 sata. Treća osnova za poređenje može biti autopercepcija da može doći do radikalnog poboljšanja životnih uslova u bliskoj budućnosti, gde su tražioci azila u dalekoj prednosti u odnosu na druge dve populacije. U svakom slučaju, sam prostor sa populacijama koje ga nastanjuju nosi izraženu socijalnu simboliku, koja bi mogla da postane predmet nekih narednih istraživanja.

Za ovaj centar se ne vezuju neki društveni konflikti koji bi uključivali širu javnost, već su lokalizovani na odnos aktivista i volontera prema državi u pogledu pružanja smeštaja osobama bez potvrde o izraženoj nameri ili sa navedenim imenom nekog drugog azilnog centra u potvrdi, odnosno, prema pojedinim službenicima koji imaju mogućnost odlučivanja o sudbini migranata. Važno je napomenuti i da je ovaj centar zadobio posebnu ulogu u jesen 2015. godine, kada je do njega organizovan prevoz od Glavne autobuske stanice u Beogradu za sve tražioce azila koji moraju da se zadrže u Beogradu pre nego što nastave put ka EU. Dakle, najveći značaj ima njegova geografska pozicioniranost na obodu Beograda.

5.4.8 „Kosovari“

Međutim, 2015. godina je donela velike promene u celokupnoj migracijskoj praksi preko teritorije Srbije. Početkom 2015. godine sve češće se u srpskim medijima pojavljuje vest o velikom broju kosovskih Albanaca koji odlaze u Mađarsku nezakonito prelazeći granicu u blizini Subotice. Naslovi sa kojima se srećemo su: „U Suboticu masovno pristižu Albanci sa Kosova“,⁶⁶⁹ „Kosovski Albanci masovno beže, Mađari ih hapse“,⁶⁷⁰ „Albanci preko Srbije beže

⁶⁶⁹ <http://www.subotica.com/m/vesti/u-suboticu-masovno-pristizu-albanci-sa-kosova-id21915.html#.VbOalpMQ9s>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷⁰ <http://mondo.rs/a768270/Info/Drustvo/Kosovski-Albanci-beze-sa-Kosova-hapse-ih-u-Madarskoj.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

u Evropu“,⁶⁷¹ Albanci nastavljaju da beže sa Kosova: sprečen prelazak 159 ilegalaca na granici sa Mađarskom“,⁶⁷² „Za tri dana više od 4.000 uhapšenih migranata“,⁶⁷³ „Albanci masovno napuštaju Kosovo“,⁶⁷⁴ „Mladi Albanci kroz šumu beže sa Kosova“,⁶⁷⁵ „Sa Kosova u EU stiglo 37.900 zahteva za azil“,⁶⁷⁶ „21.000 Albanaca pobešlo sa „slobodnog Kosova“,⁶⁷⁷ itd. Mediji su puni slika ljudi koji se ukrcavaju na autobuse (gužva, vika, haotičnost, osmesi ili suze na licu, roditelji koji drže decu u rukama), pojavljuju se video zapisi koje slikovito opisuje parafriziran naziv jednog članka „plač dece, vriska majki“⁶⁷⁸, piše se o uvođenju vanrednih autobuskih linija ka severu Srbije, o tome da su autobuske karte ka Subotici rasprodate.⁶⁷⁹ „Ovo više nije krijumčarenje ljudi, ovo pre liči stampedo, opisuje situaciju jedan od državnih službenika koji se svakodnevno sreće sa problemom ilegalnog prelaska državne granice Srbije sa Mađarskom,“ navodi Politika.⁶⁸⁰ Pokušaj odlaska stanovnika Kosova prema državama EU kao da je iznenadio ako ne i šokirao srpsku javnost. Svi mediji su izveštavali o tome, na društvenim mrežama je to

⁶⁷¹ <http://www.politika.rs/rubrike/dogadjaji-dana/Albanci-preko-Srbije-beze-u-Evropu.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷² <http://www.telegraf.rs/vesti/1425653-albanci-nastavljaju-da-beze-sa-kosova-sprečen-prelazak-159-ilegalaca-na-granici-sa-madarskom>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷³ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/1824109/Za+tri+dana+vi%C5%A1e+od+%C4%8Detiri+hiljade++uhap%C5%A1enih+migranata.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷⁴ http://www.rtv.rs/sr_lat/region/albanci-masovno-napustaju-kosovo_565202.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷⁵ <http://www.toplickevesti.com/kursumlija-mladi-albanci-kroz-sumu-beze-sa-kosova.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/544079/Sa-Kosova-u-EU-stiglo-37900-zahteva-za-azil>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷⁷ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:531758-21500-Albanaca-pobešlo-sa-slobodnog-Kosova>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷⁸ <http://www.srbijadanas.com/clanak/plac-dece-vriska-majki-albanci-panicno-beze-sa-kim-sta-se-sprema-video-04-02-2015>, <http://www.slobodnadalmacija.hr/Svijet/tabid/67/articleType/ArticleView/articleId/274020/Default.aspx>. Video zapise pogledati na: <https://www.youtube.com/watch?v=Aplw11qrMw>, <https://www.youtube.com/watch?v=iY-tN0NxTi0>, <https://www.youtube.com/watch?v=yw8ejFBTRvM>, <https://www.youtube.com/watch?v=mBEPKcUM50g>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁷⁹ “U Vučitrnu, Uroševcu i još nekim gradovima na KiM karte za vanredne autobuse u Suboticu prodane su unapred za sedam dana. Svake noći polaze sve veći konvoji autobusa sa Albancima za Suboticu, a kako izveštava AP, predsednica Kosova Atifete Jahjaga zabrinuta razvojem događaja u nedelju je pozvala Kosovare da ostanu kod kuće. Jahjaga je posetila Vučitrn, gde se hiljade građana ukrcalo na autobuse za Srbiju, odakle su otputovali za EU, navodi agencija. - Nije rešenje da se pobjegne - rekla je Jahjaga i pozvala Kosovare da "podnesu teret izgradnje mlade zemlje", prenose Novosti 8. februara 2015. godine, dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:532945-Madarska-Uhvaceno-jos-hiljadu-novih-migranata-mahom-kosovskih-Albanaca>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁸⁰ <http://www.politika.rs/rubrike/dogadjaji-dana/Albanci-preko-Srbije-beze-u-Evropu.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

bila jedna od glavnih tema. „Egzodus“,⁶⁸¹ „stampedo“, „bežanija“,⁶⁸² „lavina“⁶⁸³ izrazi su kojima je opisivano ovo kretanje, čime se implicira da su ove migracije stihijske i masovne, kao i da se beži zbog nekog nepredviđenog razloga.

U pojedinim izjavama, najčešće u formi komentara na priloge u medijima, naslućuje se doza likovanja zbog teške ekonomske i političke situacije Kosovu, čiji je međunarodni (ali i unutrašnji) politički status prilično zamršen. U najkraćim crtama, Kosovo je 2008. godine proglasilo nezavisnost od Republike Srbije, koja ga i dalje smatra svojim integralnim delom, kao Autonomnu Pokrajinu Kosovo i Metohija, u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244 iz 1999. godine.⁶⁸⁴ Nezavisnost je priznao jedan broj država, međutim, status Kosova je daleko od definisanog. Trenutno su u toku razgovori u cilju ispunjavanja odredbi tzv. Briselskog sporazuma o normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine iz 2013. godine.⁶⁸⁵ Za slučaj koji predstavljam posebno je značajan deo koji se odnosi na putne isprave osoba koje žive na Kosovu, odnosno, dogovor koji je sredinom septembra 2014. godine postignut između Beograda i Prištine, sa rokom za početak implementacije od dva meseca, a koji se odnosi na to da je građanima sa Kosova omogućeno da na osnovu privremenih putnih dokumenata putuju u treće zemlje preko aerodroma Nikola Tesla i pet kopnenih graničnih prelaza sa Hrvatskom i Mađarskom.⁶⁸⁶ Dakle, početak primene ovog dogovora se vremenski poklapa sa početkom „egzodusa“, „bežanije“ i pojave „stampeda“ i „lavine“.

Politički status Kosova i dešavanja od kraja 1990-ih predstavljaju važan literarni motiv u medijskom izveštavanju. Neki mediji, poput Novosti, u naslovu ironično navode „21.000

⁶⁸¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/537457/Prva-zrtva-egzodusa-Albanaca-devojica-umrla-u-Madarskoj>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁸² <http://www.pressonline.rs/info/politika/350228/panicna-bezanija-albanaca-sa-kosova-sta-se-to-zapravo-sprema.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁸³ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/539081/Taci-i-Stajnmajer-o-imigrantima-u-Nemackoj>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁸⁴ Rezolucija je dostupna na: http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/rezolucija_1244_lat.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁸⁵ Tekst sporazuma dostupan je na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1309048/Tekst+predloga+briselskog+sporazuma.html>, skenirani prikaz originalnog teksta pogledati na: <http://www.rts.rs/upload/storyBoxFileData/2013/04/20/3224318/Originalni%20tekst%20Predloga%20sporazuma.pdf>. Pored ovoga, utvrđen je i plan implementacije mera predviđenih ovim sporazumom, koji je dostupan na: <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/euobs-media/0807580ad8281aefa2a89e38c49689f9.pdf>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁸⁶ <http://www.e-novine.com/region/region-tema/109340-Dogovor-Srbije-Kosova-slobodnom-kretanju.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Albanaca pobjeglo sa „slobodnog Kosova“,⁶⁸⁷ drugi, poput Vesti online, kako bi predstavili izuzetno tešku ekonomsku i uopšte socijalnu situaciju, prenose izjave osoba koje žive na Kosovu: „Prevareni smo i dovedeni do dna, mnogo porodica gladuje. Na Kosovu dobro žive samo političari, bivši visoki oficiri OVK-a i mafija. Amerika nas je iskoristila, gurnula nas je u rat sa Srbijom, a onda su nas, kad joj više nismo potrebni, *pustila niz vodu da lutamo po svetu kao poslednji bednici, kao Kurdi, Sirijci i Avganistanci*. Džaba smo podizali spomenik Klintonu u Prištini i davali nazive ulicama po Medlin Olbrajt i Ričardu Holbruku - dodaje Agimov sin Irfan,” (italike dodao autor).⁶⁸⁸ „Plać dece koja ne znaju šta se događa, vriska majki koje pokušavaju zaštititi svoj porod, dok se probijaju da zauzmu mjesto u autobusu koji ih vodi „Nikud“, očevi koji su okrenuli leđa Kosovu, izneverenih emocija“, javlja portal Info-ks.net u sinočnjem izveštaju sa autobuske stanice u Prištini, “ prenosi Pressonline.⁶⁸⁹ U sličnom stilu je i izjava koju prenosi Alo: „Porodice imaju i po 10 članova, a samo jednog ili nijednog zaposlenog. Gladuju. Užasavajući je prizor reke ljudi, koja je dosad bila dekor svim albanskim planovima i borbi za ostvarivanje cilja da Kosovo bude nezavisna država, a sada se bore samo za slobodna mesta u autobusu!”⁶⁹⁰ Ističe se loša ekonomska situacija: „Sa druge strane, Randel Nojkić, predsednik Pokrajinskog odbora SPO i nekadašnji poslanik u kosovskom parlamentu, ne vidi da je bežanija Albanaca sa Kosova politički instruirana, već da je jedini razlog nezamisliva beda koja tamo vlada. „Albanci su mnogo očekivali od 1999. godine. Čak ni posle proglašenja države njima nije bilo bolje, a govorili su im da će na Kosovu da bude med i mleko. To što bukvalno nemaju šta da jedu jedini je razlog njihovog masovnog napuštanja Kosova - kaže on za „Alo!“ prenosi njegovu izjavu Alo.⁶⁹¹ Posredno upućivanje na politička dešavanja u vezi sa statusom Kosova ostvareno je isticanjem uticaja osiromašenog uranijuma na zdravlje stanovnika Kosova kao jednog od razloga za odlazak ka državama EU. „Avioni NATO-a bacili su na Kosovo bezbroj bombi napunjenih osiromašenim uranijumom, broj obolelih od malignih bolesti na Kosovu rapidno raste, kulminacija se očekuje tek narednih godina. Mnogi Albanci, bojeći se za

⁶⁸⁷ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:531758-21500-Albanaca-pobjeglo-sa-slobodnog-Kosova>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁸⁸ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/469371/Rak-i-dzihad-prazne-Kosovo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁸⁹ <http://www.srbijadanas.com/clanak/plac-dece-vriska-majki-albanci-panicno-beze-sa-kim-sta-se-sprema-video-04-02-2015>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁹⁰ <http://www.alo.rs/vesti/reportaza-srbija/albanci-beze-sa-kosova-zbog-politicara/85003>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁹¹ <http://www.alo.rs/vesti/reportaza-srbija/albanci-beze-sa-kosova-zbog-politicara/85003>, pristupljeno 25. decembra 2015.

decu, pokušavaju da ih sklone s Kosova kako bi negde u Evropi udisala vazduh i pila vodu koja nije obogaćena uranijumom i drugim opasnim materijama koje im je „ujka Klinton“, kome su i spomenik podigli u centru Prištine, slao iz vazduha,” prenose Vesti online.⁶⁹² Drugi mediji koriste daleko formalniji jezik, ili navode tehničke detalje. “Prema podacima Instituta za javno zdravlje Kosova, samo u prvoj polovini prošle godine registrovano je 1.170 novih slučajeva obolelih od ove bolesti (karcinom, prim aut.),” prenose Novosti.⁶⁹³ Ovaj paragraf ću okončati rečima jedne poznanice koja me je zvala telefonom kako bi eventualno saznala od mene „nešto više” o „egzodusu Albanaca”: „Tako im i treba. Šta su tražili, to su i dobili.”

Nisu svi mediji, niti svi prilozi u okviru iste medijske kuće, insistirali na nekakvom revanšizmu, niti su isticali ovaj politički kontekst. Reporteri odlaze na granicu sa Mađarskom kako bi nam demonstrirali način prelaska granice sa lica mesta.⁶⁹⁴ Dakle, zanima ih fizički aspekt ilegalnog prelaska granice. To sa jedne strane znači da ovu populaciju ne doživljavaju kao posebnu u odnosu na ostale potencijalne tražioce azila u EU. Sa druge, međutim, ovakvo izveštavanje ima značajne posledice koje ću sada opisati. Neki novinari su tako dobili nagrade zbog izveštavanja koje je doprinelo „prekidu lanca u trgovini s ljudima, zatvaranja hotele Lira i bolje saradnje država u regiji”.⁶⁹⁵ Srećemo detaljna opisivanja prelaska granice, sa slikama ili video zapisima gde se vide migranti, često porodice sa malom decom, kako gaze kroz šume, šipražje i kanale, kako bi se ukazalo na fizičke prepreke sa kojima se migranti susreću usred zime (mokra odeća, bose noge, stavljanje debla da bi deca lakše prešla preko kanala, kese sa vodom, hranom i odećom). Dok se neke medijske kuće pridržavaju pravila da se identitet migranata kao potencijalnih tražilaca azila ne otkriva (ne navode se imena, niti ikakvi drugi podaci koji bi mogli da dovedu do naslućivanja identiteta osobe, lica se ili ne snimaju, ili se zamućuju ili prikrivaju na

⁶⁹² <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/469371/Rak-i-dzihad-prazne-Kosovo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁹³ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:532643-Merdare-Albanci-beze-od-bede-i-islamista>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁹⁴ <http://www.kurir.rs/crna-hronika/video-migracija-albanaca-u-eu-od-autobuske-stanice-preko-vila-do-ilegalnog-prelaska-granice-clanak-1643673> , <http://srbin.info/2015/02/04/pogledajte-ova1ko-albanci-sa-kosmeta-iz-srbije-beze-u-eu-video/> , <http://www.vaseljenska.com/misljenja/u-autobusu-sa-siptarima-koji-odlaze-sa-kosova-metohije/>, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/1824109/Za+tri+dana+vi%C5%A1e+od+%C4%8Detiri+hiljade++uhap%C5%A1enih+migranata.html>, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=02&dd=04&nav_id=954714 itd., pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁹⁵ <http://www.slobodnaevropa.org/content/rse-u-asothalomu-kako-se-ilegalno-prelazi-granica/26829267.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

drugi način), drugi fotografišu izraze lica i beleže mesto porekla osobe u pitanju.⁶⁹⁶ Dakle, u ovom pogledu situacija je dosta raznolika.⁶⁹⁷ Međutim, pre nego što nastavim sa predstavljanjem i analizom medijskog izveštavanja o ovim događajima, smatram da je važno da istaknem upotrebu građe iz medija (i naučnih studija) kao izvora informacija za policijsko delovanje. Na primer, može se povući paralela sa reportažom o otmičarima migranata u Makedoniji, koja je dovela do hapšenja velikog broja migranata zatečenih u kući koja se pominje u toj reportaži (ali ne i otmičara).⁶⁹⁸ Takođe, Fronteks eksplicitno navodi da koristi i informacije iz medija, ali i naučnih istraživanja, kao obaveštajne izvore, koji čine tzv. podatke iz otvorenih izvora (*open source data*).⁶⁹⁹ Time je istraživač koji se bavi ovakvim temama stavljen u još težu poziciju. Imperativ njegovog delovanja je zaštita ispitanika. Ukoliko opiše migracijske rute, i objavi taj prikaz, one mogu biti prekinute. Na taj način istraživač zapravo direktno interveniše u objekat svog proučavanja i ne samo da ga ne štiti, već ga i potencijalno dovodi u opasnost (migranti moraju da traže nove rute, koje su obično teže i skuplje). Asimetričnost pozicioniranosti u strukturi moći između istraživača i objekta proučavanja je potpuno ogoljena. Dodatni problem predstavlja generalna problematičnost sekuritarnih praksi u pogledu kako legalnosti, tako i legitimnosti, koje su na delu u oblasti migracija (ljudsko pravo na azil i slobodu kretanja, (ne)osnovanost detencije, koncept sigurne zemlje i sl.). To znači da istraživač (bio on novinar ili naučnik) kroz razotkrivanje praksi koje sprovodi populacija koju istražuje, podržava vladajuće politike (bio on njihov nominalni protivnik ili ne) i to tako što omogućava njihovo praktikovanje. Drugim rečima, on se nehotice aktivno pridružuje (inter)nacionalnim službama koje su zadužene za kontrolu kretanja. Ovo svakako predstavlja vrlo zanimljiv primer „outsourcing-a”, kada se individualni rad istraživača, dakle, potpuno individualno delovanje, sa potpuno drugačijom primarnom svrhom, stavlja u službu liminalnih porokratskih institucija (o ovome videti

⁶⁹⁶ „Otkrivanjem njihovog identiteta ih dovodimo u opasnost da u državama porekla (ako budu vraćeni) budu progonjeni, zatvarani, mučeni, a često i proglašeni izdajnicima i pogubljeni. Istovremeno, ako tražioci azila i ne budu vraćeni, u slučaju da diplomatsko-konzularne misije, odnosno vlasti država njihovog porekla, ili druga lica, saznaju identitet tražilaca azila, članovi njihovih porodica dovode se u istu vrstu opasnosti u zemlji porekla.” Dostupno na: <http://apc-cza.org/fr/radionicepocetna/8-vesti/627-apc-cza-upozorava-na-poverljivost-identiteta-trazilaca-azila.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁹⁷ I Udruženje novinara Srbije prenelo je ovo upozorenje: <http://www.uns.org.rs/sr/desk/Pisma/27541/upozorenje-medijima-ne-otkrivati-identitet-trazilaca-azila.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁹⁸ Da podsetim, video je dostupan na <http://www.channel4.com/news/tracking-down-macedonias-migrant-kidnap-gang> a posledice, tj. akcije koje su usledile javnom prikazivanju ovog videa, na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/1946062/Makedonska+policija+razbila+mafija%C5%A1ku+bazu+u+selu+Vaksince.html> i <http://www.reuters.com/article/2015/06/11/us-europe-migrants-macedonia-idUSKBN0OR1UU20150611>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁶⁹⁹ <http://frontex.europa.eu/intelligence/strategic-analysis>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Papadopoulos et al. 2008, 173). Ovaj koncept objašnjava i to što individualni istraživači relativno lako dolaze do informacija koje se mogu tretirati kao one koje spadaju u domen bezbednosnog rizika, a nadležne službe deluju tek nakon njihovog objavljivanja: time se potvrđuje da cilj sekuritizacije nije potpuno sprečavanje kretanja, već kontrola propustljivosti (*porosity*). Ovo se odvija na vrlo zanimljiv način: sa jedne strane, kroz priznavanje sopstvenih *propusta* (propusti postoje samo ako postoji utvrđena, dakle, anticipirana, procedura), podržava se vladajući diskurs kao jedini prihvatljiv. Sa druge strane, individualna istraživanja dobijaju priznanje (da su temeljno sprovedena) time što rezultiraju konkretnim akcijama. Tako se građani delegiraju u subjekte koji obavljaju nadzor migracijskih kretanja (o ovome videti i Stojić Mitrović i Meh 2015).

Osim revanšizma i zainteresovanosti za fizički aspekt ovih migracija, posebnu pažnju zadobile su spekulacije o razlozima „masovnog napuštanja Kosova”, odn, o pozadini „egzodusa kosovskih Albanaca”. Naslovi u medijima su: „Panična bežanija Albanaca sa Kosova: Šta se to zapravo sprema!?”⁷⁰⁰, „Upozorenje Srbima: masovno iseljavanje Albanaca sa Kosova nije nikakva ekonomska migracija već evakuacija civila zbog početka ratnih dejstava”⁷⁰¹, „Šiptari masovno beže iz NATO gulaga!”⁷⁰², „Albanci najzad priznali: Bežimo jer nas teraju u rat!”⁷⁰³ da navedem samo neke. Slične diskusije su vođene na društvenim mrežama a čak sam i ja lično dobila desetak zabrinutih/radoznalih telefonskih poziva u kojima su me poznanici, kao osobu koja se posebno zanima za fenomen migracija, pitali „šta se to u stvari dešava”. Ljudi su izražavali sumnju da su u pitanju ekonomski razlozi, tj. loša ekonomska situacija a od mene su tražili ekskluzivnu informaciju koja bi im potvrdila ili razvejala strahove. „Da li i ti misliš da ovaj odlazak deluje sinhronizovano?”, „Pa zar im je sad odjednom postalo loše?”, „Kao, sad su tek shvatili da nema perspektive, ma nemoj”, „A kao do sad im je bilo super?”, „Tu sigurno ima još nešto”. U medijima i na društvenim mrežama spekulacije su išle do izbijanja oružanih sukoba na severu Kosova i jugu Srbije, ili vrbovanja od strane vebabija ili ID-a. Ovde ću preneti neke od navoda iz medija. „Početkom ove nedelje u autobus koji saobraća na relaciji Skoplje - Beograd,

⁷⁰⁰ <http://www.pressonline.rs/info/politika/350228/panicna-bezanija-albanaca-sa-kosova-sta-se-to-zapravo-sprema.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁰¹ http://web-tribune.com/u_fokusu/upozorenje-srbima-masovno-iseljavanje-albanaca-sa-kosova-nije-nikakva-ekonomska-migracija-vec-evakuacija-civila-zbog-pocetka-ratnih-dejstava#, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁰² <http://www.srbijadanas.net/siptari-masovno-beze-iz-nato-gulaga/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁰³ <http://www.pravda.rs/2015/02/06/albanci-najzad-priznali-bezimo-jer-nas-teraju-u-rat/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

na stanici u Bujanovcu je ušlo tridesetak mladih Albanaca. Jedan od putnika, koji zna albanski, kasnije je potvrdio da su Albanci međusobno pričali kako beže sa juga Srbije, jer se „sprema neka mobilizacija Oslobođilačke vojske Preševa, Medveđe i Bujanovca“. Njihova odrednica bila je Beograd, ali se ne zna gde su se odatle uputili,” pišu Novosti.⁷⁰⁴ Pressonline navodi da se “Oružane albanske snage spremaju da udare na srpske teritorije na severu KiM i u enklavama”.⁷⁰⁵ Negde se prenose izjave migranata: „,Krenuo sam sa porodicom. Kuda, sam bog zna. Do Subotice, pa dalje“, priča mladi čovek iz okoline Prištine nakon dužeg ubeđivanja. „I neizvesnost je bolja, jer nas je na Kosovu sve pritislo. Ekonomska situacija, ali i ovi teroristi iz Islamske države koji regrutuju ljude za odlazak na ratišta u Siriju i Irak. Imam familiju, pa odlazim na sigurno“. Na pitanje da li su ga direktno „vrbovali“ odmahuje glavom, ali kaže da indirektnih poziva ima. „Nude novac i sve što nam treba da idemo da se borimo, a ko ne prihvati, protiv je...”,“ prenose Novosti.⁷⁰⁶ „Ovaj Albanac ističe da nije čuo da se nešto loše sprema na Kosovu, ali da ga brinu nepoznati ljudi koji se u poslednje vreme i u sve većem broju vrzmaju po Podujevu, Vučitrnu, Prištini i drugim gradovima i glasine o ratu u Makedoniji i novim sukobima sa Srbijom. „Nudili su mi velike pare da idem da ratujem za ISIL u Siriji i Iraku, Kosovo je preplavljeno vehabijama i aktivistima Islamske države, puno je i raznih emisara iz Makedonije, Albanije i s juga Srbije, svi hoće da vas regrutuju za neke njihove formacije. Kad ih odbijete, obično vam se zamere, često i zaprete,” priča Irfan,“ a prenose Vesti online.⁷⁰⁷ „Odlazak Albanaca unosi veliko uznemirenje i među Srbe na Kosovu, posebno južno od Ibra. „Mnogo je bede i beznađa, mnogi odlaze zbog toga, međutim, brinu nas oni koji dolaze, radi se o teroristima koji, kako sumnjamo, donose i oružje, ko zna kakve su instrukcije dobili i šta im može pasti na pamet. Došljaci su uplašili i Albance starosedeoce i ubrzali njihovu odluku da krenu na put neizvesnosti,” kaže Marko S. iz Gračanice,” a prenose Vesti online⁷⁰⁸

⁷⁰⁴ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:531758-21500-Albanaca-pobeglo-sa-slobodnog-Kosova>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁰⁵ <http://www.pressonline.rs/info/politika/350228/panicna-bezaniya-albanaca-sa-kosova-sta-se-to-zapravo-sprema.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁰⁶ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:532643-Merdare-Albanci-beze-od-bede-i-islamista>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁰⁷ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/469371/Rak-i-dzihad-prazne-Kosovo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁰⁸ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/469371/Rak-i-dzihad-prazne-Kosovo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Političari iz opozicionih partija na Kosovu ističu drugačiju sliku, pa se migracije predstavljaju kao svojevrsan odgovor na nezavidnu političku i ekonomsku situaciju.⁷⁰⁹ „Opozicione političke partije kosovskih Albanaca optužile su premijera Isu Mustafu i njegovog zamjenika Hašima Tačija da su kriminalci, koji su prikrivanjem kriminalnih dosijea i radnji doveli Kosovo na rub propasti. „Skoro 200.000 mladih je napustilo Kosovo zbog toga što na Kosovu mogu opstati da žive samo oni koji su usko vezani za kriminalne klanove, koji se bave švercom droge, trgovinom bijelim robljem i zloupotrebama“, naveli su opozicioni poslanici. Predsednik Alijanse za budućnost Kosova, Ramuš Haradinaj, govoreći o usvajanju Zakona o javnim preduzećima, upozorio je vlast u Prištini da je došlo vreme da se zna ko je na čijoj strani. „Oni misle da igramo tajno. Ja imam načina da im kažem sve PDK-u i LDK-u. Tema je Trepča, a pritisak je veliki na narod Kosova, koji je siromašan i mora bežati u potrazi za hlebom. Koga mi ovde predstavljamo. Moramo izabrati s kim ćemo u ovo vreme biti. Nemoguće je više igrati tajno. Jedna je Trepča, jedno je Kosovo,” rekao je Haradinaj u Skupštini Kosova,” navodi Blic.⁷¹⁰ Deutsche Welle iznosi sledeće obrazloženje: „Panični talas iseljavanja koji se dogodio u decembru, a koji se sada opet smanjio, ima svoju dinamiku, ali tačan povod za to teško je ustanoviti. Mnogi kažu da se to dogodilo u vreme formiranja vlade početkom decembra, kada je postalo jasno da se ništa neće promeniti. Bilo je potrebno pola godine da se na Kosovu, nakon izbora, formira vlada. Prvo je formirana jedna koalicija za promenu vlasti, ali je, uz ogromnu intervenciju međunarodne zajednice, ali i Nemačke, promena vlasti izostala. Sada je na vlasti velika koalicija, tako da Kosovari stiču utisak da mogu da glasaju kako god hoće, ali da na vlasti uvek ostaju jedni te isti”⁷¹¹.

⁷⁰⁹ „Razlog masovnog odlaska Albanaca sa Kosova, prištinski politički analitičar Fatmir Šeholi vidi u nesprovođenju uputstava iz izveštaja EU o progresu Kosova. "Posljedice tog nesprovođenja uputstava iz međunarodnih izveštaja koji govori o lošem stanju na Kosovu su danas rezultat demonstrativnog napuštanja građana Kosova, od kojih je 99 odsto Albanaca, a jedan odsto Roma, Aškalija i Egipćana", rekao je Šeholi za RTV PULS.", Café del Montenegro 8. februar 2015, dostupno na <http://www.cdm.me/svijet/region/zasto-albanci-masovno-odlaze-sa-kosova>. "Druga okolnost koja je svakako uticala na povećanje razočarenja građana jeste politička kriza kroz koju je Kosovo prošlo, od parlamentarnih izbora održanih u junu prošle godine do decembra. Ta kriza ne samo da je dokazala da su politički predstavnici naroda u stvari grupa makijavelista voljnih da zarad vlasti urade sve, već je pokazala i koliko daleko su spremni otići protivu interesa naroda i države samo da bi opstali ili se popeli na vlast. To jest, dokazali su, van svake sumnje, da su zbog vlasti spremni žrtvovati ne samo svoje principe, već i državu i dobrobit građana," Danas, 13. februar 2015, dostupno na: http://www.danas.rs/dodaci/nedelja/beg_beznadeznih.26.html?news_id=297393., pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷¹⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/534510/Zasto-Albanci-masovno-napustaju-Kosovo-kao-po-komandi>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷¹¹ http://www.dw.com/sr/ukinuti-vize-gra%C4%91anima-kosova/a-18290742?maca=ser-Blic+Online_v2-9895-xml-mrss, pristupljeno 25. decembra 2015.

„Teorije zavere” su ovu migraciju predstavljale i kao oblik političkog pritiska kosovskih vlasti na međunarodne instance u okvirima implementacije odredbi Briselskog sporazuma: „Ivanović naglašava da Albanci ne rade ništa slučajno što se, kaže, moglo videti po poslednjim demonstracijama u Prištini. On je upozorio da masovni odlasci u zapadnoevropske zemlje mogu biti deo pritiska na EU da izdejtstvuju što bolje pozicije u pregovorima Prištine i Beograda. „Ovo može biti poruka Briselu da je, recimo, Albancima „Trepča“ potrebna kao bi se zaposlili...” rekao je lider SNV uz upozorenje da čak oko 60.000 Albanaca koji su podneli zahteve za srpske pasoše možda imaju nameru da se nastane u druge delove Srbije, one koji se nalaze na mapi tzv. velike Albanije,” prenose Novosti.⁷¹² Sa druge strane, pominjale su se i šire političke ambicije Albanaca: „Albanci masovno napuštaju Kosovo, ne samo zbog opšte bede, već i zbog „viših političkih ciljeva Albanije“, tvrdi izvor „Alo!“ iz kosovske vlade.” Alo.⁷¹³ Posebno je zanimljivo vreme u kojima se javljaju ovi izveštaji (februar 2015. godine) o migraciji koja kontinuirano traje više od jedne decenije,⁷¹⁴ a s povećanim intenzitetom od stupanja na snagu administrativnih olakšica za stanovnike Kosova u skladu sa Briselskim sporazumom. Medijska pažnja se pokreće upravo pred nastavak pregovora između Beograda i Prištine, 9. februara 2015. godine.⁷¹⁵

U medijima se spekulisalo i o političkom pritisku masovnim traženjem azila u državama EU, kako bi Kosovo dobilo viznu liberalizaciju.⁷¹⁶ „Mislim da bi zemlje Evropske unije trebalo da ukinu vize za građane Kosova. Za sve druge susedne zemlje vize su ukinute: svi građani Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Makedonije i Srbije mogu slobodno da putuju u zemlje EU, barem kao turisti, tri meseca godišnje. Ako se vize za njih ukinu, to naravno ne znači da će Kosovari ići da gledaju Ajfelovu kulu, već da će mnogi od njih to iskoristiti da rade i šalju novac kući ili eventualno da se nakon nekog vremena vrate i od zarađenog novca žive na Kosovu. U svakom slučaju, tako bi se ostvario neki vid razmene, a to bi opet učinilo mogućim da se na Kosovu ipak nešto pokrene. U svakom slučaju ne bi više dolazilo do masovnog iseljavanja

⁷¹² <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:532945-Madjarska-Uhvaceno-jos-hiljadu-novih-migranata-mahom-kosovskih-Albanaca>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷¹³ <http://www.alo.rs/vesti/reportaza-srbija/albanci-beze-sa-kosova-zbog-politicara/85003>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷¹⁴ Vrlo tužni događaji odvijali su se 2009. godine kada se u reci Tisi utopilo 15 migranata sa Kosova. Više o ovome videti na http://www.rtv.rs/sr_ci/hronika/u-tisi-se-utopilo-15-kosovskih-albanaca_154207.html i http://atina.org.rs/vest_albanci_tisa.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷¹⁵ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:533022-Nastavak-dijaloga-u-Briselu-Srpske-opstine-i-imovina-na-stolu>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷¹⁶ http://www.dw.com/sr/ukinuti-vize-gra%C4%91anima-kosova/a-18290742?maca=ser-Blic+Online_v2-9895-xml-mrss, pristupljeno 25. decembra 2015.

čega smo bili svedoci u poslednje vreme,” prenosi Deutsche Welle.⁷¹⁷ „Novinar FAZ-a (Frankfurter Allgemeine Zeitung, prim. aut.) postavio je i pitanje šta se u Prištini misli o diskusiji u Nemačkoj da se Kosovo, poput BiH, Srbije i Makedonije, stavi na listu "sigurnih zemalja". „Kosovo je sigurno. Priština ima nižu stopu kriminala od većine nemačkih gradova. Nemačka bi učinila dobro kada bi Kosovo proglasila sigurnom zemljom porekla. Ipak, Kosovari bi morali biti u prilici da legalno putuju u Nemačku. Mladi ljudi su isfrustrirani. Oni se nalaze sat vremena leta avionom od Nemačke, ali ne mogu da posete Berlin, da dođu na neki koncert ili da kao učenici odu na razmenu“, kazao je Tači. „EU je liberalizovala vizni režim sa državama poput Kolumbije ili Moldavije. Nije pošteno da se to nije učinilo i u slučaju Kosova“, tvrdi Tači, “ a prenosi Blic.⁷¹⁸ „Iako u najmanju ruku *kreativna*, ova teorija dobila je potvrdu kada je više kosovskih političara proteklih dana zaista tražilo bezvizna putovanja od Brisela.” zaključuje se u tekstu Deutsche Welle 2015.⁷¹⁹ Blic ukazuje na vezu između zahteva za viznom liberalizacijom i naporima da i preostalih pet članica EU prizna nezavisnost Kosova.⁷²⁰ Ideja je da do vizne liberalizacije ne može doći dok nezavisno Kosovo ne priznaju sve članice EU, odnosno, da nerešen status Kosova utiče na lošu ekonomsku i političku situaciju. „Vrlo je indikativno ćutanje zvaničnog Beograda u vezi sa celokupnom situacijom, jer još nisu završeni pregovori između Beograda i Prištine. Trebalo bi da pregovori u Briselu budu nastavljeni u ponedeljak, kada bi bežanje Albanaca moglo da se iskoristi kao pritisak na Brisel. Poruka je, naime, da odugovlačenjem pregovora, Kosovo ne može da funkcioniše kao država, jer se ljudi bore za goli opstanak, te zbog toga i odlaze - završio je on (izvor iz kosovske vlade, prim. aut.)”, prenosi Alo.⁷²¹

U nekoliko navrata izražen je i stav da ova migracija deluje organizovano, tj. da kriminalne mreže stoje iza nje.⁷²² Srpski političari nude i konkretnije primere: “Dušan Janjić iz Forumu za

⁷¹⁷ http://www.dw.com/sr/ukinuti-vize-gra%C4%91anima-kosova/a-18290742?maca=ser-Blic+Online_v2-9895-xml-mrss, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷¹⁸ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/536270/Taci-objasnio-zasto-desetine-hiljada-gradjana-napustaju-Kosovo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷¹⁹ <http://www.dw.com/sr/pet-uglova-srbija-kosovo-i-izbeglice/a-18274385>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/541605/Lunacek-Sve-zemlje-clanice-EU-sto-pre-da-priznaju-Kosovo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²¹ <http://www.alo.rs/vesti/reportaza-srbija/albanci-beze-sa-kosova-zbog-politicara/85003>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²² „Masovne migracije Albanaca s Kosova u zemlje EU u poslednjih šest meseci organizovane su i razrađene u detalje, sa ciljem kosovskih vlasti da izbegnu socijalne nemire. Ovako podatke prištinske štampe, po kojima je između 60.000 ili 100.000 ljudi otišlo s Kosova u poslednjih pola godine, i nagle masovne ilegalne migracije i

etničke odnose veruje da se iza masovnog iseljavanja kosovskih Albanaca krije „organizovani biznis“ u koji su upletene kriminalne strukture, ali i pripadnici policijskih snaga i lokalni političari sa obe strane administrativne linije. „Velike se tu pare obrću. A ova akcija velikog prekidanja tog iseljavanja deo je velike međunarodne akcije da se uredi pitanje ilegalnih prelazaka i suzbije korupcija,” kaže Janjić.” *M.P. za Blic*.⁷²³ „Direktor srpske policije Milorad Veljović juče je naveo da se sumnja da je migracija organizovana, jer je kod migranata zatican isti iznos novca, a reč je o članovima srednjeg imovnog statusa, sa decom. Te informacije potvrđuju i sami Albanci u Prištini, u kojoj je „Blic“ juče boravio,” *Blic*.⁷²⁴ „Čini se da je za ono što je u medijima nazivano „egzodus sa Kosova“, u dobroj meri odgovorna organizovana banda trgovaca ljudima. U opsežnoj akciji kojom je rukovala austrijska policija uhapšeno je 77 kriminalaca,” prenosi Deutsche Welle.⁷²⁵ Albanski političari su ukazali na uticaj glasila da zapadnoevropske zemlje lako izdaju dozvole boravka i azil kosovskim Albancima i da je to doprinelo ovoj migraciji. „Na mrežama je tako prezentovana informacija da su „Nemačka, Švajcarska i Francuska otvorile svoja vrata za migrante s Kosova“, potom su usledile priče raznih Albanaca koji su tamo otišli i „obezbedili bolju budućnost za decu“. Dat je i način stizanja u ove zemlje, ko su ljudi koji mogu da pomognu i slično,” prenosi Blic.⁷²⁷ Konkretnije, „Na pitanja FAZ-a (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, prim. aut.) zašto građani Kosova napuštaju svoju domovinu, Tači je odgovorio da je to posledica „čudnih glasina“ da Nemačka velikodušno

traženje azila u Evropi posmatraju i srpske institucije, ali i sami Albanci s Kosova. Oni tvrde da kosovska vlada ne čini nikakve napore da spreči migracije Albanaca u EU, jer je to jedini način da sačuvaju socijalni mir u pokrajini.“ „Na Kosovu je životni standard znatno niži nego u ostatku Srbije. Evropa od vlasti sve više zahteva i više neće biti moguće da kupuju mir tako što ne plaćate struju, bavite se slobodno švercom i slično. Na migracije je podstaknut mahom srednji sloj stanovništva, koji se sve glasnije buni povodom stanja. Negde od jeseni su na društvenim mrežama kao virus počele da se šire informacije o mogućnosti iseljavanja u EU,” kaže naš izvor iz srpskih službi.” prenosi Blic.<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/534510/Zasto-Albanci-masovno-napustaju-Kosovo-kao-po-komandi>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²³ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/534510/Zasto-Albanci-masovno-napustaju-Kosovo-kao-po-komandi>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/534510/Zasto-Albanci-masovno-napustaju-Kosovo-kao-po-komandi>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²⁵ http://www.dw.com/sr/organizovano-krijum%C4%8Darenje-ljudi-sa-kosova/a-18343193?maca=ser-Blic+Online_v2-9895-xml-mrss, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²⁶ „Čak je i ministar Stefanović, u razgovoru sa resornim kolegama iz Mađarske i Austrije, ustanovio da postoje švercerske bande i razni drugi asistenti u krivičnom delu ilegalnog prelaska granice. U tom slučaju je pitanje zašto taj eventualni lanac krijumčarenja ljudi nije razotkriven? I koliki je udeo srpske policije u čitavoj priči? Reporterka DW-a je u jednostavnoj vožnji od Ašathalona do Subotice čula priče taksista koji za velike pare voze Albance do same granice i izveštavaju o korumpiranim srpskim policajcima koji su za 100 evra po osobi spremni da okrenu glavu. Zašto to do sada nije ispitano?” Deutsche Welle, 23. februar 2015 <http://www.dw.com/sr/pet-uglova-srbija-kosovo-i-izbeglice/a-18274385>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²⁷ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/534510/Zasto-Albanci-masovno-napustaju-Kosovo-kao-po-komandi>, pristupljeno 25. decembra 2015.

deli radne dozvole i dozvole boravka, preneo je radio Dojče vele. „To je apsurdno, ali je dovelo do toga da sve više ljudi ilegalno putuje za Nemačku. Čak i neki mediji na Kosovu su u januaru objavili priče o ljudima koji su u Nemačkoj navodno dobili stan i radnu dozvolu. Neki, inače, ozbiljni komentatori tvrde da države zapadne Evrope zbog negativne stope nataliteta sada zovu Kosovare da se dosele. To nije tačno, ali je to bio povod za ljude da krenu“, rekao je Tači”, Blic, 19. februar 2015.⁷²⁸ Sa druge strane, neki su isticali finansijsku podršku tražiocima azila u Nemačkoj, odnosno, mogućnost da se zaradi u postupku azila, kao razlog odlaska: „*Bild am zontag*“ piše da hiljade ljudi napušta Kosovo i da najveći broj njih ide ilegalno u pravcu Nemačke, gde ih, prema mišljenju nemačkih diplomata, „mami“ dugi administrativni postupak do proterivanja nazad na Kosovo,” prenosi RTS (inače, ovaj razlog se često ističe u nemačkim medijima, prim. aut)^{729 730}.

U pojedinim medijskim izveštajima istraživao je eventualni uticaj velikog broja tražilaca azila sa Kosova, tj. Srbije, na ukidanje vizne liberalizacije Srbiji. Blic prenosi da je ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović rekao da Srbiji nije ugrožen bezvizni režim zbog velikog broja lažnih azilanata iz naše zemlje, jer je Srbija zemlja sigurnog porekla.⁷³¹ Podsetimo se, vizna liberalizacija se uvodi kako bi se omogućili legalni kanali za dolazak osoba iz pojedinih država i uvek je praćena ugovorima o readmisiji, tj. obavezi prihvatanja sopstvenih ali i državljana trećih država koje nemaju pravo boravka ili ulaska u državu sa kojom je sporazum potpisan. Sa druge strane, skraćeni azilni postupak zavisi od svrstavanja države na listu sigurnih zemalja, koja je rezultat političke odluke a ne nekih objektivnih zasluga (Lavenex 1999).⁷³² Evropska komisija je početkom 2015. godine ukazala na veliki broj zahteva za azil od strane državljana država

⁷²⁸ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/536270/Taci-objasnio-zasto-desetine-hiljada-gradjana-napustaju-Kosovo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷²⁹ O novcu koji dobijaju tražioci azila u Nemačkoj, videti na primer, http://www.dw.com/sr/izbeglice-sa-kosova-nada-od-tri-promila/a-18294507?maca=ser-Blic+Online_v2-9895-xml-mrss, ili http://www.dw.com/sr/bauk-zvani-westbalkan/a-18609354?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷³⁰

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/1824109/Za+tri+dana+vi%C5%A1e+od+%C4%8Detiri+hiljade++uhap%C5%A1enih+migranata.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷³¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/538398/Stefanovic-Nema-pretnji-po-bezvizni-rezim-Srbije>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷³² Ukidanje vizne liberalizacije državama Zapadnog Balkana je česta tema u Nemačkoj, raspravlja se o razlozima za i protiv, videti, na primer, http://www.dw.com/sr/bauk-zvani-westbalkan/a-18609354?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss, http://www.dw.com/sr/vizni-karantin-priprosti-bavarski-lek/a-18615359?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss, pristupljeno 25. decembra 2015.

Zapadnog Balkana.⁷³³ Kako primećuje Dragoslav Dedović (a na šta su ukazala i istraživanja Kačarske 2012 i Đorđević 2013), „dežurni krivci” za suspenziju vizne liberalizacije uvek su marginalizovane grupe (socijalno ugroženi, Romi, neke druge etničke grupe).⁷³⁴ Zabrinutosti da će Srbiji biti ukinuta vizna liberalizacije doprinelo i povećanje broja zahteva stanovnika Kosova za izdavanje srpskih pasoša. Već 6. februara, dakle, u jeku izveštavanja o „bežaniji sa Kosova”, pojavljuje se informacija koju su preneli svi domaći mediji da “60.000 Albanaca želi srpski pasoš”.⁷³⁵ Zanimljivo je tumačenje ovog trenda od strane ministra unutrašnjih poslova Srbije: „Jedan veći broj Albanaca želi da prizna Srbiju kao svoju zemlju. Ja to tumačim tako”.⁷³⁶ „Prema sporazumu Beograda i Prištine građanima Kosova je omogućeno da „statusno neutralno“, ali slobodno putuju po Srbiji. To podrazumeva izdavanje posebnog putnog dokumenta. „Činjenicom da prihvataju pasoš ili lične isprave Republike Srbije stiču mogućnost slobodnog kretanja, nastanjivanja, tranzita“, kaže komesar za izbeglice Vladimir Cucić za DW. Time on zastupa zvaničnu srpsku politiku prema kojoj je Kosovo udobno smešteno u preambuli Ustava, o samostalnosti nema ni govora, a granica je tek „administrativna linija“. Ako konsekventno sprovodi politiku „Kosovo je Srbija“, zvanični Beograd praktično i nema mehanizme da zaustavi talas izbeglica niti da kontroliše njihovo kretanje. Tako srpska politička klasa postajete žrtva sopstvenih reči i deklarativne politike, komentariše za DW kolumnista Teofil Pančić. „Naravno da niko ozbiljan u Srbiji odavno ne veruje da je Kosovo delatno deo Srbije ili da će biti u sagledivom budućem vremenu. To je politikantsko fraziranje za koje političari obično misle da mogu da ga izgovore besplatno i bez posledica. Dakle ako tvrdite da je Kosovo deo Srbije, kako nekom građaninu Kosova onda da odbijete izdavanje pasoša?“ Nikako, kaže Cucić. Dodaje da Albanci sa Kosova mogu da borave gde im je volja, recimo baš kod čuvene ciglane u Subotici, odakle se praktično golim okom vidi Šengenski prostor,” prenosi Deutsche Welle.⁷³⁷

⁷³³ Izveštaj EK dostupan je na: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/docs/20150225_5th_post-visa_liberalisation_report_with_western_balkan_countries_en.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷³⁴ http://www.dw.com/sr/vizni-karantin-priprosti-bavarski-lek/a-18615359?maca=ser-Blic%20Online_v2-9895-xml-mrss, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷³⁵ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:532627-Stefanovic-60000-Albanaca-zeli-srpski-pasos>, <http://www.kurir.rs/vesti/politika/stefanovic-srpski-pasos-zeli-60000-albanaca-clanak-1676324>, <http://www.srbijadanas.com/clanak/stefanovic-u-ovom-momentu-oko-60000-albanaca-trazi-srpski-pasos-06-02-2015> itd. , pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷³⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/532581/Stefanovic-60000-Albanaca-zeli-srpski-pasos>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷³⁷ <http://www.dw.com/sr/pet-uglova-srbija-kosovo-i-izbeglice/a-18274385>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Način na koji stanovnici Kosova dobijaju srpske pasoše je takođe bio predmet istraživanja pojedinih medijskih kuća. Ovde ću preneti podatke koji su objavljeni u Novostima 1. februara 2015. godine:⁷³⁸ „Međutim, ima i onih koji su iz naše zemlje izašli sa legalnim, srpskim dokumentima. Od septembra 2009. do maja 2011. godine, prema rečima Ivice Dačića, u to vreme ministra policije, 26.000 kosovskih Albanaca dobilo je naš pasoš. Oni još važe. Koliko njih je došlo do srpskih pasoša ilegalno - ne zna se. Do kraja aprila 2009. izdato je oko 5.600 novih, biometrijskih pasoša kosovskim Srbima i više od 1.500 kosovskim Albancima. U junu 2009. MUP Srbije prestaje sa izdavanjem biometrijskih pasoša rezidentima Kosova nezavisno od nacionalne pripadnosti. Prijava prebivališta u užoj Srbiji u to vreme postala je unosan biznis. Prema saznanjima policije, Albanci su prvo na Kosmetu tražili posrednika koji može da putuje slobodno u Srbiju i koji ima veze sa administrativnim jedinicama policije KiM. Tamo, uz pismeno ovlašćenje od osobe koja se prijavljuje, posrednik dobija izvod iz matične knjige rođenih i potvrdu o državljanstvu. Posrednici su za nabavku dokumenata u prvo vreme tražili samo 100 evra. Sa izdatim papirima i bilo kojim drugim starim srpskim dokumentom (pasošem ili ličnom kartom, čak i ako je rok važnosti istekao) mogli su bez problema da putuju u Srbiju. U Srbiji su morali lično da traže nova dokumenta - biometrijsku ličnu kartu i pasoš. Da bi ih dobili, ispisivali su se iz svog kosmetskog mesta boravka i upisivali se na adrese u Srbiji. Prema nekim procenama, ovo je Albance sa KiM koštalo između 2.000 i 7.000 evra, koliko su plaćali posrednicima i službenicima u administraciji, kao i osobama koje im "pozajmljuju" svoju adresu. Samo od početka januara do kraja avgusta 2010, dnevno je prosečno 45 Albanaca sa Kosmeta tražilo prebivalište na teritoriji najveće niške gradske opštine Medijana. U ovom periodu blizu 11.000 Albanaca izrazilo je „želju” da postanu Nišlije na osnovu Zakona o prebivalištu i boravku građana. U MUP-u Srbije nemaju podatke koliko je Albanaca sa KiM prijavilo prebivalište na teritoriji Niša i koliko njih je zatim podnelo zahteve za dobijanje putnih isprava. Osim zakona, na građane Srbije sa prijavljenim prebivalištem na teritoriji AP KiM u postupku prijavljivanja prebivališta na teritoriji Srbije primenjuju se i odredbe Uredbe o postupku utvrđivanja ispunjenosti propisanih uslova za izdavanje pasoša za lica sa područja AP KiM. Uredbom je propisano da se u postupku prijavljivanja i odjavljivanja prebivališta vrše bezbednosne i druge provere. Cilj je utvrđivanje istinitosti podataka i priloženih isprava.”

⁷³⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:531758-21500-Albanaca-pobeglo-sa-slobodnog-Kosova>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Ova migracija je specifična pre svega po medijskoj pažnji koju je zadobila i širini i dubini spekulacija o njenim konkretnim povodima. Drugi slučajevi migracija prema EU, koji idu preko teritorije Srbije ili sa teritorije Srbije nisu ni približno podvrgavani takvoj analizi. Ovo je, naravno, posledica specifičnog političkog odnosa Beograda i Prištine. Analiza medijskih izveštaja je ukazala i na neke posebnosti percepcije ove konkretne populacije u odnosu na druge koje iz istih razloga idu prema EU. Tako su kosovski Albanci precipirani kao *narod* kojim je lako manipulirati i u političkom smislu (idu „kao po komandi”, odn, napuštaju Kosovo kako bi napravili politički pritisak) ali i u smislu lakovernosti (veruju organizatorima putovanja i pričama o lakom dobijanju azila ili dozvole za rad i boravak). Sa druge strane, njihova migracija može biti opasna za državu Srbiju, i to na dva načina, kao pokazatelj nekih budućih nemilih događaja (oružani sukobi, terorizam, „Velika Albanija”), ali i kao konkretna pretnja ukidanju vizne liberalizacije državljanima Srbije, odn, „kočenje napora Srbije da se približi EU”. Ne treba izgubiti iz vida ni činjenicu da su predložili gradonačelnika Ašothaloma u Mađarskoj da se izgradi zid oko tog mesta kako bi se fizički onemogućila migracija kosovskih Albanaca prošli bez ikakve osude.⁷³⁹ Sa jedne strane, ovo se može pripisati neverici da će se neko zaista odlučiti na takav čin, dok se, sa druge, ćutanje može posmatrati i kao odobravanje uvođenju takvih mera.

Pored ovih specifičnosti, migracija kosovskih Albanaca deli izvesne karakteristike sa drugim migracijama u pogledu *instrumentalizacije* prisustva migranata na nekoj teritoriji. Ovaj „egzodus” je podstakao integraciju srpskih i evropskih službi za kontrolu granice: nemačke i austrijske jedinice dolaze na granicu Srbije i Mađarske kako bi pomogle u „obezbeđivanju zelene zone”.⁷⁴⁰ Na taj način je masovno prisustvo migranata poslužilo kao opravdanje za povećanje sekuritizacije i ubrzalo saradnju srpskih i evropskih službi (deljenje informacija, opreme, obuka). U užem političkom kontekstu, zanimljivi su i pokušaji instrumentalizacije ove migracije kako od strane albanskih (vizna liberalizacija, priznavanje nezavisnosti, Trepča), tako i od strane srpskih političara (Srbija je sigurna zemlja, Albanci žele da budu njeni državljani, kosovske vlasti ne

739

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1820755/Odlazak+sa+Kosova+u+potrazi+za+boljim+%C5%BEivotom.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁴⁰ „Na osnovu dogovora ministra unutrašnjih poslova i direktora nemačke policije, na teritoriju grada Subotice i Regionalnog centra granične policije koji pokriva državnu granicu prema Republici Mađarskoj došle su kolege iz Nemačke kao pomoć, da nam svojom tehnikom, vozilima i svojim iskustvom pomognu u sprečavanju lica u pokušaju ilegalnog prelaska državne granice”, kaže Nenad Sekulić, zamenik načelnika Regionalnog centra granične policije, prenosi RTS, dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1830109/Srpsko-nema%C4%8Dka+patrola+u+potrazi+za+la%C5%BEnim+azilantima.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

rade dobro svoj posao). Takođe, na ovom primeru je ukazano na diskurzivno prebacivanje odgovornosti za eventualnu suspenziju vizne liberalizacije (ili bilo koje drugo političko ili ekonomsko nazadovanje) na marginalizovane grupe, što predstavlja manifestaciju simboličkog (Bourdieu 1984) ali i strukturnog nasilja (Ho 2007). U tom smislu kosovski Albanci, zajedno sa Romima, predstavljaju *unutrašnjeg drugog*, populaciju koja se u debatama na društvenim mrežama i neformalnim razgovorima uglavnom smatra *odgovornom* za loš međunarodni položaj Srbije, a konkretno u pogledu *ugrožavanja* vizne liberalizacije koju je Srbija postigla 2009. godine a samim tim i *evropske perspektive* Srbije. Ovaj diskurs nosi vrlo zanimljive implikacije o konceptualizacijama koja populacija je *pravi predstavnik* Srbije, ali i o *Evropi* i *koga ona želi odn. ne želi da primi*. Vrlo je zanimljiv podatak da je u martu 2015. godine više zahteva za azil u Nemačkoj bilo podneto od strane ljudi koji dolaze sa Kosova, nego iz Sirije.⁷⁴¹ Do kraja maja 2015. godine je veliki broj ljudi vraćen na Kosovo.⁷⁴²

5.4.9 Kanjiža

Prelazak iz Srbije u Mađarsku u rejonu Kanjiže dostigao je vrhunac u pogledu masovnosti u 2015. godini. Na osnovu novinskih izveštaja ću pokušati da izdvojim osnovne društvene konflikte i kulturne paradigme koje se u njima očituju.

„Migranti su obrali i pojeli svaku voćku pored koje su prošli. Neka su, ne krivim ih, ali je zato na pijacama u Kanjiži i Horgošu skočila cena duplo - kaže za Telegraf jedna meštanka Kanjiže.”⁷⁴³ Migranti su postajali sve vidljiviji kako je leto 2015. godine odmicalo. Čekajući povoljnu priliku da pređu u Mađarsku, zadržavali su se u centru Kanjiže, u blizini autobuske stanice, često samo po nekoliko sati.⁷⁴⁴ Od najave da će na granici između Srbije i Mađarske biti podignuta ograda, talas migranata koji na sever Vojvodine dolaze iz pravca Makedonije raste iz dana u dan, a osim

⁷⁴¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/550622/Nemacka-Vise-zahteva-za-azil-s-Kosova-nego-iz-Sirije>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁴² <http://www.slobodnaevropa.org/content/news/27033552.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁴³ <http://www.telegraf.rs/vesti/1646836-evo-kako-su-zbog-migranata-poskupele-kajsije-i-breskve-na-pijacama>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁴⁴ <http://www.telegraf.rs/vesti/1672089-borba-za-opstanak-u-srbiji-masovna-tuca-migranata-oko-flasica-vode>, <http://kikindske.rs/aktuelno/kanjiza-prepuna-migranata/7218>, <http://www.vaseljenska.com/drustvo/kanjiza-na-deset-stanovnika-po-jedan-azilant/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

njih, iz Mađarske se i u procesu readmisije u Srbiju dnevno vrati oko 60 ljudi. Stanje je alarmantno i lako može prerasti u humanitarnu katastrofu, upozoravaju predstavnici opštine Kanjiža,” a prenosi RTV.⁷⁴⁵ Jedan član mesne zajednice Martonoš je rekao sledeće: „Ne traže oni ništa od stanovnika, ali imaju ljudi koji to iskorišćavaju i za pare ih prevode, čuo sam da neko, ako zaostane od grupe, ili stariji, ako ostanu, pljačkaju ih, ne samo u Horgošu, nego i ovde u Martonošu,” prenosi RTV.⁷⁴⁶ Međutim, neki mediji govore drugačije: „- Iako većina njih mirno sačeka priliku da pređe granicu sa Mađarskom, jedan broj na putu prema obećanim zemljama pravi haos na našim imanjima. Uslikali smo polomljene grane na voćkama, uništeni kukuruz, gomilu smeća, ali i cepanje naših para, kojim pokazuju da ne poštuju državu koja ih niti stavlja u žicu, niti hapsi - kaže ogorčeno kaže jedan od meštana iz okoline Kanjiže,” a prenosi Moja tv.⁷⁴⁷ U svakom slučaju, diskurs koji se koristi je sličan onima u drugim mestima u Srbiji, poput Banje Koviljače ili Mladenovca: „U pošti su redovi migranata, nema mesta u autobusima za naše građane. Gubici od turizma su veliki, otkazuje se veliki broj aranžmana zbog toga, a njihove su nam uništene jer prelaze preko njih” prenosi Kurir reči jednog političara.⁷⁴⁸

Ono po čemu se Kanjiža izdvaja je intenzitet diskriminatornog jezika koji je upotrebio predsednik ove opštine u jednom javnom obraćanju. Na konferenciji za novinare 12. avgusta 2015. godine on je rekao sledeće: „Neka svi pogledaju šta su u poslednjih mesec dana uradili ovi stranci, koji ne poseduju najosnovnije elemente opšte inteligencije i kulture. međutim, novac izgleda da imaju, i izgleda da je to suština. Do sada smo bili tolerantni prema nastaloj situaciji, ali kao i građani, i mi gubimo strpljenje. U pravu je svaki stanovnik Kanjiže, Martonoša i Horgoša, koji sa strahom izlaze na ulicu, u pravo je kada je zabrinut zbog budućnosti svoje dece, ali i zbog početka školske godine, koji čeka u strahu, i zbog uništenih javnih površina i ulica. Tamo gde je bila tišina, mir i čistoća, sada su gomile otpada koje ovi stranci ostavljaju za sobom. Sada je jasno da Srbija ne može da zaštiti građane i poreske obaveznike severne Bačke, i izgleda da sudbina Mađara i drugih nacionalnosti ne interesuje nadležna lica. Narodni poslanik Pastor Balint je proglašen rasistom jer se zalagao za zaštitu interesa građana koji žive ovde. Ovo ne

⁷⁴⁵ http://rtv.rs/sr_lat/drustvo/migranti-u-kanjizi_614311.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁴⁶ http://rtv.rs/sr_lat/drustvo/migranti-u-kanjizi_614311.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁴⁷ <http://www.mojatv.rs/28452-strasno-migranti-cepaju-srpske-pare-potvrde-o-azilu-koriste-kao-toalet-papir>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁴⁸ <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/pastor-migranti-su-nepodnosljivi-veselinovic-tvoja-izjava-je-nacisticka-clanak-1880109>, <http://rs.n1info.com/a81377/Vesti/Osuda-stavova-Balinta-Pastora-on-ne-vidi-nista-sporno.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

možemo da trpimo dalje, tako da moramo da se ujedinito. U ime lokalne samouprave Kanjiža apelujem na građane da budu spremni. Budite spremni za onaj slučaj kada ćemo vas zamoliti da izrazite svoje nezadovoljstvo zajedno sa nama. Bojim se da moramo uzeti u svoje ruke rešavanje ove nesrećne situacije. Na kraju krajeva, treba da učinimo podnošljivijim za život naše okruženje, naša sela. Recimo otvoreno da dosta nam je neispunjenih obećanja.”⁷⁴⁹

Ova izjava je naišla na mnoge osude: „Ne znam šta je opasnije, da li to što je Mihalj čitavu zajednicu označio kao manje inteligentnu ili to što je pozvao građane da izraze nezadovoljstvo zbog migranata. Nisu oni došli u Srbiju kao turisti, teška nevolja ih je naterala na ovaj put i mi smo njima samo usputna stanica. Naša je ljudska dužnost da im pomognemo koliko možemo”, rekao je jedan političar, a prenosi Kurir.⁷⁵⁰

APC-CZA je podneo krivičnu prijavu Višem javnom tužilaštvu i pritužbu Poverenici za zaštitu ravnopravnosti, protiv predsednika opština Kanjiža.⁷⁵¹ „U postupku pokrenutom na osnovu pritužbe Centra za zaštitu i pomoć tražiocima azila, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti utvrdio je da iznošenje ovakvog stava predstavlja akt diskriminacije, jer vređa dostojanstvo izbeglica, u odnosu na njih stvara ponižavajuće i uvredljivo okruženje i doprinosi širenju predrasuda, netrpeljivosti i netoleranciji. Posebnu odgovornost i težinu ima to što je ovakvu izjavu dao nosilac javne vlasti, čija je ustavna i zakonska dužnost da poštuje zabranu diskriminacije i ravnopravnosti svih građana i građanki. Zbog toga je dato mišljenje da su, u izjavama koje je Bimbo Mihalj, predsednik opštine Kanjiža, dao dana 12. avgusta 2015. godine na konferenciji za medije u prostorijama opštine Kanjiža, a koje su 13. avgusta 2015. godine objavljene na internet prezentaciji opštine Kanjiža, kao stav lokalne samouprave, izneti stavovi koji su uznemirujući i ponižavajući i kojima se vređa dostojanstvo izbeglica. Bimbu Mihalju i opštini Kanjiža Poverenik za zaštitu ravnopravnosti dao je preporuku da upute javno izvinjenje zbog izjava o izbeglicama, koje će se objaviti na internet prezentaciji opštine Kanjiža, kao i da ubuduće ne daju, odnosno ne objavljuju izjave kojima se vređa dostojanstvo i podržavaju predrasude prema

⁷⁴⁹ Snimak emisije „Sučeljavanje” emitovane 12. avgusta 2015. godine na RTV-u dostupan je na: <https://www.youtube.com/watch?v=al7StoQaU4>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁵⁰ <http://www.kurir.rs/vesti/srbija/gradonacelnik-kanjize-bruka-srbiju-azilanti-su-ljudi-bez-osnovne-inteligencije-clanak-1895065>. Za ranije izjave jednog političara iz tog reiona videti: <http://rs.n1info.com/a81377/Vesti/Osuda-stavova-Balinta-Pastora-on-ne-vidi-nista-sporno.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁵¹ <http://www.apc-cza.org/fr/coi/8-vesti/846-krivicna-prijava-i-pritužba-apc-cza-podneo-krivicnu-prijavu-visem-javnom-tuzilastvu-i-pritužbu-poverenici-za-zastitu-ravnopravnosti-protiv-bimba-mihalja-predsednika-opstine-kanjiza.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

izbeglicama, te da svojim postupanjem doprinose smanjenju ksenofobije, rasizma i diskriminacije i povećanju tolerancije prema izbeglicama.“⁷⁵² I u medijima se pojavio niz priloga u kome se kao svojevrsan paradoks ističe to da je predsednik opštine Kanjiža i sam izbegao iz Mađarske.⁷⁵³

Vidimo da je u primeru Kanjiže retorika, koju smo sretali i u drugim mestima, dobila nešto drugačiji epilog: na nju je odgovoreno krivičnom prijavom i pritužbom. Smatram da je zauzimanje konkretnijeg smera u srpskoj migracijskoj politici početkom leta 2015. godine otvorilo prostor za pojavu formalnih kritika diskriminatorskih praksi usmerenih prema migrantima. Ovaj smer se ogleda pre svega u olakšavanju tranzita preko teritorije Srbije. Kako je jedna No borders aktivistkinja prokomentarisala, „Država nije učinila nešto ne znam ni ja kako super u pogledu toga kako se ponaša prema migrantima. Ali za razliku od mnogih država, (srpska prim. aut.) vlada je aminovala prolazak – ne radi sve one grozote da bi sprečila ljude da se kreću. Tako da ispada da je to što je država ostavila ljude na miru, da je to što ne radi ništa upravo ono što je najpozitivnije u svemu.“

Međutim, tu postoji još jedan zaokret: kako se leto bližilo kraju a Mađarska završavala izgradnju ograde, ovo „aminovanje prolaska“ predstavljano je sve više kao pokazatelj humanih evropskih vrednosti koje su na delu u Srbiji. „Drugi ih tuku, Srbija pomaže“, naslov je jednog priloga u Blicu: „Nema žičanih ograda, oklopnih policajaca sa psima i praznih ledina bez ičega na kojima, pod vedrim nebom, provode dane - po suncu i kiši. Umesto toga, na granici prolaze lekarske kontrole i standardne bezbednosne provere, pa potom organizovanim prevozom dalje, ka Beogradu i severnoj granici ka Mađarskoj.“⁷⁵⁴ Slično su isticali i strani mediji.⁷⁵⁵ „Srbija odnosom prema izbeglima sledi vrednosti EU“, citira Blic reči jednog nemačkog političara.⁷⁵⁶ Drugi, ovog puta iz Norveške, kaže: „Ograde i bodljikava žica neće sprečiti ljude koji beže od rata da stignu do cilja“, prenosi Kurir reči norveškog ambasadora, koji je rekao i da se Srbija

⁷⁵² <http://www.apc-cza.org/fr/component/content/article/8-vesti/944-poverenik-za-zastitu-ravnopravnosti-bimbo-mihalj-i-opstina-kanjiza-diskriminisali-trazioce-azila.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁵³ <http://www.teleprompter.rs/predsednik-opstine-kanjiza-mrzi-azilante-a-u-srbiju-dosao-kao-azilant.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁵⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/584720/Drugi-ih-tuku-Srbija-pomaze>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁵⁵ <http://edition.cnn.com/videos/world/2015/08/25/migrants-belgrade-serbia-damon-pkg.cnn>, prevod videti na: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/586023/CNN-HVALI-SRBIJU-Jedina-zemlja-koja-je-na-ljudski-nacin-prihvatila-migrante>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁵⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/588934/Petering-Srbija-odnosom-prema-izbeglima-sledi-vrednosti-EU>, pristupljeno 25. decembra 2015.

prema izbeglicama ponaša u skladu sa pravim evropskim vrednostima i da će joj Norveška zato i dalje pomagati.⁷⁵⁷ „Ako treba, štit ćemo izbeglice i od EU“ naslov je jednog teksta na Vesti online.⁷⁵⁸ „Ovo mučenje, ovako neevropsko ponašanje mora da se zaustavi, i ako EU u tome ne želi da učestvuje, nema problema, ako neće da reaguju iz Brisela, reagovaćemo mi. Umećemo da zaštitimo i sebe i umećemo da zaštitimo i sve evropske vrednosti koje očigledno Evropa nije u stanju da zaštititi“ prenose reči premijera Srbije Vesti online.⁷⁵⁹ Tanjug prenosi reči italijanskog političkog analitičara, Davidea Denti: „Srbija je izabrala da ne reaguje na podizanje mađarskog zida zatvaranjem svojih granica za ljude kojima je potrebna međunarodna zaštita i umesto toga Vlada premijera Aleksandra Vučića je ponosno pokazala saosećanje i efikasan odnos prema izbeglicama koje prelaze preko njene teritorije, navodi u svom tekstu na portalu „Aspenia“ analitičar Davide Denti. [...] Istovremeno, stanovništvo Srbije je pokazalo veliku solidarnost sa Sirijcima, dajući im hranu, sklonište i pomoć. Sam Vučić se pojavio među sirijskim izbeglicama u beogradskom parku 19. avgusta, a nešto kasnije na skupu u Beču je rekao da je Srbija tretirala izbeglice mnogo bolje od nekih zemalja EU i nije upotrebila suzavac protiv njih, podseća italijanski analitičar. Vučić je, takođe, tada kazao da je reč o očajnim ljudima, a ne kriminalcima ili teroristima, potvrdivši da Srbija nikada neće dizati zidove ili ograde zbog njih, navodi Denti. On je podsetio da je premijer Srbije početkom septembra na skupu na Bledu najavio da će Srbija prihvatiti deo sirijskih izbeglica u okviru mehanizma EU za njihovu realokaciju, kao da je i sama članica EU. [...] U tom kontekstu, izbeglička kriza je još jedna prilika za Srbiju da demonstrira svoju dobru volju i privrženost onim vrednostima koje se sada kritički preispituju u ostalim zemljama EU, navodi Denti.“⁷⁶⁰ „Srbija je načinom na koji tretira izbeglice očitala lekciju EU i pokazala joj na dobar način da treba da se pozabavi evropskim statusom Srbije, izjavio je bivši šef diplomatije Portugala Luiš Amado,“ prenosi Mondo.rs.⁷⁶¹

Mondo.rs u tekstu od 6. septembra 2015. godine predstavlja i analizu koju je objavio Frankfurter Allgemeine Zeitung, koju ću ovde preneti: „Srbija je dobila pohvale sa mnogih strana za svoje

⁷⁵⁷ <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/bjornstad-zica-ne-zaustavlja-izbeglice-clanak-1951247>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁵⁸ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/519356/Vucic-Ako-treba-stiticemo-izbeglice-i-od-EU>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁵⁹ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/519356/Vucic-Ako-treba-stiticemo-izbeglice-i-od-EU>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁶⁰ <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=197176>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁶¹ <http://mondo.rs/a827412/Info/Srbija/Srbija-ocitala-lekciju-EU-o-izbeglicama.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

ophođenje prema izbeglicama, ističe nemački dnevnik „Frankfurter allgemeine Zeitung“ (FAZ), dodajući da se Srbija izdigla po ovom pitanju iznad svih svojih suseda. Trenutno se politika Beograda jasno izdigla od ostalih susednih država, a to ne važi samo za Mađarsku, već i Bugarsku, konstatuje FAZ. „Nijedan napad na migrante u Srbiji. Samo dobra dela i pomoć za siromašne ljude. Ponosna sam“, prenosi list tvit Tijane Laban, portparolke kancelarije nemačke organizacije „Arbeiter-Samariter-Bund“ (ABS) u Srbiji. Dok politika mađarske Vlade premijera Viktora Orbana u EU i među evropskom elitom uglavnom izaziva negodovanje, premijer Aleksandar Vučić i njegova Vlada, po mišljenju te iste elite, čine više pozitivnog nego lošeg, navodi frankfurtski list. Čak i mnogi aktivisti koji se brinu o izbeglicama, koji obično ne govore pozitivno o Vučiću, nalaze samo reči hvale za srpsku vladu, piše FAZ. List prenosi da je Vučić krajem avgusta izneo put koji će slediti Beograd. „Reč je o ljudima u nevolji, ne kriminalcima ili teroristima“, kazao je Vučić, koji prilikom posete jednom prihvatnom centru u četvrtak rekao da će se Srbija odgovorno ponašati prema izbeglicama i da želi da im pomogne još više nego do sada, podseća FAZ. Takođe, list podseća da je srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova u više navrata zabranjivalo skupove desničarsko-radikalnih organizacija na kojima je trebalo da se vodi kampanja mržnje protiv izbeglica. FAZ ne zaboravlja da pomene i hapšenje dvojice policajaca koji su pokrali izbeglice u Beogradu. „Dok se Srbima još iz doba balkanskih ratova 1990-tih godina u inostranstvu pripisuje da su šovinistički i ksenofobični narod, Srbija se 2015. ukupno gledano, predstavlja kao mirna država, koja želi da pomogne“, zaključuje FAZ.”⁷⁶²

Dakle, u tom kontekstu, gde vlada jasno propagira zaštitu izbeglica, bez obzira da li je reč o nekakvoj javnoj političkoj katarzi Srbije, uočenoj prilici da se kroz promenu „slike” popravi i međunarodni položaj, ili prosto empatiji ljudi koji su u nedavnoj prošlosti i sami bili izbeglice, da parafraziram reči analitičara Dentija, izjave političara u vezi sa migrantima u Kanjiži praktično i nisu mogle da izbegnu osudu, kao što je to ranije bio slučaj u drugim mestima. Zadržavanje u Kanjiži i selima u tom rejonu bilo je jako kratko, nekad su u pitanju bili samo sati.⁷⁶³ Kamp je otvoren 12. avgusta otvoren kamp a zatvoren je krajem oktobra 2015. godine, mesec i po dana nakon preorijentisanja „humanitarnog koridora” prema Šidu i

⁷⁶² <http://mondo.rs/a827412/Info/Srbija/Srbija-ocitala-lekciju-EU-o-izbeglicama.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁶³ <http://www.autonomija.info/kanjiza-izbeglice-dolaze-i-odlaze.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Hrvatskoj.⁷⁶⁴ Neposredno pred zatvaranje Mađarske granice sa Srbijom pomoću ograde 15. septembra, u kamp je pristizao veliki broj ljudi.⁷⁶⁵

5.4.10 Korporealnost migranata u Srbiji sa fokusom na Beograd

Već u drugoj polovini 2014. godine sve više migranata prolazi kroz Beograd i zadržava se u njemu. U jesen 2014. godine započela sam sa kolegicom Elom Meh istraživanje hostela i odnosa zaposlenih u njima prema migrantima. Pokazalo se da su gotovo najčešći gosti u hostelima u blizini glavne železničke i glavne autobuske stanice bili upravo migranti. Osim u hostelima, migranti spavaju i u napuštenim objektima u Savamali, ispod mostova, u haustorima. Jedna sagovornica mi je zabrinuto rekla da je “videla sam čak i decu ispod mosta”. Jedan od vlasnika hostela je podelio sa nama priču kako mu je jedne večeri stigla grupa mladića koji „su jako mirisali na paljevinu. Spavali su ispod mosta pre toga i nešto su očigledno ložili da se zagreju“. Mediji uglavnom ne izveštavaju o ovome. Međutim, u decembru je jedan tužni događaj to promenio.

Priča o Musi, mladiću poreklom iz Gambije, čije je telo pronađeno u njegovom improvizovanom boravištu na Dorćolu početkom decembra 2014. godine, izazvala je veliku medijsku pažnju. Politika u članku „Smrt našeg komšije Gambijca“⁷⁶⁶ prenosi njegovu životnu priču. Autor najpre govori o tome da ova priča zasluži više pažnje od kratke crtice u rubrici „crna hronika“. Zatim opisuje životnu priču Muse Berija. Članak je zanimljiv zato što pokušava da prikaže dobronamernost (ljubazan i nasmejan) i pozitivne učinke boravka ovog mladića na Dorćolu (napravio je azil za pse lutalice), to kako su ga Dorćolci i drugi Beograđani prihvatili i kako se

⁷⁶⁴ <http://www.telegraf.rs/vesti/1723298-jeziva-sudbina-trudna-migrantkinja-pobegla-iz-pakla-sirije-a-jos-ne-zna-da-je-zbog-pesacenja-izgubila-bebu> , <http://rs.n1info.com/a88064/Vesti/pokrajina-nastavlja-da-pomaze-izbeglicama-u-Kanjizi.html>, <http://www.blic.rs/Vesti/Vojvodina/584621/Pokrajinski-Savet-za-migracije-trazi-14-miliona-za-Kanjizu>, <http://rs.n1info.com/a104885/Vesti/Prihvatni-centar-u-Kanjizi-zatvoren.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁶⁵ <http://rs.n1info.com/a92720/Vesti/Kanjiza-i-Presevo-Nema-vecceg-priliva-izbeglica.html>, http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/subotica/kanjiza-izbeglice-zure-u-madjarsku_638560.html, <http://www.telegraf.rs/vesti/1726788-posadjali-se-oko-mesta-u-autobusu-sirijac-nasrnuo-nozem-na-svog-sunarodnika>, <http://rs.n1info.com/a93425/Vesti/Izbeglice-na-putu-ka-Madjarskoj.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁶⁶ Tekst autora Aleksandra Bojovića objavljen 24.12.2014. godine i dostupan je na: <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Smrt-naseg-komsije-Gambijca.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

integrisao u zajednicu (davali su mu odeću i uplaćivali kredit za mobilni telefon, išao je na koncerte, imao je devojku, naučio je par reči srpskog jezika, posto je „komšija“), kako u policiji postoje predrasude prema strancima, naročito onima koji izgledaju drugačije (komentari policije upućeni devojci sa kojom se Musa Beri viđao i koja je pronašla njegovo telo) i nezainteresovanost da se ovaj slučaj reši, i kratka aluzija na položaj stranaca, najverovatnije lica koja traže azil (samoubistvo Egipćanina na istom mestu dve godine ranije) i poređenje sa strancima u periodu Jugoslavije. Zanimljivo je da se u nekoliko rečenica pominju higijenske navike („bio je čist“, kupao se na taj i taj način, kupovao je maramice), zdravstveno stanje (zdravi organi, bez uboda igala i tragova narkotika) i legalni status (boravio je u mestu Lojane, odakle „stotine migranata iz Afrike čeka povoljnu priliku da ilegalno pređu u Srbiju i dalje da produže ka željenim zemljama Evropske unije“, imao je pasoš kod druga u Borči, želeo je da ide u Nemačku, nije hteo u kolektivni smeštaj).

Drugi mediji preuzeli su ovu priču,⁷⁶⁷ a neki su otišli i dalje, kao na primer portal 24 sata u članku „Ovo je betonski bunker na Dorćolu u kome je živeo i umor divni Gambijac!“⁷⁶⁸ Članak počinje opisom praćenim fotografijama nehumanih uslova u kojima je Musa Beri sebi napravio dom a zatim se kroz priču o psima koncentriše na opis njegovog karaktera na osnovu obzerviranog ponašanja pasa (nisu lutalice, izgledaju kao da nekoga čekaju „zovu gazdu“, postali su vodiči reporterima), izjava dve poznanice („dobar čovek koji je i kad je bio gladan hranio životinje“) i starca („Dobar je bio, nikom problem nije pravio. Hranio je pse, napravio im i kućicu. Baš mi je žao. Nesrećna duša“). Isti portal prenosi čak i fotografije sa jedne žurke na kojoj je Musa Beri bio i ponavlja priču o smrti i azilu za pse.⁷⁶⁹

Nakon nekoliko dana u medijima se pominje dolazak brata Muse Berija, Abdulrahmana, u Beograd.⁷⁷⁰ Osim procedure oko identifikacije i preuzimanja tela (trajanje procedure, troškovi), predstavlja se životna priča Abdulrahmana Berija, vaspitanje njega i brata Muse, ističe se to da

⁷⁶⁷ <http://www.alo.rs/vesti/hronika/identifikovan-beskucnik-sa-dorcola-uzrok-smrti-i-dalje-nije-poznat/78905>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁶⁸ Članak autorke Nine Gavrilović objavljen 24. 12. 2014. godine dostupan je na <http://arhiva.24sata.rs/vesti/beograd/vest/dirljivo-ovo-je-betonski-bunker-na-dorcolu-u-kome-je-ziveo-i-umro-divni-gambijac/161635.phtml>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁶⁹ <http://arhiva.24sata.rs/vesti/beograd/vest/od-gambije-do-beograda-je-jedva-preziveo-a-cim-je-nasao-ljubav-preminuo-je/161598.phtml>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁷⁰ <http://www.politika.rs/rubrike/Hronika/Brat-sku-plja-pa-re-da-pre-ve-ze-Musino-telo-u-Gambiju.lt.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

se o Musi Beriju lepo priča, uslovi života Muse Berija u Beogradu, stav policije prema strancima koji drugačije izgledaju (sumnja da je narkoman).⁷⁷¹

Ovo je jedini primer kontinuiranog izveštavanja o nekom konkretnom migrantu koji je boravio u Srbiji. Inače, predstavljanje migranata kao žrtvi nije strano u srpskim medijima, u kojima se opisuju teškoće sa kojima su susretali kako u državama porekla, tako i na putu do i kroz Srbiju. Kao i u tim slučajevima, ni boravak Muse Berija nije stavljen u širi kontekst evropske migracijske politike. Jedna aktivistkinja mreže *No borders* je istakla kako se niko od novinara nije, na primer, zapitao zašto je Musa Beri, koga je ona inače lično poznavala, deportovan iz Nemačke, niti zašto nije otišao u kolektivni centar, već mu je opcija života u betonskom bunkeru, bez struje i vode, delovala kao primamljivija opcija.

Osim ovoga, zanimljivo je i nastojanje novinara da Musu Berija prikažu kao dobrog čoveka, odnosno, kao čoveka, i to dobrog. Pominje se njegov odudarajući fizički izgled (crn, sa kikicama) i dobar karakter (pošten, ljubazan, vredan, human i nesebičan). U svim izveštajima se naglašava da su komšije imale dobro mišljenje o njemu. Implicira se da neko može da bude različit, i potpuno stranog porekla, a da ipak bude konstruktivan pripadnik društva, iako na samom njegovom (fizičkom) rubu – što je eksplicirano izrazima poput *naš, komšija, divni*. Međutim, Musa Beri ipak ostaje „naš divni komšija“ *Gambijac*, a kroz upotrebu ovog etnonima naglašava se nekakvo njegovo primordijalno nepripadanje i pored fizičke i socijalne bliskosti (*komšija*). Podsetimo se da se migranti karakteristično predstavljaju ili kao žrtve ili kao agresori (Anderson 2008) i da im samo prepoznavanje kao žrtvi otvara vrata ka integraciji (status izbeglice), odnosno, vrata u *društvo*. Imenovanje Muse Berija, „našeg komšije Gambijca“, može da se posmatra i kao međukorak koji je zastao negde na pola puta između Agambenovog političkog *bios* i prirodnog *zoē*, života u grupi i života kao takvog, života po posebnim pravilima i života uopšte (Agamben 1995). Musa Beri ostao je na rubu društva u fizičkom smislu – iako je bio komšija, živio je u improvizovanom boravištu na ruševinama, bavio se sakupljanjem sekundarnih sirovina, ali i u socijalnom – iako je imao komšije, poznanike i devojk, kao stranac i kao i drugi beskućnici, spadao je u posebnu kategoriju onih koji se ne pridržavaju pravila društva, bilo zato što ih ne poznaju, bilo zato što ih ne priznaju. Međutim, u nekom moralnom

⁷⁷¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/522023/TUGA-Brat-preminulog-azilanta-Pobegli-smo-od-rata-a-sad-vidim-da-ovde-nije-ima-ni-kucu>, <http://mondo.rs/a756906/Info/Drustvo/Brat-skuplja-pare-da-prenese-telo-Gambijca.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

smislu percipiran je kao neko ko *zaslužuje* da bude punopravni član društva i od čijeg prisustva društvo može da ima samo *koristi*. Ovo takođe spada u karakteristične diskurse koji se koriste za govor o migrantima, u humanitarnom – za one koji treba da dokažu da zaslužuju azil i u ekonomističkom – da migranti donose ekonomski prosperitet zemlji (jer se bave specifičnim zanimanjima, odnosno, poseduju specifična znanja, rade za malo novca, u lošijim uslovima, i tako dalje).

Dakle, medijski izveštaji (re)humanizuju Musu Berija definišući ga kao izrazito humanu i moralnu osobu. „Da je Musa terao pse sa Dorćola umesto što ih je hranio, ili da ih je samo ignorisao, i da nije bio osoba koja se osmehuje prodavačici na kiosku, da mu je novac stizao od kuće preko Western Union-a, da je bio samo neki tamo migrant deportovan iz Nemačke koji živi kao beskućnik na Dorćolu, da li bi se iko potresao što je umro?“ retorički se zapitala aktivistkinja *No borders* mreže i odmah dala odgovor: „Ne, bio bi još jedan bezimeni migrant-beskućnik koji je umro, još jedno bezvredno telo na Dorćolu.“ Slučaj Muse Berija pokazuje kako koncentrisanje na životne priče pojedinih migranata može da preusmeri javni diskurs tako da strukturne nejednakosti, odnosno, različita pozicioniranosti društvenih kategorija u sistemu moći, postanu redefinisane kao „socijalni (ne)uspeh“, tj. kao individualni i slučajni događaj a ne sistemski uzrokovan.

Mediji su u ovom periodu još uvek zaobilazili priče migranata koji se u Beogradu zadržavaju kraće, nedovoljno dugo da uspostave socijalne kontakte. Izveštavanja u medijima su u januaru 2015. godine bila fokusirana na prethodno opisanu migraciju sa Kosova i Metohije prema Mađarskoj. Februar je obeležila stravična nesreća u blizini Leskovca. Neki od povređenih migranata su prebačeni u beogradske bolnice. Ovde ću u najkraćim crtama predstaviti medijsko izveštavanje o ovoj nesreći, zato što vrlo jasno pokazuje da javni diskurs u prvi plan stavlja javno zdravlje a ne individualno zdravlje migranata.

Krajem februara 2015. godine desila se nesreća na autoputu, kod sela Donje Krajince u blizini Leskovca, kada je kombi sleteo sa auto-puta. U kombiju su se nalazile 54 osobe – to su bili migranti koji su pokušavali da preko Srbije dođu do neke od država EU. Više od 40 osoba je povređeno u ovoj nesreći. Oni su odmah preveženi u srpske bolnice, gde im je određen zdravstveni tretman. Nakon prvih izveštaja o okolnostima nesreće, kao što su mesto i vreme udesa, broj učesnika, broj povređenih, izjave očevidaca, mediji su se koncentrisali na

izveštavanje o dve teme: jedna se odnosila na krijumčare(nje) a druga na zdravstvenu zaštitu, odnosno, pitanja ko će da finansira lečenje povređenih i da li su nosioci nekih zaraznih bolesti koje bi mogle da ugroze lokalno stanovništvo. Ovde ću govoriti o kriminalizaciji migranata i njihovoj zdravstvenoj zaštiti.

Što se prve teme tiče, dosta interesovanja posvećeno je tome kako je tako veliki broj ljudi stao u kombi prosečne veličine.⁷⁷² Mediji su prenosili iskustva migranata o boravku u kombiju i iskustvima o putovanju prema željenoj zemlji.⁷⁷³ Migranti su govorili o tome da su jedva disali, da su im kosti lomljene od težine tela drugih migranata, da nisu mogli da se pomaknu.⁷⁷⁴ Govorili su i ostalim deonicama puta, novcu koji su dali krijumčarima i teškoćama sa kojima su se susretali.⁷⁷⁵ Zaposleni u Blicu sa čak napravili rekonstrukciju: "Ispred redakcije nas je čekao parkiran kombi, sličan onom u kojem su putovali emigranti. Nas 26 okupilo se ispred i strpljivo smo čekali da nas vozač pusti da uđemo. Jedan po jedan, ulazili smo unutra, i za manje od minut napunili vozilo. Nema stolica, nema klupa, nema prozora. I okretanje u mestu je nemoguće, a o hodanju nema govora. Onaj ko je stao pored točka prošao je gore, jer mora da stoji na jednoj nozi. Vrlo brzo osetite nečiji lakat u svom bubregu. Posle toga, i on oseti vaš. Pritom, valjalo bi znati da je emigranata u onom kombiju bilo bezmalo duplo više nego nas ovde... Prava panika ipak nastupa kada se zatvore vrata. "Diši polako", govoriš sebi, jer znaš da kiseonika neće biti dovoljno ako su svi uznemireni. A "uznemirenje" je preblaga reč. Dok ćutke stojimo u mraku i borimo se za svaki centimetar slobode, samo je jedna reč prava – beznade," piše Blic.⁷⁷⁶

⁷⁷² <http://www.telegraf.rs/vesti/1448831-kako-su-ovde-ostali-zivi-dramatican-snimak-kombija-u-kome-se-prevrnulo-40-azilanata-video> Podsećanja radi, još u oktobru 2014. pojedini mediji su preneli vest da je u jednom kombiju pronađeno čak 55 osoba, uključujući i decu, koji su satima stajali u kombiju, koje su vozači napustili, sve dok ih nije oslobodila policija. Njih dvanestoro je zatražilo azil i oni su poslani u centar u Banju Koviljaču, dok je protiv 43 osobe podneta prekršajna prijava zbog nezakonitog prelaska granice a vozači su uhapšeni nešto kasnije u akciji policije.⁷⁷² "Nabijeni kao sardine", pisali su pojedini mediji <http://www.kurir.rs/crna-hronika/okoncana-potruga-dvojica-uhapsena-zbog-sverca-sirijaca-clanak-1589311>., pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁷³ <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/povređeni-imigrant-putovali-smo-45-dana-uzeli-su-mi-5000-evra-clanak-1690642> i <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/537511/PREZIVELI-IZ-KOMBIJA-SMRTI-Borili-smo-se-za-vazduh>, <http://www.pressonline.rs/info/hronika/353625/ispovest-azilanata-iz-kombija-smrti-stajali-smo-celim-putem-i-borili-se-za-vazduh.html> , pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁷⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/537511/PREZIVELI-IZ-KOMBIJA-SMRTI-Borili-smo-se-za-vazduh>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁷⁵ <http://arhiva.alo.rs/vesti/aktuelno/od-bangladesa-do-srbije-za-45-dana-i-5-000-e/87239>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁷⁶ Članak i video dostupni su na <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/539338/POGLEDAJTE-Stavili-smo-se-u-kozu-imigranata-u-prepunom-kombiju-smrti-Evo-kako-je-to-izgledalo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Ovde vidimo primer onoga što De Genova naziva spektaklom granice, fascinacijom stradanjem ljudi koji pokušavaju da nađu bolji život a u čemu ih sprečava celi naturalizovani administrativni i sekuritarni aparat zemalja tranzita i destinacije (De Genova 2015).

Druga tema o kojoj je izveštavano vezana je za medicinsku stranu priče. „U Urgentnom centru u Leskovcu kažu da ne pamte ovakvu nesreću. Četvoro najteže povređenih prebačeno je u Klinički centar Srbije u Beogradu, a petoro na neurohirurgiju niškog Kliničkog centra,” izveštavaju Novosti.⁷⁷⁷ Al Jazeera navodi reči direktora Kliničkog centra Niš, da se „dvojica životno ugroženih nalaze na Klinici za neurohirurgiju sa teškim tjelesnim povredama i priključeni su na respiratore.”⁷⁷⁸ Osim opisivanja teškog stanja u kojem su se migranti nalazili ("Svi su pored teških povreda, bili iscrpljeni i gladni. Povređeni su spavali na stolicama na podu. Ono što mi je bilo najteže dok sam gledao pacijente nisam znao ko spava od umora, a ko je zaista teško povređen", objašnjava načelnik leskovačke hirurgije a prenosi Al Jazeera),⁷⁷⁹ navedeno je i da je „kontaktiran i Institut za javno zdravlje u Nišu te da će u skladu sa propisima preduzeti mjere iz svojih nadležnosti kako bi se provjerilo da li pacijenti boluju od nekih zaraznih bolesti koje nisu karakteristične za ovo podneblje.”⁷⁸⁰ Vrlo brzo postavljeno je pitanje: a ko će sve to da plati? „Troškove pružanja hitne medicinske usluge snosi država, iako je reč o stranim državljanima. Naše je da im spasimo živote i da ih izlečimo, naglasio je Lončar (ministar zdravlja, prim. aut.), dodajući da se prema važećim propisima, hitna medicinska zaštita o trošku države pruža svima koji se nalaze na teritoriji Srbije,” prenosi Danas.⁷⁸¹ „Nakon završenog lečenja, zdravstvene ustanove podnose Ministarstvu zdravlja zahtev za isplatu naknade troškova, uz dostavljanje medicinske dokumentacije. Kada isplati naknadu, Ministarstvo će preko nadležnih organa pokušati od stranaca da naplati ove troškove, u korist budžeta Srbije, naveo je Lončar.”⁷⁸²

⁷⁷⁷ <http://www.telegraf.rs/vesti/1448745-ovo-lekari-nikad-nisu-videli-jeziv-prelom-kicme-tesko-povredjenog-u-nesreci-kod-leskovca-video> , pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁷⁸ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/desetine-azilanata-povrijedene-u-nesreci-kod-leskovca>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁷⁹ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/desetine-azilanata-povrijedene-u-nesreci-kod-leskovca>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁸⁰ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/desetine-azilanata-povrijedene-u-nesreci-kod-leskovca>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁸¹

http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/loncar-lecenje-povredjenih-emigranata-placa-drzava-55.html?news_id=297830, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁸² http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/drzava-snosi-troskove-lecenje-povredjenih-migranata-572309.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

Zanimljivo je to što je obavezno zdravstveno stanje migranata dovođeno u vezu sa zdravstvenom situacijom u Srbiji, tj. javnim zdravljem. Iznenaduje broj objavljenih izjava koje se odnose na ovo, i koje su deo tekstova o plaćanju troškova lečenja i pomoći koju su migranti dobili od meštana. Ovde ću navesti nekoliko takvih izjava iz raznih medija: „Svi oni nalaze se u nekoj vrsti karantina i analizom krvi utvrđuje se da li su eventualno oboleli od bolesti koje nisu tipične za naše, ali jesu za „egzotična” područja sa kojih dolaze, te bi mogli biti eventualni uročnici epidemija”, prenosi Danas⁷⁸³ „Nakon operacije oni će biti smešteni u odvojene sobe ili boksove a nakon što laboratorija bude urađena, ukoliko su zdravi, moći će da budu smešteni sa ostalim pacijentima, navodi Radovanović,” prenosi Blic.⁷⁸⁴ „Radovanović je rekao da je Institut za javno zdravlje iz Niša sproveo svoju proceduru i da je ustanovljeno da pacijenti, svi iz Bangladeša, ne boluju od neke bolesti koja bi bila atipična za naše prostore,” prenosi B92.⁷⁸⁵ „Obzirom da povređeni dolaze iz različitih regija sveta, zbog postojanja rizika od infekcija epidemiološka služba pratiti njihovo stanje. Za sada nema nikakvih simptoma eventualnih zaraznih bolesti koje su tipične za svako od ovih područja, rekao je za Infoport direktor leskovačke Opšte bolnice, Nebojša Dimitrijević, uz konstataciju da su se načelnici službi i zaposleni odlično organizovali iako im je jako otežan rad zbog ove novonastale situacije,” prenosi Infoport.⁷⁸⁶ „Po proceduri u ovakvim situacijama zbog postojanja rizika od infekcija, briga o pacijentima i prevencija podrazumeva dezinfekciju prostora na svakih sat vremena, jednokratnu upotrebu posteljina i svih stvari sa kojima pacijenti dođu u kontakt, kao i lična zaštitna odeća osoblja bolnice (zaštitni mantili, bluze, pantalone, zaštitne rukavice, maske, obuća) koji se odnose na autoklaviranje i uništavanje, zbog čega je ova donacija jako dragocena, rekao je Dimitrijević,” prenosi Inforport.⁷⁸⁷ „Pored zbrinjavanja povreda, redovno se proverava da li imaju zarazne bolesti, a ni kod jednog nisu primećeni takvi simptomi, kazao je Dimitrijević,” prenosi Mondo.⁷⁸⁸ „Ovo je prva pomoć koji smo dobili posle zbrinjavanja imigranata i veoma nam znači. Po procedurama

⁷⁸³

http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/loncar_lecenje_povredjenih_emigranata_placa_drzava_55.html?news_id=297830, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁸⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/537595/KOMBI-SMRTI-Dvojica-imigranata-i-dalje-zivotno-ugrozeni>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁸⁵ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=02&dd=25&nav_id=961836, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁸⁶ <http://infoport.rs/bolnici-donirana-pomoc-za-migranate/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁸⁷ <http://infoport.rs/bolnici-donirana-pomoc-za-migranate/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁸⁸ <http://mondo.rs/a773575/Info/Drustvo/Leskovcanin-Amer-Juma-odneo-pomoc-povredjenim-migrantima-u-bolnici-u-Leskovcu.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

sve što dolazi u kontakt sa njima sterilishemo i uništavamo. Dobili smo ono što nam je najpotrebnije i zbog toga smo zahvalni našem sugrađaninu”,” prenose Novosti reči je direktor Opšte bolnice u Leskovcu.⁷⁸⁹ Dakle, mediji su artikulirali postojanje zabrinutosti građana i čelnika medicinskih institucija u kojima su povređeni bili smešteni, zbog samog prisustva migranata, što direktno upućuje na paradigme o njima: oni su potencijalna opasnost za meštane (epidemija) te ih zato treba kontrolisati i obazrivo im pristupati (proveravati stanje, sterilisati prostorije, sprečiti slobodan kontakt između migranata i meštana). Nakon izvesnog vremena, vraćajući se ovoj temi, mediji su se fokusirali na zdravstveno stanje migranata⁷⁹⁰ (a ne na problem javnog zdravlja) ali i na tretman koji su imali u Srbiji.⁷⁹¹ Takođe, zabeležen je i problem u vezi sa sahranjivanjem neidentifikovanog migranta, koji je preminuo u bolnici u Srbiji.⁷⁹²

U proleće 2015. godine migranti postaju sve vidljiviji u parkovima u blizini Glavne autobuske i Glavne železničke stanice u Beogradu. U martu 2015. godine pojavljuje se nova tema u medijima: „preporuka da taksisti ne primaju azilante.”⁷⁹³ Ovo upućuje na problem *kriminalizacije solidarnosti*, koji ću sada predstaviti.

Osnovni postupak kojim se ostvaruje diversifikacija osoba koje ulaze ili borave na teritoriji država (pa i Srbije) je putem opozicije ilegalno/legalno. Svrstavanje u jednu, odnosno drugu kategoriju, nosi čitav niz posledica. Osobe kojima je onemogućeno da koriste legalne puteve jer nemaju (odgovarajuće) putne isprave, prinuđene su da se kreću, žive i rade u domenima neregulisanim zakonskim okvirima. Ilegalnost kretanja se prenosi na sve druge aspekte života migranata. Ovo ide do te mere da se migranti posmatraju kao intrinzično ilegalni. De Genova ovaj proces naziva ilegalizacijom migranata (De Genova 2015). Povratno, osobe koje pružaju usluge ilegalizovanim migrantima, kao što su izdavanje smeštaja (hosteli, hoteli, privatan smeštaj) ili prevoz (taksisti), i za to dobijaju novac, podležu krivičnom gonjenju i to ponekad samo zato što su tretirale osobe bez dozvola boravka kao da ih ove imaju. Zato se govori o

⁷⁸⁹ <http://91.222.6.88/vesti/srbija.73.html:535845-Leskovac-Amer-Juma-zahvalan-Srbiji>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁹⁰ <http://www.politika.rs/scc/clanak/325636/Cudesni-oporavak-migranta-iz-kombija-uzasa>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁹¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/553820/Cudesni-oporavak-migranta-iz-kombija-uzasa>, <https://www.youtube.com/watch?v=VYFDC34nyes>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁹² <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/551042/MRTVE-NEMA-KO-DA-SAHRANI-Telo-umrlog-emigranta-u-niskoj-kapeli-46-dana>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁹³ <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/544946/NOVA-PREPORUKA-TAKSISTIMA-Ne-vozite-azilante>, pristupljeno 25. decembra 2015.

zaraznosti ilegalizacije, koja prelazi na inače legalne delatnosti, a u slučaju realizovanog krivičnog gonjenja, o *sekundarnoj kriminalizaciji* (Bowling 2015). U srpskom zakonodavstvu je to regulisano članom 350. Krivičnog zakonika, gde se od stava 2 do 5 navodi sledeće: „(2) Ko u nameri da sebi ili drugom pribavi kakvu korist, omogućava drugom nedozvoljeni prelaz granice Srbije ili nedozvoljeni boravak ili tranzit kroz Srbiju, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina. (3) Ako je delo iz stava 2. ovog člana učinjeno od strane grupe, zloupotrebom službenog položaja, ili na način kojim se ugrožava život ili zdravlje lica čiji se nedozvoljeni prelaz granice Srbije, boravak ili tranzit omogućava ili je krijumčaren veći broj lica, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do deset godina. (4) Ako je delo iz stava 2. ovog člana učinjeno od strane organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do dvanaest godina. (5) Sredstva namenjena ili upotrebljena za izvršenje dela iz st. 1. do 3. ovog člana oduzeće se.“⁷⁹⁴

Taksistima je tako Savez udruženja taksista preporučio da „ne prihvataju vožnje azilanata“, što je naišlo na široko neslaganje kako samih taksista, tako i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima diskriminacije.⁷⁹⁵ „Kako mogu da znam da li imaju ili nemaju dokumente? Pa ja ne smem da im tražim da mi pokažu svoje lične karte, ni pasoše, ni ništa. A ako odlučujem da ih ne pustim unutra na osnovu toga kako izgledaju, ja činim prekršaj, jer odlučujem na osnovu njihovog fizičkog izgleda“, prokomentarisao je jedan taksista (primer objavljen u Stojić Mitrović i Meh 2015). Dakle, ukoliko taksisti poštuju preporuku Saveza udruženja taksista, oni čine jedan drugi prekršaj, jer Zakon o zabrani diskriminacije prepoznaje odbijanje pružanja javnih usluga kao oblik diskriminacije.⁷⁹⁶ U stavu 1. i 2. člana 2. Zakona o zabrani diskriminacije iz 2009. godine navodi se sledeće: 1) izrazi „diskriminacija“ i „diskriminatorsko postupanje“ označavaju svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje (isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva), u odnosu na lica ili grupe kao i na članove njihovih porodica, ili njima bliska lica, na otvoren ili prikriven način, a koji se zasniva na rasi, boji kože, precima, državljanstvu, nacionalnoj pripadnosti ili etničkom poreklu, jeziku, verskim ili političkim ubeđenjima, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, imovnom stanju, rođenju, genetskim osobenostima, zdravstvenom stanju, invaliditetu, bračnom i porodičnom

⁷⁹⁴ Krivični zakonik dostupan je na: http://www.paragraf.rs/propisi_download/krivicni_zakonik.pdf, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁹⁵ Videti <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/544946/NOVA-PREPORUKA-TAKSISTIMA-Ne-vozite-azilante> i http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/nvo-da-li-taksisti-smeju-da-voze-azilante_582066.html, pristupljeno 23. maja 2015.

⁷⁹⁶ <http://www.slobodnaevropa.org/content/diskriminacija-prema-azilantima-i-taksisti-u-pravom-limbu/26922319.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

statusu, osuđivanosti, starosnom dobu, izgledu, članstvu u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugim stvarnim, odnosno pretpostavljenim ličnim svojstvima (u daljem tekstu: lična svojstva); 2) izrazi „lice“ i „svako“ označavaju onog ko boravi na teritoriji Republike Srbije ili na teritoriji pod njenom jurisdikcijom, *bez obzira na to da li je državljanin Republike Srbije, neke druge države ili je lice bez državljanstva, kao i pravno lice koje je registrovano, odnosno obavlja delatnost na teritoriji Republike Srbije* (italike dodao autor).⁷⁹⁷

Naravno, prevoz migranata predstavlja značajan izvor prihoda taksistima u pograničnim oblastima i u blizini centara za smeštaj lica koja traže azil. Budući da se svakodnevno sreću sa njima i da im prihodi zavise od njihovog prisustva, taksisti predstavljaju dobre sagovornike o migracijskoj praksi. Odnos taksista prema migrantima je raznolik. Kako su mi migranti govorili, neki su im izlazili u susret i čak ih bez nadoknade vozili u pojedinim situacijama. Drugi su zahtevali ogromne svote za prevoz na kratkim relacijama: „Tražili su nam (taksisti, prim. aut.) po 30 evra za svakog u taksiju da nas prevezu od granice do Preševa. Gledali smo na mapi, tu nema ni 10 kilometara!” Bilo je i varijanti da su taksisti postavljali lažne table sa imenima mesta i migrante dovodili u zabludu da se nalaze na granici s Mađarskom.⁷⁹⁸ Treći su pristajali i da se vrate po sve članove grupe, bez nadoknade. Neki izbegavaju da prime migrante jer im „usmrde kola, posle neće druge mušterije da uđu”. Sa druge strane, tokom vožnji, taksisti čuju različite priče o migrantima, znaju mesta na kojima se migranti okupljaju, pa često i sami migranti od taksista traže informacije o tome kako da nastave put, pronađu smeštaj, lekara i tako dalje. Neki čak i vrše usluge dostave potrepština u improvizovana naselja (kao u Subotici, na primer). Osim taksista, prevoz migranata vrše i osobe koje nisu članovi registrovanih taksi udruženja. U parku pored Autobuske stanice u Beogradu čula sam osobe kako nude povezanu opciju prevoz i noćenje: za određenu svotu dovezu migrante do mesta gde mogu da noće i bez dokumenata ili ih uvode u vozila bez *taxi* oznake. Dakle, situacija je prilično šarolika, dok neki iskorišćavaju prekarni status migranata bez dokumenata, drugi im pomažu bez nadoknade. Međutim, dešava se da čak i uredne vožnje sa uključenim taksimetrom izazovu sumnju i dovedu do optužbi za krijumčarenje. U medijima je ispraćen primer taksiste koji je pristao na uslovnu kaznu, odnosno, priznao krivično delo, kako mu vozilo ne bi bilo oduzeto, odnosno, kako ne bi morao da plati

⁷⁹⁷ Zakon o zabrani diskriminacije je dostupan na:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zabrani_diskriminacije.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁷⁹⁸ <http://www.telegraf.rs/vesti/1734878-postave-tablu-na-kojoj-pise-subotica-kod-lazarevca-pa-migrantima-kazu-da-su-ih-dovezli-do-granice-sa-madjarskom>, pristupljeno 25. decembra 2015.

kaznu: „Traže nagodbu, a nagodba je ili uplaćivanje sredstava, što su kolege radile u neke humanitarne fondove, što ne znam ni ko su ni šta su, ni čiji su, ili priznavanje, svojevolumno i bez prisile, krivičnog dela. Na to sam ja i pristao, jer mi je jeftinije da me osude na šest meseci zatvora, dve godine uslovno, nego da dajem ne znam koje pare u ne znam koje svrhe“, žali se taksista Dragoljub Dikić,” navodi Al Jazeera Balkans.⁷⁹⁹ Jedan moj sagovornik je rekao da bi rekao da je krijumčario i prihvatio uslovnu kaznu samo da ne ostaje bez vozila, koje mu je jedini izvor prihoda. Ovi primeri sa jedne strane ukazuju na institucionalizovanu sekundarnu kriminalizaciju, jer se zakon tumači tako da se polazi od toga da osobe koje voze osobe bez dokumenata to čine svesno i sa namerom, ali i na autokriminalizaciju, kao racionalan izbor „manjeg od dva zla”.

Pored ovoga, i kontekst pružanja medicinskih usluga nije imun na opoziciju ilegalno/legalno. Na primer, kada sam 2013. godine sa jednom međunarodnom organizacijom za pružanje zdravstvene pomoći ugroženim populacijama išla na sondiranje terena na granici između Srbije i Hrvatske, tada dežurni lekar u Domu zdravlja Šid, ispričao nam je sledeće: „Kada sam išao u Jamenu da radim (Jamena je selo na granici između Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, tamo se nalazi ambulanta), video sam grupu migranata. Izgubili su se u šumi...⁸⁰⁰ Bilo je očigledno da su iscrpljeni, dehidrirani i gladni. Dao sam im vodu i onda sam pozvao policiju. Policija je došla i odvela ih. To je bio jedini i pravi način.” Prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti iz 2005, članovi 238-242 uređuju zdravstvenu zaštitu stranaca.⁸⁰¹ Jedino osobe koje su izrazile nameru da zatraže azil imaju pravo na besplatnu medicinsku pomoć koja prevazilazi urgentne slučajeve, kada je osobi ugrožen život (i ovaj primer je objavljen u Stojić Mitrović i Meh 2015). Zanimljivo je pitanje da li lekari imaju obavezu da prijavljuju osobe bez dokumenta, ili je to stvar njihovog ličnog izbora. Setimo se primera lekarke iz Banje Koviljače koja je smatrala da je to samo još jedna obaveza, koja uopšte nije u opisu njenog radnog mesta, dok je lekar iz Jamene to smatrao normalnim i neupitnim postupanjem.

⁷⁹⁹ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/beogradski-taksisti-na-udaru-zbog-prevoza-migranata>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁰⁰ Nastavak iskaza, važan za opisivanje granice između Srbije i Hrvatske: „Videli ste kakva je šuma, ispresecana je putevima pod pravim uglom, kao šahovsko polje. Misliš da ćeš se lako snaći, a u stvari se lako izgubiš, sve izgleda isto.“

⁸⁰¹ http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenoj_zastiti.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

Za razliku od lekara koji rade u državnim institucijama, pojedine privatne klinike i međunarodne organizacije su pružale besplatne medicinske usluge migrantima u Beogradu i drugim mestima u Srbiji, bez obzira na njihov pravni status. Istakla bih delovanje Lekara bez granica, međunarodne organizacije, koja od 2014. godine obilazi mesta u kojima se nalaze migranti i pruža im usluge besplatne lekarske pomoći.⁸⁰² Lekari bez granica imaju mobilne ekipe, i idu svuda gde ima puno migranata koji nisu zdravstveno zbrinuti. Tako su redovno obilazili tzv. staru ciglanu u blizini Subotice, Bogovađu, Beograd i Preševo. U Beogradu su dugo bili jedini medicinski tim koji je pružao besplatnu medicinsku pomoć ljudima ne pitajući ih za dokumente. Posao im je olakšavalo prisustvo prevodilaca za arapski i farski, koji čine sastavni deo tima. Pošto su mobilni, odlazili su svuda gde smatraju da je njihova pomoć potrebna, pa su tako bili u istočnoj Srbiji, obišli Zaječar, Bosilegrad i druga mesta, bili su u Kanjiži a trenutno imaju ekipu i u Šidu. Dakle, Lekari bez granica ne dele ljude po kategorijama legalno/ilegalno, niti po kategorijama državljani/nedržavljeni – pomažu svima kojima mogu.

Osim Lekara bez granica, migrantima u Beogradu kontinuirano pomažu i članovi mreže *No borders*. *No Borders Serbia* deluje još od 2012. godine. Kao i drugi *No borders* kolektivi, zalažu se za potpunu slobodu kretanja i ukidanje diskriminacije na osnovu nacionalnosti. Imaju jasne političke stavove (protiv rasizma, ekonomskog neoliberalizma, nasilja, uključujući i sve vidove strukturnog nasilja), samoorganizovani su i nehijerarhični. Osnovni način delovanja je kroz akcije solidarnosti sa migrantima, na granicama, i na svim mestima gde se migranti okupljaju. U

⁸⁰² Kako su jedini koji su organizovano i kontinuirano obilazili ljude koji su boravili u tzv. staroj ciglani u blizini Subotice, bili su u prilici da čuju svedočanstva o pljačkama koje su sprovodili policajci. Jedno od nastranih je svedočanstvo trinaestogodišnjeg dečaka kome je policajac uperio pištolj u glavu tražeći mu da mu preda sav novac. Dečak mu je predao svih 300 evra koliko je imao kod sebe, i mobilni telefon. Inače, migranti su često govorili o reketiranju i pljačkama na srpsko-mađarskoj granici. Narativ o policajcima koji reketiraju predstavlja je jedan od glavnih u opisu situacije u Srbiji, naročito na severu. Na primer, jedan mladi čovek iz Sirije mi je ispričao sledeću priču: „U Makedoniji ima puno bandi, stalno su nas pljačkali. U Srbiji nema bandi, ali u Srbiji policija traži novac. Prvo sam bio u Bogovadi. Tamo sam dogovorio prebacivanje za Suboticu. Kada smo izašli iz autobusa u blizini Subotice, kako bismo dalje nastavili put peške, uhvatila nas je policija. Zaplenili su nam mobilne telefone. Molili smo ih da nas puste, „as a brother“, u smislu da budu humani. Policajac je rekao: „ti mi nisi brat i nikad mi nećeš biti brat.“ Onda smo pitali: da li ćete da nas pustite ako platimo? Policijaci su se složili. Nas sedmorica, toliko nas je putovalo, smo skaupili 100 evra i dali policajcu. Onda su nas njih dvojica pustili. Vratili su nam sve telefone osim jednog. Pozvali smo taj telefon i videli da je kod policajca. Nismo ništa mogli da učinimo. Kome da se žalimo? To prebacivanje u Mađarsku nije uspelo, jer je krijumčar lažov. Rekao nam je da pokušamo opet. Vratili smo se za Beograd. Pokušaćemo sami. Hteli smo da tražimo azil, ali su nam u policiji rekli: „Just go! Go! Leave!“ Spavamo tu u nekoj napuštenoj kući. Pokušaćemo sutra ili prekosutra opet. Idem u Nemačku jer tamo imam brata.“ Pored ovoga, primetili su dosta nepravilnosti u Bogovadi. Jedna od situacija koju su mi predstavili je slučaj kada trudnica kojoj je bilo loše nije mogla da dobije smeštaj u centru, niti pregled, tek nakon ukazane pomoći i potvrde o trudnoći je primljena u centar, dok je njen suprug ostao izvan njega. Podsetimo se da se za tu lokaciju vezuje narativ o autoritarnom državnom službeniku, koji migrante prima u centar po svojoj volji.

Srbiji su često bili jedini koji su pomagali migrantima koji „nisu pristupili sistemu”, tj. koji nisu ni pokušali da legalizuju svoj status ili koje postojeći sistem *a priori* lišava mogućnosti za legalizaciju statusa (ne mogu da zatraže azil jer nisu iz odgovarajućih država). Nevladine organizacije u Srbiji se često putem projekata vezuju isključivo za tražioce azila, zbog čega daleko veći broj ljudi ostaje izvan domena njihovog profesionalnog interesovanja. To, svakako, ne znači da se pojedinci iz ovih nevladinih organizacija, u svom privatnom delovanju ne bave i osobama koje nisu svrstane u ovu kategoriju. Međutim, kako jedna sagovornica iz ove mreže primećuje: „Nevladine organizacije samo podržavaju postojeći sistem umesto da ga promene. Kada sistem, tj. državne i međudržavne institucije, nešto ne mogu da postignu, na ta mesta dolaze nevladne organizacije i volonteri. Kao bela krvna zrnca kada uoče infekciju – nagomilaju se na „kriznim” mestima i pokušavaju da eliminišu ono što je navodno izazvalo krizu. To što oni tretiraju kao krizu, u stvari je samo njen simptom. I tako, umesto da se bore protiv sistema koji je nju izazvao, oni ga samo podržavaju, pomažu mu da se sa njom izbori.” *No borders Serbia* aktivisti zameraju nevladinim organizacijama to što često nekritički preuzimaju definicije problema/krise od političkih struktura, čime doprinose njihovoj normalizaciji i olakšavaju transfer iz političke u javnu sferu, prilikom čega se zabašuruje njihovo u potpunosti političko poreklo. Ovaj način razmišljanja nije stran u antropologiji. Kako Kalir i Wissink ističu, delovanje nevladinih organizacija povezuje sa pristupom sistemu moći i državnom administrativnom sistemu (Kalir and Wissink 2015). Štaviše, Wiktorowicz primećuje da vladajući režim zapravo kanališe kolektivnu akciju u organizacije civilnog društva, koje tako upadaju u mrežu birokratskih regulacija i zakona napravljenih upravo kako bi pospešile sposobnost režima da vrši monitoring kolektiviteta (Wiktorowicz 2000, 57). Sa druge strane, taj birokratski aparat degradira delovanje neformalnih mreža i drugih alternativnih vidova zajedničke akcije, jer ih sistem i javnost ne prepoznaju kao relevantne aktere, tj. one koje se vode državnim regulacijama i u tom smislu imaju odobreno mesto u postojećem sistemu. Oni su prepoznati kao “radikali” ili „naivni romantici” (Kalir and Wissink 2015). U tom smislu je vrlo upitno posmatranje formalnog civilnog organizovanja kao načina osnaživanja društva u odnosu na državu. Naprotiv, ono predstavlja način disciplinovanja i kanalisanja nezadovoljstava na način koji neće suštinski štetiti etabliranom sistemu (uporedi Wiktorowicz 2000). Ovim se ne iscrpljuje odnos formalnih organizacija civilnog društva prema državi: neke represivne državne politike i mogu da se implementiraju samo zahvaljujući prilagođavajućem radu nevladinih organizacija (Kalir and

Wissink 2015). Kalir i Wissink navode primer, koji se može primeniti i na situaciju u Srbiji: to što država može da na ulicu pusti ljude bez legalizovanog boravka bez prevelike brige kako za njihov opstanak, tako i za javni red, moguće je samo zato što će nevladin sektor i volonteri preuzeti brigu o ovim ljudima, obezbediti im smeštaj, hranu i medicinsku pomoć (Kalir and Wissink 2015). Ova neformalno dogovorena podela posla između civilnog sektora i države može se tumačiti kao „čišćenje nereda koji za sobom ostavlja sistem”, da parafraziram Kalir i Wissink (Ibid.). Pored ovoga, individualne organizacije unutar nevladinog sektora predstavljaju konkurenciju jedne drugima, jer pokušavaju da dobiju pravo na iste fondove, koji su usto i definisani kako bi pojačali državne politike, a kroz apliciranje za fondove, prinuđene su da usvajaju državnu terminologiju. „Ovaj „terminološki izomorfizam” transformiše pravne i političke kategorije državnih politika u “bogom dani” logički aparat za promišljanje problema nacionalne migracije,” (Kalir and Wissink 2015). Usvajanje ovog logičkog aparata eliminiše političku borbu – depolitizacija koja se naizgled odvija, u stvari predstavlja *par excellence* priključivanje državnim politikama, zbog čega protest postaje moguć samo u okviru alternativnih oblika civilnog udruživanja, kao što su *No Borders* aktivisti.

No Borders aktivisti u proleće 2015. godine otpočinju akciju „Čaj a ne granice,” koja još uvek traje.⁸⁰³ Ova akcija ima za cilj stvaranja relaksiranog prostora u kome može da se ostvari komunikacija između lokalnog stanovništva i migranata, koja bi, kroz negaciju dominantnih konceptualizacija migranata u sekuritarnim, odnosno, humanitarnim terminima, eventualno doprinela kritici dominantnih diskursa. Kroz formu zajedničkog kuvanja i pijenja čaja, uz neformalni razgovor, eliminišu se konceptualizacije opasnosti, viktimizacije, ali i segregacije lokalnih i migrantskih populacija. Tokom ovih akcija, aktivisti dele informacije migrantima o nacionalnim migracijskim i azilnim praksama, ali razne druge korisne informacije (cena karte, odnos evra prema dinaru, besplatna medicinska pomoć, apoteka, policijska stanica i sl.). Ponekad pomažu u distribuciji donacija u hrani, odeći, šatorima i vrećama za spavanje, ali ističu da im to nije primarna aktivnost, već da jednostavno ne mogu da puste ljude da se smrzavaju ili umru od gladi, ako već mogu da im pomognu i na taj način. „Čaj a ne granice” je sve do leta 2015. godine predstavljao gotovo jedinu formu redovne pomoći migrantima u beogradskim parkovima. Aktivisti su pratili promene tretmana migranata od strane nadležnih institucija, koja je išla od

⁸⁰³ <https://nobordersserbia.wordpress.com/2015/05/02/caj-bez-granica-chai-without-borders/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

neke vrste ignorisanja postojanja migranata u Beogradu, preko svojevrzne represije, kada su migranti podsticani da nastave put tako što im je onemogućavano da sede u parkovima („Policajac samo priđe kada vidi migrante da sede na klupi i kaže im da ili idu na stanicu, ili u Suboticu”), preko prihvatanja i pomaganja (kada su najviši državni i gradski funkcioneri obilazili parkove, kada su državne institucije počele redovno da pomažu, kao što je Crveni krst, gradski domovi zdravlja, KIRS – „Očistili su park i postavili „čak” četiri toaleta za hiljadu ljudi, jer dolazi premijer, zaboga!”), sve do ponovne zabrane da se u parkovima postavljaju šatori. Pored ovoga, pratili su i delovanje nevladinog sektora, koji je pre državnih institucija počeo da pruža pomoć migrantima („Dođu u onim svojim majicama sa logoima organizacije i fotkaju se kako su delili pomoć”), međunarodnih organizacija („Setili su se da otvore „Kutak za decu” u Bristolu, sada kada više gotovo da nema dece po parkovima”), uključivanje verskih organizacija u pomaganje, raznih lobističkih grupa iz EP, otvaranje centra za sakupljanje i distribuciju donacija u Savamali („Ovo je samo reklama za Mikser. Baš su se setili na godišnjicu „oluje”! Pazi, koriste onu ljugavu retoriku: mi smo bili izbeglice, pomozite i vi izbeglicama;” „Kada tražimo da nam daju nešto da ponesemo na granicu, oni prave problem, kao da je to njihovo i kao da im nije cilj da se sva pomoć distribuira;” “Ponekad stvarno poverujem da su ovo pokrenuli kako bi izbegli rušenje zbog „Beograda na vodi”) i dr. Pored delovanja u Beogradu, aktivisti iz ove mreže odlaze i u pogranična područja. Tako su bili jedni od retkih na granici između Srbije i Mađarske kada je Mađarska ogradom pokušala da zaustavi ulazak migranata na svoju teritoriju.⁸⁰⁴

U Beogradu se već u maju pominje da su nadležne institucije počele da uspostavljaju sistem pomoći migrantima. Tako Politika piše o uspostavljanju pulta na kome će se pružati informacije i druga pomoć migrantima.⁸⁰⁵ Međutim, na terenu se ništa od toga nije moglo primetiti sve do septembra. Mediji izveštavaju o tome kako su migranti preplavili Beograd,⁸⁰⁶ pišu o životnim pričama migranata, trenutnim životnim uslovima – jako su zainteresovani za „tehničke” aspekte

⁸⁰⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=Dfq2mbssMlM>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁰⁵ <http://www.politika.rs/scc/clanak/328543/%D0%91%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4-%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%83%D1%82%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D1%83%D1%82%D1%83-%D0%BA%D0%B0-%D0%B1%D0%BE%D1%99%D0%B5%D0%BC-%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82%D1%83>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁰⁶ <http://mondo.rs/a790862/Info/Drustvo/Migranti-u-Beogradu-za-MONDO-Zasto-su-tu-i-kuda-idu.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

života migranata, tj. za korporealnosti (gde se hrane, spavaju, kojim jezicima govore), ali i ekonomski položaj (koliko novca imaju troše, kakvi su im telefoni i sl.),⁸⁰⁷ pišu, na primer, o ugostiteljskim objektima koje migranti često posećuju, i koji svoju ponudu pišu na arapskom,⁸⁰⁸ frizerskim salonima u kojima se migranti šišaju,⁸⁰⁹ i sl. Zanimljivo je da neki mediji koriste izraze poput „leglo azilanata”.⁸¹⁰ Uz izraze „naježda“, „poplava“, „stampedo“, predstavlja još jedan primer dehumanizacije, o čemu će više reći biti u sledećem poglavlju. Osim ovoga, mediji beleže i susrete migranata sa policijom po drugim mestima u Srbiji.⁸¹¹

U aprilu 2015. godine *Human Rights Watch* je objavio nimalo laskavi izveštaj o tretmanu migranata u Srbiji, pre svega od strane policije, a koji se odnosi na period od novembra 2014. do januara 2015. godine.⁸¹² Osobe koje su intervjuisane navodile su da su doživele napade, pretnje, vređanje i iznudu, uskraćivanje obaveznih specijalnih mera zaštite za maloletnike bez pratnje, kao i kolektivna vraćanja po kratkom postupku u Makedoniju. Neke porodice i maloletnici bez pratnje su bili odbijeni kada su pokušali da se registruju kao tražioci azila i spavali su napolju, na ledenoj hladnoći. Čitav spektar zloupotreba dolazio je od strane srpske policije, naročito u Subotici, ali i u južnoj i istočnoj Srbiji, kao i u Beogradu. Te zloupotrebe uključuju već pominjano pljačkanje, reketiranje, uz pretnju hapšenjem i deportacijom, ali i šutiranje, udaranje i šamaranje. Dva sagovornika HRW-a su pomenula i da je policija na njima upotrebila biber sprej. Pored toga, i prilikom procesa registracije bilo je nepravilnosti, poput nasilnog uzimanja otisaka

⁸⁰⁷ <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:544871-Azilanti-najbolje-musterije>,
<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:545915-Srbija-je-spas-na-putu-pakla>,
<http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:554608-AZILANTI-U-BEOGRADU-Odsedaju-po-hostelima-na-crno>,
<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/554424/CELE-PORODICE-NA-ULICI-Stotine-azilanata-u-Karadjordjevoj-i-parku-kod-Autobuske-stanice>,
<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/569471/Reporteri-Blica-sa-azilantima-Nemamo-kud-ali-se-kuci-ne-vracamo>,
<http://www.slobodnaevropa.org/content/rse--sa-migrantima-u-beogradu-u-nemackoj-je-spas/26975844.html>,
<http://www.slobodnaevropa.org/media/video/migranti-u-beogradu-iz-parka-zanemacku/26975892.html>,
<http://www.slobodnaevropa.org/media/photogallery/beograd-usputna-stanica-mnostva-migranata/26974684.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁰⁸ <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1583711-beograd-na-arapskom-zbog-azilanata-ugostitelji-izbacuju-natpise-na-njihovom-jeziku-foto>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁰⁹ <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/sisanje-na-keca-migranti-napunili-frizerima-dzepove-clanak-1892981>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸¹⁰ <http://www.telegraf.rs/vesti/beograd/1520709-bili-smo-u-leglu-azilanata-u-centru-bg-evo-sta-smo-tamo-zatekli-foto-video>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸¹¹ <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/555131/Imigranti-nadjeni-na-stanici-u-Velikoj-Plani>,
<http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/551889/Policija-zatekla-63-ilegalna-migranta-kod-Smedereva>,
<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/27035090.html>,
<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/26992795.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸¹² <https://www.hrw.org/news/2015/04/15/serbia-police-abusing-migrants-asylum-seekers>, pristupljeno 25. decembra 2015.

prstiju uz udarce. Vršene su kolektivne deportacije koje nisu pratile zakonom utvrđenu proceduru. Takođe, zabeleženo je da policija nije uvažavala nameru da se zatraži azil, da upravnik centra u Bogovađi nije primao ljude sa potvrdama, i slično, što je već opisano u tekstu.⁸¹³ Detaljni opisi koje su dobili službenici HRW-a nalaze se u samom izveštaju, dostupnom na gore navedenom linku. Ono što je posebno zanimljivo, je odgovor MUP-a Srbije na ove navode. Pre svega, HRW je zahtevao susret sa nekim iz MUP-a Srbije, što se nije desilo.⁸¹⁴ Kasnije je MUP Srbije kategorički odbio ove navode.⁸¹⁵ „U saopštenju dostavljenom agenciji AP se navodi da se migranti dosad nisu žalili srpskim vlastima zbog navodnog maltretiranja, objavila je američka agencija. „Tvrdnje koje su migranti i tražioci azila izneli organizaciji HRW nisu podržani činjenicama i dokazima koji bi doprineli utvrđivanju konkretne odgovornosti zaposlenih u policiji i graničnoj policiji“, piše u saopštenju”, a prenosi Radio Slobodna Evropa.⁸¹⁶ U pismenom saopštenju MUP-a Srbije upućenom Radiju Slobodna Evropa navodi se sledeće: *„Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije nije se obratio nijedan iregularni migrant sa žalbom da je od strane policijskih službenika maltretiran ili prisiljavan da preda novac i mobilni telefon ili prijavi da mu je prećeno pritvaranjem, deportacijom ili fizičkim nasiljem. Tvrdnje anketiranih migranata i tražilaca azila nisu potkrepljene činjenicama i dokazima koje bi pomogle u procesu utvrđivanja konkretne odgovornosti policijskih službenika Uprave granične policije. Takođe, neprihvatljive su i izjave da su maltretirani prilikom registracije i uzimanja zahteva, naročito, imajući u vidu, da postupku registracije i podnošenja zahteva prisustvuju i punomoćnici tražilaca azila, odnosno pravnici Beogradskog centra za ljudska prava i Centra za zaštitu i pomoć tražilaca azila. Napominjemo da je, Sektor unutrašnje kontrole Ministarstva unutrašnjih poslova podneo pet krivičnih prijava protiv policijskih*

⁸¹³ O detaljima istraživanja više informacija videti na: <http://www.slobodnaevropa.org/content/hrw-za-rse-policaiji-i-tukli-migrante-deca-se-smrzavaju-po-sumama/26960908.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸¹⁴ „Predstavnici HRW su se po ovom pitanju sastali sa zvaničnicima srpskog državnog Komesarijata za izbeglice i migracije, sa ombudsmanom, kao i predstavnicima nevladinih organizacija, agencije UN za izbeglice, UNHCR i delegacije Evropske unije u Srbiji, ali zvaničnici srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova nisu pristali na sastanak sa predstavnicima HRW, uprkos više puta ponovljenim zahtevima, navodi se na sajtu te organizacije“, navodi Blic, tekst dostupan na: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/550884/HRW-Srpska-policija-zlostavlja-migrante-i-trazioc-e-azila>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸¹⁵ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:543562-Srpska-policija-maltretirala-i-zlostavljala-azilante-i-imigrante>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸¹⁶ <http://www.slobodnaevropa.org/content/news/26957277.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

službenika zbog krivičnog dela primanja mita, od strane lica koji su na ilegalan način pokušali da pređu državnu granicu.”⁸¹⁷

Negiranju navoda pridružio se i KIRS. Blic o tome izveštava sledeće: „Granična policija i Komesarijat za izbeglice izričiti su – država ne krši prava migranata! - Anketirani migranti nisu dali dovoljno ni dokaza ni činjenica koji bi potpomogli proces utvrđivanja odgovornosti i konkretne odgovornosti policijskih službenika. Mi smo na osnovu nekih drugih saznanja podneli pet krivičnih prijava protiv policijskih službenika za primanje mita od strane ilegalnih migranata - kaže Jelena Vasiljević, pomoćnik upravnika Uprave granične policije. - Sve ovo vodi ka tome da imamo represivan sistem. Ne postoji i to je elementarno netačno i elementarno bezobrazno. Pojedinačnih ekscesa ima svuda, treba ih sankcionisati da nas ta šačica ne ljaga i ne bruka - ističe Vladimir Cucić, komesar Vlade Srbije za izbeglice.”⁸¹⁸ U tekstu su pomenuti slučajevi nepuštanja trudnica i maloletnika u centar u Bogovađi. Zanimljiva je sledeća izjava: „- Izvinite, mi ne možemo da budemo turistička organizacija da udovoljavamo željama, mi upućujemo ljude u centre u kojima u tom momentu ima mesta - dodaje Vladimir Cucić.”⁸¹⁹

Kao odgovor na ovo negiranje, službenici HRW-a su rekli sledeće: „*Mislimo da je velika šteta da je MUP, umjesto da sprovede istragu o veoma ozbiljnim navodima koje smo mi iznijeli o nasilju i zlostavljanju, odbacio te navode, bez da su iznijeli bilo kakve informacije o tome da li je istraga sprovedena o navodima iznijetim u Subotici i ostalim dijelovima Srbije*“.”⁸²⁰

Upravo ovo predstavlja glavnu liniju kritike delovanja državnih institucija koje su mi izneli moji sagovornici – da se na navode o nepravilnostima i zloupotrebama službenog položaja najčešće ne reaguje, ili se negiraju, i na njih se reaguje tek nakon ponovljenih pritisaka. „Odbrana” delovanja nadležnih državnih institucija dolazi i sa drugih, manje očekivanih mesta, na primer, od strane pripadnika tzv. civilnog sektora. Vrlo je zanimljiv slučaj kada je jedna aktivistkinja bez

⁸¹⁷ <http://www.slobodnaevropa.org/content/posle-izvestaja-hrw-da-li-su-migranti-na-udaru-srpske-policije/26957629.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸¹⁸ <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/554198/Nadlezni-tvrde-Azilanti-u-Srbiji-nisu-zlostavljani>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸¹⁹ <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/554198/Nadlezni-tvrde-Azilanti-u-Srbiji-nisu-zlostavljani>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸²⁰ <http://www.slobodnaevropa.org/content/posle-izvestaja-hrw-da-li-su-migranti-na-udaru-srpske-policije/26957629.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

obrazloženja izbačena iz grupe *Refugee Aid Serbia* na Facebook-u, zato što je prokomentarisala da ne treba generalizovati i predstavljati srpske policajce kao bolje od drugih.⁸²¹ Podsetimo se, kada je u septembru 2015. godine Makedonija zatvorila granicu prema Grčkoj, i kada su zabeleženi napadi na migrante, udarci pendrecima i bacanje suzavca, pojavile su se fotografije jednog policajca MUP-a Srbije koji sa osmehom drži dečaka iz Sirije.⁸²² „Dok u Srbiji migrante očekuju raširenih ruku u Mađarskoj i Makedoniji je potpuno drugačija priča”, piše Alo.⁸²³ „Policajac grli sirijskog dečaka”, „ponos Srbije”⁸²⁴ „zbog koga Srbiju danas voli ceo svet”,⁸²⁵ transformisana je u primer praktikovanja „evropskih vrednosti”, ali i nešto što izdvaja Srbiju u odnosu na ostale zemlje u pogledu tretmana migranata.⁸²⁶ Medije je zanimalo „ko je policajac koji grli sirijskog dečaka” i pokazalo se da je u pitanju policajac iz Preševa. To je izazvalo različite komentare, od kojih ću izdvojiti ovaj: „Skoro svi srbijanski mediji su objavili fotografiju (koja je raznježila svijet) „srpskog” policajca koji u naručju drži malog dječaka, izbeglicu iz Sirije. Jedna stvar je samo promakla, da je taj „srpski” policajac Recep Arifi iz Preševa.”⁸²⁷ On je predložen za nagradu zbog pokazane humanosti, i Ministar policije je „poručio da ga nije zanimalo da li je policajac koji je uzeo dete i poigrao se sa njim Albanac, Srbin ili Mađar, jer je on pre svega srpski policajac i svojom humanošću je zavredio nagradu.”⁸²⁸ Celi ovaj slučaj je vrlo zanimljiv, i to sa nekoliko aspekata. Pre svega, humani tretman migranata od strane policajaca potvrđuje se kao izuzetak koji treba nagraditi. Takođe, davanje izrazite nacionalne boje jednom gestu („srpski policajac”, komparacija sa policajcima iz drugih država/drugih nacionalnosti, „evropske vrednosti”) ukazuje na čitav spektar konceptualizacija nacionalnosti, Evrope, pripadnosti ali i onoga šta je to čovek, na šta će akcenat biti stavljen u sledećem poglavlju.

⁸²¹ <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10154077686978912&set=p.10154077686978912&type=3&theater> , pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸²² <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=198282>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸²³ <http://www.alo.rs/ovako-svet-vidi-srpske-policajce-foto/7291>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸²⁴ <http://www.srbijadanas.com/clanak/evo-sta-sirijci-misle-o-nama-slika-sprskog-policajca-sa-bebom-izbeglicom-dirnula-svet-foto-09>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸²⁵ <http://www.telegraf.rs/vesti/1742844-kad-vidite-ovu-fotografiju-srpskog-policajca-sa-bebom-izbeglicom-bice-vam-jasno-sta-sirijci-misle-o-nama-foto>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸²⁶ <http://rs.n1info.com/a91464/Vesti/Dirlijva-fotografija-srpskog-policajca-obisla-svet.html>, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=09&dd=10&nav_category=12&nav_id=1037338, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸²⁷ <http://sandzakpress.net/sprski-policajac-koji-je-raznjeznio-svijet-je-redzep-arifi-iz-preseva>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸²⁸ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=09&dd=10&nav_category=12&nav_id=1037612, pristupljeno 25. decembra 2015.

Ovde ću pomenuti primere segregacije migranata prvenstveno u vozilima javnog prevoza, o čemu su mi govorili i sami migranti, i lokalno stanovništvo, aktivisti i volonteri. Mladić iz Sirije je govorio kako je sa svojim prijateljima, sa kojima je putovao, morao da uđe u zadnji deo autobusa, u koji je došao suvozač, i tražio da mu doplate još po dvadeset evra po osobi da ne zove policiju. Ostali putnici su sedeli u prednjem delu autobusa. Slična priča je kružila društvenim mrežama.⁸²⁹ Jedan vozač ih je odvojio od ostalih putnika „jer su smrdeli”, navodi Telegraf.⁸³⁰ Takođe, mediji su objavili da postoje indicije da je cena karata za migrante kod pojedinih prevoznika bila povišena u odnosu na cenu karte za one koji to nisu „*prima facie*”, što upućuje na rasno profilisanje i segregaciju.⁸³¹ Nekoliko primera navodi se na *No borders Serbia* blogu.⁸³² Takođe, u opštini Kanjiža nabavljeni su posebni autobusi za prevoz migranata.⁸³³ Jedna osoba je postavila sledeće pitanje na internet forumu Subotica.com: „U međumesnoj liniji 42 (Subotica – Horgoš – Kanjiža) već treću noć zaredom u autobusu koji kreće u 22:30 sa glavne autobuske stanice, sva mesta u autobusu popune azilanti. Jedva može da se stoji. To ne predstavlja neki problem, već kako da se osećamo sigurno mi putnici? Ili ti vozač? Da li postoji mogućnost da se barem dva službena lica policije uvede u toj liniji, kada već znamo da je situacija takva, ili nam preostaje da tih 30 minuta, 40 ili više prođe u strahu?”⁸³⁴ Osim segregacije u javnom prevozu, primećene su i druge neformalne konceptualizacije, koje vode do različitog postupanja sa migrantima iz različitih geografskih oblasti. „Oni su strašni rasisti! Arapi neće da budu sa crncima. Sirijci ne podnose Avganistance, smatraju ih primitivnim. Eto, to ti je paradoks: mi, boreći se protiv rasizma i nacionalizma, u stvari pomažemo rasistima i nacionalistima. Skoro svi ovi ljudi koji su došli ovde, spremni su da prihvate sve što im Zapad nudi. Spremni su na kapitalizam, na ekonomski liberalizam, eksploataciju drugih, pa i rasizam. Samo se nadam da će shvatiti koliko su to strašne stvari – pa baš zbog toga proživljavaju to što

⁸²⁹ <http://www.princip.info/2015/05/20/rasna-segregacija-u-lastinom-autobusu/#>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸³⁰ <http://www.telegraf.rs/vesti/1581655-rasizam-u-lasti-migrante-vozac-strpao-u-zadnji-deo-autobusa-jer-su-smrdeli>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸³¹ <http://www.telegraf.rs/vesti/1781291-da-li-lasta-naplacuje-skuplju-kartu-migrantima-evo-za-koga-je-cena-1-000-a-ko-mora-da-plati-2-000-dinara-da-bi-se-vozio>, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=10&dd=03&nav_category=12&nav_id=1046918, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸³² <https://nobordersserbia.wordpress.com/2015/06/12/stop-represiji-parkovi-su-za-sve-stop-the-repression-parks-are-for-all/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸³³ <http://rs.n1info.com/a89886/Vesti/Kanjiza-Neodgovorne-izjave-o-izbeglicama.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸³⁴ <http://www.subotica.com/m/pistaljka/azilanti-u-gradskom-prevozu-id4562.html#.VIWd1HYve70>, pristupljeno 25. decembra 2015.

proživljavaju!“ prokomentarisala je jedna aktivistkinja. Što se konkretnih praksi tiče, i aktivisti i upravnici pojedinih azilnih centara ponekad pribegavaju razdvajaju migranata po boji kože, „kako bi izbegli nered“, pa tako postavljaju više punktova za distribuciju pomoći, ili razdvajaju spavaonice, kao, na primer, u Sjenici. I dok putuju, migranti se trude da budu u grupama u kojima se govori njihov jezik. Jedna Eritrejka mi je ispričala kako je povredila nogu u Makedoniji i morala je da zaostane za svojom grupom. „Avganistanci su me pozvali da idem s njima. Plašila sam se, ali nisam imala izbora. I mnogo su mi pomogli, nosili su me na leđima. Svi pričaju kako su Avganistanci užasni i da ne treba nikako ići sa njima. A ja sam upoznala jako dobre momke. Ne bih bila ovde da nije bilo njih.”

U svakom slučaju, kako se bližilo leto 2015. godine, migranti su bivali sve vidljiviji. Građani su počeli da se žale kako je grad prljav zbog migranata, kako ne može da se prolazi kroz parkove i sl.⁸³⁵ Kako je jedna aktivistkinja prokomentarisala: „Svi se žale kako migranti prljaju grad, kako vrše nuždu na istom mestu gde spavaju, kako smrde i slično, a niko se ne pita zašto je to tako. Niko se ne pita zašto komunalne službe ne čiste đubre, kad vide da je puno ljudi u parkovima. Niko se ne pita zašto im nije omogućeno da koriste toalete, zašto ih „baba sere“ u javnom toaletu na stanici ponekad puštaju a ponekad se hvale kako im nisu dale da uđu, iz ko zna kog razloga, a verovatno samo zato što im se može, niko se ne pita zašto ih samo u nekim kafićima puštaju da koriste toalet a iz drugih teraju još sa vrata, niko se ne pita zašto grad nije postavio mobilne toalete, tuševe, pa pominju to još od maja! Niko se ne pita zašto, jednostavno, ne mogu da iznajme sobu u hotelu, zašto ja ne mogu ih odvesti svojoj kući da se istuširaju? Zašto ja sada ispadam kriminalac ako hoću nekom da pomognem? Čoveče! Kriminalac si ako omogućiš nekome da opere kosu!“

U junu i julu počinju da se pojavljuju šatori u parkovima. Statistike koje su sa mnom ljubazno podelili službenici KIRS-a pokazuju da se menja demografski profil: sve je više žena i dece u migrantskoj populaciji. Ovo je evidentno i na terenu. Nevladine organizacije se sve češće mogu videti u parkovima, kao i građani: neki donose odeću, neki kozmetiku, neki hranu. „Moja majka skuva pasulj u velikom loncu, pa odnese sa rođakom na stanicu i sve podele,“ priča mi jedna sagovornica. „Meni je lakše da im dam novac, nego da im nešto kupim: pridem nekoj ženi i

⁸³⁵ <http://www.naslovi.net/2015-08-13/danas/stranci-u-beogradu/15878247>, pristupljeno 25. decembra 2015.

ćušnem joj dvesta dinara u ruke“, govori druga. „U početku mi je bilo neprijatno da prilazim ljudima i da im nešto dajem. Teško mi je da prilazim nepoznatima. Sad sam se navikao, sad malo i porazgovaram sa njima“, govori treći. „Dogovorila sam se sa kolegama da postavimo jednu kutiju i da u nju stavljamo donacije, pa kad se napuni, mi je donesemo“, govori četvrta.

Međutim, što se situacije u Beogradu tiče, osim aktivista *No borders Serbia*, MSF, nekih pojedinaca i manjih mreža, a povremeno i nevladinih organizacija, migranti su prepušteni samima sebi. Svakodnevna organizovana pomoć se javlja tek u avgustu 2015. godine, nakon što je kulturni centar Mikser house jedan svoj objekat – dvorište u Svamali, u neposrednoj blizini glavne autobuske stanice preuredio u dnevni centar za distribuciju pomoći migrantima.⁸³⁶ „Kulturna organizacija „Mikser“ poziva sve Savamalce, Beograđane, ljude dobre volje, da nam se pridruže u sredu, 5. avgusta, na dan kada je pre tačno 20 godina, iz Republike Hrvatske proterano više od 200 000 ljudi, i solidarno podrže izbeglice sa Bliskog istoka kojih je u našem gradu, a posebno u Savamali, sve više. Okupićemo se u bašti Mikser House-a u Karađorđevoj 46 u 20h kada ćemo, uz klasičnu muziku, besplatne kafe, čajeve i sendviče, razgovarati sa izbeglicama koji su svoj privremeni dom našli u Savamali i domaćoj javnosti predstaviti plan konkretne akcije za pomoć ljudima u nevolji koju Mikser organizuje narednih dana. Dan sećanja na egzodus našeg naroda koji je proživio istovetnu sudbinu koju danas proživljavaju građani Sirije, Iraka, Avganistana, Somalijske i Eritreje, predstavlja simbolički trenutak kada javno apelujemo na našu zajednicu da ne okrećemo glavu od problema. Svaka, pa i najmanja pomoć ljudima koji su izgubili sve, više je nego dobrodošla. Mikser će od 6. avgusta, otvoriti kapije svoje letnje scene u Mostarskoj 5 za prikupljanje neophodne pomoći – osnovnih higijenskih i prehrambenih proizvoda. Stavićemo sve resurse koje imamo na raspolaganje izbeglicama, uključujući i sanitarni čvor sa desetak kabina. Mikser ovom akcijom želi da pozove i sve zainteresovane kompanije, institucije i nevladine organizacije da se pridruže i svojim angažovanjem takođe pruže pomoć i doprinesu dugoročnijem rešenju, pre svega za ispunjavanje osnovnih higijenskih potreba ljudi kojima je to neophodno. Upućujemo poziv plemenitim građanima koji su sa nama delili potresne trenutke nakon prošlogodišnjih poplava i svim srcem učestvovali u višednevnoj akciji prikupljanja pomoći za naše sunarodnike iz ugroženih područja. Dokazali ste da možemo! Donacije koje su trenutno najpotrebnije su: sredstva za ličnu

⁸³⁶ <http://house.mikser.rs/sr/20/o-mh>, pristupljeno 25. decembra 2015.

higijenu: vlažne maramice, sapun, šampon u kesicama ili manjim pakovanjima, pelene, ulošci; garderoba shodna vremenskim prilikama; ćebad, vreće za spavanje; voda, sveže voće i nekvarljiva hrana. Svi dalji detalji o načinima doniranja i pružanja pomoći biće blagovremeno objavljivani na zvaničnoj FB strani Miksera (facebook.com/mikser.belgrade) i web sajtu (mikser.rs). Pridružite se i pomozite nam da se zajedničkim snagama izborimo protiv diskriminacije i nejednakosti i podignemo svest o univerzalnim ljudskim pravima – slobodi kretanja i pravu na život – koje podjednako zaslužuju svi građani sveta.”⁸³⁷ Evidentno je pozivanje na nacionalnu prošlost kao način izazivanja empatije kod građana prema migrantima i poentiranje na dva događaja, vojnu akciju „Oluja” od pre dvadeset godina, koja je rezultirala proterivanjem više od 200.000 osoba iz Hrvatske u Srbiju i smrću skoro 2000 ljudi,⁸³⁸ i poplavama u proleće 2014. godine, koja je takođe dovela do izmeštanja velikog broja ljudi⁸³⁹ i velikim akcijama solidarnosti, u koje su bili uključeni i migranti.⁸⁴⁰ „Koja patetika: „Vi ste bili žrtve, migranti su žrtve, razumite ih i pomozite im”. Kao da ne može da se ljudima pomogne izvan te ego-nacionalne perspektive,“ prokomentarisala je jedna sagovornica. U svakom slučaju, ova akcija je imala veliki odziv i od toga dana migranti mogu da dobiju razne vrste pomoći od 9 do 17h, u ovom centru. Centar okuplja volontere iz raznih zemalja. Tu redovno deluje i privatna lekarska ordinacija *Ped Medic*,⁸⁴¹ koja je u početku pružala lekarske usluge samo jednom nedeljno. Pridružile su se i druge organizacije, poput Sačuvajmo bebe,⁸⁴² WAHA,⁸⁴³ UNICEF,⁸⁴⁴ DRC,⁸⁴⁵ *Save the children*,⁸⁴⁶ a nije retkost videti i predstavnike različitih političkih opcija iz EP, koji povremeno donose pomoć. Volonteri su okupljeni u organizaciju *Refugee aid Serbia*.⁸⁴⁷

⁸³⁷ <http://house.mikser.rs/sr/vesti/vesti/969/savamala-otvorenog-srca---prikupljanje-pomo%C4%87i-za-izbeglice>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸³⁸ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=08&dd=04&nav_category=64&nav_id=1023160, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸³⁹ <http://www.vecernji.hr/svijet/ruski-avioni-slijecu-srbiju-dostavljaju-hranu-i-ronioce-939127>, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=05&dd=16&nav_id=848914, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁴⁰ <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/467660/Azilanti-pomazu-poplavljenima--Svako-ima-svoju-muku-i-zato-se-razumemo>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁴¹ <https://www.facebook.com/PED-MEDIC-570402336435228/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁴² <http://sacuvajmobebe.rs/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁴³ <http://www.waha-international.org/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁴⁴ <http://www.unicef.org/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁴⁵ <https://www.drc.dk/about-drc>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁴⁶ <https://www.savethechildren.net/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁴⁷ <http://house.mikser.rs/sr/video/novo/80770/refugee-aid-serbia--novi-planovi-za-pomo%C4%87i-migrantima>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Od leta 2015. godine dolazi do daljeg učvršćivanja pozitivnijeg stava prema migrantima od strane državnih institucija. Ta pozitivnost se ogleda u olakšanom kretanju migranata preko teritorije Srbije, budući da počinje da se formira nešto što je kasnije nazvano „humanitarnim“ ili migracionim koridorom. Prilikom jedne posete opštinama Preševo i Bujanovac sredinom jula 2015. godine, premijer Srbije je naglasio nekoliko stvari koje se mogu okarakterisati kao nominalni stav državnih institucija prema migrantima i njihovom putu u države EU. Pre svega, istaknut je tranzitni položaj Srbije: „Ne možete da zaustavite jedan proces u kojem ljudi sa određenih teritorija Centralne Azije ili Bliskog istoka dolaze ovde u potrazi za boljim životom, na putu ka Nemačkoj ili drugim zapadnoevropskim zemljama“; odgovornost za to što migracije imaju takvu formu kakvu imaju je prebačena na drugu zemlju i to članicu EU: „Prva zemlja EU (Grčka) ne radi svoj posao na adekvatan način, već gleda da prebaci problem na sledeće i da onda Makedonija propusti migrante u Srbiju“; istaknuto je da migracije ne mogu da budu definisane kao nacionalni problem: „Rešenje nije u zidovima, već u zajedničkoj i ozbiljnijoj politici zemalja EU kojima zameram da nemaju dovoljno odgovornu i ozbiljnu politiku prema ovom problemu, ali i svih nas ostalih koji se nalazimo na tom tranzitnom putu“ a ovde je i podizanje fizičkih barijera odbačeno kao rešenje; istaknuta je cena pokušaja upravljanja migracijama i nemogućnost da se i tom ekonomskom aspektu pristupi samostalno, tj. na nacionalnom nivou: „Nas je to na dnevnom nivou do juče koštalo oko 15.000 evra, a sada i više sa dolaskom većeg broja migranata. To srpski budžet neće moći da podnese i zato će biti potrebna veća podrška EU“.⁸⁴⁸ Dakle, migracije su predstavljene kao problem, pre svega ekonomski za Srbiju, dok je bezbednosni aspekt odlučno pobijen: „Ocenio je, međutim, da talas migranata ne utiče na ukupnu bezbednosnu situaciju u Srbiji, primetivši da „migranti ne dolaze da bi pravili incidente“. "Oni su pobjegli od nesreće, rata i traže bolji život, a ne nevolju“, istakao je Vučić. Zato im se, kako je rekao, mora odati priznanje, jer u uslovima teške situacije i razumljive borbe za preživljavanje broj incidenata je „tako mali da je zanemarljiv“,“ prenosi RTS.⁸⁴⁹ Sa druge strane, iako je konstatovano da i EU migracije percipira kao problem, to nije

848

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1977976/Vu%C4%8Di%C4%87%3A+Migranti+ne+dolaze+da+bi+pravili+incidente.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

849

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1977976/Vu%C4%8Di%C4%87%3A+Migranti+ne+dolaze+da+bi+pravili+incidente.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

preciznije određeno. Pored ovoga, potvrđena je opravdanost migracijskog kretanja, koje je definisano kao prisilno.

Još jedan sprski političar, šef radne grupe za migracije, naglasio je pozitivni odnos državni institucija prema migrantima, po čemu se Srbija ističe u odnosu na druge: „Drago mi je što i danas pokazujemo da se kao država najhumanije i najbolje ponašamo prema emigrantima i izbeglicama, prema svim nevoljnicima koji dolaze sa severa Afrike. Ovi su ljudi po prvi put na svom predugačkom putu osetili malo humanosti i odnosa kao prema ljudskim bićima“.⁸⁵⁰ Pored ovoga, naglasio je odnos između kriminala i države, koji je obrnuto proporcionalan: „Prema njegovim rečima, država Srbija se organizovano i humano ponaša prema izbeglicama i kako bi izbegla da oni stupe u kontakt s kriminalom. „Kada oni budu znali gde mogu da dobiju odgovarajuća dokumenta, zaštitu, hranu i prevoz, neće se obraćati ilegalnim krijumčarima i ginuti na našim putevima“, podvukao je Vulin.“⁸⁵¹

Tokom leta 2015. godine, UNHCR i pojedini mediji počinju da propagiraju upotrebu termina „izbeglica“ za ljude koji idu prema EU. Najpre je pred obeležavanje svetskog dana izbeglica 20. juna šef predstavništva UNHCR-a u Beogradu za nedeljnik Vreme rekao sledeće: „Da, u poslednje vreme sve je više izbeglica u Srbiji. Kažem „izbeglice“ jer oni to jesu u najvećem delu. Više od polovine njih dolazi iz Sirije, potom iz Avganistana, Iraka, Eritreje, Somalije i drugih zemalja koje jesu „izvor izbeglica“. Kad uđu u proceduru, kada im je status potvrđen, ustanovi se formalno da je reč o izbeglicama. U zemljama EU, procenat migranata iz Sirije koji su priznati kao izbeglice je iznad 90 odsto, tako da možemo pretpostaviti da izbeglice čine najveći broj migranata koji se nalaze ovde. Izbeglice ne postaju izbeglice onda kada ih vlade ili UNHCR priznaju kao takve, već onda kada napuštaju svoje zemlje i kad su ispunjeni kriterijumi sadržani u definiciji. To su ljudi koji su pobešli iz užasne situacije u matičnoj zemlji i prešli dalek put pokušavajući da prežive i nađu zaštitu na nekom drugom mestu.“⁸⁵² Debata da li ljude koji idu preko Srbije nazivati izbeglicama ili migrantima postaje sve zastupljenija u medijima. „Kada se

850

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1978442/Vulin%3A+Nema+problema+u+radu+narodni+h+kuhinja+.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

851

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1978442/Vulin%3A+Nema+problema+u+radu+narodni+h+kuhinja+.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁵² <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1306118>, pristupljeno 25. decembra 2015.

govori o ljudima koji mesecima prolaze kroz Srbiju u ovdašnjim medijima se koriste sva tri izraza - izbeglice, migranti ili azilanti. U svetskim oni se najčešće nazivaju migrantima. Iz UNHCR-a poručuju da je jedini legitimni termin za ljude koji beže od opasnosti – izbeglica,“ piše u avgustu RTS.⁸⁵³ Novi Magazin prenosi obrazloženje koje je dao UNHCR: „Izbeglice su, naglašava UNHCR, zaštićene međunarodnim zakonima, u čijoj su osnovi Konvencija o statusu izbeglica iz 1951. godine. Pravni principi koje ona obuhvata sadržani su u mnogim međunarodnim, regionalnim i nacionalnim propisima. Jedan od osnovnih principa Konvencije o statusu izbeglica jeste da oni ne mogu biti vraćeni u zemlju porekla, ukoliko im su im tamo ugroženi život i sloboda. Ta konvencija definiše osnovne principe zaštite izbeglica i podrazumeva ne samo zabranu da oni budu vraćeni u zemlje u kojima im pretila opasnost, nego i njihovo pravo na fer i efikasne procedure traženja azila, i poštovanje njihovih osnovnih ljudskih prava. To znači da svako za koga je utvrđeno da je izbeglica, ima pravo da živi u dostojanstvenim i bezbednim uslovima, dok god se za njega ne nađe dugoročno rešenje. Države na čijoj su teritoriji izbeglice, imaju obavezu da to obezbede, a UNHCR u tom cilju sarađuje s njihovim vlastima kojima daje neophodne savete i podršku. Migranti su osobe kojima životi nisu ugroženi u zemljama porekla, niti im tamo pretila opasnost od progona. Oni odlučuju da odu u neku stranu zemlju iz raznih motiva, najčešće radi zaposlenja ili školovanja. Za razliku od izbeglica, migranti u svakom trenutku bezbedno mogu da se vrate u svoje zemlje. Migranti podležu isključivo zakonima zemalja u kojima se nalaze, dok je zaštita izbeglica definisana i nacionalnim, i međunarodnim propisima, i to je, objašnjava UNHCR, jedan od razloga zbog kojih je veoma važna razlika između ta dva termina, te i statusa. Zato, zaključuje UNHCR, mešanje ta dva termina može imati ozbiljne posledice po živote izbeglica i njihovu bezbednost, jer se oni tako suočavaju sa opasnošću da im ne budu poštovana prava zagarantovana međunarodnim propisima.“⁸⁵⁴

„Zašto su onda češće migranti? Ljudi na putu, u selidbi. Demografska kategorija. „Pretpostavljam da to ima simboličku snagu da bi se, ne samo umanjile obaveze prema ljudima, nego kako bi se na simboličkom nivou umanjio neuspeh da se ljudima do sada obezbedi

⁸⁵³ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/2018687/Izbeglice,+migranti+ili+azilanti+-+va%C5%BEno+je+i+ime.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁵⁴ <http://www.novimagazin.rs/vesti/unhcr-znacajna-razlika-izmedju-pojmova-migrant-i-izbeglica>, pristupljeno 25. decembra 2015.

pomoć“, ocenjuje Pavle Kilibarda iz Beogradskog centra za ljudska prava.⁸⁵⁵ RTV tako prenosi sledeće: „Česta je praksa domaćih i stranih medija, pa i javnosti, da ljude koji beže od ratnih dejstava u Siriji, Iraku i Avganistanu nazivaju migrantima, pa čak i ilegalnim migrantima. Stručna javnost upozorava da se u 95% situacija ustvari radi o izbeglicama čiji status pruža mnogo širi dijapazon ljudskih prava od onih koja recimo imaju ekonomski, ili politički migranti. Izbeglica, primera radi, nije u obavezi da legalno prelazi granice na putu od sopstvene zemlje u kojoj je ratno stanje, do krajnje destinacije jer iz matične države beži, kako bi spasao goli život. „Osnovno pravo izbeglice je, kada dođe na teritoriju treće države, ono što zovemo državom utočišta, ne sme da bude vraćen u državu u kojoj bi mu pretio progon. Izbeglica ne sme biti kažnjen za ilegalni prelazak državne granice, odnosno za ilegalni boravak u državi utočišta“, kaže za RTV Pavle Kilibarda, istraživač Beogradskog centra za ljudska prava.⁸⁵⁶ „Dan za danom svetski mediji izveštavaju o hiljadama ljudi koji stižu u Evropu iz kriznih i siromašnih područja sveta, dok traje debata o tome da li ih treba opisivati kao izbeglice ili migrante“, prenosi Blic i nastavlja: „Postoji značajna razlika u pravnom smislu između ovih termina - izbeglica je osoba koja ima pravo na zaštitu po međunarodnom pravu, a migrant je lice koje se seli u potrazi za boljim životom.“⁸⁵⁷ Al Jazeera piše: „Iz razloga tačnosti, direktor vijesti na Al Jazeera English Sallah Negm odlučio je da mi više nećemo koristiti riječ migrant u ovom kontekstu. Mi ćemo, umjesto tog, gdje je prikladno, reći izbjeglica.“⁸⁵⁸ Telegraf prenosi i objavljuje i grafički prikaz terminološke razlike: „Izbeglica je osoba kojoj su u njegovoj/njenoj zemlji porekla ostali nesređeni lični poslovi, a obrazovanje prekinuto ili odgođeno. To je osoba koja je traumirana činjenicom da je morala da pobegne, i koja zbog toga oseća veliki gubitak. To je nesrećna osoba, osoba koja je zbunjena dolaskom u potpuno drugo, nepoznato okruženje. Izbeglička deca su često bez roditelja ili staratelja. Izbeglica je takođe neko kome povratak u zemlju porekla nije moguć, i kome su hitno potrebni hrana, smeštaj i medicinska nega. Imigrant je, sa druge strane, neko ko je svoje privatne poslove u zemlji porekla sredio pre nego što je krenuo na put, kome se obrazovanje nastavlja, kod koga osećaji gubitka i trauma nisu uvek nužno prisutni. Imigrant je osoba koja se dugo pripremala za put i stoga se lakše prilagođava novonastaloj situaciji, a koja

⁸⁵⁵ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/2018687/Izbeglice,+migranti+ili+azilanti+-+va%C5%BEno+je+i+ime.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁵⁶ http://www.rtv.rs/sr_lat/drustvo/nisu-migranti-nego-izbeglice_630131.html, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁵⁷ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/586342/DEBATA-O-IMENU-Migranti-ili-izbeglice>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁵⁸ <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/zasto-al-jazeera-nece-reci-mediterranski-migranti>, pristupljeno 25. decembra 2015.

pritom i može da se vrati tamo odakle je došla; drugim rečima, ovo potonje je njen lični izbor. Često su cele porodice na putu i uglavnom su im sve osnovne potrebe unapred pokriveno. A postoje i oni koji nisu ni tamo ni ‘vamo, i kod kojih se mnogi gorenavedeni faktori mešaju. To su ljudi koji su ostavili porodicu (koja im često šalje novac, kao što mnogi građani mogu da vide u bankama i poštama), prijatelje i poznate stvari, i koji su suočeni sa drugačijom kulturom, klimom i jezikom, zbog čega im je neophodna podrška. Oni su na putu da bi ostvarili svoje lične ciljeve, a mogu preuzeti i uloge u porodici koje su drugačije od tradicionalnih.”⁸⁵⁹ Radio 021 zaključuje: „Nazivaju ih migrantima, azilantima, izbeglicama. Ni državni organi, pa ni stručnjaci koji se bave pitanjima migracija i izbeglištva nisu saglasni kako ove ljude zvati. Pitanje nije lingvističko već političko: od odgovora zavisi hoće li vas pustiti preko granice ili ostaviti pred mađarskim zidom.”⁸⁶⁰

U avgustu 2015. godine političari počinju da posećuju parkove,⁸⁶¹ „Ljudi kada govore o izbeglicama iz Srbije i Avganistana govore kao o velikom problemu. Mi smo im pružili dobrodošlicu u Srbiji. Znamo kako su se naši ljudi mučili pre 20 godina. Ponosan sam što im je Srbija, na njihovom putu ka EU, najbolje utočište i najsigurnije mesto“ prenosi Blic reči premijera Srbije.⁸⁶² Posete su praćene redovnijim čišćenjem parkova, postavljanjem mobilnih toaleta, cisterni za vodu, a organizuju se i dežurstva CK Srbija i gradskih domova zdravlja u samim parkovima. Sve češće se pominje približavanje zime i neophodnost pronalaženja odgovarajućeg smeštaja za migrante. Aktivisti i volonteri sve više govore o kriminalizaciji solidarnosti, tj. takvoj interpretaciji zakona po kojoj je nemoguće obezbediti privatni smeštaj migrantima bez odgovarajućih papira, a da pritom soba koja smeštaj ustupa ne bude optužena za krijumčarenje. Osim kognitivne kriminalizacije, koja se bazira na principu „osobe koje koriste usluge krijumčara su i same kriminalci”, kriminalizacija se sprovodi i u administrativnoj praksi.

⁸⁵⁹ <http://www.telegraf.rs/vesti/1715347-koja-je-razlika-izmedju-izbeglice-i-imigranta-mozda-cete-ih-drugacije-tretirati-posle-ovoga-foto>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁶⁰ <http://www.021.rs/Info/Srbija/Migranti-ili-izbeglice-nije-lingvisticko-vec-politicko-pitanje.html>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁶¹ <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/vucic-obisao-migrante-u-parku-ovde-ste-dobrodosli-osecajte-se-sigurno-clanak-1899521>, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:563200-Prihvatni-centar-a-ne-ograda>, <http://www.mojatv.rs/36744-vucic-srbija-nece-podizati-zidove-eu-nije-smela-da-zmuri-foto>, <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/588611/Gradonacelnik-obisao-migrante-u-parku-kod-stanice-i-najavio-bolje-higijenske-uslove>, <http://www.zdravlje.gov.rs/showelement.php?id=9653>, <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=199145>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁶² <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/583930/VUCIC-MIGRANTIMA-Ovde-ste-uvek-dobrodosli-osecajte-se-sigurno>, pristupljeno 25. decembra 2015.

U antropologiji, ali i drugim disciplinama, se ovaj diskurzivni obrt sve češće objedinjuje u pojam *krimigracije* (uporedi Bowling 2015). S jedne strane, kriminalizacija migranata omogućava legitimizaciju njihovog isključivanja iz društva za šta se kao instrumenti koriste krivično pravo i odredbe kojima se reguliše migracija (Stumpf 2006). Osnovni pokazatelji kriminalizacije migranata su olakšano a čak i u nekim državama preporučeno administrativno zatvaranje (detencija), deportacija, pojačan nadzor nad pripadnicima određenih populacija (na primer, zaustavljanje na ulici i pregledanja dokumenata osobama koje odgovaraju određenom rasnom/etničkom profilu), stalni zahtevi za proveravanjem da li je osoba legalno ušla/boravi u zemlji ili ne, koji se odvijaju na mestima kao što su bolnice ili hosteli, odnosno, tretiranje migranata kao *a priori* bezbednosni rizik i sl, (Furman et al. 2012). Drugim rečima, nad migrantima se sprovode mere *kao da jesu* kriminalci (Di Martino et al. 2013), iako su samo napravili prekršaj. Međutim, osim ove primarne kriminalizacije postoji i sekundarna, koja se sprovodi nad osobama koje pružaju usluge ilegalizovanim migrantima (Stojić Mitrović i Meh 2015). Upravo je ovaj drugi tip kriminalizacije bio čest predmet debata *No borders* aktivista, koji su zaključili da je to još jedan način na koji se sprečava uspostavljanje solidarnosti između migrantske populacije i populacije mesta u kome se trenutno nalaze: „Čak i ako hoće da pomognu, da nekog prime u kuću, opravdano mogu da se plaše da će im policija usred noći zazvoniti na vrata i odvesti na razgovor sa tužiocem jer su, zaboga, odveli majku sa decom svojoj kući da se ovi okupaju i naspavaju. Tako kao da sam zakon kaže, onako kako ga interpretiraju policija i tužilaštvo, „Ne komuniciraj sa migrantima, možeš završiti u zatvoru zbog toga“. Celi sistem se bazira na tome da se spreči solidarnost između kriminalizovanih migranata i lokalne populacije, da ne postoji uzajamno razumevanje, već samo da se razvija strah i povećava distanca. Strah jednih da će biti kriminalizovani i strah drugih, koji su već kriminalizovani, da će ih zatvoriti ili deportovati“.

Septembar je doneo nove obrte. U medijima je dosta ispraćeno osnivanje Info centra za azil (*Info center for asylum*).⁸⁶³ Videvši da migranti malo dolaze u njihove prostorije, volonteri počinju da obilaze parkove i da ih pozivaju. Neophodnost prisustva u parkovima rezultirala je osnivanjem *Info park-a*.⁸⁶⁴ *Info park* je osnovan i u Preševu, Adaševcima i Dimitrovgradu.⁸⁶⁵ Podizanje

⁸⁶³ <http://www.adra.org.rs/2015/08/24/info-center-for-asylum-seekers/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁶⁴ <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=198336>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁶⁵ <https://www.facebook.com/Info-Park-885932764794322/>, pristupljeno 25. decembra 2015.

ograda na granici Mađarske i Srbije je u domaćim ali i stranim medijima dovelo do toga da se odnos Srbije prema migrantima predstavlja kao izuzetno pozitivan i jedinstven primer.⁸⁶⁶

Iako postoji saradnja između volonterskih, nevladinih i državnih organizacija, prisutno je i kritikovanje rada. Najčešće kritike dolaze državnim i velikim međunarodnim organizacijama da su spore, i da ne rade sve što bi mogle ili što bi trebalo da rade, da imaju loš stav i prema migrantima i prema volonterima. „Ne mogu da verujem da onoliki UNHCR ne može jedna kolica za prevoz hendikepiranih, ili jedna jedina nosila da obezbedi za Berkasovo“, „Na mene se izdrao onaj fašista iz Crvenog krsta!“, „Svi su tu za vikend, ili dok je radno vreme, a kad padne noć, nigde nikoga ne možeš da vidiš. Kao da ljudima ne treba pomoć i tokom noći. Pa noću je najgore!“.

No borders aktivisti su kritikovali i to što su različite volonterske grupe, pojedinci i nevladine organizacije delile pomoć isključivo osobama koje su prepoznale kao migrante, i odbijale da pomognu lokalnim beskućnicima, prošnjacima, deci ulice i drugima, koji su se obraćali za pomoć. „Jedino MSF i Istočno-evropska misija ne prave pitanje i ne rade „lingvističke provere“, da vide ko je odakle“. „Jesi li videla onu kretenu što se izdrala na one cigančice što su došli po čaj i keks? „To nije za vas!“ Koji fašista!“ Tokom terenskog istraživanja u parkovima, tokom raspodele pomoći, u nekoliko navrata su mi se obratile osobe, koje su učestvovala u distribuciji, i govorile: „Onaj čovek već drugi put dolazi po pasulj. Videla sam ga, već je dobio jedan tanjir.“ „Ja mislim da ona žena što pretura po odeći nije izbeglica, nego ciganka“. „Ne daj njima obuću, to su cigani!“ Ovo diskriminacija prava na pomoć na osnovu percipirane etničke pripadnosti je jako zanimljiv fenomen i dokazuje da je *vulnerabilnost* politička kategorija. Ovoj konstataciji idu u prilog i mnogobrojne izjave lokalnog stanovništva koje su upućivane volonterima koji su delili pomoć migrantima a koje se mogu svesti na formulu: „Zašto pomažete populaciji x (migrantima), a ne populaciji y („našoj deci“, „našoj deci na Kosovu“, „našima“)“. Štaviše, poneki pripadnici lokalne populacije su pomaganje strancima posmatrali kao *akt izdaje*: „Kako vas nije sramota da pomažete njima kad naša deca na Kosovu gladuju?“, „Zašto pomažete tim mudžahedinima? Ko vas plaća, Amerika?“, „Kako za njih ima a za naš narod nema?“, „U kojoj ste vi organizaciji? Ko vas finansira?“, i slično.

⁸⁶⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/587824/Vucic-Svi-zatvaraju-granice-migrantima-osim-Srbije>, pristupljeno 25. decembra 2015.

Kada je Mađarska 15. septembra zatvorila granicu prema Srbiji, migranti su se preorijentisali na Hrvatsku i rejon Šida. U Beogradu dolazi do smanjenja broja ljudi koji borave u parkovima. Takođe, u Beograd stižu najčešće migranti koji su u Srbiju ušli iz Bugarske. U većem broju slučajeva su bili iz Avganistana. Tokom jednog terenskog istraživanja početkom oktobra u jednom Beogradskom parku ispostavilo se da moji sagovornici iz Avganistana uopšte nisu znali da je Mađarska granica zatvorena a da funkcioniše prolaz kroz Hrvatsku. Na pitanje kada će nastaviti put, rekli su da čekaju znak krijumčara. Od kako je formiran tzv. migracioni ili “humanitarni” koridor, koji od Grčke preko Makedonije, Srbije, Hrvatske, Slovenije i Austrije vodi u Nemačku, usluge krijumčara više nisu bile potrebne, sve do uvođenja „filtriranja“ 18. novembra 2015. Rad volontera i aktivista se osim na pružanje pomoći u odeći i hrani u značajnoj meri fokusira i na davanje informacija migrantima, kako bi što manje bili iskorišćavani. Takođe, volonteri i aktivisti imaju mnogo zamerki na nazivanje ovog koridora humanitarnim, jer su u mnogo navrata bili svedoci nehumanom postupanju prema migrantima,⁸⁶⁷ o čemu su izveštavali i zvanični mediji.⁸⁶⁸

5.5 Neki problemi u proučavanju migracijske prakse u Srbiji sa stanovišta antropologa

Predstavljanje migracijske prakse u Srbiji zaključicu navođenjem ključnih problema sa kojima sam se sretala. Neki problemi odnose se na tehničku stranu sprovođenja istraživanja. Ono što mi je predstavljalo najveći praktični problem su, svakako, finansije, koje bi mi omogućile češće prisustvo na terenu, angažovanje prevodioca za arapski ili farski, zatim, to što antropolozi obično

⁸⁶⁷ Neka od svedočanstava pogledati na: <http://gauge-mag.com/reports/presevo-this-shouldnt-be-our-job/>, <http://volunteersrise.tumblr.com/post/134270389034/idomeni-at-the-border-of-greece-and-macedonia>, <https://www.facebook.com/RefuComm-communication-and-information-for-refugees-145594569125687/?fref=ts>, <https://www.facebook.com/145594569125687/photos/a.146419319043212.1073741828.145594569125687/149984492020028/?type=3&theater>, <http://moving-europe.org/2015/11/14/some-reflections-on-sid-and-adasevci/>, <https://www.facebook.com/groups/999905293382660/permalink/1053414144698441/>, <https://www.facebook.com/groups/help.mk.refugees/permalink/934007303340676/>, <https://www.facebook.com/groups/help.mk.refugees/#>, <https://www.facebook.com/w2eu.info/videos/1041944509178752/> i tako dalje, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁶⁸ <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=209331>, <http://www.vestinet.rs/aktuelno/nemacki-ministar-grcka-i-madarska-nehumane-hrvatska-i-slovenija-idealne-za-izbeglice>, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:569054-Holandski-novinar-kao-izbeglica-u-hrvatskom-kampu-Ljudi-zive-jedni-na-drugima-Ovo-je-neverovatno-Ovo-je-nehumano>, <http://rs.n1info.com/a97370/Vesti/Izbeglice-u-Presevu.html> itd., pristupljeno 25. decembra 2015.

rade sami, a ovakvu temu je bolje istraživati u timu, nemogućnost dolaženja do građe na nekim mestima, kao što su, na primer, pritvorske ili zatvorske jedinice, i tako dalje. Pored ovoga, istraživač se svakodnevno susreće sa direktnim ljudskim stradanjem, prebacivanjem odgovornosti institucija, zloupotrebama prekarne situacije u kojoj se ljudi nalaze. Upravo iz tog razloga je direktno i jasno postavljena angažovana antropologija, nekamuflirana u „objektivnost” institucija koje su visoko pozicionirane u sistemu moći, nužnost a ne izbor. Ogroman problem je metodološke prirode a odnosi se na samu temu istraživanja – migracije. Njena stalna promenljivost, plurilokalnost, kompleksnost, i uska povezanost sa nizom drugih fenomena, ogroman broj osoba čije ponašanje treba posmatrati i čije interpretacije treba uzeti u obzir i predstaviti u tekstu znatno otežavaju stvari. Jedna koleginica je grupi studenata rekla sledeće: „Mi smo antropolozi, mi nismo pravnici ili kriminalisti da utvrđujemo činjenično stanje. Zamislite da odete u neku zajednicu i tamo vam kažu da je dolazila veštica i donela neku tešku bolest. Jedan kaže da je veštica bila čupava i imala crvenu haljinu. Drugi kaže da je veštica bila ćelava i nosila zelenu suknju od lišća. Treći kaže da uopšte nije bila veštica, nego ogromna zmija. Vaše nije da vagate ko je bio u pravu, da li je bolest donela veštica ili zmija. Činjenica je da se bolest pojavila i da ljudi reaguju na njenu pojavu. Vaše je da zabeležite to što ste čuli i to je ono što antropolog radi, beleži kako se ljudi ponašaju u određenim situacijama i beleži kako ljudi tumače te pojave i opravdavaju to ponašanje.“ Upravo na tom mestu dolazimo da kulturnih paradigmi i društvenih konflikata kao diskurzivnih lokusa na kojima se one najjasnije ispoljavaju.

6 ZAKLJUČAK

U zaključnom delu ću ukazati na međusobne veze između dominantnih kulturnih paradigmi. Prvo ću nešto reći o paradigmatškoj grupi koja kao interpretativni okvir koristi sliku sveta sastavljenog od nacionalnih država. Ove nacionalne države međusobno imaju različit status, različitu moć odlučivanja i uticaja na druge države, i različito su pozicionirane na zamišljenoj lestvici napretka u dobrom društvenom i ekonomskom uređenju. Druga paradigmatška grupa koju razmatram se odnosi na vezu čoveka i nacionalne države, tj. uslovljenost poštovanja nečijih ljudskih prava njegovom nacionalnom pripadnošću. Zaključak završavam analizom treće paradigmatške grupe, koja se odnosi na dimenziju opasnosti koju donose stranci, a kojoj pristupam, kroz utvrđivanje karakteristika diskurzivnog formiranje žrtve i dehumanizacije migranata.

6.1 Nacionalne države na obodu EU: „Zona slobode, bezbednosti i pravde“ i njeni „čuvari“

Specifičnu boju konceptualizacijama i praksama u vezi sa azilom i neregularnim migracijama u Srbiji daje pre svega njen geopolitički položaj u odnosu na EU. Sa jedne strane, Srbija se nalazi na spoljnim granicama EU i tzv. Šengen zone, dok je istovremeno uključena u program proširenja EU sa ciljem da postane njen član. U tom smislu je od presudne važnosti za migracijsku praksu u Srbiji migracijska politika EU, koja, inkorporirana u agendu proširenja, Srbiji dodeljuje funkciju jednog od čuvara njenih spoljnih granica i tu funkciju transformiše u preduslov za integraciju Srbije u EU.

Važno je naglasiti da evropska migracijska politika ne predstavlja neku dovršenu, ograničenu i jasno definisanu stvar, već je čini niz improvizacija a ponekad i sasvim suprotstavljenih agendi koje se razvijaju kao odgovor ili kao pokušaj da se preduhitri konkretna migracijska praksa. Takođe, jedna od najznačajnijih karakteristika evropske migracijske politike je sukob

nacionalnih i nadnacionalnih suvereniteta, EU i međunarodnih organizacija poput UNHCR, IOM, ECRE i drugih, u pogledu uspostavljanja i sprovođenja konkretnih regulacija i praksi. Pored ovoga, evropska migracijska politika nije eksplicitno određena, već predstavlja okvir koji u zavisnosti od interpretacije može da da legitimitet prilično različitim praksama. Dakle, važno je istaći da, iako tako izgleda, evropska azilna i imigraciona politika ne predstavlja nekakvu racionalnu odluku, neko prepoznavanje realnog problema koji ona treba da reši, već je proizvod uticaja najrazličitijih aktera i njihovog delovanja.

Kada pogledamo širi kontekst u kome se razvija evropska azilna i imigraciona politika, vidimo da je ona koncipirana kao bliska bezbednosnim i kriminalnim pitanjima, što se ogleda u užim političkim domenima sa kojima se povezuje. U tom smislu se ti uži politički domeni mogu posmatrati kao apstrahovani atributi, tj. metafore, koje doprinose specifikaciji šire paradigme. Ta šira paradigma se može svesti na propoziciju: migranti su opasnost.

Na nivou razvoja evropskih političkih institucija koje se bave migracijama, ovakva koncepcija se prati od formiranja TREVI grupe, neformalne mreže najviših službenika ministarstva unutrašnjih poslova u prvoj polovini 1970-ih godina. Ova neformalna mreža je nastala kao svojevrsan odgovor na nešto što je percipirano kao nesposobnost Interpola da se uhvati u koštac sa međunarodnim terorizmom i kriminalnim mrežama koje su u tom periodu delovale u EZ. Ova grupa se u početku bavila pitanjima granica između država – članica, a vremenom je u njen delokrug uključivano i mnogo drugih stvari. Tako 1989. godine ova mreža postaje zvanični instrument EZ (pre toga je bila tajna) a 1993. godine smenjuje je Europol. Nadležnosti ove mreže prebačene su u tzv. treći stub EZ, pravosuđe i unutrašnje poslove (međunarodni terorizam je u posebnoj grupi), o kojima se odlučuje konsenzusom na međuvladinoj ravni, a 2009. godine ova oblast postaje deo zajedničkih nadležnosti EU kao „*Zona slobode, bezbednosti i pravde*“. U praksi je to skup praktičnih politika iz oblasti unutrašnjih poslova i pravosuđa, čija je svrha da uspostavljanje i održavanje bezbednosti, vladavine prava i slobodnog kretanja unutar EU. Oblasti na koje se odnosi uključuju harmonizaciju politika granične kontrole na unutrašnjim i spoljnim granicama EU, zajednički sistem viza, saradnju u oblasti pravosuđa, policijsku kooperaciju, borbu protiv terorizma i organizovanog kriminala, ali i azil i imigraciju.

Nemoguće je zanemariti jedan drugi, znatno više vrednosno obojen, aspekt odnosa prema strancima i formiranje elitističkog (nad)nacionalnog političkog prostora. Samo ime „Zona

slobode, bezbednosti i pravde,“ nosi mnoge konotacije ali i konkretne implikacije: implicira kreiranje i održavanje elitističke zone čijim je legalnim članovima neophodno obezbediti slobodu kretanja, što se postavlja kao ultimativna vrednost. Implicira se sposobnost uspostavljanja bezbedne i pravedne zone ali i opasnost od njenog narušavanja koja dolazi od spolja (takođe se implicira da političke strukture izvan zone nisu sposobne da to učine) i td. Štaviše, sloboda kretanja državljana EU i opstanak ove zone predstavljeni su kao egzistencijalno uslovljeni uspostavljanjem striktno kontrole ulaska i boravka stranaca. Stranci se tretiraju kao verovatna opasnost, čime se kamuflira sve ono što je EU dovelo u ovakav nadređeni položaj u kome je elitizam uopšte moguć: kolonijalna eksploatacija, kapitalizam i postliberalni korporativizam.

Sama mobilnost, sa svoje strane, postaje kapital različito dostupan osobama u skladu sa njihovim položajem u sistemu moći. Drugačije formulirano, podržavanje ili negiranje prava na mobilnost direktno ukazuje na postojanje asimetričnih odnosa moći.

Migracije i mobilnost nose izrazite ekonomske konotacije. Štaviše, sedentarnost i razvijenost (nekih regiona) se često poistovećuju: razvojni programi uključuju predloge intervencija koje bi smanjile potrebe za migriranjem (bilo na relaciji selo – grad, bilo na relaciji “zemlje u razvoju” – “industrijski razvijene zemlje”) i shodno tome, omogućile veću sedentarnost (Bakewell 2007, 10). Međunarodne migracije se dovode u disproporciju sa ekonomskim razvojem a kao posledica se javlja gledište da međunarodne migracije iz siromašnijih u bogatije predele treba smanjiti i kontrolisati (Castles 2009). „I u javnom i u političkom diskursu postalo je popularno zagovaranje stava da promovisanje ekonomskog razvoja na Globalnom jugu ima potencijal da redukuje migracije ka Severu. Ovo nosi jasnu implikaciju da je takva migracija nešto loše, i da siromašni ljudi treba da ostanu kod kuće“, (Ibid, 1). Dakle, putem diskursa se u zemljama destinacije migracije transformišu u nešto neželjeno. Međutim, važno je naglasiti da nisu najsiromašniji slojevi stanovništva oni koji se odlučuju na transnacionalnu emigraciju: prema Skeldonu, mobilnost je privilegija relativno imućnijih, i samo najsiromašniji su prisiljeni da ostanu u svojoj zemlji (Skeldon 2006, 21-22). „[P]okretljivost’ bez prisile je moć, drugim rečima, biti u mogućnosti da se krećeš (ili da prema sopstvenoj volji ostaneš miran) je za pojedince i grupe glavni izvor prednosti...“ (Urry 2009, 491, prev. aut, navod u originalu). Pravo na mobilnost je tako izrazito klasno postavljeno i samim tim selektivno primenjivo (Bauman 1998). Dok osobe favorizovanih nacionalnosti i kvalifikacija bez problema ostvaruju ovo pravo, (kroz bilateralne

ugovore, kao visoko-kvalifikovani, sezonski ili radnici po ugovoru), oni migranti koji ne mogu da dobiju dozvole ulaska i boravka u nekoj zemlji, stigmatizovani su i kriminalizovani i percipiraju se kao uzurpatori prava na mobilnost (uporedi Tollefsen and Lindgren 2006, 526; Hárs 2002, 179).

Nekontrolisano kretanje prema EU ili traženje azila od strane onih koji nisu „(vero)dostojni“ postavlja se kao primarni problem evropske azilne i imigracione politike, nešto što treba ne samo sprečiti, već i preduhitriti. EU koristi razne službe za kontrolu migracijskih tokova, nacionalne, nadnacionalne i privatne, neke su specijalizovane za nadzor, neke za implementaciju evropskih odluka u pogledu kontrole migracija, neke su jednostavno službe obezbeđenja. Tu su SIS, Europol, Frontex, Eurosur i druge.

Kako bi preduhitrile nekontrolisano kretanje, evropskim službama koje kontrolišu kretanje preko spoljnih granica EU, neophodna je saradnja sa tzv. trećim državama. Saradnja sa trećim državama u pogledu kontrole migracija može da se odvija direktno, zajedničkim operativnim akcijama, kao što je u okviru saradnje sa Fronteks agencijom, ili indirektno, prebacivanjem odgovornosti za kontrolu migracijskih tokova prema EU na treće države. Putem obećavanja pristupa nekim aspektima zone slobode, bezbednosti i pravde, ekonomskim olakšicama, političkoj podršci, slobodnoj zoni kretanja, tržištu radne snage, države iz kojih migranti potiču ili preko čijih teritorija ulaze u EU bivaju uključene u bespoštednu borbu za strukturiranje evropskog političkog prostora, ekonomske i statusne nadmoći.

Jedan jako zanimljiv dokument, u kome se, za razliku od drugih sličnih dokumenata, na sasvim eksplicitan način predstavlja odnos EU prema okolnim državama u ovom pogledu, je svakako pomenuti nacrt strategije o imigraciji i azilnoj politici EU iz 1998. godine. Ukratko, u tački 60. predloženo je da se model „tvrđave Evrope“ zameni modelom koncentričnih krugova migracijske kontrole: prvi krug činile bi države Šengena, drugi krug njihovi susedi, koji bi bili postepeno uključivani viznom kontrolom i politikom readmisije, treći krug činio bi region Zajednice Nezavisnih Država, Turska i severnoafričke zemlje, koje bi se koncentrisale prvenstveno na tranzitne provere i borbu protiv mreža krijumčara, dok bi se četvrti krug, Bliski Istok, Kina i „crna Afrika“ (*black Africa* u originalu), koncentrisao na eliminaciju *push*

faktora.⁸⁶⁹ Iako se EK ogradila od ovog dokumenta, on prilično dobro oslikava stanje stvari. Praktične politike ne moraju da budu precizno definisane da bi se odvijale, niti precizno određenje političke akcije nužno vodi njenoj realizaciji. Širenju evropske azilne i migracione politike doprinose bilateralni sporazumi koje države – članice potpisuju sa trećim državama, kao i razne regionalne inicijative. Često se migracije i azil, gde treće države treba da kontrolišu i sopstveno i strano stanovništvo koje se kroz njih kreće uvođenjem biometrijskih putnih dokumenata, sporazumima o readmisiji, uspostavljanjem azilnog sistema i otvaranjem centara za strance, „provlače“ u okviru nekih drugih projekata koji se ne odnose primarno na migracije. Upravo ovo predstavlja i jednu od glavnih kritika GAMM agende, koja kroz projekte za razvoj u trećim državama zapravo promoviše borbu protiv tzv. ilegalne ekonomske imigracije putem smanjivanja *push* faktora i otvaranjem prostora za tzv. legalne ekonomske migracije. Lavenex, na primer, smatra da EU unilateralno inkorporira susedne zemlje u svoj preventivni sistem protiv masovne imigracije između ostalog i tako što u predpristupne strategije kao jedne od glavnih preduslova postavlja adaptaciju zakona i praksi koje se odnose na oblasti azila i migracije (Lavenex 1999, 3-4).

Razne regionalne inicijative doprinose širenju evropske azilne i migracione politike. U zavisnosti prvenstveno od geografske blizine drugim državama EU i migracijskih tokova, državama se nude izgledi za pristup EU u okviru politike proširenja EU, vizna liberalizacija uz obavezu readmisije, azilnog sistema i generalnog upravljanja migracijama po ugledu na „najbolje prakse iz EU“, partnerstvo za mobilnost, kojim se uspostavljaju legalni tokovi za zaposlenje u EU (gde se prioriteti utvrđuju u skladu sa interesima poslodavaca u EU a ne država - partnera), različiti *twinning* projekti,⁸⁷⁰ bilateralni sporazumi i td. Za zemlje zapadnog Balkana,⁸⁷¹ definisani su dodatni uslovi za članstvo, koji su postavljeni u okvir Procesu stabilizacije i pridruživanja, a koji

⁸⁶⁹ <http://database.statewatch.org/e-library/1998-9809-strategypaper-immigrationasylum.pdf>, pristupljeno 25. decembra 2015.

⁸⁷⁰ *Twinning* predstavlja instrument saradnje između javne administracije država – članica EU i države – korisnika (*beneficiary country*), koji mogu biti države - kandidati, države – potencijalni kandidati i države na koje se odnosi Evropska politika susedstva (*European Neighbourhood Policy*). Za države koje su uključene u proces pristupanja EU, ima svrhu da pomaže usvajanje, implementaciju i sprovođenje evropskog zakonodavstva (*the EU acquis*), kao i uvođenje u praksu javne administracije države – korisnika i ojačavanje veza između administracija trenutnih i budućih članica. Ovi projekti imaju konkretne ciljeve definisane kroz dogovor obe strane (sa zvaničnog sajta EK http://ec.europa.eu/enlargement/tenders/twinning/index_en.htm, pristupljeno 25. decembra 2015.).

⁸⁷¹ EU pod terminom države Zapadnog Balkana podrazumeva zemlje nastale raspadom SFRJ izuzev Slovenije, i Albaniju. Hrvatska je 2013. godine postala članica EU, tako da se na nju ovaj termin osim u geografskom smislu više ne odnosi. Videti, na primer, <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/western-balkans>, pristupljeno 25. decembra 2015.

se u najvećem delu odnose na regionalnu saradnju i dobrosusedske odnose. Osim toga, Srbija je deo MARRI inicijative. Ova inicijativa je razvijena u okviru Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope sažimanjem Regionalne inicijative za povratak i Inicijative za migracije i azil.⁸⁷²

U naporima da se pridruži EU, Srbija je usvojila formalne, tj. administrativno-pravne konceptualizacije i uredila svoje institucije zadužene za upravljanje migracijskim tokovima u okviru politike proširenja EU. Najpre kroz viznu liberalizaciju, a zatim i kroz pripreme za otvaranje pregovaračkih poglavlja, formulišu se glavni zakonski akti kojima se regulišu pitanja azila i tranzitnih migracija. Dakle, Srbiji, kao političkom subjektu, dato je malo prostora za formiranje autonomne migracijske politike. Srpska migracijska politika predstavlja instrument evropske migracijske politike, ali i sredstvo kojim se postižu za migracije nepertinentni ciljevi, kao što je moguća integracija Srbije u EU. Wimmer i Schiller definisali su metodološki nacionalizam, koji podrazumeva da se nacija/država/društvo smatraju prirodnim društvenom i političkom formom modernog sveta (Wimmer and Schiller 2002, 302). Metodološki nacionalizam se zasniva na naturalizaciji nacionalnih država, odnosno, presupoziciji da su nacionalne države prirodna i neophodna moderna društvena forma, odnosno, da je nacionalna država osnovni organizacioni princip u modernom svetu (Chernilo 2006, 5-6). Ovakvo viđenje predstavlja naglašavanje uloge koju nacionalna država ima u modernom svetu, kao i esencijalizaciju pojma nacionalne države (Ibid.). U tom smislu metodološki nacionalizam predstavlja svojevrsnu metaforičku apstrakciju (homologne apstrakcije su metodološki globalizam, metodološki kosmopolitanizam, metodološki imperijalizam i sl. Chernilo 2006, 13).

Ukoliko je nešto određeno kao prirodno, normalno, ili čak jedino moguće, to znači da svi drugi oblici i načini konceptualizacije predstavljaju fenomenološku anomaliju ili, jednostavno, grešku u percepciji. Billig primećuje da se ovakvo definisano stanje stvari tako ne samo reprodukuje, već i učvršćuje (Billig 1995). Billig je u svom istraživanju utvrdio da se nacionalizam manifestuje na najrazličitije moguće načine, koji daleko od toga da su koncentrisani samo na politički diskurs: da parafraziram Billiga, građanstvo se svakodnevno na mnogo neupečatljivih, prisnih, svakodnevnih, implicitnih načina podseća na pripadnost naciji *ali i na položaj svoje nacije u odnosu na druge*. “Metonimijska slika banalnog nacionalizma nije zastava kojom se svesno maše sa iskrenom strašću; to je zastava koja neprimetno visi na javnoj zgradi” (Billig

⁸⁷² <http://www.mfa.gov.md/priority-areas-activity/justice-home-affairs>, pristupljeno 25. decembra 2015.

1995, 8). Upravo takva implicitna slika „sveta sastavljenog od nacija”, u kojoj se „zna gde je kojoj naciji mesto“, u ovom slučaju EU i zemljama koje je okružuju, u velikoj meri utiče na odnos koji nacionalne institucije u Srbiji zauzimaju u pogledu migracija prema EU. Štaviše, u pojedinim strategijama se eksplicitno navodi da je njihova svrha kontrola kretanja prema državama EU. Sa druge strane, evropske prakse su predstavljene kao „najbolje prakse“, evropske vrednosti kao ono čemu treba težiti. U stvarnosti su i prakse i vrednosti koje se ogledaju u tim praksama kod različitih država – članica EU i same sasvim različite, kao na primer, podizanje ograda sa žiletima da bi se sprečio dolazak migranata, ili, suprotno, omogućavanje prevoza migranata do željene destinacije. Dakle, „najbolje prakse“ i „evropske vrednosti“ su podložne najraznolikijim interpretacijama, odnosno, nisu ultimativne, već situacione, štaviše, „deiktične“ kategorije.

Paradigma o elitistički shvaćenom prostoru EU, prostoru kome svi teže u fizičkom ili prenesenom smislu, se takođe sreće na svim analitičkim nivoima u ovom tekstu. Na idealizovanu sliku EU nailazimo i u samim najvažnijim dokumentima EU, kao što je neskromna formulacija „zona slobode, bezbednosti i pravde“, u konceptualizacijama Evrope na koju nailazimo kod migranata, koji ne mogu da prihvate da je to što zaista vide i sa čime se zaista sreću ista „Evropa“ u koju se trude da uđu (izjave: „Ovo nije Evropa!“, „Ovo ne može da bude Evropa“), ali i u prostorima tranzita, kao što je Srbija. Idealizovana slika Evrope se tako pretvara u politički instrument. Sa jedne strane, sama EU je dovedena u položaj da može da diktira ponašanje onih država koje bi želele da budu njen član, dok i same države koje su u tranziciji mogu da je instrumentalizuju i koriste kao pokazatelj *napretka* ka EU kao cilju i nekakvoj ultimativnoj, možda čak i *civilizacijskoj*, vrednosti. Na primer, tretman migranata u Srbiji od strane nacionalnih institucija shvatan je kao onaj koji se rukovodi „evropskim vrednostima“ i to za razliku od tretmana koji postoji u nekim od država – članica EU i tzv. Šengen zone. Osnovna „evropska vrednost“ koja je isticana, bila „human odnos prema migrantima“, iako je, kako smo videli, evropska migracijska politika prvenstveno orijentisana ka kontroli kretanja, tj. njom dominira sekuritarni princip. Human tretman migranata u Srbiji instrumentalizovan je u dokaz da „Srbiji jeste mesto u Evropi“ i da se „nalazi na pravom putu da to postane“.

Ukratko, prostor Evropske unije i zone važenja Šengenskog sporazuma, percipira se kao referentni okvir prema kome se definišu svi drugi prostori u kojima se aktuelizuju migracijske

prakse relevantne za ovo istraživanje. „Zona slobode bezbednosti i pravde“ figurira kao željena destinacija i u fizičkom, prostornom, ali i u prenesenom, tj. socijalnom, političkom, ekonomskom i kulturnom smislu. *Pristup* ovoj zoni je strogo kontrolisan. Ona se prostorno delimično poklapa sa konceptom „tvrđave Evrope“ koji je geografski širi, jer je ekstrateritorijalan, budući da obuhvata i zemlje koje okružuju EU i zonu važenja šengenskog sporazuma i čiji je Srbija deo. Percepcija položaja Srbije u odnosu na „Zonu slobode bezbednosti i pravde“ je vrlo zanimljiva na više načina: pristup ovoj zoni je obećan, ali i stalno izmiče. Srbija je na fizičkom obodu EU ali je i vremenski udaljena od nje: evropski standardi se tek trebaju dostići i kriterijumi za članstvo ispuniti. Često se čuje i konceptualna metafora da „Srbija kaska za Evropom“ ili da „Srbija kasni za Evropom“. Dakle, EU je fizički i vremenski cilj kome Srbija teži, pa prema tome predstavlja vrednost po sebi.

6.2 Državljanstvo, sloboda kretanja, pravo na azil i pravo na „bolji život“

U tom „svetu sastavljenom od nacija“, u praksi je za nosioca državljanstva najbitnije ne to koje državljanstvo ima, već to što mu ono omogućava da negde boravi (Guild 2004, 71-72). Nosioци različitih državljanstva imaju različite mogućnosti da se kreću, odnosno, pristupa teritorijama. Neke od prepreka ka ostvarivanju kretanja proizilaze iz unutrašnjih političkih razloga, a neke od spoljašnjih. Međutim, posebno je zanimljivo i što različita državljanstva nose različite mogućnosti za neku osobu da ostvari pravo na azil, ali, što je još interesantnije, čak i da ga zatraži. Iako i sloboda kretanja i pravo na azil spadaju u univerzalna ljudska prava (članovi 13. i 14. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine),⁸⁷³ ona zavise od inicijalnog državljanstva osobe na koju se odnose, ali i države u kojoj osoba ta prava želi da ostvari, tj. od toga kako država koja je potencijalni garant prava percipira državu čije državljanstvo nosi osoba u pitanju.

Srbija je i zemlja porekla velikog broja ljudi koji traže azil u državama EU, i zemlja tranzita za sve veći broj migranata, trećih državljana, koji idu ka EU. Jedan broj ovih migranata u Srbiji

⁸⁷³ <http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/12.%20Univerzalna%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima.pdf>, pristupljeno 30. 1. 2016. godine.

zatraži azil, prvenstveno zato da bi legalno mogao da prođe kroz Srbiju. Dakle, Srbija generalno nije željena destinacija, u kojoj bi ljudi želeli da nađu trajno utočište, već „usputna stanica“.

Tražiocu azila iz Srbije su, kako smo videli, okarakterisani kao „lažni“ od strane država u kojima traže azil, ali i kao potencijalna „pretnja“ za teško uspostavljenu viznu liberalizaciju sa zemljama EU. Drugim rečima, to što puno ljudi sa srpskim državljanstvom traži azil u zemljama EU, povremeno se, od strane raznih političara, predstavlja kao dovoljan razlog za vraćanje viznog režima svim državljanima Srbije. Dakle, osobe iz Srbije imaju mogućnost da odu u države EU i tamo zatraže azil, ali i malo šanse da ga dobiju. Neka državljanstva, kao što je, na primer, Sirije, Avganistana i Iraka, omogućavaju njihovim nosiocima brzo kretanje tzv. balkanskim migracionim koridorom. Osobe iz Irana, Maroka, Somalije i drugih, prinuđene su da traže alternativne puteve. Tako neka državljanstva predstavljaju „olakšavajuću okolnost“ za mogućnost ostvarivanja prava da se uopšte dođe do neke države u kojoj će se zatražiti azil. Posebno je pitanje da li će azil na kraju biti garantovan ili ne.

„Od početaka je u deklaraciju o neotuđivim ljudskim pravima upleten jedan paradoks – pretpostavlja se postojanje nekog „apstraktnog“ ljudskog bića koje izgleda da ne postoji nigde, jer su čak i divljaci živeli u nekom društvenom uređenju“ (Arendt 1973, 291, prev. autora; Arendt govori o pravima čoveka koncipiranim u Američkoj deklaraciji o nezavisnosti iz 1796. i u francuskoj Deklaraciji o pravima čoveka i građanina iz 1789, što je kasnije preuzeto u osnovačkoj povelji Lige naroda 1919, odnosno – u osnivačkoj povelji UN iz 1945, prim. autora). Taj paradoks postoji samo na rečima, jer je u sintagmi „univerzalna ljudska prava“ izraz „univerzalno“ samo fraza, prazan znak – čovečanstvo je, kako navodi Arendt, još od francuske revolucije zamišljano kao porodica naroda, pa je postepeno i čovek, kome treba zaštititi prava, zamišljan više kao narod a manje kao individua (Ibid.).

Ovde ću preneti deo svog istraživanja o ljudskim pravima i državljanstvu, koji je objavljen u Stojić Mitrović 2013, a koji se fokusira na interpretacije relacija između prepoznatog pripadanja zajednici i priznanja/učitavanja/negiranja (*ljudskih*) prava, koje nude Arendt (1973) i Agamben (1995), (Stojić Mitrović 2013, 109-111):

„Da je državljanstvo osnovni preduslov za poštovanje nečijih ljudska prava, najbolje se vidi kada se analizira postupanje sa osobama bez državljanstva (apatridi), osobama koje su strani

državljeni (izbeglice, migranti i tako dalje) ili osobama koje su manjina u nekoj državi (na primer, etničke, verske, seksualne manjine). Uzevši (nacionalne) manjine kao primer, Arendt ističe da njihovi pripadnici de jure pripadaju nekom političkom telu, ali im je neophodna dodatna pravna zaštita, oličena u posebnim sporazumima i garancijama (Arendt 1973, 276). Jednu od suštinskih ranjivosti stranih državljana predstavlja njihova deportabilnost, preteća mogućnost prebacivanja u nadležnost druge države pukim fizičkim premeštajem, pri čemu deportovana osoba nema nikakvo pravo odlučivanja. Apatridi u smislu deportabilnosti predstavljaju pravnu anomaliju, pa je, kako navodi Arendt, nakon Drugog svetskog rata osmišljen izraz „raseljena lica“, koji je omogućio kako ignorisanje problema koji sa sobom nosi apatridnost, tako i povratak datih osoba u neko, više ili manje arbitrarno određeno, prethodno mesto boravka (Ibid., 279).

Ljudska prava su definisana kao neotuđiva, jer su bila zamišljena kao nezavisna od svih vlada. U praksi se, međutim, uvek pokazivalo da kada ljudi ostanu bez podrške nacionalne vlade (bilo zato što su izbeglice, bilo zato što su „nekonstitutivna manjina“), ostaju bez ikakve institucionalne potpore koja bi im pomogla da zaštite svoja minimalna prava. Prepoznavanje potrebe za formiranjem posebnog tela (Liga naroda i UN), koje bi trebalo da deluje za one koji se nalaze izvan uobičajene zakonske zaštite, istovremeno je značilo i početak percepcije manjine i njenog stanja liminalnosti kao permanentne institucije (Ibid. 275).

Giorgio Agamben u svom radu *Homo Sacer, Sovereign Power and Bare Life*, u kome se bavi prožimanjem pravno-institucionalnih i biopolitičkih modela moći, izdvaja fenomen *homo sacer*, kojim označava one koji su izopšteni i nalaze se u permanentnom stanju vanrednosti, „koji se mogu ubiti ali ne i žrtvovati“, jer su već (politički) mrtvi, iako (fizički) živi (Agamben 1995, 71). Autor nas podseća da su još starogrčki filozofi razlikovali *zoē* i *bios*, život kao takav i život u grupi, život uopšte i život po posebnim pravilima, prirodni život i politički život. Kako Foucault ističe, hiljadama godina je čovek bio ono isto što i za Aristotela – živo biće kome je pridodana politička egzistencija. Moderni čovek je, međutim, političko biće čiji je prirodni život sve intenzivnije uključen u mehanizme i kalkulacije moći, i zato je svaka moderna politika – pre svega – biopolitika (Foucault 1978). O pitanju ljudske prirode, o tome šta čoveka čini posebnim u poređenju sa drugim živim vrstama, postoji principijelni konsenzus u društvenim naukama, prema kome je čovek životinja sa nekakvim dodatkom, mada ne postoji slaganje u vezi s tim šta taj „dodatak“ zapravo predstavlja (uporedi Žakula 2011). Arendt navodi da su (prve)

organizacije za ljudska prava po upotrebljenom diskursu i organizaciji neodoljivo podsećale na organizacije za sprečavanje okrutnosti prema životinjama (Arendt 1973, 292). Homo sacer je ljudska životinja, goli život kome se oduzima svaka dimenzija društvenog reda: nije ni prirodni reproduktivni život – kao *zoë*, a ni politički kvalifikovan život – kao *bios*, već sama tačka preseka između čoveka i zveri (Agamben 1995, 109). *Homo sacer* predstavlja glavni instrument suverena, pošto na njemu može da neograničeno ispoljava silu, i u tom smislu jeste preduslov politizacije, organizovanog društvenog života (Ibid., 127). *Homo sacer* je goli život koji ne zasluhuje da bude politizovan (Ibid., 139). Ovakva konceptualizacija je prisutna u pravno-institucionalnoj percepciji osoba bez (odgovarajućeg) državljanstva. Državljanstvo se definiše kao nešto što ima vrednost, što se mora zasluhiti, i zato se ne dodeljuje svakome, već samo osobama koje imaju pravo na njega „po krvi ili po tlu“ (*ius sanguinius*, *ius soli*). Ovako percipirano državljanstvo predstavlja jedan od vidova eugenike. Osobe bez državljanstva su izopštene iz pravnog sistema, kriminalizovane su iako nisu počinile zločin (kontradiktorno – pravni sistem, tj. pravna zaštita države počinje da važi za njih onog trenutka kada počinu zločin), za njih policija predstavlja i sudsku i izvršnu vlast, nezavisnu od vlade: „[p]roduhetak njihovog života zavisi od dobročinstva a ne od prava, jer ne postoje zakoni koji bi prisilili narod da ih hrani; njihova sloboda kretanja, ako je uopšte imaju, ne daje im pravo na boravište, koje čak i kriminalci u zatvoru imaju kao sasvim normalnu stvar; i njihova sloboda mišljenja je budalina sloboda, jer nikoga nije briga šta oni misle“ (Arendt, 1973, 296).

Ljudska prava se krše osobama koje se ne percipiraju kao punopravni pripadnici grupe i, samim tim, ne mogu u potpunosti da učestvuju u političkom životu, dakle, kako nedržavljanima, tako i onima čije je državljanstvo čista fikcija, tj. svima onima čija je egzistencija svedena na goli život, pošto su politički dehumanizovani (Zdravković 2010). Ljudska prava postaju rezervisana samo za tzv. aktivne državljane, one koji imaju uticaj na pitanja od javnog značaja.“ (Stojić Mitrović 2013, 109-111).

Dakle, nemaju sve nacionalne države, odnosno, međunarodno priznati politički subjekti koji se poistovećuju sa teritorijama, isti status (vidi Billig 1995). Niti ljudi, koji se zbog činjenice „krvi ili tla“ percipiraju kao suštinski definisani tim nacionalnim državama, ista prava na slobodu kretanja, traženje i dobijanje azila. Administrativni sistem EU, sa kojim se harmonizuje i onaj u Srbiji, masu državljana trećih država percipira ili kao potencijalne tražioce azila ili kao

ekonomske migrante. Međutim, posebno je zanimljivo to što je većina migranata kretala na put ne da bi dobila međunarodnu ili nacionalnu zaštitu, dobro plaćen posao, živela od socijalne pomoći u državama destinacije, već da bi dobila priliku za *bolji život*. Blagojević je u svom istraživanju pokazala da ekonomski momenat nije presudan za definisanje onoga što se smatra dobrim, kvalitetnim životom (Blagojević 2015). Ekonomski momenat je samo jedan od niza faktora koji utiču na percepciju kvaliteta života (Ibid.). Klasifikacija motiva za sprovođenja transnacionalog kretanja isključivo na one koji traže posao (ili socijalnu pomoć) i one koji traže azil, koju, uz evropsku administraciju, praktikuju i najveće međunarodne organizacije, poput UNHCR-a (podsetimo se izraza „mešoviti migracijski tokovi“ i toga da iznalaženje pravih kriterijuma za razvrstavanje migranata i određivanje statusa predstavlja suštinu napora administracije), dovodi do toga da je državljanima velikog broja trećih država negirana čak i šansa da potraže svoj bolji život. „Bolji život“ tako ostaje rezervisan samo za državljane pojedinih zemalja, i to onih u kojima je akumuliran svetski kapital. Wood ističe, da iako je biti žrtva često dovoljan razlog da se nekome pruži utočište, biti žrtva siromaštva, kao proizvoda globalnog strukturnog nasilja, nije: smatra se da su ove žrtve same krive za svoju situaciju (Wood 2007, 22). Ovim apstrahovanjem siromaštvo se objašnjava kao da proizilazi iz nekih karakteristika koje su inheretne siromašnima: ljudi se etiketiraju nezavisno od kapitalističkih odnosa proizvodnje putem kojih se njihovo siromaštvo, ranjivost, njihova prekarnost, male šanse za zaposlenje i otuđenje reprodukuju (Ibid.). U krajnjoj liniji, administrativno izjednačavanje boljeg života sa ekonomskim momentom, uz istovremenu diskurzivnu transformaciju ekonomskih motiva za kretanje (ali samo za državljane nekih država) u nešto loše (Castles 2009), služi za legitimizaciju sprečavanja pristupa kapitalu u zemljama destinacije (uporedi Cass et al. 2005), te tako predstavlja još jednu tehnologiju biopolitičkog isključivanja. Na taj način se ekonomski momenat uzdiže kao primarna vrednost koju treba štititi od onih koji bi hteli da se njom okoriste, bilo kroz zapošljavanje (tj. kao „oni koji *nam* kradu radna mesta“ ili „koji radom na crno smanjuju cenu legalnog rada“), bilo kroz socijalnu pomoć („lažni azilanti“ ali i „lažni ekonomski migranti“). Drugim rečima, svođenje motiva za migracije na azil, koji je i pored „petovalentne“ definicije u Ženevskoj konvenciji suštinski uslovljen političkim odlukama, i ekonomske motive, zapravo poentiraju dominantu percepciju migranata od strane svetskih političkih i ekonomskih elita: slobodno kretanje narušava postojeće globalizovano strukturno nasilje u kome se većina predstavlja kao politički neprijatelj koji želi da uzurpira kapital, koji se

nalazi koncentrisan u rukama manjine. Zato je i logičan strah od toga da će migranti „narušiti naš način života“ ali i presupozicija da migranti iz određenih država, i to baš zato što su iz određenih država, i nemaju određene kvalifikacije (da su „prave žrtve“ ili da su stručnjaci za u zemljama destinacije deficitarna zanimanja), jednostavno nemaju pravo na bolji život.

Da rezimiram, sloboda kretanja i prava s tim u vezi, vezani su za pitanje da li i po kojim kriterijumima neka *osoba* može da boravi *negde*, o čemu odlučuje suveren na teritoriji u kojoj se traži azil ili u koju se ulazi bez odgovarajućih dokumenata. Na primeru lančanog zatvaranja tzv. balkanskog migracijskog koridora za sve koji nisu državljani Avganistana, Sirije i Iraka, vidimo da odluka o propustljivosti granica (porokratija) ne mora da dolazi od nacionalnog suverena. Ova paradigmatika grupa je koherentna prethodnoj (svet je sastavljen iz nacionalnih država): različite populacije su različito pozicionirane u sistemu moći, pri čemu učitana vezanost, odnosno, nevezanost populacije za neku teritoriju služi da legitimizuje takav odnos moći. Konkretnije, iako azil predstavlja univerzalno i individualno pravo na zaštitu, a neregularne migracije način opisivanja transnacionalnog kretanja s obzirom na posedovanje odgovarajućih dozvola za njegovo sprovođenje, ove dve administrativno-pravne (dakle, političke) kategorije, često figuriraju kao (suprotstavljeni) delovi istog sistema – određivanja ko i na kakav način može da se pridruži političkoj zajednici koja deluje u krajnjoj destinaciji migracionih kretanja – azil i neregularne migracije su po svojoj funkciji biopolitičke kategorije.

6.3 Migracije i opasnost: sekuritizacija, dehumanizacija i konstrukcija žrtve

Ilegalizacija migracijskih kretanja prema EU primorava migrante da se okreću sve opasnijim načinima kretanja i savladavanja granica između država. Hiljade ljudi je platilo životom pokušaje da pređe u EU. Hiljade ljudi je preživelo golgotu, hiljade će nositi trajne posledice, zbog povreda, trauma, nasilja, gubitka voljenih osoba, silovanja, gladi, grubosti. Međutim, diskurs koji se razvija u zemljama destinacije nudi jednu prilično drugačiju sliku: migracije postaju opasnost a domicilna populacija žrtva.

Pervazivna paradigma, odnosno ona na koju nailazimo na svim analitičkim nivoima primenjenim u ovom tekstu, je da su migracijska kretanja vanredni, slučajni događaji, incidenti (na primer,

Malkki smatra da je upravo to jedan od glavnih razloga zašto migracije dugo nisu tretirane kao autonoman predmet antropološkog istraživanja, Malkki 1997). Sa jedne strane, to dovodi do denormalizacije migracija. Međutim, jako je zanimljivo kako se ova paradigma razvija na nivou evropskih i nacionalnih praktičnih politika – tu zadobija formu paradigme *permanentne vanrednosti* – svaka promena u migracijskim tokovima koja uključuje povećanje broja migranata na nekom prostoru predstavlja se kao neočekivana kriza, tj. remetilački faktor, na koga se, u skladu sa definisanjem situacije kao vanredne, primenjuju vanredne mere. U medijima se govori o „migrantskoj“ ili „izbegličkoj krizi“. Tada se obično naglašava da je veliki broj ljudi iznenada krenuo prema EU i da postojeći administrativni sistem ne uspeva da se „izbori“ sa tim, što zahteva uvođenje vanrednih mera. Čak i kada se iznova i iznova događaju te krizne situacije, one ostaju tretirane kao vanredne. Te mere zato mogu da se nalaze „na rubu zakona“ (Campesi 2014, 161). Campesi ističe da mere nisu posledica konkretne situacije, koja je definisana kao vanredna, već su posledica laganog širenja birokratskih praksi i operativnih modela paradigme *upravljanja rizikom*, jednog od dominantnih sredstava procesa sekuritizacije (Ibid, 160). Određivanje nečega kao rizika upućuje na presupoziciju *opasnosti* koju donosi/može da donese neka pojava (ibid. 160). Sekuritizacija predstavlja konstruisanje tih egzistencijalnih opasnosti i iznalaženje konkretnih tehnika za njihovu eliminaciju.

Najnoviji izveštaj organizacije Lekari bez granica⁸⁷⁴ prilično jasno pokazuje kako se to odvija: diskurs krize „izvrće“ identifikaciju žrtvi – žrtva je EU, na koju su iznenada, bez nagoveštaja, „navalile“ stotine hiljada, pa i milioni ljudi sa strane. Ova identifikacija služi kao osnov za legitimizaciju mera „odbrane“, tj. raznih sekuritarnih tehnika koje za cilj imaju skretanje „navale“, njeno zaustavljanje, kontrolu i etabliranje striktnije porokratije. Podižu se ograde, eksternalizacija granica se intenzivira, radi se „filtriranje“, podstiče se administrativno zatvaranje (detencija), uslovi u centrima u kojima su migranti prinuđeni da ostanu su često ispod predviđenih standarda i svakako nedovoljni, proizvodi se diskurs u kome je „borba“ svim sredstvima protiv (ilegalne) imigracije nešto što se „mora“ uraditi, da bi EU „opstala“. Ove praktične politike, ističe se u izveštaju, produbljuju humanitarnu krizu, korporealnu krizu koju osećaju migranti (MSF 2015, 8).⁸⁷⁵

⁸⁷⁴ http://www.msf.org/sites/msf.org/files/msf_obstacle_course_to_europe.pdf, pristupljeno 21. januara 2016.

⁸⁷⁵ Podsetimo se, migranti su ti koji umiru, smrzavaju se, gladuju, koje zatvaraju na neodređeno vreme, na koje huškaju policijske pse, koje često bez ikakvih sankcija siluju, seksualno uznemiravaju, tuku i pljačkaju i na tlu

Videli smo da percepcija i tretman migranata kao opasnosti predstavlja dominantnu paradigmu u neformalnim konceptualizacijama i praksama vezanim za migracije i azil u Srbiji. Ova paradigma zadobija različite konkretne forme: najčešće je strah za zdravlje, bezbednosti ljudi i imovine od napada i pljačke i tako dalje. Zanimljivo je što se projektovana ugroženost doživljava kao izvesna i što se na taj način domicilno stanovništvo/država tranzita ili destinacije definiše kao žrtve. Politički lideri nude rešenje, tj. eliminaciju percipiranih uzorka opasnosti a samim tim i eliminaciju straha. Dakle, u domicilnoj populaciji, bilo ona država ili lokalna zajednica, ili zajednica država, kao EU, projektovana opasnost se percipira kao realna, kroz diskurs ugroženosti se razvija osećanje straha i politički lideri onda mogu da nude razna rešenja za „vraćanje na staro“, u stanje koje je prethodilo *incidentu*, i koje se percipira kao normalno.

Podsetimo se da se za trenutne migracijske tokove prema EU često koriste konceptualne metafore koje upućuju na vanrednost, kao što su „navala migranata“, „talasi migracija“, „probijena nova ruta“, „najeza migranata“, „invazija“ „poplava migranata“. Ove konceptualne metafore su i izrazito dehumanizujuće, jer ljude svode na prirodne pojave, i to one koje će verovatno doneti štetu društvima destinacije (na primer, konceptualna metafora „najeze/invazije migranata“, nosi direktnu konotaciju smišljene i planirane agresije). „Tu su ilegalno“, „Sami su birali da dođu, niko ih nije terao“, „Što se ne vrate u Siriju, ako im je ovde loše“, „Ovde sve dobijaju besplatno, što meni niko ne da besplatno stan i hranu“ – to se primeri neformalnih konceptualizacija kojima se legitimise ignorisanje korporealne krize migranata (o stavu da ako već žele azil, treba da trpe i budu zadovoljni time što im se daje, videti više u Handoll 2007), ali i primena sekuritarnih tehnika. Inicijalni legitimitet negiranja statusa žrtve migrantima (Agamben 1995, 139; Stojić Mitrović 2013, 113-114) nadograđuje se putem širenja administrativno-pravne ilegalizacije na migrante kao osobe, aplikacijom i selektivnom primenom jednog člana dihotomije izbeglice/ekonomski migranti (oni koji su svojom voljom odlučili da migriraju) (Anderson 2008).

Dehumanizaciju, kao poricanje ljudskosti drugima, karakterišu asimetrični odnosi između dve grupe ili pojedinaca, gde jedna grupa ili pojedinac pripisuje drugoj grupi ili pojedincu karakteristike koje se ne mogu označiti kao (dovoljno) ljudske. Generalno gledano, asimetrični

Evrope, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/01/female-refugees-face-physical-assault-exploitation-and-sexual-harassment-on-their-journey-through-europe/> pristupljeno 21. januara 2016.

odnosi se mogu odnositi na različite socio-kulturne domene, počev od pripadnosti različitim rasama, narodima, rodovima, do razlika u socijalnom standardu, obrazovanju i tako dalje (videti Haslam 2006). Dakle, u pitanju je percepcija različite pozicioniranosti dve grupe ili pojedinca na nekoj od skala društvene hijerarhije (političke, ekonomske, religijske, etičke, tehnološke, brojčane i tako dalje) i sledstvena percepcija različite moći (odnosno, potencijala da se nekome nametne određeno ponašanje) koju jedna strana ima nad drugom (Volc 2008, 210-211). Ono što definiše čoveka, tj. ljudskost, je kulturno-istorijski uslovljeno (videti Arendt 1973, Stojić Mitrović 2013a). Tako, na primer, O' Brien navodi niz konceptualnih metafora karakterističnih za označavanje migranata početkom XX veka u SAD. Predstavljani su kao bolest, virus ili rak, materijal, životinje, niža rasa i tako dalje. (O' Brien 2003). Dehumanizacija je pragmatična po svom karakteru. Stvara se i aktualizuje u interakciji i to sa svrhom koja prevazilazi prosto označavanje. Kao svrha dehumanizacije obično se navode opravdanje nasilja i isključivanje određenih grupa ili pojedinaca iz društva čime im se uskraćuju prava koja se smatraju normalnim za druge (uporediti De Genova 2002; Haslam 2006). U slučaju migracija, dehumanizacija se koristi kao sredstvo za legitimizaciju vanrednih mera, koje bi se u drugim okolnostima, tj. primenjene na druge socio-političke kategorije, smatrale kršenjem ljudskih prava. Zato dehumanizacija migranata predstavlja formu strukturnog nasilja. Dehumanizacija je suštinski diskurzivna, jer pretpostavlja postojanje različitih odnosa moći koji se manifestuju u diskursu i pomoću njega perpetuiraju. Štaviše, predstavlja uspostavljanje i prikaz određenog stanja stvari i u tom smislu je performativna (Austin 1990). Kao i svaki performativ, dehumanizacija može uspešno da izbegava konfrontaciju sa drugačijom prezentacijom odnosa moći između dve grupe ili pojedinaca i prikazom stanja stvari, budući da je performativ najefikasniji kada ne izgleda kao da stvara značenje već kao da samo opisuje nešto što postoji nezavisno od njega (Šumić-Riha 1988). Tako se članovi jedne grupe percipiraju kao *zaista* drugačiji od članova drugih, te se u tom smislu o dehumanizaciji može govoriti i kao o novom rasizmu (uporedi Vertovec 2011).

U primeru migracija, početnu razliku svakako predstavlja državljanstvo, odnosno, činjenica da su u pitanju stranci, neko ko nije deo domicilne političke zajednice. Podsetimo se vrlo zanimljive klasifikacije koju je formulisala jedna sagovornica iz Banje Koviljače, a koja ukazuje na kompleksnost i pervazivnost paradigme sveta sastavljenog od nacionalnih država, kojima se pripisuje različiti status: ona je razlikovala kategorije meštana, sa jedne i stranaca i „azilanata“ sa

druge strane. Stranci su oni koji su statusno bolje pozicionirani od „azilanata“, ali i od meštana, pa status meštana u očima drugih meštana postaje viši ukoliko izdaju nekretnine strancima, odnosno, niži, ukoliko izdaju nekretnine „azilantima“. Povezanost ovakvog statusa i razlikovanja među onima koji nisu meštani, pokazuje i izjava još jednog sagovornika iz Banje Koviljače, koji je nagovestio da iznajmljivanje smeštaja strancima iz Bosne i Hercegovine ne nose isti prestiž kao i strancima iz EU, ali da iznajmljivanje smeštaja „azilantima“ ne samo da ne donosi nikakav prestiž, već naprotiv, donosi osudu meštana, ali i stranaca, kao poželjni(ji)h gostiju. Ovo, svakako, ne znači da su neka državljanstva *a priori* bolja od drugih, stvar je mnogo kompleksnija i tiče se ekonomske i političke moći osoba koje dolaze, masovnosti i mogućnosti za integraciju (podsetimo se, na primer, kakav tretman imaju poljski radnici u UK, Romi u Bugarskoj ili Slovačkoj, eks-kolonijalne enklave po evropskim metropolama; videti Ticktin 2011).

Dakle, ova početna administrativno-politička razlika se nadopunjuje elementima iz drugih socio-kulturnih domena. Kao element koji čini razliku najčešće se uzima pripisana vera – insistira se na tome da je većina migranata muslimanske veroispovesti, pri čemu dolazi kako do unifikacije migranata, tj. njihovog poistovećivanja sa muslimanima, tako i do esencijalizacije islama i osećanja pripadnosti islamskoj veri, tj. podrazumevanja da biti musliman znači tačno određen set oblika socijalnog ponašanja i pogleda na svet. Svakako, ta ponašanja i ti pogledi na svet se percipiraju kao drugačiji u odnosu na one koji postoje u domicilnoj populaciji, a koji zbog činjenice vidljivog prisustva osoba koji ih praktikuju, predstavljaju pretnju oblicima ponašanja i pogleda na svet koji se esencijalistički pripisuju domicilnoj populaciji od strane pojedinca koji je čine.

To nisu jedini oblici socijalnog ponašanja i pogleda na svet koji se percipiraju kao pretnja: i samo telo migranata je opasno. Ono prenosi bolesti, jer „migranti dolaze iz nama egzotičnih zemalja, gde vladaju za nas egzotične bolesti“, imaju drugačije higijenske navike, „ne kupaju se danima“, „ne kupaju se čak i kad imaju mogućnosti“, „ne znaju da li su vakcinisani ni oni ni njihova deca“, i tako dalje. Međutim, migrantska tela nisu podjednako opasna u svim prostorima: velika razlika se pripisuje kampovima i azilnim centrima sa jedne, i boravku migranata u od strane države nekontrolisanim prostorima, bilo da su u pitanju improvizovana naselja, ulice, ili privatni objekti, sa druge strane. Smatra se da država i državne institucije sa svojim nadzorom migrantskih tela doprinose smanjenju opasnosti od izbijanja epidemija. Dakle, država i državne

institucije, koje kontrolišu i život meštana, figuriraju kao faktor reda, i to bez obzira na njihovu realnu mogućnost da održavaju sanitarne i higijenske uslove i održavaju zdravlje migranata. S ovim u vezi je i metafora *upravljanja migracijama*: nekontrolisane migracije su rizik za društvo prijema, kontrolisane mogu da se transformišu u korist. Ona se povezuje sa presupozicijom da su migracije nekakva vanredna, stihijska pojava, koja je rušilačka, ukoliko se ne potčini ili preusmeri.

Migrantska tela su opasna na još jedan način: ona mogu fizički da napadnu. Nebrojeno puta se ističe da većinu migranata predstavljaju mladi muškarci, a često se dodaje uz to i sintagma „vojno sposobni“. Videli smo koliko je ova slika jaka, da opstaje čak i u potpuno suprotnim okolnostima (na primer, kada su moji sagovornici u deci predškolskog i nižeg osnovnoškolskog uzrasta videli one koji „mogu da nose pušku“ ili, još češće, kada je verbalno artikulisan strah da će migranti seksualno uznemiravati „naše žene i decu“).

Ovo ukazuje pre svega na maskulinizaciju migracija – migranti se vide kao populacija sastavljena od vojno sposobnih muškaraca, a prisustvo žena i dece je navodno zanemarljivo. Međutim, jako je zanimljivo što nevladine i međunarodne organizacije, kao i institucije, praktikuju pozitivnu diskriminaciju žena i dece: projekti psihološke pomoći su usmereni gotovo uvek na ove kategorije, a takođe, njima se daje prednost prilikom smeštaja u azilne i druge centre. Podsetimo se onoga što Arendt kaže o (nacionalnim) manjinama: njih je potrebno dodatno zaštititi, posebnim sporazumima i garancijama (Arendt 1973, 276). Sa socijalnim manjinama je analogna situacija – percipirane socijalne manjine, kao što su žene i deca, štite se pozitivnom diskriminacijom, koja ne mora da bude eksplicitno kodifikovana, ali predstavlja prećutni ili podrazumevani princip rada mnogih organizacija i službi. Međutim, kako Morokvašić ističe, ovo su primeri instrumentalizacije roda – aktuelizuje se dihotomija između *ranjivih* žena i dece koje treba zaštititi i *opasnih* muškaraca od kojih se treba zaštititi (Morokvašić-Müller 2013, 167). Štaviše, upravo je ideja patrijarhalnog migranta muškarca (islamske veroispovesti) ona koja se koristi kako bi se artikulisala opasnost koju donose migracije i opravdale skuritane tehnike (Scheibelhofer 2013, 185). Međutim, nije samo dominacija muškarca nad ženama odnos koji karakteriše ovu konceptualizaciju: Scheibelhofer primećuje da postoje postoji više konceptualizacija maskuliniteta, koje se bore za prevlast i marginalizaciju drugih (Ibid, 186). „Bilo da je u pitanju *opasno necivilizovan* američki

domorodac ili crnac u SAD, *degenerisani ili feminizirani* homoseksualac ili Jevrejin u Evropi, degradiranje ovih maskuliniteta kao devijantnih i opasnih za moral i društveni red, doprinose legitimizaciji isključivanja i nasilja, ali i etabliranju dominacije belog maskuliniteta,“ (Ibid, 186-187, italici u originalu). Ovde se reflektuju ideje Evrope kao kolevke modernosti i arhaičnog, patrijarhalnog islama, ali i potrebe da se muslimanske žene, kao zavisne od muškaraca i njima podređene, prosvetle,⁸⁷⁶ i zaštite od njih (Ibid, 187). Kvazi-feministička retorika emancipacije tako raščističava prostor da se u ime zaštite ljudskih prava (žena i dece) uvode restriktivni zakoni koji, ograničenjem pristupa legalnim statusima, imaju negativne posledice i za migrante i za migrantkinje (Ibid, 198).

Uz sliku „vojno sposobnih muškaraca“ gotovo po pravilu je išla tvrdnja da „to nisu prave izbeglice“. Ovde ima nekoliko zanimljivih presupozicija, sa još zanimljivijim implikacijama. Prva je da je biti izbeglica nešto što je na prvi pogled jasno. Podsetimo se da i administracija prepoznaje *prima facie* izbeglice: to je tzv. grupno određivanje statusa izbeglice, kada svaki član grupe (koja, na primer, dolazi iz ratom zahvaćenog područja) „može da bude smatran *prima facie* (tj. u odsustvu dokaza koji bi tvrdili suprotno) izbeglicom“, (Rutinwa 2002, 2). Ovo služi za ubrzavanje administrativnih procedura (Ibid.). Međutim ovo, kako Anderson primećuje, stvara iluziju da je izbeglice moguće identifikovati kao i ljude sa plavim očima (Anderson 2008, 5). Zaista, u neformalnom kontekstu razvijena je presupozicija iz koje proizilazi da je biti izbeglica nekakvo fizički vidljivo svojstvo koje se manifestuje u izgledu i ponašanju osobe u pitanju. „Tako ne izgledaju izbeglice“, „Izbeglice se tako ne ponašaju“. Ono što je obično izazivalo ove komentare bilo je to da migranti imaju „pametne“ mobilne telefone i lepu, modernu, „skupu“ odeću, i da su optimistični, smeju se, glasno pričaju i sve u svemu „ne deluju kao neko ko je izgubio ili ostavio sve što ima“. Drugim rečima, implicira se da migranti nisu jadne žrtve, što bi „prave“ izbeglice trebalo da budu, i da se iza njihovog „dolaska u tolikom broju“ verovatno kriju neki drugi motivi. Anderson naglašava da dihotomija namerno/nenamerno igra veliku ulogu u diskursima o migracijama i migrantima (Anderson 2008). Oni koji na put odlaze nenamerno, žrtve, nevoljni akteri migracijskih procesa, izbeglice, ali i žrtve trafikinga, su oni kojima prema kojima se može osećati empatija i kojima generalno treba pomoći. Oni koji su sami izabrali da dođu, a za to nisu imali *a priori* pravo, koje proizilazi iz njihovog državljanstva u kombinaciji sa

⁸⁷⁶ Podsetimo se da su u svojim izjavama ispitanici često implicirali da migrantkinje malo znaju o higijeni, bolestima, lečenju, vakcinaciji, zdravlju svoje dece i kako da ih zaštite.

ekskluzivnošću njihovih znanja i veština, prolaze kroz dodatne selekcije, gde se bira ko će ipak imati pravo da ostane, a ko će morati da ide (Ibid.). Zetter ističe da etiketa izbeglice predstavlja poseban politizovan identitet koji služi kao sredstvo političke marginalizacije (Zetter 1991, 54). Ovaj identitet izbeglice stavlja u položaj nemoćne žrtve, kojoj je oduzeta slobodna volja i moć autonomnog odlučivanja i delovanja, i implicira paternalističko ponašanje prema izbeglicama od strane onih koji su ih tako etiketirali. Paternalizacija, sa svoje strane, povećava značaj onih koji podržavaju identifikovane žrtve i daje im moć da rade i govore umesto njih, čime se žrtve dodatno pasiviziraju i viktimiziraju (Kapur 2001). Međutim, situacija nije ni malo jednostavna: identifikacija nekoga kao žrtve zavisi i od presupozicija koje koristi onaj ko pripisuje etiketu, ali i od autopercepcije onoga kome se pripisuje (podsetimo se odbijanja pojedinih volontera i organizacija da se pomoć udeli beskućnicima i pripadnicima romske populacije u beogradskim parkovima, jer je „rezervisana za izbeglice“).

Ovde je važno istaći uticaj koji tranzitni i tranzicijski položaj Srbije ima na proces identifikacije na neformalnom nivou. Vrlo je zanimljivo to što se u Srbiji sve do sredine 2015. godine (podsetimo se da su u 2015. godini neke međunarodne organizacije i medijske kuće pokrenule kampanju u kojoj su javno pozivale na prestanak etiketiranja ljudi koji su se kretali ka EU kao migranata i zalagale se za upotrebu izraza izbeglica, što je imalo velikog odjeka i u Srbiji) u neformalnom diskursu često moglo naći konceptualno izjednačavanje izbeglice i nacionalnih izbeglica i azila sa političkim azilom, kao i upotreba izraza „azilant“ kao generičkog za sve migrante koji su prolazili kroz Srbiju na putu prema EU. Ovo svakako upućuje na uticaj formalnih administrativno-pravnih diskursa na neformalne (podsetimo se ZOI 1992 i ZBKS 1980). Međutim, ako pogledamo šta se ovim ističe, dolazimo do vrlo zanimljivih stvari: izbeglice se izjednačavaju sa nacionalnim izbeglicama (onima koji govore istim jezikom, koji su učili slične stvari u školi, slušali sličnu muziku, gledali slične filmove, i verovatno imaju i rođake u zemlji destinacije), dakle, onima koji sa domicilnom populacijom navodno dele značajan društveni i politički identitet. Politički azil upućuje na slaganje politike koju zastupa osoba koja traži azil i politike države koja joj ga daje (drugim rečima, azil dajemo oponentima onih državnih politika sa kojima se ne slažemo). Dakle, opet nailazimo na značajne sličnosti u političkoj identifikaciji. Osobe koje su prolazile kroz Srbiju na putu prema EU i tražile azil u njoj samo kao način legalizacije poželjno što kraćeg boravka na njenoj teritoriji, sigurno su unele dosta potresa u ovakve neformalne konceptualizacije. Čak ni iskustveno prisnija kategorija „lažnih azilanata“,

u praksi često pripadnika najsiromašnijih, socijalno i politički marginalizovanih populacija, koji idu prema EU isto kao i „azilanti“, nije mogla da doprinese razumevanju jedne nove pojave, odnosno, njenom svrstavanju u već postojeće kategorije, jer migranti nisu uvek siromašni. Drugačije rečeno, nemogućnost jasne političke, socijalne ali i ekonomske identifikacije „azilanata“ unela je prilično veliku konfuziju i dodatnu sumnju u „motive“, „iskrenost“, „namere“ migranata koji su prolazili kroz Srbiju.

Diskurs prevare se ne vezuje samo za migrante. On se pojavljuje i u percepciji odnosa lokalnog stanovništva prema državnim institucijama. Slika koja se ponavljala u predstavljenim društvenim konfliktima na lokusima gde su se migranti duže zadržavali usled nemogućnosti da nastave kretanje ka zemljama EU, je ta da je lokalno stanovništvo žrtva nesposobnosti države da kontroliše migracijske tokove i same migrante, kao i da se državne institucije služe prevarom, kako bi opovrgle opravdane strahove lokalnog stanovništva (smanjuju broj migranata, prećutkuju da su migranti nosioci zaraznih bolesti, da ima terorista među njima i slično). Skrivena namere pripisivane su, dakle, osim migrantima, i nacionalnoj državi, ali i međunarodnoj zajednici, i to posebno EU i Americi, koje su svojim delovanjem pokrenule migracijske tokove, zbog kojih stanovništvo Srbije ispašta. Ovim je opet aktuelizovana paradigma o podređenom položaju Srbije u sistemu nacionalnih država ali i paradigma o migrantima i migracijama kao riziku, tj. projektovanoj opasnosti. Diskurs prevare, samo bez autopercepcije žrtve, se ocrtava i u međusobnim odnosima drugih aktera u migracijskim procesima, recimo, između *No borders* aktivista i nevladinog sektora ili državnih institucija. *No borders* aktivisti smatraju da je javnost uskraćena za informacije o narušavanju ljudskih prava migrantima u Srbiji, kao i o nepravilnostima u radu nacionalnih i međunarodnih institucija. U ovom drugom obliku, diskurs prevare se percipira kao jedna od tehnika sekuritizacije, način kojim se prikrivaju nelegalne i nelegitimne mere preduzete protiv migranata, odnosno, jedna od tehnika kojima se ostvaruje legitimizacija strukturnog nasilja.

Azil i neregularne migracije ne predstavljaju neke očigledne fenomene, niti podrazumevajuće, univerzalne ili jednoznačne kategorije. Naprotiv, postoji znatno neslaganje u pogledu konkretnih značenja koja se mogu učitati u ove izraze i u neformalnom, ali i u formalnom, administrativno-pravnom kontekstu. Ono što je posebno važno, to je perlokucijska sila ovih izraza, i to biopolitički efekat koji imaju na ljude na koje se primenjuju. Da li će moći da pređu granicu i

zatraže azil, da li će moći da iznajme sobu, okupaju se, koriste javni prevoz, ili će morati da ostanu u zakonski neregulisanim socijalnim zonama, izbegavajući kontakt sa svakim ko bi mogao da trajnije utiče na njihovu i onako već upitnu slobodu (kretanja), zavisi upravo od toga kako su prepoznati i tretirani u skladu sa tim određenjem. Iako je inicijalna identifikacija ostavljena nadležnim službama, na život migranata takođe utiče i identifikacija koja se obavlja u neformalnim kontekstima (ali i u formalnim se prave dodatne razlike, na primer, kada se smeštaj obezbeđuje ženama i deci, ali ne i muškarcima koji sami putuju). Zanimljivo je što se za ovu identifikaciju koristi u suštini vrlo mali broj kriterijuma: opasno/bezbedno, korisno/nekorisno, empatija/odsustvo empatije, ili, drugim rečima, ona se kreće u okviru sekuritarnog, ekonomskog i humanitarnog diskursa (uporedi Cuttitta 2015). Međutim, svi ovi diskursi za posledicu imaju zadržavanje osoba koje migriraju na poziciji političkog drugog, objekta (odlučivanja), čime se re-produkuju mreže moći.

7 LITERATURA I IZVORI

Agamben, Giorgio. 1995. *Homo Sacer, Sovereign Power and Bare Life*. Stanford, California: Stanford University Press.

AI 2015. Europe's Borderlands: Violations against Refugees and Migrants in Macedonia, Serbia and Hungary. Dostupno 30. 1. 2016. na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR7015792015ENGLISH.PDF>

Amnesty International and ECRE. 2010. Briefing on the Commission proposal for a Regulation amending Council Regulation (EC) 2007/2004 establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (FRONTEX). Dostupno 30. 1. 2016. na: [http://www.amnesty.eu/content/assets/Briefing_Frontex_proposal_final_Sept_2010\(1\).pdf](http://www.amnesty.eu/content/assets/Briefing_Frontex_proposal_final_Sept_2010(1).pdf)

Anderson, Bridget. 2008. "Illegal immigrant": Victim or Villain? ESRC Centre on Migration, Policy and Society Working Paper No. 64, University of Oxford Dostupno 30. 1 20126. na: http://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Publications/working_papers/WP_2008/WP0864%20Bridget%20Anderson.pdf

Anderson, Bridget. 2015. In: Luke de Nornoha's interview: Bridget Anderson on Europe's 'violent humanitarianism' in the Mediterranean. Dostupno 30. maja 2015. na: <https://ceasefiremagazine.co.uk/interview-bridget-anderson>.

Andersson, Ruben. 2014. *Illegality Inc. Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. University of California Press.

Angenendt, Steffen, Marcus Engler and Jan Schneider. 2013. European Refugee Policy. Pathways to Fairer Burden-Sharing. SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik) Comments 36. November 2013: German Institute for International and Security Affairs. Dostupno 30. 1. 2016. na:

http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2013C36_adt_engler_schneider.pdf

Antonijević, Dragana. 2011. Gasterbajter kao liminalno biće: konceptualizacija kulturnog identiteta. *Etnoantropološki problemi* 6 (4): 1013-1033.

Antonijević, Dragana, Ana Banić Grubišić, Marija Krstić. 2011. Gasterbajteri - iz svog ugla. Kazivanja o životu i socio ekonomskom položaju gasterbajtera. *Etnoantropološki problemi* 6 (4): 983-1001.

Antonijević, Dragana, Ana Banić Grubišić, Marija Krstić. 2013. Conditions of labour migrants in the Republic of Serbia: preliminary perspective. *Etnoantropološki problemi* 8 (2): 385-402.

Appadurai, Arjun. 1995. "The Production of Locality". In: *Counterworks: Managing the Diversity of Knowledge*. Richard Fardon (ed.), 208-229. London and New York: Routledge.

Arditi, Jorge. 1994. Geertz, Kuhn and the Idea of Cultural Paradigm. *The British Journal of Sociology* 45 (4): 597-617.

Arendt, Hannah. (1973). *The Origins Of Totalitarianism*. San Diego, New York, London: A Harvest Book.

Austin, John L. 1990. *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: Studia Humanitatis ŠKUC-FF.

Baba, Marietta L. 2013. Anthropology and Transnational Migration: A Focus on Policy. *International Migration* 51 (2): 1-9.

Bačić, Nika. 2013. "Dublinska uredba i problemi pograničnih država članica Europske unije." U: *Prvih deset godina razvoja sustava azila u Hrvatskoj (sa osvrtom na sustave azila u regiji)*. Drago Župarić-Iljić (ur.), 47-62. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Centar za mirovne studije i Kuća ljudskih prava.

Bade, Klaus J. 2003. *Migration in European History*. Malden, Oxford and Carlton: Blackwell Publishing.

Bakalović, Vanja. 2013. "Razlikuje li Kvalifikacijska direktiva verodostojne od neverodostojnih izbjeglica?" U: *Prvih deset godina razvoja sustava azila u Hrvatskoj (sa osvrtom na sustave azila u regiji)*. Drago Župarić-Iljić (ur.), 63-80. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Centar za mirovne studije i Kuća ljudskih prava.

Bakewell, Oliver. 2007. *Keeping Them in Their Place: the ambivalent relationship between development and migration in Africa*. International Migration Institute, University of Oxford: Working papers, paper No 8. Dostupno 230. januara 2016. na: <http://www.imi.ox.ac.uk/publications/wp-08-07>

Baldaccini Anneliese, Elspeth Guild and Helen Toner (eds.).2007. *Whose Freedom, Security and Justice? EU Immigration and Asylum Law and Policy*. Oxford and Portland: Hart Publishing.

Ball, Richard. 2014. *The Legitimacy of European Union through Legal rationality. Free Movement of Third Country Nationals*. New York: Routledge.

Balzacq Thierry and Sergio Carrera. 2006. "The Hague Programme: The Long Road to Freedom, Security and Justice." In: *Security versus Freedom? A Challenge to Europe's Future*. Thierry Balzacq and Sergio Carerra (eds.), 1-34. Burlington: Ashgate Publishing.

Barnett, Michael. 2011. Humanitarianism, paternalism and the UNHCR. In: *Refugees in International relations*. Betts and Loescher (eds.), 105 – 132. Oxford: Oxford Univeristy Press.

Bauman, Zygmunt. 1998. *Globalization. The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.

BCHR 2013. Azil u Republici Srbiji. Izveštaj za period jun-oktobar 2013. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava. Dostupno 30. 1. 2016. na: http://azil.rs/doc/periodi_ni_izve_taj_FINALNI_jun_oktobar_2013.pdf

BCHR 2014. Pravo na utočište u Republici Srbiji 2013. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava. Dostupno 30. 1. 2016. na: http://azil.rs/doc/Pravo_na_utociste_u_Republici_Srbiji_2013_1.pdf

BCHR 2015. Pravo na utočište u Republici Srbiji 2014. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava. Dostupno 30. 1. 2016. na: http://azil.rs/doc/Pravo_na_azil_u_Republici_Srbiji_2014.pdf

Belshaw, Cyril, S. 1976. *The Sorcerer's Apprentice: an Anthropology of Public Policy*. New York: Pergamon Press Inc.

Bialasiewicz, Luiza. 2012. Off-shoring and Out-sourcing the Borders of EUrope: Libya and EU Border Work in the Mediterranean. *Geopolitics*, 17: 843–866.

Bianchini, Katia. 2010. The Mandate Refugee Program: a Critical Discussion. *International Journal of Refugee Law* 22 (3): 367–378.

Bigo Didier. 2002. Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives* 27 (Special Issue): 63–92.

Bigo, Didier, Sergio Carrera, Elspeth Guild and R.B.J. Walker. 2009. The changing landscape of European liberty and security: the mid-term report of the CHALLENGE project. In: UNESCO, European liberty and security report: 283-308. Oxford: Blackwell Publishing.

Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.

Blagojević, Gordana. 2005. *Srbi u Kaliforniji. Obredno-religijska praksa i etnicitet vernika srpskih pravoslavnih parohija u Kaliforniji*. Posebna izdanja Etnografskog instituta SANU, knjiga 54.

Blagojević, Gordana. 2015. Povratak u Srbiju: životne priče remigranata iz SAD od početka 21. veka do danas. *GEI SANU* 63(3): 609-622.

Bloch, Alice and Liza Shuster. 2002. Asylum and Welfare: Contemporary debates. *Critical Social Policy* 22(3): 393-414.

Bobić, Mirjana. 2013. Imigracija u Srbiji: stanje i perspektive, tolerancija i integracija. *Demografija* vol. X: 99-115.

Bobić, Mirjana i Marija Babović. 2013. Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike. *Sociologija* vol. LV (2): 209-228.

Boed, Roman. 1994. The state of the right of asylum in international law. *Duke Journal of Comparative & International Law* 5: 1-33.

Boswell, Christina. 2007. Theorizing Migration Policy: Is There a third way? *International Migration Review* 41(1): 75-100.

Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Bowling, Ben. 2015. Denying Migrants the 'Right to Rent': Enlisting Landlords in Immigration Surveillance. Dostupno 25. 5. 2015. na: <http://bordercriminologies.law.ox.ac.uk/landlords-immigrationsurveillance>

Brettell, Caroline B. 2008. 'Theorizing migration in anthropology: The social construction of networks, identities, communities and globalscapes.' In: *Migration Theory. Talking across Disciplines*. Caroline B. Brettell and James F. Hollifield (eds), 113-159. New York: Routledge.

Brettell, Caroline B. and James F. Hollifield 2008. Introduction: Migration Theory. Talking across Disciplines. In: *Migration Theory. Talking across Disciplines*, Caroline B. Brettell and James F. Hollifield (eds.), 1-29. New York: Routledge.

Brian, Tara and Frank Laczko (eds.). 2014. *Fatal Journeys. Tracking Lives Lost during Migration*. Geneva: IOM. Dostupno 22. 10. 2014 na: http://publications.iom.int/bookstore/free/FatalJourneys_CountingtheUncounted.pdf

Brown, Chris. 2011. The Only Thinkable Figure? Ethical and Normative Approaches to Refugees in International relations. In: *Refugees in International relations*. Alexander Betts and Gill Loescher (eds.), 151 – 168. Oxford: Oxford Univeristy Press.

Burdije, Pjer. 1999. Nacrt za jednu teoriju prakse. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Campesi, Guiseppe. 2014. Immigrant detention and the double logic of securization. In: *The EU, Migration and the Politics of Administrative Detention*. Michela Ceccorulli and Nicola Labanca (eds.), 145-166. London and New York: Routledge.

Carling, Jørgen and María Hernández-Carretero. 2011. Protecting Europe and Protecting Migrants? Strategies for Managing Unauthorised Migration from Africa. *British Journal of Politics and International Relations* 13: 42–58.

Carrera, Sergio and Elspeth Guild. 2007. An EU Framework on Sanctions against Employers of Irregular Immigrants Some Reflections on the Scope, Features & Added Value. CEPS Policy Briefs No. 140, August 2007. Centre for European Policy Studies. Dostupno 30. 1. 2016. na: http://www.libertysecurity.org/IMG/pdf_An_EU_Framework_on_Sanctions_against_Employers_of_Irregular_Immigrants.pdf

Carrera, Sergio and Elspeth Guild. 2012. Does the Stockholm Programme matter? The Struggles over Ownership of AFSJ Multiannual Programming. CEPS Papers in Liberty and Security No: 51. Dostupno 30. 1. 2016. na: <https://www.ceps.eu/system/files/No%2051%20Carrera%20and%20Guild%20on%20Stockholm%20Programme.pdf>

Carrithers, Michael. 1997. “Culture”. In: *The Dictionary of Anthropology*. Thomas Barfield (ed.), 98-101. Oxford: Blackwell Publishing.

Cass, Noel, Elizabeth Shove and John Urry. 2005. Social exclusion, mobility and access. *The Sociological Review* 53(3): 539-555.

Castles, Stephen. 2004. The Factors that Make and Unmake Migration Policies. *International Migration review* 38(3): 852-884.

Castles, Stephen. 2009. Development and Migration— Migration and Development What Comes First? Global Perspective and African Experiences. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory* 56 (121): 1-31.

Castles, Stephen and Mark J. Miller. 2009. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. (fourth edition). Basingstoke: Palgrave MacMillan.

Castles, Stephen, Hein de Haas and Mark Miller. 2014. *The Age of Migration* (fifth edition). Hampshire: Palgrave Macmillan Ltd.

Chernilo, Daniel. 2006. Social Theory's Methodological Nationalism. Myth and reality. *European Journal of Social Theory* 9(1): 5–22.

Chimni, B.S. 2009. The Birth of a 'Discipline': From Refugee to Forced Migration Studies. *Journal of Refugee Studies* 22(1): 11-29.

Cohen, Gerard Daniel. 2008. Between Relief and Politics: Refugee Humanitarianism in Post-War Europe," *Journal of Contemporary History* 43 (3):437-450

Cohen, Gerard Daniel. 2012. *In War's Wake: Europe's Displaced Persons in the Postwar Order*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Collinson, Sarah. 1996. Visa Requirements, Carrier Sanctions, 'Safe Third Countries' and 'Readmission': The Development of an Asylum 'Buffer Zone' in Europe. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series*, 21 (1): 76-90.

Costello, Cathryn and Emily Hankox. 2014. Policy Primer: The UK, The Common European Asylum System and EU Immigration Law. The Migration Observatory at the University of Oxford, Oxford. Dostupno 17. juna 2014. na: http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/sites/files/migobs/UK_EU_Asylum_Law_0.pdf

Costello, Cathryn. 2015. Migrant, refugee or human? The unsettled issue of human rights in Europe. Dostupno 22. 12. 2015. na: <http://blog.oup.com/2015/12/migrant-detention-rights-europe/>

Crawley, Heaven. 2015. Europe's War on Migrants. Dostupno 30. 5. 2015.: <https://www.opendemocracy.net/opensecurity/heaven-crawley/europe%27s-war-on-migrants>

Crépeau, François. 2013. Mission to Greece. In: Report of the Special Rapporteur on the human rights of migrants of 18 April 2013, A/HRC/23/46/Add.4. Human Rights Council of the United Nations General Assembly.

Cuttitta, Paolo. 2015. "Humanitarianism and Migration in the Mediterranean Bordscape: The Italian - North African Border between Sea Patrols and Integration Measures." In: *Borderscaping: Imaginations and Practices of Border Making*. Chiara Brambilla, Jussi Laine,

James W. Scott and Gianluca Bocchi (eds.), 131-140. Surrey and Burlington: Ashgate Publishing.

Czaika, Mathias, and Hein de Haas. 2013. The Effectiveness of Immigration Policies. *Population and Development Review* 39 (3): 487–508.

Davis, Gerald F., Doug McAdam, W. Richard Scott and Mayer N. Zald. 2005. *Social Movements and Organization Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

De Genova, Nicholas P. 2002. Migrant "Illegality" and Deportability in Everyday Life. *Annual Review of Anthropology* 31: 419-447.

De Genova, Nicholas. 2015. The Border Spectacle of Migrant 'Victimisation'. In: *OpenDemocracy, Beyond Trafficking and Slavery*. Dostupno 1. 6. 2015. na: <https://www.opendemocracy.net/beyonDSLavery/nicholas-de-genova/border-spectacle-of-migrant-%E2%80%98victimisation%E2%80%99#.VWwKTbV0gNI.twitter>

den Boer, Monica. 1996. *Justice and Home Affairs Cooperation in the European Union: Current Issues*. Eipascope 1996/1. Dostupno 30. 1. 2016. na: http://www.eipa.eu/files/repository/eipascope/Scop96_1_2.pdf

Di Martino, Alberto, Francesca Biondi Dal Monte, Ilaria Boiano, Rosa Raffaelli. 2013. *The Criminalization of Irregular Migration: Law and Practice in Italy*. Pisa: Pisa Univeristy Press. Available on: <http://www.wiss-lab.dirpolis.sssup.it/files/2013/05/Libro-dirpolis-1.pdf>

Diminescu, Dana. 2008. The connected migrant: an epistemological manifesto. *Social Science Information* 47 (4): 565–579.

Diner, Hassia R. 2008. "History and the Study of Immigration." In: *Migration Theory: Talking across Disciplines*. Caroline B. Brettell and James F. Hollifield (esd.), 31-50. New York: Routledge.

DMZ 2013. 35. Direktiva o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite, izmjenjena verzija iz 2013. godine, 2013/32/EU, hrvatski prevod dostupan 20. maja 2015 na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=EN>

Düvell, Franck. 2008. Clandestine migration in Europe. *Social Science Information* 47 (4): 479-497.

Dorđević, Biljana. 2008. Etika migracije. *Godišnjak FPN* (02): 239-253.

Dorđević, Biljana. 2013. Politics of Return, Inequality and Citizenship in the Post-Yugoslav Space. Edinburg: CITSEE Working Paper Series 2013/29.

Dorđević-Crnobrnja Jadranka. 2014. Migracije iz Gore krajem dvadesetog i početkom dvadeset prvog veka. *GEI SANU* 62(2): 35-46

Đurović, Radoš (ur.). 2013. Tražioci azila u Srbiji i srpski tražioci azila u Evropi. Uporedna analiza profila, potreba i sistema podrške. Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila (APC/CZA). Dostupno 15. 5. 2015. na: http://www.apc-cza.org/images/publikacije/APCCZA_Analiza2013.pdf

Đurović, Radoš (ur.). 2012. *Azil u Srbiji*. Beograd: Asylum protection center – Centar za zaštitu i pomoć tražilaca azila. Dostupno 15. 5. 2015. na: <http://www.apc-cza.org/images/publikacije/APCCZA%20brošura%200%20Azilu%202012.pdf>

EASO. 2014. EASO OPERATING PLAN TO BULGARIA Stock taking report on the asylum situation in Bulgaria. Dostupan 30. 1. 2016. na: <http://www.refworld.org/pdfid/54082ad84.pdf>

ECRE. 2012. ECRE Comments to the Commission Communication on the Global Approach to Migration and Mobility COM (2011) 743 final. Dostupno 30. 6. 2016. na: <http://www.ecre.org/component/downloads/downloads/482.html>

Escobar, Arturo. 1995. *Encountering development: the Making and the Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press.

Favel, Adrian. 2008. "Rebooting Migration Theory. Interdisciplinarity, Globality and Postdisciplinarity in Migration Studies." In: *Migration Theory, Talking across Disciplines*. Caroline B. Brettell and James F. Hollifield (eds.), 259-278. New York: Routledge.

Fine, Robert. 2003. Taking the 'Ism' Out of Cosmopolitanism. *European Journal of Social Theory* 6(4):451-470.

Fog Olwig, Karen and Kirsten Hastrup (eds.)1997. *Siting Culture.The shifting anthropological object*. Routledge: London and New York.

Foster, Mary LeCron. 2003. Symbolism: the foundation of culture. In: *Companion Encyclopedia of Anthropology*. Tom Ingold (ed.), 366-395. London and New York: Routledge.

Foucault, Michael. (1978). *The History of Sexuality*. Volume 1: An Introduction. New York: Pantheon Books.

Frontex 2015. Annual Risk Analysis 2015. European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union. Dostupno 30. 5. 2015. na:

http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf

Frontexit 2013. Betwwen Greece and Turkey: at the Border of Denial. FIDH, Migreurop, EMHRN. Dostupno 30. 1. 2016. na: <http://www.frontexit.org/en/docs/49-frontexitbetween-greece-and-turkey-the-border-of-denial/file>

Furman, Rich, Alissa R. Ackerman, Melody Loya, Susanna Jones and Nalini Negi. 2012. The Criminalization of Immigration: Value Conflicts for the Social Work Profession. *Journal of Sociology & Social Welfare*, March 2012, Volume XXXIX(1): 169-185. Dostupno 15. 5. 2015. na:

http://www.wmich.edu/hhs/newsletters_journals/jssw_institutional/institutional_subscribers/39.1.Furman.pdf

Gaibazzi, Paolo. 2014. Undocumented Sorrows: How (not) to Apply for a Schengen Visa in West Africa. Dostupno 20. 12. 2015. na: <http://bordercriminologies.law.ox.ac.uk/schengen-visa-west-africa/>

Gallagher, Anne. 2000. "Making Human Rights Treaty Obligations a Reality: Working with New Actors and Partners." In: *The Future of Human Rights Treaty Monitoring*. Alston, Philip and James Crawford (eds.), 201-227. Cambridge: Cambridge University Press.

Gallagher, Anne. 2002. "Trafficking, smuggling and human rights: tricks and treaties". In: *Dilemmas of development induced displacement*. Marion Couldrey and Tim Morris (eds.).

Forced Migration Review 12: 25-28. Dostupno 15. 5. 2015. na: <http://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/FMRpdfs/FMR12/fmr12.9.pdf>

GAMM 2012-2013. 2014. Izvješće o provedbi Globalnog pristupa migraciji i mobilnosti 2012. – 2013. Dostupan 20. 20. 2015. na: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9b88fb1b-9d65-11e3-aa74-01aa75ed71a1.0004.01/DOC_1&format=PDF

Gavrilović, Ljiljana. 2007. Život u novoj sredini: balkanska izbeglička priča, "Kultura u transformaciji", Zbornik Etnografskog instituta SANU 23: 63-92.

Geertz, Clifford. 1988. *Works and Lives: the Anthropologist as Author*. Stanford University Press.

George, Stephen. 1985. *Politics and Policy in the European Community*, Oxford: Clarendon.

Gerc, Kliford. 1998. *Tumačenje kultura* (1). Beograd: Biblioteka XX vek.

Gerver, Mollie. 2013. Refugee Quota Trading within the Context of EU – ENP Cooperation: Rational, Bounded Rational and Ethical Critiques. *Journal of Contemporary European Research* 9 (1): 60-77.

Gil-Bazo, María-Teresa. 2007. "Refugee Status and Subsidiary Protection under EC Law: The Qualification Directive and the Right to Be Granted Asylum." In: *Whose Freedom, Security and Justice? EU Immigration and Asylum Law and Policy*. Annalise Bandaccini, Elspeth Guild and Helen Toner (eds.), 229 – 264. Oxford and Portland: Hart Publishing.

Gil-Bazo, María-Teresa. 2011. Responses to Secondary Movements of Refugees: A Comparative Preliminary Study of State Practice in South Africa, Spain, and the USA. Discussion Paper prepared for a UNHCR Expert Meeting on International Cooperation to Share Burdens and Responsibilities 27-28 June 2011 Amman, Jordan. Dostupno 15. 5. 2015. na: <http://www.unhcr.org/4ef3321b9.pdf>

Gluckman, Max. 1955. *The Judicial Process among the Barotse of the northern Rhodesia (Zambia)*. Manchester: The University Press.

Goldner Lang, Iris. 2013. Ima li solidarnosti u azilu i migracijama u Europskoj Uniji? U: *Prvih deset godina razvoja sustava azila u Hrvatskoj (sa osvrtom na sustave azila u regiji)*. Drago

Župarić-Iljić (ur.), 33-46. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Centar za mirovne studije i Kuća ljudskih prava.

Gough, Kathleen. 1990. 'Anthropology and Imperialism' Revisited. *Economic and Political Weekly* Vol. 25(31): 1705-1708

Grečić, Vladimir. 2006. Predgovor. U: *Politika viza i Zapadni Balkan*. Vladimir Grečić (ur.), 5-8. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, Evropski pokret u Srbiji, Grupa 484.

Green, Nancy L. 2012. Changing Paradigms in Migration Studies: From Men to Women to Gender. *Gender & History* 24 (3): 782–798.

Greenhouse, Carol J. 2014. Unexpected Properties: Strathern on the Relation of Law and Culture. *Theory, Culture & Society* 31(2/3): 167–184.

Grillo, Ralph. 2006. *Ideologies and Institutions in Urban France. The Representation of Immigrants*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grillo, Ralph, Roger Ballard, Alessandro Ferrari, Andre J. Hoekema, Marcel Maussen and Prakash Shah (eds.). 2009. *Legal Practice and Cultural Diversity*. Farnham and Burlington: Ashgate.

Guild, Elspeth, Sergio Carrera and Thierry Balzacq. 2008. The Changing Dynamics of Security in an Enlarged European Union. *Changing Landscape of European Liberty and Security Papers*. Research paper no.12.

Guild, Elspeth. 2001. Moving the Borders of Europe. The inaugural lecture delivered during the official ceremony on the occasion of the assumption of the professorship of the CPO Wisselleerstoel at the University of Nijmegen, the Stichting Steunfonds Juridisch (Post) Doctoraal Onderwijs on 30 May 2001. Dostupno 15. 5. 2015. na: <http://cmr.jur.ru.nl/CMR/docs/oratie.eg.pdf>

Guild, Elspeth. 2004. *The Legal Elements of European Identity: EU Citizenship and Migration Law*. The Hague: Kluwer law International.

- Guiraudon, Virginie. 2002. 'Before the EU border: remote control of the "huddled masses"', in In Search of Europe's Borders, K Groenendijk, E Guild & P Minderhoud (eds), 191-214. London: Kluwer.
- Haines, David. 2013. Migration, Policy and Anthropology. *International Migration* 51 (2): 77-89.
- Handoll, John. 2007. Directive 2003/9 on Reception Conditions of Asylum Seekers: Ensuring 'Mere Subsistence' or a 'Dignified Standard of Living'? In: *Whose Freedom, Security and Justice? EU Immigration and Asylum Law and Policy*. Anneliese Baldaccini, Elspeth Guild and Helen Toner (eds.), 195-228. Oxford and Portland: Hart Publishing.
- Hárs, Ágnes. 2002. Channeling and filtering Migration: Hungary's Bilateral Labour Migration Agreements. *International Journal of Population geography* 8: 165-182
- Haslam, Nick. 2006. Dehumanization: an Integrative Review. *Personality and Social Psychology Review* 10 (3): 252-264.
- Hathaway, J. 1991. *The Law of Refugee Status*. Butterworth: Toronto.
- Hayes, Ben and Mathias Vermeulen. 2012. Borderline The EU's New Border Surveillance Initiatives: Assessing the Costs and Fundamental Rights Implications of EUROSUR and the "Smart Borders" Proposals. Heinrich-Böll-Stiftung: Berlin. Dostupno 15. 5. 2015. na: <http://www.statewatch.org/news/2012/jun/borderline.pdf>
- Hix, Simon and Abdul Noury. 2007. Politics, Not Economic Interests: Determinants of Migration Policies in the European Union. *International Migration Review* 41(1): 182-205.
- Ho, Kathleen. 2007. Structural Violence as a Human Rights Violation. *Essex Human Rights Review* 4 (2): 1-17. Dostupno 30. 1. 2015. na: <http://projects.essex.ac.uk/ehrr/V4N2/ho.pdf>
- Hobbing, Peter. 2007. Integrated Border Management at the EU Level. CEPS Working Documents No. 227, 1 August 2005. Dostupno 15. 5. 2015. na: <http://aei.pitt.edu/6672/>
- Hoebel, Edward Adamson. 2006 (1954). *The Law of Primitive Man: A Study in Comparative Legal Dynamics*. Harvard: Harvard University Press.

Hoerder, Dirk. 2012. Migration Research in Global Perspective: Recent Developments. SozialGeschichte Online 9: 63–84. Dostupno 15. 12. 2015. na: <http://www.stiftung-sozialgeschichte.de>

Hollifield, James F. 2008. “The Politics of International Migration. How Can We “Bring the State Back In?”.” In: *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. Caroline B. Brettel and James F. Hollifield (eds.), 183-237. New York and London: Routledge.

Holzer, Vanessa. 2012. The 1951 Refugee Convention and the Protection of People Fleeing Armed Conflict and Other Situations of Violence. UNHCR: Legal and Protection Policy Research Series. Dostupno 30. 1. 2016. na: <http://www.unhcr.org/504748069.pdf>

Hristova, Tsvetelina, Raia Apostolova, Neda Deneva and Mathias Fiedler. 2014. Trapped in Europe’s Quagmire: The Situation of Asylum Seekers and Refugees in Bulgaria. Bordermonitoring.EU. Dostupno 15. 5. 2015. na: <http://bordermonitoring.eu/wp-content/uploads/reports/bm.eu-2014-bulgaria.en.pdf>

Hron, Madelaine. 2009. *Translating Pain: Immigrant suffering in literature and culture*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press Incorporated.

HRW. 2001. Human Rights Watch World Report 2001. Dostupno 15. 5. 2015. na: <http://www.hrw.org/legacy/wr2k1/print/html/refugees.htm>

HRW 2014. “Containment Plan” Bulgaria’s Pushbacks and Detention of Syrian and Other Asylum Seekers and Migrants. Dostupno 15. 5. 2015. na: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/bulgaria0414_ForUpload_0.pdf

HRW 2015. Serbia: Police Abusing Migrants, Asylum Seekers. Dostupno 30. 1. 2016. na: <https://www.hrw.org/news/2015/04/15/serbia-police-abusing-migrants-asylum-seekers>

Hubbard, Phill. 2005. Accommodating Otherness: anti-Asylum Centre Protest and the Maintenance of White Privilege. Transactions of the Institute of British Geographers 30(1): 52-65.

Huysmans, Jef. 2000. The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies* 38 (5): 751-777.

Huysmans, Jef and Alessandra Buonfino. 2008. Politics of Exception and Unease: Immigration, Asylum and Terrorism in Parliamentary Debates in the UK. *Political Studies* 56: 766–788.

Huysmans, Jef and Vicky Squire. 2009. "Migration and Security." In: *Handbook of Security Studies*. Myriam Dunn Cavelty and Victor Mauer, (eds.), 16-179. London, UK: Routledge.

Ibrahim, Maggie. 2005. The Securitization of Migration: A Racial Discourse. *International Migration* 43(5): 163-187.

Icduygu, Ahmet. 2005. Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues. European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies. Research Reports 2005/04. Dostupno 20. 12. 2014. na: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/6277/CARIM-RR_2005_04.pdf?sequence=1

Ingold, Tim. 2003 [1994]. Introduction to Culture. In: *Companion Encyclopedia of Anthropology* T. Ingold (ed.), 329-349. London and New York: Routledge.

IOM. 2010. International Terrorism and Migration. Dostupno 20. 12. 2014. na: http://www.iom.int/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/activities/tcm/international_terrorism_and_migration.pdf

IOM. 2011. IOM Data Protection Manual. International Organization for Migration. Dostupno 20. 12. 2015. na: http://publications.iom.int/bookstore/free/IOMdataprotection_web.pdf

Izveštaj EK 2005. Izveštaj o spremnosti SCG za pregovore o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU. Dostupno 30. 1. 2016. na: <http://www.seio.gov.rs/upload/documents/studija.pdf>

Jaeger, Gilbert. 2001. On the History of the International Protection of Refugees. *IRRC*: 83 (843). Dostupno 30. 1. 2016. na: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/727_738_jaeger.pdf

Jelačić, Miroslava. 2013. Može li se sistem azila u Republici Srbiji smatrati funkcionalnim i kakvi izazovi stoje pred njim u budućnosti?. In: *Prvih deset godina razvoja sustava azila u*

Hrvatskoj (s osvrtom na sustave azila u regiji). Drago Župarić-Iljić (ed.), strane 223-244. Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.

Kačarska, Simonida. 2012. Europeanisation through mobility: visa liberalisation and citizenship regimes in the Western Balkans. Edinburg: CITSEE Working Paper Series 2012/21

Kalir, Barak, and Lieke Wissink. The Deportation Continuum. Convergences between state agents and NGO workers in the Dutch deportation field. *Citizenship Studies*. Dostupno 30. 1. 2016. na: <http://dx.doi.org/10.1080/13621025.2015.1107025>

Kapur, Ratna. 2002. The Tragedy of Victimization Rhetoric: Resurrecting the “Native” Subject in International/Post-Colonial Feminist Legal Politics. *Harvard Human Rights Journal* 15: 1-37.

Kaya, Ibrahim. 2009. Reform in Turkish Asylum Law: Adopting the EU Acquis?. CARIM Research reports 2009/16. European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies. Dostupno 30. 5. 2015. na: http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/11849/CARIM_RR_2009_16.pdf?sequence=2.

Kearny, Michael. 1995. The Local and the Global. *The Anthropology of Globalization and Transnationalism*. *Annual Review of Anthropology* 24: 547-565.

KIRS 2012. *Politika azila u Srbiji: usklađivanje sa EU i sprovođenje na teritoriji Republike Srbije*. Beograd: Komesarijat za izbeglice Republike Srbije.

Kogovšek, Neža. 2006. *Border monitoring methodologies*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Kovačević, Katarina. 2003. Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956-1957. godine. *Tokovi istorije* 2003, br. 1-2, str. 91-124.

Kress, Gunther. 2001. Denotation. In *Routledge Companion to Semiotics and Linguistics*, ed. Paul Copley, 178. London & New York: Routledge.

Kritz, Mary M. 1987. International Migration Policies: Conceptual Problems. *International Migration Review* 21(4): 947-964.

Krstić, Ivana. 2012. Zaštita prava migranata u Republici Srbiji. Priručnik za državne službenike i službenike u lokalnim samoupravama. Beograd: Međunarodna organizacija za migracije – misija u Srbiji. http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Zastita_prava_migranata_u_Republici_Srbiji.pdf.

Lakoff, George and Mark Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lavenex, Sandra. 1998. 'Transgressing borders: the emergent European refugee regime and "Safe Third Countries" '. In: *The Union and the World*. A. Cafruny and P. Peters (eds.), 113–132. Utrecht: Kluwer.

Lavenex, Sandra. 1999. *Safe Third Countries. Extending the EU Asylum and Immigration Policies to Central and Eastern Europe*. Budapest: CEU Press.

Levinson, Stephen C. 1995 (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lewis, Gilbert. 2003. Magic, religion and the rationality of belief In: *Companion Encyclopedia of Anthropology*, T. Ingold (ed.), 563-591. London and New York: Routledge.

Linde, Thomas. 2011. Mixed migration – a Humanitarian Counterpoint. *Refugee Survey Quarterly* 30(1): 89-99.

Loesher, Gil. 1993. *Beyond Charity. International Cooperation and the Global Refugee Crisis*. New York and Oxford: Oxford University Press.

Luciani, Giacomo (ed.). 1993. *Migration Policies in Europe and the United States*. London: Kluwer.

Lukić, Vesna, Ivan Marinković, Vladimir Nikitović, Ivana Ostojić, Goran Penev, Jelena Predojević-Despić, Mirjana Rašević, Biljana Stanković, Ankica Šobota and Jelena Zvezdanović. 2013. Dynamic Historical Analysis of Longer Term Migratory, Labour Market and Human Capital Processes in Serbia. Institute of Social Science, SEEMIG Report, available on: <http://www.seemig.eu/downloads/outputs/SEEMIGHistoricalAnalysisSerbia.pdf>

Lukić-Krstanović, Miroslava. 1985. Organizovanje života srpskih iseljenika u Kanadi. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* XXXIV: 25-37.

Lukić-Krstanović, Miroslava. 1992. *Srbi u Kanadi – život i simboli identiteta*. Posebna izdanja Etnografskog institutta SANU 36: 1-240.

Lukić-Krstanović, Miroslava. 2014. Migration Studies: Ethnology and Policy of the Institute of Ethnography SASA (1947–2014). GEI SANU 62(2): 15-33.

Lyons, John. 1996 (1995). *Linguistic Semantics. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Malešević, Miroslava. 1995. Sestrinska solidarnost: Izbeglice iz bivše Jugoslavije u Njujorku. GEI SANU 44: 197-206.

Malinowski, Bronislaw. 1926. *Crime and Custom in Savage Society*. Dostupno 30. 1. 2016. na: <http://wolnelektury.pl/media/book/pdf/crime-and-custom-in-savage-society.pdf>

Malkki, Liisa H. 1995. Purity and Exile: Violence, Memory, and National Cosmology among Hutu Refugees in Tanzania. Chicago and London: Univeristy of Chicago Press.

Malkki, Liisa. 1995b. Refugees and Exile: From "Refugee Studies" to the National Order of Things. *Annual Review of Anthropology*. 24: 495-523.

Malkki, Liisa. 1997. Speechless emissaries: refugees, humanitarianism, and dehistoricization. In: *Siting Culture. The shifting anthropological object*. Karen Fog Olwig and Kirsten Hastrup (eds.), 227-258- London: Routledge.

Marie, Claude-Valentin and Mark J. Miller. 1994. From the Campaign against Illegal Immigration to the Campaign against Illegal Work. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 534. *Strategies for Immigration Control: An International Comparison* (Jul., 1994): 118-132.

Marfleet, Philip and Fran Cetti, 2014. „Identity Politics“. Europe, the EU and the Arab Spring. In: *The International Relations of the Conteproarry Middle East. Subordination and After*, Tareq Y. Ismael and Glenn E. Perry (eds.), 228-249. New York: Routledge.

Marmaridou, Sophia S. A. 2000. *Pragmatic Meaning and Cognition*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

McClintock, Anne. 1995. *Imperial leather: race, gender and sexuality in the colonial contest*. London and New York: Routledge.

Mey, Jakob L. 1993. *Pragmatics. An introduction*. Oxford & Cambridge. Blackwell Publishers.

Migreurop. 2011. *At the Margines of Europe. The Externaliyation of Migration Controls*. Dostupno 15. 5. 2014. na: http://www.migreurop.org/IMG/pdf/Rapport_Migreurop_2011_Version_anglaise_27012012_pour_derniere_relecture_et_validation_FASTI-SM.pdf

Minca, Claudio and Nick Vaughan-Williams. 2012. Carl Schmitt and the Concept of the Border. *Geopolitics*, 17:756–772.

Molnar Diop, Petra. 2014. The “Bogus” Refugee: Roma Asylum Claimants and Discourses of Fraud in Canada’s Bill C-31. *Refuge*. Vol. 30 (1): 67-80.

Morokvašić, Mirjana. 2010. Feminizacija migracija? U: *Stanovništvo XLVIII* (2): 25-52.

Morokvašić-Müller, Mirjana. 2013. “Integration: Gendered and Racialiyed Constructions of Otherness.” In: *Contesting Integration, Engendering Migration. Theory and Practice*. Floya Anthias and Mojca Pajnik (eds.), 165-184. Plagrave Macmillan.

Mos, Marsel. 1998. *Sociologija i antropologija I*. Beograd: Biblioteka XX vek.

MSF. 2015. *Obstacle Course to Europe A policy-made humanitarian crisis at EU borders*. Medecins Sans Frontieres, December 2015. Dostupno 30. 1. 2016. na: http://www.msf.org/sites/msf.org/files/msf_obstacle_course_to_europe.pdf

MUP. 2015. *Action Plan for Chapter 24. Serbian Ministry of Internal Affairs*. Dostupno 15. 5. 2015. na: http://www.mup.gov.rs/cms_cir/oglasinsf/Akcioni%20plan%20za%20poglavlje%2024%20od%2023.%20januara%202015.pdf

Murphy, H. B. M. 1955. “Les Camps”. Dans: *Personnes Déplacées*, H. B. M. Murphy (ed.), 64-70. Unesco et la Fédération monidale pur santé mentale.

Nagy Hesser-Biber, Sharlene and Patricia L. Leavy. 2011. *The Practice of Qualitative Research*. London: Sage publications inc.

Natter, Katharina. 2015. Almost Home? Morocco's Incomplete Migration Reforms. *World Politics Review*. Dostupno 20. 12. 2015. na: <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/15691/almost-home-morocco-s-incomplete-migration-reforms>

Nedeljković, Saša. 2008. Individual Migrations of Montenegrins to Serbian Cities in the Post-Second World War Period . *Etnoantropološki problemi*, godina 3, sveska 3 (2008): 171-188.

Nedeljković, Saša. 2010. Construction of ethnicity: the case of Montenegrin immigrants in Vojvodina”, in: MÓD, László (ur.), SIMON, András (ur.). *Olvasó : tanulmányok a 60 esztendő Barna Gábor tiszteletére = studies in honour of Gábor Barna on his 60th birthday = Beiträge zum 60. geburtstag von Gábor Barna*, (Szegedi vallási néprajzi könyvtár, 26). Szeged: Gerhardus, str. 864-874.

Neumayer, Eric. 2005. Asylum Recognition Rates in Western Europe. Their determinants, variation, and lack of convergence. *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49 No. 1, February 2005 43-66.

Ngai, Mae M. 2003. *IllinoisThe Strange Career of the Illegal Alien: Immigration Restriction and Deportation Policy inthe United States 1921-1965*. *Law and History Review* 21(1): 69-107.

Nicol, Andrew. 2007. “From Dublin Convention to Dublin Regulation.” In: *Whose Freedom, Security and Justice? EU Immigration and Asylum Law and Policy*. Annalise Bandaccini, Elspeth Guild and Helen Toner (eds.), 265 – 276. Oxford and Portland: Hart Publishing.

NPI 2008. Nacionalni program za integraciju Srbije u EU. Dostupno 20. 12. 2015. na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/NPI/NPI_2008.pdf

O'Brien, Gerald V. Indigestible Food, Conquering Hordes, and Waste Materials: Metaphors of Immigrants and the Early Immigration Restriction Debate in the United States. *Metaphor & Symbol*; Vol. 18 (1): 33-47.

O'Connell Davidson, Julia and Neil Howard. 2015. On freedom and (im)mobility: how states create vulnerability by controlling human movement. In: *Beyond Trafficking and Slavery. Twisting the 'lessons of history' to authorise unjustifiable violence: the Mediterranean crisis*. OpenDemocracy. Dostupno 30. 5. 2015. na: <https://www.opendemocracy.net/beyondslavery/julia-o%E2%80%99connell-davidson-neil-howard/on-freedom-and-immobility-how-states-create-vulne>.

OpenDemocracy. 2015. *Beyond Trafficking and Slavery: Twisting the 'lessons of history' to authorise unjustifiable violence: the Mediterranean crisis*. Dostupno 30. 6. 2015. na: <https://www.opendemocracy.net/beyondslavery/twisting-%E2%80%99Clessons-of-history%E2%80%9D-to-excuse-unjustifiable-violence-mediterranean-refugee-c#.VVxltHK9kj8.twitter>

Пантелић, Никола. 1997. Споменица Етнографског института САНУ 1947-1977, САНУ, Београд: 9- 14.

Papadopoulos, Dimitris, Niamh Stephenson and Vassilis Tsianos. 2008. *Escape Routes. Control and Subversion in the Twenty-first Century*. London, Ann Arbor: Pluto Press.

Papadopoulou-Kourkoula, Aspasia. 2008. *Transit Migration. The Missing Link between Emigration and Settlement*. London: Palgrave McMilan.

Papadopoulou, Aspasia. 2005. Exploring the asylum-migration nexus: a case study of transit migrants in Europe. *Global Migration Perspectives* No. 23.

Parker, Noel and Nick Vaughan-Williams. 2012. Introduction. *Critical Border Studies: Broadening and Deepening the 'Lines in the Sand' Agenda*. *Geopolitics*, 17:727–733.

Parkin, Robert. 1997. "Practice theory". In: *The Dictionary of Anthropology* Thomas Barfield (ed.) 375-377. Oxford: Blackwell Publishing.

Partridge, Damani James. 2008. We Were Dancing in the Club, not on the Berlin Wall: Black Bodies, Street Bureaucrats and Exclusionary Incorporation into New Europe. *Cultural Anthropology* 23,4: 660-687.

Pavlović, Mirjana. 1988. Dvojni identitet – Srbi u Čikagu. Etnološke sveske IX, Novi Pazar: 97-104.

Pavlović, Mirjana 1991. Pojemovno-metodološki okvir poručavanja etničkog identiteta Srba u Batanji. Glasnik Etnografskog instituta SANU XL: 131-144.

Persian, Jayne. 2012. Displaced Persons and the Politics of International Categorisation(s). Australian Journal of Politics and History 58(4): 481-496.

Petersen, William. 1958. A General Typology of Migration. American Sociological Review 23 (3): 256-266.

Petronijević, Vladimir. 2006. Pravo na azil u republici Srbiji i uporedna rešenja u regionu jugositočne Evrope – analitički izveštaj. Beograd: Srpski savet za izbeglice. Dostupno 20. 12. 2014. na: http://www.nshc.org.rs/public/publikacije/pravo_na_azil_lat.pdf.

Phuong, Catherine. 2003. Enlarging 'Fortress Europe': EU Accession, Asylum, and Immigration in Candidate Countries. International and Comparative Law Quarterly 52: 641-664.

Pickering, Sharon and Leanne Weber (eds.). 2006. *Borders, Mobility and Technologies of Control*. Netherlands: Springer.

Pospisil, Leopold 1971. *The Anthropology of Law: A Comparative Theory*. New York: Harper & Row.

Power, Martin J., Amanda Haynes, Eoin Devereux. 2012. From the mouths of Janus: Political constructions of transnational EU migrants in Ireland. Irish Communications Review Vol. 13, pg 3-18.

Prewitt, Kenneth. 2005. "Political Ideas and a Political Science for Policy. " In: Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 600, The Use and Usefulness of the Social Sciences: Achievements, Disappointments, and Promise (Jul., 2005), pp. 14-29.

Proudfoot, Malcolm J. 1946. The Anglo-American Displaced Persons Program for Germany and Austria. American Journal of Economics and Sociology 6: 33-54.

Rapport, Nigel and Joanna Overing. 2000. *Social and Cultural Anthropology. The Key Concepts*. London and New York: Routledge.

Radcliffe-Brown, Alfred Reginald. 1982. *Struktura i funkcija u primitivnom društvu*. Beograd: Prosveta.

Ricoeur, Paul. 1994 (1978). *The Rule of Metaphor. Multidisciplinary studies of the cration of meaning in language*. London. Routledge.

Riso, Patrizia, and Caterina Mazzilli. 2014. The Integration of the Asylum Seekers and the State of Permanent Emergency of the Immigrants in Calabria. *The Bulletin of the Institute of Ethnography SASA* LXII(1): 49-64.

Rivetti, Paola. 2014. Empowerment without Emancipation: Performativity and Political Activism among Iranian Refugees in Italy and Turkey. *Alternatives: Global, Local, Political* Vol. 38(4): 305-320.

Roadmap 2008. Visa liberalisation with Serbia. Roadmap. Dostupno na: <http://www.esiweb.org/pdf/White%20List%20Project%20Paper%20-%20Roadmap%20Serbia.pdf>

Rogers, Alisdair. 2005. Observations on Transnational Urbanism: Broadening and Narrowing the Field. *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 31, No. 2, March 2005, pp. 403-407.

Ronzitti, Natalino. The Treaty on Friendship, Partnership and Cooperation between Italy and Libya: New Prospects for Cooperation in the Mediterranean?. *Bulletin of Italian Politics* 1(1): 125-133.

Rosenow, Kerstin. 2009. The Europeanisation of Integration Policies. *Journal Compilation 2009 IOM. International Migration* Vol. 47 (1) 2009.

Rutinwa, Bonaventure. 2002. *Prima facie* status and refugee protection. UNHCR, New issues in refugee research, Working Paper No. 69. Dostupno 20. 12. 2015. na: <http://www.unhcr.org/3db9636c4.pdf>

Said, Edvard. 2000. *Orijentalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Sanchez, Gabriella E.. 2014. *Human Smuggling and Border Crossings*. Routledge Studies in Criminal Justice, Borders and Citizenship. Routledge: London and New York.

Scheibelhofer, Paul. 2013. "Integrating the Patriarch? Constructs of Migrant Masculinity in Times of Managing Migration." In: *Contesting Integration, Engendering Migration. Theory and Practice*. Floya Anthias and Mojca Pajnik (eds.), 185-201. Plagrave Macmillan.

Shore, Cris and Susan Wright (eds.). 2005 (1997). *Anthropology of policy. Critical Perspectives on Gowernance and Power*. London: Routledge.

Shore, Cris and Susan Wright. 2005. Policy: A new field of anthropology. In: *Anthropology of policy. Critical Perspectives on Gowernance and Power*. Cris Shore and Susan Wright (eds.), 3-33. London: Routledge.

Shore, Criss. 2005 (1997). Governing Europe: European Union audiovisual policy and the politics of identity. In: *Anthropology of policy. Critical Perspectives on Gowernance and Power*. Cris Shore and Susan Wright (eds.), 126-147. London: Routledge.

Silverstein, Paul A. 2005. Immigrant Racialization and the New Savage Slot: Race, Migration, and Immigration in the New Europe. *Annual Reiew of Anthropology* 34: 363–384.

Sinha, S. Prakash. 1971. *Asylum and International Law*. The Hague: Martinus Nijhoff.

Sinn, Ulrich. 2005. "Greek Sancturies as Places of Refuge." In: *Greek Sanctuaries. New Approaches*. Nanno Marinatos and Robin Hägg (eds.), 70-87. London and New York: Routledge.

Skeldon, Ronald. 2006. Interlinkages between Internal and International Migration and Development in the Asian Region. *Population, Space and Place* No12: 15–30.

Spence, David. 1994. "Staff and personnel policy in the Commission". In: *The European Commission*. G. Edwards and D.Spence (eds.). Harlow: Longman.

SSIM 2009. Strategija suprotstavljanja ilegalnim migracijama u RS za period 2009-2014. 05
Bpoj: 110-530/2009-1. Dostupno 12. 5. 2015. na:

http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/107128/strategija_protiv_ilegalnih_migracija0077_cyr.zip,
odnosno, http://www.kirs.gov.rs/docs/strategija_protiv_ilegalnih_migracija.pdf

Stančetić, Veran. 2013. "Praktične politike – pojmovno određenje." http://www.gogol.rs/pdf/Prakticne%20politike_ciklus.pdf

Stojić Mitrović, Marta i Ela Meh. 2015. The Reproduction of Borders and the Contagiousness of Illegalisation: A Case of a Belgrade Youth Hostel Bulletin of the Institute of Ethnography SASA 63(3): 623-638.

Stojić Mitrović, Marta. 2014 a. Presenting as a Problem, Acting as an Opportunity: Four Cases of SocioPolitical Conflicts Taking the Presence of Migrants as a Focal Object in Serbia. Bulletin of the Institute of Ethnography SASA 62(1): 67-82.

Stojić Mitrović, Marta. 2014. b. Serbian migration policy concerning irregular migration and asylum in the context of the EU integration process. Etnoantropološki problemi 9(4): 1105-1120.

Stojić Mitrović, Marta. 2013. Ljudska prava i državljanstvo. GEI SANU 61(1): 107-177.

Stojić Mitrović, Marta. 2012. Eksternalizacija granica Evropske unije i pojava improvizovanih migrantskih naselja u Srbiji. Zbornik Matice srpske za društvene nauke 139 (2): 237-248.

Strathern, Marilyn. 2005. *Kinship, Law and the Unexpected: Relatives Are Always a Surprise*. Cambridge: Cambridge University Press.

Strategija IUG 2006. . Strategiju integrisanog upravljanja granicom u Republici Srbiji. 05 Бpoj: 28-402/2006 Dostupno 20. 12. 2014. na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_granice.pdf

Strategija IUG 2012. Strategiju integrisanog upravljanja granicom u Republici Srbiji. 05 Бpoj: 28-7831/2012. Dostupno 20. 12. 2014. na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_integrisano_upravljanje_granicom.pdf

Stumpf, Juliet P. 2006. "The Crimmigration Crisis: Immigrants, Crime, & Sovereign Power" *ExpressO*. Available at: http://works.bepress.com/juliet_stumpf/2

Sunderland, Judith and Bill Frelick. 2015. EU's approach to migrants: humanitarian rhetoric, inhumane treatment. In: *Beyond Trafficking and Slavery*. OpenDemocracy. Dostupno 20. 6. 2015. na: <https://www.opendemocracy.net/beyondslavery/judith-sunderland-bill-frelick/eu%E2%80%99s-approach-to-migrants-humanitarian-rhetoric-inhuman>.

Syrri, Despina. 2012. Migration Policies and Practices in Greece: Room(s) for Activism? *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 2012, 11(2): 202-214. Dostupno 5. 6. 2015. na: <http://www.acme-journal.org/vol11/Syrri2012.pdf>.

SUM 2009. Strategija za upravljanje migracijama. 05 Broj: 019-4685/2009. Dostupno 20. 12. 2014. na: http://www.kirs.gov.rs/docs/strategija_upravljanje_migracijama.pdf

Šumić-Riha, Jelica. 1988. *Realno v performativu*. Ljubljana: Delavska enotnost. Analecta.

Ticktin, Miriam. 2011. The Gendered Human of Humanitarianism: Medicalising and Politicising Sexual Violence. *Gender & History*, 23(2): 250–265.

Tollefsen, Aina and Urban Lindgren. 2006. Transnational Citizens or Circulating Semi-proletarians? A Study of Migration Circulation between Sweden and Asia, Latin America and Africa Between 1968 and 2002. *Population, Space and Place* 12, 517–527.

Torpey, John. 1998. Coming and Going: On the State Monopolization of the Legitimate “Means of Movement”. *Sociological Theory* 16(3): 239-259.

Toshkov, Dimitar Doychinov. 2014. The dynamic relationship between asylum applications and recognition rates in Europe (1987–2010). *European Union Politics* 2014, Vol. 15(2) 192–214.

Tsianos, Vassilis and Serhat Karakayali. 2010. Transnational Migration and the Emergence of the European Border Regime: An Ethnographic Analysis. *European Journal of Social Theory* 13(3) 373–387.

Turton, David. 2003. Refugees and ‘other forced migrants’: towards a unitary study of forced migration. University of Oxford Refugee Studies Center Working paper No. 13. Dostupno 30. 1. 2016. na: <http://www.rsc.ox.ac.uk/files/publications/working-paper-series/wp13-refugees-other-forced-migrants-2003.pdf>

UNHCR. 1993. Chapter Two: Asylum Under Threat. In: *The State of the World's Refugees 1993: The Challenge of Protection*. Available on <http://www.unhcr.org/3eeedd4a4.html> .

UNHCR. 2004. Konvencija Ujedinjenih nacija o statusu izbeglica iz 1951. godine i Protokol iz 1967. godine. Beograd: UNHCR.

UNHCR. 2007a. Asylum in the European Union: A study of the Implementation of the Qualification Directive. Dostupno 20. 5. 2015. na: <http://www.unhcr.org/47302b6c2.html>

UNHCR. 2011. Middle East and North Africa, Regional Summary. In: *UNHCR Global Report 2011*, pg: 166-123. Dostupno 15. 4. 2015. na: <http://www.unhcr.org/4fc88090b.html> .

UNHCR, 2012. Frequently Asked Questions about Resettlement. FAQs about Resettlement-April 2012. Dostupno 20. 5. 2015. na: <http://www.unhcr.org/4ac0873d6.pdf>

UNHCR. 2014a. War's Human Costs. 2013 in review. Trends at a Glance. UNHCR: Global trends 2013. Dostupno 24. 10. 2014. na: <http://www.unhcr.org/5399a14f9.html>

UNHCR. 2014b. So Close, Yet So Far From Safety. Refugees and Migrant Risking Their Lives at Sea to Reach Europe. Dostupno 25. 10. 2014. na: <http://www.unhcr.org/542c07e39.html>

UNHCR. 2014c. Bulgaria as a Country of Asylum. UNHCR Observations on the Current Situation of Asylum in Bulgaria. 2 January 2014. Available on: <http://www.unhcr-centraleurope.org/pdf/resources/legal-documents/unhcr-handbooks-recommendations-and-guidelines/bulgaria-as-a-country-of-asylum-2014.html>

Unmüßig, Barbara and Ska Keller. 2012. „Preface.“ In: Ben Hayes and Mathias Vermeulen, *Borderline The EU's New Border Surveillance Initiatives: Assessing the Costs and Fundamental Rights Implications of EUROSUR and the "Smart Borders" Proposals*, pg: 4 -6. Heinrich-Böll-Stiftung: Berlin. Dostupno 20. 5. 2015. na: <http://www.statewatch.org/news/2012/jun/borderline.pdf>

Urry, John. 2009. “Mobility and Social Theory.” In: *The New Blackwell Companion to Social Theory*. Bryan S. Turner (ed.), 477-496. Malden, Oxford and Chichester: Wiley-Blackwell Publishing Ltd.

Ustav RS 2006. Dostupno 20. 6. 2015. na: http://www.sllistbeograd.rs/documents/ustav_republike_srbije_lat.pdf

Ustav SFRJ 1974. Dostupno 15. 7. 2015. na: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1974.pdf>

Ustav SFRJ 1990. Dostupno 20. 4. 2015. na: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-iz-1990.pdf>

Van Hear, Nicholas. 2011. *Mixed Migration: Policy Challenges*. Migration Observatory: Oxford. Dostupno 20. 5. 2015. na: <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/sites/files/migobs/Mixed%20Migration%20Policy%20Primer.pdf>

Vertovec, Steven. 2007. Introduction: New directions in the anthropology of migration and multiculturalism. *Ethnic and Racial Studies* 30(6): 961-978.

Vertovec, Steven. 2009. *Transnationalism*. London: Routledge.

Vertovec, Steven. 2011. The Cultural Politics of nation and Migration. *Annual Review of Anthropology* 40: 241-56.

Vertovec, Steven and Susan Wessendorf (eds.). 2010. *The Multiculturalism Beclash. European Discourses, Policies and Practices*. London and New York: Routledge.

Vlada RS. 2014a. Migracioni profil Republike Srbije za 2013. godinu. Dostupno 22. 10. 2014. na: http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2013.pdf

Volc, Kenet N. 2008. *Teorija međunarodne politike. Centar za civilno-vojne odnose*. Beograd: Alexandria press.

Vuković, Drenka. 2009. Readmisija i upravljanje migracijama. *Godišnjak FPN* (03): 569-583

Wagner, Roy. 1981 [1975]. *The Invention of Culture*, revised and expanded edn, Chicago: University of Chicago Press.

Walsum, Sarah van. 2009. Against All Odds: How Single and Divorced Migrant Mothers were Eventually able to Claim their Right to Respect for Family Life. *European Journal of Migration and Law* 11: 295–311.

Wang, Lee Ann S. 2013. “Of the Law, but Not Its Spirit”: Immigration Marriage Fraud as Legal Fiction and Violence Against Asian Immigrant Women. *UC Irvine Law review*, Vol. 3, No. 4: 1221 – 1250. Dostupno 20. 7. 2015. na: <http://www.law.uci.edu/lawreview/vol3/no4/Wang.pdf>

Weber, Leanne. 2006. “The Shifting Frontiers of Migration Control”. In: *Borders, Mobility and Technologies of Control*. Sharon Pickering and Leanne Weber (eds.), 21-44. Springer Books.

Wedel, Janine R., Cris Shore, Gregory Feldman and Stacy Lathrop. 2005. Toward an Anthropology of Public Policy. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 600: 30-51.

Wiktorowicz, Quintan. 2000. Civil Society as Social Control: State Power in Jordan. *Comparative Politics*, Vol. 33, No. 1 (Oct., 2000), pp. 43-61.

Willson, Richard Ashby. 2011. *Writing History in International Criminal Trials*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wimmer, Andreas and Nina Glick Schiller. 2002. Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2(4): 301–334.

Wood, Goef. 2007. Labels, Welfare regimes and Intermediation: Contesting Formal Power. In: *The Power of Labelling. How People are Categorized and Why it Matters*. Joy Moncrieffe and Rosalind Eyben, eds, 17-32. London: Earthscan.

Zdravković, Lana (2010). The Struggle Against the Denial of the Citizenship as a Paradigm of Emancipatory Politics. *The Scars of the Erasure*, Neža Kogovšek (ed.), 257-275. Ljubljana: Peace Institute.

Zetter, Roger. 1991. ‘Labelling Refugees: Forming and Transforming a Bureaucratic Identity’, *Journal of Refugee Studies* 4(1): 44

ZASCG 2005. Zakon o Azilu Srbije i Crne Gore. Službeni list SCG, br. 12/2005. Dostupno 1. 4. 2015. na:

<http://www.unhcr.rs/media/Zakon%20o%20azilu%20Srbije%20i%20Crne%20Gore.pdf>

Zimmerman, Klaus, F. 1995. Tackling the European Migration Problem. The Journal of Economic Perspectives 9 (2): 45-62.

ZKBS 1980. Zakon o kretanju i boravku stranaca. „Службени лист СФРЈ”, бр. 56 од 3. X 1980, 53 од 4. X 1985, 30 од 16. V 1989, 26 од 18. V 1990. 53 од 12. VII 1991, и „Службени лист СРЈ”, бр. 16 од 7. IV 1993, 31 од 18. VI 1993, 41 од 23. VII 1993, 53 од 10. IX 1993, 24 од 18. III 1994, 28 од 21. VI 1996, 68 од 19. XII 2002. Dostupno na: <http://www.informer.co.rs/docs/zakon-o-kretanju-i-boravku-stranaca.pdf>

ZOA 2008. Zakon o azilu RS. Službeni glasnik RS br. 109/2007. Dostupno na: <http://www.ombudsman.lls.rs/attachments/Zakon%20o%20azilu.pdf>

ZOI 1992. Zakon o izbeglicama. Сл. гласник РС”, бр. 18/92 од 04.04.1992, "Сл. лист СРЈ", бр. 42/02 од 02.08.2002, "Сл. гласник РС", бр. 45/02 од 02.08.2002. Dostupno na: <http://www.surdulica.org/Surdulica/Uploads/Site/Zakon17.pdf>

Zolberg, Aristide R., Astri Suhrke and Sergio Aguayo. 1989. *Escape from Violence. Conflict and the Refugee Crisis in the Developing World*. Oxford: Oxford University Press.

ZOS 2008. Zakon o strancima RS. Službeni glasnik RS br. 97/2008. Dostupno na: http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_strancima.html

ZOZDG 2008. Zakon o zaštiti državne granice RS. Službeni glasnik RS br. 97/2008. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_drzavne_granice.html

ZOUM 2012. Zakon o upravljanju migracijama RS. Službeni glasnik RS, br. 107/12. Dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/zakoni/2012/3118-12Lat.pdf>

Žakula, Sonja. (2011). “(Ne)razumeti Darvina: evolucija i kulturna konceptualizacija granice između ljudi i životinja u antropoškoj perspektivi.” Međunarodna naučna konferencija “Kulture i granice”, Vršac – Beograd 6. – 8. oktobra 2012. (str. 9 - 12). Beograd: Etnografski institut SANU.

Župarić-Iljić, Drago. 2013. „Percepcija tražitelja azila u javnosti i medijski prikaz problematike azila u Hrvatskoj.“ U: *Prvih deset godina razvoja sustava azila u Hrvatskoj (sa osvrtom na sustave azila u regiji)*. Drago Župarić-Iljić (ur.), 201-220. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Centar za mirovne studije i Kuća ljudskih prava.

8 SKRAĆENICE

ACTA *Anti-Counterfeiting Trade Agreement*

AI *Amnesty International*

APC-CZA *Asylum protection center*, Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila

BCHR *Belgrade Center for Human Rights*, Beogradski centar za ljudska prava

CEAS *Common European Asylum System*, Zajednički evropski azilni sistem

CEPOL *European Police College*

DCAF *Centre for the Democratic Control of Armed Forces*

DW *Deutsche Welle*

EASO *European Asylum Support Office*

ECRE *European Council on Refugees and Exiles*

EEAS *European External Action Service*

EEZ *Evropska ekonomska zajednica*

EK *European Commission*, Evropska komisija

EMHRN *Euro-Mediterranean Human Rights Network*

EMSA *European Maritime Safety Agency*

EP *European parliament*, Evropski parlament

EUSC *EU Satellite Centre*

EZ *Evropska Zajednica*

FIDH *International Federation for Human Rights*

FRA *European Agency for Fundamental Rights*

GAM *Global Approach to Migration*

GAMM *Global Approach to Migration and Mobility*

HRW *Human Rights Watch*

IBM *Integrated Border Management*

ICMPD *International Center for Migration Policy Development*

ID Islamska država

IHO *I am Human Organization*

IMO *International Maritime Organization*

IOM *International Organization for Migration*, Međunarodna organizacija za migracije

IRO *International Refugee Organisation*

ISPS *International Ship and Port Security Code*

KIRS Komesarijat za izbeglice i migracije RS

MP Migracioni profil

MSF *Medecins sans Frontiers/Doctors Without Borders*, Lekari bez granica

OSCE (OEBS) *Organization for Security and Co-operation in Europe* (Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju)

PS policijska stanica

PU Policijska uprava

RABIT *Rapid Border Intervention Team*

RCC *Regional Cooperation Council*

SECI center, *Southeast Europe Cooperation Initiative*

SEEPAG *Southeast European Prosecutors Advisory Group*

SEPCA *The Southeast Europe Police Chiefs Association*

SIS *Schengen Information System*

SZUM 2009 Strategija za upravljanje migracijama iz 2009. godine

TAJEX *Technical Assistance and Information Exchange Instrument*

UK Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske

UNHCR *United Nations High Commissioner for Refugees* Visoki predstavnik Ujedinjenih nacija za izbeglice

UNRRA *United Nations Relief and Rehabilitation Administration*

ZAST *Zentrale Aufnahmestelle für Flüchtlinge*, nemački centralni registri o izbeglicama i tražiocima azila

ZKBS 1980 Zakon o kretanju i boravku stranaca SFRJ iz 1980

ZOA 2008 Zakon o azilu RS iz 2008

ZOI 1992 Zakon o izbeglicama RS 1992. godine

ZOS 2008 Zakon o strancima RS iz 2008

9 BIOGRAFIJA

Marta Stojić Mitrović je 1999. godine upisala studije etnologije i antropologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu, gde je i diplomirala 2003. godine sa temom „Upotreba etničkih stereotipa u organizaciji zabave u etno-kampu na Paliću“. Magistarske studije antropologije na Fakulteti za društvene vede u Ljubljani, Slovenija, upisuje 2004. godine. Odbranivši magistarski rad „*The Erased of Slovenia as a discursive phenomenon: a pragmatic approach*“, 2009. godine stiče zvanje magistra nauka. Iste godine upisuje doktorske studije na Odeljenju za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Od 2007. godine zaposlena je u Etnografskom institutu SANU, gde se najpre u okviru projekta Etnicitet: savremeni procesi u Srbiji, susednim zemljama i dijaspori, a zatim i Multietnicitet, multikulturalnost, migracije – savremeni procesi, bavi pitanjima migracija, državljanstva, ljudskih prava i diskriminacije. Objavila je više naučnih radova o ovim temama. Učestvovala je na brojnim međunarodnim naučnim skupovima u zemlji i inostranstvu. Jedan je od inicijatora i organizatora okruglog stola Naučno istraživanje migracija u Srbiji: Problemi i inicijative, održanom 2014. godine. Govori engleski i slovenački a služi se i francuskim jezikom.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Марта Стојић Митровић

број уписа 8E090007

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Азил и нерегуларне миграције у Србији на почетку XXI века: културне парадигме

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 2. фебруара 2016. године

Марта Стојић Митровић

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Марта Стојић Митровић

Број уписа 8E090007

Студијски програм Докторске студије етнологије и антропологије

Наслов рада Азил и нерегуларне миграције у Србији на почетку XXI века:
културне парадигме

Ментор проф. др Саша Недељковић

Потписани Марта Стојић Митровић

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 2. фебруара 2016. године

Марта Стојић Митровић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Азил и нерегуларне миграције у Србији на почетку XXI века: културне парадигме

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
- ✓ 3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 2. фебруара 2016. године

Marta Stojic Mihovici